ACTA

DER

PROVINCIALE EN PARTICULIERE SYNODEN,

GEHOUDEN IN DE NOORDELIJKE NEDERLANDEN

GEDURENDE DE JAREN 1572—1620,

VERZAMELD EN UITGEGEVEN DOOR

Dr. J. REITSMA EN Dr. S. D. VAN VEEN.

TWEEDE DEEL:

NOORD-HOLLAND 1618-1620. — ZUID-HOLLAND 1574-1592.

TE GRONINGEN BIJ J. B. WOLTERS, 1893.

BR905
A2
v.2

NAAMLIJST VAN INTEEKENAREN.

State University of Iowa
LIBRARIES

NAAMLIJST VAN INTEEKENAREN.

HARE MAJESTEIT DE KONINGIN. 2 Ex.
H. K. H. DE GROOTHERTOGIN VAN SAKSEN-WEIMAR-EISENACH.

TEYLER'S STICHTING te Haarlem. 7 Ex.

Acquoy (Dr. J. G. R.) *hoogleeraar* te Leiden.
Adriani's Boekhandel te Leiden.
Alberda van Ekenstein (Jhr. Mr. W. C. A.) *lid van de 1e Kamer* te Groningen.
Allard (H. J.) *R. C. geestelijke* te Maastricht.
Andreae (Mr. A. J.) *notaris* te Kollum.
Archief der classis Nijmegen.
Archief der classis Sneek.
Archief der classis Zalt-Bommel.
Archief-depot (Oud-) te Groningen.
Archief (Gemeente) te Rotterdam.
Archief (Rijks-) te Assen.
Archief (Rijks-) te Haarlem.
Archief (Rijks-) te Leeuwarden.
Bartels (Dr. P. G.) *Consistorialrath und General-Superintendent* te Aurich.
Bavinck (C. B.) *Geref. predikant* te Hazerswoude.
Bernus (Prof A.) te Lausanne
Bibliotheek (Athenaeum-) te Deventer.
Bibliotheek der Gemeente Rotterdam.
Bibliotheek (Kerkelijke-) te Amsterdam.
Bibliotheek (Kerkelijke-) te Groningen.

Bibliotheek (Kerkelijke) te Leiden.
Bibliothek (Königliche) te Berlin.
Bibliotheek (Provinciale) te Leeuwarden.
Bibliotheek (Provinciale) van Zeeland te Middelburg.
Bibliotheek van het Seminarie te Warmond.
Bibliotheek (Stads-) te Haarlem.
Bibliotheek der Theologische School te Kampen.
Bibliotheek (Universiteits-) te Amsterdam.
Bibliotheek der Rijks Universiteit te Groningen.
Bibliotheek der Rijks Universiteit te Leiden.
Bibliotheek der Rijks Universiteit te Utrecht.
Bibliotheek der Vereenigde Doopsgezinde Gemeente te Amsterdam.
Bibliotheek (de Waalsche) te Leiden.
Bleeker (J.) *Ned. Herv. predikant* te Wedde.
Blok (Dr. P. J.) *hoogleeraar* te Groningen.
Boom (M. v. d.) *Geref. predikant* te Capelle a/d. IJsel.
Botermans (H. G.) *Ned. Herv. predikant* te Asch.
Brandsma (J.) *Ned. Herv. predikant* te Brummen.
Bredée (J. M.) *boekhandelaar* te Rotterdam.
Breen (W. C.) te Amsterdam.
Broek (J. J. van den) *Ned. Herv. predikant* te Halle.
Breijer (C. H. E.) *boekhandelaar* te Utrecht.
Cannegieter (Dr. T.) *hoogleeraar* te Utrecht.
Claasen (A. H.) *Ned. Herv. predikant* te Uitgeest.
Cramer (Dr. J. A.) *Ned. Herv. predikant* te Alkmaar.
Daubanton (F.) *Waalsch predikant* te Groningen.
Daubanton (Dr. F. E.) *Ned. Herv. predikant* te Amsterdam.
Dis (C. van) *Ned. Herv. predikant* te Silvolde.
Dolder (Th. H. van) *Ned. Herv. predikant* te Oude Tonge.
Draaisma (J.) *Ned. Herv. predikant* te Steenwijk
Druten (H. van) *Ned Herv. predikant* te Rijnsburg.
Dijk Mzn. (J. van) *predikant bij de Ned. Herv. Zendingsgemeente* te Doetinchem.
Eeghen Jr. (C. P. van) *Emer.-Doopsgezind predikant* te Amsterdam.
Elsen (W. F.) *pastoor-deken* te Groningen.
Engelberts (W. J. M.) *cand. tot den H. D.* te Leiden.
Enschedé (Mr. A. J.) te Haarlem.
Eykman Jr. (J. C.) *Ned. Herv. predikant* te Steenwijk.
Eysinga (Jhr. Mr. F. J. J. van) *lid van de 1e Kamer St.-Generaal* te Leeuwarden.
Feenstra (O). *boekhandelaar* te Franeker.
Feith (Mr. H. O.) *oud-rijksarchivaris* te Groningen.
Feith (Mr. J. A.) *rijksarchivaris* te Groningen.
Feringa (J. H.) *Geref. predikant* te Klundert.

Fockens (W. A. Ippius) te Leiden.
Fortman (N. A. de gaay) *Geref. predikant* te Amsterdam.
Franssen (Dr. H.) *Geref. predikant* te Winterswijk.
Frederiqq (Dr. Paul) *hoogleeraar* te Gent.
Fruin (Dr. R.) *hoogleeraar* te Leiden.
Geesink (Dr. G. H. J. W. J.) *hoogleeraar V. U.* te Amsterdam.
Genootschap voor Geschied-, Oudheid- en Taalkunde (Friesch) te Leeuwarden.
Genootschap der Wetenschappen (Zeeuwsch) te Middelburg.
Geus (A. de) *Geref. predikant* te Wolvega.
Gilse (A. G. van) *Doopsgezind predikant* te Zwolle.
Gobius du Sart (Dr. J. W. F.) *Ned. Herv. predikant* te Nieuw en St. Joosland.
Gooszen (Dr. M. A.) *hoogleeraar* te Leiden.
Grashuis (Mr. G. J.) te Leiden.
Gravemeijer (Dr. E. C.) *Ned. Herv. predikant* te Gorinchem.
Groot (P. D. de) *Geref. predikant* te Meppel.
Gunning J. Hzn. (Dr. J. H.) *Ned. Herv. predikant* te Leiden.
Gunning Wzn. (Dr. J. H.) *leeraar aan het gymnasium* te Zwolle.
Haar (Dr. H. W. ter) *Ned. Herv. predikant* te Hoogezand.
Hania Pzn. (J.) *Geref. predikant* te Oosterbierum. 2 Ex.
Hartog (Prof. Dr. A. H. de) te Amsterdam.
Haynel (Woldemar) *boekhandelaar* te Emden.
Heeringa (J.) *Ned. Herv. predikant* te Sebaldeburen
Heldring (Dr. L.) *Ned. Herv. predikant* te Rotterdam.
Hendriksz (D.) *Ned. Herv. predikant* te Meerssen.
Henkemans (L. J. Blanson) *Ned. Herv. predikant* te Pijnacker.
Hesta (L.) *Doopsgezind predikant* te Haarlem.
Honig (Dr. A. G.) *Geref. predikant* te Oudshoorn. 2 Ex.
Hooft (Dr. A. J. van 't) *pred.* te Nootdorp.
Hoog (Dr. I. M. J.) *Ned. Herv. predikant* te Terwolde.
Hoor (F. M. ten) *Geref. predikant* te Franeker.
Hooykaas (Dr. I.) *Remonstr. predikant* te Rotterdam.
Hordijk (A. Pijnacker) *Waalsch predikant* te Nijmegen.
Houtzagers (J. H.) *Geref. predikant* te Kootwijk.
Jansen (I. A. H. G.) *hoogl. aan het Seminarie* te Rijsenburg.
Kat (P.) te Leiden.
Keizer (J. G. Busch) *Ned. Herv. predikant* te Dalen.
Kerkbestuur van Friesland (Prov.) te Leeuwarden.
Kerkbestuur van Groningen (Prov.) te Groningen.
Kerkeraad der Ned. Herv. gemeente (de bijzondere) te Vlissingen.
Klaarhamer (P. J. W.) *Geref. predikant* te Utrecht.
Klap (Dr. P. A.) *Ned. Herv. predikant* te Oosterland bij Zierikzee.
Kleijn (Dr. H. G.) *hoogleeraar* te Utrecht.

KLUITMAN (P.) *boekhandelaar* te Alkmaar.
KNAPPERT (Dr. J.) *hoogleeraar* te Amsterdam.
KNOTTENBELT (J.) *Ned. Herv. predikant* te Groningen.
KOPPIUS (W. J.) *Ned. Herv. predikant* te den Ham.
KOPPIUS (Mr. W. J.) *advokaat en procureur* te Groningen.
KRUYSWIJK (P. N.) *Geref. predikant* te Sneek.
KUYPER (Dr. A.) *hoogleeraar V. U.* te Amsterdam.
KUYPER AZN. (Dr. H. H.) *Geref. predikant* te Baarn
LAAN (C. L.) *Ned. Herv. predikant* te Rotterdam.
LAND (B. VAN DER) *boekhandelaar* te Amsterdam. 3 Ex.
LANDWEHR (J. H.) *Geref. predikant* te Sneek.
LANGE (ALLERT DE) *boekhandelaar* te Amsterdam.
Leeskabinet (Rotterdamsch) te Rotterdam.
Leesmuseum te Amsterdam.
LEEUWEN (Dr. E. H. v.) *hoogleeraar* te Utrecht.
LENNEP (Mr. M. J. VAN) te 's Graveland.
LOCHER (G. W.) *Ned. Herv. predikant* te Elspeet.
LOMMEL (A. VAN) *R. C. priester* te Mariëndaal bij Grave.
LÜTGE (B.) *Ned. Herv. predikant* te Groningen
LÜTGE (H. A. J.) *Ned. Herv. predikant* te Amsterdam.
MAAS (B. F. VAN) *Geref. predikant* te Wapenvelde.
MATTHES (Dr. B. F.) te 's Gravenhage.
MEER (B. VAN) *Ned. Herv. predikant* te Meteren.
MEER (Dr. B. VAN) te Wijk bij Heusden.
MEERDINK (A.) *Ned. Herv. predikant* te Groningen.
MIEDEMA (AGE S.) *jur. cand.* te Groningen.
MIEDEMA (J. P.) *Ned. Herv. predikant* te Surhuizum.
MEETH (L.) *Ned. Herv. predikant* te Ureterp.
MELLE (P. J. VAN) *Ned. Herv. predikant* te Nijkerk.
MOERMAN (D.) *boekhandelaar* te Brielle.
MONTAGNE AZN. (I.) *Ned. Herv. predikant* te Vlissingen.
MOORREES (F. D. J.) *Ned. Herv. predikant* te Vianen.
MULDER (K. J.) *Ned. Herv. predikant* te Loppersum.
Museum (Stedelijk) te Alkmaar.
NABBEVELD (J. L. A.) *pastoor* te Oudorp bij Alkmaar.
NAHUIJS (TH. H.) *Ned. Herv. predikant* te Zeist.
NIERSTRASZ (J.) *Ned. Herv. predikant* te Leiderdorp.
OFFERHAUS LZN. (Dr. J.) *hoogleeraar* te Leiden.
OSSEWAARDE (J.) *Ned. Herv. predikant* te Sluis.
OVERMAN (L.) *secretaris van de Algem. Synode der Ned. Herv. Kerk* te 's Gravenhage.
Paters Redemptoristen, Kapel in 't Zand, Roermond.

Pierson (Dr. A) *hoogleeraar* te Amsterdam.
Pierson (J. L.) *Ned. Herv. predikant* te Hengelo (Gelderland).
Prins (J. C) *Ned. Herv. predikant* te Almkerk.
Raamsdonk (J. C.) *Theol. Cand.* te Kampen.
Ranitz (Mr. S. M. S. de) *notaris* te Winsum.
Renier (C. A) *Geref. predikant* te Amsterdam.
Reyerkerk L. Ozn. (M.) *Ned. Herv. predikant* te Haaksbergen.
Riemens (Dr. J.) *Ned. Herv. predikant* te Rotterdam.
Rhijn (Dr. C. H. van) *hoogleeraar* te Groningen.
Ring Heusden.
Ring Oostwold.
Ring Rotterdam.
Ring Woudrichem.
Ring Zwolle.
Ringnalda (W.) *Geref. predikant* te Groningen.
Rogge (Dr. H. C.) *hoogleeraar* te Amsterdam.
Ronkel (J. C. van) te Leiden.
Romen & Zonen (J. J.) *boekhandelaren* te Roermond.
Romeny (A. B. ter Haar) *Ned. Herv. predikant* te Middelburg.
Romeny (H. J. ter Haar) *Ned. Herv. predikant* te Amersfoort.
Rooyaards van den Ham (Mr. W. J.) *lid v. d. 2e Kamer* te Utrecht.
Rovers (Dr. M. A. N.) *emer. predikant* te Arnhem.
Rutgers (Dr. F. L.) *hoogleeraar V. U.* te Amsterdam.
Rijkens (A. G.) *Ned. Herv. predikant* te Noordlaren.
Sanders (J. J.) *Ned. Herv. predikant* te Warnsveld.
Schalekamp, v. d. Grampel & Bakker *boekhandelaren* te Amsterdam. 3 ex.
Schelven (B. van) *Geref. predikant* te Amsterdam.
Schouten (J. A.) *Ned. Herv. predikant* te Geervliet.
Schueren (Mr. J. B. J. N. Ridder de van der) te 's Gravenhage.
Schwartzenberg en Hohenlansberg (U. Baron Thoe) te Utrecht.
Segers (E. Cesar) *Ned. Herv. predikant* te Leiden.
Siccama (Jhr. Mr. J. H. Hora) te 's Gravenhage.
Sikkel (J. C.) *Geref. predikant* te 's Gravenhage.
Sulpke's boekhandel te Amsterdam. 4 Ex.
Sijbrandi (J.) *Geref. predikant* te 's Gravendeel.
Tideman Jzn. (Dr. B.) *Remonstr. predikant* te Haarlem.
Velthuijsen (R. P.) *kapelaan* te Kampen.
Vereeniging voor Overijselsch recht en geschiedenis te Zwolle.
Verhoeff (J. C.) *Ned. Herv. predikant* te Utrecht.
Vermeer (A. J. A.) *Ned. Herv. predikant* te Meppel.
Vliegenthart (W.) *Ned. Herv. predikant* te Groningen.
Voors (A. W.) te Leiden.

Vos Azn. (Dr. G. J.) *Ned. Herv. predikant* te Amsterdam.
Waalkes (G. H. van Borssum) *Ned. Herv. predikant* te Huizum.
Warmolts (E.) *Ned. Herv. predikant* te Dorkwerd
Warmolts (H. R.) *Ned. Herv. predikant* te Eexta.
Wassenaar (Mr. W. F. H. Baron van) huize Veelzicht te Gorssel.
Willink (W. E. J. Tjeenk) boekhandelaar te Zwolle.
Winckel (W. F. A.) *Geref. predikant* te Oudewater.
Wissing (B.) *Ned. Herv. predikant* te Niekerk.
Wijers (D. J. B.) *Ned. Herv. predikant* te Voorburg.
Wijminga (P. J.) *Geref. predikant* te Zaandam.
Wijnia (M.) *Geref. predikant* te Zevenhoven (Z.-H.).
Zeydner (H.) *Ned. Herv. predikant* te Vollenhove.
Zurich (W. H.) *boekhandelaar* te Doetinchem.
Zwarts (Th.) *R.-C. geestelijke en rector* te Groningen.
Zweedijk (J. J.) te Leiden.

VOORBERICHT.

Na hetgeen wij in ons voorbericht voor het eerste deel dezer Acta gezegd hebben, behoeven wij over onze methode van werken en de verschillende regels, die wij bij de uitgave volgen, niet in herhaling te treden.

Behalve de toen reeds beschrevene codices hebben wij voor de editie van de drie nog resteerende acta van Noord-Holland op de jaren 1618, 1619 en 1620 verder gebruik gemaakt van deze navolgende:

B. Het tweede boek dezer serie in het archief van het provinciaal kerkbestuur van Noord-Holland, folio in hoornen band met den rugtitel: »Acta Synodi Noord-Holl. 1618—1637." Al deze acten zijn afzonderlijke, met verschillende hand genomene afschriften.

C. De tweede bundel van deze reeks, ook behoorende tot bovengenoemd archief, folio in hoornen band met den rugtitel: »Acta Syn. Noord-Holl. a° 1620—1639." Wij hadden dit deel alleen noodig voor de handelingen van 1620. Blijkens de menigte verbeteringen van den tekst, de vele tusschenvoegsels en de eigenhandige onderteekening van praeses, scriba en assessor is deze acte authentiek en uit de vergadering zelve afkomstig. Ook onder de volgende acta komen authentieke voor en eenige gewaarmerkte afschriften.

F. Een foliobundel, behoorende tot het archief van de classis Edam in slordigen toestand, zonder omslag, zoodat alleen de bordpapieren zijstukken bewaard zijn. Daarin zijn bij elkaar gebonden de afzonderlijke, voor de classis Edam bestemde afschriften der handelingen van 1618, 1619, 1620 en vervolgens tot en met 1629, door verschillende personen vervaardigd; ook formaat en papiersoort zijn onderscheiden.

G. Het tweede boek van de reeks Noord-Hollandsche acten in het archief van het provinciaal kerkbestuur van Groningen, folio in hoornen band met den rugtitel: »Acta Syn. Noord-Holl. van de jaren 1618—1632,

II." Deze codex bevat afzonderlijke, later bij elkander gebondene afschriften dezer acta met telkens verschillende hand. De copiën der handelingen van 1618—1620 zijn blijkbaar uit het laatst der zeventiende eeuw.

Ook van de handelingen der Zuid-Hollandsche synoden kunnen wij, evenals van die van Noord-Holland, eene nagenoeg complete serie uitgeven.

In dit deel moeten wij echter wegens de beschikbare ruimte reeds eindigen met het jaar 1592. De handelingen der synoden van 1593 tot 1608 en van 1618 tot 1620 zullen zeker genoegzamen omvang hebben om de ruimte van het derde deel te beslaan, dat wij in de eerste helft van het volgende jaar hopen uit te geven, om daarna tot Gelderland over te gaan. Het onderzoek, bij verschillende personen en in verscheidene archieven, niet alleen kerkelijke, ingesteld, gaf ons dikwijls zeer bemoedigende resultaten, maar soms was het geheel vruchteloos. Menige classis bleek niets meer te bezitten van de eerste acta. In andere classicale of synodale archieven zijn de oudste die van 1618. In het archief van den kerkeraad der Ned. Herv. gemeente te Rotterdam stonden de acta der Zuid-Hollandsche synoden van 1618—20 wel op den ligger, maar het bleek ons bij een persoonlijk onderzoek, dat ze sedert 1886 spoorloos verdwenen waren.

In onze uitgave zouden wij ook hebben moeten opnemen de handelingen »des particulieren synodi van Middel-Hollandt", in den zomer van 1579 gehouden; zie bl. 176. Vrij zeker wordt daarmede bedoeld de synode, die in Mei van dat jaar in den Haag gehouden is, vermeld op blz. 185 en 186, en o a. ook bij Rogge, Casp. Jansz. Coolhaes, I, 114 vlg. Het is ons tot nog toe niet gelukt het handschrift of een copie van deze acta te ontdekken, doch wij houden ons voor mogelijk naricht aanbevolen.

De samenkomst, in Februari 1578 te Dordrecht gehouden, zie bl. 170, werd door de afgevaardigden van sommige classes bijgewoond en diende slechts tot het nemen van enkele voorbereidende maatregelen voor het bijeenroepen der nationale synode van dat jaar. Wij meenden deze »quaedam synodalia", dus slechts als bijlage te moeten opnemen naar het handschrift in het archief van den Delftschen kerkeraad, dat ook reeds uitgegeven is door Rutgers, Acta, p. 282—285, en door ons sub. litt. T. wordt aangeduid.

Of er in Mei van dat jaar ook nog een particuliere synode te Delft gehouden is, zie bl. 171, is ons onbekend gebleven, doch zeker is, dat er in de jaren 1576, 1577, 1580, 1582 (toen de provinciale synode te Haarlem belegd werd, waarvan de acten door ons reeds uitgegeven zijn), 1584 en 1585 in Zuid-Holland geen particuliere synode heeft plaats gehad. Dit blijkt uit de acta der synoden te Rotterdam 1581, zie bl. 192, en 1586, art. 15, zie bl. 271.

Om gelijke redenen, als wij in ons eerste voorbericht aangevoerd hebben, zijn nu ook weer enkele bijlagen uit de synodale codices opgenomen.

Onder »Inhoud" geven wij steeds den codex op, naar welken de druk van de acte bezorgd is, terwijl tusschen ( ) de codices worden vermeld, die bij de vergelijking zijn geraadpleegd.

Wij zullen thans overgaan tot het geven van korte mededeelingen over de handschriften, die wij gebruikt hebben bij onze uitgave der acta van de Zuid-Hollandsche synoden.

Vooreerst noemen wij het folioboek in het oud-synodaal archief, zie Janssen, Catal. I, 17, M, waaruit wij de authentieke acta der provinciale synode van 1574 hebben afgedrukt. Na hetgeen door dr. Rutgers in zijne inleiding vóór de uitgave dezer acta reeds gezegd werd, p. 120—130, is beschrijving van dezen codex overbodig. Toch behoefden wij ons niet van het bezorgen eener nieuwe uitgave te laten weerhouden door de vrees, dat wij den schijn op ons zouden laden den verdienstelijken arbeid van genoemden geleerde gering te schatten. Het tegendeel is bij ons het geval. Maar het bestek van den door ons ondernomen arbeid en de eisch der volledigheid schreven ons den plicht voor om ook deze acta in hun geheel naar den origineelen tekst in onze serie op te nemen. Wij zijn daarbij geheel zelfstandig volgens onze van de zijne afwijkende manier van spelling enz. te werk gegaan. Bovendien kwamen wij enkele malen tot een andere lezing dan dr. Rutgers en hebben dit dan in een aanteekening kenbaar gemaakt.

De codices, die ons vervolgens gediend hebben zoowel voor de uitgave als bij de tekstvergelijking, worden hier door ons aangeduid met deze letters:

H. Het zoogenaamde »Boek van Cabeljauw", berustende in het oud-synodaal archief, zie Janssen, Catal. p. 6. Behalve afschriften van de provinciale synoden te Dordrecht 1574 en van Haarlem 1582 bevat dit belangrijke boek de copie van de handelingen der particuliere synoden, die in Zuid-Holland van 1586 tot 1608 gehouden zijn, waaronder ook de particuliere acta der synode van Brielle 1593, zie beneden bij O. Deze afschriften zijn allen met dezelfde gelijkmatige hand genomen, keurig net en over 't algemeen met groote nauwkeurigheid. Wanneer wij geen authentiek stuk of ouder en vollediger afschriften onder oogen hadden, gaven wij daarom bij de editie de voorkeur aan dezen codex, die ons ook meermalen, o. a. bij het door praeses en scriba eigenhandig onderteekende afschrift der acta van 1588, ter aanvulling diende. Op het voorafgaande register wordt gezegd, dat dit »volumen in quarto het eijgendom was geweest van D. Petrus Cabeljauw ende daerna van D. Henricus Alutarius junior, in zijn leven predikant tot Leerdam" en

uit een aanteekening van Alutarius op de eerste bladzijde blijkt, dat hij het voor 25 gld. gekocht heeft op de auctie van ds. P. Cabeljauw.

I. Een pakket losse cahiers in 4^0, toebehoorende aan het Prov. Kerkbestuur van Noord-Holland, geschreven met een nette hand door denzelfden persoon en blijkbaar bestemd om in twee boeken bijeen gebonden te worden. Voor den eersten band waren bestemd de acta van een aantal synoden tot en met die van den Haag 2 tot 20 Juli 1624, voor den tweeden die van 1625 tot en met 1633. Wij hadden alleen den eersten »band" te raadplegen. Deze begint met een uittreksel van het verhandelde op de provinciale synode van Dordrecht in 1574, nl. alleen de »particuliere ofte byzondere vraegstucken". Daarop volgt een zeer kort extract van de synode te Rotterdam in 1575. Van de nationale synode te Dordrecht in 1578 worden slechts de »Particularia" opgenomen. Dan volgen de acta van Schoonhoven 1579, Rotterdam 1581, uittreksel der acta van de provinciale synode te Haarlem 1582, particuliere synode van Delft 1587 gedeeltelijk verkort, Schiedam 1588, Delft 1618, Leiden 1619, Gouda 1620 en volgende tot 1624. Deze codex, onvolledig, van lateren tijd en dikwijls nog verkort, kon slechts in enkele gevallen bij de vergelijking dienst doen.

K. Van dezen erg gehavenden bundel in folio uit het archief van het classicaal bestuur van Brielle is de band geheel verdwenen. Hij bevat tal van belangrijke, afzonderlijke stukken, die later bij elkander ingebonden zijn, zonder dat daarbij de chronologische volgorde in acht genomen is. Dit boek bevat: de acta van Rotterdam in 1581 met de ongeteekende particularia, der nationale synode van Dordrecht in 1578 met de ongeteekende particularia, terwijl beide acten zelf (copie) door praeses en scriba eigenhandig gewaarmerkt zijn. Daarop volgen: een afschrift der acta van Emden 1571; de acta van de provinciale synode te Dordrecht 1574, door praeses en scriba benevens 25 leden van de classis Brielle onderteekend, met de door 11 leden van die classis onderteekende particularia; dezelfde handelingen en particularia, door praeses en scriba geteekend; Schoonhoven 1579; nationale synode te Middelburg 1581 met de particularia; verkorte acta der provinciale synode te Haarlem 1582; den Haag 1583 met de »incidenten"; Delft 1587; Schiedam 1588; Gouda 1589; den Haag 1591, Leiden 1592 en Brielle 1593. Hoewel deze bundel geen origineele acta bevat, blijkt uit de onderteekeningen en het schrift genoegzaam, dat het afschriften zijn, staande de particuliere synoden genomen.

L. Een folioboek in hoornen band, berustende op het rijksarchief van den Haag, met den rugtitel: »Synodale acten van Zuyt-Holl. 1579—93, 1 Vol. 1 D." Op het zijvlak staan de vergulde letters W. P. V. O. (Willem prins van Oranje) en daaronder met inkt: »Eerste Volumen

eerste deel der synodale acten van Suijt-Hollant over de jaren 1579, 1581, 1582, 1583, 1586, 1588, 1589, 1590, 1591, 1592, 1593." Dit eerste deel (er zijn 2 deelen) is geheel met dezelfde fraaie hand geschreven. Lodewijk van Renesse, predikant en later professor te Breda, die de verzameling bezorgde, bood de volumina den prins aan. In een brief, gedateerd 22 Sept. 1664, berichtte hij aangaande de acten der Zuid-Hollandsche synoden, dat »daaronder vele niet wel te becomen en syn ende vitieuslyck uitgeschreven waren." De meestal woordelijke overeenkomst met de acta in codex N doet vermoeden, dat beide afschrijvers dezelfde stukken gebruikt hebben. Van de handelingen der provinciale synode in 1582 wordt hier slechts het uittreksel gegeven.

M. Twee folioboeken in hoornen band, toebehoorende aan het classicaal archief van Dordrecht. Beide deelen, copiën uit later tijd, zijn door dezelfde hand volgeschreven. Het eerste deel draagt den rugtitel: »Synodi Zuyd-Holl. acta 1579—1589," het tweede: »Acta synodi Suydh. 1590—1599." Op de eerste bladzijde is geschreven: »Dit boeck comt toe de classe van Dordrecht." Beide deelen zijn voorin van een inhoudsopgave voorzien. Het tweede boek bevat ook de particuliere acta van Brielle 1593, zie beneden bij O.

N. Een boek in hoornen band, zeer groot folio, rood op snee, berustende in het oud-synodaal archief no. 20, I, zie Janssen, catal. p. 35, het eerste eener serie van zeventien deelen. Op het titelblad staat »Het eerste volumen der synodale schriften, den sijnodo van Suijdt-Hollandt toebehoorende ende voor deselve gheschreven door Gerardum Verstegum Palatinum, dienaer des woordts in Nieu-Leckerlandt ende Oudt-Beierlandt, anno 1622 ende 1623 ende vervolghens." Deze foliant is slechts voor een derde gedeelte beschreven tot fol. 105, waar de schrijver na den eersten regel van art. 9 der acten van 1594 afbreekt. Dit deel heeft zeer veel overeenkomst met den codex L en bevat de acten van 1579, 1581, 1582 (provinciale synode, verkort), 1583, 1586 tot 1593 met het begin der handelingen van 1594.

O. Een foliobundel in hoornen band, berustende in het oud-synodaal archief no. 23, zie Janssen, Catal. p. 36. Deze belangrijke verzameling bevat: 1°. de origineele acta van Rotterdam 1581, geschreven door den scriba Corputius, door de leden der synode eigenhandig onderteekend, met de door praeses en scriba onderteekende particularia; 2°. memoriën der acta van 's Gravenhage 1583, geschreven door den scriba Arnoldus Cornelii (Crusius) en mede door praeses en assessor gewaarmerkt; 3°. een kort uittreksel derzelfde acta, ongeteekend; 4°. de vrij zeker origineele acta van Gouda 1589, door den scriba Corputius geschreven; 5°. de »particuliere acten des synode van Suythollant, in den Briel gehouden, die om redenen bij den voorsz. synode goetgevonden zijn niet voor allen

classen te laten comen, dewyle zy niet allen classen int gemeen aen en gaen" enz. Deze acta komen alleen hier en bij H en M voor; 6°. de acta van Gorinchem 1595, door praeses en scriba geteekend, en 7° daartusschen ingenaaid de particularia dezer synode, door den scriba onderteekend; 8°. Leiden 1600; 9°. Gouda 1601, blijkens opschrift copie voor de classis Rotterdam; 10°. Schiedam 1602; 11°. Brielle 1603, blijkens opschrift copie voor de classis Leiden; 12° dezelfde acta, copie voor de classis Rotterdam; 13°. Gorinchem 1606. De afschriften van no. 8 tot 13 zijn gewaarmerkt door de handteekening van den scriba of van praeses en scriba. Al deze stukken, waarvan ook papier en formaat verschillen, zijn bij elkander ingebonden op last der synode van Brielle 1737, art. 12. Zij werden in de synodale kas bewaard blijkens een voorin liggende inhoudsopgave. Wij hebben reden om de acta van 1589 sub 4°. voor het origineel te houden. Dat het geen copie kan zijn, blijkt overtuigend uit de menigte doorhalingen, verbeteringen van den stijl en bijvoegselen, door den scriba Corputius zelf aangebracht. Hetzelfde verschijnsel kenmerkt ook de acta van 1581 sub 1°. als oorspronkelijk. In die van 1589 ontbreken echter alle onderteekeningen. Maar dit bezwaar is zeer goed op te helderen. Het stuk heeft tot 1737 in de synodale kas gelegen, zag er toen eenigszins gehavend uit en de witte bladzijden, die tot omslag dienden, waren reeds afgescheurd van het dubbel gevouwen stuk, zooals blijkt uit de afslijting van de zestiende bladzijde langs de vouw, gelukkig niet zoo erg, of de tekst is nog voldoende te ontcijferen. Dit laatste blad is tot aan beneden toe vol geschreven, zoodat er voor de eigenhandige onderteekeningen slechts gelegenheid bestond op de volgende pagina, die met den omslag verloren is geraakt. Het afdoende inwendige bewijs voor de echtheid levert art. 61* en de kantteekening, zie bl. 354.

T. Twee stukken uit het archief van den kerkeraad van Delft, gemerkt Afd. II, L^a A, n°. 2 en Afd. II, L^a A, n°. 6. Het eerste der Delftsche stukken bevat de boven reeds vermelde »quaedam synodalia", de handelingen der samenkomst in Februari 1578 te Dordrecht. Nog belangrijker is het tweede dezer stukken, dat de acta der synode van 's Gravenhage 1583 bevat, geschreven door den scriba Arnoldus Cornelii (Crusius) en door hem en den praeses zelf onderteekend. Hoogstwaarschijnlijk zijn dit de oorspronkelijke handelingen. Dit blijkt niet alleen uit de verklaring aan het slot: »ende onderteekent bij ons wt den naem van allen", maar vooral uit de omstandigheid, dat het verhandelde op de synode daarin van dag tot dag wordt medegedeeld. De »memorien" etc der acta van deze synode, zooals die voorkomen in codex O sub n°. 2, zijn ook wel door den scriba zelf geschreven, maar blijkbaar een later opgemaakt uit-

treksel en ook in een andere volgorde, soms woordelijk gelijk aan onze uitgave, maar op vele punten minder uitvoerig, zoodat zij slechts de ruimte van $22^1/_2$ bladzijden beslaan, terwijl in het origineele Delftsche stuk de scriba twintig bladzijden meer heeft beschreven. Doch elk bezwaar tegen de echtheid wordt weggenomen door het uiterlijk voorkomen dezer acta. Daarvan geldt ook hetzelfde, waarmede dr. Rutgers de authenticiteit der handelingen van 1574 p. 121, noot bewijst: »dat de schrijver herhaaldelijk zijn stijl verbeterd heeft door eenige woorden door te halen en dan op denzelfden regel verder te schrijven, met een eenigszins anderen zinsbouw het reeds doorgehaalde juister of nauwkeuriger uitdrukkende, 't geen wel niet kan voorkomen bij iemand, die eenvoudig afschrijft, maar juist zeer natuurlijk is bij iemand, die korte aanteekeningen breeder uitwerkt en die dit zóó spoedig doen moet, dat nog vóór het uiteengaan der vergadering de gemaakte notulen kunnen worden voorgelezen en goedgekeurd." Bovendien ligt bij deze acte in hetzelfde archief, gemerkt Afd II, L. A, n°. 6*, nog een door Crusius afgeschreven spotvers, dat tegen het verhandelde op deze vergadering gericht is en genoemd wordt een »fameus libel, ghestroijt in den Haghe temp. synodi in Junio 1583."

Terwijl wij onze uitgave dezer acta nogmaals aanbevelen bij hen, die in de studie der geschiedenis belang stellen, betuigen wij ten slotte onzen hartelijken dank aan allen, die ons hun zeer gewaardeerde diensten bewezen hebben bij de verzameling van de door ons geraadpleegde handschriften.

Groningen, September 1893.

J. Reitsma.
S. D. van Veen.

Handelyngen des particulieren synodi van Noorthollant, gehouden binnen Enckhuysen den IX *Octobris ende volgens int jaer* 1618.

Nadat de vuytgesonden broederen der classen van Noorthollant byeengecomen waren, heeft D. Hermannus Gerhardi de vergaderynge aengevangen met aenroepynge van de name Godes ende de credentien gelesen zynde, zyn bevonden dese volgende persoonen afgevaerdicht te zyn:

Vuyt den classe van Enckhuysen:

Abrahamus à Dooreslaer, predicant tot Enckhuysen.

Willem Willemssen, predicant tot Boekerspel, gesubstitueert in de plaetse D. Hermanni, die by de meeste stemmen der classen met D. Plancio was geordonneert te verschynen op de synodale vergaderynge van Zuythollant.

Jan Franssen Hooman, ouderlyng tot Enckhuysen.

Dirck Mourisz, ouderlyng in Grootebroeck.

Vuyt den classe van Eedam:

Samuel Bartoldi, predicant tot Monickendam.

Robertus Puppius, predicant tot Eedam.

Jacob Claessen Pols, ouderlyng tot Eedam.

Jacob Symonssen Sem, ouderlyng tot Monickendam.

Vuyt het gedeelde classis van Alckmaer,

Ter eener zyde:

Vincentius Meusevoet, predicant tot Scagen.

Jacobus Alberti, predicant tot Koedyck.

Jan Bouwensz, ouderlyng tot Alckmaer.

Claes Cornelissen, ouderlyng tot Scagen.

Ter andere zyde

Was niemant verschenen, dan van harentwegen was een brief gesonden, inhoudende redenen waerom zy niet quamen, doch niet zonder merckelycke beschuldyngen zoo vant sinodale classis als anderssins etc., gelyck oock Bodicherus bysonderlyck een brief gesonden hadde van excuse, waerom hy op de vergaderynge niet conde verschynen.

Vuyt den classe van Haerlem:

Joannes Junius, predicant tot Assendelft.

Baltazar van [1]) Beaumont, predicant tot Sparendam.
Pieter Tyssen, ouderlyng tot Wurmer.
Aris Cornelissen, ouderlyng tot Saenredam.

Vuyt den classe van Amsterdam:

Jacobus Rolandus, predicant tot Amsterdam.
Philippus Rulaeus, predicant tot Naerden.
Jasper Zegersen, ouderlyng tot Amsterdam.
Simon Jacobsz Verhoef, ouderlyng tot Naerden.

Vuyt het gedeelde classis van Hoorn,

Ter eener syden:

Rippertus Sixti, predicant in de Ramen [2]) tot Hoorn.
Gysbertus à Scoten, predicant tot Sibekarspel.
Pieter Willemssen, ouderlyng in de Ramen [2]) tot Hoorn.
Jan Hendricxz, ouderlyng tot Hauwaert.

Ter ander zyde:

Isaacus Welsingius, predicant in de openbare kercke tot Hoorn.
Joannes Fleurkens, predicant tot Midwoude.

Syn oock met behoorlycke credentie van wegen de Ed. Mog. heeren Staten van Hollant ende Westvrieslant op de vergaderynge verschenen de erentfeste, wyse, welgeleerde heeren, de heeren mr. Adriaen Junius, raedt ordinaris in den Hove van Hollant, ende Albert Franssen Bruynyng, secretaris der stede Enckhuysen, in wiens plaetse, overmits zyn vertreck naer den Hage, gesuccedeert is de eerwaerdighe heere burgermeester Zeger Dircxz [3]).

Syn oock den 12en October met behoorlycke credentie van wegen het synodus van Zuythollant tot onderhoudynge der correspondentie aengecomen D. Eleazarus Swalmius ende D. Leo Leoninus [4]), predicanten tot Schiedam ende in den Nieuwenhorn respective.

Syn vercoren by de meeste stemmen:
tot praesidem D. Jacobus Rolandus,
tot assessorem D. Vincentius Meusevoet,
tot scribam D. Abrahamus à Dooreslaer.

Den tyt der byeencompste is by de E. vergaderynge bestemt des voormiddaechs van acht uren tot den elven ende des namiddaechs van twee uren tot den vyven.

---

[1]) »van" ontbreekt in F. [2]) »in de Ramen" ontbr. in B en E. [3]) »Zeger Dircxz" F heeft »Zeger Direksz Scharlaken". [4]) »Leo Leoninus" B, E, F en G hebben »Leoninus Leo".

Alzoo die van de classe van Hoorn waren gecompareert met hun sessen, te weten vier vuyt het eene ende twee vuyt het ander gedeelte, so is by de vergaderynge met de meeste stemmen verstaen, dat de twee van het Remonstrantsche gedeelte zullen gekent worden voor medeleden deses sinodi ende de andere met hun vieren niet meer als twee stemmen vuytmaken.

Alzoo die vant Remonstrantsche gedeelte in de classe van Alcmaer ende Hoorn schriftelyck ende mondelyng swaricheyt gemaeckt hebben overt niet zenden van de gravamina (twelck de gecommitteerde vant synodale classis verclaerden geschiet te zyn om den kercken geen prejuditie te geven, mits haer onderwerpende in desen het oordeel des sinodi), so is by de vergaderynge verstaen, dat het classis synodael ten aensien van hare bygebrachte redenen niet zoozeer en is te beschuldigen overt niet vuytschryven van de gravamina als wel de partyen zelve, omdat se, wel wetende tgebruyck der kercken, de hare niet hebben gesonden. Ende geproponeert zynde, of men niet alsnoch de gravamina soude mogen overzenden, is verstaen, dat zulex na de tegenwoordige gelegentheyt niet practyckabel sy. Doch alzoo die van Hoorn versochten, so daer yet nopende de gravamina voorviel in de vergaderynge, waerop zy niet genoech geinstrueert mochten zyn, dat zy in zulcken gevalle mochten reces nemen, verclarende dat se haer alsdan gecontenteert hielden, so is haer zulex geaccordeert met bedyng, dat hetzelve blyve tot discretie van de vergaderynge. Doch om voor te comen het nemen van reces, twelck de vergaderynge lange mochte ophouden, is haer naderhant op haer versoeck een copye van de gravamina vergunt om die voor een dach ofte twee te comuniceren met haer medebroederen, onder bedyng dat se deselve geenssins misbruycken.

Dewyle int voorgaende mentie gemaeckt is van Remonstrantschen gedeelte, hebben D. Welsingius ende Fleurkens geprotesteert, dat se noch Remonstranten noch van Remonstranten gesonden syn, ende begeert, dat dezelve haere protestatie geregistreert werde, twelk haer geaccordeert is.

Alzoo het absenterende gedeelte van Alckmaer in haer schryvens beneffens de gemoveerde zwaricheyt op de gravamina ook noopte, dat se absenteerden, alsof het haer niet veylich genoech was alhier te compareren, is goetgevonden op den 10 October haer terugge te schryven als volcht:

Eersame welgeleerde.

Uwer L. missive hebben wy op heden in onse vergaderynge gelesen ende de redenen van absentie, by uwer E. gemoveert, verstaen ende overwogen. Dient daerop voor antwoorde, dat wy niet anders en connen oordeelen, of dezelve gemoveerde redenen zyn gansch ongefundeert ende

inzonderheyt de reden, genomen van de onveylicheyt der plaetse, geheel impertinent, ende verstaen dienvolgens dat uwe E. hare gecommitteerde alsnoch behooren te zenden ende dezelve hare swaricheden op de vergaderynghe doen voorstellen om het advys derselver daerop te hooren ende verstaen. Hiermede etc.

Op dit schryven hebben die vant Remonstrantsche gedeelte van Alckmaer twee persoonen met credentie afgevaerdicht, die op den 19 October ter vergaderynge zyn ingestaen ende hare credentie hebben overgelevert, dewelcke bevonden synde van woort te woort aldus te luyden:

Alhoewel de broeders predicanten ende ouderlyngen des classis, binnen Alckmaer ordinare vergaderynge houdende, verstaen goede redenen te hebben om te mogen absenteren van de synode, tegenwoordelyck binnen Enckhuysen vergadert, hebben evenwel om alle quaet nadencken te beter voor te comen goetgevonden derwaerts op den synodum voorsch. te committeren, gelyck zy committeren mits desen, dese twee hare beminde medebroederen in Christo Nicolaum Bodicherum ende Joannem Dibbetium, predicanten respective tot Alcmaer ende Harynghuysen, vertrouwende dat zy in voorvallende zaken aldaer zullen doen, na zy zullen verstaen te behooren, doch alsoo dat dese commissie niet en strecke tot eenighe prejuditie van de christelycke vryheyt, den classi voorsch. competerende. Actum in hare classicale vergaderynge desen 15 Octobris 1618.

Ende vuyt laste der voorsch. vergaderynge onderteeckent

Philippus Pynaker als praeses classis.

So is eendrachtelyck by de vergaderynge verstaen, dat noch de credentie voorsch. noch de gecommitteerde vuyt cracht van dezelve credentie in dese synodale vergaderynge ontfancklyck zyn, dewyle de credentie den synodo opt hoochste praejudiceert, alsoo de committerende wel expresselyck int eynde bedynghen, dat dezelve hare commissie niet en zoude strecken tot eenige praejuditie van de christelycke vryheyt haerlieden (gelyck zy zeggen) competerende ende dienvolgens daermede haer het oordeel des sinodi (gelyck behoort) niet en onderwerpen, behalven dat Bodicherius, niet zynde in actuelen dienst als noch het predickampt noch het ouderlyngscap bedienende (gelyck hy zelve in zeker geschrift, by hem ter vergaderynge overgelevert, bekendt), niet gequalificeert en is om in dese vergaderynge als een medelidt ontfangen te werden.

De verhandelde zaken zyn dese:

I.

De [1]) acten des naestvoorgaenden synodi, anno 1608 gehouden tot Hoorn

[1]) E heeft bij dit art. in margine: »Resumtie der acten des laestgehouden synodi."

(want de particuliere synoden nu 10 jaren lang waren afgesneden geweest) syn gelesen.

Ende bevonden zynde vuyt de lecture vant 3 artyckel, dat de Catechismus niet allenthalven gepredickt wert nae tbesluyt des synodi, te vooren daerop genomen, is de vorige resolutie hernomen ende elck eenen belast in zyn classe de Catechismus-predicatien te bevorderen, te meer omdat de tegenwoordige gelegentheyt des tyts dezelve opt hoochste vereyscht, ende dat de respective classen, de zake voor gerecommandeert houdende, daerop naerstighe enqueste doen ende tot dien eynde versorgen, dat allenthalven des Sondaechs twee predicatien aengestelt werden.

Aengaende het 11 [1]) artyckel is ingebracht, de onderteeckenynge van Confessie ende Catechismus by alle de classen gedaen te zyn wtgesondert by eenige in de classen van Alckmaer ende Hoorn, die daerover zwaricheyt maeckten.

II.

Alzoo [2]) in de kercke van Haerlem nu eenen geruymen tyt was in swange geweest zekere groote swaricheyt, so hebben D. Souterius ende zyne assistenten, afgesonden van de oude ouderlyngen, diaconen ende het meeste deel der litmaten aldaer als aenleggers, schriftelyck vertoont de beginsselen ende voortgang van de tegenwoordige swaricheden in de kercke voorsch. ende versocht ontslagynge van de drye predicanten Geysteranus, Junius ende Spranckhuysen ende instellynge van andere in de plaetse van dezelve beneffens Souterium mitsgaders degradatie van de nieuwe kerckenraedt als onwettelyck ingecomen ende herstellynge van alles op den ouden voet.

Aen dander cant hebben de drye voornoemde predicanten met hare geassocieerde, afgesonden van den tegenwoordighen kerckenraet ende diaconen als verweerders, mondelyng versocht, dat men haer wilde bekent maken, wat beschuldyngen tegen haer mochten ingebracht werden om haer daerop te verantwoorden, alzo zy verclaerden haer in dese gantsche actie binnen de palen van defentie te zullen ende willen houden ende tegens Souterium ende de zyne niet en hadden in te brenghen boven hetgene by den classem van Haerlem soude ingebracht werden. Ende dewyle zy versochten, dat men haer ter hant stellen wilde de geschriften van hare aanclageren, opdat se hare antwoorde schriftelyck ende soo cort als doenlyck daerop mochten inbrengen onder belofte van dezelve ongequetst te laten ende geen copye daervan te nemen, soo is

[1]) »11" C heeft »9", doch al de andere codd. hebben terecht 11, waarom wij hier de fout van C verbeterd hebben. [2]) E heeft bij dit art. in margine: »Swarigheyt in de kerke van Haerlem".

haer zulex geaccordeert. Ende zyn haer dienvolgens naer voorgaende lecture, in de vergaderynge gedaen, overgelevert: I. een remonstrantie, inhoudende een beschuldynge van ses stucken, als belangende 1. het invoeren van de nieuwe kerckelycke ordre van den jare 1591 ende het confuselyck incomen van Spranckhuysen predicant na dezelve ordre, 2. alsoock des nieuwen kerckenraets, ten 3. tbreken van zeker accoort etc., 4. de verachtynge des classis van Haerlem, 5. de vuytgegeven calumnieuse boecken van Spranckhuysen ende Isaac Junius, 6. tonstichtelycke by haer gehouden avontmael; II. sekere 6 bewysstucken des ouden kerckenraets van Haerlem, vertoonende dat de drye gemelde predicanten voor geen ware, trouwe ende oprechte leeraers te houden zyn, met zekere geannexeerde copien van brieven van den heere Arent Meynertsen, oudtburgermeester van Haerlem, aen de voornomde predicanten geschreven.

Ende opdat alle zaken op eenen gelycken voet gaen zouden, alzoo die van de classe hadden ingelevert 1. sekere openynge van den nieuwen kerckenraet van hare voorneemste zwaricheyt tegen D. Souterium ende de oude ouderlyngen, 2. copie van zekere certificatie, waerby Souterius zelve zoude verstaen hebben tot de kerckenordenynge vant jaar 1591, ende ten derden extracten van zekere brieven Souterii, geschreven vuyt Campen aen de burgermeester Ruychaver den 5 February, aen sr. Offenberg den 7 Maert ende aen de burchmeesteren Ruychaver ende Colterman den 1 Mey des jaers 1615, by dewelcke hy zynen dienst tot Haerlem zoude hebben geaffecteert ende gesocht, alsof hy door simonie ingecomen ware, so syn wederom de voorgemelde stucken, naedat se oock mede in de vergaderynge gelesen waren, Souterio ende den synen onder gelycke belofte ende conditie als boven in handen gestelt om die te examineren ende van gelycke hare antwoord op dezelve, so haest en cort als doenlyck, ter vergaderynge in te brengen. Partyen, elckanders schriften in handen gehadt ende overwogen hebbende, hebben daerop reciproce schriftelyck by forme van replycke geantwoordt ende hare antwoorde ingebracht, dewelcke gelesen is in tegenwoordicheyt van partyen, die oock daerover punctuelyck van stuck tot stuck int lange ende breede mondelycken voor de vergaderynge tegen malcanderen hebben geconfereert ende gedebatteert, sulex dat geheele seven dagen, om van alles wel geinformeert te zyn, syn toegebracht met het ondersoeck van sake ende hooren van partyen, die daerover oock zulck een contentement genomen hebben, dat zy verclaerden alles geseyt te hebben, dat zy te seggen hadden ende derhalven de vergaderynge voor hare patientie met verwonderynge over dezelve bedanckten.

Is dienvolgens de zake, naedat se ten vollen aen wedersyden bedongen was, in de vreese des Heeren in deliberatie geleyt ende tot judicature gebracht.

Ende beginnende van hetgene de oude kerckenraet heeft ingebracht, verclaert de synodus eendrachtelyck te verstaen:

I. Dat de twee predicanten Geysteranus ende Junius soo na luydt des kerckenboecx opt aenvaerden van hare dienst tot Haerlem belooft hebben de kercke aldaer te zullen helpen voorstaen ende regieren na de oude ordre volgende tbesluyt der nationale sinoden (hoedanige beloften zy geseyt hadden niet gedaen te hebben) als oock dezelve hare belofte niet naegecomen zijn.

II. Dat de voornoemde predicanten qualyck gedaen hebben, dat zy, van de oude ordre afwyckende ende hare belofte, te voren gedaen, niet naecomende, in de kercke van Haerlem buyten advys van haren kerckenraet, tegen de borst van de gemeente, sonder kennisse van haer classis, sonder advys der gedeputeerden onses synodi, ja tegen expres advys van alle de classen van Noorthollant, by de synodale classem aen die van Haerlem overgesonden, de ordre vant jaar 1591 (waerdoor soovele onrusts ende onlusts ontstaen is) hebben ingevoert, niettegenstaende zy zeyden dezelve ordre met zekere bedyngen besneden te hebben ende met het practiseren van dezelve gesocht meerder quaet te voorcomen.

III. Dat Spranckhuysius in de kercke tot Haerlem buyten de wettelycke ordre, hier te lande int beroep van predicanten ghepractiseert, ende dienvolgens confuselyck ingecomen zy.

IV. Dat van gelycken buyten de gewoonlycke wettelycke ordre den ouden kerckenraet ontslagen ende de nieuwe ingestelt is.

V. Dat de zwaricheyt overt accoort, by den classem van Haerlem gemaeckt ende aen wederzyden van partyen aengenomen, meer is een misduydynge als breeckynge van hetselve, doordien aen deene zyde op het stuck niet genoech schynt gelett ende aen dander zyde het accoort tot een ander eynde, als het classis int maken ende de oude kerckenraet int aennemen van tselve gehadt heeft, schynt getrocken te zyn.

VI. Dat de dry voornoemde predicanten ende de nieuwe kerckenraet haer classe meerder respect hadden behooren toe te dragen ende beter correspondentie met dezelve te houden, als wel geschiet is, ende dat Junius int bysonder te verre gegaen is, houdende ende zeggende, dat de procedure ende sententie des classis barbarisch zy.

VII. Dat Junius ende Spranchuysius met hare medehulpers haer groffelyck hebben verloopen met het vuytgeven van hare scandaleuse ende calumnieuse boecxkens, strydende tegens alle eere ende liefde ende streckende op het hoochste tot beswarynge van hare medebroederen soo in styl (die inzonderheyt in Spranckhuysio te bitter ende vol van galle is) als andersins, te meer omdat sy die boecxkens vuytgegeven hebben, nadat de zake van de 18 mannen der gemeente, die in den Hage waren gheconfineert, nae vele moeyten ende costen eyndelick by de Ed.

Mo. heeren Staten van Hollant ende Westvrieslant was afgedaen geweest.

VIII. Dat staende de verschillen in de kercke van Haerlem het houden des avontmaels by de nieuwe kerckenraet ontstichtelyck is aengestelt, te meer dewyle zulcx geschiet is tegen het advys der gedeputeerde des classis. Oock dat de andere predicanten wel zo wel zouden gedaen hebben, zo zy haer in die gelegentheyt des tyts vant gebruyck des avontmaels in de Franssche kercke hadden onthouden gehadt.

Ende aengaende de besculdynge, dat de voornomde predicanten niet zouden te houden wesen voor ware, trouwe ende oprechte leeraers, verclaert de synodus de eerste reden, genomen vant niet wederleggen der Remonstrantsche dolyngen, ende de tweede, genomen van de verclagynge haerder litmaten voor faemroovers by de heeren burgermeesteren, niet suffisant genoech tegen haer bewesen te zyn. De derde reden, genomen vant calumnieren van de litmaten der ghemeente etc. in de schriften Spranckhuysii ende Junii verstaet de vergaderijnghe te coincideren met het sevende artyckel, gelyck oock de vierde reden, genomen vant invoeren der nieuwer kerckenordenynghe met het tweede artyckel, waervan hierboven verclarynge is gedaen, ende oordeelt, dat de voorgenoemde predicanten hun ten aensien van die twee gemelde redenen niet, als trouwe herders [1]) toestaet, gequeten hebben. De vyfde reden, genomen van de onderteeckenynge der Arminiaensche comploicteryen, werdt geacht niet genoechsaem tegen de voorsch. drie predicanten bewesen te zyn, dewyle Geysteranus alleen, noch zynde tot Assendelf, de remonstrantie onderteeckent hadde, hetwelcke nu oock tegen hem niet valideren can, dewyle hy die onderteeckenynge gedaen hadde aleer hy tot Haerlem quam ende naderhant oock selfs voor dese E. vergaderynge verclaert heeft zulcke onderteeckenynge hem leedt te syn. Ende belangende de seste ende laetste reden, genomen vant verwerpen van de goede vermanyngen tot weerynge van de geresen geschillen ende voorcomynge van meerder scheuryngen etc. aen hem gedaen, oordeelt de vergaderynge, dat haer verscheyden goede waerscouwyngen ende trouwhertige vermanyngen zyn gedaen ende dat zy dezelve (om meerder swarigheden te voorcomen) wel hadden behooren te volgen ende nae te komen.

Ende voortgaende tot hetghene de nieuwe kerckenraet heeft ingebracht, verclaert het sinodus niet min eendrachtelyck als boven:

I. Dat de nieuwe kerckenraet niet wel gefondeert is in haere aenclachte tegen den ouden kerckenraet nopende het verwerpen van hare diensten na date van het accoort, overmits (gelyck hierboven verclaert

[1]) »herders" E heeft »dienaers".

is) het accoort is misbruyct geweest ende daerby gecomen het vuytgeven van de scandaleuse boecxkens ende diergelycke proceduren, waerdoor de gemeente van haer meer ende meer is afkeerich geworden. Item dat de voorsch. kerckenraet van gelycken niet wel gefundeert is int stuck der besculdynge, dat de oude kerckenraet oorsake zoude zyn, dat de swaricheden niet terstont in den beginne door den classem wechgenomen zyn, overmits verstaen werdt zulcx bygecomen te wesen niet by den ouden kerckenraet, die de byeenkompste des classis wel begeerde, maer omdat de magistraet den classi sodanige bedyngen (die de nieuwe kerckenraedt oock toestondt) voorstelde, dewelcke voor het classis niet aennemelijck waren.

II. Dat het wel zeer qualick gedaen is van Souterio, dat hy de kerckenordenynge vant jaer 1591 (oock selfs sooals se leyt) voor schriftmatich, wettelyck ende stichtelyck verclaert heeft. Item dat hy hem in de beroepynge Spranchuysii ende verkiesynge des nieuwen kerckenraets tot Haerlem te verre ingelaten heeft, maer dat sulcx alles nu niet behoorde ingebracht te werden tot zynen laste, dewyle hy daerover sodanige scultbekennynge gedaen heeft, waermede de gemeente tevreden is gestelt.

III. Dat de voorsch. Souterius hem groffelycken verloopen heeft soo ten aensien, dat hy onbehoorlycke middelen met schryven ende gunstsoeckynge gebruyckt heeft om gevordert te werden in den kerckendienst tot Haerlem, als ten aensien dat hy hem soo met beloften in zekere zyne brieven, tot voorderynge van zyn beroep geschreven, als met onderteeckenynge van zekere acte, in de wille van de magistraet tot groote prejuditie van de kercke te verre heeft overgegeven. Item dat hy zulcke mishandelynge niet hadde behooren verschoont maer rondtvuyt bekendt te hebben ende dat hem derhalven zyne misslagen, daerin begaen, levendich zullen onder oogen gestelt werden, gelyck oock verstaen is, dat oock den anderen hare fauten zullen voorgehouden worden.

Na desen is partyen, gelyckelyck ingestaen zynde, lecture gedaen van de voorsch. judicature ende hebben eerst Geisteranus met de zyne daerop geantwoordt, so zy haer ergens in vergrepen hebben, tselve niet vuyt moetwille, maer ofte vuyt onwetenheyt ofte vuyt onvoorsichticheyt gedaen te hebben. Oock dat zy wel een ander oordeel, voornamentlycken over het eerste lidt der besculdynge, verwacht hadden, doch dat zy haer evenwel niet onbehoorlyck tegen de vergaderynge wilden opmaecken, maer haer dezelve onderwerpen, haer voorts tot de vergaderynge refererende in alles, dat deselve soude gelieven te disponeren tot ruste ende vrede van de kercke van Haerlem. Twelck oock aen dander cant verclaert heeft Souterius met de syne, seggende, so zy haer van te voren haren classi onderworpen hadden, dat zy haer veelmeer den synodo be-

hoorden ende wilden onderwerpen. Derhalven aentredende tot de conclusie, aen wederzyden by de partyen in hare schriftelycke ende mondelycke deductie genomen, ende dienvolgens tot de middelen om de beroerde kercke van Haerlem wederom in ruste ende eenicheyt te herstellen, gepraesupponeert, dat alle de ingebrachte besculdyngen wedersyts teenemael buyten de leere gaen ende noch deene noch dandere van eenige valscheyt der leere beschuldicht zy, so is tot redressement van de tegenwoordige zwaricheden by den synodum voor tbeste expedient ingesien in te gaen den wech van accomodatie om, behoudens waerheyt ende goede ordre, de gewenschte ruste ende eenicheyt (waert mogelyck) te becomen door behoorlycke scultbekennynge, eerst voor dese E. vergaderynge ende daernae voor de gemeente tot Haerlem te doen. Tot dien eynde gehoort zynde de twee ouderlyngen van den ouden kerckenraet, dewelcke den voorgeslagen wech van accomodatie difficulteerden, syn van wegen de vergaderynge twee predicanten, namelick Samuel Bartholdi ende Jacobus Alberti met een ouderlynck, namelyck Jan Franssen Hooman, geordonneert om die van den ouden kerckenraet met goede redenen alsnoch tot de voorgeslagen accomodatie te induceren, temeer omdat hare credentie medebracht, dat zy van hare principalen gheauthoriseert waren met vollemacht om in de zake te doen, zulex alsof zy zelfs in persoon tsamentlyck ende elck int bysonder tegenwoordich waren, belovende tzelve t'allen tyden van waerden te houden. De voorsch. broederen hebben gerapporteert, dat zy die van den ouden kerckenraet tot de accomodatie niet hebben kunnen bewegen, dewyle zy verclaerden daertoe gansch geen apparentie in hare gemeente te zien, immers niet ten aenzien van Junio ende Spranckhuysen, want met Geysterano sagen syt een weynich anders in.

De vergaderynge dit rapport gehoort hebbende, hadde wel ghehoopt, dat de zake alhier hadde mogen afgehandelt werden, doch alsnoch houdende, dat dezelve niet gansch desperaet zy, ende inzonderheyt lettende, dat die van den ouden kerckenraet haer evenwel aent oordeel der vergaderynge gedroegen, heeft dezelve eendrachtelyck in allen gevalle voor hoochnoodich geacht eenige persoonen nae Haerlem te deputeren om de voorgeslagen accomodatie so veel als doenlyck in loco te praeparereren ende tot dien eynde met de E. magistraet ende kercke aldaer, oock (soot de gelegentheyt zoude medebrengen) met zyn Princelycke Excellentie van wegen het synodus te spreken ende daernae van haer besoigne aen dese vergaderynge rapport te doen. Ende zyn daertoe geordonneert de twee voornoemde predicanten Samuel Bartholdi ende Jacobus Alberti met Jasper Zegerssen, ouderlyng van Amsterdam.

De voorsch. gedeputeerde broederen wederom gecomen zynde, hebben rapport gedaen van hare besoigne tot Haerlem, verclarende hoe zy ge-

sproken hadden eerst met zyn Princelycke Excellentie, die een zeer goet genoegen nam in tgene dese synodus tot noch toe in de zake gedaen hadde ende op het hoochste in de zake becommert was, prysende de tegenwoordige deputatie; daernae met de E. heeren burgermeesteren, die van gelycken den handel deses sinodi op het hoochste als zeer goet ende voorsichtich presen, stellende voorts hetgene noch verder daerinne zoude te doen staen soo in de goede meenynge ende resolutie van de broeders des ouden kerckenraets ende hare geassocieerde vuyt de gemeente als in de discretie ende het oordeel deser vergaderynge; ende laetstmael met de kercke, zeggende eerst, hoe zy gehandelt hadden met den ouden kerckenraet ende hare bygevoechde, dewelcke, nadat se int lange ende breede hetghene in dese vergaderynge in de zake van Haerlem gepasseert was ende tot wat eynde de tegenwoordige deputatie diende, gehoort ende daerop communicatie gehouden hadden, voor antwoort gegeven hebben, dat se haer met de drye voorsch. predicanten, als christenen toestaat, wel wilden versoenen, doch dat zy niet conden verstaen, dat zy als predicanten van de gemeente aldaer zouden connen getolereert werden, overmits de zaken te zeer verloopen waren ende de gemeente te afkeerich van haer geworden was zoo ten aensien van andere dyngen als inzonderheyt ten aensien van de vuytgegeven boecxkens, waerdoor zy haerzelven in zulcken discredyt gebracht hadden, dat zy niet zouden connen gehoort werden ende noch zy noch oock den tegenwoordigen kerckenraet geen disciplyne zoude connen oeffenen, als by de gemeente niet gerespecteert zynde, besluytende derhalven, dat dezelve predicanten aldaer met stichtynge niet zouden connen gelaten werden, ende daerom versoeckende, dat dezelve mochten verplaetst werden, doch ondertusschen haer het oordeel deser vergaderynge onderwerpende.

Ende alzoo de drie voorsch. beclaechde predicanten met die van den nieuwen kerckenraet, geassisteert met Wilhelmo de Hase, out-predicant tot Haerlem, ende een zeker getal van litmaten, aen de voorsch. gedeputeerde oock mede versocht hadden van haer gehoort te werden, soo rapporteerden de voorsch. gedeputeerde, hoe dat diezelve te kennen gaven ten hoochsten verwondert te zyn, dat by hare partyen in den synodo was voorgestelt een versoeck vuyt de naem van de ganssche gemeynte om te mogen hebben deportement van hare predicanten, met verclarynge dat zy ende een goet getal van de hare daertegen protesteerden, als die hare stemme daertoe niet en hadden gegeven, oock met betuygynge, zoo men in zulck een versoeck consenteerde, dat meerder swaricheyt zoude te bevreesen staen, ende versoeck, dat, zoo men op menichte staen wilde, men sich op hare menichte, die (alhoewel niet zoo groot als de andere, nochtans niet verwerpelyck zoude bevonden worden) wilde informeren, besluytende derhalven int tegendeel, dat zy hare predicanten mochten

behouden, te meer omdat zij niet onsuyver waren in de leere ende dat alle de zwaricheyt ontstaen was, alleen omdat zy nae besendynge van verscheyden gecommitteerden der E. Mo. heeren Staten haere E. M. hadden gehoorsaemt; doch ondertusschen haer van gelycken het oordeel des synodi onderwerpende.

Partyen oock mede wederom voor dese sinodale vergaderynge verschenen zynde, hebben D. Souterius ende zyne geassocieerde vuyt den ouden kerckenraet, namelick Jan Janssen Teyts en Tomaes Hendricxsz (gesubstitueerde in plaetse van de eerste gecommitteerde), gevraecht zynde, of zy noch yet tot meerder openynge hadden voor te dragen, verclaert dat zy boven hetgene te vooren ingebracht was niet meer hadden in te brengen, maer by hare vorige conclusie persisteerden, alzoo zy geen ander middel tot herstellynge van de ruste van haere kercke saegen als de verplaetsynge van de voorsch. drye predicanten. Ende dandere van gelycken gevraecht zynde, hebben D. Geysteranus ende de zyne verclaert, dat zy oock by hare voorgaende deductie niet hadden te doen, dan alleen dat se vuyt name van hare principale te kennen gaven, dat de ruste van de kercke van Haerlem niet anders dan door accomodatie zoude te treffen wesen (vuyt oorsake dat haer een groote menichte zoo van litmaten als continuele toehoorders aenhyng) ende versochten, zo tstuck der accomodatie niet zoude te vinden wesen (gelyck zy hopen jae), dat dan dese vergaderynge zonder yemants prejuditie de zake wilde renvoyeren ad sinodum nationalem, doch daerby voegende, dat zy dieghene niet en waren, die haer onbehoorlyck tegen dese vergaderynge wilden kanten.

De sinodale vergaderynge dit ende al het voorgaende in de vreese des Heeren rypelyck overwegende, bevindt hares ampts te zyn in dezen vuytspraeck ende verclarynge te doen, derhalven spreeckt vuyt ende verclaert by desen, dat zy hare oogen geslagen houdende boven alle dyngen naest de eere Gods op de stichtynge van de gemeente ende verbreydynge vant conynckrycke Jesu Christi, ende ziende, oock oordeelende, dat de gewenschte ruste ende vrede van de kercke van Haerlem door den wech der accomodatie (die by allé mogelycke middelen wel getenteert was, maer niet heeft kunnen succederen) niet en is te treffen geweest, dat dan tot dienste van de voorsch. kercke de twee predicanten Isaacus Junius en Dyonisius Spranchusius, dewyle men bevindt, dat dezelve aldaer niet langer stichtelyck zouden connen blyven vuyt oorsake van de ongeneeslycke vervreemdynge van de gemoederen der gemeente van haer, die onder anderen principalicken ontstaen is door het vuytgeven van hare boecxkens, op de eerlycxste maniere ende door de gevoechelicxste middelen na voorgaende versoenynge met de kercke zullen werden verplaetset, mits conditie dat zy haer ondertusschen stil ende gerust houden ende dat men besurge, dat haer niettemin haer behoorlyck tractement volge,

ter tyt ende wylen dat zy elders zouden mogen beroepen worden, waertoe dese vergaderynge ende een yder lidt van dezelve haer behoorlycken zal bevoorden, te meer alsoo men vuyt alle de besculdyngen tegens haer ingebracht niet heeft connen bemercken, dat se in eenich poinct der leere souden staen in een ander gevoelen, als conform Gods woort de Ghereformeerde kercke hier te lande heeft. Ende overwegende, dat de oorsake van de vervreemdynge der gemoederen tegens Henricum Geysteranum niet zoo groot en is als tegen de twee predicanten voorsch., ook datter hope is, dat dezelve Geysteranus door behoorlycke satisfactie met de gemeente zoude connen versoent werden, so is by den sinodum goetgevonden, dat hy in den kerckendienst tot Haerlem (beneffens Danielem Souterium, met denwelcken de gemeente haer volcomentlicken gecontenteert houdt) zal gecontinueert werden, mits eerst ende alvoren doende behoorlycke schult bekennynge aen de gemeente, alsdat hy van dezelve zal begeeren, dat zy hem ten goede houde, dat hy haer voor desen met zyne proceduren ende handelyngen genoechsame oorsake van vervreemdynge gegeven heeft, ende voorts belovende hem in leere ende regeerynge als een getrouw ende oprecht herder te draghen, ende dit volgende het formulier van scultbekennynge, dat nae den inhout deses zal werden gestelt ende de gemeente voorgedragen.

Ende gemerckt in de kercke van Haerlem onder anderen geen cleyne zwaricheyt ontstaen is door het invoeren van den nieuwen kerckenraet ende diaconen ende ook geen ruste noch stichtynge in dezelve kercke te verhopen is, solanghe deselve blyven, so heeft het synodus meteenen goetgevonden, dat door het beleyt van eenige, vuyt dese vergaderynge daertoe te deputeren, den ouden kerckenraet ende diaconen voor haren getrouwen dienst zullen bedanckt ende de nieuwe ontslagen werden, ende voorts dat vuyt het ganssche corpus van de ghemeente andere ouderlyngen ende diaconen na de discretie van dieghene, die daervan het beleyt zullen hebben, zullen worden vercoren ende ingestelt.

Ende aengaende Souterium verclaert de sinodus, dat hy, blyvende in zyne h. bedienynge tot Haerlem, over die zyne misslaghen, die hierboven in de judicature nopende zyne zake geoordeelt syn, voor dese vergaderynge zyne schult bekennen ende alzo dezelve genoechdoen zal.

Dese sententie partyen voorgelesen zynde, heeft D. Souterius de opgeleyde schultbekennynge voor de vergaderynge gedaen ende voorts met de zyne de vergaderynge voor de moeyte ende besoigne, in hare zake genomen, ook mede voor de vuytsprake, nu gedaen, bedanckt, belovende in alle vruntscap met D. Geysterano te handelen ende denzelven in behoorlycke achtynge te houden, ende voorts versoeckende copie van de sententie.

Insgelycx heeft D. Geysteranus de vergaderynge bedanckt voor de

moeyte, in zyne zake genomen, ende oock voor het vonnis, daerover vuytgesproken, ende heeft hem gewillichlyck onderwurpen de scultbekennynge, die hem was opgeleyt, te doen.

Daernae hebben Junius ende Spranchusius haer gewillichlick overgegeven tot de versoenynge met den kerckenraet, ten overstaen van de gedeputeerde deses synodi te doen, doch gaven te kennen, dat se het stuck van de ontslagynge van haren dienst eerst moesten leggen in deliberatie met haren kerckenraden ende versochten tot dien eynde te mogen hebben copie zoo van de eerste ende laetste judicature des sinodi als oock van de beschuldich-schriften, tegens haer ter vergaderynge ingelevert cum annexis, om daernae te zien waernae hen te reguleren ende niet om deselvighe tot ontrustynge van de gemeente te misbruycken.

De vergaderynge opt versoeck van partijen lettende, heeft geresolveert, dat men haer aen wedersyden zal gheven copye van het dictum der sententie.

Ende aengaende tgene Junius ende Spranckhuysen noch wyders versochten, dat zy hetzelve zullen becomen, wanneer zy zulex zouden moghen begeeren van dieghene, die vuyt name deser vergaderynge metten eersten haer tot Haerlem zullen transporteren.

Voorder, alzoo Junius ende Spranckhuysius versochten van de vergaderynge te mogen hebben letteren van attestatie ende brieven van recommandatie om haer te mogen strecken nae behooren, so is by de vergaderynge goetgevonden, dat men haer ter gelegener tyt geen behoorlycke [1]) attestatie van de gelegentheyt van hare ontslagynge, die niet en ziet op eenige onzuyverheyt in de leere oft oneerlickheyt int leven, gelyck oock geen brieven van recommandatie ende dat na advenant soo van de voorgesproken sententie als van haer toecomende comportement zal weygeren, inzonderheyt als men verstaen zal, dat se haer christelyck met de gemeente zullen hebben versoent.

Dit hun voorgehouden zynde, hebben zy verclaert ende belooft by den haren alles wat mogelyck is te zullen doen tot ruste van de gemeente ende daermede hun afscheyt genomen, bedanckende den synodum voor de moeyte in hare zake.

Ende nopende de verder directie van hetgene te Haerlem zal te doen staen, is de deductie vant formulier der scultbekennynge, aldaer van den predickstoel af te lesen, gestelt in de discretie van de gedeputeerde, die oock met Souterio ende Geijsterano neffens eenige bygevoechde vuyt den classe zullen handelen int stellen van den kerckenraet, blyvende soo nae by den ouden voet als doenlyck.

Ende zyn hiertoe gedeputeert vuyt dese vergaderynghe: D. Vincentius

[1]) »behoorlycke" ontbr. in E.

Meusevoet, predicant tot Scagen, D. Jacobus Alberti, predicant tot Koedyck, ende Jasper Zegerssen, onderlynck tot Amsterdam; mitsgaders vuyt den classe van Haerlem: D. Joannes Junius, predicant tot Assendelf, ende D. Baltasar Beaumont, predicant tot Spaerwou ende Spaerendam.

III.

Syn ingebracht de resolutien over de gravamina ende is daerover geresolveert als volcht.

Gravamina classis Enchusanae:

Gravamina vant classis van Enchuijsen. 1. Gravamen I [1]). Alzo int stuck der leere zwaricheden ingeslopen zyn, of het niet goet en ware, dat men wel lette op de universiteyt ende het collegie van Leyden?

Resolutie. Antwoort jae, ende dat de gedeputeerden onses sinodi beneffens de gedeputeerden van Zuythollant zyne Princelycke Excellentie ende de Mo. heeren Staten van Hollant ende Westvrieslant tot restitutie van het vervallene zullen versoecken; ende dat de heeren curateurs int verkiesen der professoren theologie ende regenten collegii theologicy met hetghene daeraen dependeert zouden gelieven met de gedeputeerde van beyde de sinoden te corresponderen; ende wert voorts de reformatie der academien ende scholen gerefereert ad sinodum nationalem.

II.

2. Of oock niet wel te letten staet op de Mennonitische manieren van eedt doen by mannen- of vrouwenwaerheyt etc.?

Antwoordt, dat dit abuys behoort verbetert te zyn ende dat tot dien eynde, achterwege blyvende de manieren van spreken by mannen- of vrouwenwaerheyt etc., behoort gearbeydt te werden om de luyden in hare verclaryngen te brengen ofte tot het getuychnisse Godes ofte ten minsten tot zulcke woorden als de h. schrifture gebruyckt, ende dat voorts de zake gerefereert werde ad sinodum nationalem.

III.

3. Of niet nootsakelyck dient acht genomen op het vergaderen der Papisten met oochluyckynge van de officieren, op het collecteren van pennyngen der Pausgesinde, die se vuyten lande laten wechvoeren, op

[1]) De gravamina en eveneens ook de later volgende particuliere quaestien zijn in twee kolommen geschreven; zoo ook in bijna alle andere m.s.s. De kolom links draagt aan het hoofd der bladzijde het opschrift: »gravamina"; die rechts: »resolutien".

het maken van testamenten tot voordeel van de Roomsche kercke, op het vuytsenden van de kinderen ende studenten in de scholen der Jesuyten ende Paepsche academien?

Antwoort, dat dese dyngen inzonderheyt wel dienen geremedieert ende tot dien eynde de heeren Staten door de gedeputeerde onses sinodi versocht, dat de placcaten, daerop gemaeckt ofte noch te maecken, door de bequaemste middelen ernstlyck werden geexecuteert.

IV.

4. Of niet alle predicanten haer behooren ingetogen te houden binnen de limiten van hare beroepynge zonder haer tot andere dyngen, geen gemeenscap met haer bedienynge hebbende, te begheven, ende of dienvolgens de tractamenten der predicanten niet behooren (tot bequame weerynge van hetzelve) inzonderheyt ten platten lande eerlycken verbetert te worden?

Antwoort, dat voor de predicanten eerlycke verbeterynge van haer tractement werde versorcht ende dat dienvolgens alle predicanten haer met haere vocatie behooren tevreden te houden.

V.

5. Of niet de scoolmeesteren, inzonderheyt ten platten lande, behooren oock met approbatie van de respective kercken aengenomen te werden?

Antwoorde jae, ende dat dit stuck oock gerefereert werde ad synodum nationalem om door hetselve geinsereert te werden in de kerckenordenynge.

Gravamina classis Edamensis:

I.

Gravamina vant classis van Eedam. 1. Of niet alle classen behooren op te soecken de zaken, die open gebleven zyn in de particuliere sinoden, sedert lest de sinodus nationael gehouden is, om die te brengen op den sinodum nationael, waertoe se gerefereert waren, ten eynde zy aldaer zouden mogen afgehandelt werden?

Antwoort jae, ende is ingebracht dat die van Eedam alles dies aengaende alreede opgesocht ende tsamengebracht hadden.

II.

2. Of men niet zal inzien noodich te wesen een nieuwe translatie des bybels te hebben vuyt het Hebreeusche des ouden ende Griecxsce

des Nieuwen Testaments, gelyck eertyts wel onderleyt ende begonnen is, maer niet vuytgevoert?

Antwoort jae, ende dat dese zake werde gerefereert tot het nationale sinodum, alwaer se aldereerst geresolveert is, opdat aldaer ordre daerop gestelt worde.

III.

3. Nademael groote confusie ende ongeregeltheyt ontstaet, doordien versceyden armen met attestatien van predicanten ende kerckenraden doort lant reysen, of niet noodich en is daerinne by den synodum nationael ordre te ramen om zulex te verhinderen?

Antwoort jae.

IIII.

4. Alsoo men verneempt, dat onder de Remonstranten bevonden werden, die in zekere vergaderyngen hebben derven sustineren dese navolgende articulen: 1. dat de magistraet het swaert niet mach voeren, 2. datter geen natuyrlycke verdorventheyt in de kinderkens en zy, 3. dat het goddelycke wesen niet alomtegenwoordich en zy, 4. dat een mensch gansch volmaeckt in dese weerelt can leven, of daerop niet naerder dient geleth te werden ende ondersoeck gedaen?

Antwoort, dat de classen, die zulcke in den haren hebben ende kennen, gehouden zyn dezelve te openbaren. Ende verstaen hebbende, dat Dominicus Sapma, predicant tot Hoorn, met alle de vier poincten, int gravamen gestelt, ende Joannes Geysteranus, predicant tot Alckmaer, item Hermannus Montanus, predicant tot Loenen, ten minsten met eenige derzelver poincten besmet zyn, is geresolveert, dat men de voorsch. persoonen notere ende van hare gemelde dolyngen goede kennisse neme, opdat het nationale synodus, daervan wel geinformeert zynde, in de zake doe nae behooren, ende dat de respective classen tot dien eynde met de voornoemde persoonen daert doenlyc is handelen.

Gravamina classis Alcmarianae:

I.

Gravamina vant classis van Alcmaer. 1. Of niet goet en ware te vragen, of de leere van de vyf articulen, so se in den Hage overgelevert, gedisputeert ende in verscheyden schriften gededuceert is, Godes woort conform ende in Godes kercke tolerabel zy?

Antwoort, dat dese vrage pertinent is ende eygentlyck behoort tot het synodus nationael.

II.

2. Of niet wel gedaen is van onsen classe, willende dat Confessie ende Cathechismus met onse bygevoechde acte als formulieren van eenicheyt in de leere van alle leden derzelver onderteeckent werde, ende of se niet en zyn te bestraffen, die sich hiertegen hebben geopponeert?

Antwoort jae, dewyle zulex int naestgehouden synodus tot Hoorn artic. 23 al is geapprobeert geweest.

III.

3. Of oock de leere Adolphi Venatoris ende andere diergelycken zy conform Godes woort ende de leere der Ghereformeerder kercken, in Confessie ende Catechismus begrepen?

Antwoort neen, verstaende by de leere Adolphi tgene tusschen hem ende de Gereformeerde kercken controvers is.

IV.

4. Hoe men zal handelen met zulcke predicanten, die staende dese kerckelicke verscillen tegen de gewoonlycke ordre der kercken in den kerckendienst zyn gecomen?

Antwoort, dat se te houden zyn voor verstoorders van de ruste der kercke, doch dat de decisie daerover is te verwachten van het sinodus nationael als een stuck, dependerende aen de kerckenordenynghe.

V.

5. Of niet goet en sy, dat in synodo particulari de acten, die van den jare 86 tot desen tyt toe tot den synodum nationalem zyn gerefereert, overgesien werden?

Antwoort: dit gravamen accordeert met het eerste van Eedam.

VI.

6. Wat men houden zal van den doop der papen [1]), tsedert den tyt der reformatie gepleecht, inzonderheyt die in desen tyt geschiet?

Antwoort, dat dit gebracht werde ad sinodum nationalem, doch staet te mercken, dat hier oock van gehandelt is in nationali synodo van Middelburch anno 1583 [2]) quaestio 74.

VII.

7. Of niet goet en zy, dat de ongeregeltheden, die ontrent den doop voorvallen, geremedieert werden?

---

[1]) »papen" E heeft »Papisten". [2]) »1583" B heeft terecht »1581", E »158.."

Antwoort jae, ende dat de abuysen ontrent den doop, als dat kinderen, openbare godloose, vianden van de religie, ongedoopte etc. met de kinderen ten doop comen, dat men over den doop der kinderen noch ouders noch getuygen vraecht etc., behooren te comen tot het synodus nationael, opdat daerop ordre gestelt werde in de kerckenordenynge.

VIII.

8. Of oock niet geraden zy een formulier van den doop der bejaerde personen te stellen, twelck int gemeen in de kercken onderhouden werde?

Antwoort: werdt gerenvoijeert tot het synodus nationael.

Particularia ejusdem classis [1]):

I.

Particuliere van tzelve classis. 1. Of yemant, zynde in houwelyck getreden met zyn couwe moeye oock by dispensatie van de overheyt, ten avontmael mach toegelaten worden?

Antwoort neen, want zulck een huwelyck vuytdruckelyck in de wet verboden wert Levi. 18 : 14, 20 : 20, ende dat de gedeputeerde des synodi de onbehoorlickheyt van de dispensatie over zulcke houwelycken aen de heeren Staten zullen remonstreren.

II.

2. Of het niet goet zal zyn, dat men wederomme versoecke, dat ordre gestelt werde op de zaken van houwelyck ende het onordentlyck tsamenloopen der jongeluyden voor de solemnisatie?

Antwoort jae, ende dat zulcken versoeck met ernst gedaen zal werden aen de heeren Staten van Hollant ende Westvrieslant door de gedeputeerde onses synodi.

Gravamina classis Harlemensis:

I.

Gravamina vant classis van Haerlem. 1. Alzoo men niet en twyffelt, of de sinodus zal letten ende aenhouden opt redres van de leere ende ordre der kercken, in dewelcke zoo merckkelyck verloop gevonden werdt, so staet te letten, om te bequamer daertoe te comen, of oock zulcke, dewelcke beneffens de vyf articulen der Remonstranten opentlyck professie

[1]) Deze particularia volgen in B en E achter de particularia van Edam (zie pag. 29 aant. 4).

doen van de leere Socini, Pelagii ende der Wederdooperen, behoort in den sinodo plaetse ende stemme verleent te werden?

Antwoort neen.

II.

2. Voorts alzoo in verscheyden kercken door veranderynge van ordre verscheyden zwaricheden zyn voorgevallen, of niet zoude behooren, dat de kercken ten vuyteynde des nationalen synodi toe (twelck verwacht wort nae behooren daerop te zullen disponeren) blyven zoude by haer oude gebruyck?

Antwoort jae.

III.

3. Ende alzo de superstitien ende byeencomsten der Papisten grootelicx toenemen niettegenstaende alle placcaten, daertegen geemaneert, ook de landen ende steden vast alom met vele Jesuyten ende andere werden vervult, of niet goet zoude wesen by de E. heeren Staten aen te houden, dat daerin beter mochte voorsien worden?

Antwoort jae. Accordeert met het derde gravamen van Enchuysen.

IV.

4. Ook alzoo de schoolmeesters, voornementlyck ten platten lande, zoo by occasie van cleyne stipendien als by annexie van de secretarie aen tzelve schoolmeesterschap, ook dat zy menichmael haer selven begeven tot pachten ofte collecteren, de bequaemheyt verliesen van hare schooldienst wel waer te nemen, of niet daerinne eenige beter ordre zoude connen geraemt worden? Mede of niet volgende de sinodale acten int aennemen derzelver behoort geprocedeert te werden?

Antwoort op beyde leden jae.

V.

5. Alzoo in de voorgaende sinoden raetsaem gevonden is tot bevestynge des huwelycx in de kercke niet toe te laten een gedoopte met een ongedoopte ende dat hetzelve nochtans niet eenparich wert geobserveert, of daerop niet dient gelett te werden?

Antwoort jae, ende wert voort gerefereert ad sinodum nationalem.

VI.

6. Of ook op de heyligynge van den sabbath niet nauwer gelett dient ende tot dien eynde op de openbare dans- ende dryck-herbergen, mede op het collecteren van verpondyngen ende andere ongelden, dat by

den luyden vele tot den Zondach wert vuytgestelt, oock op het weeren van de bordeelhuysen?

Antwoort jae, ende om daertoe te comen, dat zulex alles door de gedeputeerde des synodi werde geremonstreert aen de heeren Staten.

VII.

7. Ende alzo de kerckendienaeren (overmits de zware tyden), oock menichmael belast met groote familien, bevonden worden op haer stipendium gansch swaerlycken ofte niet haer te kunnen ontdragen, daervuyt dan veel droevige accidenten volgen, beswaerde herten, schulden ende naet afsterven desolate boelen, of niet dient daerop gelett te worden?

Antwoort, dat zulex behoorlick zy ende meteenen op de verbeterynge vant tractement der schoolmeesteren gelet worde ende dat de gedeputeerde des synodi den noot van beyde aen de heeren Staten ernstlyck remonstreren zullen.

Gravamina classis Amstelodamensis:

I.

Gravamina vant classis van Amsterdam. 1. Alzoo in de vuytschryvynge van den sinodo particulier by de E. M. heeren Staten van Hollant ende Westvrieslant goetgevonden is, dat vuyt de gesepareerde classen van wederzyden, zonder onderscheyt te maken van meerder of minder getal, twee kerckendienaren ofte een kerckendienaer ende ouderlyng zullen worden ghecommitteert ende met respective last ende instructie tot den synodum gesonden worden, of niet daermede de Remonstranten, welcke de eenighe oorsake zyn van den zwaricheden, in de kercken deser landen ontstaen, den rechtgevoelenden [1]) werden gelyck gestelt ende zy, die rei zyn, tot rechters gemaeckt in haer eygen zake? Ende zoo jae, wat in dese zake dient gedaen om dese inconvenienten te voorcomen?

Antwoort, dat men de Remonstranten zal toelaten voor dese reyse ende zonder praejuditie van de kercken, ende voorts de zake in het geheel latende, de decisie daervan vant nationale synodus verwachten.

II.

2. Aengesien de differenten, in de kercken deser landen geresen, zommige aengaen de leere, te weten de vyf articulen met den aencleven van dien ende oock andere van zeer grooten gewichte, sommige raken de ordre met de proceduren, die gehouden zyn, wort in bedencken gegeven,

[1]) »rechtgevoelenden" E heeft »rechtgelovigen".

hoe ende by wat forme men dezelve gevoechlyck zal richten tot den synodum nationalem?

Antwoort: dit wert gerefereert tot het 5 ende 6 gravamen van Hoorn.

III.

3. Oft niet noodich is, dat men become de particuliere bedynckyngen, in den jare des Heeren 1608 aen de heeren Staten overgesonden in besloten brieven over de Confessie ende Catechismum, om daervan kennisse te mogen hebben?

Antwoort jae ende dat daerover vuyt den name deser vergaderynge aen den heer Bruynyng, in den Hage residerende, worde gescreven.

IV.

4. Dat een gemeene kerckenordenynge werde beraemt, welcke, van de heeren Staten Generael geauthoriseert zynde, allen kercken van de Geunieerde Provintien gemeen zy.

Antwoort: dit wert hoochnodich geachtet ende vant nationale synodus zal verwacht worden.

V.

5. Te gedencken, datter van nieuws werden geordonneert gedeputeerde des synodi gelyck te voren.

Antwoort: dit wert goetgevonden ende wert meteenen gepraesupponeert, dat de particuliere synoden wederom behooren in treyn te comen.

VI.

6. Dat gelet worde op de predicanten zo in de steden als inzonderheyt ten platten lande, dat hare gagien werden verbetert ende hare nagelaten weduwen ende weesen nae nootdruft worden versorcht.

Antwoort: dat accordeert ten deele met het 4e gravamen van Enckhuysen ende het 7e van Haerlem, ende aengaende de weduwen ende weesen zullen oock de gedeputeerde des synodi in haer vertooch aen de heeren Staten nopende het tractement van de predicanten daervan gewach maken.

VII.

7. Of niet noodich is, dat eenige articulen werden geraemt, nae dewelcke beyde kerckelycke ende politycke persoonen ten platten lande in de aanteeckenynge ende bevestynge der huwelycken haer zullen hebben te reguleren om eenen gemeenen voet te volgen, ende of niet een besonder formulier van bevestynge behoort gestelt te werden voor den officieren ten platten lande ende dat de bevestynghe van den officieren zelve ter plaetsen, daert behoort, zal gedaen worden?

Antwoort jae, ende dat dit [1]) als een stuck der kerckenordenynge werde gebracht ad synodum nationalem.

VIII.

8. Hoe men zal handelen met soodanighe persoonen, die, haer in grove zonden verloopen hebbende, versoecken weder tot des Heeren avontmael toegelaten te worden? Of genoech is tot wechnemynge van de gegeven ergernisse de sodanige met stilswygen des naems voor te stellen?

Antwoort, dat daerop gelett worde van het sinodus nationael in de kerckenordenynge ende dat men ondertusschen daerin handele na discretie.

IX.

9. Of niet voor bloetschande te houden zy, wanneer yemant zyns wyfs broeders wyf heeft getrouwt? Of soodanige huwelycken behooren gerescindeert te werden ende of dieghene, die in zulcken houwelycken leven, mogen ter tafel des Heeren toegelaten werden of altyt daervan afgehouden werden?

Antwoort, dat dese vrage werde gerefereert ad synodum nationalem.

X.

10. Hoe men handelen zal met een litmaet der kercke, welcke versoeckt tot de gemeenschap der tafel opgenomen te werden, dewelcke, zynde wewenaer, hem geleyt heeft by zyn dienstmaecht op belofte van haer te zullen trouwen, daerna een ander vrouwe getrouwt, met dewelcke hy eenigen tyt huysgehouden hebbende ende kinderen geteelt dezelve heeft verlaten, dewelcke gestorven zynde, heeft de voorsch. dienstmaecht met toelatynge van de heeren commissarisen over de huwelicxse saken getrouwt? Of zulck een houwelyck voor een wettelyck houwelyck te houden is ende of sodanich een op zyn versoecke mach tot des Heeren avontmael toegelaten worden?

Antwoort: Alzo het laetste, namelyck het trouwen van zyn dienstmaecht is een verbeterynge van zyn mishandelynge, dat hy met behoorlycke schultbekennynge ende wechnemynge der gegeven ergernisse ten avontmael mach toegelaten worden.

XI.

11. Hoe men zal handelen met sodanige banckerottiers, die met hare crediteurs so verre zyn geaccordeert, dat dezelve eenichsins met hem tevreden zyn, so wanneer zy versoecken tot des Heeren tafel [2]) toegelaten te worden?

[1]) »dit" B en E hebben »dit alles". [2]) »tafel" F heeft »avondtmael".

Antwoort: als zulcke persoonen hare crediteurs tevreden stellen, dat dan dezelve met behoorlycke schultbekennynge mogen ten avontmael gaen.

XII.

12. Of de schuldenaer mach aen de tafel des Heeren comen, zolanghe hy zyn vuyterste beste doen zal om de crediteurs na zyn accoort ofte beloftenisse te voldoen ende, om te laeten blycken dat hy zyn vuterste beste doet, hy stelt hemzelven gehouden om rekenynge op zekere tyden te doen zo wel van zyn winnynge ende incompste als van zyn oncosten in zyn huyshouden, cleederen voor hemzelven ende de zyne oft anderssins aen zulcke lieden, als de crediteurs ende consistorie zullen oordeelen daertoe bequaem te zyn?

Antwoort jae, soot de gelegentheyt der kercke lyden kan.

XIII.

13. Of niet hoochnoodich is, dat de Paepsche vergaderyngen ende scholen, item het vloecken, lichtvaerdich zweeren ende lasteren, de ontheylynge des sabbaths, item droncken dryncken ende diergelycke ongeregeltheden worden geweert?

Antwoort eenvoudich jae, als hierboven op het 6e gravamina van Haerlem ende het derde van Enchuysen geresolveert is.

XIV.

14. Ende alsoo men bevindt, datter by tyden eenige van de kercken afvallen tot de Lutheranen ende die men Ubiquitisten noemt, hoe men tegen dezelve kerckelyck handelen zal?

Antwoort, dat dit gerefereert werde tot het sinodus nationael.

XV.

15. Dewyl men verstaet, dat door quaet regiment van zommige overhoofden groote ongeregeltheden voorvallen op de Oost-Indische vaert, ende in de Oost-Indyen zelfs de zaken van de religie ende godsdienst in groote disordre comen te verloopen, wert gevraecht, wat hierin dient gedaen om zulex te verbeteren.

Antwoort: wert dat oock gerefereert tot het sinodus nationael, opdat door hetzelve de respective cameren van de Oost-Indische Compaignie daerover mochten vermaent werden. Ende is goetgevonden den sinodus nationael voor te houden, of niet goet en ware, dat het Nieuwe Testament ende de Catechismus ofte eenighe diergelycke schriften in de Maleysche tale overgesett ofte, alreede overgeset zynde, gedruckt ende in de Oost-Indyen gesonden werden.

XVI.

16. Te gedyncken aen de Nederlantsche oversettynge des bybels, dat dezelve mach gevordert werden.

Antwoort: dit accordeert met het 2e gravamen van Eedam ende heeft eenderley resolutie met hetzelve.

Gravamina classis Hornanae:

I.

Gravamina vant classis van Hoorn. 1. Waervoor zulcke predicanten te houden zyn, die zonder eenige voorgaende ondersoeck ende toestemmynge der gemeener kercke haer eygen vyf nieu opgeworpen artyckelen in de Gereformeerde kercken hebben ingedrongen ende daerdoor de goede vreedsame gemeenten droeffelyck beroert en gescheurt?

Antwoort, dat se zyn te houden voor scheurmakers, perturbateurs van de ruste der kercken ende oorsake van de droevige gedeeltheden ende andere zwaricheden, in de kercken hier te lande, die te voren gerust waren, ontstaen. Doch het oordeel over de vyf articulen selfs wert versocht [1]) van het sinodus nationael.

II.

2. Item dezulcke tzy predicanten oft doctoren der h. theologie, die onder den naem van Gereformeerde niet alleen in de voorsch. vyf poincten maer oock in de articulen van God ende zyn eygenscappen, van Christi persoon ende zyn genoechdoenynge, van derfzonde, van de rechtvaerdichmakynge, vant geloove, vant onderscheyt des Ouden ende Nieuwen Testaments, van de volmaecktheyt der heyligen in dit leven ende meer andere gansschelyck vant gevoelen der Gereformeerde kercke zyn afgeweken?

Antwoort: syn te houden voor ketters, schadelycke leeraers ende vianden van de Gereformeerde kercke. Ende wert dit voorts gerefereert tot het synodus nationael.

III.

3. Item dezulcke, sowel predicanten als ouderlyngen ende diaconen, die zonder voorgaende ondersoeck ende toestemmynge der gemeener kercken, oock zonder ende tegen consent des classis de oude, aengenomene ende welgebruyckte ordre der kercken deser landen zyn afgegaen ende haer zelven in de kercken tot groote beroerynge derzelver hebben

[1]) »versocht" B, D, E, F en G hebben »verwacht".

ingedrongen by nieuwe ordre, in de gemeenten deser landen noyt aengenomen?

Antwoort, dat se te houden zyn voor dieghene, die tegen de ordre der kercken zyn ingecomen ende dezelve verstoort hebben. Ende wert voort de zake gestelt ten oordeele des synodi nationalis.

IV.

4. Hoe de kercken haer zullen draghen in de censure ende discipline over de ledematen der gemeente, die tot het gevoelen der Remonstranten zyn afgeweken ende hartneckelyck daerin volherden? Item met zulcke ledematen, die geheelycken van de ware gemeente met lasterynge der waerheyt afwycken?

Antwoort: het eerste lidt wert gestelt aent sinodus nationael ende met dieghene, die in het 2 lidt vervaet werden, zal men handelen na tgebruyck der kercke.

V.

5. Met wat terminis men alderclaerst ende duydelicxst alle de poincten des verschils tusschen de Remonstranten ende Reformeerde kercken vuytdrucken zal om daerop in volgende nationale synode behoorlycke examinatie ende decisie te doen?

Antwoort, dat men het doen zal per [1]) antithesen, stellende het gevoelen van de Remonstranten ende Gereformeerde kercken tegen melcanderen over. Ende zyn verordonneert vuyt dese sinodale vergaderynge om tzelve te doen ende, gedaen hebbende, ter vergaderynghe in te brengen D. Robertus Puppius, D. Philippus Rulaeus, D. Rippertus Sixtus. Ende zal daerbeneffens ontboden worden ten zelven eynde vuyt de classe van Enckhuysen D. Joannes Ursinus van Medenblick. Maer overmits zyn zieckte is in zyn plaetse geordonneert D. Petrus Cornelii, predicant tot Enckhuysen.

VI.

6. Of het niet hoochnoodich is, dat in het aenstaende nationale sinode een algemeene welgestelde ordre der kercken deser landen met approbatie ende hantvestynge van onse hooge souveraine overheden beraemt ende ingestelt werde, ende dat dienvolgens door de gedeputeerde aller classen, in sinodo particulari verschynende, daertoe goede preparatie na tadvys haerer kercken, daervan zy afgesonden zyn, tydelyck gemaeckt werde.

Antwoort jae, ende wert dit int geheel gereserveert [2]) tot het syno-

[1]) »per" F heeft »per thesen ende". [2]) »gereserveert" F heeft »gelaten".

dus nationael. Oock dat denghenen, die nae tvoorsch. synodus gaen zullen, ter hant gestelt werde, tgene daerop by eenige classen zoude moghen gedaen zyn

VII.

7. Hoe men zulcken gemeente opt bequaemste ende spoedichste helpen zal, die van de E. overheden haerer jurisdictie met Remonstrantsche predicanten gequelt ende daerbeneffens verhindert wert niet te mogen gebruycken den dienst haers eygenen predicants, die wettelyck, met approbatie des magistraets, van de ganssche gemeynte beroepen ende van den geheelen classe toegelaten is ende tegen denwelcken de voorsch. overheden niet te pretenderen en hebben dan alleen, dat de gedesigneerde predicant hem beswaert vindt int aennemen van de gepretendeerde resolutie der E. heeren Staten van Hollant ende Westvrieslandt tot vrede der kercken etc.?

Antwoort, dat dese zwaricheyt werde geremonstreert, daer het behoort.

VIII.

8. Of een persoon, die vier jaren ter predicatien naerstich gecomen ende doof ende stom geboren is ende dienvolgens het woort des geloofs noyt gehoort en heeft noch het geloof des herten eenichsins belyden can, opt versoeck haerder ouderen, die zeggen haer dochters bewegynge te mercken, tot de gemeynscap des h. avontmaels stichtelyc can toegelaten werden?

Antwoort, dat dese questie gebracht worde tot het sinodus nationael.

IX.

9. Of niet goet en ware, dat de ghemeene kercken deser landen eenstemmelyck aen de hooghe overheden deser landen versochten, dat door hare E. autoriteyt ordre gestelt ende datelyck geexecuteert werde, waerdoor geen schoolmeesters zoowel in den steden als ten platten lande mochten in de goede gemeenten gestelt werden, als alleen die professie deden der Gereformeerde religie? Gelyck oock dat by publycke autoriteyt versorcht werde, dat geen byscholen int particulier gehouden werden, waerdoor de jeucht de Pauselycke superstitien van jongs op werden ingescerpt?

Antwoorde jae, ende dat dit zal werden bevoordert door de gedeputeerden des synodi.

X.

10. Wat men voor het beste zal doen tot weerynge van het onwettelycke tsamenloopen der persoonen, die haer tot den echten staet begeven?

Antwoort: siet daerop de resolutie over het 2e particuliere vant classis van Alckmaer.

XI.

11. Wat middelen best dienen ter hant genomen tot weerynge van het openbare [1]) frequenteren der Jesuyten zoo in den steden als oock ten platten lande?

Antwoort: siet de resolutie over het derde gravamen van Enckhuysen.

XII.

12. Wat wech men zal ingaan om te weeren die disordre over de druckerye?

Antwoort, dat dit als noodich [2]) werde geremonstreert in sinodo nationali, opdat op dit stuck een generale ordre geraemt werde.

XIII.

13. Oft niet goet en waer, dat de kerckvoochden, die den dienaren haer stipendia gheven, waren ledematen der kercke oft ten minsten goetgunners van dezelve, ende op wat maniere zulex bequamelick zal cunnen geeffectueert worden?

Antwoort, dat men dit stuck oock remonstrere aen de heeren Staten door de gedeputeerden des sinodi.

XIIII.

14. Alzo de predicanten in de openbare kercke binnen Hoorn sodanich sich gedragen hebben, dat de oprechte Gereformeerde kercken onses classis na tadvys van verscheyden kercken onses sinodi gestadelycken gheweygert hebben met haer den name des Heeren in qualiteyt als predicanten aen te roepen ende met haer eenige classicale comparitie te houden, dient aendachtelyck gelett, op wat maniere zy met de alderminste ergernisse ende quetsynge der rechtgesinde kercken kunnen in synodo ontfangen worden.

Antwoort: is daerover geadviseert als over het eerste gravamen van Amsterdam.

IV.

Syn oock voorgestelt dese particuliere questien:

Ende eerst vant classis van Edam:

I.

Particuliere questien vant classis van Eedam. 1. Waervoor men houden zal den kerckendienst Petri Aemilii?

---

[1]) »openbare" ontbr. in F. [2]) »noodich" B, D, E, F en G hebben »hoochnoodich".

Antwoort: voor nul ende van geender waerden, alzoo hy onwettelyck is in al zyn doen, ende dat het classis van Alckmaer, geassisteert met de gedeputeerde des synodi, tegens hem procedere.

II.

2. Hoe hem een predicant zal dragen, die van wegen zyn zwackheyt ende outheyt niet machtich genoech is zyn dienst, daer hy nu in is, vuyt te voeren ende nochtans wel machtich is om een minder ende lichter dienst te administreren?

Antwoort: also men verstaet, dat de predicant, waerover de vrage is voorgestelt, out, swack ende gebreckelyck is, dat men hem van zynen dienst ontslae ende voor hem versorge een behoorlick onderhout.

III.

3. Of niet goet en is, dat men de nieuwe geexamineerde predicanten doe onderteeckenen, dat se alles wat se in examine hebben geantwoordt, geantwoort hebben na conscientie vuyt oprechticheyt hares herten als voor God?

Antwoort, dat dese questie werde voorgestelt in synodo nationali, opdat dese sake, soo se te practiseren is, generalycken gepractiseert werde ende dat men [1]) middelertyt een yder classis so omsichtich zy alst mogelick is.

IV.

4. Hoe men handelen zal met litmaten, dewelcke comen met attestatien van Remonstrantsche predicanten?

Antwoort, dat men zulcke attestatien niet aenneme, maer de luyden, daermede comende, op [2]) een nieu ondersoecke.

V.

5. Of een overspeelder mach getrout worden met dieghene, daer hy overspel mede begaen heeft?

Antwoort: dese questie, die wel naerstelick ende grondelick [3]) dient gheventileert, behoort ad sinodum nationalem.

Particuliere questien van Amsterdam [4]):

1.

1. Of niet int sinodo nationali dient ordre gestelt, dat vuyt name

[1]) »men" ontbr. in B, D, E, F en G. [2]) »op" B, E, F en G hebben »liever op". [3]) »ende grondelick" ontbr. in F. [4]) Aan de particularia van Amsterdam gaan in B en E die van Alkmaar vooraf, die in C, D, F en G reeds volgden op de gravamina van Alkmaar.

der gemeener kercken deser landen eenige bondige schriften werden vuytgegeven tot wederleggynge van de valsche leerynghen ende lasterynghen, daermede by dese tyden de rechte [1]) leere der kercken hier te lande werdt bestreden ende opt hoochste gelastert?

Antwoort, dat het nationale synode daervan oordeele.

2.

2. Of niet de professores in de academien, inzonderheyt de professoren theologiae, behooren de Nederlantsche Confessie ende Catechismus te onderteeckenen, gelyck de predicanten gehouden syn?

Antwoort: verstaende de professores theologiae, jae.

3.

3. Of yemant, niet geroepen van eenige kercke, ofte met open oft met gesloten deuren in een stat oft plaetse, daer Gods woort in de publycke kercken openbaerlyck werdt gepredickt, vrystaet terzelver uyren als den publycken dienst geschiet, in een vergaderynge van mannen ende vrouwen texten uyt de h. schriftuere te verhandelen met voorgaende ende navolgende gebeden ende gesangen van psalmen, uyren lang geduyrende, in alle manieren gelyck in de openbare kercken geschiet van de predicanten, zulex dat tusschen soodanich een ende een wettelyck geroepen predicant ten aensiene vant werck geen onderscheyt en is dan alleen, dat hy de sacramenten niet en bedient?

Antwoort, dat zulex als een notoire confusie behoort gheweert te werden.

4.

4. Of men bekende David-Joristen behoort te trouwen ende te laten staen als getuygen over den doop?

Antwoort: neen, doch alzoot generael is, dat het voorder gerenvoyeert werde ad sinodum nationalem.

5.

5. Of echteluyden mogen van melcanderen wonen ende verscheyden huyshouden?

Antwoort: neen, of ten ware dat zulex geschiede met kennisse van de overheyt.

6.

6. Of niet goet en ware te arbeyden, dat de Wederdoopers vuyt politycke regierynge gehouden werden, dewyle zy geen quaet en willen

[1]) »rechte" B, D, E, F en G hebben »reyne".

straffen ende daerom onder hare regieringe alle godloosheyt de overhant neemt.

Antwoort, dat elckeene by discretie zulcx zoecke te voorcomen zooveel als mogelyck.

V.

Heeft overgelevert zekere Lysbeth Cornelis dochter van Eedam een requeste, inhoudende clachte over de ses gedeputeerde, die vuyt last vant laetst gehouden sinodus in hare zake hadden gebesoigneert, dat dezelve (behalven dat haer hare schriften niet en waren ter hant gestelt) de belofte, aen haer gedaen, niet en waren naegecomen, als: dat de acten int kerckenboeck tot Eedam zouden werden gecancelleert ende dat de gecommitteerde haer int openbaer souden ontschuldighen, item dat de kerckenraet van Eedam weygerde oock mede niettegenstaende haer belofte met haer te versoenen, ende versoeckende, dat het vonnis der gecommitteerde, soo alst belooft ende met hanttastynge bevesticht was, mochte nagecomen ende de kerckenraet voorsch. belast werde met haer in dese vergaderynge ofte door zekere gecommitteerde van dezelve te versoenen. Om eenige openynge van de zake te hebben, dewyle D. Wallesius ende D. Broeckerus mede geweest zyn onder de gecommitteerde ende die twee gereetst waren te becomen, is goetgevonden dezelve te citeren, dewelcke verschenen ende gehoort zynde, hebben verclaert, dat het woort cancelleren wel gebruyckt was, maer alzo de kerckenraet van Eedam zwaricheyt maeckte om de acten in haer boeck door te halen, is in plaetse van dat woort gebruyckt het woort van de acten in eeuwige vergetynge te stellen, waerop partyen nae voorgaende inductie met hanttastynge ende tranen zyn bevredicht ende de bevredynge openbaerlyck is bekent gemaeckt van den predickstoel; dat haer geen belofte gedaen was om de papieren te restitueren, dat haer wel beloeft was, dat men haer van den predickstoel zoude justificeren, maer dat zulcx oock geschiet zy int formulier, twelck haer voorgelesen ende van den predickstoel afgelesen is, dewyle in tselve een clausel staet, die sich refereert tot het vonnis, dat de gecommitteerde hadden vuytgesproken, concluderende dat de zake, eenmael afgemaeckt zynde, nu ter tyt niet wederom behoorde opgerept te worden. Maer alzo Lysbet voorsch. cum suis niettegenstaende dese verclarynge haer niet gecontenteert hieldt met de handelynge van den voorsch. gecommitteerde, seggende tot bewys van dien, dat zy al terstont naet vertreck van dezelve van Eedam aen een yder van hun int particulier haer misnoegen door een expresse missive hadde te kennen gegeven, soo is by de sinodale vergaderynge, die niettemin de handelynghe van de voorsch. gecommitteerde approbeert, tot vergenoegynge van de doleanten ende tot een

overvloet goetgevonden, dat met advys van den kerckenraet van Eedam in het kerckenboeck aldaer mochte werden geteyckent, dat men de acte van hare zake hieldt voor gheannulleert ende dat op een nieuw een acte wierde geconcipieert om voort houden des avontmaels in de kercke van Edam door een der predicanten aldaer gepubliceert te werden, waerin het hooft vant vonnis, by de voorsch. gecommitteerde vuytgesproken, werde begrepen. De ontworpen acte was dese:

Alzoo Lysbeth Cornelis, een medelitmaet onser gemeynte, met de hare eenen langen tyt is onrustich geweest over soodanighe questie, als velen wel bekendt is, so hebben wy ul tot haerder meerder geruststellynge by desen wel willen bekentmaecken, dat zy wel reden gehadt heeft om haer over de inductie tot verhinderynghe van haers vaders testament te beclagen ende eenige dyngen dien aenclevende geschiet te doleren, oock aen den synodum clachtich te vallen, ende dit eygentlycken tot zulcken eynde, dat voortaen alle oorsake van misnoegen ophoude ende zy met de hare gerustelyck ten avontmael des Heeren [1]) haer begeve.

Dese acte haer voorgelesen zynde ende zy copie daervan begeerende, is haer copie daervan vergundt onder dese bedyngen: 1. dat dese acte zy een acte van voorslach tot vrede, ingewillicht aen de zyde van Lysbeth Cornelis ende de hare, 2. dat zy dezelve op geenderley wyse misbruycke. Ende hiermede heeft zy met de hare verclaert ten vollen vergenoecht te zyn, houdende nu alle voorgepasseerde zaken int vier der liefde begraven zonder immermeer yet diesaengaende wederom te innoveren ofte nae te houden. Ende indien in dese sake noch enige swaricheyt voorviel, soo sullen die van Eedam haren toevlucht mogen nemen tot die broederen, die hieronder geordonneert syn om te besoingeren in de sake van Hoorn.

VI.

Alzoo de Remonstranten van Alckmaer, nadat hare afgesondene van den sinode ten aensien van de credentie, hun medegegeven, waren verclaert niet ontfanckelyck te zyn (als hierboven in den beginne verhaelt is), over dese E. vergaderynghe aen de heeren Staten van Hollant ende Westvrieslant hebben gedoleert, so is hare doleantie met zekere bygevoechde stucken de vergaderynghe door de E. heeren commissarisen bekent gemaeet, luydende aldus:

Aen de Ed. Mog. heeren, myn heeren de Staten van Hollant ende Westvrieslant.

Edele, mogende, wyse, voorsienige heeren!

De kerckendienaren Remonstranten in den classe van Alcmaer heb-

[1]) »des Heeren" ontbr. in F.

ben op den 21 deser uwer E. Mo. missive ontfangen, by dewelcke uwe Mo. Ed. dezelve te kennen geven onderricht te zyn, dat de voornoemde classis nochte yemant van harentweghen op de synodo provintiael tot Enchuysen en is gecompareert, ende hunluyden alsnoch bevelen sich hoe eer hoe liever aldaer te laten vinden, waerop by die van den voorsch. classe gelet zynde, op den 22 is goetgevonden uwer Ed. Mog. onderdanichlyck te remonstreren, wat by denzelven classe tot noch toe in dese sake nopende den synodum provinciael van Enchuysen is gehandelt, niet twyffelende of uwe Ed. Mog., van alles ten vollen onderricht zynde, zullen daeraen een zeer [1]) goet contentement nemen.

So ist dan Ed. M. heeren, dat de Remonstranten, gesien hebbende den brief van vuytschryvynge, aen haer by die van den classe sinodael toegesonden, daervuyt hebben gespeurt, dat zyluyden by deselve voor geen broeders in Christo en worden erkent, als vuyt de bygevoechde copie kan blycken, dat mede deselve synodale classis den Remonstranten heeft onthouden de gravamina, zonder welcke nochtans zy niemant met zekere ongelimiteerde instructie conden totten selven synodus afsenden. Waerin of de voorsch. classis van Enckhuysen voldaen heeft de goede meenynge van uwe Ed. Mog. willen zy uwer Ed. Mog. oordeel in onderdanicheyt laten bevolen zyn. Immers hebben de Remonstranten daervuyt niet anders connen oordeelen, dan dat men haer alzoo heeft ontboden, alsoff men dezelve aldaer niet en begeerde, oft ymmers dat zy daer comende geen behoorlycke stemmynge neffens andere en zouden mogen hebben.

Is daeromme by den Remonstranten goetgevonden dese hare swaricheyt tydelyck aen den synodum zelve te kennen te geven ende hebben tot dien eynde eenen vriendelycken brief aen de vergaderynge door eenen expressen geaddresseert, waervan de copie alhier is bygevoecht, op hope of misschien de gantsche vergaderynge ofte ymmers een deel derselver zulcke onheusche ende vreemde maniere van doen, by de classe van Enckhuysen gebruyct, zoude improberen ende naer vermogen redresseren. Maar hebben sich de Remonstranten tot hare groote droeffenisse ende verwonderynge in die hope bedrogen gevonden, bemerckende vuyt de antwoordt des synodi, op haren brief gegeven, dat deselve genoechsaem approbeert tgene by de classis synodael was gedaen ende dat zy mede in haren brief ons metten naem van broeders niet eens en heeft willen noemen, gelyck mede ditselve blycken kan vuyt de copye van den synodalen brief, hierneffens gaende. Hoewel nu, myne heeren, dat de Remonstranten achteden hiervuyt genoechsame ende overvloedige redenen te hebben om op zulcken synode niet te compareren, die met sodanige

[1]) »zeer" ontbr. in B en E.

partyschap alreede tegens ons scheen te syn ingenomen ende soo verre van alle christelycke gemeenscap met ons te syn vervreemt, als niet konnende verstaen, dat wy yet goets by denzelven conden vuytrichten, soo hebben nochtans evenwel de Remonstranten twee persoonen vuyt den haren gecommitteert op den xven deser maent Octobris omme vuyt haren naem op de voorsch. synodale vergaderynge te verschynen, ende dat om alle quade suspitie van wederhoorigheyt tegens uwe Ed. Mog. ende van misvertrouwen op hare goede zake te beter [1]) voor te commen. Doch haere gecommitteerde, in de vergaderynge hunne credentie vertoonende, zyn by dezelve gewraect ende en hebben aldaer geen plaetse mogen cryghen. De principaelste reden (als vuyt de copye daervan can blycken) was, omdat onse classicale vergaderynge aen haer reserveerde de christelycke vryheyt, haer competerende, ende alzo geen absolute maer een gelimiteerde commissie ende authoriteyt haren gecommitteerden hadden medegegeven. Hier willen de Remonstranten uwer E. M. myn heeren ootmoedelyck om Christi wille hebben gebeden op dese reden van weygeryng ende de onbillickheyt van dien met aendacht te willen letten om te beter te verstaen, hoe verkeerdelyck dese synodale vergaderynge mette Remonstranten heeft gehandelt ende wat goede reden deselve hebben haer over sulcke onchristelycke proceduren by uwe Ed. Mog. ende alle de werelt te beclagen. Men heeft haer geen gravamina of poincten van bedenckyngen willen bekent maken, sodat zy haren gecommitteerden met particuliere instructien tot den synodum niet en hebben connen zenden. De Remonstranten en conden oock niet beloven voor goet te zullen houden, al wat hare gecommitteerde op den synodo souden mogen avyseren, sonder eerst hetselve te hebben verstaen ende aen den regel van Gods h. woort selve wel te hebben examineert, ende moesten derhalven nootsakelyck een van beyden doen, ofte thuys blyven ende niemant totten synodum committeren ofte hare gecommitteerde een bepaelde commissie gheven, behoudende de vryheyt omme over de resolutie derzelver te mogen oordeelen nae Gods woort. Het eerste doende, conden de Remonstranten schynen hare zake te wantrouwen ofte uw E. M. bevelen te verachten Ende nu [2]) sy het andere doen, daer zy werden toe genootsaeckt, weygert men haer op den synodum te ontfangen. Hoe billyck dit is, laten wy uwe E. Mo. nae hare discretie selfs oordeelen. Maer misschien zullen die van den synodo zeggen, dat de Remonstranten met het bedyngen van hare christelycke vryheyt haer het oordeel des synodi, gelyck het behoort (want zo luyden hare woorden) niet en onderwerpen. Daerop is de antwoorde: vooreerst, dat zulcke onse mee-

[1]) „te beter" ontbr. in B en E. [2]) „nu" D en F hebben „als".

nynge noch yemant van haerluyden ons oft de onse afgevraecht, noch yemant van den onsen haer heeft aengeseyt. Daerbeneffens houden de Remonstranten, dat het noodich is over alle toecomende besluyten van alle classicale ende synodale vergaderyngen zulcken christelycken vryheyt aen haer te reserveren om die te toetsen aen den proefsteen der goddelycker schriftuere, ende cunnen bewysen, dat oock zelfs de Contra-Remonstranten in hare credentien wel gewoon zyn niet anders te beloven, dan dat se voor goet ende bondich zullen houden, ‚gene by de synodus zal besloten werden, conform ende gelycformich zynde den woorde Gods, dwelck in effect niet anders is, dan tgene de Remonstranten in hare credentie hebben geinsereert, hare woorden al schoon genomen zynde in den zin, die den synodus daerover schynt te hebben. Ende hoe kunnen de Remonstranten beloven voor goet ende scriftmatich te zullen erkennen, tgene de synodus zal goetvinden ende besluyten, aleer deselve weten wat het wezen zal? Ende dat noch zulcken synodus, die ons in hare missive voor geen broeders en willen erkennen ende daermede (onses oordeels) hare partyscap alreede soo notoyrlijck tegens ons heeft getoont, een synodus, bestaende vuyt predicanten, die meestendeel oft alreede sich hebben van ons afgesondert ofte de scheuryngen, die men tegens ons heeft gemaeckt, met verscheyden handelyngen hebben helpen styven ende approberen ofte met ons hebben geweygert te bidden ofte met onderteeckenynge sich tegen ons alreede als teghen valsche leeraren ende kerckenberoerders hebben verbonden? De Remonstranten en achten niet (onder behoorlycke reverentie), dat uwe E. Mo. ymmermeer ons sulex sullen willen vergen. Wat aengaet de 2e reden des synodi, betreffende den persoon Nicolai Bodecherii, onses lieven medebroeders, die is mede ongefundeert, alsoo hy Bodecherus voornoemt noch selfs nae zyn stilstant vant predicken (twelck noch deportement noch suspensie is ende waervan hy zelfs bereyt is goede rekenscap te geven) by de magistraten, classis ende kerckenraet tot Alckmaer voor een wettelyck predicant doorgaens is erkent geweest. Dit is Ed. Mog. heeren cortelyck tverhael van tgene by den Remonstranten opt stuck van de comparitie int synodo is gedaen, waervuyt uwe Ed. Mog. genoechsaem connen verstaen, dat de Remonstranten in desen deele onsculdich zyn, hebbende nae vermogen debvoir ende naersticheyt aengewendt om sich op den synodum behoorlyck te praesenteren, niet twyffelende oft uwe E. Mo. zullen nae hare hooge wysheyt ende discretie hierin nemen volcomen genoegen ende contentement, insonderheyt insiende, dat, onse gecommitteerdens by ons alreede gesonden ende van den synodo niet geaccepteert synde, de scult (soo daer eenige is) niet by ons maer by den synodum bestaet. Tot een besluyt bidden de Remonstranten Godt, den Vader almachtich, dat Hy uwe Ed. Mog. altyt

met de gaven zyns h. Geestes tot vreetsame ende voorspoedige regeerynge wil bywonen. Amen.

Dese voorsch. doleantie in de vergaderynge des synodi gelesen zynde, is goetgevonden dezelve in zekere missive aen de heeren Staten te beantwoorden, gelyck se beantwoort is in forme als volcht:

Edele Mogende heeren!

Ons is ter handt gestelt door de erentfeste, achtbare, wyse heeren, uwer Ed. Mog. commissarisen op onse synodale vergaderynge, zekere doleantie van den Remonstranten in de classe van Alckmaer, waerby dezelve aen uwe Ed. Mog. hebben geclaecht soo over het synodale classis van Enckhuysen als over dit tegenwoordige Noorthollantsche sinodus, even alsof het eene ende het andere oorsake waren, waerom zy tot noch toe op den synodum niet zyn verschenen ofte ymmers ten minsten denzelven niet hebben connen bywoonen. Wy dan de voorsch. doleantie gesien ende overwogen hebbende, hebben niet connen nalaten by desen cortelyck daerop te antwoorden. Eensdeels om uwe Ed. Mog. van de rechte gelegentheyt der zake te informeren ende andersdeels om den cours onser actien, by haerluyden gesugilleert, te justificeren.

Vooreerst zullen uwe E. Mog. gelieven te verstaen, dat hetgene by de voorsch. doleanten tegens ons is ingebracht, meer bestaet in gesochte dyngen om de synodale vergaderynge (die zy doch noyt gemeent hebben ende oock noch niet meenen) met een glimp te ontgaen als in wettelycke excuse. Want het is ymmers kennelyck, hoe de Remonstranten int gemeen aen uwe Ed. Mog. noch onlanex hebben overgegeven zekere remonstrantie, becleedet met vele blauwe redenen om het oordeel van alle synoden soo particulier ende provintiael als nationael (sooals deselve tot noch toe nae tgebruyck der Gereformeerder kercken gehouden zyn) te ontgaen, stellende ter contrarie eenen voet (na hun eygen fantasie), in 12 artyckelen begrepen, waernae zy den synodum wilden gehouden hebben, met expresse verclarynge, soot niet en gaet als zy verstaen te behooren, dat zy in zuleken gevalle niet en dencken hunne oore na eenighe synoden te neygen. Ende opdat de voorsch. doleanten niet en seggen: wat gaet ons de [1]) remonstrantie aen? uwe E. M. hebben selve vuyt hunne bygevoechde stucken gesien, hoe zȳ hun in hunne schrijven aen onse vergaderynge van den 3e deser maent op deselve remonstrantie beroepen, te kennen gevende dat daerin genoechsame redenen ende motyven [2]) van absentie begrepen zyn, al wast dat zy der geen meer en hadden als die, waervuyt wy besluyten, alschoon genomen dat in effecte gepresteert was hetghene zy int sinodale classis ende in dese

[1]) »de" B, E en G hebben »die". [2]) »ende motyven" ontbr. in F.

onse vergaderynge in hunne doleantie desidereren, dat zy evenwel nochtans hun souden gesocht hebben den synodo te onttrecken.

Ende om in der waerheyt te seggen, wat zynt meer als gesochte dyngen, die zy tegen ons inbrengen?

Wy gaen voorby, dat zy hun in haren brief aen ons geexcuseert hebben op de onveylicheyt van de plaetse, twelck geheel impertinent is, dewyle wy onse vergaderynge houden onder de authoriteyt ende bescermynge van onse wettelycke hooge overheyt ende de plaetse voor d'eene so veylich is als voor de andere ende voor haer niet onveyliger als voor die van Hoorn.

Maer wy comen tot de redenen, die zy eygentlyck vuytdrucken in hare doleantie. Sy seggen, dat sy noch vant synodale classis noch van dese sinodaele vergaderynge in de brieven van beschryvynge broeders genaemt zyn. Wy ontkennent niet, myn heeren, maer seggen dat dit het stuck is, waerop het al draeyt. Syn zy voor onse broeders te kennen, so is het gantsche dispuyt vuyt. Sy eyschen, dat men hen geven zal tgene noch in de questie staet. Het comt het nationale sinodus toe te oordeelen, waervoor zy te houden ende of se voor broeders te kennen zyn. Daervan verwachten wy de decysie over dit hooftstuck ende daerom hebben wy tot prejuditie vant voorsch. synodus ende ook tegens ons eygen gemoet (dewyle wy soo tegen de Remonstranten int gemeen als tegen de Remonstranten van Alckmaer int bysonder veel hebben) haer soo solemnelyck den name van broeders ofte medebroeders in onse aenschryvynge niet kunnen geven.

Ende waerom nemen sy daervuyt meer oorsake van absentie als die van Hoorn, die van gelycken met den name van medebroeders niet aengeschreven ende evenwel nochtans verschenen zyn? Sy zeggen, dat hun vant synodale classis geen gravamina toegesonden zyn. Wy stellent ook voor bekendt, maer hierop zullen uwe E. Mo. gelieven te verstaen, behalven dat het sinodale classis als particulier sich beswaert vondt zonder advys van de andere classen de gravamina van dezelve aen de Remonstranten vuyt te senden, dat de doleanten zelve over het niet uutsenden van de gravamina haerselven beschuldigen moeten. Want clagen zy, dat de gravamina haer niet toegesonden zyn, sy, wel wetende het gebruyck van de kercken hier te lande, en hebben noch gravamina van yemant gevordert noch ook zelve hare gravamina toegesonden. Ende wat reden souder zyn, waerom wy meer gehouden zyn onse gravamina haer toe te zenden, als zy de hare ons toegesonden hebben? Daerenboven wat zwaricheyt maken zy daerin meerder als die van Hoorn? De gravamina waren die van Hoorn ook niet toegesonden ende nochtans hebben die daerom niet gelaten op de vergaderynge te verschynen. Ende soot haer gelieft hadde te compareren ende dese swaricheyt door haere

gecommitteerde de vergaderynge laten voorstellen, men zoude haer niet gheweygert hebben tgene men die van Hoorn geconsenteert heeft, dewelcke, de gravamina van ons versocht hebbende om die te sien, te overweghen ende met den haren te communiceren, terstont een volle copie daervan ontfangen ende dezelve tot haer believen gebruyckt hebben

Sy clagen eyndelyck, dat zy tot een overvloet (alhoewel meenende genoechsame redenen van absentie te hebben) nochtans op den 15 deser maent twee vuyt den midden van haer op onse vergaderynge hebben afgesonden, maer dat dezelve zyn gewraeckt ende wederom terugge gesonden. Dat zy twee persoonen gesonden hebben, is waer, maer staet te bedencken, dat zulex niet eer geschiet is, voordat wy haer aengeschreven hadden, dat zy, alhoewel niet gecomen zynde op het aenschryven vant synodale classis, nochtans alsnoch hare gecommitteerde souden senden. Dat hare gecommitteerde, die zy op dat schryven gesonden hebben, in de vergaderynge verschenen, maer niet toegelaten zyn, is mede waer, maer hierop dient wel aengemerckt, dat zy niet simpliciter oft absoluté gewraeckt zyn (want dat zoude tegens onse expresse schryvynge, aen haer gedaen, gestreden hebben, ende oock en zouden zy niet meer gewraeckt zyn geweest als die van Hoorn, so sy debite gecomen waren), maer dat zy gewraeckt zyn, is geschiet principalyck ten aenzien van hare credentie, die niet nae behooren ja tot prejuditie van de vergaderynge was ingestelt, als gelimiteert met een clausel van vryheyt, die de committerende aen haerzelven behielden. Want hoe can yemant als een medelidt in een vergaderynge ontfangen werden, die hem het oordeel der vergaderynge niet onderwerpt maer, daer zittende, zyn vryheyt aen hemzelven reserveert? Syn niet de Remonstranten in den Delfschen synodo onder anderen met dit bedyng ontfangen, dat zy haer de vergaderynge moesten onderwerpen? Ende hoe connen wy dan zonder dit bedyng de doleanten ontfangen?[1]) Jae wie isser van ons zelve, die van de vergaderynge niet zoude gewraeckt werden, zo hy hem na behooren de vergaderynghe niet onderwerpen wilde?

Dat het de doleánten nemen op de gravamina, als dat hun dezelve niet waren toegesonden ende dat zy daerom niet conden voor goet houden al hetghene dat hare gecommitteerde in de vergaderynge vuyt haren naem souden aviseren, dat heeft niet omt lyff. Want ten eersten zy weten wel, datter meer dyngen op de synodale vergaderyngen voorvallen als juyst de vuytgeschreven gravamina; 2. gelyck te voren geseyt is, so zy de gravanina geeyscht hadden, men zoud' se haer niet geweygert hebben ende alsoo hadden zy de hare, daerop geinstrueert, kunnen afsenden, temeer omdat sy tyts genoech gehadt hebben om datselve te doen,

[1]) »Ende hoe — ontfangen" ontbr. in B.

also men wel 14 dagen lanck met de sake van Haerlem is besich geweest ende ondertusschen de gravamina open gestaen hebben als wachtende, of het den doleanten noch soude belieft hebben hare gecommitteerde met een ander credentie in behoorlycke forme af te senden, in welcken gevalle zy niet zouden gewraeckt zyn geweest ende waertoe haer genoechsame occasie oock selfs door de aenmanynge van myne heeren commissarisen aen Nicolaum Bodicherum gegeven was. Maer zulex niettegenstaende schynt het, dat zy den goeden raet, die hun by de heeren commissarisen gegeven was, voorbygaende, in plaetse van te doen hetghene sy hadden behooren te doen, liever gehadt hebben occasie daervuyt te capteren om haer aen uwe Ed. Mo. te addresseren ende by dezelve over ons ende onse handelynge te doleren.

Summa, vuyt desen connen uwe E. Mo. wel afnemen, dat het de doleanten niet te doen en is om op de sinodale vergaderynge te wesen, maer om dezelve (niettegenstaende uwe Ed. Mo vuytschryvynghe, waervan haer soowel als andere autenthycke copie gesonden was) te declineren, doende zulex met een glimp ende tot dien eynde dese eersame synodale vergaderynge by u E. M. soeckende [1]) te denigreren, waerom wy niet hebben connen nalaten dese corte antwoorde tegen de voorsch. doleantie aen uwe E. Mo. over te senden, biddende uwe E. M. dezelve int goede te nemen ende de scult vant absenteren der doleanten niet ons, maer haerlieden selve te imputeren.

Ende hiermede etc. Aldus gedaen in onse synodale vergaderynge tot Enckhuysen desen 30 Octob. 1618.

VII.

Syn ingestaen Joannes Wallesius ende Joannes Arnoldi, predicanten tot Hoorn, clagende hoe zy haer grootelix beswaert vonden by sekere sententie classicael ende insonderheyt van den 7 April 1614, besloten van zekeren persoon ofte persoonen, gansch geen competente authoriteyt over haer noch oock speciale last ende commissie hebbende, waerby sy vuyt haren classe vuytgesloten waren, sulex dat zy die hielden voort fondament van de scheurynge, naderhant in hare kercke gevallen, ende daerover den 7 September 1615 zyn genootsaeckt geweest tegens dezelve sententie alsoock de acten ende actitaten hares classis te protesteren ende haer aen hooger vergaderynge te beroepen, versoeckende aen dese vergaderynge, dat zy wederom herstelt ende de acten ende actitaten, tegens haer ingestelt, geannulleert mochten werden, alzo zy zeyden dezelve geschiet te zyn, nadat de magistraet wel expresselyck hantsluytynge gedaen

[1]) „soeckende" ontbr. in F.

hadde, ende oock te stryden soo tegens tgebruyck der kercke als oock tegens Godes h. woort. De vergaderynge, lettende op dit versoeck der appellanten, nadat vele daerover hinc inde gedebatteerd was, ende vindende noodich in naerder besoingne te commen, heeft goetgevonden zekere persoonen, hiernae te noemen, daertoe te deputeren, die beneffens de gedeputeerde des sinodi mette aldereerste gelegentheyt vuyt name deses synodi daerin zullen handelen met vollemacht ende commissie, alsof dese synodus, gelyck se nu vergadert is, daerontrent ende tegenwoordich ware, ende dat dienvolgens by dese vergaderynge van waerden gehouden zal werden, tgene by hare gecommitteerde daerin zal gedaen werden, gelyck oock dezelve gecommitteerde haer zullen gelastet houden om met gelycke macht ende commissie als boven in de zake Isaaci Welsyngh (oock mede predicant tot Hoorn), zoo daer yets tegens hem zoude mogen ingebracht werden, te handelen, houdende in desen gantschen handel haer ooge geslagen op de ruste ende vrede van de kercke van Hoorn om alles in haer besoigne daernae te dirigeren ende aen te legghen.

De reden, waerom dese resolutie genomen is, is onder anderen omdat de besoigne vele tyts vereyscht ende de vergaderynghe voor alsnu den tyt daertoe te cort viel, vuyt oorsake dat men omt aenstaende synodus nationael de handelyngen moeste becorten. Ende de persoonen, die tot dese besoigne genomineert zyn, zyn dese:

Joannes Ursinus, predicant tot Medenblyck.
Robbertus Poppius, predicant tot Eedam.
Ambrosius Joannis, predicant tot Petten.
Joannes Deramout, predicant in de Beverwijck.
Philippus Rulaeus, predicant tot Naerden.
Jacob Claessen, ouderlyng tot Eedam.
Claes Cornelissen, ouderlyng tot Schagen.

Daernae de voorsch. twee predicanten Joannes Wallesius ende Joannes Arnoldi versoeckende: 1. dat op haer protest, twelck in de vergaderynghe gelesen ende geexhibeert is, mochte geteeckent werden, dat het geexhibeert was; 2. dat zy mochten copie hebben van de voorgaende acte, hun voorgelesen; 3. dat sy oock mochten copie hebben van tgene over de pointen der beschuldyngen t'anderen tyden was gebesoigneert, opdat zy, die hebbende, haer daerop mochten prepareren.

Is geresolveert: op het 1e, dat het geschiede mits conditie, dat copie van het voorsch. protest genomen ende ter vergaderynge ingebracht werde; op het 2e, dat onnoodich is acte particulier te geven, dewyle beyde gedeelten vant classis van Hoorn elck bysonderlyck copije van alle de handelyngen deses synodi zullen hebben; ende op het 3e, dat hetselve impertinent zy, omdat dese vergaderynge geen copie geven can van tgene niet by haer maer by anderen gedaen is, oock omdat de sake

gerenvoyeert wert tot de decisie van de gecommitteerde broederen, die daerin zullen handelen.

VIII.

Is gelesen een zeker geschrift Nicolai Bodecheri (predicant tot Alckmaer), waerin hy int lange deduceert, hoe hy hem tegens Adolphum Venatorem gestelt hadde ende daerover tot stilstant van zyne bedienynghe door de magistraet van Alckmaer gebracht was. Doch alzoo hy in tzelve schrift niet concludeerde ende de vergaderynge ook niet sach, wat daerin zoude connen gedaen worden, te meer alzo zyne partyen niet tegenwoordich waren, is goetgevonden de zake by de lecture te laten, of ten ware hiernae noch andere occasie voorviel.

IX.

Alzoo dese sinodaele vergaderynge preparatoir is tot het sinodus nationael, zo zyn opgesocht die dyngen, die tsedert het naestgehouden sinodus nationael van den jare 1587 af tot het aenstaende synodum nationalem vuytgestelt waren. Ende zyn bevonden dese navolgende dynghen in verscheyden particuliere Noorthollantsche synoden daertoe gerefereert te zyn.

A° 1589 in synodo Amsterdamensi:

Om te stellen een formulier op den doop van bejaerde persoonen, dwelck ook vernieuwt is in dit tegenwoordige sinodus int 8e gravamen van Alckmaer.

Item te stellen een algemeene forme van attestatien voor de vertreckende litmaten.

A° 1592 in sinodo Edamensi:

Te stellen een bequame forme examinis theologici voor de aencomende predicanten.

Item oft niet raetsaem zy den Papisten aen te bieden een openbare disputatie met consent der E. heeren Staten.

A° 1593 in synodo Alckmariana:

Art. 12. Of men niet zal houden een openbaer bespreck met allerley soorten van Wederdooperen?

A° 1595 in synodo Amsterdamensi:

Hoe men zal handelen met jongeluyden van 15, 16, 17 jaren, dewelcke versoecken gedoopt te werden sonder haer ten avontmael te begeven?

A° 1596 in synodo Hornana:

Ar. 11. Of men ten avontmael zal toelaten, die alle stucken der christelicker leere voor goet bekennen, maer den christelycken doop niet toestemmen, begeerende daerin verdragen te werden?

Ar. 16. Of men de ongedoopte op haer zieckbedde sal doopen? Dit

is oock vernieuwt in sinodo Alckmariana a° 1605 ende vermeerdert met het doopen der patienten. Item in sinodo Hornana a° 1608 art. 16.

A° 1602 in sinodo Hornana:

Particul. quest. 5. Of alle zonden tzy groot of cleyn op eenen voet in de kercke zullen gestraft worden?

Artic. 2 [1]). Om te refuteren de argumenten der Wederdooperen.

A° 1607 in sinodo Amsterdamensi:

Art. 15. Waervoor te houden is den doop Cornelii Wiggeri, nadat hy van de kercke geexcommuniceert is, ende derghener, die van geexcommuniceerde predicanten zoude mogen gedoopt werden ofte zyn?

Art. 27. Hoe men met die persoonen zal handelen, die haer van de Gereformeerde kercken begeven tot de Martinisten? Dit is vernieuwt in synodo Enckhusana a° 1618 int 14 gravamen van Amsterdam.

A° 1608 in synodo Hornana:

Art. 27. Waervoor men houden zal den doop der Wederdooperen ende derghener, die d'heylige dryvuldicheyt met ons niet bekennen ende Christus houden noch voor warachtich God noch voor warachtich mensch?

Art. 9. Te verhinderen het loopen van de Wederdoopersche leeraren door het geheele lant.

Syn oock gerenvoyeert ad synodum nationalem de saken, begrepen in alzulcke grieven ende particuliere questien deses tegenwoordighen synodi, als hier mitsdesen aengeteeckent syn, namelyck:

Het 1, 2 ende 5 gravamen van Enckhuysen.

Het 2, 3 ende 4 gravamen van Eedam.

Het 1, 4, 6 ende 7 gravamen van Alckmaer.

Het 5e gravamen van Haerlem.

Het 4, 7, 8, 9 [2]) ende 15 gravamen van Amsterdam.

Het 1, 2, 3, 4, 5, 12 gravamen van Hoorn.

Item de 3e ende 5e particuliere questie van Eedam.

De 1 ende 4 [3]) particuliere questie van Amsterdam.

X.

De Remonstranten van Alckmaer, overmaels door de erentfeste heeren commissarisen vuyt name van hare Ed. M. verschreven zynde om op de vergaderynge te compareren, hebben wederom twee vuyt den haren, namelyck Joannem Dibbetium ende Petrum Gevsteranum, predicanten respective tot Harynghuysen ende tot Egmont op Zee ende de Hoeve, af-

[1]) »Artic. 2." Hierboven staat in B, E en G »A°. 1606 in synodo Harlemensi".
[2]) »9" B, E, F en G hebben »9, 14". [3]) »1 ende 4" F heeft »3 ende 5".

gesonden, die op den 2e November verschenen zyn ende overgelevert hebben een credentie als volcht:

De broederen der Alckmaersschen classis van de zyde (zo men die noempt) der Remonstranten, vuyt den naem der Ed. Mo. heeren Staten van Hollant ende Westvrieslant door de E.E. heeren, de heer raetsheer Adriaen Junius ende de E. burgermeester Zeger Dircxsz Scharlaken, harer E. Mog. gedeputeerden, by missive van den 28e deser belast zynde om hare gedeputeerde terstont te schicken tot de synode provintiael, tegenwoordelyck vergadert binnen Enckhuysen, hebben goetgevonden, om die voorsch. last te gehoorsamen, datelyck op nieus na hare voorgaende deputatie, sonder reden (gelyck zy verstaen) gewraect, te deputeren, gelyck zy deputeren mits desen Joannem Dibbetium ende Petrum Geysteranum, predicanten respective tot Harynghuysen ende tot Egmont op Zee ende de Hoeve, haren lieven medebroederen in Christo, bevelende denselven haren gedeputeerden haer vuyterste naersticheyt te doen om alle voorvallende zwarigheden op de voorsch. synode na den regel van Gods h. woort te helpen beslichten ende dat met behoudenisse van de christelycke vryheyt, in haer voorgaende credentie gementionneert. Tegen welcke vryheyt niet en strydt (soot de deputanten te voren verstaen hebben ende alsnoch verstaen), dat zy haerzelven der bovengemelder sinodo nae behooren onderwerpen volgende den regel des apostels Petri: Weest alle melcanderen onderdanich. Beloven derhalven dezelve voor goet ende bondich aen te nemen ende te houden al tgene, dat in de voorsch. synode beraemt ende besloten zal werden, conform ende gelyckformich zynde den woorde Godes, biddende God, den Vader onses Heeren ende Salichmakers Jesu Christi, de voorsch. sinodale vergaderynge met zynen h. Geest alsoo te stuyren ende te leyden, dat alles daerin gehandelt ende besloten werde tot syns naems eere ende christelycke bevredynghe ende stichtynge zyner gemeynte. Amen. Aldus gedaen in hare classicale vergaderynge desen 30 October 1618 ende vuyt name derselver onderteyckent

Jan Evertsz, predicant tot Alckmaer, als scriba classis.

Ende gemerckt de voorsch. Remonstranten in de voorsch. credentie dese vergaderynghe besculdigen als zonder reden hare voorgaende gedeputeerde gewraect te hebben ende alsnoch op een nieu vuytbedyngen aen haer te behouden die christelycke vryheyt, waervan zy in haer voorgaende credentie gementionneert hadden, so heeft het synodus, het eerste voor desen met stilswygen voorbygaende, dewyle daerop in haren brief aen de E. M. heeren Staten, hiervoren in actis geinsereert, genoechsaem geantwoort is, de gecommitteerde gevraecht, wat zy ende hare principalen verstonden by de christelycke vryheyt, die de credentie vuytbedyngt. Waerop zy geantwoort hebben daerby te verstaen die vryheyt, die Christus haer in zyn evangelie gegeven heeft, als hy zeyt: Een is uwe

meester, namelick Christus. Ende wederom gevraecht zynde, waerin zy verstonden dese vryheyt te bestaen, gaven voor antwoort: daerin dat hare principale niet wilden gebonden zyn aen de woorden van hare gecommitteerde maer alleen aen de woorden van de Scrifture.

Het synodus, op alles wel lettende, heeft verclaert, alhoewel daer meer als genoechsame reden was om hare credentie te wraecken, dat men haer nochtans om redenen (niet op hare credentie, soo deselve daer leyt, maer sooals se behoort te wesen ende inzonderheyt op de ronde verclarynge van haer te doen: 1. dat zy niet meer hebben dan de vyf articulen, 2. dat se haer de vergaderynge onderwerpen) plaetse in de vergaderynge sal verleenen ende in de verder besoigne mede stemmen gunnen, op gelycken voet als te voren in de zake van Hoorn is geresolveert geweest, sonder nochtans daermede de clausulen, in de voorsch. credentie gestelt, ende hetghene de behoorlycke ende ordinaris maniere van procederen in desen te buyten gaet int minste te approberen. Dese resolutie haer voorgehouden zynde ende zy op de vraghe, ofse yet meer buyten de vyf articulen tegen de leere der Gereformeerde kercke, hier te lande tot noch toe gepredickt, hadden, niet willende cathegorice antwoorden maer vuytvluchten zoeckende ende alzoo de vergaderynge met dubbelsinnicheden, verdraeyyngen van redenen, capteryngen van woorden, ludificatien ende propoosten buyten de materie een tytlang opgehouden hebbende, zyn zy eyntlick met noch een derde voortgecomen, waervan in de credentie int minste niet gementioneert was, namelyck hunnen last van hare principalen te zyn geen plaetse te zullen nemen maer wederom tot den haren te keeren, zoo de vergaderynge haer niet wil erkennen noch ontfanghen voor broeders in Christo. De vergaderynge op dese vuytvluchten lettende ende haer te kennen gevende, dat zy het stuck van de broederscap in haer geheel laten wilde als behoorende tot het nationale synodus, alwaer die materie liberé gedisputeert ende oock ghedecideert zal werden, heeft haer tot een overvloet de voorsch. vraghe noch eenmael voorgestelt ende belastet rondelyck met jae ofte neen te antwoorden. Maar zy hebben gedifficulteert ende vuytvluchten gesocht als vooren, in voegen dat zy zeyden haer niet te kunnen verclaren over haer gevoelen, of de vergaderynghe moest haer eerst verclaren over het hare, jae dat Geysteranus int besonder, tot 3, 4 malen toe van mynheeren de commissarisen, de raetsheer Junio ende burgermeester Zeger Dircxsz, met goeden ernst ende fundamenten eerst voor haer particulier ende daernae in den name van de heeren Staten aengemaent ende belast zynde om hem op de vrage te verclaren, alzo hy gesuspecteert was van Socinianismo, rontvuyt zeyde, dat hyt niet noodich achtede daerop te antwoorden ende, so yemant yet te zeggen hadde, dat die tegens hem actie institueren zoude, item dat hy

niet gecomen was om geexamineert te werden maer als een medelidt met de vergaderynge te zitten etc.

De vergaderynghe dan merckende, dat de voorsch. gecommitteerde op de voorsch. vraghe niet categorice wilden antwoorden, oock dat de gesuspecteerde van Socinianismo hem niet verclaren wilde ende dat zy een achterdeure open hielden als hebbende een credentie in geschrifte ende dan noch een in den boesem, ende wat achter de christelycke vryheyt, daer zy hun op beriepen, schuylde [1]), heeft eyndelyck geoordeelt ende hun aengeseyt, dat zy in desen synodo niet ontfanckelyck waren ende derhalven wel weder vertrecken mochten.

XI.

Is in de vergaderynge van de heeren commissarisen ter handen gestelt ende in dezelve gelesen copie van zekere lange remonstrantie, by de Remonstranten in de conferentie bekendt, aen de heeren Staten van Hollant ende Westvrieslant overgelevert, inhoudende redenen, waerom zy declineren het oordeel van de sinoden soo particulier, provinciael als nationael, gelyck dezelve tot noch toe nae tgebruyck der Gereformeerde kercken gehouden zyn, ende stellende een voet, begrepen in 12 articulen, waerop zy den synodum begeeren gehouden te hebben ende dienvolgens op denzelven gereet zyn te verschynen. Op welcke remonstrantie van de heeren Staten voornomt voor apostille geteeckent was, dat dezelve door hare E. Mo. gecommitteerde, gaende op de respective sinoden van Zuyt- ende Noorthollant zoude werden voortgebracht om in dezelve rypelyck overwogen te werden sonder partydicheyt ende hevicheyt of menschelycke passien ende gedaen zulex als voor den dienste der landen ende christelycke Gereformeerde kercken mitsgaders tot redelyck contentement van den kerckendienaren Remonstranten, in dezelve remonstrantie geroert, zoude moghen bevonden werden te behooren.

Is oock de vergaderynge naderhant toegesonden ende bekent gemaeckt, tgene het synodus van Zuythollant, vergadert tot Delf, op de voorsch. remonstrantie tot antwoorde aen de Ed. Mo. heeren Staten van Hollant ende Westvrieslant hadde ingestelt. Is geresolveert, alhoewel tgene by het Zuythollantsche sinodus ingestelt is, suffisant ende bundich genoech was, dat nochtans vuyt de name van dese vergaderynge oock mede int besonder yet op de voorsch. remonstrantie gestelt ende aen de heeren Staten overgesonden zal worden. Ende zyn daertoe geordonneert D. Samuel Bartoldi, D. Jacobus Alberti ende D. Joannes Junius, die haer werck ter vergaderynghe hebben ingelevert, ende tzelve by diezelve gelesen ende geapprobeert zynde, is het voorts, neffens hetghene dat ons

[1]) »schuylde" F heeft »noch meer schuijlde".

vuyt Zuythollant toegesonden was, overgelevert aen de heeren commissarisen om de heeren Staten voorgedragen ende bekent ghemaeckt te werden.

XII.

Syn gedeputeert ad sinodum nationalem van wegen de Noorthollantsche sinodus: D. Jacobus Rolandus, D. Jacobus Triglandius, predicanten tot Amsterdam, D. Samuel Bartholdi, predicant tot Munnickendam, D. Abrahamus à Dooreslaer, predicant tot Enckhuysen, Gerrit Janssen van der Nyenburg, ouderlyng tot Alckmaer, ende Dirck Heynck [1]), ouderlyng tot Amsterdam. Hebbende onder de predicanten de naeste stemmen daeraen D. Vincentius Meusevoet ende onder de ouderlyngen Dominicus Heemskerck van Amsterdam [2]).

XIII.

Alhoewel D. Plancius nu thien jaren lang de deputatie gedragen heeft ende ten dien aenzien wel zoude moghen verschoont werden, so is nochtans goetgevonden, overmits denzelven tyt geduerenden geen particuliere synoden gehouden zyn, dat hy denzelven last noch dragen zal tot het naest te houden synodus. Ende is hem in de plaetse Roggii s. g. met de meeste stemmen bygevoecht D. Hermannus Gerhardi, predicant tot Enckhuysen, hebbende naest hem de naeste [3]) stemmen D. Vincentius Meusevoet, predicant tot Schagen.

XIV.

Heeft D. Samuel Bartoldi rapport gedaen van wegen zyne deputatie uyt name des Noorthollantschen synodi op den synodum van Gelderlant, gehouden tot Arnhem anno 1608, ende is daerover van de vergaderynge bedanckt. Ende is voorts tot onderhoudynghe van de correspondentie met de synodo van Gelderlant bestemt D. Casparus Heydanus, predicant tot Amsterdam, hebbende naest hem de meeste stemmen D. Rippertus Sixti, predicant tot Hoorn.

Ende tot correspondentie met den synodo van Groenyngen Rippertus Sixtus, predicant tot Hoorn, hebbende naest hem de meeste stemmen D. Vincentius Meusevoet, predicant tot Scagen.

---

[1]) »Heynck" B en E hebben »Heyng". [2]) Hierop volgt in B en E nog: »die getreden is in de plaetse van Gerrit Jansen voorsz., overmits deselve was gecommitteert ad synodum nationalem van de heren Staten van Hollant en Westvrieslant". [3]) »naeste" B, E, F en G hebben »meeste".

XV.

Staet des verschils aengaende de vyf articulen, by theses ende antitheses gestelt in den synodo particulari van Noorthollant, om gebracht te worden ad synodum nationalem.

I. Van de eeuwighe verkiesynge Gods ende praedestinatie tot salicheyt.

Theses [1]) 1.

De praedestinatie ter zalicheyt, in den evangelio geopenbaert, in dese, dat Godt voor de grontleggynge des werelts met een eewich ende onveranderlick besluyt zekere menscen vuytvercoren heeft om dezelve in der tyt te begaven met het warachtich geloof ende door Christum salich te maken tot prys van zyn heerlycke genade.

Antitheses 1.

Daer en is geen ander predestinatie ter zalicheyt als dese, dat God met een eewich ende onveranderlyck besluyt besloten heeft in Christo ende door Christum salich te maken, die in denzelven zynen zone Jesum gelooven ende in den geloove ende gehoorsaemheyt des geloofs ten eynde toe volherden.

2.

Het welbehagen Gods is de eenige oorsake der verkiesynghe.

2.

Het welbehagen Gods en is niet de eenige oorsake der verkiesynge.

3.

God heeft den mensche int verkiesen niet aengemerckt als geloovich nochte int geloove ende gehoorsaemheyt des geloofs volherdende.

3.

God heeft den mensche int verkiesen aengemerckt als geloovich ende int geloove ende gehoorsaemheyt des geloofs volherdende.

4.

Het voorgesien geloove en is geen voorgaende conditie ofte oorsake der verkiesynge maer een effect derzelve.

---

[1]) Deze theses en antitheses zijn in dit en andere HSS. in twee kolommen geschreven.

[4.]

Het voorgesien geloove is een voorgaende conditie ofte oorsake der verkiesynge ende geen effect derzelve.

5.

De mensche can in dit leven versekert zyn van zyne verkiesynge.

[5.]

De mensche en can in dit leven niet versekert zyn van zyne verkiesynge. Nicol. Grevinc. contra Ames. pag. 138 ende Conf. [1]) pag. 423.

II. Van de cracht des doots Christi.

Thes. 1.

Christus Jesus is na den raet, last ende commissie zyns Vaders niet gestorven zonder onderscheyt voor alle ende een yder mensche maer alleen voor de vuytvercorene

Antith. 1.

Christus Jesus is na den raet, last ende commissie zyns Vaders gesturven zonder onderscheyt voor alle ende een yder mensche ende niet alleen voor de vuytvercorene.

2.

Volgens dien heeft hy door zyn doot de vergevynge der zonden ende versoenynge met Godt niet verwurven voor alle menschen.

2.

Volgens dien heeft hy door zyn doot de vergevynge der zonden ende versoenynge met God verwurven voor alle menschen, selfs ook voor dengenen die verloren gaen.

3.

Sodat Christus alle denghenen, voor welcke hy gesturven is ende dien hy de vergevynge der zonden ende versoenynge met God verwurven heeft, sekerlyck van de doot bevrydt ende int eewige leven overbrengt.

[3.]

Sodat Christus niet alle denghenen, voor denwelcken hy gesturven is ende dien hy de vergevynge der zonden ende versoenynge met God verwurven heeft, sekerlyck van den doot bevrydt ende int eewige leven overbrengt.

---

[1]) »Conf.» B, E en G hebben »Confer.»

III. Van de verdorventheyt des onherboren mensches ende zyn onvermoghen tot het ware geestelycke goet.

Thes. 1.

De mensche buyten de genade der wedergeboorte is t'eenemael geestelyck doot.

Antith. 1.

De mensche buyten de genade der wedergeboorte en is niet t'eenemael geestelyck doot.

2.

D'onherboren mensche is geheel verblindt in zyn verstant, zynen wille afkeerich van Godt ende strydich met Gods wille, zyn affecten ongeregelt ende boos, soodat hy, ontbloot zynde van alle geestelycke crachten ende vermoghen tot het ware goet, gansschelyck geneycht is tot allen quaden.

2.

D'onherboren mensche en is in zyn verstant niet so t'eenemael verblindt noch met zyn wille ende affecten zoo afkeerich van God, dat hy geen crachten of vermogen zoude hebben om het geestelycke goet te verstaen ende te doen ende dat hy gansschelyck geneycht soude zyn tot allen quaden.

3.

In de geestelycke doot zyn de geestelycke gaven alsoo gescheyden van den wille, dat dezelve niet anders can willen ende doen als quaet.

3.

In de geestelycke doot zyn de geestelycke gaven alzo niet gescheyden van de wille, of dezelve heeft behouden de vryheyt ende macht om tgoet ende quaet te mogen willen ende doen.

4.

De vryheijt van de wille bestaet daerin niet, dat se even vry is tot het goede als tot het quade.

4.

De vryheyt van de wille bestaet daerin, dat se even vry is tot het goede als tot het quade. Confer. pag. 276 [1]).

[1]) »Confer. pag. 276" ontbr. in D.

IV. Van de crachtige genade der wedergeboorte.

Thes. 1.

De eenige inwendige oorsake der wedergeboorte is de genadighe werckynge des H. Geestes ende niet mede het medewercken van de vrye wille des mensches.

Antith. 1.

De genadige werckynge des H. Geestes en is niet de eenige inwendige oorsake der wedergeboorte maer oock mede het medewercken van den vryen wille des mensches.

2.

Dese genadige werckynge en geschiet niet alleen int verstant ende affecten om die te verlichten ende te reynighen maer oock in de wille om die te maken van quaet goet.

2.

Dese genadige werckynge geschiet alleen int verstant ende affecten om die te verlichten ende te reynighen ende niet in de wille om die te maken van quaet goet.

3.

De genade der wedergeboorte geschiet met zulck een cracht, dat hare werckynge van den mensch niet can int geheel verwonnen ende verhindert worden, zulex dat alle dieghene, in dewelcke God werckt met wille ende voornemen om haer te bekeeren, oock datelyck bekeert werden.

3.

De genade der wedergeboorte geschiet met zulck een cracht, dat hare werckynge van den mensch can int geheel verwonnen ende verhindert werden, sulex dat vele, in denwelcken God werckt met wille ende voornemen om haer te bekeeren, niet bekeert en worden.

4.

Dienvolgende roept God met een crachtiger roepynge diegene, die bekeert worden, als die, die onbekeert blyven.

4.

Dienvolgens en roept God niet met een crachtiger roepynge denghenen, die bekeert werden, als die, die onbekeert blyven.

5.

De H. Geest ende het woort en zyn zoo niet te samen gevoecht, dat een ygelyck, dien twoort gepredict wort, genoechsame crachten ontfangt om hem te bekeeren, zo hy wil.

5.

De H. Geest ende het woort zyn zo te samen gevoecht, dat een ygelyck, dien twoort gepredickt wort, genoechsame crachten ontfangt om hem te bekeeren, zo hy wil.

V. Van de volstandicheyt der warer geloovigen in den geloove ende van de zekerheyt der zalicheyt.

Thes. 1.

De ware geloovige en kunnen van den geloove niet geheelycken noch eyndelycken afvallen ende verloren gaen.

Antith. 1.

De ware geloovige kunnen van den geloove geheelycken ende eyndelycken afvallen ende verloren gaen.

2.

De leere van de zekere volhardynge der geloovigen is een fondament van den troost der kinderen Gods, de ware godsalicheyt ende goede wercken gansch profytelyck, ende dienvolgende is het Gods wille, dat de geloovige daerom bidden.

2.

De leere van de zekere volherdynge der geloovigen en is geen fondament van den troost der kinderen Gods, is de ware godsalicheyt ende goede wercken hinderlyck ende schadelyck ende dienvolgende en is het Gods wille niet, dat de geloovige daerom bidden.

3.

De volhardynge der geloovighen is gegront op den onveranderlycken raet, wille ende cracht Gods, op de waerheyt zyner beloften, die seecker syn, ende op de sorge ende voorbiddynge Christi des middelaers, die altyts verhoort is, ende niet mede op den wedergeboren wille ende het toedoen des menschen.

3.

De volherdynge der geloovigen en is niet gegront op den onveranderlycken raet, wille ende cracht Gods noch op de waerheyt zyner beloften,

die onseker zyn, noch op de sorge ende voorbiddynge Christi des middelaers, die niet altyt verhoort is, maer mede op de wedergeboren wille en het toedoen des menschen.

4.

Overzulcx can de geloovige mensch sich van zyne salicheyt versekert houden zonder speciale openbarynge van Godt te hebben ontfanghen.

4.

Overzulcx en can de geloovighe mensch sich van zyne zalicheyt niet versekert houden zonder speciale openbarynge van Godt te hebben ontfangen.

Sub titulo Van de rechtvaerdichmakynge.

Thes.

tGeloove, daerdoor de mensche gherechtvaerdicht wort, is alleen tgeloove in Jesum Christum. Rom. 3 : 22, 25; Gal. 2 : 16.

Antith.

tGeloove, daerdoor de mensche gherechtvaerdicht wort, is niet alleen tgeloove in Jesum Christum. Arm. ad 31 art. pag. 87 ende 123. Bert. Epist ad Sibr. pag. 75, 76.

De andere poincten, buyten de voorsch. articulen gaende, werden gerefereert tot de theses ende antitheses, by de broederen van Amsterdam gestelt ende in de classen gevisiteert.

XVI.

Censura morum is gehouden ende zal tnaeste synodus werden gehouden tot Eedam, alwaer hetzelve by die van Eedam met een predicatie zal werden aengevanghen ende by die van Enckhuysen met een predicatie geeyndicht. Ende geordonneert zynde, dat yeder classis copie zal hebben van dese handelynge, is de vergaderynge in goede vrede ende eenicheyt gescheyden.

Aldus geeyndicht tot Enckhuysen den 5e November 1618.

Ende was onderteeckent

Gecollationeerd met syn principale, bevonden daermede te accorderen.

Abrah. à Doreslaer [1]).

Jacobus Rolandus, electus synodi praeses.

Abrahamus à Dooreslaer, electus synodi scriba.

[1]) »Gecollationeerd — Doreslaer" ontbr. in B, E en G.

Handelinghe van de vergaderinghe der ghedeputeerde des synodi, ghehouden binnen Hoorn den 4 *Decembris ende vervolghens in 't jaer* 1618.

Naerdat de bedienaers des h. evangeliums met de ouderlinghen, die ghedeputeert waren van den synodo om in de saecke Joh Wallesii en Joh. Arnoldi midtsgaders Isaaci Welsingii, soo daer yet voorviel, te handelen (als met namen Petrus Plancius, predicant tot Amsterdam, Hermannus Gerardi, predicant binnen Enchuysen, Robertus Puppius, predicant tot Edam, Ambrosius Johannis, predicant tot Pettem, Joh. Derramoudt, predicant tot Beverwyck, Philippus Rulaeus, predicant tot Naerden, Joh. Ursinus, predicant tot Medenblyck, Claes Cornelisz, ouderlinc van Schaghen, en Jacob Claesz, ouderlinck tot Edam) vergadert ende byeen ghecommen waren, is naer aenroepinghe van den name Godts tot praesidem ghestelt D. Hermannus Gerardi en tot scribam Joh. Ursinus.

Alsoo de E.E. heeren burghemeesteren deeser steede door D. Rippertum Sixti ons aendienden, of het niet goedt ware, dat deselve 2 persoonen, die de vergaderinghe, tanderen tyden om deselve saecke Joh. Wallesii ghehouden, van der E. heeren borghemeesteren weege hadden gheassisteert, deese onse vergaderinghe werden weder byghevoucht, is verstaen, dat hetselve niet ongheraden en ware, doch alleen om kennisse van saecken te neemen, met hare advisen de vergaderinghe te dienen, doch niet om suffragia decisiva te gheeven. Syn oversulex ghenomineert D. Hermannus Gerardi, D. Philippus Rulaeus om den E. heeren burghemeesteren tselve aen te dienen. De E. heeren hebben dat ooc ghewillichlycken aenghenoomen ende de voorghemelte persoonen, als de E. Cornelis Cornelisz Keyser ende Cornelis Claesz tot dien eynde versocht, dewelcke ooc volghens het versouck, aen haer ghedaen, in deese vergaderinghe syn verscheenen ende van deselve vruntlycken ontfanghen.

Alsoo Joh. Wallesius en Joh. Arnoldi in den synodo hadden gheprotesteert teeghen seekere classicale sententie des classis van Hoorn, daerby versoeckende, dat sy weederom in haer voorighen staet ghestelt, dacten en actitaten teeghen haer gheanulleert en hare pampieren haer gherestitueert mochten werden ende de judicature daervan tot deese vergaderinghe was van den synodo gherenvojeert, is goetghevonden de voornoemde persoonen te ontbieden en daerover te hooren.

Joh. Arnoldi instaende heeft verclaert het protest te laten vallen, te achten alsof het niet ghedaen en ware en van syn recht daerin te wycken, doch heeft versocht copie van tgeene over de poincten der besculdinghe tanderen tyden was ghebesoingneert, opdat hy die hebbende

hem daerop mochte prepareeren. Maer Joh. Wallesius heeft by syn protest en versoeck ghepersisteert, welck in deese vergaderinghe gheleesen synde, is goetghevonden de ghedeputeerde des classis van Hoorn daerop te hooren en met Joh. Wallesio te confronteeren om de reedenen vant protest en de rechtvaerdichheyt der saecke te beeter te verstaen.

D. Wallesius heeft verclaert wel gheweeten te hebben, dat in de vergaderinghe, over eenighe jaren ghehouden, judicature over syn leere gheschieden soude en dienvolghens dat hy teegen deselve noyt niet en heeft ghehadt, maer begeert dat van stuck tot stuck syn saecke soude gheoordeelt werden.

Het protest Wallesii met de reedenen van dien in de vreese des Heeren overwooghen synde, is verstaen, dat de broederen des classis wel en wettelyck hebben ghedaen, dat se Joh. Wallesium en Joh. Arnoldi wt hare classicale vergaderinghe by provisie hebben gheslooten, totdat sy ex reatu souden weesen ghestelt volgens de advysen, van de classen deeses synodi daerop ghegheven, en dienvolgens dat de reedenen van het protest, op die wtsluytinghe syende, syn gantsch onghefondeert Doch aengaende dat in de classicale meede is vervatet van de valschheyt der leere, in dewelcke de voornoemde persoonen souden syn bevonden, dat laet de vergaderinghe in syn weerde staen, totdat hare saecke naerder sal weesen ondersocht. Wat ooc het versouck Wallesii aengaet, daervan voorheenen is ghemeldet, is goetghevonden hetselve hem af te slaen. Desghelycx is meede van het versoeck Joh. Arnoldi gheoordeelt.

Ende om voort te gaen tot ondersouck der voornoemder persoonen leere en leeven is gheresolveert, dat men de beschuldinghen, tanderen tyden teegen deselve inghebracht, met hare antwoorden daerop rypelyck overweeghen soude om, dat ghedaen synde, haer verder te hooren ende, ten vollen ghehoort hebbende, te handelen naerdat men verstaen sal te behooren.

De kennisse van de voornoemde beschuldinghen ende antwoorden ghenoomen synde, is goetghevonden den kerckenraet van Hoorn, die in de Ramen vergadert, af te vraghen, of sy yet meer hadden teegen Joh. Wallesium ende Joh. Arnoldi in te brenghen De kerckenraet, inghestaen synde, heeft aenghenoomen tgeene sy noch hadden tegen haer in scrift te vervatten ende de vergaderinghe over te gheeven, welck sy ooc volgende hare belofte hebben volbracht.

Alsoo zeekere Lysbeth Cornelis van Edam aen deese vergaderinghe claechde, dat den kerckenraet van Edam den voorslach tot vreede, in den synodo ghenoomen, noch niet en hadde inghewillicht, werde goetghevonden aen den kerckenraet te scryven om haer te versoecken, dat sy doch den voorgheslaghen middel en wech souden ingaen om alle ver-

der moeyte en swarichheyt voor te coomen of, soo sy haer daertoe niet en conde verstaen, dat wt den midden van haer eenighe souden werden ghedeputeert, die op den 10 Decembris in deese vergaderinghe mochten verschynen om reedenen van weygheringhe in te bringhen.

De ghedeputeerde des kerckenraets verscheenen synde, hebben gheproponeert verscheyden reedenen, om dewelcke sy niet en hebben connen inwillighen den voornoemden voorslach tot vreede. Is daerom gheresolveert hetselve de voornoemde Lysbeth Cornelis aen te schryven en haer te vermanen, dat sy haer houde aan tgheene by de ses ghecommitteerde is goetghevonden en in den synodo gheapprobeert.

Is verstaen, dat men Wallesio soude voorstellen de voorighe resolutie, over syn protest en versouckt ghenoomen, ten 2e of hy by hetgheene, dat hy soo in scrift als in druck op de beschuldiging der ouderlinghen heeft gheantwoort, noch persisteert, en of hy ooc wat meer heeft tot syn verantwoordinghe in te brenghen. Waerop Wallesius instaende heeft gheantwoort aengaende het 1. dat hy acte versochte van de resolutie [illegible] op het 2. wtstel van tydt om hem te bedincken. Het eerste is hem afgheslaghen, het 2. gheconsenteert, doch met conditie, dat hetselfde hiernaer in consequentie niet en werde by hem ghetrocken.

Joh. Arnoldi gheciteert en in de vergaderinghe verscheenen synde, is meede gheproponeert de resolutie, over syn versoeck te vooren ghenoomen, midtsgaders afghevraecht, of hy by syn voorighe antwoorde op de beschuldinghen, teegen hem inghebracht, volherde ende yet meer tot syne verantwoordinghe hadde voor te stellen. Waerop hy heeft verclaert by het voorighe te persisteeren, latende staen de recriminatie, die hy in voorighen tyden hadden mooghen en noch soude mooghen doen.

Alsoo daer wierde ghevraecht, op wat maniere en wyse men met Joh. Wallesio en Joh. Arnoldi soude mooghen handelen om tot bevreedinghe van de kercke van Hoorn te mooghen gheraken, is gheoordeelt, dat men in die artyckelen, die met de vyf Remonstrantsche gheen ghemeynschap hebben, haer sal aenwysen, dat se teeghen Godts woort hebben gheleert, maer sooveel die artyckelen aengaet, die met de leere der Remonstranten accordeeren, sal men hem soeken te onderrechten en soo sy gheen onderwysinghe toe en laten, sal de decisie daervan tot den synodum nationalem werden gherefereert.

Alsoo Wallesius syn bedencken ghenoomen hadde, inghestaen synde, heeft verclaert, alsoo hy in syn voorgaende scriften van antwoorde, by hem onderteyckent, hem leersaem heeft ghestelt om te verbeeteren naer Godts woort, daerin wt Godts woordt hem sal beweesen worden ghefeylt

te syn, soo persisteert hy alsnoch daerby en latet voor dees tydt blyven by syn voorighe antwoort. Dit voorghestelde heeft Wallesius ghedicteert en, ghevraecht synde, daerby noch gheseyt, dat hy niet en hadde meer in te brenghen tot antwoordt op die poincten. Wallesius heeft opt versoeck deeser vergaderinghe aenghenoomen hetgheene hy heeft ghedicteert met syn eyghen hant scriftelyck over te gheven.

Om tot naerder ondersouck der leere Wallesii eerst te coomen syn de naervolgende artyculen hem voorghestelt, waerop hy gheantwoort heeft als volcht:

Op den 2en artyckel, dat syn penne in syn voorighe antwoort wt onvoorsichtichheyt te verre gheloopen heeft, overmidts hy de praedestinatie en Cristum beyde wel erkent voor het fondament der salichheyt, doch in sulcken sin dat Christus voorgaet in ordre voor de predestinatie der menschen ter salichheyt, dat is dat Godt eer Christum heeft verordineert tot een middelaer des niewen verbonts in conformite desselven verbonts, eer hy eenighe menschen ter salichheyt heeft ghepredestineert.

Op den 6 artyckel, dat Cristus vergeevinghe en reyninghe der sonden ten dienste van een ider mensche hooft voor hooft, soo int niewe als int oude verbont, heeft verworven en dat Cristus heeft ghedraghen de sonden des gantschen menschelycken gheslachts.

Op den 8. heeft hy verclaert, dat wy de vuylichheyt niet en connen wechwerpen, tensy dat Godt eerst door syn geest syn woort in ons plante, ons verstant verlichtende etc.

Op den 9. en heeft men hem niet tot naerder antwoort connen cryghen.

Op den 10, dat hy het woort successivelyck heeft ghebruyckt om de trappen des gheloofs te kennen te gheeven.

Opt 11. en heeft men niet naerders connen verstaen.

Opt 14. heeft ghepersisteert by syn voorighe antwoorde alsoo sy staet.

Opt 16. is aengheweesen een manere van spreeken teegen Godts woort strydich, namelyck dat Godt geeft het gheloove by conditie

Opt 19. dat hy noch gheen ander werckinghe Goodes ontrent den wille en kent naer de weedergeboorte als moralem motionem, doch suspendeert syn oordeel, totdat het in den synodo nationali sal werden ghedecideert. Argumenten tot overtuyginghe van syn dwalinghe per formam syllogismi hem voorghestelt synde, en heeft gantschelyck niet willen antwoorden, en voorgheworpen synde, dat wt het laetste lidt van het artyckel volcht de weederstandelycke ghenade, heeft meede niet willen antwoorden.

Opt 20. persisteert hy by syn antwoorde.

Opt 21. blyft by het artyckel en heeft gheseyt, dat Petrus door syn gheloof is salich gheworden, omdat hyt heeft ghepractiseert.

Opt 22 antwoorde hy te pessisteeren by het artyckel, tot bewys daer-

toe inbrengende Isaiae 1: Ick hebbe kinderen opghevoet etc. en Heb 6: Die tgoede woort Godts ghesmaeckt hebben; dryvende dat de Jooden Isaiae 1 niet alleen kinderen Godts waren ten aensien van de ghenade des wterlycken verbonts, maer ooc ten aensien van de ghenade der weedergheboorte ende dat die het goede woordts Godts ghesmaeckt hadden, het ware salichmakende gheloove hadden. Heeft daerbenevens noch verclaert, dat diegheene, die de beginselen der weedergheboorte hebben, staen in den stant der ghenaden en salichheyt en connen nochtans daervan afvallen, dat is, ghelyck hy seyde, coomen tot den staet des toorns, daerby voegende, dat Christum aendoen is het beginsel der weedergheboorte, Cristo ingelyft te syn is de volcommentheyt.

Opt 23 persisteert by syn antwoorde.

Opt 24 te blyven by tgeene hy te vooren hadde gheantwoordt en dienvolghens gheseyt, dat de Israeliten conden Godts verbont houden en soo sy daertoe gheen ghenade hadden ghehadt, dat Godt een tyrannich verbont soude hebben ghemaeckt. Ghevraecht synde, wat hy verstondt by dat verbondt, zeyde: de wet der zeeden, ceremonien en politien. Wederom ghevraecht synde, wat het zy in het verbondt syn en dat te houden, antwoorde: in de vreese Godts wandelen en Godt ghehoorsaemheyt volgens den inhoudt desselfs bewysen; doende daerby, dat de soodanighe daervan conden afvallen.

Opt 26. heeft verclaert, dat een cristen hem niet alleen van de tegenwoordighe maer ooc van de toecommende ghenade can verseekeren, doch ghevraecht, hoet met syn voorighe antwoorden accordeerde, heeft niet willen antwoorden.

Opt 37, 39, 40, 41, 53, 55, 57, 64 en ooc de conclusie syns ghedruckten boecx heeft hy ghepersisteert by hetgheene daerin was vervaet, niet willende yet naerders tot verclaringhe bybrenghen.

Joh. Arnoldi syn ooc deese naervolgende artyculen tot naerder ondersouck syner leere voorghestelt, op dewelcke hy gheantwoort heeft als volcht:

Op den eersten artikel heeft hy verclaert by denselven te persisteeren en onder anderen voorleesende een plaetse wt Melancthon en daerop ghevraecht synde, of Saul den gheest der weedergheboorte wtghestort heeft, antwoorde jae sulcx syn ghevoelen te syn.

Op den 2. dat hy int poinct van de predestinatie niet met de Confessie der Nederlantsche kercken strictelyck ghenoomen maer met Melanchthone ghevoelde, midtsgaders in alle poincten daeraen cleevende. Siet de ghedructe antwoort, alwaer eenighe derselver poincten werden ghestelt.

Op den 3. persisteert by denselven.

Op den 6. heeft niet alleen by den artyckel ghebleeven maer ooc be-

kent, dat eenighe, die waerlyck gherechtvaerdicht en Christo inghelyft syn, connen gheheelyck en eyndelyck afvallen en verlooren gaen.

Den 9 artyckel heeft hy onbeantwoort staen laten.

De copie der niewer beschuldinghen, van den kerckenraet teeghen Joh. Wallesii en Joh. Arnoldi inghebracht, is haer overgegheven om daerop hare verantwoordinghe in te brenghen, dewelcke inghestaen synde hebben gheantwoort als volcht:

Opt 1. heeft Wallesius niet ontkent waerachtich te syn tgeene daer wert gheposeert.

Opt 2. dat sy niet en hebben omghereeden met den schoudt etc. om yemant tot eenighe Remonstrantsche factie te beweeghen maer om te versoecken, dat de predicanten des classis souden willen tot Hoorn verschynen om met haer eenmael onder protestatie te vergaderen, ten eynde sy met malcanderen mochten overweeghen, of de resolutie der E. Mogende heeren Staten aennemelyck ware of niet.

Opt 3. hebben sy ontkent gheprocureert te hebben de afstellinghe van de oude ende instellinghe des niewen kerckenraets, maer dat het gheschiet sy by authoriteyt des magistraets buyten de ghewoonlycke ordre, doch alleen voor die tyt, niettegenstaende sy bekenden het gantsche bewint en beleyt int bestellen van deselve ghehadt te hebben.

Opt 4. heeft Isaacus Welsingius gheseyt, dat hy hem teeghen het wtgheven der voorreeden van Wallesii bouck heeft ghestelt, doch Joh. Arnoldi en Wallesius hebben verclaert sonder haer weeten gheschiet te syn.

Opt 5. dat sy haer verwonderen, dat sulex tot haer belastinghe inghebracht werdt, aenghesien sy den vreedehandel niet hadden afgheslaghen en de 5 articulen daer niet en hadden wtghedruckt dan om deselfde den volcke bekent te maecken, jae dat hetselve niet en sy gheschiet dan door de meeste stemmen des kerckenraets, teeghen welcke Isaacus Welsingius verclaert hem ghestelt te hebben.

Ghevraecht synde, of sy yetwat naerders tot haer verantwoordinghe op de laetste beschuldinghen hebben voor te stellen, hebben gheantwoort: neen.

De partien gheconfronteert en ghehoort synde, is verstaen, dat volgens het eerste artyckel Wallesius in de leere van den afval der heylighen met den Remonstranten accordeert; wat de 4 resteerende articulen belangt, dat beyde Wallesius en Joh Arnoldi haer in verscheyden stucken, soo int omryden met den heer schoutet als int afstellen des ouden en instellen des niewen kerckenraets en andere meer, niet ghedraghen hebben als oprechte predicanten der ware Ghereformeerde kercke toestaet en betaempt.

Joh. Wallesio en Joh. Arnoldi ten vollen ghehoort en haer antwoort, soo scriftelyck als mondelyck ghedaen, rypelyck in de vreese des Heeren ghepondereert en overwooghen synde, achtet deese vergaderinghe haeres ampt te syn judicature daerover te neemen.

Verclaert daerom, dat sy in verscheyden puncten der leere met de Remonstrantsche vyf articulen, alsoo die in de Conferentie en andere hare scriften ghedisputeert en ghededuceert zyn, in den gront gheheel accordeeren en overeencoomen ende oversulcx seer qualyck hebben ghedaen, dat sy deselve sonder eenich voorgaende ondersouck en toestemminghe der ghemeener kercke, soo door predycken als in druck wt te gheeven en andersins, onder de ghemeene leeden der kercken hebben ghestroyt en alsoo eenen langhen tyt groote beroerten en swarichheeden in de kercke van Hoorn veroorsaeckt, behalven dat sy in hare proceduren haer niet en hebben ghedraghen als oprechte predicanten der Ghereformeerde kercke en religie toestaet en betaempt.

Ende om tot bevreedinghe der voornoemde kercke te gheraken, soo ist dat deese vergaderinghe, representeerende den synodum, (siende soo op de ongheneeslycke vervreemdinghe der ghemoederen, die door het ontydich voorstellen van hare leere en andere onbehoorlycke manieren van doen is ontstaen, als ooc op den droevighen stant der kercke van Hoorn, dewelcke vereyscht met den eersten gheremedieert te werden) oordeelt dat de voornoemde persoonen niet en sullen connen stichtelyck blyven predicanten deeser kercke en oversulcx haer in deese stadt van alle kerckelycke bedieninghe onthouden, blyvende in suspensie ter tyt en wylen in den synodo nationali decisie over soodanighe poincten der leere sal syn ghedaen, midt conditie dat men ernstlyck aen de E. heeren borghemeesteren sal versoecken, dat haer stipendium gheduerende hare suspentie mach werden ghecontinueert, byaldien sy in alle stillichheyt tot behoudinghe en bewaringhe der eenmael ghemaeckte vreede haer ghedraghen.

Alsoo de ghedeputeerde van de oude ende niewe kerckenraet en ghemeynte, die in de publycke kercke tot Hoorn vergadert, versochten dat hare predicanten niet en souden door deese vergaderinghe werden ghesuspendeert maer hare saecke tot den nationalem synodum werden gherefereert oft, soo alhier yet werde ghedaen, dat het niet en gheschiede dan by forme van accommodatie, als breeder in hare remonstrantie, scriftelyck overghegheven, te sien is, is goetghevonden haer te antwoorden, dat men niet en sal doen tot prejuditie des nationalen synodi, maer alles dat tot bevreedinghe deeser kercke met goeder conschientie gheschieden can.

Alsoo de classis en kerckenraet van Hoorn, in de Ramen vergaderende,

elck een seeker ghescrift aen deese vergaderinghe overleeverden, inhoudende verscheyden clachten en reedenen teegen Isaacum Welsingium, midtgaders een eysch en conclusie om nimmermeer ghedronghen te mooghen werden den voornoemden Isaacum in den kerckendienst van Hoorn te ontfanghen, werde goetgevonden denselven te citeeren om op de ingebrachte clachten en reedenen ghehoort te werden. Dewelcke, verscheenen synde ende lecture daervan ghedaen weesende, heeft versocht scriftelycke copie der inghegheven scriften te mooghen hebben. Is verstaen, dat men de scriften selve hem sal ter handen stellen doch onder belofte, dat hy deselve onghequetst weederom deeser vergaderinghe sal behandinghen, ooc sonder copie door hemselven ofte door andere daervan te neemen ofte onder het volc te stroyen, twelck den voornoemden Isaacus heeft aenghenoomen en belooft nae te coomen. Is dienvolgens hem overgheleevert ten 1. een remonstrantie des kerckenraets van Hoorn, inhoudende 7 reedenen, om dewelcke sy verclaert, dat Isacus niet en can als een predicant hare ghemeente toeghevoecht werden. De 1. is ghenoomen van syn onwettelyck beroep en incoomen in de kercke van Hoorn; de 2. van syn onstichtelyck omryden met den heer schoutet etc. om eenighe broederen des classis tot de Remonstrantsche factie binnen Hoorn te beweeghen; de 3. vant wtgheeven eener lasterlycker voorreeden, ghestelt voor het ghedruckte boecxken Wallesii; de 4 vant afslaen eens seekeren vreedenhandels, van Welsingio mede gheschiet, omdat hy met de andere predicanten meede wilde blyven by de 5 artyculen, kerckenordeninghe des jaers 91 ende de resolutie der E. Mogende heeren Staten etc.; de 5 vant wtbieden eener disputatie, aen Rippertum ghedaen etc. midtsgaders dat hy van Vorstio tot den dienst deeser kercke was gherecommandeert, als een Remonstrant was beroupen en somwylen eenighe Remonstrantsche leeringhen hadde ghedreeven; de 6 van syn ghemeenschap met Dominico, die met Sociniaensche en Pelagiaensche dwalinghen is besmet; de 7 van de approbatie der vyf articulen, van hem voor dê E. magistraet gheschiet. Ten 2 is hem ooc overghegheven een ghescrift des classis, vervatende een approbatie der voorgaender 7 reedenen des kerckenraets, met noch vier andere ten selven eynde voorghestelt doch ten principalen met de voorgaende accordeerende, behalven datter wert mentie ghemaeckt van het wttrecken Isaaci naar Grotsthuysen om den kerckendienaer aldaer de resolutie van den heeren Staten voor te houden en daerop vreede aen te bieden, desghelycx dat hy noyt eenighe alliantie met de ghemeente van den Ramen heeft ghehouden.

Welsingio syn antwoorde scriftelyck inghevende, is goetgevonden de partien, ghelyckelyck inghestaen synde, mondelyck daerover laten confereren en debatteeren, in welcke conferentie Welsingius opt 2 lidt des 5 reedens rondelyck bekent heeft syn ghevoelen te syn, dat Christus voor

allen menschen ghenouchghedaen heeft ten aensien van syn verdienste, doch ten aensien van syn wtvercoorene naer syn verdiensten en cracht te samen; item dat allen dengheenen, dien Godts woort werdt ghepreedickt, ghenouchsame ghenade ter bekeeringhe ghegheven wordt. Doch heeft daerby gheseyt, dat hy het gheloove eevenwel erkende te syn een vrucht der verkiesinghe, ende op de 7 reeden, dat de vyf Remonstrantsche artykelen, soo sy daer legghen, cristelyck syn.

Alsoo Welsingius in syn scriftelycke antwoorde hadde ghewach ghemaeckt van D. Ripperti beroupinghe, is goetghevonden hem af te vraghen, of hy ooc yets teeghen deselve hadde in te bringhen, en heeft gheantwoort niet daerteeghen te willen voortbringen.

Ende om voort te treeden tot de judicature, soo ist dat de vergaderinghe naer rype deliberatie, in de vreese des Heeren daerover ghehouden, oordeelt en verclaert: ten 1. dat Welsingius onordentlyck en confuselyck in den dienst deeser kercke is inghecommen tot afbreucke en meerder bedroufheyt der ghemeente, die in de Ramen vergadert, en dienvolgens onbehoorlyck heeft ghedaen, dat hy hem tot dienst van sulc een kerc heeft laten gebruycken; ten 2. dat hy seer onstichtelyck en onbetamelyck heeft ghedaen, omrydende met den heer schout etc., hoedanich ooc het eynde mach weesen, dat hy hem daerinne heeft voorghestelt; ten 3. aenghesien die lasterlycke en schandelycke voorreeden, staende voor het boeck Wallesii, niet alleen onder den name Sapmae maer ooc Welsingii in openbaren druck is wtghegaen, ghenoomen hem Welsingius in den kerckenraet teeghen het wtgheven desselven hadde ghestelt, dat hy nochtans hem groflyck heeft vergreepen, dat hy niet openbaerlyck syn misnoeghen over deselve heeft betoont maer met syn stilswyghen ghenouchsaem heeft gheapprobeert en goetghekent; ten 4. dat hy seer onordentlyck en onbehoorlyck heeft ghedaen, dat hy in de artyculen des vreedenhandels van de rechtsinnighe broederen des classis heeft ghestipuleert de aenneeminghe van de kerckenordening des jaers 1591 ende de resolutie der E. heeren Staten, eer dat deselve door ghemeene toestemminghe der kercken waren gheapprobeert; ten 5. dat hy soo doort wtbieden der disputatie, met D. Sapma aen Ripperto ghedaen, als ooc doort dryven van die leeringhen, dewelcke hyselve in de mondelinghe conferentie, hierbooven ghemeldet, ghenouchsaem sich heeft ghecantet teegen de leere der ware Ghereformeerde kercke en syn eenichheyt in verscheyden poincten met den Remonstranten betoont en daerover hooghelyck is te beschuldighen en te bestraffen; ten 6. dat de voorsz. Isaacus met meerder ernst hem teeghen Sapma hadde behooren op te maecken en dienvolghens seer qualyck heeft ghedaen, dat hy soo langhe met denselven ghemeenschap heeft ghehouden; ten 7. dat hy mondelinghe de vyf Remonstrantsche artyckelen, soo als sy daer ligghen, voor

christelyc heeft erkent, verstaet de vergaderinghe gheen cleen naedencken te gheven, dat hy met den Remonstranten int stuck van leere accordeert, te meer als men daerby verghelyckt de poincten van leere, die hyselve voor deese vergaderinghe voor de zyne heeft aenghenoomen.

Wat de reedenen aengaet, van den classe meede teegen Welsingium inghebracht, aengesien deselve met de voorgaende des kerckenraets ten principalen overeencoomen, soo wert de judicature van deselve gherefereert tot hetgeene booven op de reedenen des kerckenraets is ghestelt.

Derhalven om voort te gaen tot den eysch en conclusie, in de voorgaende scriften voorghestelt, wort verstaen, dat deselve ghenouchsaem is ghefondeert en oversulex, dat Isacus Welsingius nimmermeer met stichtinghe de ware Ghereformeerde ghemeynte binnen Hoorn tot een predicant can toeghevoecht werden, insonderheyt dewyle sodanighe vervremdinghe der ghemoederen tusschen hem en de voornoemde ghemeynte is ontstaen, dat gheen vereeninghe tusschen haer te verhoopen is. Dienvolgens om het ghewenste eynde en de ruste en vreede deeser kercke te becoomen, soo ist dat deese vergaderinghe, hare oogen slaende naest de eere Godts op de opbauwinghe en stichtinghe der ghemeente, voor het beste expedient insiet, dat den voorsz. Isaacus hemselven van alle kerckelycke bedieninghe in deese kercke onthoude, midts conditie dat hy sich in alle stillichheyt ghedraghe en te zamen werde versorcht, dat syn stipendium hem werde vergunt ten tyt en wylen naerder over syn saecke sal weesen ghedisponeert.

Doch aengesien de volle bevreedinghe deeser kercke niet en can werden ghetroffen, tensy dat over de kerckenraden ordre werde ghestelt, acht de vergaderinghe hoochnoodich, dat de kerckenraet, die in de Ramen vergadert, op haer eyghen versoeck van haren ghetrouwen dienst worden bedanckt en die van de publycke kercke van hare bedieninghe ontslaghen werde en dat wt het gantsche corpus der ghemeente een niewe kerckenraet door authoriteyt deeser vergaderinghe, met D. Ripparto gheassisteert, werde ghestelt. Syn oversulex eenstemmichlyck deese naervolgende persoonen ghenomineert, tot ouderlinghen: Bastiaen Reynersz, Ariaen Thysz, Albert Bortsz, Zeeger Symonsz, secretarius Jacob van der Beeck, Paulus Pietersz, Willem Claesz, Cornelis Nanninxsz; tot diaeckenen: Jan Claesz, Claes Pietersz, Pieter Dircxsz, compasmaecker, Brant Jansz, Pieter Jacobsz, Reynier Pauwelsz, Pieter Dircxsz Ben, Cornelis Symonsz, Barent Jansz; doch met conditie, dat de kerckenraet, die in den Raemen vergadert, in actuelen dienst blyve ter tyt en wylen de voornoemde persoonen naer behoorlycke voorstellinghe in hare bedieninghe sullen weesen bevesticht.

Joh. Wallesio, Joh. Arnoldi en Isaaco Welsingio inghestaen synde,

is lecture ghedaen van de resolutie, over haer ghenoomen, twelc ghedaen synde, hebben sy versocht copie van het dictum der sententie om haer daerover met haer kerckenraet te beraetslaghen, twelc haer is gheaccordeert.

De kerckenraet van de publycke kercke byeen vergadert synde, is tot 2 mael gheciteert, doch heeft gheweyghert te verschynen, waerover de vergaderinghe heeft goetghevonden tgeen over haer was beslooten den 3 kerckendienaren aen te segghen.

De kerckenraet, die in de Ramen vergadert, verscheenen weesende, heeft nae ghedane kennisse van saecken de vergaderinghe van hare moeyte en aerbeyt bedanct, die se tot dienst van deese kercke hadde aenghewent, en haer in alles het goetvinden derselver onderworpen.

De bovenghemelte persoonen, ghenoomineert om het ampt van ouderlinghen en diaeckenen in toecommenden te bedienen, van de vergaderinghe gheroepen synde, is voorghestelt tgeene over hun was ghoetghevonden en hebben deselve naer eenighe voorghewende swarichheeden eyndelyck de resolutie der vergaderinghe aenghenoomen.

Naer twelcke den name Godts aengheroepen synde, is alsoo de vergaderinghe met onderlinghe bedanckinghen vruntlyck ghescheyden.

Handelyngen des particulieren synodi van Noorthollandt, ghehouden binnen Eedam den 27 Augusti ende volgens int jaer 1619.

Naedat de vuytgesonden broederen der classen van Noorthollant byeengecomen waren, heeft D. Jacobus de Roo, predicant tot Eedam, de vergaderynge aengevangen met aenroepynge van de name Gods ende de credentien by den voornomden Jacobum vergadert ende opgelesen ende by de vergaderynge geapprobeert zynde, zyn bevonden dese volgende persoonen afgevaerdicht te zyn:

Vuyt den classe van Eedam:

Jacobus de Roo, predicant tot Eedam.
Bernhardus Gartz, predicant tot Zuyderwoude.
Claes Jacobssen Telinx [1]), ouderlyng tot Eedam.

[1]) »Telinx" B en G hebben »Teeincx".

Mathys Meliss, ouderlyng tot Purmereynde.

Vuyt den Classe van Alemaer:

Wilhelmus Nicolai Somer, predicant tot Alemaer.
Herbertus Henrici, predicant tot Wynckel.
Jurian Hermanssen, ouderlyng tot Alemaer.
Remmer [1]) Cornelissen, ouderlyng tot Scagen.

Vuyt den classe van Haerlem:

Daniel Souterius, predicant tot Haerlem.
Joannes Deramoutius, predicant in de Beverwyck.
Guillaume de Keij, ouderlyng tot Harlem
Jan Claessen Kotgen, ouderlyng in de Beverwyck.

Vuyt den classe van Amsterdam:

Petrus Plancius, predicant tot Amsterdam.
Petrus Pullaeus, predicant tot Amsterveen.
Jasper Zegersen, ouderlyng tot Amsterdam.
Antonis Barentss Coop [2]), ouderlyng tot Loenen.

Vuyt den classe van Hoorn:

Rippertus Sixti, predicant tot Hoorn.
Theodorus Christiani, predicant tot Grosthuysen.
Bastiaen Reynertss, ouderlyng tot Hoorn.
Jan Pieter [3]) Roockers, ouderlyng tot Twisch

Vuyt den classe van Enckhuysen:

Abrahamus à Dooreslaer, predicant tot Enckhuysen.
Joannes Ursinus, predicant tot Medenblick.
Jacob Volckertsen, ouderlyng tot Enckhuysen.
Jan Arentszen, ouderlyng tot Medenblick.

Vuyt dese bovengenoemde persoonen zyn vercoren by de meeste stemmen:
tot presidem D. Petrus Plancius,
tot assessorem D. Rippertus Sixti,
ende tot scribam Abrahamus à Dooreslaer.

Syn oock met behoorlycke credentie van wegen de Ed. Mo. heeren Staten van Hollant ende Westvrieslant op de vergaderynge verschenen d'erentfeste, wyse, welgeleerde heeren, de heeren mr. Adriaen Junius, raet ordinaris in den Hove van Hollant, ende Claes Claessen Sloot [4]), burgermeester van Eedam.

Syn daerbeneffens met behoorlycke credentie van wegen het synodus

[1]) »Remmer" B, E, F en G hebben »Remmet". [2]) »Coop" ontbr. in B en F. [3]) »Pieter" E en G hebben »Pieterss". [4]) »Sloot" ontbr. in F.

van Zuythollant tot onderhoudynge der correspondentie verschenen D. Joannes Episcopius, predicant tot Geertruydenberge, ende D. Guinandus Schuylius, predicant tot Scevelyngen.

Den tyt der byeencompste is by de vergaderynge beraemt des voormiddaechs van acht uijren tot den elfven ende des namiddaechs van dry uijren tot den sessen.

Ende tot een inleydynge van de handelynge heeft D. Bernhardus Gartz, predicant tot Suyderwoude, gedaen een vermanynge vuyt de woorden Acto. 20 : 28, waerover dezelve vuyt name der vergaderynge van D. praeside is bedanct.

Is den 28 Augusti noch aengecomen ende verschenen D. Henricus Magirus, predicant tot Nieubroeck, met behoorlicke credentie tot onderhoudynghe der correspondentie van wegen het synodus van Gelderlandt.

De verhandelde zaken syn dese:

I.

[*Citatie der Remonstrantsche predikanten* [1])]. Alzoo dese synodus principalyeken was aengestelt om te executeren tgene in de zake der Remonstranten in synodo nationali tot Dordrecht was geresolveert, zoo is goetgevonden tot dien eynde metten aldereersten voor dese eerw vergaderynge te citeren alzulcke Remonstranten, als by de respective classen zyn aengegeven, te weten

vuyt den classe van Alckmaer:

Nicolaus Bodicherus, voordesen predicant tot Alcmaer doch nu ter tyt buyten actuele bedienynghe,

Jan Dibbitsen, predicant tot Harynghuysen;

vuyt den classe van Amsterdam:

Hermannus Montanus, gesuspendeert predicant tot Loenen;

vuyt den classe van Hoorn:

Joannes Wallaesius,
Joannes Arnoldi Rodingenus,
Isaacus Welsingius,
} ghesuspendeerde predicanten tot Hoorn,

Joannes Martini Fleurkens, predicant tot Midwout.

Welcke voorsch. persoonen elck bysonderlyck zyn geciteerd in vougen als volcht:

[1]) De marginalia bij deze acte zijn overgenomen uit E, waar zij met een latere hand zijn bijgevoegd.

Eersame, welgeleerde N. N.

Alzoo het synodus nationael, gehouden tot Dordrecht, door des Heeren genade geluckelyck is ten eynde gebracht ende tgebesoigneerde aldaer op de kerckelycke differenten nopende de vyff articulen met den aencleven van dien by de hoochmogende heeren Staten Generael is geapprobeert ende gearresteert, blyckende by de publycke acte van hare Ho. Mo. daervan zynde, ende de tegenwoordige particuliere synodus van Noorthollant in des Heeren naeme vergadert is om in den haren te executeren tgene int voorsch. synodus nationael is geresolveert, so zal u E. wel doen ende haer voor de synodale vergaderynge, tegenwoordich tot Eedam vergadert, laten vinden om tgene deselve uwe E. zal hebben te proponeren aen te horen ende inzonderheyt haer te verclaren op het onderteeckenen van de Canones over de voorsch. vyf articulen, int voorsch. synodus met eenparich accoort van alle de leden van dien na naerstich onderzoeck van saecke gestelt. Tot welcken eynde goet zal wesen, dat u E. de voorsch. Canones middelertyt wel lese ende overwege om dies te beter geresolveert alhier te mogen verschynen. Ende in cas van weygerynge willen wy u E. wel vermaent hebben, dat de voorsch. vergaderynge [1]) zoude genootsaeckt wesen te procederen, als dezelve zal bevinden te behooren. Hiermede etc. Aldus gedaen in onse synodale vergaderynge tot Eedam desen 27 Augusti 1619.

Ende waren geciteert de voorsch. Joannes Wallesius, Joannes Arnoldi [2]), Isaacus Welsingius ende Joannes Martini [3]) tegens den 29 deser maent Augusti ende de drie andere, namelyck Nicolaus Bodicherus, Jan Dibbitszen ende Hermannus Montanus tegen den tweeden des volgenden maents Septembris.

II.

[*Rapport vant gebesoigneerde in synodo nationali.*] Is ingebracht, dat het classis synodael hadde verschreven de broederen, die van weghen het Noorthollantsche synodus waren geweest op het synodus nationael om aen dese Eerw. vergaderynge rapport te doen van het gebesoigneerde aldaer, doch dat eenige derselver [4]) om gewichtige redenen niet konden verschynen. Is derhalven verstaen, dat D. Samuel Bartholdi, die verschenen was, ende Abrahamus à Dooreslaer, alsoo dezelve een medelidt deser vergaderynge ende derhalven tegenwoordich was, genoechsaem waren om rapport te doen, ten minsten van hetgene dat dese E. vergaderynge zoude mogen aengaen ende zyn dienvolgens die twee voorsch.

[1]) »vergaderynge" B en E hebben »sijnodus". [2]) »Arnoldi" B, E en F hebben »Arnoldi Rodingenus". [3]) Martini" B, E en F hebben »Martini Fleurkens". [4]) »derselver" ontbr. in B en E.

broederen gelastet om haer, soo haest alst doenlyck, tot het rapport te bereyden. Dewelcke, naedat zy haer daertoe bereydet hadden, op den 28 Augusti, zoo cort alst doenlijck, vuyt hare schriftelycke memorien rapport gedaen hebben ende daerover van D. praeside bedanckt zyn.

III.

[Roelof Roelofsen.] Is ingestaen eenen Roelof Roelofszen, cranchbesoecker ende vermaner in het spinhuys tot Amsterdam, clagende hoe hy hem grooteliex beswaert vondt by sekere kerckelycke sententie, waerdoor den kerckenraet aldaer hem van syne bedienynge hadde afgestelt, ende versoeckende, dat dezelve alhier mochte werden geresumeert. Doch also men verstondt, dat de voorsch. Roelof, het classis voorbygaende, zyne zake tegen ordre der kercke, tot noch toe gepractiseert, quam brengen op dese synodale vergaderynge ende dat hy selve de gelegentheyt van de classicale vergaderyngen, die tsedert meermalen gehouden waeren, heeft laten voorbygaen, so is verclaert ende hem aengedient, dat zyn zake in dese vergaderynge niet ontfancklick was, voordat hy dezelve zynen classe zoude hebben voorgedragen ende van deselve resolutie daerop verwachten [1].

IV.

De acten des naestgehouden synodi tot Enckhuysen zyn gelesen ende vooreerst zyn geresumeert de gravamina, in de voorsch. acten gestelt, die ofte ad sinodum nationalem waren gerefereert ofte door de gedeputeerde des Noorthollantschen synodi waren te remonstreren aen mynheeren Staten van Hollant ende Westvrieslant ofte alsnoch openstonden tot naerder dispositie, by desen [2] synodum daerop te stellen.

[*Reformatie der universiteijt ende collegie tot Leiden.*] Opt 1 gravamen van Enckhuysen, nopende de reformatie van de universiteyt ende teollegie tot Leyden, heeft mynheer de raetsheer Junius verclaert, dat men tegenwoordich met dat stuck tot Leyden besich was.

Ende alzoo door occasie van dien by de broederen des classis van Amsterdam is voorgestelt, oft niet noodich ware, dat de Ed. Mo. heeren Staten ende curateuren werden versocht, dat de academie van Leyden totalycken werde gereformeert, niet alleen in facultate theologica maer ook in alle andere, ende dat niet daerin opgenomen werden, die van hare kerckelycke ende andere scooldiensten van de E. synodus zyn geweert, ende myne heeren de commissarissen de voorderynge van dien zeer noodich vonden, te meer alzoo de heeren curateurs met de andere gedepu-

[1]) »verwachten" B, E, F en G hebben »verwachtet". [2]) »desen" B, E en F hebben »desen tegenwoordigen".

teerde, beneffens haere E.E. besoignerende, tegenwordich tot Leyden byeen waren om de noodige reformatie in de universiteyt aldaer te doen, so heeft het sinodus het voorgestelde als hoochnodich ende zeer dienstelyck voor den gemeenen staet der kercken ende des lants eendrachtelyck gearresteert ende goetgevonden dadelyck een missive, door D. Souterium gecoucheert, van wegen dese vergaderynge aen de heeren curateurs ende commissarissen, nu tot Leyden byeen zynde, af te vaerdigen om daerdore hare achtbaerheden tot bevorderynge van dese goede zake dies te meer op te wecken. De missive was aldus ingestelt:

Edele, achtbare, zeer voorsienige heeren! D'eerwaerdige broeders des synodi van Noorthollant, tegenwoordich binnen de stat Eedam vergadert om in de vreese des Heeren te spreken ende te handelen van de zaken, dewelcke tot welstant van Gods kercke in dese landen van nooden zyn, so heeft het hen mede goetgedocht te letten opt tgunt dat tot de bevorderynge van de begonnen ende langgewenschte reformatie der hoogerschole tot Leyden (als zynde een promptuarium, uut welcke bequame persoonen tot den dienst der kercke ende politie voortcomen) dient gedaen te werden, welck werck aengesien het by de Ed. Mo. heeren Staten oock by laste ende ten overstaen van onsen heere den doorluchtichsten Prins van Orangien uwe E. wyse beleydynge, yverege naersticheyt ende godvruchtige voorsienicheyt (tot weerynge van den quaden ende tot invoerynghe ende verkiesynge van andere godsalige, welgeleerde ende veelversochte [1]) professoren) is overgegeven, soo en twyffelen wy oock niet, of datzelve zal tot eenen gewenschten stant ende blyde vuytcomste geredresseert werden. Ondertusschen om mede onse christelycke sorchvuldicheyt aengaende dezelve zake voor uwe E. te laten blycken, soo hebben wy niet konnen nalaten dese missive aen uwe E. af te vaerdigen ende daerby uwe E. serieuselyck te bidden, dat uwe E. gelieve de voorgemelde zake (na de genade ende yver, die God almachtich in uwe E. herten vuytgestort heeft) in zulcke manieren te behertighen ende te verhandelen, dat geene persoonen, die by de authoriteyt van de hooge overheyt van hare academische functien ende diensten ontslagen zyn ofte zullen werden, in eenige andere ampten ofte diensten der universiteyt herstelt ofte gelaten mochten werden, als namentlyck syn diewelcke ofte door hare ergerlycke, bittere ende onschriftmatighe boecken ofte mede door hare oproerige propoosten de leere ende proceduren van de schadelycke Remonstranten soo te voren ende alsnoch dagelycx, tzy int openbaer voor alle man tzy int particulier onder hare complicen, tot verhardynge van de eene ende vervoerynge van de andere justificeren ende na vermogen helpen voorstaen. Want eene van dese schadelycke mannen,

[1]) »veelversochte" B en E hebben »welversochte".

door conniventie, intercessie van andere luyden ofte door andere consideratien, gelaten in den dienst der universiteyt ende professie van de hoogheschole, achten wy suffisant genoech om door dagelicxsche conversatie de herten der studenten te infecteren ende tot onthoudynge ende onderhoudynge van de vernistige [1]) nieuwicheden ende schadelycke partyschappen te imbueren. Voor welck beducht quaet ende gevreest ongeluck wy verhopen, dat uwe E. (nae uwe E sonderlynge prudentie ende in desen alreede geopenbaerde manhafticheyt) de universiteyt van Leyden wel zult zoecken te preserveren, daertoe wy God almachtich bidden uwe E. te willen langs so meer stuyren met zynen H. Geest. In Eedam desen 29 Augusti 1619. Vuyt onse synodale vergaderynge.

Ende alzoo de gedeputeerde van Zuythollant voorstelden, wat in den synodo van Leyden aengegeven, beraemt ende gearresteert was op de behoudynge van den welstant der academie, naedat dezelve eens zoude gereformeert zyn, ende versochten, dat dese vergaderynge haer daerin de handt wilde bieden, zoo heeft ook dezelve haer daermede geconformeert ende meteenen geresolveert, zo de heeren curateurs van de universiteyt daerop zwaricheyt mochten maken, dat men dan verder addres zoude nemen aen de Ed. Mo. heeren Staten van Hollant ende Westvrieslant.

[*Sweren bij mannen ende vrouwen waerheijd.*] Op het II gravamen van Enchuysen, nopende het sweeren by mannen ende vrouwen waerheyt, is ingebracht, dat hetselve door het nationale synodus is geremonstreert aen de heeren Staten Generael. Ende is voorts besloten, dat het door de gedeputeerde deses synodi beneffens de gedeputeerde van Zuythollant oock mede geremonstreert zal werden aen de heeren Staten van Hollant ende Westvrieslant.

Op het III gravamen van Enckhuysen, nopende het vergaderen der Papisten etc., hebben de gedeputeerde onses synodi gerapporteert, wat daerin by haer gedaen was. Doch alsoot hoochnoodich is, dat daerin metten eersten wat naerder gedaen werde, is goetgevonden, dat de voorsch. gedeputeerde in conformité vant besluyt des synodi van Zuythollant op een nieuw haer devoyr doen zullen aen de steden deses quartiers, opdat dezelve, van alles wel geinformeert zynde, des te beter daerop geresolveert mochten comen in de vergaderynge van Staten, temeer alzo de erentfeste heer Junius seer goede hope gaff, dat dit stuck, nu ter tyt met ernst by der hant genomen zynde, zonder twyffel wel vuytvallen zoude. Ende alzoo verscheyden broederen in de vergaderynge verscheyden exempelen nopende de voorsch. swaricheden hebben voorgestelt, is

[1]) »vernistige" B heeft »onruijstige". In E is »vernistige" doorgehaald en daarboven geschreven »onrustige".

meteenen hoochnoodich geachtet, dat een yder, die in den synen soodanige exempelen heeft ofte alsnoch soude weten op te speuren, dezelve den voorsch. gedeputeerden metten aldereersten schriftelyck ter hant stelle.

Opt V gravamen van Enchuysen, nopende de schoolmeesters, is ingebracht, dat byt synodus nationael is gestelt een formulier van onderteeckenynge voor de rectoren ende schoolmeesters, waerdoor de zwarichеyt, int voorsch. gravamen ghemoveert, kan werden geremedieert. Ende is het voorsch. formulier zodanich als volcht:

Wy ondersch. rectoren ende scoolmeesters van N. N. verclaren oprechtelyck in goeder conscientie voor den Heere met dese onse onderteeckenynge, dat wy van herten gevoelen ende gelooven, dat alle de articulen ende stucken der leere, in dese [1]) Confessie ende Catechismo der Nederlantsche Gereformeerde kercken begrepen, mitsgaders de verclarynge over eenige poincten der voorseyde leere, in de nationale synode a°. 1619 tot Dordrecht gestelt, in alles met Gods woort overeencomen. Beloven derhalven, dat wy de voorseyde leere getrouwelycken zullen voorstaen ende de jeucht nae eysch van onse beroep ende haer begryp naerstelyck inscherpen [2]), op pene dat wy, hiertegen doende, van onsen schooldienst zullen ontset wesen [3]).

Ende is verclaert, dat het synodus nationael verstaen heeft, dat dit formulier zal onderteyckent werden van alle rectoren ende schoolmeesters, zoo Latynsche ende Franssche als Duytsche, zoo in de publycke scholen als in de byscholen ende zowel van diegene, die alreede in den schooldienst zyn, als die in dezelve noch zouden mogen comen.

Op het II gravamen van Eedam, aengaende de oversettynge van den bybel, is gerapporteert, wat daerop by het synodus nationael is gedaen, wat persoonen daertoe zyn gecommitteert ende hoe tselve alrede [4]) aen mynheeren de Staten Generael is geremonstreert.

Op het III gravamen van Eedam, nopende de abuysen van de kerckelycke attestatien, is te kennen gegeven, dat die bequamelyck kunnen geremedieert werden door de practycke van den 82 ende 83 artyckel der kerckenordenynge, in synodo nationali gestelt. Ende is voorts een ygelyck vermaent, dat hy int geven van attestatien goede voorsichticheyt gebruycke.

Op het VI gravamen van Alckmaer, nopende den doop der papen etc ,

---

[1]) »dese" B, E en F hebben »de". [2]) »inscherpen" B en E hebben »sullen inscherpen". [3]) »ontset wesen" B, E en F hebben »ontseijt werden". [4]) »alrede" ontbr. in B en E.

is ingebracht vant synodus nationael niet gedisponeert te zyn ende is derhalven goetgevonden, dat men hetselve laten zal by tgene in synodo nationali van Middelburg a°. 1581 quaest. 74 daerop geresolveert is.

Op het VII gravamen van Alckmaer, nopende de abuysen ontrent den doop, is ingebracht, dat het synodus nationael verstaen heeft, dat men eenparicheyt behoort te houden int voorstellen vant gantsche formulier van den doop der kinderen. Ende in de reste refereert haer dese synodus tot het 57, 58 ende 59 artyckel van de kerckenordenynge, in synodo nationali gestelt, ende ziet voor geraden in, dat men de verder abuysen door ernstige vermanyngen so publycke als private ende inzonderheyt door de practycke van de catechisatie, die in synodo nationali is beraemt, soveel als moghelyck zoecke te beteren.

Op het VIII gravamen van Alckmaer is gerapporteert, dat alreede byt synodus nationael een gemeen formulier opt doopen van de bejaerde gestelt is, doch dat de copie daervan alsnoch verwacht werdt.

Opt VI gravamen van Haerlem, nopende de ontheylynge van den sabbath ende der openbare dans- ende dryckherbergen etc., is aengedient, dat hetselve door het synodus nationael is geremonstreert aen de Staten Generael.

Opt III gravamen van Amsterdam, nopende de bedenckyngen van de Remonstranten over de Confessie ende Catechismus, is ingebracht, dat de geciteerde Remonstranten de voorsch. consideratien (die zo zy zeyden dezelve waren) in synodo nationali hebben overgelevert ende dat byt synodus voorsch. zekere persoonen geordonneert waren om dezelve respectivelyck te examineren.

Opt VII gravamen van Amsterdam, nopende de houwelicxsche ordonnantien, is aengaende het eerste lidt ingebracht, dat het synodus nationael hetselve alreede aen de heeren Staten Generael heeft geremonstreert ende aengaende het tweede lidt is geresolveert, dat de gedeputeerde onses synodi beneffens de gedeputeerde van Zuythollant daerop zullen aenhouden by de heeren Staten van Hollant ende Westvrieslant.

Opt VIII gravamen van Amsterdam is verclaert, dat het synodus nationael hetzelve heeft laten blyven by die artyckelen, die op het stuck van de disciplyne in de kerckenordenynge zyn gestelt.

Opt XV gravamen van Amsterdam, nopende den dienst van de Indijen,

is ingebracht, dat het synodus nationael hetzelve heeft geremonstreert aen de heeren Staten Generael. Ende nopende het oversetten van de Schriften in de Maleysche tale, waervan int gravamen gedacht wert, is geresolveert, dat men tselve met alle naersticheyt bevoordere doch dat de oversettynge geschiede in gemeen Maleys; dat oock de Catechismus, die alreede overgesett is, ter handt come ende gevisiteert werde; daerbeneffens dat het Nieuwe Testament overgesett werde ende den arbeyt van degene, die daerin gebesoigneert hebben ofte noch zouden mogen besoigneren, behoorlycken werde gerecompenseert; ende dat zulcx alles van wegen dese vergaderynge geprocureert werde door de kerckendienaren van Amsterdam aen de vergaderynge van de Zeventhiene.

Op het VIIIe gravamen van Hoorn, alsoock op de Ve particuliere questie van Eedam, is verclaert, dat deselve beneffens andere saken vant synodus nationael tot het volgende nationale synodum zyn vuytgestelt.

Op het XII gravamen van Hoorn, nopende de disordre over de druckeryen, is gerapporteert, dat het synodus nationael daerop heeft gelett ende dezelve oock aen de heeren Staten Generael geremonstreert.

Op de I particuliere questie van Eedam heeft het classis van Alckmaer ingebracht, hoe hetselve, geassisteert met de gedeputeerde onses synodi, Petrum Aemylium, gewesen predicant tot Outdorp, t'eenemael van alle kerckelycke diensten heeft afgestelt.

Op tgene int synodo Amsteldamensi a°. 1595 was vuytgestelt tot het synodus nationael, hoe men handelen zal met jongheluyden van 15, 16, 17 jaren, dewelcke versoecken gedoopt te werden zonder haer ten avontmael te begeven, is ingebracht, dat het synodus nationael daerop heeft gestelt den 59 artyckel in de kerckenordenynge, die aldus luydt: De bejaerde werden door den doop de christelycke gemeynte ingelyft ende voor ledematen der gemeynte aengenómen ende zyn daerom sculdich het avontmael des Heeren oock te gebruycken, twelck zy by haren doop beloven zullen te doen.

V.

Alzoo Joannes Arnoldi [1]) Rodingenus, Joannes Wallaesius, Isaacus Welsingius ende Joannes Martini Fleurkens, geciteerde, op den tyt, haer gepraefigeert, namelyck den 29 Augusti zyn aengecomen ende haer

[1]) »Arnoldi" ontbr. in B, E en F.

aen den synodum gepresenteert hebben, soo is op den 30 dito de zake van de geciteerde ter handt genomen ende is tot dien eynde eerst voorgelesen de sententie vant synodus nationael, achter aen de Canones gevoecht, waerby het voorsch. synodus onder anderen de respective particuliere synoden vermaent ende belast niemant tot den h. kerckendienst toe te laten, die de leere, in de synodale besluyten verclaert, weygeren te onderteyckenen ende te leeren, niemant oock in dezelve diensten te behouden, door wiens merckelick verschil ofte dissensie de leere, in den voorsch. synodo met soo groote eenstemmicheyt bevesticht, gecrenckt, d'eendrachticheyt der kerckendienaren ende ruste der kercken wederom mocht werden verstoort. Welcke sententie die H. Mo. heeren Staten Generael zulex hebben geapprobeert, dat hare Hooch Mo. niet willen, dat eenighe andere leere aengaende de voorsch leerpoincten in de kercken deser landen zal werden geleert ofte gedreven als die, welcke het voornomde oordeel conform is, ordonnerende ende bevelende dienvolgende [1]) alle kerckelycke vergaderyngen, kerckendienaren, professoren ende doctoren in de h. theologie, regenten van collegien ende voort alle ende een ijgelyck, die dit eenichsins concerneren ofte aengaen mach, haer int exerceren van hare diensten ende bedienynghen getrouwelyck ende oprechtelyck in alles hiernae te reguleren ende gedragen.

Daerenboven is voorgelesen het formulier van onderteeckenynge, byt voorsch. synodus voor alle predicanten gestelt, aldus luydende:

Wy ondergesch., dienaren des goddelycken woorts, resorterende onder de classe van N. N., verclaren oprechtelyck in goeder conscientie voor den Heere met dese onse onderteeckenynge, dat wy van herten gevoelen ende geloven, dat alle de articulen ende stucken der leere, in de Confessie ende Catechismo der Nederlantsche Gereformeerde kercken begrepen, mitsgaders de verclarynge over eenige poincten der voorsch. leere, in den nationalen synodo a° 1619 tot Dordrecht gestelt, in alles met Gods woort overeencomen, beloven derhalven, dat wy de voorsch leere naerstelyck zullen leeren ende getrouwelyck voorstaen zonder yet tegen deselve tsy opentlyck oft int bysonder, directelyck oft indirectelyck, te leeren of te schryven, gelyck oock dat wy niet alleen alle dwalyngen, daertegen strydende, ende namelyck die in de voorsch. synodo gecondemneert zyn, verwerpen maer oock zullen tegenstaen, wederlegghen ende helpen weeren. Ende indien het zoude mogen gebeuren, dat wy nae desen eenich bedencken ofte gevoelen tegen de voorsch. leere oft eenich poinct derselver zouden mogen crygen, beloven wy, dat wy tselve noch opentlyck noch heymelyck zullen voorstellen, dryven, predycken ofte schryven, maer dat wy tselve alvooren den kerckenraet, classi ende sy-

[1]) „dienvolgende" ontbr. in B en E.

nodo zullen openbaren om van dezelve geexamineert te werden, bereyt zynde het oordeel derselven altyt gewillichlyck ons te onderwerpen, op pene dat wy, hiertegens doende, ipso facto van onsen dienst zullen zyn gesuspendeert. Ende indien t'eenigen tyde de kerckenraet, classis ofte synodus om gewichtige oorsaken van nadencken soude mogen goetvinden tot behoudynge van de eenicheyt ende zuyverheyt in de leere van ons te vereysschen onse naerder gevoelen ende verclarynge over eenich artyckel van de voorsch. Confessie, Catechismus ende synodale verclarynge, so beloven wy oock mitsdesen, dat wy daertoe t'allen tyden zullen bereyt ende willich [1]) wesen op pene als boven, behoudens trecht van appel in casu van beswaernisse, geduerende welcken tyt van appel wy ons nae de vuytspraeck ende ordre des synodi provincialis zullen reguleren [2]).

Dit was onderteeckent:
Johannes Martini Florkens [3]), servus
Jesu Christi in Midtwout,
subscripsi den 31 Augusti 1619.

VI.

Is oock by de gedeputeerde van Zuythollant geexhibeert ende gesien copie van zekere missive mitsgaders van zekere bygevoechde acte, by myne heeren de Gecommitteerde Raden van de Staten van Hollant ende Westvrieslant aen de laetstgehouden Zuythollantsche synodus gesonden, aldus luydende:

De Ghecommitteerde Raden van de Staten van Hollant ende Westvrieslandt.

Welgeleerde, wyse, lieve, besondere! Hier gaet bygevoecht dubbelt van de acte, die by de Ho. Mo. heeren Staten Generael verstaen ende ons toegesonden is, dat voor den welstant, ruste ende vrede van de Vereenichde Nederlanden, steden ende leden van dezelve, by de alreede afgesette ende alsnoch af te setten predicanten van haren dienst behoort ende zal moeten geteyckent werden. Ende is mitsdien onse ernstige begeerte, dat by ul zal werden gelett, dat alle alzulcke afgesette ende alsnoch af te setten predicanten in de steden ende platten lande van Hollant ende Westvrieslant metten aldereersten daertoe werden gehouden, dat se dezelve acte aennemen, teyckenen ende beloven hen daernae te reguleren zonder eenighe zwaricheyt, ende zoo eenige van hen de voorsch. teyckenynge, aennemynge ende beloften van hen daernae te reguleren weygeren, ons daervan ende van de namen van zulcke ende waer se

[1]) »willich" B en E hebben »goedtwillich". [2]) »reguleren" B, E en F hebben »reguleeren ende gedragen". [3]) »Florkens" B heeft »Fluerkens", E, F en G hebben »Fleurkens".

predicanten geweest syn te adviseren [1]) om voor ons beschreven te werden ende, weygerich blyvende, by onse ordre ende authoriteyt van de Ho. Mo. heeren Staten Generael, ons by haer voorschryven gegeven, vuyt de Vereenichde Nederlanden ende het souverain resort van dezelve gedaen te werden vertrecken, waertoe wy ons zullen [2]) verlaten. Hiermede welgeleerde, wyse, lieve, bysondere, uwe l. in de schuts des Almogenden bevelende. Geschreven in den Hage den 26 July 1619. Onder stondt: Ter ordonnantie van de Gecommitteerde Raden. Ende was geteeckent A. Duyck.

De acte was dese:

Ick ondersch. belove ende verclare mitsdesen in goeder conscientie ende oprechtelyck, dat ick mij van nu af ende voortaen zal onthouden van alle kerckelycke diensten ende bedienyngen ende wat daeraf dependeren mach, int heymelyck oft int openbaer, directelyck oft indirectelyck, zowel in als buyten de steden, dorpen ende plaetsen' van de Geunieerde Provintien ende het resort van dien, maer dat ick my burgerlyck in alle modestie ende stilheijt als een particulier ingeseten zal comporteren ende draghen ende my na de bevelen van de overheyt zal reguleren ende dezelve gehoorsamen. In oorconde der waerheyt is dese by my onderteeckent op den etc. Hieronder was geteeckent [3]):

Joannes Arnoldi Rodingenus, den 31 Augusti a° 1619.
Petrus Aemilius, attestor a° 1619, 2 September.
Christianus Masurelius, 3 Septembris 1619.
Jan Dibbitsen, den 3 Septembris 1619.
Nicolaus Bodecherus, 4 Septembris a° 1619.

VII.

Is Joannes Arnoldi Rodingenus, gesuspendeert predicant tot Hoorn (nadat hetgene by de gedeputeerde des synodi van Enckhuysen in zyne zake tot Hoorn gehandelt is, was voorgelesen) op den 30 Augusti des voormiddaechs ingeroepen ende, zynde hem voorgehouden wat in synodo nationali op zyne sake gedisponeert was, namelyck dat de tegenwoordige particuliere synodus van Noorthollant met hem zoude handelen na dien voet, die by het voorsch. nationale synodus in de sententie ofte censure der Remonstranten geraemt ende gestelt is, oock mede voorgelesen het synodale formulier van onderteeckenynge, voor de predicanten gestelt, is hy gevraecht, of hy geresolveert was dezelve acte te onderteeckenen, ende oock of hy met goede conscientie sonder hem zelven gewelt te

[1]) »adviseren" B en E hebben »adverteren". [2]) »zullen" ontbr. in B en E. [3]) »Hieronder was geteeckent" E heeft »Dese acte hebben in desen particulieren sijnode onderteeckent als volcht."

doen zulex wel zoude konnen doen ende beloven hem daernae int leeren te draghen. Waerop hy vooreerst verclaert heeft, dat hy op verscheyden articulen zwaricheyt hadde, begeerende daerop in naerder conferentie te treden ende beraet van een half jaer te hebben, alzoo de scrupulen, die hy hadde, hem zo haest niet zouden kunnen benomen werden. Maer als hem tijt gegunt was tot den 3 Septembris, doch dat men geen schriften en begeerde te ontfanghen oft in dispuyt te trecken, tgene eens in zulcken treffelycke vergaderynge wel ende wettelyck geoordeelt was, zoo verclaerde hy, dat hy hem bedacht hadde ende op den namiddach zoude antwoorden. Op den gestelden tyt verschenen zynde, heeft hy verclaert, dat hy na neerstich ondersoeck ende overlegh van de Canones synodi Dordracenae, soveel zyne occupatien toelieten, hem zoo gestelt vondt, dat hy de voorsch. acte met goeder conscientie niet konde onderteeckenen van wegen zekere zwaricheden, die hem in corten tyt niet zouden connen benomen werden, alhoewel hy zeyde niet te hebben tegen Confessie ende Catechismum ende den 16 artyckel van de Confessie te verclaren naet formulier van den doop ende nopende de leere van de praedestinatie metten aencleven van dien daerin te spreken met D. Philippo Melanchthone. Waerop hem geantwoort is, dat hy D. Melanchthonem qualyck antrock, dewyle deselve in zulcken meenynge niet en is, als hy hemselven wel wysmaeckte. Heeft verder verclaert, dat hy hem ten aensien vant voorverhaelde als predicant gedeporteert hieldt van alle kerckelycke bedienynge met belofte van hem stil te dragen, alsoo hy merckte, dat de gelegentheyt des lants niet toeliet diegene, die haer beswaert vinden te teeckenen, voortaen in den dienst te dulden. Het synodus, op alles wel lettende, heeft na voorgaende resolutie hem doen voorlesen de sententie van zyn deportement ende daernae de acte van hare Hooghmogentheden. Hy versocht copye van beyden, twelck hem is vergunt. Ende nadat hy hem op de onderteeckenynge van de acte der heeren Staten hadde beraden, heeft hy deselve met zyn eygen handt onderteeckent op den 31 Augusti voormiddaechs, gelyck ex actis deses synodi art. 6 kan blycken.

VIII.

Syn noch op den 31 Augusti voor desen synodum geciteert de twee gedeporteerde predicanten Christianus Mazureel, predicant tot Oudenydorp in den classe van Alckmaer, ende Petrus Aemilii, predicant tot Outdorp, oock mede in den classe van Alcmaer, in manieren als volcht:

D. N. N. De synodus van Noorthollant, tegenwoordich vergadert binnen Edam, citeert ul. by desen omme alhier te compareren op den 2 September, zynde Maendach naesteomende, ten eynde ul. moge teyckenen zulcken acte, als by de hooge ende mogende heeren Staten Gene-

rael is gearresteert ende te doen onderteyckenen [1]) allen gedeporteerden predicanten van haer resort. Ende in cas van non-comparitie zal de vergaderynge genootsaeckt zyn tegen u E. te procederen als wederhoorige van de geboden van de hooghe overheyt. Aldus gedaen in onse synodale vergaderynge binnen Edam op den 31 Augusti 1619.

IX.

Alzoo vuyt name van de ouderlyngen der gemeente tot Haryneckhuysen op den 31 Augusti in de vergaderynge was ingelevert een requeste, die te kennen gaff, dat haren predicant Jan Dibbitssen, geciteert om te onderteeckenen de Canones synodi nationalis, zulex met een gerust gemoet ende onbeswaerde conscientie niet en conde nacomen ende dienvolgens versocht, dat de zake van zyne comparitie tot onderteeckenynge als vooren int geheel ofte ten deele, tsy voor den tyt van twee ofte een jaer ofte, zoo niet, ten minsten tot Mey eerstcomende mochte werden in sursantie gehouden, so ist dat de synodus, dezelve gesien ende daerop geleth hebbende, op de marge van dien voor apóstille geteyckent heeft: Alsoo Jan Dibbitsen, predicant tot Harynghuysen, niet geresolveert is om te onderteyckenen de synodale verclarynge des nationalen synodi van Dordrecht, dat deselve niettemin zal moeten verschynen voor de voorsch. vergaderynge binnen Edam om in dezelve te onderteeckenen zekere acte van de heeren Staten Generael, by hare Hoochmogentheden ingestelt voor diegene, die haer beswaert vinden de synodale verclarynge te onderteeckenen, waervan wy by desen den voornomden Jan Dibbitsen wel willen geinsinueert hebben met expresse verclarynge, zoo hy niet compareert, dat men zyn wechblyven zal houden voor hartneckicheyt, ende zal derhalven wel doen ende compareren op den tyt, hem van te voren geprefigeert, namentlyck den 2 Septembris eerstcomende. Aldus gedaen in onse synodale vergaderynge binnen Eedam desen 31 Augusti 1619.

X.

Nademael D. Casparus Heydanus, predicant tot Amsterdam, die in den laetsten synodo was bestemt tot onderhoudynge van de correspondentie met de kercken van Gelderlandt, zyne commissie voor desen om gewichtige redenen niet conde vuytvoeren ende derhalven door een brief van den kerckenraet van Amsterdam hemzelven aen dese vergaderynge excuseerde ende D. Rippertus Sixti, predicant tot Hoorn, die hem by de meeste stemmen succedeerde, van gelycken tot de voornomde commissie niet konde vaceren, overmits dezelve was vercoren tot assessorem, zo is in plaetse van de voorsch. broederen by de vergaderynge geordonneert

[1]) »onderteyckenen" B, E, F en G hebben »onderteeckenen gelastet."

D. Daniel Souterius, predicant tot Haerlem, die op den 31 Augusti is afgevaerdicht met credentie om op den 2 Septembris in den synodo van Gelderlandt tot Nimwegen te verschynen.

XI.

Is Joannes Martini Florkens, predicant tot Midwout (nadat die van den classe van Hoorn de gelegentheyt van zyne zake voor de vergaderynge hadden geopent) den 31 Augusti des namiddaechs ingeroepen ende, zynde hem voorgelesen het synodale formulier van onderteeckenynge, in synodo nationali voor de predicanten gestelt, is hy gevraecht, of hy geresolveert was dezelve acte te onderteeckenen, ende oock of hy met goeder conscientie zonder hemzelven gewelt te doen zulex wel zoude konnen doen ende beloven hem daernae int leeren te dragen. Hierop heeft hy verclaert, alhoewel hy wel gissynge gemaect hadde, dat hem sodanighe vraghe zoude werden voorgestelt ende, de Canones des synodi nationalis rypelyck overwegen hebbende, oock geen zwaricheyt maeckte dezelve te onderteeckenen, dat hy nochtans eerst ende alvooren wel wilde weten, in wat qualiteyt hy zoude teyckenen, als Remonstrant ofte Contra-remonstrant. Indien als Remonstrant, dat hem zulex prejudiciabel zoude zyn, dewyle hy wel expresselyck daertegen protesteerde. Indien als Contra-remonstrant, dat het vroech genoech ware te teeckenen, als alle andere predicanten in classibus teeckenen zullen. Doch evenwel onderwierp hy hem in alles het oordeel deser vergaderynge. Is hem aengedient, dat hy hier geciteert was opt aengheven van zyn classis ende alhoewel het classis van Hoorn geen formeel oordeel over zyn zake gestreken hadde (twelck wel hadde behooren voor te gaen) dat hy nochtans zoude mogen teeckenen (doch zonder hem daertoe te perssen) zonder aensien van Remonstrant oft Contra-remonstrant, maer alleen om met zyne onderteyckenynge wech te nemen de suspitien, die hy inzonderheyt zynen classi gegeven hadde van gemeenscap met de Remonstranten ende om den synodo versekertheyt te geven van zyne oprechticheyt in de leere. Twelck hem voorgehouden zynde, heeft hy op conditie als boven gewillichlyck geteeckent, gelyck blyckt by de onderteeckenynge van zyn handt, in actis hierboven art. 5 geinsereert.

Ende alzo die van den classe van Hoorn tegens den voornomden Fleurkens yet hadden, waerom zy meenden, dat hy niettegenstaende zyne onderteeckenynge noch in zyn plaetse noch in den classe van Hoorn met stichtynge niet zoude konnen blyven maer diende verplaetst te werden ende dezelve, mits overleverende hare stucken aen de vergaderynge, haer het oordeel van dien onderwierpen, so is het dat het synodus, de sake aen haer behoudende om die op de gevoechlicxste maniere af te maken, Joannem Fleurkens heeft afgevraecht, of hy hem oock in desen

het goetvinden der vergaderynge onderwierp. Dewelcke zulex oock mede gewillichlyck heeft gedaen met versoeck, dat hy doch niet gestelt werde tot blaem ende smaet van zyne gemeente, opdat zynen dienst aldaer niet vruchteloos gemaeckt soude werden, dewyle hy verclaerde, zo hy hem ergens in vergrepen hadde, zulex niet vuyt moetwillicheyt maer ofte door de verdurvenheyt der tyden ofte door joncheyt van jaren ofte by gebreck van ervarentheyt gedaen te hebben, oock mede dat hy zoude mogen blyven in loco, ter tyt toe hy elders beroepynge zoude mogen hebben.

De synodus, op alles lettende, heeft geoordeelt, dat D. Fleurkens voorsch. over zyne mishandelyngen sal satisfactie doen, zoo in dese E. vergaderynge als voor den classem van Hoorn ende dat dezelve zyne satisfactie in generale termen zyne gemeente zal bekent gemaeckt werden. Ende gemerekt te bevreesen staet, dat in de gemeynte van Midwout door zyn blyven in dezelve geen stichtynge te verwachten is, heeft het synodus meteenen voor geraetsaemst ingesien, dat hy, blyvende in actuelen dienst, met de eerste gelegentheyt zal verplaetst werden ende dat een yder lidt van dese vergaderynge sich sal vermaent houden om hem te recommanderen, dat hy wederom een ander bequame plaetse soude mogen becomen. Hetwelcke, soot haestelyck geschieden mochte, zal zyne verplaetsynge geschieden door die van den classe, doch zo zulex vertreckt ende eenige merckelycke zwaricheyt haer onderwylen vertoont, zal zyne verplaetsynge geschieden door die van den classe ten overstaen van de gedeputeerde deses synodi.

Volcht het formulier van satisfactie:

Ick Joannes Martini Fleurkens, predicant tot Midwoude, bekenne oprechtelyck ende in goeder conscientie voor dese eersame vergaderynge, dat ick my, door verdurventheyt der tyden, jonckheyt van jaren ende gebreck ven genoechsame ervarentheyt verruckt zynde, te verre hebbe ingelaten in alzulcke proceduren, waerdoor de Remonstrantsche dolyngen syn gestyft geworden, welcke myne mishandelynge my van herten leet is, Godt biddende, dat hy my dezelve genadelyck vergeve, ende eenen yegelycken, die daerdoor aen my mocht verergert zyn, dat hy my dezelve om Christi wille ten goeden houde.

Formulier van bekentmakynge [1]) der reconciliatie voor de gemeente van Midwoude:

Geliefde christenen! wy en connen niet naelaten ul. te kennen te geven, hoe Joannes Martini Fleurkens, predicant in dese tegenwoordige gemeente, wettelycken zoo met de eerwaerde synodo van Noorthollant als met de eersame classe van Hoorn over eenige zyne mishandelyngen

[1]) »bekentmakynge" B en E hebben »bekentenisse".

versoent is ende met onderteeckenynge van de Canones ofte synodale besluytyngen vant nationale synodus van Dordrecht hem verclaert heeft met de Gereformeerde kercken hier te lande eens van gevoelen te zyn ende belooft hem voortaen int leeren daernae te sullen gedraghen, versoeckende dat elckeenen van ul. hem daervoor wil aensien ende voortaen in behoorlycke waerde ende respect houden.

Beyde dese acten Fleurkens voorsch. voorgehouden zynde, heeft hy deselve aengenomen ende met hanttastynge aen D. praesidem, assessorem ende scribam verclaert daerin gerust te zyn.

XII.

Petrus Aemilii, gewesen predicant tot Outdorp ende by den classem van Alcmaer ten overstaen van de gedeputeerde des Noorthollantschen synodi ende de commissarissen van de heeren Staten van Hollant ende Westvrieslant van alle kerckelycke bedienyngen gedeporteert, is op de citatie deses synodi, aen hem gedaen, verschenen op den 2 September ende heeft geteeckent de acte van de heeren Staten Generael, gelyck by de onderteeckenynge zynes hants hierboven in actis art. 6 kan blycken. Ende versoekende copie van de onderteeckende acte, is hem deselve vergunt.

XIII.

Is Joannes Wallesius, gesuspendeert predicant tot Hoorn (nadat hetghene by de gedeputeerde des synodi tot Enckhuysen in zyne zake tot Hoorn gehandelt is, was voorgelesen) op den 30 Augusti des voormiddaechs ingeroepen. Ende zynde hem voorgehouden, wat in synodo nationali op zyne zake gedisponeert was, namentlyck dat de tegenwoordige particuliere synodus van Noorthollant met hem zoude handelen na dien voet, die by het voorsch. nationale synodus in de sententie ofte censure der Remonstranten geraemt ende gestelt is, oock mede voorgelesen het synodale formulier van onderteeckenynge, voor de predicanten gestelt, is hy gevraecht, of hy geresolveert was dezelve acte te onderteeckenen ende oock of hy met goede conscientie zonder hemzelven gewelt te doen zulex wel zoude konnen doen ende beloven hem daernae int leeren te dragen. Waerop hy vooreerst hem niet rondelyck heeft willen verclaren, maer met wedervragen vuytvluchten gemaeckt, vragende onder anderen of die van den synodo alle al onderteeckent hadden etc. Ende als hy gheurgeert wierde om categorice op de vrage te antwoorden, heeft hy verclaert, dat men hem daertoe niet behoorde te dryngen, alsoo hy hemselven nu genoechsaem hieldt voor gedeporteert ende geen beroepynge hebbende, overmits hy seyde onwettelyck gesuspendeert te zyn ende zyne zaken in zulcke termen te staen, dat se niet wel souden konnen her-

stelt werden. Verclaerde oock, dat hy de Canones synodi in hare waerde liet, alzoo dat hy dezelve niet roeckeloos konde verwerpen, dewyl se van zo veel treffelycke mannen gestelt waren, nochte oock niet roeckeloos conde onderteyckenen, dewyle hy se niet genoechsaem hadde overwogen, vermengende dese zyne antwoorde met particuliere querellen tegen eenige vuyt dese vergaderynge, waerdoor hy zeyde geoffenseert te wesen ende versoeckende meteenen tyt van beraedt. Doch alzoo hy scheen het voorverhaelde te spreken met een beroert gemoet ende in zyne antwoorde zeer varieerde, opdat hy dan niet clagen zoude, alsof hy geprecipiteerd wierde, heeft hy begeert ende is hem vergunt tyt van beraet tot den 2 September om hem alsdan categorice zonder nieuwe citatie te verclaren, of hy het synodale formulier van onderteeckenynge zoude willen onderschryven ofte niet. Op den gestemden tyt, zynde Maendachavont, wederom verschenen zynde ende gevraecht, of hy nu geresolveert was simpelyck te antwoorden, nadat hy wederom tyt van vuytstel versocht hadde ende dezelve hem afgeslagen was, heeft hy de vergaderynge in plaetse van mondelynge ende simpele antwoorde voorgelesen een redelyck lang geschrift, by hem ingestelt ende onderteeckent, waerin hy nae verscheyden protestatien ende besculdyngen, inzonderheyt van dat feytelyck tegen hem geprocedeert ende syne suspentie onwettelyck was, eyndelyck concludeerde, dat hy hemzelven voor gedeporteert hieldt. De synodus, daerop rypelyck lettende ende inzonderheyt, dat hy hemselven int voorsch. gescrift genoechsaem verclaerde als een van die hertneckige ende roepers, waertegen nae ordre des synodi nationalis met dadelycke afsettynge van hare kerckelycke diensten soude geprocedeert werden, heeft geoordeelt, dat hy van nu aen van alle kerckelycke diensten zal zyn gedeporteert, gelyck zy hem deporteert mits desen nae luydt van de acte vant deportement, twelck hem is voorgelesen, tegens welcke sententie hy geprotesteert ende geappelleert heeft ten querele van Gods kercke ende oordeele van Godt.

Ende als hem na desen wierde voorgeleyt ende voorgehouden de acte van mynheeren Staten, heeft hy oock geweygert dezelve in de vergaderynge te onderteyckenen, zeggende: Alsoo ick verstae, dat dit is een polytike sake, dewelcke staet ter dispositie van de heeren Staten, sal ick verschynen voor dezelve, soo ick ontboden werde om hare E Mo. contentement te gheven; ende begeerende, dat dese zyne woorden geregistreert ende dese syne resolutie in den Hage overgeschreven zoude werden.

XIV.

Is verschenen den 3 September D. Joannes Acronius, predicant tot Haerlem, met behoorlicke credentie van den kerckenraet aldaer als ge-

substitueerde in de plaetse D. Danielis Souterii ende is daervoor in de vergaderynge ontfangen.

XV.

Is den derden September ingeroepen Christianus Mazurelius, gedeporteert predicant tot Oudenydorp, ende is hem voorgelesen de acte van de heeren Staten Generael, die hy dadelyck heeft onderteeckent, gelyck blyckt by de onderteeckenynge synes hants, hierboven art. 6 in actis geinsereert.

XVI.

Is denzelven dito ingeroepen Jan Dibbitsen, predicant tot Harynghuysen, ende zynde hem voorgelesen het synodale formulier van onderteeckenynge, is hy gevraecht, of hy geresolveert was hetselve te onderteeckenen ende oock, of hy met goeder conscientien, zonder hem zelven gewelt te doen, zulcx wel zoude connen doen ende beloven hem daernae int leeren te draghen. Waerop hy verclaert heeft, dat hy voor desen onderteeckent hadde de Nederlantsche Confessie ende Catechismus, versoeckende dat het daerby mochte blyven, ende zoo niet, dat hy in allen gevalle met goeder conscientie niet conde onderteeckenen de Canones des synodi nationalis. Waerop hem geantwoort is, dat het voor dese tyt by de onderteeckenynge van Confessie ende Catechismo niet mochte blyven, maer dat hy oock volgende de goede resolutie des synodi nationalis ende der heeren Staeten Generael moste onderteeckenen de voorsch. Canones, te meer also dezelve tegens Confessie ende Catechismum niet en stryden. Ende alzo hy daertoe niet bereydt was, is hy meteenen volgende de resolutie des voorsch. synodi ende der welgemelte heeren [1]) van alle kerckelycke diensten gedeporteert volgende de acte van deportement, hem voorgelesen. Ende zynde hem daernae voorgehouden de acte van de heeren Staten Generael, heeft hy dezelve datelycken onderteyckent, gelyck blyckt by de onderteeckenynge zynes hants, hierboven in actis art. 6 geinsereert.

XVII.

Is denzelven dito ingeroepen Hermannus Montanus, gesuspendeert predicant tot Loenen, ende zynde by den classem van Amsterdam ingebracht, wat by denzelve in zyne zake gedaen was om hem wederom te rechte te brengen doch te vergeefs, is hy gevraecht, of hy geresolveert was het synodale formulier van onderteyckenynge, hem voorgelesen, te onderschrijven ende oock of hy zulcx met goede conscientie, zonder hem

[1]) »heeren" B, E en F hebben »heeren Staten".

zelven gewelt te doen, wel doen konde ende beloven hem daernae int leeren te draghen. Waerop hy rondelyck verclaert heeft, alsoo hy seyde alsnoch te staen int gevoelen der Remonstranten, dat hy zulex met goeder conscientie niet doen konde, waerom [1]) hy by het synodus van alle kerckelycke bedienynge is gedeporteert volgende de acte vant deportement, hem voorgelesen. Ende nadat hem volgens was voorgehouden de acte van de heeren Staten Generael, heeft hy insgelyex zwaricheyt gemaeckt deselve te onderteeckenen, niettegenstaende hem tyt van beraedt gepresenteert was. Want hy verclaerde soo haest daerop niet te konnen resolveren, maer dat hy met zyne vrienden daervan eerst spreken moeste, waerop hem te kennen gegeven is, zoo hy hem beswaert vondt alhier te teeckenen, dat het hem zoude mogen vrystaen na den Haghe te gaen ende hem aen de heeren Staten te addresseren.

XVIII.

Is denzelven dito noch ingeroepen Nicolaus Bodicherus, voor desen onwettich predicant tot Alckmaer, ende zynde hem voorgelesen het synodale formulier van onderteeckenynge ende gevraecht, of hy hetzelve met goede conscientie konde ende wilde onderschryven, heeft hy geantwoort hetzelve niet soo simpelyck te kunnen doen, tenzy dat hy eerst onderrechtet wierde in zekere zwaricheden, die hy daerover maeckte. Waerop (als hy buyten gestaen was) geresolveert is, dat hy by tsynodum overmits zyn onwettich vuytgaen vuyt den classe van Amsterdam ende onwettich incomen tot Alcmaer voor geen wettich predicant noch tot Alcmaer noch in de classe van Alcmaer kan gehouden werden, ende voorts dat hy, opdat bleke zyne eenicheyt met de Gereformeerde kercke in de leere, voor dese tyt volgens de goede resolutie des synodi nationalis ende meenynge der heeren Staten Generael gehouden is simpelyck ende zonder eenige exceptie te teeckenen ende in cas van weygerynge hem houden zal voor gedeporteert, behoudens dat hy evenwel, staende zyn deportement, de Canones zal mogen ondersoecken ende tot wechnemynge van zyne zwaricheden daerover met zulcke, alst hem believen zal, comen in conferentie. Twelck hem voorgehouden zynde, als hy evenwel weygerich bleeff als boven de Canones te onderteeckenen, is hem voorgelesen acte van zyn deportement. Ende als hem daernae voorgehouden wierde de acte van de heeren Staten Generael, heeft hy dezelve onderteeckent, blyckende by de onderteeckenynge zynes hants, hierboven art. 6 in actis geinsereert.

XIX.

Is den 30 Augusti nademiddach ingeroepen D. Isaacus Welsingius, ge-

[1]) »waerom" B en E hebben »waerop".

suspendeert predicant tot Hoorn, ende zynde hem voorgehouden, wat in synodo nationali op zyne zake gedisponeert was, namelick dat de tegenwoordige particuliere synodus naerder ondersoeck zoude doen op zyne zuyverheyt in de leere ende daervan zoo door zyne belydenisse als onderteeckenynge van Confessie, Catechismus ende verclarynge des voorsch. nationalis synodi versekert zynde, naerstelyck arbeyden, dat hy, met de magistraet ende gemeente van Hoorn behoorlyck versoent zynde, wederom tot den kerckendienst mochte werden gevordert in sodanigen plaetse, daer men zal verstaen, dat hy de meeste dienst ende stichtynge zal kunnen doen. Oock mede zynde hem voorgelesen ende daerna van hemzelve gelesen het synodale formulier van onderteyckenynge, is hy gevraecht, of hy geresolveert was dezelve acte te teeckenen ende oock of hy met goeder conscientie, zonder hemzelven gewelt te doen, zulex wel zoude connen doen. Waerop hy verclaert heeft daertoe wel bereyt te syn, by sooverre hy zoude moghen onderteeckenen behoudens dat hy blyven mochte by tgevoelen D. Bullingeri niet hier ofte daerin, maer doorgaens in alle zyn schriften, versoeckende voorts tyt van beraet tot den 2 September. Doch is hem daerop aengedient, dat hy simpelyck ende niet met soodanige exceptie teeckenen moeste, dewyle de Canones in synodo nationali niet nae de meenynge Bullingeri ofte de opinie van desen oft die, maer alleen nae Godes h. woort gestelt zyn, oock dat hy hem onder de meenynghe Bullingeri te vergeefs meent te verbergen, dewyle Bullingerus tegen de Canones niet en strydet, alzoo in synodo nationali de eygen handt Bullingeri van D. Breitingero, antistite ecclesiae Tigurinae, is vertoont, waermede hy de meenynghe D. Zanchii heeft onderteeckent. Ende is eyntelyck na vele onderhandelyngs met Welsingio ende overlegs in de vergaderynge by de vergaderynge gearresteert ende hem Welsingio aengeseyt, dat hy teyckenende cathegorice zoude moeten teyckenen zonder eenige exceptie ende conditie ende, aleer hy daertoe comet, hem alvooren over zyn gevoelen, opt ondersoeck deses synodi naet goetvinden des synodi nationalis aen hem te doen, zoude moeten verclaren ende zyne dolyngen revoceren. Ende opdat hy hem niet en hadde te beclaghen, alsoff hy geprecipiteert wierde, is hem den versochten tyt van beraedt vergundt, zynde middelertyt D. Ursinus ende D. Deramoutius bestemt om met hem te comen in conferentie.

Welsingius, op den vierden September wederom in de vergaderynge geroepen, heeft zwaricheyt gemaeckt in soodanige conferentie te treden om hem daerdoor over zyn gevoelen te laten ondersoecken, maer heeft rondelyck verclaert hem in alles te conformeren met het oordeel van het nationale sinodus over de vyff articulen der Remonstranten, aennemende voor waerheyt alles, wat het voorsch. synodus heeft gestelt ende verwerpende als dolynge alles, wat vant synodus verwurpen is ende zulex alles,

prout Canones jacent, bereyt zynde op zulcke verclarynge dezelve te onderteyckenen, doch daerby voegende noyt yet geleert te hebben, twelck tegen de Canones strydich is ende opentlyck de sententie van de gecommitteerde der Noorthollantschen synodi, die voorleden winter met vollen last in zyne zake gebesoigneert hebben, beschuldigende als ten onrechten van haer geoordeelt ende gesuspendeert.

Het synodus, op alles wel lettende, heeft wel gaerne gehoort de voorsch. verclarynge Welsingii, niet lievers ziende dan dat hy op dezelve mochte teeckenen, maer vreesende, dat hy wederom onder de protestatie van niet strydichs geleert te hebben hem sochte te verbergen, ende insonderheyt wel lettende op tgene dat het synodus nationael de provintiale synoden belast heeft, wel toe te sien dat de kercken noch int tegenwoordige geen schade meer hebben te lyden noch int toecomende geen quaet meer hebben te vreesen, heeft goetgevonden hem voor te houden alsulcke poincten der leere, als hy heeft willen staende houden voor de gecommitteerde des synodi tot Hoorn ende insonderheyt hetghene dat hy dreef van de genoechsame genade, hem belastende of hetzelve te concilieren met de Canones ofte, so hy dat niet doen en konde ende evenwel de Canones wilde onderteeckenen, dat hy dan bekennen zoude, dat hy die voorsch. dolyngen afleyde. Maer als de vergaderynge meende ter zake te comen ende Welsingio tgeresolveerde te laste leyde, heeft hy vuytvluchten gemaeckt ende geen van beyden willen doen, zeggende dat hy niet wilde gebrantmerckt zyn ende liever droogh broot eten ende gul water dryncken met zyn vrouw ende kinderen dan daertoe te comen, dewyle hy zeyde ende verclaerde doorgaens met D. Bullingero te staen in een gevoelen, niettegenstaende de voorsch. gecommitteerde verclaerden bereyt te wesen om naecktelyck te doen blycken, dat hy dyngen gedreven heeft, die directelyck tegen de Canones stryden, ende de vergaderynge hem aenseyde, dat hy geen oorsaeck hadde om te subterfugieren. Maer alzo hy vast excipieerde zoo met beschuldyngen tegens de voorsch. gecommitteerde ende de sententie van suspentie, by dezelve over hem vuytgesproken, als met vuytvluchten nu vant gevoelen Bullingeri dan vant gevoelen Sibrandi Lubberti, provocerende oock opt oordeel van de professoren tot Leyden ende insonderheyt van D. Poliandro ende vele dyngen daeronder mengende, die nae beroerynge des gemoets schenen te smaken, so is hem tyt van beraet gegeven om nademiddach op het voorgestelde eenvoudelyck te antwoorden. Des namiddaechs heeft hy verclaert te persisteren by zyne voormiddaechsche antwoorden ende te mogen lyden, dat dezelve geregistreert ende den heeren Staten ende zyne Princelycke Excellentie bekendt gemaeckt werden, namelyck dat hy geresolveert was de Canones te onderteeckenen zonder eenige verdere verclarynge ende, zo de vergaderynge daermede niet tevreden was, dat

hy wel lyden mach dat zyne zake gerenvoyeert werde ad professores theologiae academiae Leydensis, vuyt reden dat hy in dese vergaderynge zyne formele partyen zaeh, die hy niet hebben wilde tot rechters van zyne zake, verclarende alsnoch gelyck te voren, dat hy onrechtvaerdelyck van de gecommitteerde tot Hoorn veroordeelt was, item dat hy noyt yet anders gevoelt heeft ofte oock alsnoch gevoelt als in de Canones begrepen is, onder anderen int derde ende vierde hooftstuck Can. 8 ende 9. Waerop diegene, die in zyne zake geoordeelt hebben, verclaerden bereyt te zyn om het tegendeel tegen hem te bewysen ende gaerne hare sententie als partijen tegen hem te verantwoorden, stellende dezelve ten oordeele der vergaderynge ende presenterende, dat se geduerende het oordeel met hem wilden vuytgaen ende instaen.

Nae vele debatten heeft D. praeses hem aengedient, dat hy met een woort dese gantsche sake conde becorten, zo hy alleenlyck verclaren wilde, dat hy voordesen in dolyngen gesteken hadde ende dezelve nu vallen liet. Maer alzo hy door geene redenen noch van D. praeside noch van myne achtbare heeren commissarisen daertoe konde bewogen werden, is overmael by de vergaderynge resolutie genomen, dat hy alsnoch gehouden was ofte zyn gevoelen met de Canones te concilieren ofte, zoo hy zulex niet doen en kan, zyne dolyngen te herroepen ofte, zoo hy geen van beyden doen en wil, dat hy de facto hem zal houden gedeporteert van zynen dienst.

Ende is oock by de vergaderynge verstaen, dat hy zeer qualyck ende onbehoorlyck doet mits de gecommitteerde des synodi van ongerechticheyt besculdigende, niettegenstaende dezelve willich ende bereyt waren hare sententie tegens hem te defenderen. Waerop hy versocht heeft hem te mogen beraden tot sanderdaechs ochtens om hem alsdan rondelyck ende cortelyck (sonder de vergaderynge lang op te houden) te verclaren, twelck hem gegunt is.

Welsingius, op den 5 September des ochtens wederom verschenen zynde, heeft overgelevert dit schriftelyck antwoort:

Achtbare heeren, waerde broeders!

Alzo ick voor uwe E.E. nu verscheyden mael verclaert hebbe, gelyck ick alsnoch verclare, na te willen comen tgene van den E.E. synodo nationali is geresolveert ende by de E. Mo. heeren Staten Generael mitsgaders zyne Vorstelicke Genade den Prince van Orangien geapprobeert, namelyck dat ick, staende int gevoelen D. Henrici Bullingeri (die van u E. selfs verclaert werdt een oprecht Gereformeert gevoelen gehadt te hebben ende metten welcken ick deurgaens ende geheelycken accordere), bereyt ben de Canones te onderteyckenen prout jacent, gelyck men van my gevordert heeft, so versoeck ick vrundelyck, dat men my niet verder noch hooger en wil beswaren, maer daerop voor een Gereformeert

leeraer erkennen. Twelck wanneer het niet en zoude geschieden, zoo zal ick genootsaeckt zyn tzelve te vertoonen de H. Mog heeren Staten [1]) ende zyne Princelycke Excellentie ende tot dezelve te appelleren, te meer omdat in dese vergaderynge vele van myne formele partijen zitten, die my eenmael hebben gecondemneert, ende aengesien hare Hooghmogentheden na de resolutie des synodi nationalis my niet meer en zullen willen opgeleyt hebben, al waert schoon dat ick te vooren een volcomen Remonstrant geweest ware, gelyck neen. Dit doende etc.

Onder stondt:

U. E. E. dienstwillige in den Heere
Isaacus Welsingius.

Hierop heeft de vergaderynge geresolveert ende Welsingio voorgehouden: alsoo D. Isaacus Welsingius noch teene noch tandere van tgene hem door iterative resolutie opgeleyt was heeft willen ingaen, namelyck ofte zyn gevoelen met de Canones te concilieren ofte, zo hy zulex niet doen konde, zyne dolynge te herroepen, maer alsnoch aenhoudt de Canones te mogen teyckenen prout jacent, met conditie van dat hy staet (zo hy zeyde) int gevoelen D. Henrici Bullingeri ende doorgaens ende geheelycken metten zelven accordeert ende wel expresselyck versocht heeft niet verder noch hooger te mogen beswaert, maer daerop voor een Gereformeert leeraer erkent worden, dat dan de voorsch. Isaacus Welsingius volgende de resolutie van gisteren hem de facto zal moeten houden voor gedeporteert ende ontslagen van alle kerckelycke diensten ende bedienynge, gelyck zy hem deporteert ende ontslaet mits desen ter tyt toe, dat hy door beter onderrechtynge ende bedenckynge hemzelven met de Gereformeerde kercken soo in dese als alle andere leerpoincten zal conformeren ende de kercke behoorlycke satisfactie zal hebben gedaen, alzo de meenynge des synodi nationalis ende de goede intentie der heeren Staten is, de Canones niet met eenige exceptie ofte reserve maer simpelyck te moeten onderteyckenen.

Tegen welcke sententie Welsingius geprotesteert heeft, also hy meende tgene van hem gestelt was voor Godt ende alle vrome te connen verantwoorden, versoeckende aen de heeren commissarissen ende de gedeputeerde van Gelderlant ende Zuythollant daervan rapport te doen aen mynheeren Staten ende zyne Princelycke Excellentie, dewyle hy hoopte dezelve contentement te zullen geven.

Ende heeft D. praeses verclaert de vergaderynge zulex wel te mogen lyden, dewyle dezelve van de billickheyt haerder actie tegens hem genoechsaem bewust was, ende inzonderheyt dat hy hem niet en hadde te beroepen opt gevoelen D. Bullingeri, dewyle datter in de vergaderynge

[1]) »Staten" B, E en F hebben »Staten Generael".

tegenwordich waren, die hem int aensicht wilden bewysen, dat D. Bullingerus van de twee stucken, namelyck de doot Christi ende genoechsame genade, niet zulck een gevoelen hadde, als hy meende, maer wel ter contrarie.

Ende als hem daernae wierde voorgelesen de acte van myne heeren de Staten Generael ende gevraecht, of hy dezelve wilde teyckenen, heeft hy verclaert wel bereyt te syn om de heeren Staten contentement te geven, maer alsoo hy zeyde ijet te hebben aen hare Hoochmogentheden te versoecken, waervan de vergaderynge hem geen genoegen geven konde, versocht hy dat de teeckenynge van de voorsch. acte mochte vuytgestelt werden, totdat hy hem aen hare Hoogmogentheden zoude hebben geaddresseert.

XX.

Copie van de acte van deportement, die mutatis mutandis dengenen, die in desen synodo gedeporteert zyn, is voorgelesen:

Alzoo de synodus nationael, laetst gehouden binnen Dordrecht, de respective particuliere synoden vermaent heeft ende belast, dat zy niemant tot den h. kerckendienst toelaten, die de leere, in dese sinodale besluyten verclaert, weygeren te onderteyckenen ende te leeren, niemant oock in dezelve diensten te behouden, door wiens merckelicke verschil oft dissensie de leere, in dit voorsch. synodo met soo groote eenstemmicheyt bevesticht, gecrenckt, d'eendrachticheyt der kerckendienaren ende ruste der kercken wederom mocht werden verstoort, ende daerenboven de Ho. Mo. heeren Staten Generael, in de approbatie van de voornomde synodale verclarynge willende statueren, dat geen andere leere aengaende de voorsch. leerpoincten in de kercken deser landen zal werden geleert ofte gedreven, als dewelcke den voornoemden oordeele conform is, ordonneren ende bevelen dienvolgende alle kerckelycke vergaderyngen, kerckendienaren, professoren ende doctoren in de h. theologie, regenten van collegien ende voort alle ende een yegelyck, die dit eenichsins concerneren oft aengaen mach, haer int exerceren van hare diensten ende bedienyngen getrouwelyck ende oprechtelijck in alles hiernae te reguleren ende te gedragen;

Soo ist, dat de synodus, tegenwoordich vergadert binnen Eedam om de goede resolutien des voorsch. synodi nationalis ende de bevelen der Ho. Mo. overicheyt te gehoorsamen, voor haer heeft geciteert den eersamen N. N., dienaer des godlycken woorts tot N. N. onder de classe van N. N. Ende nadat hy vermaent was de voorsch. synodale verclarynge naerstelyck te willen overlesen ende overwegen ende gevraecht, of hy die voornomde verclarynge met goeder conscientie zoude connen onderteeckenen ende beloven hem na dezelve int leeren te conformeren,

ende die voorsch. N. N. in desen synodo rondelyck verclaert heeft, dat hy die voorsch. synodale verclarynge met goede conscientie niet en zoude connen onderteyckenen noch tgene vòorseyt is beloven, waerom de synodus voorsch. volgende de ordre ende den last, in de voorsch. synode nationael gegeven, ende de goede intentie van de H. M. heeren Staten Generael heeft verclaert, gelyck zy verclaert by desen, dat de voorsch. N. N. hem zal houden van nu af verlaten ende ontslagen van alle kerekelycke diensten en bedienynge, gelyck hy oock mits desen tegenwoordich wert verlaten ende ontslagen ter tyt toe, dat hy door beter onderrichtynge ende bedynckynge hemzelven met de Gereformeerde kercken soo in dese als in alle andere leerpoincten zal conformeren ende de kercke behoorlycke satisfactie hebben gedaen, waartoe hem de Heere de genade zyns Geestes goedertierentlyck wil verleenen. Aldus gedaen in de synodale vergaderynge van Noorthollant binnen Eedam op den
a°. 1619.

XXI.

Syn op den 5 September de gecommitteerde van de classen (volgende de goede intentie van den doorluchtigen Prince van Orangien, aen den praesidem der vergaderynge door missive bekent gemaeckt) vermaent soo voor haerselven als voor hare respective principale hun int predicken ten aensien van de questieuse poincten soo te matigen, dat se niet anders dan voorsichtelicken ende stichtelyck daervan spreken, opdat de gemeente, die hun tot noch toe vuyt de kercken onthouden hebben, allenskens wederom daerinne mogen gelockt werden, ende voorts met besoeckynge in de huysyngen ende anders de gemoederen van dezelve gemeente zulex te winnen, dat se voortaen zoo langs soo meer tot het gehoor van Gods woort mogen gebracht worden. Ende hebben de voorsch. gecommitteerde, sodanige vermanynge voor gerecommandeert houdende, aengenomen ende beloeft dezelve in den haren te doen practiseren.

XXII.

Syn ingebracht de resolutien over de gravamina ende is daerover geresolveert als volcht:

Gravamina classis Edamensis:

I. Hoe men handelen sal met soodanige litmaten der gemeente, die haerselven van de gemeenschap der rechtgevoelenden kercken afsonderen, nochtans haer stil houden sonder lasteren? Antwoort: dat een yder kercke met de syne het beste doe met vermanen ende voorts handele nae discretie.

II. Of het niet genoech en ware, dat de kercken des Noorthollantscen synodi correspondentie hielden met den synodo van Zuythollant sonder hare gedeputeerden in verre gelegen provintien te senden of gedeputeerden van dien te ontbieden? Antwoort: alzo sommige classen hierop geresolveert gecomen waren ende andere niet, so is om zekere consideratien goetgevonden dit gravamen wederom op een nieuw vuyt te schryven ende de naerder resolutien van de classen daerover int toecomende synodo te verwachten.

III. Alzoo in Zuythollant eenich zeker getal jonge studenten, predicantskinderen, vuyt gemeene landt werden gegageert, of men zulex niet mede en zal versoecken voor de predicants-kinderen int Noorderquartier? Antwoort: jae ende dat zulex zal bevordert werden door de gedeputeerde onses synodi aen de Gecommitteerde Raden tot Hoorn ende dat eerst den wech daertoe in de respective steden bereydet werde ende dat metten aldereersten.

Gravamina classis Alcmarianae:

I. Alsoo in de laetste synodo particulari, tot Enchuysen gehouden, gheresolveert is, dat men in alle plaetsen den Catechismum sullen predicken, wert gevraecht, hoe de predicanten haer sullen dragen, die vuyt oorsake van de combinatie den namiddach altyt moeten prediken in een ende deselfde kercke ende oock dieghene, die geen gelegentheyt en hebben om meerder als eens op den Zondach te predicken?

Antwoort: dat de catechismus-predicatie in gevalle van combinatie zal gedaen werden by gebeurte in d'eene ende d'ander kercke. Ende voort dat het een yder kercke gelegen maecke om den Catechismum te predicken. Ende zoo yemant claecht hem zulex voor zyne kercke ongelegen te zyn, zal zulex staen ten oordeele des classis.

II. Nadien bevonden werdt, dat eenige gesuspendeerde ende gedeporteerde predicanten van de Remonstranten noch blyven in de plaetse, die sy te voren hebben bedient, ende in deselve groote ergernisse ende versceyden scandalen geven, ja dat meer is eenige haer noch achten als predicanten van de gemeenten respective, wert gevraecht, wat in desen dient tot meeste stichtynge gedaen?

Antwoort: dat met de gesuspendeerde naerder gehandelt werde na de ordre, in synodo nationali gestelt. Ende aengaende de gedeporteerde, dat de gedeputeerde des synodi daerover versoecken de authoriteyt der heeren Staten van Hollant ende Westvrieslant ofte hare Gecommitteerde Raden, ten eynde dezelve vuyt sodanige plaetsen, alwaer se moeyte maken ofte scandalen aenrechten ende insonderheyt alwaer se wonen, in conformite van de resolutie des synodi van Zuythollant mochten werden geweert.

III. Hoe men sal handelen met sulck een persoon, die niet en weet of hy gedoopt is of niet, wanneer hy versoekt ten avontmael toegelaten te werden?

Antwoort: dat men hem nae naerstich ondersoeck, so der geen blyck van zynen doop can bygebracht werden, voor ongedoopt houden zal.

IV. Wat middel men bequaemst sal gebruycken om die persoonen, die ontrust syn gemaect door de lasterlycke besculdyngen ende consequentien, daermede onse leere werdt ten onrechten beswaert door de Remonstranten ende hare aenhangers, wederom sooveel doenlyck is tevreden te stellen?

Antwoort: dat men zulcke persoonen zal zoecken gerust te maken ende tevreden te stellen door goede ende behoorlycke onderrichtynge ende toonen de valschoyt van de consequentien, waermede de leere der Gereformeerde kercken beswaert werdt.

Gravamina classis Harlemensis:

I. Of men niet behoorde te versorgen, dat die plaetsen, daer eenige capellen oft gehuchten syn, niet eenigen kerckendienst wierden versorcht?

Antwoort: jae, doch alsoo dat men daerin doe nae gelegentheyt, inzonderheyt so se groot syn ende niet bequamelyck connen comen tot andere plaetsen.

II. Of niet raetsaem en ware, dat ordre gestelt werde tegen het scoolhouden der Papisten, Mennonisten ende andere secten?

Antwoort: dat dit gravamen nu alreede genoechsaem wechgenomen zy door de ordre, die byt nationale synodus opt onderteeckenen van de rectoren ende schoolmeesters geraemt is.

III. Of in de publyke gebeden by de toehoorderen geen meerder eerbiedynge, gesten ende gebeerden [1]) behoorden gebruyct te werden?

Antwoort: dat het goet is, dat elck dienaer zyn gemeente daertoe vermane.

IV. Dat de catechizatie der jeucht mocht met allen ernst in allen kercken ingevoert werden ende wat voet bequaemst daerinne mocht gehouden werden?

Antwoort: dat dit stuck oock mede in synodo nationali afgedaen is door de ordre, die aldaer op de catechisatie is gestelt ende by gelegentheyt den classen zal bekent gemaeckt werden.

V. Oft niet goet en ware, dat men een ordre beraemde opt hertrouwen van weduwenaers ende weduwen, datter goeden tyt tusschen het afsterven ende thertrouwen mochte syn?

Antwoorde: dat dit stuck met andere, den houwelycken staet betref-

[1]) »gebeerden" F heeft »gebeden".

fende, oock mede geremonstreert werde aen de heeren Staten van Hollant ende Westvrieslant.

VI. Oft den synodo sal believen te letten, datter meerder eenicheyt gehouden werde in alle ceremonien ende andere [1]) kerckelycke agenda?

Antwoort: dat elckeen hem regulere na de ordre, in synodo nationael op de ceremonien etc. gestelt.

VII. Of men niet behoorde aen de E. M. heeren Staten Generaël ernstelyck te versoecken, dat die godslasterlycke monden, die den levendigen Godt ende de ware christelycke religie scandelyck schelden ende lasteren, behoorden met authoriteyt bedwongen [2]) ende oock na behooren gestraft te werden?

Antwoort: eenvoudelyck jae.

Vernieuwde gravamina classis Amsteldamensis, die voorleden jaer oock waren voorgestelt geweest:

VI. Dat gelett werde op de predicanten soo in steden als insonderheyt [3]) ten platten lande, ten eynde hare gagie werde verbetert ende hare nagelaten weduwen ende weesen nae [4]) nootdruft werden versorcht.

Antwoort: ingebracht zynde by de gedeputeerde van beyde de synoden van Zuythollant ende Noorthollant, wat by hare E. op dit stuck by de Ed. Mo. heeren Staten van Hollant ende Westvrieslant gedaen is ende wat goede hope alreede voor die van Zuythollant gegeven was, is geresolveert by alle de classen, dat dese sake oock behoort int werck gestelt te werden in de steden ende dorpen deses quartiers ende dat derhalven dezelve door zekere gedeputeerde, vuyt elcken classe een, by de respective classen te noemen, beneffens de gedeputeerde des synodi metten eersten werde geremonstreert aen de Gecommitteerde Raden van Westvrieslant ende tNoorderquartier, dat oock dezelve in hare requeste gedachtich zyn niet alleen de predicanten maer oock haerder weduwen, ende dat middelertyt het stuck geprepareert werde in de respective steden door de predicanten derzelver.

IX. Oft niet voor bloetscande te houden is, wanneer yemant syns wyfs broeders wyf heeft getrouwt? Of soodanige houwelycken behooren [5]) gherescindeert te werden? Ende of dieghene, die in sulcken houwelyck leven, mogen ter tafel des Heeren toegelaten werden of altyt daervan moeten afgehouwen werden?

Antwoort: dat het is een oneerlyck ende onbehoorlick houwelyck.

XIII. Oft niet hoochnoodich is, dat de Papistische vergaderyngen

---

[1]) »andere" B, E en F hebben »alle". [2]) »bedwongen" ontbr. in B, E en F. [3]) »insonderheyt" ontbr. in B en E. [4]) »nae" F heeft »met". [5]) »behooren" B, E en F hebben »niet behooren"

ende scholen, item het vloecken, lichtvaerdich sweeren ende lasteren, de velerhande ontheylynge des Sabbaths, item het droncke drynecken ende diergelycke ongheregeltheden werden geweert?

Antwoort: eenvoudich jae

XIV. Ende alsoo men bevindt, datter by tyden eenighe van de kercke afvallen tot de Lutheranen ende die men Ubiquitisten ende Flaccianen noemt, hoe men teghen deselve kerckelyck handelen sal?

Antwoort: dat dit wederom gerenvoyeert werde ad synodum nationalem.

Nieuwe gravamina classis Amsteldamensis:

I. Dewyle de kercke Gods niet en verstaet ende tot noch toe niet en heeft ghedoocht, dat men gedoopte met ongedoopte in onse kercken sal trouwen, oft niet noodich en is de E. Mo. heeren Staten daerover te versoecken goede ordre te willen stellen?

Antwoort: jae.

II. Alzoo noch vele abuysen vant pausdom in de leere [1]) overgebleven syn, als klocken kleppen op sekere uyren, cruycen op de graven stellen ende daerop te bidden, gestorven craemvrouwen door vrouwen superstitieuselyck te doen dragen ende wat diergelycken meer is, hoe dezelve mochten afgescaft ende verbetert worden?

Antwoort: door d'ordre van de hooge overheyt.

III. Oft niet dient, dat de scholen ende secretaryen ten platten lande gesepareert werden als den scooldienst seer nadeelich synde?

Antwoort: dit can niet wel geschieden voor ende aleer de tractementen der schoolmeesteren verbetert werden, twelck geschiet zynde, wert geacht tgene voorgestelt wert dienstich ende noodich te syn.

XXIII.

Op den derden September hebben zekere gecommitteerde zoo van wegen de magistraet als kerckenraet van Leyden, namelyck de E.E. Gerrit Lenaertsen, burgermeester, Daneel Simonssen van Alphen, schepen, Festus Hommius, regens collegii, ende Gersom Balde, ouderlyng, versocht desen synodo te mogen openen zekeren haren last ende commissie. Ende tot dien eynde ingestaen zynde, nae begroetynge van de vergaderynge hebben geproponeert den grooten noot van de kercke van Leyden, welcke, synde een van de grootste kercken van den lande, nochtans zo weynich voorsien was van kerckendienaren, dat den last van dezelve meest lach op de schouderen van eenen, vertoonende daerby, dat den dienst van de gemeene kercken grootelycx vereyschte, dat de kercke van Leyden van goede, welversochte mannen mocht werden geprovi-

[1]) »leere" E en G hebben »landen". B heeft »leere" veranderd in »landen".

deert, overmits de universiteyt aldaer was een promptuarium, vuyt hetwelcke de gemeene kercken hare kerckendienaren moesten ontfangen, tot bequaemmakynge van dewelcke welversochte predicanten vele vermochten. Ende alzoo D. Abrahamus à Dooreslaer by occasie tot Leyden wel was geweest ende daer met aengenaemheyt hadde gepredickt, hadden zy hare ooge op hem geslagen ende wettich op zynen persoon beroepynge geformeert, tot voorderynge van dewelcke zy hadden zoo by den kerckenraet van Enckhuysen als by den magistraet aldaer met brieven van recommandatie van zyne Princelycke Excellentie vruntlyck tot zyne dimissie aengehouden. Ende alzoo zy daer niet vercrygen conden, hadden zy haren toevlucht genomen tot den classem met voorschryven van den synode van Zuythollant, maer daer ock afgeslagen zynde om zeeckere, zo zy hielden ongefondeerde, redenen, hadden eyndelyck goetgevonden haer tot dese eersaeme vergaderynghe te keeren omme de redenen van hare instantie deselve te openen ende aen te houden, dat door haer oordeel, authoriteyt ende tusschencomen D. Abrahamus voorsch. haer mochte werden toegevoecht, versoeckende voorts corte ende goede expeditie.

Hiernae zyn ingestaen zekere gecommitteerde vuyt de magistraet ende kerckenraet van Enckhuysen, namelyck de E.E. Zeger Dircxsz Scarlaken [1]), burgermeester, Jan Cornelissoon Lootsman, vroetschap, Pieter Albertszen, predicant, ende Pieter Dircxzen, ouderlyng, dieweleke tversoeck van die van Leyden ex D. praeside verstaen hebbende, hebben na begroetynge van de vergaderynge vertoont, dat zy verstonden ongehouden te zyn hier te compareren ter cause van dit versoeck der gecommitteerde van Leyden, alzoo die zake by den classe verhandelt ende tegens haer vuytsprake gevallen zynde, zy nochtans daer geen appel tot dese vergaderynge hadden geinsinueert noch ock die van Enckhuysen van hare commissie verwitticht. Nochtans om de zake niet op te houden hadden goetgevonden op het aenschryven hares lieven ende waerden medebroeders D. Hermanni Gerardi, gedeputeerde deses synodi, haer alhier te laten vinden om de reden van hare weygerynge op het versoeck van die van Leyden den eersaemen synodo te openen, als namentlyck dat den persoon haeres waerden ende lieven medebroeders D. Abrahami à Dooreslaer in hare stadt ende kercke groote ende merckelycke diensten hadde gedaen ende noch dede, die zy zonder merckelyck interest niet conden derven. Dat het niet billyck was, dat men de stichtynge, die hy kennelyck tot Enckhuysen dede, zoude doen ophouden om de verwachte doch onzekere stichtynge, die hy doen mochte tot Leyden, te meer dewyle hy aldaer den gealtereerden van de kercke apparent zoude

[1]) »Scarlaken" ontbr. in E.

tegen den borst zyn, omdat hy geweest was op den synodum nationalem tot Dordrecht. Dat zy de gelegentheyt van hare kercke zoo aenmerckten, dat in cas van zyn vertreck dezelve in droevige alteratien stont te vervallen ende te verwachten groote opspraken tegen den E. magistraet ende kerckenraet ende insonderheyt tegen den persoon Abrahami selve, twelck den synodo stont te verhoeden. Ende indien men op noot zien wilde, die van Enckhuysen hadden zelve voordesen vuytgesien ende sagen nootshalven noch uut om eenen anderen [1]) dienaer. Daerenboven onder hare dienaren waren twee oude afgaende mannen. Oock hadden zy haer in de gemeene zake zoo wel gequeten, dat men haer met onttreckynge hares lieven dienaers niet behoorde te bedroeven. Eyndelyck zyn Princelycke Excellentie, hare redenen gehoort hebbende, hadde verstaen, dat D. Abrahamus behoorde te blyven. Versochten derhalven om dese ende meer andere redenen, by haer mondelynghe geproponeert, dat D. Abrahamus voorsch. neffens het oordeel des classis oock door de vuytsprake van dese eerwaerdige vergaderynge dien van Leyden mocht werden ontseyt om haer te mogen byblyven.

Hiernaer heeft de vergaderynge goetgevonden D. Abrahamum zelve te hooren, welcke, opgestaen zynde, de vergaderynge met eerbiedynge heeft vertoont zyn groote becommerynge in dese zake, aen d'eene zyde voortbrengende redenen, om welcke hy de beroepynge, op hem gedaen, niet conde aennemen, aen d'andre zyde wederom andre redenen, om welcke hy de gedane beroepynge niet konde afslaen, beyde (soo hy zeyde) sodanich, dat se zyn gemoet opt hoochste raeckten, versoeckende overzulex toordeel deser eerwaerdige vergaderynge, twelck hy hem met gehoorsaemheyt wilde onderwerpen. Dewyle hy was een [illegible]naer Christi, die hem zelven hadde opgeoffert tot den dienst van zyne kercke, wilde hy oock zynen dienst daer laten gebruycken, daer hy verstaen zoude, dat het Christo zoude gelieven.

Nae desen heeft D. Ursinus, gedeputeerde des classis van Enckhuysen, vertoont, dat hy van wegen zyne classe in dese zake niet was gelast, dat daerom dese E. vergaderynge niet soude gelieven in desen te disponeren tot prejuditie des classis zonder alvooren de redenen des classis verstaen te hebben.

Gedelibereert zynde op wat wyse te handelen, is verstaen de gecommitteerde van Enckhuysen af te vragen, of zy, niettegenstaende geen appel was geformeert, haer wilden tgoetvinden deser vergaderynge onderwerpen, welcke, daerover om te delibereren vuytgegaen zynde, hebben daernae geantwoort, alhoewel zy om de redenen als vooren niet waren gehouden, dat zy nochtans om de zake niet op te houden waren tevre-

[1]) „anderen" ontbr. in B, E en F.

den haer te onderwerpen, behoudens tbehoorlyck recht van haer kercke van ad synodum nationalem te moghen appelleren in cas van beswarynge, twelck haer is toegestaen.

Hiernae, de redenen zoo van de achtbare heeren en broederen gecommitteerde der stadt ende kercke van Leyden als van de achtbare heeren ende broederen gecommitteerde der stat ende kercke van Enckhuysen ter wederzyden overwoghen zynde, is verstaen: alsoo D. Abrahamus à Dooreslaer goede ende groote stichtynge doet binnen Enckhuysen ende dat apparent zyn vertreck nae Leyden, volgens de verclarynge van de achtbare heeren ende broederen van Enchuysen, tot Enckhuysen wel zo zeer mocht ontstichten als tot Leyden opbouwen, oock inzonderheyt geleth op het oordeel van zyne Princelycke Excellentie, vuytgesproken ter instantie ende aenmanynge van die van Enckhuysen, mede dat men die van Enckhuysen [1], dewelcke haer treffelyck in de zwaricheden van de gemeene [2] kercken hadden gequeten, niet en behoorde met onttreckynge D. Abrahami te discourageren, dat D. Abrahamus à Dooreslaer met meerder reden tot Enchuysen behoorde te blyven

Ende alzoo D. Abrahamus doort afslach van de beroepynge van Leyden in de bequame opvoedynge zyner kinderen merckelyck tot zyne groote schade was vercortet, heeft D. praeses de heeren gecommitteerde van Enckhuysen dit stuck ernstich gerecommandeert opt goetvinden der vergaderynge, versoeckende dat D. Abrahamo niet tot nadeel strecken mochte, dat hy die van Leyden was afgeslagen ende alzoo verloren hadde de occasie van zyne kinderen, die hy tot de studyen opqueeckte, met goede comoditeyt te moghen voorderen. Welcke recommandatie by die van Enckhuysen is aengenomen, belovende tot vorderynge der studyen zyner kinderen de goede handt aen te houden.

XXIV.

Is ingestaen 5 September zekere Lysbeth Cornelis dr. van Eedam cum sociis ende heeft overgelevert een requeste van gelycken inhout, als zy voorleden jaer overgelevert hadde aent synodus van Enchuysen, concluderende dat door authoriteyt deses synodi de acten int kerckenboeck van Eedam, hare zake betreffende, mochte werden gecancelleert ofte geannulleert ende dat de suppliante cum sociis openbaer van den predickstoel werde ontschuldicht door een der predicanten, van den synodo daertoe gecommitteert etc. Is dese requeste gestelt in handen van den kerckenraet van Eedam, die, daerover gedelibereert ende de requeste weder ter hant gestelt hebbende, op den middach is ingestaen ende verclaert heeft

[1]) »mede dat — Enckhuysen" ontbr. in B en F. In E is het later in margine bijgevoegd. [2]) »gemeene" B, E en F hebben »gemene sake der".

dese sake haers bedunckens tot dese vergaderynge niet te behooren als eens afgedaen ende oock haer aen hetgene in synodo Enchusana des voorleden jaers gedaen was te houden, namelyck voor zooveel aldaer art. 5 een resolutie genomen was, die zij vasthielden, ende de reste niet verder aenmerckten als een voorslach, waeraen zy niet gehouden waren, te meer alzoo zy dezelve niet konden inwilligen ende dat om alzulcke redenen, als zy zeyden den voorleden winter voor de gecommitteerde des synodi te Hoorn ingebracht te hebben, persisterende alsnoch by deselve hare weygerynge.

De synodus, de zake in deliberatie nemende (ende doende onderwylen die vuyt den classe van Eedam, die tot den kerckenraet van de stat behoorden, vertrecken) heeft vooreerst aen den kerckenraet inductie gebruyckt om dezelve, waert mogelyck, te bewegen tot inwillynge van den voorslach tot vrede, in synodo Enchusana gestelt, alzo die van Lysbeth Cornelis cum sociis was aengenomen. Doch en konde de kerckenraet daertoe niet verstaen, omdat het (gelyck zy zeyden) zoude strecken tot blame van de afgesturven predicanten, tot blame van den tegenwordigen kerckenraet, tot ontrustynge van de geruste gemeente, oock omdat zy haer hielden aen de versoenynge, boven dewelcke zy niet behoorden gedrongen te werden, alzoo zy haer niet hadden te buyten gegaen, ende oock omdat Lysbeth Cornelis dr. voorsch. zelve de versoenynge aengenomen hadden etc. Daernae Lysbeth Cornelis met de hare ingeroepen, zyn zy gevraecht, of zy ten tyden als de versoenynghe gemaeckt ende oock met tranen ende hanttastynge bevesticht was, de acte van versoenynge, die by de ses gecommitteerde vant synodus gemaeckt, ende het formulier van versoenynge, dat van den predickstoel afgelesen is, niet en hebben in handen gehadt, ende zulcx bekennende, wat reden zy hadden, waerom zy haer aen de gemaeckte versoenynge niet hielden. Waerop zy verclaerden, dat zy wel tevreden waren met de versoenynge, die des avonts te voren gemaeckt was, maer niet met de acte van versoenijnge, die van den predickstoel afgelesen is, omdat de conditie van de versoenynge daerin nae behooren niet vuijtgedruckt was.

Na vele overlegs van zaken ende vergeefse proeve van accomodatie heeft de vergaderynge geoordeelt, dat Lysbeth Cornelis voorsch., niet tevreden zynde met hetghene by de ses gecommitteerde gedaen was, haer hadde behooren te beroepen op het sinodus nationael, dewyle het sinodus nu niet naerder daerin doen kan, als byt synodus tot Enckhuysen gedaen is, ende alzo tzelve niet gesciet is, dat zy dan oft aen tgene by de ses gecommitteerde gedaen is, haer zoude houden, alzoo zy byt goetvinden van dezelve genoechsaem gejustificeert was, ofte hare zake (die de tegenwoordige vergaderynge in haer geheel liet) alsnoch tot het volgende nationale sinodus soude moge refereren.

Ende alzoo Lysbeth Cornelis dr. cum sociis ter eener ende die van den kerckenraet voorsch. ter andere zyde van D. praeside [1]) vermaent wierden tot vrede, heeft de kerckenraet voorsch. voor de vergaderynge geprotesteert ende begeert hetzelve protest te doen teeckenen, dat zy geensins voor partye begeerde aengesien te werden noch haer als partye in desen gedragen hadde. Lysbeth Cornelis daerenteghen heeft begeert, dat geteeckent zoude werden, dat de kerckenraet, alhoewel belooft hebbende na date van den handel der ses gecommitteerde met haer te versoenen, hetzelve tot noch toe (zo sy zeyde) niet heeft willen doen. Ende versoeckende restitutie van hare papieren, die of by den kerckenraet van Eedam oft by de ses gecommitteerde mogen berusten, is haer aengeseyt, dat men alle vlyt zal aenwenden om (soveel mogelyck) de versochte papieren haer te doen hebben. Ende zyn van dese E. vergaderynge daertoe gelastet D. Rippertus Sixti ende D. Ursinus. Wyders alzoo zy vraechde, of men dan den kerckenraet hieldt voor ontslagen van de belofte der versoenynge ende of zy, zoo niet in dese kercke, ten minsten elders zoude moghen ten avontmael gaen, is haer aengedient, dat men staende de zake op den tegenwoordigen voet de voorsch. vraghe houdt voor impertinent.

XXV.

Opt voorstel van de gedeputeerde van Zuythollant, diewelcke geremonstreert hebben, wat zwaricheyt in synodo Leydensi gemaeckt is

I. overt jus patronatus, twelck in synodo nationali niet is afgeschaft, maer alleen gelimiteert ende nochtans gepractiseert wert tot merckelyck nadeel van de kercke;

II. over den clausel van goede correspondentie met de christelycke overheyt der plaetse respectivelyck int beroepen van predicanten, in de kerckenordenynge art. 4 in synodo nationali laetstlyck geinsereert, dewyle dezelve ambigue is ingestelt ende alreede in de kercke binnen der Goude tot prejuditie vant recht der kercke misbruyckt;

is geresolveert nopende het I, dat men met de Zuythollantsche ernstlyck zal aenhouden, dat dit gepretendeert quaet recht op de gevoechlicxste maniere mochte wechgenomen werden ende dat zulcx ernstelick aen de E. Mog. heeren Staten van Hollant ende Westvrieslant per deputatos synodi zal versocht werden;

ende aengaende het II, dat dit synodus sich conformeert met de resolutie des Leydtschen synodi, in twelcke de voorsch correspondentie met de E. magistraet [2]) int beroepen van predicanten [3]) zulcx vuytgeleyt werdt, dat

[1]) »van D. praeside" ontbr. in B en E. [2]) »met de E. magistraet" ontbr. in E. [3]) »int beroepen van predicanten" ontbr. in B en E.

dezelve tot prejuditie van de kercke niet kan strecken, ende dat volgens de gedeputeerde deses synodi haer neffens de gedeputeerde vant synodus van Zuythollant zullen vervoeghen by hare E. Mogentheden om dezelve vriendelyck ende onderdanichlijck te versoecken, dat doch de correspondentie niet verder getrocken werde, te meer omdat de gedeputeerde vant Noorthollantsche synodus int synodo nationali int stellen van de voorsch. clausel hun niet verder ingelaten hebben dan op de conditie van de non-prejudicie der kercke ende der gerechticheyt van dien.

XXVI.

Opt verder voorstel [1]) van de E E. gedeputeerde van Zuythollant, oft niet goet ware persoonen te stellen tot beschryvynge van een historiael verhael van tgene tsedert het jaer 1600 in de kercken deser landen is voorgevallen, opdat immers de onschuldige door eenige quaetwillige by de posteriteyt als oorsaken van de troublen niet souden werden gecalumnieert ende de naecomelyngen van de rechte gelegentheyt der zaken mochten werden geinformeert, hetwelcke by den synodum van Leyden alreede was goetgevonden, alwaer D. Joannes Latius, ouderlyng tot Leyden, tot dit werck was genomineert, is tzelve oock by desen synodum geapprobeert ende meteenen geresolveert, dat een yder classis naersticheyt doen zal om tgene, dat se diesaengaende mochten hebben, aen D. Latium voorsch. over te zenden.

XXVII.

Sal het deportement van de gedeporteerde predicanten volgende d'ordre des synodi van Zuythollant in de kercken, daer zy gestaen hebben, van den predickstoel gepubliceert werden ende de acte, waerdoor zulcx gescieden zal, sal bequaemlycken kunnen geformeert werden vuyt de acte vant deportement, waerdoor dezelve alhier in synodo gedeporteert zyn.

XXVIII.

Heeft oock het tegenwoordige synodus van Noorthollant volgende de ordre ende resolutie des synodi nationalis gelastet allen classen ende kerckenraden, onder haer sorterende, elcx by den haren metten aldereersten te bevorderen de behoorlycke onderteeckenynge van de respective formulieren voor de predicanten, rectoren ende schoolmeesteren, die by het voorsch synodus nationael (volgende de copyen, hierboven in actis art. 4 ende 5 geinsereert) gestelt zyn, opdat alle ongesonde leere ende disordre dies te beter zouden mogen werden geweert ende voorcomen.

[1]) »voorstel" B en E hebben »versoeck".

XXIX.

De kercke ende het classis van Haerlem versoeckende, of dese tegenwoordige vergaderynge uyt de acten synodi Enchusanae des voorleden jaers niet verstaet, dat Isaacus Junius, gewesen predicant aldaer, is gehouden geweest particuliere scultbekennynge te doen zoo overt invoeren van de ordre des jaers 1591 als insonderheyt overt vuytgeven van zyn boecxken, item of oock niet zyne medestanders zyn ghehouden geweest diergelycke schultbekennijnge te doen, heeft de vergaderynge voorsch. op beyden geoordeelt ende verclaert: jae.

Ende voorts de voorsch. kercke ende classis versoeckende advys, alzoo bevonden werdt, dat de voorsch. Junius met zyn zeggen, dat hy sodanige particuliere schultbekennynge niet gedaen heeft, oorsake is van dat zyne medestanders zodanige schultbekennynge tot noch toe hebben geweygert te doen, wat dan verder soo met Junio voorsch. als zyne medestanders te doen staet, heeft de vergaderynge verstaen, alzoo Junius voorsch. nu metterwoon buyten dese quartieren vertrocken is, dat men nu ter tyt met denzelven niet kan comen in naerder handelynghe, ende aengaende zyne medestanders, dat wel dezelve gehouden waren oock mede sodanige schultbekennynge te doen, maer dat die van Haerlem wel doen zullen mits op het hartste daerin niet procederende maer nae de meeste stichtijnge van hare kercke handelende.

XXX.

Particuliere vrage van Haerlem,

Die van Haerlem, vragende wat zy doen zouden in een houwelyck, waerdoor twee zusterlyngen versoecken met melcanderen vereenicht ende gesolemniseert te werden, is geantwoort, dat zulcke houwelycken zyn contra honestatem ende daerom zulcken abuys tot verbeterynge aen de E. M. heeren Staten onder de houwelycxse zaken per deputatos behoort geremonstreert te werden.

Ende wat de particuliere casus van Haerlem aengaet, dat se op alle manieren met alle mogelycke vlyt dezelve behooren tegen te staen ende haer huwelijck niet te confirmeren, gelyck zulex by meest alle Gereformeerde kercken, inlantse ende vuytheemsche, tegengestaen ende geweygert werdt.

XXXI.

In de plaetse D. Planci (die voor zynen goeden dienst geduyrende den tyt zyner deputatie bedanckt is) is tot deputatus deses synodi bestemt D. Jacobus Triglandius, predicant tot Amsterdam, hebbende naest hem de meeste stemmen D. Lucas Ambrosii, insgelycx predicant tot Amsterdam.

Tot onderhoudynge van de goede correspondentie met Gelderlandt is bestemt D Joannes Acronius, predicant tot Haerlem, hebbende naest hem de meeste stemmen D. Samuel Bartholdi, predicant tot Munnickendam.

Ende tot onderhoudynge van de correspondentie met Groenyngen (soo dezelve versocht wert) blyft gecontinueert D. Rippertus Sixti, predicant tot Hoorn, hebbende naest hem de meeste stemmen D. Vincentius Meusevoet, predicant tot Schagen.

XXXII.

Censura morum is gehouden ende God lof niet bestraffenswaerdich bevonden. Ende zynde de actén voorgelesen, is geordonneert, dat een yder classis zal toegesonden werden copie van dezelve.

Het naeste synodus zal gehouden worden tot Alckmaer. Ende is dese tegenwordige vergaderynge, nadat D Joannes Ursinus deselve besloten hadde met een vermanynge [1]) vuyt Math. 24 vers 45, 46, 47, in goede vrede ende eenicheyt gescheyden. Aldus besloten ende geeyndicht binnen Eedam desen 7 September 1619.

Onder stondt
Petrus Plancius, preses synodi.
Abrahamus à Dooreslaer, scriba synodi.
Gecollationeert met het principael ende bevonden daermede te accorderen in kennisse van my
Abrahamus à Dooreslaer,
scriba synodi [2]).

Handelinghen des particulieren synodi van Noorthollant, gehouden binnen Alckmar den 25^en^ *Augusti ende volgens in den jare* 1620.

Naedat de uytgesondene broederen der classen van Noorthollant byeengecomen waren, heeft D. Adrianus Snellius, praedicant tot Alckmar, de vergaderinghe aengevangen met de aenroepinge van Godes name ende, de credentien, by den voornoemden Adrianum vergadert, opgelesen ende bij de vergaderinge geapprobeert synde, syn bevonden dese naevolgende persoonen afgevaerdicht te sijn:

---

[1]) »vermanynge" G heeft »goede vermaninge". [2]) »Gecollationeert — synodi ontbr. in B, E en G.

Uyt de classe van Alckmar:
D. Vincentius Meusevoet, praedicant tot Schagen.
D. Adrianus Snellius, praedicant tot Alckmar.
Adriaen Cornelisz Schagen, ouderling tot Alckmar [1].
Willem Frederick, ouderlingh tot Schagen.

Uyt de classe van Haerlem:
D. Balthasar van Beaumont, praedicant tot Spaerwouw [2].
D. Jacobus Alberti Camp, praedicant tot Haerlem [3].
Sr. Andries van Baelberge, ouderlingh tot Haerlem.
Jan Barentsz, ouderlingh in de Beverwijck.

Uyt de classe van Amsterdam:
D. Jacobus Triglandius, praedicant tot Amsterdam.
D. Hermannus Antonides, praedicant tot Naerden.
Willem van Zittert [4], ouderlingh tot Amsterdam.
Dirck Janssen Deijen, ouderlingh tot Naerden.

Uyt de classe van Hoorn:
D. Philippus Rulaeus, praedicant tot Hoorn.
D. Wilhelmus Zegeri, praedicant tot Abbekerck.
Albert Borritsz, ouderlingh tot Hoorn.
Marten Albertsz, ouderlingh tot Ertswoude.

Uyt de classe van Enchuysen:
D. Petrus Cornelii, praedicant tot Enchuysen.
D. Nicolaus Wilhelmi, praedicant tot Lutkebroeck.
Jan Cornelisz Cruyckes, ouderlingh tot Enchuijsen.
Thys Toniszen, ouderlingh tot Bovencarspel.

Uyt de classe van Edam:
Ds Samuel. Bartholdi, praedicant tot Monikendam.
D. Jacobus de Roo, praedicant tot Edam.
Jan Maertsen [5], ouderlingh tot Monikendam.
Claes Dircxen, ouderlingh tot Purmerende.

Wt dese voorbenoemde persoonen syn vercoren by de meeste stemmen
tot praesidem D. Vincentius Meusevoet,
tot assessorem D. Samuel. Bartholdi,
tot scribam D. Jacobus Alberti Camp.

Sijn oock met behoorlycke credentie van wegen de E. M. heeren Sta-

[1]) »Adriaen — Alckmar" fit staat in plaats van het doorgehaalde: »Jacoob Meynardts Groot, ouderlingh t'Alckmar". Achter dezen doorgehaalden naam staat (ook doorgehaald): »doch van wegen sijn siecte is gesurrogeert". Deze doorhalingen ontbreken in de andere codd. [2]) »Spaerwouw" F heeft »Spaerendam". [3]) In F wordt eerst Camp en daarna v. Beaumont genoemd. [4]) »Zittert" B heeft »Zitten". [5]) »Maertsen" B, F en G hebben »Maertens".

ten van Hollandt ende Westvrieslandt op de vergaderinge [1]) verschenen de erntfeste, wijse ende welgeleerde heeren Mr. Willem van Baersdorp, raet ordinaris in den Hove Provinciael, ende Cornelis Mathyssen Schagen, burgemeester der stadt Alckmar.

Syn daerbeneffens met behoorlicke credentie van weghen het synodus van Suydthollandt tot onderhoudinge der correspondentie verschenen D. Henricus Swalmius, praedicant tot Delff, ende D. Winandus Schulius [2]), praedicant tot Schevelingen.

De tijt der byeencomste is by de vergaderinge beraemt des voormiddachs van 8 uyren tot 11ven ende des naemiddachs van 3 tot 6.

Ende tot inleydinge van de handelinge heeft D. Adrianus Snellius, praedicant tot Alckmar, gedaen een vermaninge uyt Esa. cap. 52 v. 7, waerover deselve uyt den name der vergaderinge van den praeside is bedanct.

Is noch aengecomen ende verschenen D. Wilhelmus Baudartius, praedicant tot Zutphen, met behoorlicke credentie tot onderhoudinge der correspondentie van wegen het synodus van Gelderlant.

De verhandelde saken syn dese:

I.

Alsoo de sake van de vermeerderinge des tractements der praedicanten soe in de cleyne steden als ten platten lande noch niet ten vollen is afgedaen, wort gevraecht, wat hierinne voorts dient gedaen, waerop de vergaderinge heeft geresolveert, dat de broeders, die te voren van hare respective classen tot de bevorderinge van de voorsz vermeerderinge waren gecommitteert geweest, gecontinueert sullen worden in hare commissie ende van de tegenwoordighe vergaderinge geauthoriseert om uyt haren name te versoecken, dat de langverwachte verbeteringe den praedicanten voornoemt mochte geworden. Tot welcken eynde den voorsz. gecommitteerden letteren van credentie, uyt name deser vergaderinghe onderteeckent, medegegeven sullen worden, welcke credentie terstont geconcipieert, der vergaderinghe voorgelesen ende van deselve geapprobeert, hun is medegedeelt, luydende van woort tot woort als volcht:

Alsoo de sake van de ampliatie des tractements, soe der predicanten in de cleyne steden als ten platten lande, noch niet ten vollen is afgedaen ende nochtans nootelick dient bevoordert, soo ist dat de broeders

[1]) „op de vergaderinge" ontbr. in de andere codd. [2]) „Schulius" B heeft „Schuijlius".

namelick D. Herbertus Henrici ende D. Theodorus à Besten in hare commissie sullen worden gecontinueert, gelyck sij oock gecontinueert worden bij desen, omme uyt name des synodi aen te houden, dat tghene hier noch resteert bij hare E. M. [1]) worde geeffectueert. Wij bidden derhalven de E. M. heeren Staten, sij willen de voorgemelde broederen voor sulex als verclaert is ontfangen ende haer versoeck gunstelick vergunnen.

Aldus gedaen in onse synodale vergaderinge tot Alckmar desen 25en Augusti a° 1620.

Uyt name ende laste des sijnodi onderteeckent
Jacobus Alberti Camp [2]),
scriba synodi.

II.

Sijn oock gelesen de acten des voorgaenden synodi, gehouden binnen Edam a° 1619, ende op elck point bysonder gelett ende gedaen, sulex daerinne te doen stonde. Nopende de sake van Roeler Roelefsen, cranebesoecker ende vermaender in het spinhuijs tot Amsterdam, hebben de broeders van Amsterdam geraporteert, dat deselve sijn appel heeft laten vallen, met de kercke aldaer versoent, ten avontmale toegelaten ende bode op Antwerpen is geworden.

III.

Sijn mede geresumeert de gravamina dies voorgaenden synodi ende belangende het 1e gravamen van Enchuysen, slaende op de reformatie van de universiteijt ende het collegium theologicum tot Leyden is bij de gedeputeerde van beyden synoden gerapporteert, wat devoiren sij daerinne gedaen hebben om alles op eenen goeden voet te brengen ende by de E. gedeputeerde des Suydthollantschen synodi verhaelt, tghene bij haren synodum was geraemt om noch voorders in dit stuck te doen, versoeckende dat dese tegenwoordige synodus de handt daeraen wilde houden. Hierop hebben de E. heeren commissarien geseyt gelast te sijn te verclaren nopende tpoint van de visitatie van de academie, dat daerop resolutie genomen is by de E. M. heeren Staten van Hollant ende Westvrieslant ende den curateurs behandicht, daernae de broederen hen hebben te reguleeren. De synodus, hierop rypelick gelet hebbende, heeft geresolveert, dat per deputatos bij de E. heeren curateuren aengehouden sal worden om openinge van tghene bij de E. heeren is besloten om daernae gedaen te worden nae behooren.

[1]) „M" ontbr. in B. [2]) Deze onderteekening is eigenhandig.

IV.

Nopende het 2e gravamen van Enchuysen, namelick het sweeren bij mannen of vrouwen waerheyt, heeft de sijnodus besloten, dat de E. gedeputeerde onses synodi alsnoch sullen aenhouden dat sulex gebetert werde

Op het 5e gravamen van Enchuijsen nopende de reformatie van de scholen is, naedat elcke classis hadde gerapporteert haer devoir in desen gedaen te hebben doch met ongelyck succes, by desen synodum geresolveert, dat men alsnoch by de E. Mog. heeren Staten aenhouden sal, dat bij hare E. Mog. authoriteyt soowel de schoolmeesteren van de bijscholen als van de publycke scholen geconstringeert mogen werden tot de onderteeckeninghe van de geconcipieerde acte.

Op het 8ste gravamen van Alckmar is den E. gedeputeerden onses sijnodi in last gegeven alsnoch te besorgen, dat het formulier op den doop van de bejaerde, by den synodum nationael gestelt, becomen ende den classen ter handt gestelt moge werden.

Op het 6e gravamen van Haerlem nopende de profanatie des sabbaths is geresolveert, dat men deselve alsnoch den E. heeren Staten serieuselyck sal remonstreren. Het 7e gravamen van Amsterdam nopende de huwelycxe ordinantien staet noch open om uytgevoert te worden door de E. gedeputeerde onses synodi.

Ende [1]) belangende de particuliere quaestie van Haerlem, sprekende van het trouwen van susterlinghen, seggen hierop de E. heeren commissarien gelast te sijn te verclaren, dewijle het huwelyck, daerinne geroert, by de politijcke ordinantie niet en is verboden maer toegestaen ende met menichvuldige exempelen van alle staten van persoonen bevestieht, dat daerom tselve alhier niet in disputye behoort getrocken maer gelaten te werden in sulcken state, alst bij de polityeke ordinantie is gestelt. Ende heeft de synodus besloten, dat men dese sake daerbij sal laten.

V.

Wat aengaet de Remonstrantsche afgesette praedicanten Johannes Wallesius, Welsingius, Johannes Rodingenus, Jan Dibbits, mitsgaders Johannes Martini Fleurkens, is rapport gedaen 1. van Johanne Wallesio, dat hij de acte der E. heeren Staten in den Hage heeft onderteeckent; 2. van Rodingeno, dat hij op syne weijgeringhe vant formulier der onderteeckeninge, den rectoren ende schoolmeesteren opgeleyt te onderteeckenen, by de E. magistraet van Hoorn van syn rectoorschap is ge-

[1]) Bij deze alinea hebben B en E in margine: »Nota".

deporteert; 3. ende dat de schultbekentenisse, in den voorgaenden sijnodo tot Edam beraemt ende van Fleurkens voorsz. aengenomen, van den predickstoel tot Midwoude is afgelesen ende hij met de classe versoent doch om de stichtinghe derselver gemeynte verplaetst ende elders beroepen; 4. Welsingius heeft eerst de acte van sich stil te houden geteeckent ende daernae tselve gerevoceert, tegen denwelcke, alsoo verclaert is, dat het Hof op de aenschrijvinge van de E. heeren Gecommitteerde Raden heeft beginnen te procederen, wort de uytcomste daervan verwachtet; 5. de sake van Jan Dircks is uytgestelt, overmits de ouderlinghen van Harinchuysen op den synodum verwacht worden om van syne sake te spreken.

VI.

Is in de vergaderinghe verschenen de E. welgeleerde, godsaelige D. Gerhardus Helmichius met wettelycke credentie van den synodo van Wtrecht, op voorgaende uytschrijvinge van den classe synodael, aen haer gedaen, gesonden om de correspondentie met onsen sijnodo te genieten ende gebruycken. Doch alsoo bij de E. heeren commissarisen der Ed. Mog. heeren Staten van Hollandt ende Westvrieslant verclaert is, dat hare E.E. in laste is gegeven te procureren, dat int stuck van de correspondentie, als synde een dependent van de kerckenordeninge, met het resumeren van dewelcke hare Ed. Mog. tegenwoordich besich syn, geen veranderinge sal worden gemaect nochte enich besluyt diesaengaende genomen maer de sake gelaten in haer geheel, is bij den synodum verstaen, alhoewel de synodus voorsz wel genegen is de nieus gerestitueerde staet der kercke van Wtrecht bij alle gevoegelycke middelen te onderstutten ende helpen bevoorderen, dat nochtans ongeraden sij den voorsz. Gerhardo eenige sessie te verleenen en de voorschreven correspondentie aen te vangen tegen de expresse last van hare Ed. Mog., maer dat men Gerhardo voornoemt een missive sal medegeven aen den synodum van Wtrecht, waerinne dese sake opt alderbeleeftste sal worden geexcuseert ten opsichte van de voorsz. gedane uytschrijvinge om te voorcomen alle swarigheden, die andersins hieruyt souden mogen rysen. Dese missive sal door D. Jacobum Triglandium geconcipieert ende, naedat se van den synodo sal wesen geapprobeert, D. Gerhardo voorsz. in handen gegeven worden, gelyck ock geschiet is. De missive luydt van woorde tot woorde als volcht:

> Eerweerde, godsalige, welgeleerde, voorsienige, seer lieve [1]) medebroeders in den Heere!

Wij hebben seer geerne ende met sonderlinge vreuchde verstaen, dat

[1]) »lieve". Al de andere codd. hebben »discrete lieve".

de kercken Christi in de provincie van Vtrecht niet alleen door het oordeel des sijnodi nationalis over de controversien, hier te lande opgeresen, sijn gestelt in de eenicheyt der leere met alle andere Gereformeerde kercken, maer oock door het aennemen van de kerckelycke ordeninge tot gelijckformige kerckelyke regeringe, ende dat bij uwe E.E. ende W. W. daertoe wort gearbeydt met alle behoorlycke voegen ende middelen, dat deselve eenicheyt in de suyvere leere ende gelyckformicheyt in de kerckelycke regeringe ongeschent mochte behouden worden. Sulex wij oock daeruyt hebben vernomen, dat uwe E.E. ende W.W. goetgevonden hebben tot dien eynde met eenige kercken van andere provincien ende namentlyck met de van Gelderlant, Suydt ende Noorthollant correspondentie te houden, sulex bij andere kercken gebruyckelyck is, ende dienvolgende den E. ende godsaligen D. Gerardum Helmichium met behoorlycke credentie tot ons af te vaerdigen. Wat ons aengaet, ons en is niet liever dan met alle mogelycke middelen andere ende insonderheyt onse naebuyrige kercken te helpen ende derselver raet en hulpe wederom te mogen gebruycken, als wetende dat sulex vereyscht de gemeynschap der heyligen, daermede wij onderlinge als leden eenes lichaems aen malcanderen verbonden sijn, dewelcke oock door sodanige middelen sonderlinge versteret wort. Derhalven wij uwe E.E. ende W.W. bij desen hoochelyck bedancken voor de aenbiedinge van de christelycke vrientschap, hierdoor aen ons gedaen, die wij oock in hoge achtinge nemen. Dan alsoo buyten onse verwachtinge in dit stuck eenige verhinderingen ons sijn voorgecomen, waerdoor wij hetselve voor alsnoch nae wensch niet connen voltrecken, versoecken wij uwe E.E. ende W.W. gantsch dienstelyck, dat deselve gelieve ons niet voor ongoet af te nemen, dat wij uwe E.E. ende W.W. gedeputeerden ende onse lieven broeder in den Heere D. Gerardo Helmichio voor dese tijt geen sessie in onse vergaderinge hebben connen verlenen noch oock yemant deputeren, die op den 4en September toecomenden ouden styls op uwe E.E. ende W.W. vergaderinge wt onsen namen soude verschijnen, houdende hetselve niet daervoor, alsof wij de correspondentie voor ondienstich achteden of dat onse affectie tot uwe E.E. kercken niet en soude wesen sodanich als se behoort, maer dat het effect van ons goet voornemen om sekere redenen voor dese tijt noch wort opgehouden, gelyck wij dan van onser sijde geern aennemen met alle ons vermogen niet alleen de kercken Godts int gemeen maer oock de kercken in de provincie van Vtrecht int besonder bij alle gelegentheyt te dienen ende metterdaet te bethoonen, dat ons de goede eenicheyt ende welstant derselver op het hoochste ter herten gaet, opdat tghene voor dese tijt niet en heeft connen gedaen worden, in volgenden tyt gevoeghelijcker moghe worden geeffectueert, waertoe wij Godt sullen bidden, Eerweerde, godsalige etc. uwe E.E. ende W.W. met syne

rijcke genade overvloedelyck te begaven ende met synen H. Geest in uwe E.E. vergaderinge te presideren, jae ons allen daermede alsoo te regeren, dat alle onse actien mogen strecken tot eere synes H. naems ende ontlastinge van onse conscientien voor hem. Amen.

Geschreven t'Alckmar desen 27 Augusti a° 1620 ende uyt aller name ende laste onderteeckent

VINCENTIUS MEUSEVOET, praeses synodi. — JACOBUS ALBERTI CAMP [1], synodi scriba.

VII.

D. JOHANNES ACRONIUS [2], praedicant tot Haerlem, heeft aan den E. synodum versocht, dat sijn soon, beroepen synde in den classe van Aernhem, door eenige uyt desen synodo te deputeren mochte worden geexamineert, overmits de voorsz classis van Aernhem in langen tijt niet soude vergaderen ende alsoo de examinatie aldaer niet bequamelyck soude connen vallen. Welck versoeck als niet conform met het goede gebruyck ende orden onser kercken hem niet heeft connen inwilligt worden, ten ware dat sulcx versocht hadde geweest van den classe, daer hy dienen sal.

De broeders van Amsterdam hebben ingebracht, dat HERMANNUS MONTANUS, afgesette praedicant tot Loenen, de acte van gehoorsaemheyt, te voren bij hem geteeckent, heeft gerenuncieert.

VIII.

Op het 3e gravamen van Edam, sprekende van het versoeck om subsidie tot bevorderinge van de studien soewel voor de praedicanten kinderen in Noort als Suydthollant, heeft de synodus geresolveert, dat onse gedeputeerde ondersoecken sullen, hoeverre sich die apostille der E. heeren Staten uytstreet, ende of de praedicants kinderen in het Noorderquartier daeronder niet begrepen sijn. Ende in gevalle neen, sullen de voorsz. gedeputeerde aenhouden, dat sij die van Suydthollandt mogen gelyck gemaeet worden.

Op [2] het 1e gravamen van Alckmar, handelende van het prediken des Catechismi Sondaechs naemiddach in allen kercken, is omgevraecht, of het oock alomme wort int werck gestelt. Ende vernomen synde uyt het antwoort der classen, dattet noch alomme niet in treijn is gebracht, wort yegelycke classis by desen vermaent haer devoir hierinne te doen.

Op het 2e van Alckmar nopende het blyven van de gesuspendeerde ende gedeporteerde praedicanten in de plaetsen, daer sij te voren gedient

[1] Deze onderteekening is eigenhandig. [2] Bij deze al. hebben B en E in margine: »Nota".

hebben, hebben de E. gedeputeerde onses sijnodi verclaart sodanige apostille op haar versoek vereregen te hebben, dat de praedicanten, haer dragende in conformite van de acte van gehoorsaemheyt, blyven mogen ende de contravenienten terstont van de magistraten der respective plaetsen mogen uytgeset worden Ende is voorts verstaen, dat hierin voorsien is bij openbaer ende gedruct placcaet van de heeren Staten Generael, twelck elcke classis, daer hierover swaricheyt valt, sal arbeyden, dat door de officieren geexecuteert mag werden.

IX.

Nieuwe gravamina Amsteldamensia:

Op het 1e nopende het versoecken aen de Ed. Mog. heeren Staten, dat hare E. gelieve goede orden te stellen op het trouwen etc., dat blyft alsnoch neffens ander noch niet geremedieerde gravamina tot last van de gedeputeerde, gelyck oock het 2e van de verscheyden abuysen des Pausdom, die in dese landen noch in swangh gaen, als clocken cleppen etc.. Het 3e, namelyck tafscheyden der secretaryen van de scholen, hebben de E. gedeputeerde verclaert, dat noch niet can gepractiseert worden ende blyft oversulex open staen.

Belangende de sake van Lijsebeth Cornelis, denwelcken belooft was, dat hare papyren wedergegeven souden werden, heeft D. Rulaeus verclaert, dat D. Rippertus ende D. Ursinus [1]), praedicanten tot Hoorn ende Medemblick, hiertoe van den synodo gecommitteert, daer neerstelyck nae gesocht hebben, doch dat se niet te vinden waren.

X.

Nopende het versoeck der gedeputeerden van Suydthollandt, slaende op de swaricheyt, gemaect over het jus patronatus, hebben de gedeputeerde onses synodi neffens de gedeputeerde des synodi van Suydthollandt verclaert, dat by hun swaricheyt is gemaect dese sake hare Ed. Mog. te remonstreren, doch dat hare E. M. bij occasie vant lesen der synodale acten hebben geresolveert, dat diegene, die dit recht hebben, by haer oudt recht ende gebruyck, dat sy daervan hebben, blyven sullen. Ende alsoo dese sake behoort tot de kerckenordeninge, die nu onder handen is, heeft de synodus geresolveert, dat men deselve sal uytstellen, totdat de acte van approbatie der kerckenordeninge van de heeren Staten sal wesen becomen.

Ende [2]) wat aengaet het stellen van een historisch verhael van de troublen deser kercken sedert den jare 1600, hebben de gedeputeerde

[1]) »Ursinus". Al de andere codd. hebben »Johannes Ursinus". [2]) Bij deze al. hebben B en E in margine: »Nota".

van Suydthollant verhaelt, wat hierin bij haren synodum is gedaen. Waerop de tegenwoordige vergaderinghe heeft geresolveert, dat elcke classis sal vermaent worden aen D.D. THYSIUM (die D. JOHANN. LATIO, bij den synodum nationalem daertoe gedeputeert, door den voorsz. synodum is bijgevoecht) ende D. LATIUM voornoemt over te senden, tghene in elcx quartier is voorgevallen.

XI.

Sijn ingebracht de resolutien over de gravamina ende is daerop geresolveert als volcht:

Gravamina classis Alckmarianae:

1. Offet [1]) niet genoech [2]) en ware, dat de kercken des Noorthollantschen synodi correspondentie hielden met den synodo van Suydthollandt sonder hare gedeputeerden in verre gelegene provincien te senden of gedeputeerden van dien te ontbieden?

Antw. dattet niet genoech is, ende daerom dat men de gebruyckelycke correspondentie niet en sal verminderen maer onderhouden.

2. Of het niet noodich en sij te vernemen, of de oversettinge der H. boecken nae d'ordre, gestelt in synodo nationali, werde gevordert?

Antw. jae. Ende dit sal in deser voegen geschieden, dat de E. gedeputeerde hares ampts vermanen sullen de broederen, die van den synodo nationali bestemt sijn, aen te houden om apostille te vercrygen op sekere remonstrantie, door den voorsz. synodum nationalem selve gestelt ende overgegeven, waerinne alle die gravamina vervaet sijn, die sonder haer Hoochm. authoriteijt niet afgedaen conden worden, waeronder dit 2e oock is begrepen.

Gravamina classis Harlemensis:

1. Van wegen de groote licentie der pausselycke conventiculen ende texerceren derselver superstitien, dewelcke niettegenstaende alle vorige inhibitien ende placcaten der E. M. heeren Staten hoe lancx hoe meer toenemen ende in swangh gaen, oft niet goet en ware te insisteren ende aen te houden aen de E. Mog. heeren Staten, dat hetselfde mochte werden geremedieert?

Antw. Jae. Ende sal van elcke kercke den officieren der plaetsen, daer sulcx voorvalt, aengegeven werden. Ende indien deselve in faute blyven, sullen de gedeputeerde onses synodi sulcx remonstreren, daert behoort.

---

[1]) Hierbij hebben alle codd. in margine: »Residuum classis Edamensis." [2]) »genoech". Alle andere codd. hebben »goet".

2. Alsoo [1]) den kercken vele gelegen is aen een geauthoriseerde kerckenordeninge ende dat stuck in synodo nationali wel getenteert, doch tot noch toe niet gesuccedeert is, wort gevraecht, oft niet goet en ware te ondersoecken de swaricheden, waerdoor het verhindert wort ende hoe men die verhinderingen mochte wechnemen, opdat men eens tot een eendrachtighe geauthoriseerde kerckenordeninge soude mogen comen?

Antw. Hierop, mitsgaders op het 2e van Enchuysen ende het 1e van Edam, hebben de E. heeren commissarisen verclaart volgende haar last, dat de welgemelte heeren Staten, in de resumptie van dien besich synde ende noch niet wel gereet [2]) cunnende werden, van meninge sijn van hare correctien ende anders daerinne te doen aen de kercken van Suydt ende Noorthollant te geven communicatie. Dat daeromme de broederen alhier eenige persoonen uijt den haren willen committeren, die daernae ter plaetse ende tyde, henluyden by de hoochgemelte heeren Staten daertoe te praefigeren ende te insinueren, sullen mogen verschijnen om deselve communicatie bij te wesen. Dat daeromme deselve sake gelaten werde in haer geheel, tot de voorsz. communicatie gedaen ende anders by de hoochgemelte heeren Staten sal wesen gedisponeert.

De sijnodus, hierin niet weynich becommert synde ende alle swaricheden ten wedersyden overwogen hebbende, heeft geresolveert, dat men in conformite van den synode van Suydthollant tot dese communicatie eenige persoonen uyt d'andere vier classen beneffens de gedeputeerden onses synodi sal deputeeren, doch dat dese deputatie door den classen respective sal gedaen worden, wel verstaende dat dese gecommiteerde niet anders dan communicative sullen handelen sonder yets te resolveren, maer rapport te doen van alles aen de voorsz. classen, waertoe sij oock elck met wettelycke credentie van hare classen afgesonden sullen worden, opdat deselve daernae hare advijsen in den aenstaenden synodo particulari souden mogen inbrengen.

3. Alsoo [1]) de secten seer groote licentie gebruycken in dese landen tot verhinderinge van de leere des h. evangelii, oft niet goet en ware te dispicieren goede ende bequame middelen, waerdoor deselve mochten werden gecoerceert?

Antw. In genere jae, maer nopende in specie de middelen, waerdoor sulex soude connen alderbest int werck gestelt worden, verstaet de synodus, dat de tegenwoordige gelegentheyt geen ander middelen toelaet, dan dat de praedicanten naerstich aenhouden int refuteren van hare leere soe op den predickstoel als in besondere tsamensprekingen met vaste ende bundige argumenten, met vierige gebeden tot Godt almachtich om

---

[1]) Bij dit grav. hebben B en E in margine: »Nota". [2]) »gereet". Al de andere codd. hebben »gereet daermede".

hare verlichtinge ende bekeeringe ende in het ernstich dryven van de godsalicheyt des levens in dengenen, die professie doen van de ware Gereformeerde religie, soe op den predickstoel met prediken ende leeren als oock selfs met een goet exempel eens godsaligen wandels.

4. Oft [1]) niet goet en ware te bearbeyden, dat de abuijsen in de huwelicxe saken te samen loopende door een bequame ende generale eeordeninge mochten geremedieert worden?

Antw. Jae, voor soevele het onse provincie betreft. Ende opdat die mach becomen worden, wort den deputatis in last gegeven de nootwendicheyt van dien de E. heeren Staten te verthoonen, tot welcken eynde allen classibus bij desen wort belast, dat yder de casus ofte gravamina ende onordentlicheden, die in syn quartier opt stuck van de huwelicken voorvallen of gevonden worden, den voorsz deputatis sal toesenden om de voorgemelde remonstrantie daerop te funderen. Ende opdat het niet in vergetelheyt en come, is goetgevonden, dat dit gedaen sal worden binnen den tyt van drie maenden.

5. Of [1]) niet bij de E. magistraet behoorde aengehouden te worden, dat de vrije overtredinge van de wet Godts, Exod. 22 v. 16, geweert worde?

Antw. Jae, maer op dese wijse dat dit als een particuliere casus of abuijs in de remonstrantie, int voorgaende gravamen gementioneert, gestelt werde.

6. Alsoo [1]) bijt synodus nationael is beraemt sekere forme van catechisatie, oft niet goet en ware, dat deselve door den synodum particulier ter handt ende int werck gestelt werde?

Antw. Jae, ende belangende de maniere hoe, die wort aengewesen in actis synodi nationalis.

7. Oft oock niet dienstich soude wesen, dat opt stuck van de druckerijen sulcke orden gestelt werde, datter geen boecken mochten gedruct worden sonder behoorlycke visitatie?

Antw. Jae, doch behoort tot de remonstantie synodi nationalis, boven op het 2e gravamen van Alckmar verhaelt, ende is daerinne begrepen.

8. Alsoo bij den synodum nationael is geresolveert ende besloten een sekere acte nopende de heyliginge des sabbaths, of men niet sal aenhouden, dat deselve mach worden geeffectueert?

Antw. Jae.

Questio particularis Harlemensis:

Wat men met soodanigen persoon doen sal, die, een lidtmaet der gemeente synde ende getrout hebbende eenen Waterlantsche Weder-

[1]) Bij dit grav. hebben B en E in margine: »Nota".

dooper, van haer geloof is afgeweken ende derhalven tot twe reysen is voorgestelt, ondertusschen mede verscheyden reijsen daerover aengesproken ende vermaent, nochtans dit alles niettegenstaende by haer mans gesintheyt te [1]) willen blijven sonder nochtans onse leere te lasteren en een goet stichtelyck leven leydende?

Antw. De kercke sal noch patientie gebruijcken ende int vermanen aenhouden ende bij sooverre sij echter hardneckich blyft nae gewoonlycke ordre der kercken met haer handelen.

XII

Is ondertusschen van Lysbet Cornelis cum sociis ingelevert seker request, waerinne sij versoect, dat de F. synodus christelyck ordre wil stellen, dat voldaen worde de sententie der ses gecommitteerden ende dat die schult, die de suppliante soe lange heeft gedragen, gebleken synde bij die acten tot hares persoons ende harer naecomelingen oneere in publijcke registers gestelt, moge werden gecasseert ende vernieticht ofte in cas van weijgeringe restitutie van hare [2]) papijren mitsgaders copie van alle classicale ende kerckelycke acten, de suppliante met den haren concernerende, omme haer te voorsien tegen het houden van de synodus nationael, synde in substantie een met de requeste, in synodo Edamensi verthoont. Heeft mede overgelevert sekere extracten uyt de synodale acten van Enchuijsen ende Edam nopende tgene over hare sake was geresolveert.

De synodus, gelett hebbende op tgene daerop te letten stonde, heeft geresolveert: alsoo dese sake te voren soo solemnelyck versoent ende in de voorgaende synoden van Enchuysen ende Edam verhandelt ende afgedaen is, dat Lysbet voorsz. haer daermede hadde behooren te laten genoegen ende de sake daerbij te laten berusten, twelck alsoo sij niet heeft gedaen, sal haer een scherpe vermaninge hierover gedaen worden omme haer tot vrede te disponeren. Heeft mede de voorsz. sijnodus van wegen als voren verstaen, dat de gemelde sake niet in dese als synde een gelycke, maer in een hooger vergaderinge wyders, des noots synde, mach ende behoort verhandelt te worden ende dattet ondertusschen sal blyven by tghene in voorgeroerde synoden van Enchuysen ende Edam hierover is besloten. Dese resolutie is (volgens des synodi goetvinden) Lysbeth voorsz. met den haren door den praesidem mondelyck aengeseijt ende de vermaninge gedaen, doch alsnoch sonder eenich effect. Ende nopende de papyren sullen de voorgaende gedeputeerde vermaent blyven hare commissie in desen te achtervolgen.

[1]) »te" B, D en F hebben »verclaert te". [2]) »hare" D, F en G hebben »alle hare".

XIII.

Gravamina Amsterdamensia.

1. Wert gevraecht van de attestatien, of se niet eerst dan behooren te valideren, als se met den kerckensegel ofte met onderteeckeninge van twe persoonen sullen bevesticht sijn? Ten anderen, oft niet geraden sij, dat men soo lichtelyck geen attestatie en geven, tensij dat men genoechsame oorsake des vertrecks en wete?

Antw. Op beyde de leden jae.

2. Of een man, die getrout is met synder huysvrouwe broeders weduwe door toelatinge ende authoriteijt van de heeren commissarisen, mach tot den tafel des Heeren geadmitteert worden ende hetselfde huwelyck, alsoo bevesticht, mach worden gerescindeert ende oft niet geraden en sij bij de E. heeren Staten aen te houden, dat eenige dispositie int trouwen worde gemaeckt in gradibus affinitatis ende dat bij advyse van theologanten ende hare E. gedeputeerde.

Antw. Op het 1e lidt: men sal blijven by tghene besloten is in den 9en [1]) artijckel synodi Edamensis; op het 2e lidt: jae. Ende alsoo int synodale boeck artic 9 [1]) synodi Edamensis voorsz gebruyct wort niet het woort [2]) ongeoorlooft maer onbehoorlyck, wort verstaen, dat de resolutie des gemelden synodi Edam. niet en strydt tegen voorgaende resolution, in synodo Amsterdamensi a°. 1601 ende in synodo Alckmariana a°. 1605 genomen, waernae de broeders van Amsterdam haer sullen hebben te reguleren.

3. Of een man, door de heeren commissarisen getrout met een vrouspersoon, welcke hij ten tyde syner echte vrouwe beslapen heeft, mach ter tafel des Heeren toegelaten worden?

Antw. Alsoo tselve huwelyck bij de politie wort getolereert ende alrede is geconfirmeert, dat deselve, hem vroom dragende, met leedtwesen ende schultbekenninge sal mogen worden aengenomen.

4. Of een kerckendienaer beroepen synde ende de classe daerin consenteert, syne kercke macht heeft tegen de classe ad synodum te appelleren ende alsoo den dienaer ende de beroepende kercke op te houden ende te beswaren?

Antw. Jae, overmits de kerckenordeninge medebrenght, dat men van minder vergaderinge tot meerder mach appelleren.

5. Of niet noodich sij, dat elcke kercke besorge, dat se hebben die acten synodi nationalis, laestmael tot Dordrecht gehouden?

---

[1]) »9en" hierboven staat »22". Dit ontbr. in E. [2]) »niet het woort" F heeft »het woort niet".

Antw. [1]) Jae, in vouge dat elcke classis de gedructe acta synodalia ende elcke kercke de canones sal maken te becomen ende tgene onder D. Festo berustende den kercken aengaet door den deputatos den voorsz. kercken sal ter handt gestelt worden.

6. Oft men niet behoorde aen te houden, dat een generale ordre werde gestelt opt stuck van de scholen ende dat in deselve geen ander rudimenta werden geleert dan eenderleije.

Antw. De gedeputeerde sullen aenhouden om een generale schoolordeninge ende sullen bearbeyden, dat in de Latynsche scholen eenderleij rudimenta gebruyct worden.

7. Of de meesters van de byscholen overal, soewel in steden als in dorpen, niet en behooren te contribueren tot beter onderhout van de ordinaire schoolmeesters in alle plaetsen, dewyle haer gagie soo cleijn is ende gene daerentegen wel drijdubbel schoolgelt genieten?

Antw. Dit wort gelaten ter discretie van de overheijt.

Gravamina Hornana.

1. Off het niet goet en ware, dat het synodus ordre stelde, nae dewelcke de kerckenraden sullen handelen met die praedicanten ende andere lidtmaten, die tot de Arminiaensche dwalingen gevallen sijn ende daerbij hardneckelyck blyven?

Antw. Jae ende sal hierin gehandelt worden volgens d'ordre, in synodo nationali daervan beraemt. Ende alsoo de E. broederen gedeputeerde van Suydthollant ons gecommuniceert hebben tgene hiervan naerder in sijnodo Leydensi ende Goudana laestleden is besloten, wort by dese tegenwoordige sijnodus goetgevonden sulex onse acten te insereren, luydende van woort tot woort als volcht:

Artic. 78 [2]).

Op het eerste gravamen, of het niet noodich en sij in alle kercken een eenparige voet te volgen soe over de praedicanten als gemeene lidtmaten, die geduyrende dese oneenicheden gevolcht ende voorgestaen hebben het gevoelen ende de proceduren der Remonstranten, soo sij met de kercke willen versoenen of ter contrarie hardneckelyck in hare opinien willen persisteren, hoe men met deselvige tot stichtinge ende eenicheyt der kercke sal handelen,

oordeelt de synodus, lettende op de vrede der kercken ende behoudinge der gesonder leere in deselvige, dat een groot onderscheijt moet gemaect

[1]) Bij dit antw. hebben B en E in margine: »Nota". [2]) »78". Al de andere codd. hebben »78 sijnodi Leijdensis".

worden tusschen de hardneckige ende tusschen de geseggelicke, dat de hardneckelicke leeraren sullen volgens het decreet des naesten sijnodi nationalis datelyck van hare diensten gedeporteert ende, de trappen der vermaninge aen haer waergenomen synde, geexcommuniceert worden. Belangende de andere leeraren, die haer geseggelyck ende leersaem sullen bethonen, alsoo haer verloop niet even swaer is, wert goetgevonden dat degene, die voor desen tegen de ware leere hebben geschreven, deselvige schriftelycken of mondelyck hetsij in publycke praedicatie hetsij in particuliere tsamensprekinge hebben gelastert, twee jaren eerst sullen beproeft [1]) eer men se wederom tot de kerckendienst opneemt, twelck geschieden sal nae publycke wederroepinge van hare voorgaende gevoelen ende satisfactie aen de kercke over haer proceduren, opdat de kercke niet wederomme door haer werde ontrust, wanneer men se al te haestich wederomme aenneme. Wert oock verstaen, dat men soodanige niet anders als met weten ende goetvinden van de gedeputeerde des synodi tot den predickstoel sal toelaten, welverstaende dat sulex niet stichtelyck sal connen geschieden in deselvige kercke, daer sij te voren gestaen ende de gemoederen van de toehoorders door hare onsuyvere leere ontrust ende van haer vervreemt hebben.

Belangende de andere leeraren, die haer sediger gedragen ende tegen de gesonde leere niet geschreven noch deselvige op eeniger manieren gelastert hebben, sodanige sullen nae publycke gedane schultbekentenisse voor de gemeente, die sij te voren ontsticht hebben, een jaer lanck eerst beproeft synde, soe sij haer daerin wel gedragen hebben, op het gevoechelycxte als sulex sal connen geschieden, verplaetst ende wederom tot de kerckendienst toegelaten worden, mits conditie dat sij gelyck als de voorgaende, daervan int vorige lidt is gesproken, de Confessie ende Catechismus alsoock de Canones des naesten synodi nationalis volgens het formulier, bij den voornoemden synodum gestelt, gelyck andere kerckendienaren hier te lande sincere onderschrijven ende in de practycke waernemen sullen.

Aengaende de lidtmaten, deselvige sijn ofte in kerckelycke bedieninge geweest ofte niet. Aengaende de eerste soorte, die ouderlingen ofte diaconen geweest sijn van de syde der Remonstranten ende by hare opinien persisteren, oordeelt de synodus, dat de hardneckige datelyck van hare diensten sullen afgeset worden, maer dat men geen excommunicatie aen deselvige gebruycken sal ende een jaer lanck insien, hoe sij haer dragen ende in de naeste synodo particulari beraden, wat vorder met hen sal dienen gedaen te worden tot naeste [2]) stichtinge der kercken.

[1]) »beproeft". Al de andere codd. hebben »beproeft worden." [2]) »naeste" B heeft »meeste".

Wat aengaet degene, die met de kercke soecken te versoenen, wert goetgevonden, dat sodanige met schultbekentenisse, voor den kerckenraet gedaen, sullen mogen volstaen. Bijaldien in sommige plaetsen geoordeelt wiert, dat de publycke schultbekentenisse meerder stichtinge soude inbrengen, sal tselvige aldaer mogen geschieden doch met advijs des classis ofte hare gecommitteerde.

Belangende de gemeene lidtmaten, die in geene kerckelycke diensten sijn geweest, dewyl deselvige sijn ofte hardneckich ofte geseggelyck, wat de eerste aengaet deselve sullen van de kerckenraden, onder welcke sij resorteren, neerstelick vermaent worden tot afstant van haer gevoelen, doch sal de verdere procedure tegen haer uytgestelt worden tot den naesten synodum particularem om daerover alsdan te disponeren nae behooren.

Maer degene, die uyt eenvoudicheijt, misverstant ofte swacheyt de leere der Gereformeerden kercken aengaende het een ofte ander artyckel der vijf verschillende poincten noch volcomentlyck niet en connen ofte begrijpen ofte toestaen ofte tgevoelen der Remonstranten in deselvige stucken volcomentlyck verwerpen, doch haerselven leersaem bethonen ende beginnen haer te laten onderrichten, blyvende by tgene sij alrede goets hebben aengenomen, ende wenschen noch vorder in de waerheyt toe te nemen, die sal men oock vorder naerstich onderwijsen ende ondertusschen tot de gemeenschap der kercke toelaten, mits dat se sullen beloven haerselven stil te houden ende te willen arbeyden, dat se in de kennisse der waerheyt meer ende meer mogen toenemen ende meteen verclaren de leere der Gereformeerde kercke te houden voor de rechte ende volcomene leere der salicheijt ende des voornemens te sijn door de genade Godts by deselvige te blyven.

Nopende de gemeene lidtmaten, die in hare proceduren de Remonstranten toegevallen sijn ende daerover ergernisse gegeven hebben, wiert goetgevonden, dat in saken van minder gewichte een amnestia of vergetenheyt sal gebruijct worden, maer in eenige uytstekende daden, die de kercken hebben bedroeft, sal by degene, die haer eertyts daerin vergrepen hebben ende wederom begeeren met de kercke te versoenen, int particulier voor de kerckenraet de schultbekentenisse geschieden ende sal de gemeynte voor de bedieninge des h. avontmaels vermaent worden in generalibus terminis sonder eenige namen uyt te drucken.

Dat niemant hem en ergere aen die persoonen, die voordesen door hare proceduren de kercke des Heeren bedroeft hebben ende nu wederom tot het avontmael toegelaten worden, dewijle sij van hare fauten schultbekentenisse den kerckenraet hebben gedaen, maer dat men veel meer den Heere voor haer dancke ende haren val gebruijcke tot een geestelicke voorsichticheyt om sich voor diergelyck verloop neerstich te wachten.

Ende alsoo geduyrende dese swaricheden vele by den Remonstranten

tot lidtmaten der kercke sijn opgenomen, soo eenige van deselvige, berou hebbende, met ons begeeren te communiceren, sal datselvige hen niet geweijgert worden, maer sullen in de visitatie van de lidtmaten der kercken bij een praedicant ende ouderlingh tot lidtmaten der Gereformeerde kercke aengenomen mogen werden, mits dat dit niet in consequentie en werde getrocken om alle andere lidtmaten in sulcke maniere aen te nemen.

Dewyle oock de staet ende conditie van soodanige persoonen verscheyden es, heeft de tegenwoordige vergaderinge geacht tot meeste stichtinge te dienen, dat gequalificeerde persoonen, van de Remonstranten tot ons comende, niet formelyck noch punctelyck van nieus sullen geexamineert werden, maer dat men met haer in de visitatie over de verschillende poincten tot hare onderrechtinge ende gerustheyt des gemoets in eenige minnelycke conferentie sal treden. Ende indien bevonden wort, dat eenige by den Remonstranten sijn aengenomen met publycke wederroepinge van haer voorgaende gevoelen, sullen sij om de gegeven ergernisse te repareren, publyckelyck wederom hiervan haer schult moeten bekennen.

Degeene, die bij de Remonstranten sonder belydenisse van haer geloof te doen, alleen om haer getal te vervollen tot de gemeenschap des h. avontmaels toegelaten sijn, sullen van nieus in de hooftsumme der christelycker leere, alsof sij nojjt lidtmaten geweest waren, ondervraecht ende onderricht worden.

Belangende degene, die altijt by ons sijn gebleven ende alsnoch met ons communiceren, evenwel niet naelaten soe van onse leere als van de proceduren, by ons gebruijct, lasterlyck te spreken, deselvige sullen ernstelyck hierover uyt de name des kerckenraets bestraft werden. Ende indien sij in haer doen continueren, sal men vorder beraden, wat met haer dient gedaen te werden tot meeste ruste ende stichtinge der kercken.

10e Gravamen synodi Goudanae.

Off nijet eenighe leden vant antwoord des voorgaenden synodi opt 1e gravamen breeder uijtgeleyt dienen, namelyck 1. hoe te handelen met gequalificeerde afgeweecen Remonstranten; ten 2. met de predicanten, die de acte van gehoorsaemheyt onderteyckent hebben ende nyettemin uyt de kercke blyven tot quaet exempel van andere ende off daerin by haer Ed. Mogenden nijet dient ordre versocht, gemerckt sy meermalen hebben verclaert, dat men sonder quetsinge van conscientie de leere onser kercken nijet alleen wel mach hooren maer oock dat se genouchsaem is ter salicheyt; ten 3. met hare kerckenraden, die noch hertneckich in hare affwyckinge [1]) voortvaren; ten 4en met de gemeene litmaten, die wel de

[1]) »affwyckinge" B heeft »voornemen".

vyff articulen toestaen ende nochtans voorts by de ware leere blyven; ten 5en met den Remonstranten int gemeen, die soo men verstaet haerselven met onderteeckeninghe verbinden van de kercke ende tgehoor van Gods woordt aff te blyven; ten 6. hoe men tegen de uytgesette predicanten, die hertneckich blyven, procedeeren sal.

Resolutie.

Alsoo dit gravamen verscheyden leden heeft, oordeelt de vergaderinghe ten aensien van het eerste, dat men behoort te blyven by tgene in synodo Leydensi dienaengaende dudelick genouch is gestelt. Doch dewyle eenighe versochten naerder interpretatie over twoord gequalificeerde, is geantwoort, dat d'acte ende tbeleyd der woorden genouchsaemlick uytwysen, dat daerdoor nijet en worden verstaen (gelyck sommighe mochten meenen) geformaliseerde Remonstranten, maer luijden van qualiteyt ende aensienlicke beroupinge, te voren nyet en by de kercke maer heymelick by den Remonstranten aengenomen tot de gemeenschap der kercke, doch alsoo dat men nijet en verstaet, dat yemand op een vriendelicke conferentie sal werden toegelaten, tensij deselvige verclare te staen int gevoelen van de kercke, tsy dat se gequalificeert syn ofte nyet.

Opt 2 lit werd nijet geraden gevonden, dat men versoucke, dat sulx werde door hare Ed. Mogende auctoriteyt te wege gebracht, alsoo deselvighe alreede ordre hebben gestelt op hare verplaetsinghe, ingevalle sy hare onderteeckeninghe contrarieren, maer sal men de soodanighe, die tot een quaet exempel van andere uyt onse kercken ende predicatien haer onthouden, kerckelick aenspreecken ende alle vlyt aenwenden om met gevouchgelicheijt ende vriendelicheyt haer daertoe (ist mogelick) te bewegen.

Opt 3 lit, hebbende sijnen grond op de resolutie des Leydschen synodi art. 78, is goetgevonden, dat men alsnoch nijet en sal treden tot de excommunicatie, maer dat men aenhoude om deselvighe kerckelick te vermanen.

Aengaende t 4e lit blyft de vergaderinghe by tgene oock nopende dese personen is gestelt art. 78 synodi Leydensis. Doch by dese occasie gevraecht zynde, off de particuliere litmaten, geheel staende int gevoelen der Remonstranten nopende de vyff strytpoincten ende verclarende daerby te willen blyven, belovende nyettemin haer te sullen stilhouden, souden mogen ten avondmael toegelaten werden, antwoordt de synodus (benevens dat dese quaestie dudelick genouch is gedecideert in den voorgaenden synodo art. 78, wanneer men let op de distinctie, die daer wort gemaeckt tusschen hartneckighe ende geseggelicke ledematen) dat sulex in geenderley wyse en behoort te geschijeden. Ende omgevraecht synde is verclaert,

dat het in geenen classibus ofte kercken onder desen synodo resorterende contrarije wort gepractiseert.

Nopende t 5e lit wort verstaen, indien soodanige personen ledematen syn, dat men kerckelick sal beginnen tegens haer te procederen ende by haer E.E. M. Mo. versoucken, dat door hare auctoriteyt daerin werde voorsien.

Belangende t 6e verstaet de synodus, dat de uytgeseyde ende uytgeleyde predicanten, tsy dat se voor den synodo nationali geciteert ofte nijet geciteert syn geweest, doort vonnisse desselvigen nationalis synodi van de gemeenschap der kercken syn geweert ende dat het daerby behoort te blyven, ende dat men deselvighe uijt cracht van de uytspraecke des sijnodi nationalis sal houden voor geexcommuniceert, te meer alsoo sy door het vonnisse van haer Ed. Mogentheden uyt den landen verbannen ende, alsoo van alle gemeenschap deser landen ende kercken vervreemt synde, alhyer nijet citabel en syn. Ende werden hyeronder oock begrepen soodanige, die, nyet gebannen synde, evenwel van selffs syn uytgeweecken.

Dusverre de geinsereerde acta synodi Leydensis et Goudanae.

Ende nopende de excommunicatie van de hardneckige is geresolveert, dat yder kercke hierinne sal handelen nae discretie ende sullen tot directie oock mogen gebruycken het advijs der gedeputeerden.

2. Dewyle de groote ongeregeltheyt, die geschiet int samenloopen van de jongelieden in den echten staet, niet en wort geweert, of het niet goet en ware aen de E. heeren Staten te versoecken, dat die dienaren des woorts niet en werden genootsaect deselfde persoonen te proclameren ende in den huwelicken staet te bevestigen.

Antw. Men sal alsnoch aenhouden, dat dese abuijsen geweert werden, ende men sal se trouwen, mits dat haer haere faute voor oogen gestelt wordt volgens voorgaende synodale besluyten.

3. Of niet hoochnoodich is noch al aen te houden aen de E. heeren Staten, dat die groote ongeregeltheden, die vast doorgaens int lant ommegaen, als van de profanatie des sabbaths, grouwelyck vloecken, lasteren, sweeren, hoererije, dootslagen ende afgoderije des pausdoms mogen werden geweert?

Antw. jae.

Gravamina Enchusana.

1. Wat [1]) men doen sal om het weeren vant ommeloopen van ver-

[1]) Bij dit grav. hebben B en E in margine: »Nota".

scheyden lieden met brieven ofte attestatien, die met kerckelycke onderteeckeninge versterct sijn, waerdoor menich abuijs ontstaet ende vele bedrogen werden?

Antw. Dat geen attestatien sullen gegeven worden dan met uytdruckinge van de plaetse, waerhene sij vertrecken, noch getekent watter gegeven wort ende hoevele.

2. Wat men doen sal in de sake van de kerckenordeninghe?

Antw. Dit is beantwoort met de resolutie over het 2e gravamen van Haerlem, artic. XI.

Gravamina Edamensia.

1. Oft niet de kerckenordeninge, by de laetste gehouden sijnode nationael beraemt, behoort door de synodum provinciael den classibus gerecommandeert te worden ten eynde men sich daernae moge reguleren?

Antw. Dit is van gelycken in de antwoort opt voorsz. 2e gravamen van Haerlem artic. XI afgedaen.

2. Of een praedicant, wanneer hij, van de classe ontslagen synde, een ander gemeente wert toegevoecht ende sijn tegenwoordige gemeente appelleert, hij sal gehouden sijn te blyven, totdat daervan het sijnodus sal geoordeelt hebben, dan of hij sal mogen vertrecken?

Antw. Dit is afgedaen in de resolutie op het 4e gravamen van Amsterdam, artic. XIII.

Candidati, in andere provintien geexamineert [1]). 3. Of men soodanige persoonen, dewelcke haer tot den h. kerckendienst begeven willen ende uyt andere provincien comen met attestatien, dat sij geexamineert sijn, op sulcke hare attestatie aennemen sal, dan of men se van nieus wederom examineren sal?

Antw. Dit wort de discretie van elcke classis bevolen.

XIV.

Op [2]) de particuliere quaestie van Enchuijsen, hoe men best sal remedieren het misbruyck, bestaende in het geven van attestatie van 2 huwelycxe proclamatien.

Antw. Elcke classis sal vermaent sijn sich te reguleren nae de politycke ordinantie daervan synde, dewelcke is dat men geen attestatie sal geven, voordat de 3 proclamatien gegaen sijn.

---

[1]) Dit marg. ontbr. in al de andere codd. [2]) Bij deze part. quaest. hebben B en E in margine: »Nota".

Op de vraghe van Alckmar, hoe men handelen sal met een persoon of persoonen, een vroom lidtmaet of lidtmaten geweest sijnde en vervallen tot de Arminiaensche dwalingen, wederkerende tot den schoot der kercke ende versakende de voorsz Arminiaensche dwalingen, ende of men deselve opt nieu sal examineren, in voegen of sij noijt leden der kercke waren geweest.

Antw. de sijnodus, dattet genoech sij, dat se hare oprechticheyt int stuck van religie in de gemeene visitatie voor een praedicant ende ouderlingh verclaren in conformite van de acte, art. XIII geinsereert.

Op [1]) de vrage des classis van Haerlem, hoe men voorts handelen sal met WILHELM DE HASE, oudt-dienaer aldaer, dewyle de middelen om hem met de kercke voorsz. [2]) te reconcilieren, van den kerckenraet ende classis onderleyt, vruchteloos sijn.

Antw. de sijnodus, dat de kerckenraet ende classis op den ouden voet op het aldercivijlste noch voorts met hem handelen sullen ende, indien sij niet obtineren, de hulpe deputatorum synodi sullen mogen gebruycken.

Belangende de vrage van Edam, of een alumnus, op de denominatie van eenige steden van Hollant in den collegio theologico tot Leyden gestudeert hebbende ende volgens dien aen de landen van Hollant ende Westvrieslant verbonden, hemselven mach aen eenige particuliere gemeynte in denselven lande voor een tyt van seker jaren verbinden.

Antw. de tegenwoordige vergaderinge, dat sulcx niet behoort te geschieden insonderheyt sonder consent van syne maecenates, ende soot ergens geschiet is, dattet niet meer en geschiede.

Op de vrage van Hoorn, off een persoon, die stom ende doof gebooren is ende nochtans door uytwendige teeckenen bewyst genegen te sijn tot de communicatie des h. avontmaels, mach tot de voorsz. communicatie toegelaten worden.

Antw. Dit blyft ter decisie des synodi nationalis, waertoe het in synodo Enchusana was gerefereert.

XV.

De [1]) gedeputeerde onses synodi hebben voorgestelt ex actis synodi Geldriae, offet niet goet en ware, datter een synopsis canonum synodalium werde gemaect om allen classibus te dienen tot onderrichtinghe in voorvallende kerckelycke gravaminibus.

---

[1]) Hierbij hebben B en E in margine: »Nota". [2]) »voorsz." ontbr. in F.

Hierop heeft de synodus geresolveert, dat elcke classis sal arbeyden om te becomen het boeck van alle de synodale acten ende yemant uyt den haren committeren, die een register derselver acten stelle, opdat in voorvallende gelegentheyt alles sij in promptu.

Tot [1]) besluijt hebben de E. heeren commissarisen dit naevolgende den synodo voorgehouden, luydende van woort tot woort alsoo: Verclaren noch de voorsz heeren commissarisen last ontfangen te hebben dese vergaderinge te notificeren ofte bekent te maken, dat voortsaen alle classicale vergaderingen sullen moeten gehouden worden in de hooftsteden, leden van de vergaderinge van de hoochgemelte heeren Staten, in elcken classe.

XVI.

In de plaetse D. Hermanni (die voor synen goeden dienst geduyrende den tijt syner deputatie bedanct is) is tot deputatus deses sijnodi bestemt D. Samuel Bartholdi, praedicant tot Monikendam, hebbende naest hem de meeste stemmen D. Abrahamus à Dooreslaer, praedicant tot Enchuysen.

Tot onderhoudinge van de goede correspondentie met Gelderlant is bestemt D. Philippus Rulaeus, praedicant tot Hoorn, hebbende naest hem de meeste stemmen D. Jacobus Rolandus, praedicant tot Amsterdam.

Tot onderhoudinghe van de correspondentie [2]) met Groeningen (soo deselve versocht wort) blyft gecontinueert D. Rippertus Sixti, praedicant tot Hoorn, hebbende naest hem de meeste stemmen D. Vincentius Meusevoet, praedicant tot Schagen [3]).

XVII.

Censura morum is gehouden ende (Godlof) niet bestraffenswaerdich bevonden.

Ende sijn de acten voorgelesen, is geordineert, dat een yder classis sal toegesonden worden copie van deselve.

Het naeste sijnodus sal gehouden worden tot Haerlem.

---

[1]) Bij deze alinea heeft E in margine: »Nota, alle classicale vergaderingen sullen moeten gehouden worden in de hooftsteden". [2]) »correspondentie". Al de andere codd. hebben »goede correspondentie". [3]) In de andere codd. is de volgorde van deze en de vorige alinea van dit art. omgekeerd.

Ende is dese tegenwoordige vergaderinge, naedat D. Jacobus de Roo deselve besloten hadde met een vermaninghe uijt Matth. 9 v. 37, 38, in goede vrede ende eenicheyt gescheyden.

Aldus besloten ende geeyndicht binnen Alckmar den 29 Augusti a° 1620.

Onder stont:

Vincentius Meusevoetius, synodi praeses.
Samuel Bartholdus, assessor.
Jacobus Alberti Camp, synodi scriba [1]).

---

[1]) Hieronder heeft D nog: »Naar collatie accordeert opten 22en Octobr. a°. 1620" en daaronder de eigenhandige onderteekening van »Jacobus Alberti Camp, synodi scriba". Hetzelfde heeft ook F, maar in plaats van »22en Octobr." staat daar »25en Septembr." Zoo ook B en E, maar daar ontbreekt de datum der collatie, terwijl in B bovendien de handteekening van Camp niet eigenhandig is geschied. G heeft in 't geheel geen collatie.

ZUID-HOLLAND.

Acta des sijnodi provincialis, ghehouden den 15 *Junii a°.* 1574.

De namen dergheenen, die in den sijnodo gheweest sijn, daertoe veroordent van haren classen om met haren stemmen te helpen beslujten [1]).

Wt de classe van Delft:

1. Franciscus Francus, dienaer tot Naeldtwijck, by denwelcke een tijdt langh gheweest is Matthijs Jacobsz, ouderlingh van Naeldtwijck.
2. Egidius, dienaer tot Roterodam.
3. Hubertus Francisci, eertijdts dienaer tot Schipluij.
4. Arnholdus Cornelius, dienaer der kercke van Delft.
5. Burchart Jansz, sijn medeghesel, diaken.

Van Dordrecht:

6. Johannes Lippius,
7. Bartholdus Guilielmus,
8. Jacobus Michaël,
9. Christianus Sinapius,

kerckendienaers van Dordrecht.

10. Jan Canin, ouderlingh.
11. Claes Jansz Jagher, ouderlingh.
12. Petrus Johannes, dienaer der kercke tot Schoonhoven.
13. Johannes Heinrichi, dienaer der kercke ter Gouw
14. met een ouderlingh [2]).

Wt de classe van den Briel:

15. Gerardus Gallinaceus, dienaer des woordts in den Briel.
16. Jan Commersz, ouderlingh der kercke in den Briel.

Wt de classe van Scouwen:

17. Gerardus Culenborgicus, dienaer des woordts te Zijrixee.
18. Cijprianus Morrhius, ouderlingh der kercke van Zijrixee.

Wt de classe van Walcheren:

19. Gasparus Heijdanus, dienaer des woordts.
20. Jan de Horn, ouderlingh der kercke tot Middelburch.
21. Johannes Gerobulus, dienaer der kercke tot Vlissinghen.
22. Johannes Miggrodius, dienaer der kercke van ter Veer.

---

[1]) Deze volzin en de hierop volgende naamlijst gaan aan de notulen, waarbij ze behooren, onmiddellijk vooraf. Vgl. de aant. van Rutgers, *Acta van de Nederl. Syn.* op pag. 131. [2]) Wilhem Thomessenn, ouderling te Gouda Vgl. Rutgers, p. 182.

23. Johannes Taffinus.

Noch wt de classe van Delft: Ernestus van Vassen, ouderlingh der kercke in den Haghe
ende Petrus Carpentarius, dienaer van Schiedam.
Wt Noorthollandt niemandt.
Wt de classe van Leijden niemandt.

Casparus Heidanus is met ghemeijnen stemmen tot praeses vercoren, ende Arnholdus Cornelius scriba [1]).

Is besloten, dat de dienaers van Dordrecht met harer consistorie twee ouderlinghen verkiesen sullen om der sijnodale versamelinghe bij te woonen.

Overmidts d'ontschuldt, waeromme Henricus van Gorichom op den sijnodum niet en coomt, van der consistorie niet gheschreven en is, noch oock gheen fondement en heeft, soo en is die van der versamelinghe niet aenghenomen.

Is derhalven besloten, dat men aen het consistorium van Gorichom schrijven sal, dat sij Hendricum met eenen ouderlingh na de ordinantie des classischen conventus, tot Bommel ghehouden, op den sijnodum seijnden, dat men oock de overicheijt, die voor Hendrico gheschreven hadde, met een brief adverteere, dat sij het ons niet qualick af en neme, dat wij Heindricum ontbieden. Dit te schrijven is Ernesto te laste gheleijt.

Op de vraghe, wie met den brieven gaen sal ende wie de plaetse Heindrici (soo hij coomt) sal vertreden, is besloten, dat men eenen seeckeren bode tot Gorichom sal seijnden, die haer wt den naem des sijnodi belòven sal (so sij Hendricum laten gaen) een anderen in sijne plaetse, totdat hij wedercoomt, te setten.

Is besloten op den lasterischen ende spijtighen brief des ministri tot Woerden, dat M. Taffin den brief ter gheleghener tijdt ende bij occasie mijnheer den Prince vertoonen sal ende met hem handelen, wat men beste in dese saecke sal doen.

Item dat Taffinus eene grondelicke antwoorde op den brief des dienaers van Woerden schrijven sal tot verantwoordinghe des sijnodi ende wederlegghinghe sijner spijticheijt, welcken brief Hugo van Oudewater afschrijven ende hem in sijnen naem overseijnden sal.

Lippius sal een briefgen aen die van Bommel schrijven, dat sij of eenen van haren dienaren ende ouderlinghen in den sijnodum seijnden ofte d'oorsaecke schrijven, waeromme sij sulx niet en connen doen.

16 Junii.

Die artikelen des sijnodi van Embden sijn voorghelesen.

[1]) »Casparus — scriba" staat in het handschrift bovenaan in margine.

(Artic. 32)[1]). Is ghesproocken gheweest, dat het nut sijn soude, dat oock de ouderlinghen ende diakenen de Nederlantsche Belijdinghe ende[2]) den artikelen des sijnodi onderschreven.

Taffinus heeft aen D. Bezam na laste des derden artikels gheschreven, dan en heeft gheen antwoordt ontfanghen. Derhalven en sullen de broeders alsnoch de Belijdinghe der articulen van Vranckrijck niet onderschrijven.

(Artic. 1.) Wordt voor goet aenghesien, dat in allen consistorien ofte ten minsten in allen classen eene copie van de Confessie ende articulis synodi bewaret worde.

(2.) De versamelinghe heeft besloten, dat men eenerleij catechismum in allen kercken der provincie houden sal.

Ten anderden dat dit sal wesen de Heidelbersche Catechismus.

Ten derden dat men desen Catechismum alleen opentlicken sal leeren, ende dat de dienaers in het besonder teort ondersoeck den sommighen voorhouden mueghen.

Op de vraghe, of de kerckendienaeren in haren kercken ouderlinghen ende diakenen hebben, die wettelicke vercoren sijn, is gheantwoort, ja.

In allen plaetsen is een beghinssel van classen, van denwelcken hierna ghehandelt sal worden.

Die van Enghelandt hebben haer beste ghedaen aengaende tghene, dat in den achten artikel des Embdtschen sijnodi besloten is, dan sijn van den bisschoppen verhindert.

Is goetghevonden, dat men die van Enghelandt wederomme vermanen sal, dat se hun in den alghemeijnen sijnodo vinden. Ende Gerobulus is veroordent dit oock mede onder anderen in den brief te setten, die hij aenghenomen heeft aen hun te schrijven.

De deijlinghe der classen.

(9.) 1. Walcheren. 2. Scouwen ende Duvelandt.

3. tLandt van Voorn, Putten behalven Roon ende Portegael, item Overflackee ende Goereede tot der tijdt toe, dat de kercken beter versien sullen wesen ende dat die van Overflackee eene classem op hunselven connen maecken.

4. Delft, Woudt, Schipluij, Lier, Maeslandt, Naeldtwijck, Ouwerschie, Pinaicker, Berckel, Nootdorp, Bleijswijck, Soetermeer.

5. Haghe, Rijswijck, Voorburch, Wassenaer, Monster, sGravenzandt, Loosduijnen, Eickenduijnen, Scheveringhe, Wateringhe.

6. Roterdam, Schiedam, Hillegondtsberch, Delfshaven, Vlaerdinghen, Capelle, Cralinghen, Sevenhuijse, Iselmonde, Portegael, Roon.

[1]) De cijfers, die in het Handschrift bij de alinea's, waarbij zij behooren, in margine staan, zijn hier aan het begin dier alinea's tusschen () geplaatst.

[2]) »ende". Ten onrechte leest Rutgers »onder".

7. Bommel, Bueren, Leerdam, Hueckelom, Asperen, Gorichom met haren ommeligghenden dorpen.

8. Dordrecht, Gheertruijdenberch, teijlandt van Swijndrecht met sijnen dorpen, Petershoeck met den sijnen. De Clundert ende de Finert sullen onder Dordrecht behooren, soolangh als die Flackee gheen classe op haerselven en maeckt.

9. Ter Gow, Schoonhoven, Oudewater, Woerden met haren dorpen ende met allen den dorpen, die daer legghen tusschen de Leck ende Isel, met Nieupoort, Langheraeck ende Amers.

10. Leijden met gantsch Rijnlandt.

11. Alckmair. 12. Enchuijsen. 13. Hoorn. 14. Eedam.

De broeders hebben besloten, aenghesien weinich plaetsen noch met dienaren voorsien sijn, dat hun sommighe classen twee ende twee tsamenvoeghen sullen. Ende als door Godts ghenade de kercken beter versien sullen wesen, dat alsdan de classen sich wederomme sullen mueghen deijlen.

Is besloten, dat men aen die van Enghelandt, Wesel, Embden, Antwerpen schrijven sal, dat se den 45 artikel nacomen, belovende dat wij tselve oock neerstelick doen willen. Dit sal doen Johannes Gerobulus.

(12.) Om die confusie ende verwerringhe te vermijden, die wt de verkiesinghe des ghemeijnen volx ontstaen mochte, hebben de broeders besloten, dat de dienaers des woordts van der consistorie der plaetse, daer sij dienen sullen, beroepen worden, doch alsoo dat het gheschiede met advijs der classische versamelinghe, ende dat se alsoo der ghemeijnte voorghestelt worden na wtwijsen des 13 Embdtschen artikels.

(27.) Aengaende tverkiesen der ouderlinghen ende diaconen, dat sal gheschieden na het wtwijsen des 14 artikels der Embdtsche versamelinghe, dat namelick de consistorie trecht der verkiesinghe hebben sal.

(28.) De consistorie sal dubbel ghetal der ouderlinghen ende diaconen der ghemeijnte voorstellen, dewelcke de helft daerwt sal kiesen.

(31.) Der vercooren dienaren halfdeel sal alle jaers verandert worden na wtwijsen des 15 artijckels.

(15.) De dienaren des woordts, die vrij sijn, sullen henselven in den dienst der kercke gheroepen sijnde verbinden. Die elders verbonden sijn, sullen daervan bij den classe ghewisse reden laten blijcken, welcke oordeelen sal, of de oorsaecken ghewichtich ghenoech sijn om in anderer kercken dienst te treeden.

Op de 10 vraghe van dien van den Briel is gheantwoordt, dat Taffinus bij mijn heer den Prince van de onderhoudinghe der dienaren ghehandelt ende goede hope ghecreghen heeft.

Teghen die dienaren, die lichtveerdelicken in andere kercken sonder wil ende weten der classe vertrecken, sal men de kerckelicke censure ghebruijcken.

Op den 12 artikel is Taffino belastet, dat hij met sijner Excellentie

ter gheleghener tijdt ende bij occasie handelen sal, dat hij den officieren allesins op den dorpen ghebieden wille, dat sij niemandt toe en laten te predicken, dan die een brief van den classe vertoonen sal.

(8.) Is besloten, dat de beroepene dienaren des woordts oordentlicken bij ghebeurten in den consistorio presideeren sullen.

(16.) Op de 16 propositie van Delf is besloten, dat gheen dienaer wt de classe, daer hij in is, vertrecken en mach in eene andere kercke sonder eerst van sijner classe oorlof vercreghen te hebben, opdat hij niet alleen van sijner kercke, maer oock van der classe schriftelick bescheijt brenghe, doch dat de classen wederomme de dienaren met behoorlick onderhoudt ende andersins versorghen.

(13.) De dienaers sullen opentlicken in der classische versamelinghe gheexamineert worden.

(24.) Overmidts d'oplegghinghe der handen in deser jonckheijt der kercke tot superstitie ghetoghen ende sommigher bespottinghe onderworpen soude mueghen wesen, hebben de broeders besloten, dat men deselve alsnoch onderweghen laten sal ende de dienaers alleen Gode ende der ghemeynte beveelen, als hierna volcht.

(25.) Is besloten, dat men de dienaers, die elders in den dienst gheweest sijn, ende van nu voortaen nieuwelick in der kercke aenghenomen sullen worden, Gode met den ghebede ende der ghemeijnte met eener cleijne vermaninghe na d'onderlinghe stipulatie beveelen sal, ghelyck als men oock dien sal doen, die nu eerst in den dienst opghenomen worden, in denwelcken doch een breeder vermaninghe ende stipulatie voorgaen sal.

17 Junii.

(17.) Gheen minister, wt anderen kercken comende, sal aenghenomen worden sonder ghetuijghenisse te brenghen van der classe ende consistorie, vandaer hij coomt, of, daer gheen classe ofte oordentlicke consistorie en is, van gheloofweerdighe ministers ende anderen personen, van welcke attestatie de classe ende kercke oordeelen sal, of se genoechsaem is.

(23.) Aengaende tvasten ende bidden ontrent de verkiesinghe der dienaren is besloten, dat wanneer men handelt van eenen seeckeren dienaer des woordts te verkiesen, die der kercke Godts van te vooren ghetrouwelick ghedient heeft, dat men niet en sal behoeven eenich vasten te houden. Maer wanneer men vergaderen sal om te besien, wie te verkiesen sij, soo sal men de lidtmaten der ghemeijnte tot huijsvasten ende bidden vermanen, hetwelcke niet soo naw en sal behoeven onderhouden te worden in de verkiesinghe der ouderlinghen ende diaconen.

(4.) Tot verclaringhe des 6 artikels des Embdtschen sijnodi soo sullen de dienaers des woordts, ouderlinghen ende diakenen de consistorie maecken, alsoo dat de dienaren ende ouderlinghen alleen onder hen

versamelen sullen, oock de diaconen bijsonder om hare eijghen saecken, die d'armen aengaen, te verhandelen. Doch in plaetsen, daer weinich ouderlinghen sijn, sullen de diakenen toeghelaten mueghen worden na de begheerte der consistorie. Ende de diaconen sullen ghehouden worden te verschijnen, wanneer se in de consistorie beroepen worden.

(6.) In een ieghelick consistorie sal een boeck wesen, waerinne neerstelick ende ghetrouwelick opgheteijckent sal worden, wat tot de regieringhe der kercke dient, twelck alles gheschreven sijnde t'elcke mael sal herlesen [1]) worden, of daer iet af of toe te doen ware. Ende men sal in de naestvolghende versamelinghe lesen, wat in de leste besloten is.

(7.) Item men sal een boeck in allen ghemeijnten hebben, daerin men teijckenen sal de namen der kinder, die gheboren ende ghedoopt worden, met den namen der ouderen ende ghetuijghen. Item dergheenen, die men trowt ende die men tot lidtmaten der ghemeijnte opneemt.

Oock sal een ieghelick dienaer opteijckenen de namen der lidtmaten, die afsterven, ende die oevericheijt bidden, dat se den graefmaeckeren ofte dengheenen, die last daervan hebben, beveelen boeck te houden van allen dengheenen, die afsterven, opdat men altijdts, als het noot doet, vereijsschen can wie daer ghestorven is.

(19.) Die buijten de oordeninghe der kercke sich in den kerckendienst indringhen, sullen van der classe eens, twee of meermael gheroepen ende vermaent worden, dat se reden haers doens gheven. Ende ist dat se dit hartneckelick weijgheren te doen, soo sullen sij verclaert worden schismatici ende loopers te wesen, ende haer naemen sullen den anderen classibus te kennen ghegheven worden. Doch indien sij sich beclaeghden, dat hun onghelijck gheschiede, soo sullen sij sich op den sijnodum provincialem beroepen mueghen. Hierentusschen sal mijn heer de Prince ghebeden worden, dat hij den officieren der plaetsen ghebiede, dat sij niemandt toe en laten te predicken dan die ghetuijghenisse hebben van haren classe etc., alsoo boven verhaelt is, dat Taffinus dit doen sal.

(3.) De broeders achten, dat tot wtroeijinghe der valscher leeringhe ende dwalinghen, die door het lesen der ketterischen boecken meer ende meer toenemen, dese navolghende middelen ghevolcht behooren te worden. Ten eersten sullen de dienaers van den predickstoel tvolck tot de lesinghe der bibelsche schriftuijre vermanen ende van den onghesonden ketterischen boecken afmanen [2]), doch de namen der boecken spaerlick noemende. Ten tweeden sullen die boeckvercoopers, der reijne leere toeghedaen, van den dienaren vermaent worden, dat se sulcke boecken niet en drucken noch vercoopen. Ten derden sullen de dienaers in de huijsbesoec-

[1]) »herlesen". Ten onrechte heeft Rutgers »gelesen". [2]) »afmanen". Er staat »afmanen sal", doch dit is blijkbaar een fout.

kinghen der lidtmaten der ghemeijnte besien, of in haren huijsen eenighe schadelicke boecken sijn, opdat se haer vermanen mueghen sulcke boecken wech te doen.

(21.) Aengaende de propositie, of men diegheene, die niet ghestudeert en hebben ende nochtans, goet verstandt hebbende, begheerich sijn hun tot eenighen kerckendienst te begheven, toelaten sal te proponeeren, is besloten, dat men die alleen toelaten sal, in denwelcken alle dese dinghen bevonden [1]) en worden: ten eersten godtsalicheijt ende ootmoedicheijt, ten tweeden gave van welspreeckenheijt, ten derden goet verstandt ende discretie.

Men sal de Nederlandtsche Belijdinghe des gheloofs om seeckere oorsaecken laten als sij is, ende soo daer eenighe woorden in te veranderen waren na het exemplair tot Geneven ghedruckt, sal men wachten tot op den sijnodum generalem.

(20.) Die monicken ende papen gheweest sijn ende sich tot den kerckendienst begheeren te begheven, sal men niet toelaten dan van der classe gheexamineert na deser preuve: ten eersten dat se de leere des paeusdoms versaecken, ten tweeden dat se hare vocatie versaecken, ten derden dat se wel gheoeffent ende doorsocht sijn door ootmoedicheijt ende patientie, ten vierden dat se een gave van wel te leeren hebben, ten vijfden dat se de rechte leere bekennen ende sich der discipline onderwerpen.

(10.) Aengaende den tijdt der classische versamelinghe is besloten, dat de classen alle maenden versamelen sullen, wtghenomen Dort ende ter Gouw, die alle twee maenden tsamen sullen comen, totdat se op hetselven gheset worden. Sullen doch de dienaers van allen classen ghehouden sijn bijeen te comen telcken dat se om eenighe nootsaecken beroepen worden.

(11.) Men sal de classische versamelinghen op verscheiden plaetsen d'een na d'ander houden, ende het sal der classe toestaen, eer se scheijt, t'elcken de plaetse der naestcomende versamelinghe te benamen.

(51.) Aengaende d'opentlicke avontghebeden hebben de broeders besloten, dat men se niet invoeren en sal, daer se niet en sijn, ende daer se in ghebruijck sijn, soo stichtelick ende voorsichtelick afschaffe, als het mueghelick is, insonderheyt om dese navolghende oorsaecken: ten eersten opdat men d'oordentlicke predicatien des te vierigher ende neerstelicker besoecke, ten tweeden dat [2]) de huijsghebeden des avonts (die een ieghelick huijsvader met sijn huijsghesin schuldich is te doen) te neerstigher onderhouden worden, ten derden opdat d'alghemeijne ghebeden op den vastdaghen, die men somtijdts om eenighen bijsonderen noodt ghebruijckt, te vierigher ende solenneelicker mueghen ghebruijcket worden.

(52.) Van den lijckpredicken is besloten, dat men se met grooter voor-

[1]) »bevonden". Er staat »niet bevonden"; blijkbaar eene vergissing. [2]) »dat". Er staat foutief »dat men".

sichticheijt, soeckende d'opbouwinghe der kercke, daer se inghevoert sijn, afsette, daer se niet inghevoert en sijn, niet in en voere, om de periculen der superstitie, die daerwt comen, te vermijden.

tLuijen der clocken ontrent de begraeffenisse der dooden achten wij, dat allesins afgheset behoort te worden.

XIIX Junii [1]).

(53.) Aengaende de feestdaghen neffens den Sondach is besloten, dat men met den Sondach alleen tevreden syn sal. Doch sal men de ghewoonlicke materie van der gheboorte Christi Sondaechs voor den Christdach in der kercke handelen ende het volck van de afdoeninghe deses feestdachs vermanen ende oock van derselve materie op den Christdach predicken, soo hij valt op een predickdach. Men sal oock op Paesch ende Pinxterdach van der verrijsenisse Christi ende seijndinghe des H. Gheestes leeren mueghen, twelck in de vrijheijt der dienaren staen sal.

(43.) Op het voorstellen; of het nut ware, dat men beneffens den psalmen Davids, ghedichtet door Dathenum, eenighe andere gheestelicke liedekens ende psalmen, van anderen gheleerden luijden ghemaeckt, in den kercken ghebruijckte, is van den broederen besloten, dat men met den psalmen Datheni mitsgaders tgunt datter bij is, tevreden sal wesen, totdat in den sijnodo generali anders besloten sal sijn.

(41.) Is besloten, dat na het ghebet voor de predicatie dat ghesangh: o Godt, die onsen Vader bist etc. den dienaren vrij sal staen te houden of te laten.

(42.) Alle dienaren sullen eenerleij forme van opentlicke kerckghebeden ghebruijcken, doch dat se cortelick ende wijsselick daerinne voeghen, dat de teghenwoordighe noodt eijsschen sal, als: voor speciale personen der overheijden, voor eenighe crancken etc. Ende dit sullen sijn de ghebeden, in den Catechismo vervatet. Ende overmidts talghemeijn ghebet tSondaechs na de predicatie te langh is, twelck op vast ende bidtdaghen bequamelick ghebruijckt can worden, soo is den praesidi belastet, dat hij een corte danckseghinghe begrijpe, die men bruijcken sal mueghen tot dese woorden toe: Ende overmidts het u behaecht etc.

(37.) Men sal de predicatie beghinnen van desen woorden na tghesangh des psalms: Onse hulpe sij in den naem des Heeren etc., item de predicatie besluijten met den seghen Num. 6.

(39.) De Sondaechsche evangelien, die men int pausdom pleech te ghebruijcken, en sullen niet ghepredickt worden, dan men sal een boeck der h schriftuijre oordentlick na malcanderen wtlegghen, opdat de predicatien door te veel text niet te langh en vallen, tvolck van den mis-

[1]) Deze datum staat in marg.

verstande afghetoghen ende tot den rechten verstande der gheheeler schrift bequamelicker ghebrocht worde.

(40.) Aengaende de materie der predicatien is goetghevonden, dat men allermeest wt tNieuwe Testament tvolck leeren sal. Het sal oock wel in de vrijheijt der dienaren staen wt den Ouden Testamente te predicken met raet ende avijse des consistorii.

De broeders van Xijrixee sijn vermaent, dat se eenen seeckeren ministrum MICHAELEM, wt het landt van Voorn comende, sonder ghetuijghenisbrief der classe, daer hij van quam, in den dienst bij hun aenghenomen ende qualicken daeraen ghedaen hebben. Ende is hun belastet, dat se hem schrijven, dat hij een ghetuijghenissebrief van der classe van den Briel eijssche, derwelcke ghedeputeerde hier sijn, dewelcke dan d'oorsaecke in sijner teghenwoordicheijt bewijsen sullen, waeromme sij hem gheen ghetuijghenisbrief gheven en willen. Alsoo sal dese oneenicheijt tusschen de classe ende dien ministrum van den sijnodo ter neder gheleijt worden.

(55.) Het is der dienaren des woordts ampt de crancken te besoecken, ende het is ghevaerlick seeckere personen daertoe te ordineeren. Daeromme sullen de dienaers op d'ouderlinghen ende diaconen begheeren, dat se hun hierinne met haren arbeijt helpen willen, overmidts dat haer ampt meer dan anderer Christenen is de siecke, arme ende troostloose lidtmaten te besoecken, troosten ende te stercken.

(56.) Der dienaren ampt is oock, als het noodt doet, bij tbedde der crancken den naem des Heeren aen te roepen.

(58.) De dienaers sijn vermaent haer toehoorders met te langhen predicken niet te beswaren ende hare predicatien boven d'ure, sooveel mueghelick is, niet te vertrecken.

(47.) De classen sullen van haren overheijden begheeren, dat se het coopen, vercoopen, drincken, arbeijden, wandelen etc, insonderheijt des Sondaechs tewijle men predickt, verbieden willen. In welcker saecke soo daer eenighe overheijden sich onwillich bewijsen, soo sal mijn heer de Prince mueghen ghebeden worden, dat hij de overicheyden tot dien ampte vermane om sich na texempel derghenen, die sulx alreede int werck ghestelt hebben, te schicken.

(46.) Den dienaren is vrij ghestelt voor ofte na de predicatie de afgheroepene personen te trouwen.

XIX Junii.

(66.) Overmidts het ghevaerlick is, dat alle dienaren elck eene bijsondere vermaninghe voor den bedieninghe des doops doen souden, soo isset besloten, dat de forme eenerleij sal wesen, welcke corter begrepen ende den dienaren toeghestelt is.

(60.) Aengaende den tijdt des doopens voor of na de predick, hoewel

de bedieninghe des doops op haerselve behoorde te wesen, soo is nochtans besloten, dat men se tusschen de predicatie ende talghemeijne ghebet sluyten sal mueghen, totdat anders in den provinciali of generali sijnodo besloten sal worden.

(67.) Is besloten, dat men de danckseghginghe, die na den doop volcht, voort alghemeyn ghebet doen sal.

(63.) De forme van de vraghen voor den doop sal men houden, alsoo se achter den Catechismum staen, behalven dat de kerckendienaers de ouders verbinden ende de bijstaende ghetuijghen vermanen sullen.

(64.) Het sal vrij staen, dat deselve minister, die d'insettinghe ende tghebruijck des doops verclaert, oock doope, of dat het verscheiden dienaren doen. Doch sullen de dienaers de forme, dat een minister alle beijde doe, in haren kercken, sooveel als sij sonder erghernisse ende onghele[ghe]ntheijt doen connen, invoeren.

(65.) De broeders ghevoelen, dat het raedtsaemste ende beste ware, dat de kercken eene besprenghinghe in den doop ghebruijcten, doch hebben besloten, dat de maniere van driemael te besprenghen ghedraghen sal worden in kercken, daer se in is, ter tijdt toe dat men die andere maniere beter invoeren can.

(57.) Het verbondt Godts sal in den kinderen, soo haest als men den doop christelicken becomen can, met den doope verseghelt worden, tensij saecke datter eenighe sware oorsaecke sij om den doop eenen tijdt langh wt te stellen, van welcke de consistorie oordeelen sal. Maer die affectie der ouderen, die den doop harer kinderen begheeren wt te stellen ter tijdt toe dat de moeders selve hare kinderen presenteeren ofte op die ghevaders langhe wachten, en achten de broeders gheen wettelicke oorsaecke te sijn om den doop wt te stellen.

(62.) Omdat wij gheen ghebot van den Heere en hebben ghevaders ofte ghetuijghen te nemen om de kinder ten doope te presenteeren, soo en mach men niemandt hiervan eenen bijsonderen noot oplegghen. Nochtans nademael het een oudt ghebruijck is ende tot goeden eijnde inghevoert, te weeten om van den gheloove der ouderen ende den doope des kindts te betuijghen ende op hen te nemen den last van het kindt t'onderwijsen, in val dat hem sijn vader ofte moeder afstorve, item om d'onderlinghe ghemeijnschap ende verbindinghe der vrientschap tusschen den gheloovighen t'onderhouden, die dit ghebruijck niet en begheeren te volghen, maer hare kindere selve willen presenteeren, sullen met neerstigheijt aengheporret ende vermanet worden, dat sij gheen twist en soecken, dan dat se sich na de ghewoonlicke ende oude oordeninghe schicken, die goet ende profitelick is.

(58.) Men sal den doop niet aendienen dan alleen in den openbaren versamelinghen der kercke bij de vercondinghe des goddelicken woordts.

(61.) De vaders sijn ghehouden ende behooren vermaent te worden bij den doop harer kinderen te sijn, opdat sij met den ghevaderen de voorghestelde vraghen beantwoorden, tensij dat se door ghewichtighe oorsaecken verhindert worden.

(70.) Is besloten dat d'ontfanghinghe ende examinatie dergheenen, die sich tot der ghemeijnte begheven, geschieden sal voor een minister ende twee ouderlinghen of twee ministers alleen, welcke sij bestemmen sullen bij hun te comen na hare gheleghenheijt Ende de belijdinghe des gheloofs ende onderwerpinghe der discipline sal opentlick gheschieden in sulcken plaetsen, daer een ieghelick bij comen can, tsij in de consistorie of in den tempel, ende daer sullen de namen dergheenen, die ontfanghen worden, stichtelick verhaelt werden.

(72.) Is besloten, dat de belijdinghe des gheloofs van dengheenen, die te voren gheexamineert sijn in deser jonckheijt der kercke, met een jawoort gheschieden sal.

(74.) In de voorbereijdinghe tot den nachtmael des Heeren sal men eene simpele predicatie doen na der ghewoonte, in derwelcke ghehandelt sal worden van der beproevinghe des menschen ende versoeninghe met Godt ende den naesten, met vierighen ghebeden.

(69.) De kercken sullen daerna arbeijden, dat se het nachtmael des Heeren allen twee maenden houden, sooveel mueghelick is.

(77.) Is besloten, dat men in de wtreijckinghe des broodts des nachtmaels ghebruijken sal de woorden Pauli 1 Cor. 10: Het broot, dat wij breecken, etc, met den aenhangh: Neemt, eet, ghedenckt ende ghelooft, dat het lichaem Jesu Christi ghebroocken is tot een volcomen versoeninghe aller onser sonden. Ende in de wtreijckinghe des beeckers: De drinckbeecker der danckseggh inghe etc. Neemt, drinckt alle daerwt, ghedenckt ende gheloovet, dat het dierbare bloet Jesu Christi vergoten is tot versoeninghe al onser sonden.

(76.) De broeders achten, dat het staen in het houden des nachtmaels des Heeren het voechelickste is, maer overmidts texempel van sitten in den kercken inghevoert is, so houden wij, dat men het alsnoch sonder arghernisse niet achterlaten en can. Men sal nochtans middelerwijl den volcke leeren, dat het middelmatich is ende na gheleghener tijdt al staende voechelicker can ghehouden worden.

XXI Junii [1]).

(78.) Is goetghevonden, dat men in allen kercken eendrachtelick eenighe plaetsen wt der h. schrift lesen sal, tewijle men het nachtmael houdt, ende pauseeren, tewijle men de woorden Pauli leest 1 Cor. 10.

---

[1]) Deze datum staat in marg.

(79.) Men sal oock eene corte inleijdinghe maecken tot der danckseghginghe na het nachtmael des Heeren, waerinne de Christenen van der groote liefde Christi tonswaert ende danckbaerheijt, die wij schuldich sijn, vermanet worden.

(75.) Men sal oock voor het houden des nachtmaels in desen beghinselen der kercken eenen eighentlicken text, die tot den nachtmale dienet ende de mijsterien daerinne begrepen verclaert, in de predick voor hem neme wt te legghen, ten ware dat den oordentlicken text bequamelick daertoe gheleijt conde worden.

(80.) Is besloten, dat men snamiddaechs, als het nachtmael ghehouden is, de predicatie des Catechismi na der ghewoonte onderhouden sal.

(81.) Men sal op den dach des nachtmaels soowel als op anderen daghen trouwen mueghen, maer niet op den vast ende bidtdaghen. Ende hoewel het beter ware, dat men op den Sondach niet en trowde, opdat een ieghelick hem te beter in den dienst des Heeren oeffenen mochte, soo en sal men doch dese ghewoonte in deser tijdt niet lichtveerdelick veranderen. Middelertijdt sullen de dienaers na het beste staen, daer het sonder onstichtinghe can inghevoert worden.

(68.) Men sal gheen avondtmael des Heeren wtreijcken, daer gheen forme van ghemeijnte en is, dat is daer niet eenighe ouderlinghen ende diaconen en sijn, die soowel op de aenneminghe ende regeeringhe derghenen, die toeghelaten worden, acht hebben als de dienaren des woordts, ghelijck boven verhaelt is.

(71.) Die een wettelicke ghetuijghenisse brenght, sal tot den nachtmale toeghelaten worden, tensij dat het langhen tijdt te voren gheschreven is, want alsdan moet men na sulcken vernemen, evenalsof sij gheen ghetuijghenisse en hadden. Doch soo betaemt het, dat wij gheneichder sijn om die toe te laten dan af te sluijten, welcker godtsalicheijt gheprobeert wordt of door gheschreven of door levendighe ghetuijghenisse.

(5.) De dienaers ende ouderlinghen sullen wel voor hen sien, dat se niet en handelen in den consistorien, classen ende sijnoden, dan tghene dat kerckelick is. Maer die dinghen, die ten deel kerckelick den deel politisch sijn, alsoo daer veel dinghen in huwelixen saecken voorvallen, soo daer eenighe swaricheijt in voorvalt, soo sullen sij aen het oordeel ende autoriteijt der overheijt aensoecken.

(18.) De broeders hebben voor goet aenghesien, dat men neerstelicke te boecke stellen sal den afscheijdt ende ghetuijghenisse der dienaren, die vertrecken. Maer aengaende d'andere lidtmaten, dier namen ende tijdt des vertreckens mitsgaders d'oorsaecken (nadat men vindt, datter veel aen gheleghen is) sal men opteijckenen.

(29.) In den plaetsen daer de christelicke ghemeijnte gheen ghemeijnschap hebben en mach met de gasthuijs, H. Gheijst ende andere arme-

goederen, maer alleijn d'aelmoessen vergaderen ende wtgheven, die in der kercke ofte andersins hun ghegheven worden, daer sal men bij de oordentlicke verkiesinghe der diaconen hierboven verhaelt blijven. Maer daer de magistraet haer in de ghemeijnschap der voorghemelde goederen toelaten wil, daer sal de consistorie dobbel ghetal van diaconen kiesen ende daerna tselve der ghemeijnte voorstellen. Ende sooverre de ghemeijnte dieselve alle voor goet houdt, soo sal men de voorschreven mannen der overheijt voorstellen om daerwt de helft te verkiesen, ende alsoo sullen se vercoren blijven. Maer daer men die eerste maniere van verkiesinghe evenwel hebben can, sal men deselve als die bequaemste volghen.

Is besloten, dat men aen Hadrianum Jansz, dienaer van Leijden, nu te Delft sijnde, schrijven sal, opdat men sie, of hij sich in den dienst der Goutsche kercke voor eenen tijdtlangh begheven wil.

Is daerna wt den brief, aen Johannem Heindrici, dienaer van ter Gouw ghesonden, ghebleken, dat Hubertus van hun met namen begheert worde. Soo is dan den brief van Adriaen Jansz opghehouden ende men heeft daerna van Huberto begonnen te spreecken, als volghen sal.

(49.) Hoewel het staen voor den deuren der kercke om de aelmoessen te versamelen het allervoechelixte ende bequaemste is, soo is nochtans besloten, dat de wijse van omme te gaen als noch in de vrijheit der kercke staen sal. Doch soo sullen de dienaers arbeijden, dat sij het ommegaen, sooveel mueghelick is, sonder erghernisse afbrenghen.

(36.) Is besloten, dat in den plaetsen, daer de diaconen alleen der aelmoessen hebben, die se versamelen, voor de consistorie haer rekeninghe allen maenden doen sullen. Maer daer se ghemeijnschap hebben met de H. Gheest ende anderen armegoederen, daer sullen sij de reeckeninghe doen voor die de overicheijt daertoe beneven sommighe der consistorie verordineeren sal. Ende dit sal men telcken der ghemeijnte voordraghen, opdat een ieghelick, die wil, sich bij de reeckeninghe vinden mach.

(33.) De diaconen sullen alle weecken op henselven vergaderen om rijpelick van der armen saecken te spreecken.

(34.) Aengaende d'wtdeijlinghe der aelmoessen, wien ende hoeveel, dat sal staen aen de discretie der diaconen, die tot dien eijnde hare versamelinghen houden, dat se niet en doen sonder malcanders advijs in oordinaerlicken saecken. Ende in ghewichtighen saecken sal het wel staen, dat se den raet der consistorie ghebruijcken.

(35.) Het sal oock der diaconen ampt sijn tghelt der armen selve wt te gheven ende niet door een ander.

XXII Junii.

Overmidts onse broeder Hubertus met namen van die van der Gouw

begheert is om hare kercke te bedienen, ende sij nog gheen seecker gheordineert stipendium hebben voor eenen tweeden dienaer, is besloten, dat Gerobulus aen die van ter Gouw wt den naem deses sijnodi schrijven sal, dat de sijnodus Hubertum voorschreven tot eenen kerckendienaer voor der Goudtsche kercke vercoren hebbe ende hem nu derwaerts seijnde, opdat se hem eens hooren mueghen predicken, doch dat hij hemselven aen hun niet en mach verbinden, voordat sij hem met eenen stipendio verseeckert hebben sullen.

De broeders aenghehoort hebbende de propositie ende beschuldinghe, die Gallinaceus ghedaen heeft teghen Michaelem Andriesz, ende overwoghen hebbende de crancke ontschuldinghen desselven Michaelis, hebben ghekent ende wtghesproocken, dat hij schult heeft. Is oock ghestraft, dat hij sich in de classische versamelinghe van den Briel selden heeft laten vinden ende doch gheen oorsaecke sijns wtblijvens laten weten. Hierin heeft Michael sijne schuldt ende sonde voor der versamelinghe des sijnodi bekent ende voortaen ghehoorsaemheijt belooft.

Heeft oock sijn schuldt bekent van dat hij, in Dirxlandt comende, sijnen dienst daer aengheboden heeft sonder der kercke attestatie sijns afscheijdts van der vorigher ghemeijnte van Heenvliet, daer hij ghedient heeft, te vertoonen noch hiervan eenich ghewach te maecken.

Op de vraghe wt het schrijven Gallinacei, die gheschreven hadde, dat Michael sijne ghemeijnte trowlooselijck verlaten heeft (twelck hij Michael missaeckt), of Michael, sijnen dienst eener anderen kercke belovende sonder metweten sijner overheijt ende classe, met der waerheijt mach gheseijt worden sijne ghemeijnte van Heenvliet, trowlooselick verlaten te hebben, hebben de broeders gheantwoort ja, overmidts Michael sich met deser beloftenisse (die sonder conditie, of het der overheijt ende consistorie believen soude, gheschiet is) aen eener anderen ghemeijnte, sooveel in hem is, verbonden heeft. Bijsonder soo valt dese clachte teghens hem, overmidts hij van te vooren bekent heeft de classische versamelinghen onbehoorlicken versuijmt te hebben, hetwelcke met der waerheijt gheheeten mach worden sijner ghemeijnte die behoorlicke trow niet houden, bij derwelcke een dienaer ghehouden is te blijven tot sijn doot of tot eenen behoorlicken afscheijdt toe

Aengaende de beschuldinghen van die van den Haghe teghen Michaelem voorsz., ten eersten dat hij met toorn ende onwillicheijt sich onghehoorsaemlick teghen de consistoriale broeders aldaer ghedraghen ende somtijdts met toornighen ghemoet wt de consistorie gheloopen soude hebben, ten tweeden dat hij niet tevreede en is gheweest met het huijs, twelck hem van der ghemeijnte toegheleijt was, ende alsoo die ghemeijnte voorsz. op costen ghebracht heeft, ten derden dat hij sich opentlick van der consistorie op den predickstoel niet sonder erghernisse beclaecht

heeft, hebben de broeders besloten, dat men den ghedeputeerden broeder van den Haghe aensegghen sal, dat de sijnodus wel acht, dat hij na wtwijsen der persuasie sijner conscientie dese punten der beschuldinghe voortghebrocht heeft, doch nademael MICHAEL die ontkent ende daer gheen ghetuijghenisse aen beijden sijden en is ende die stucken soo seer swaer niet en sijn, dat men dese dinghen begraven sal ende hem int generael vermanen, dat sulcke stucken, als verhaelt sijn, eenen dienaer seer qualicken betamen, oock dat hij MICHAEL in sijn eijghen conscientie gae, of hij hierinne schuldich is, ende soo hij onschuldich is, hem voor sulx wachte.

Is besloten, dat men MICHAELI sal aensegghen, dat hij om een oock der stucken wille, die GALLINACEUS hem voorwerpt ende hij niet en ontkent, weerdich is van sijnen dienste ghedeposeert ende afgheset te worden. Doch nademael men niet sooseer op sijne verdienste acht neemt als op de teerheijt der eersten beghinsselen der kercke, daer noch alle dinghen niet te deghen in orden ghestelt en is, ende alle dienaers van de ordeninghe der kercke gheen grondich verstant ende kennisse en hebben, is besloten, dat MICHAEL noch in sijnen dienst blijven ende heftelick vermaent worden, dat hij sulcks niet meer en doe etc. Ende sal van hem gheeijscht worden, dat hij bekenne weerdich te sijn afgheset te worden ende om verghiffenisse sijner schuldt Godt ende de broeders bidde.

Dit heeft MICHAEL gheweijghert te bekennen ende te doen ende is onversoent van den broederen wechghegaen, hertelicken vermaent sijn[de], dat hij sich wel bedencken soude.

ARNOLDUS FRANS, dienaer van Sommerdijck, is ghestraft van dese navolghenden sonden: ten eersten dat hij, wt Enghelandt comende, met sijn wijf onghetrowt gheseten heeft, 2. dat hij gheseijt heeft haer ghetrowt te hebben ende alsoo hier in dit stuck teghen die waerheijt ghesproocken heeft, 3. dat hij ghelt ghenomen heeft voor doopen ende anderen kerckendiensten. Hiervan heeft hij sijn schuldt voor den broederen bekent. Ende is besloten, dat hij wederomme in sijne plaetse trecken sal, ende dat men neerstelick sal vernemen, of hij sich niet in anderen dinghen meer misdraghen heeft, twelck soo men niet en bevindt (alsoo wij hopen), soo sal men hem noch een tijdtlangh in den dienst laten, tenware dat men saghe, dat hy sonder groote erghernisse niet dienen en conde, in welcken val men hem transfereeren sal in eene andere plaetse, die men d'allerbequaemste sal dencken te weesen.

MICHAEL ANDREAE, sonder teijcken van boetveerdicheijt voor den middach ghescheiden sijnde, is na de middach wederomme in de versamelinghe ghecomen ende heeft sijne schuldt bekent van sulcken sonden, als boven verhaelt sijn, voor Godt ende den sijnodo. Heeft oock bekent hier-

omme weerdich te sijn van den kerckendienst afgheset te worden. Heeft sich oock met Gerardo Gallinaceo ende Ernesto versoent.

(22.) Van den scholen is besloten, dat ten eersten de ministri van allen classen sorch draghen sullen, op welcken plaetsen schoolen behoeven te wesen.

2. Of de schoolmeester der plaetse, daer men van handelt, voortijdts een openbaer ende ordinaris stipendium ghegheven is.

3. Sullen sij van de magistraet begheeren, dat het hun gheoorloft sij, een schoolmeester te setten, ende dat de magistraet tstipendium bevele te betalen, twelck eertijdts betaelt plach te worden.

4. De ministri sullen verschaffen, dat de schoolmeesters de Belijdinghe des gheloofs onderschrijven ende sich der discipline onderwerpen, oock mede den Catechismum ende andere dinghen, die der jeucht nut sijn, leeren.

5. Ende soo daer eenighe schoolmeesters waren, die dit niet doen en wilden, sullen de ministers hare overheijt bidden, dat se gheweert ofte afghesettet worden.

6. Soo de dienaers iet van desen verhaelden dinghen van der overheijt niet vercrijghen en conden, soo sullen sij het der hooghe overheijt bij requeste verclaren ende de saecke voortdrijven.

XXIII Junii.

(54.) Is besloten, dat men op den vastdaghen eenerleij forme houden sal. Eerstelick sal men de ghemeijnte tsamenroepen ende eenighen text voornemen ende verclaren ende vierighe ghebeden voor ende naer ghebruijcken. Ende om sulx beter te doen sal men tvolck tot abstinentie van spijs ende dranck ende anderen toeghelaten dinghen vermanen. Men sal tvolck oock vermanen in den tempel te blijven sonder nochtans iemandt hiertoe te dwinghen. Men sal oock in eenighe bequame plaetse des tempels den volcke wat voorlesen wt den Ouden ofte Nieuwen Testamente, tot de gheleghenheijt des tijdts dienende. Ende men sal op den vastdaghen met 2 predicatien tevreeden sijn, ten ware dat den vastdach op den Sondach gheleijt ware, in denwelcke men andersins driemael ghewoonlick is te predicken.

(86.) Men sal de namen derghenen, die vercondicht worden om te trouwen op drie verscheiden Sondaghen van den predickstoel vercondighen, of andersins driemael in grooten noot daervan de consistorie oordeelen sal.

(32.) De ouderlinghen ende diaconen, in haren dienste gheconfirmeert sijnde, sullen de Belijdinghe ende articulen der discipline onderschrijven.

(87.) Het huwelick sal bevesticht worden in eenich van den plaetsen, daer de namen wtgheroepen sijn. Doch soo iemant in een ander plaetse

trouwen wilde, die sal ghetuijghenisse der proclamatien van der consistorie medebrenghen. Ende de minister der plaetse, daer se trouwen sullen, sal dit niet doen sonder tadvijs sijner consistorie.

(85.) De personen, die trouwen willen, sullen opentlick in der ghemeijnte afgheroepen ende ghetrowt worden. Ende soo iemandt, door cranckheijt verhindert sijnde, begheerde in huijs te trouwen, daervan sullen de dienaers ende de consistorie oordeelen. Ende soo sij het toelaten (twelck niet sonder groote beraetslaghinghe ende swaren noot gheschieden sal) soo en salt evenwel niet gheschieden dan d'wtroepinghen in der kercke ghedaen sijnde ende in de teghenwoordicheijt der vrienden ende nabuijren. Ende de dienaer salt der ghemeijnte opentlick aenseghen, dat se ghetrowt sijn.

(83.) De dienaers en sullen niemandt wtroepen dan die verclaren, dat se sich oock van hun willen laten trouwen. Ende men sal hun vermanen, dat se bij malcanderen niet en woonen noch slapen, voordat se ghetrowt sijn. Die hierteghen doen sal men berispen. Die niet ghehoorsaem en sijn, sal men den magistraet aengheven. Men sal oock niet lichtveerdelick tot de hooghe overheijt gaen, voordat men bij de oordentlicke magistraet sijn best ghedaen heeft.

(84.) Niemant en sal wtgheroepen worden om te trouwen dan eerst ghetuijghenisse vant consent sijner ouderen ende (soo sij te voren ghehijlickt sijn gheweest) van de afstervinghe der eerste partie vertoont te hebben. Ende soo het gheschiede, dat iemandt den ministers ende consistorie hierinne niet ghenoech en dede, soo sullen de partien dit de magistraet te kennen gheven ende derselver consent den dienaren overbrenghen.

(88.) Overmidts d'officiaelen des Antichrists int paeusdom d'autoriteijt ende recht der overheijden in den echtscheijdinghen aen sich ghetrocken hebben, soo sal de magistraet van den ministers wt Godes woort ghebeden ende vermaent worden, dat se na wtwijsen des woort Godts ende anderer wetten dien helpen, welcke in soodane saecken hare hulpe behoeven ende begheeren.

(89.) D'ontschuldighe partie, hare partie van overspel overwonnen hebbende, sal se van der magistraet begheeren een wtspraeck van scheijdinghe ende, soo de magistraet dit niet en begheert te doen, sal se dan van den magistraet soecken te vercrijghen, dat se der consistorie toelate te doen, sulx als sij wt Godes woort oordeelen sal recht te wesen. Soo men dit oock niet en can vercrijghen, soo sal de consistorie haer vermanen in een ander plaetse te trecken, daer se de hulp der overheijt ghenieten can.

(Partic. 21.) Aengaende die over 7 jaren te nachtmael gheweest sijn ende tpardoen ghehaelt hebben, hoe men se toelaten sal tot den nacht-

male, is gheantwoordt, soo de erghernisse openbaer is, soo sal se oopentlick ghebetert worden. Maer overmidts in desen ghemeijnen val onghelijckelick ghesondicht is, soo sal de consistorie na gheleghentheijt der daet oordeelen, of het ghenoech is met de belijdinghe voor der consistorie ende verclaringhe op den stoel of niet.

Desghelijcks d'antwoorde op de vraghe van den Francoischen minister te Middelburch van eenen, die te misse ghegaen heeft na de bekende waerheijt.

Men heeft eenen Michaelem Egidii, die onberoepen in de classe van Dordrecht sich onderwonden heeft te leeren ende te doopen, ghestraft ende heftelick vermaent, dat hij hem van nu voortaen wachte eenighen kerkendienst, tsij leere of doop, te bedienen om sijns grooten onverstandts ende onwetenheijts wille, alsoo dat hij niet bequaem en is een slecht lidtmaet der ghemeijnte te wesen. Dit heeft hij belooft te doen.

Aengaende Hadrianum, een predicant in Mijnsheerenlandt, is hij ghehoort ende van sommighen punten der religie ondervraecht, waerop hij redelick wel gheantwoort heeft. Daeromme hebben hem de broeders eenen text ghegheven, daerop hij morghe eene corte vermaninghe sal doen, welcke sommighe broeders sullen hooren ende der versamelinghe weder aenbrenghen.

(82.) Op den 32 artickel van Embden van der straffinghe der groven sonden is dit van den broederen tot verclaringhe bijghevoeght, dat men met dengheenen, die van groven sonden eenich berow toonen, niet terstont tot de leste excommunicatie comen en sal, maer hun voor eenen tijdtlangh van den nachtmale afhouden.

Aengaende den dienaer van Ooltgensplaet, welcke van den sijnodo begheert heeft van een wooninghe voorsien te wesen, is besloten, dat de classe, daer de voorseijde plaetse onder hoort, bij requeste aen mijn heer den Prince aenhouden sal, ende sooverre als dit hun van die van der Plaete gheweighert wordt, omdat sij met hem niet tevreede en sijn, soo sal men toesien, datter een ander dienaer ghestelt worde. Soo het aver des volx schult is, sal men door den Prince daerteghen procedeeren.

(Part. 22.) Op de vraghe van de afsnijdinghe derghenen, die tot den Mennoniten vervallen sijn, is gheantwoordt, dat men tot de afsnijdinghe derselven sal voortvaren door die trappen, die in den Embdtschen sijnodo voorghestelt sijn.

Op de vraghe van die van Xijrixee, wat men doen sal met eenen broeder, die, door de bijwooninghe van eener vrouwe in een huijs quade suspitie van hem ghevende ende hiervan vermaent sijnde, nochtans in tselve huijs blijft, R. Nademael men hem meermaels broederlicken sal vermaent hebben, soo hij niet hooren en wil, sal men hem van den

nachtmale afhouden ende segghen, soo hij sich niet en betert, dat men hem excommuniceeren sal.

(Part. 8.) Op de vraghe van die van ter Gouw, wat men met den papen doen sal, die int heijmelick doopen ende trouwen, R. Men sal sijn beste doen om dit te weeren eerst bij de overheijt der plaetse, daerna, soo sij het weighert, bij den Prince.

(Part. 9.) Op de vraghe van die van Dordrecht, of men de kinder der afghesneden van der ghemeijnte doopen mach, R. Ja met conditie, dat men de ghevaders vaster in de belofte van die kinder ghetrouwelick te onderwijsen verbinde.

(10.) Op de vraghe van die van den Briel, of men een kindt, van eener vrouwe ghedoopt, in der kercke doopen sal, R. Ja, overmidts dat vrouwendoop gheen doop en is.

(11.) Op de 2 vraghe van die wt den Briel, of een overspeeler tot een huijsvrouw nemen mach die, met derwelcke hij overspel ghedaen heeft, R. Men sal hierin niet handelen teghen de civile rechten ende wel acht nemen, dat men alle erghernisse hierinne vermijde.

(6.) Op de 3 vraghe derselver, of een dienaer des woordts die aen de pest cranck legghen laten mach te besoecken, om dieswille dat hij van den volcke gheschuwet wordt, is gheantwoort: nademael Godt de cranck-ken bevolen heeft te visiteeren ende gheen onderscheijt van cranckheijt ghemaeckt en heeft, dat se schuldich sijn, tot sulcke menschen gheroepen sijnde, te gaen, niet beroepen sijnde ende wetende, dat men haerder van doen heeft, oock te gaen, doch dat de dienaers hierinne niet stoutelick ende onvoorsichtelick en handelen, ende soo sij mercken, dat se meer breecken dan timmeren, dan sal de consistorie hiervan kennisse draghen ende oordeelen.

(Gener. 14.) Op de voorstellinghe, wat men met den dienaren doen sal, die nu in den dienst sijnde noch niet gheexamineert noch wettelicke beroepen noch ghesonden en sijn, R. De classe sal se examineeren, als-of se noch nooit ghedient en hadden. Ende in val dat se onbequaem bevonden worden in leere ofte leven, soo sal men se van haren dienste suspendeeren, totdat se bequaem sijn. Ende soo sij bequaem sijn of in hun eenighe hoope van bequaemheijt ghespuert wordt, soo sal men hun, met voorgaende behoorlicke correctie van hare voorighe ongheschicktheijt ende lichtveerdicheijt, op eenighen text der schriftuijre een predick laten doen, de Confessie ende de articulen doen onderschrijven, in de ghe-hoorsaemheijt ende tsamencoomste der classe verbinden, door een van de ministers der classe laten presenteeren ende een forme van consistorie in der ghemeijnte stellen, daer men se ghebruijcken wil.

(1.) Op de vraghe van die van Walcheren, of het niet goet en ware, dat men goede homilias op den Catechismum maeckte, R. is gheantwoort,

dat men dit sal laten blijven, maer dat het goet ware, dat de dienaers oordentlicke bij ghebuerte in classicis conventibus een vraghe ofte twee wt den Catechismo cortelicken wtleijden, opdat se alsoo malcanderen oeffenen ende scherpen mochten ende den Catechismum oordentlicke, grondelick ende stichtelick voor der ghemeijnte leerden verclaren.

(2.) Op een andere vraghe van dieselve broeders van eene nieuwe oversettinghe der bibele in onse Nederduijtsche tale is gheantwoordt, dat men [toeven sal] [1]), totdat d'oversettinghe der bibel in de Francoische ende Latijnsche sprake, die nu voorhanden is, int licht ghecomen sal wesen, opdat men se daerwt in onse spraecke te lichter ende te beeter oversetten mach.

XXIV Junii.

(3.) Op de vraghe van die van Walcheren, hoe men de Wederdooperen weeren ofte op den rechten wech brenghen sal, is besloten, dat de dienaren haren overheijden bidden ende vermanen sullen, dat se niemandt ontfanghen noch lijden, dan die wettelicke sweeren der overheijt ghehoorsaem te sijn, ende die daer nu schoon woonen, vermanen tot den ghehoor des goddelicken woordts, item hare kinderen ten doope te brenghen, ofte soo sij sulx weijgheren te doen, dat se hun in de teghenwoordicheijt der predicanten ontbieden ende hare opinien bevelen te verclaren ende te verandtwoorden. Het sal oock daerbeneven goet wesen, dat de dienaers in hare heijmelicke versamelinghen soecken te comen of te seijnden ende te bewijsen, dat haren handel onrecht is.

(4.) Op de vraghe van die van Zijrixee, of een minister, notarius publicus van te vooren gheweest sijnde, noch in dien dienste blijven mach, is gheantwoordt, dat hij testamenten ende huwelixe voorwaerden maecken mach, insonderheijt daer men gheen andere hebben en can, item in bequame ende stichtelicke plaetsen, maer sullen hun wachten te comen in ergherlicke plaetsen als in herberghen etc. ende hun oock niet bemoeijen met ander notaris-handelinghen. Ende wt oorsaecke van deser vraghe is besloten, dat een ministers huijsvrouwe in gheval van noodt gheen openbare of winckelneeringhe drijven en mach.

(12.) Op de vraghe van die van den Briel, of een lidtmaet der ghemeijnte willende trouwen een persoon, die Papist, Doops ofte werltsghesint is, van den dienaer ghetrowt sal mueghen worden of niet, R. Dat men hem te voren vermanen ende waerschouwen sal, ende soo hij nietteghenstaende de vermaninghe evenwel ghetrowt wil wesen, dat men se trouwen sal, dewijle het openbaer trouwen politisch is. Wat men nu doen sal met dien, die de vermaninghen weijgheren aen te nemen, ja

[1]) »Toeven sal" ontbreekt in dit h. s., doch is aangevuld uit de oude afschriften.

noch teghen de dienaers quaet spreecken, is gheantwoort, dat de consistorie met dien sal handelen na d'omstandicheijt der saecke, tsij met schuldtbekenninghe voor de consistorie of opentlick, of voor een tijdt van den nachtmael af te houden, of met de trappen der excommunicatie voort te varen na hare discretie.

(19.) Op de vraghe van die van Delft, of de huwelicken, die met wtghedruckten woorden niet verboden en worden, Levit. 18, dan wt teghenstellinghe ende consequentien besloten worden, voor verboden ende ongheoorloft ghehouden sullen worden, R. Ja dewijle sij van ghelijcker aert ende natuijre sijn. Ende voort op de vraghe, als d'overheijt sulck een huwelick toelaet [1]), wat de minister doen sal, is gheantwoordt, dat hij de personen niet en trouwe sonder schriftelick bevel van den magistraet te hebben ende de magistraet ende die personen ghenoechsaem van te vooren van deser saecke ghewaerschowt ende vermaent te hebben.

(73.) Het is der dienaren ende consistorien amt vlijtich acht te nemen wie de lidtmaten der ghemeijnte sijn of voormaels gheweest hebben, item of se telcken nachtmale communiceeren, soo niet hun int bisonder aen te spreecken of door andere bequamen laten aenspreecken, of daer achterdencken is in leer of leven, soot niet helpt, voor de consistorie ontbieden ende vermanen, de verachters waerschouwen ende dreijghen met Godts gherichte, ende soo dit alles niet en helpt, met de classe beraetslaghen. Doch dat men niet lichtveerdelicken tot der excommunicatie en come.

Hadrianus, dienaer van Mijnsheerenlandt, is ghehoort gheweest van onsen broeder Christiano, Casparo Coelhaes ende Ernesto op den text, die hem voorghestelt was. Ende hij heeft wel onoordentlicken ende slecht, doch schriftmatelick ghepredickt. Is vermaent in den sijnodo, dat hij neerstich sij int studeeren, waertoe wij elck een stuck ghelts ghegheven hebben om hem eenighe boecken te coopen. Men heeft hem oock vermaent een gheschickt ende mâtich leven te leijden ende sijne classe neerstich te besoecken ende ghehoorsaem te sijn. Ende die van Dordrecht sullen in sijn dorp trecken ende hem presenteeren, oock om onderhoudt voor hem te versoecken etc.

Petro Os, dienaer tot Heuckelom, 10 maenden ghedient hebbende teghen 200 gulden tsjaers ende 70 gulden ontfanghen hebbende, resteert noch etc. Bidt om betalinghe ende begheert hierinne van den sijnodo gheholpen te worden. Is gheantwoordt, dat hij een supplicatie aen sijne Excellentie maecken sal ende M. Taffin bidden, dat hij hem hierinne behulpelick wesen wille.

---

[1]) »toelaet". Het h. s. heeft »toelaet, wat de minister toelaet", blijkbaar bij vergissing.

(Part. 23.) Op de vraghe van die van Delft, of men eenen lombardier ten nachtmale mach toelaten, R. Neen, want hoewel sulcke hanteeringhe van den magistraet toeghelaten is, soo isse nochtans meer om der hertheyt ende boosheyt der menschen hertes wille dan na den wille Godes toeghelaten. Daerbenevens souden veele hondert menschen door die toelatinghe eens sulcken menschen gheerghert worden.

Op de vraghe van die van Zijrixee, wat men doen sal met den ministro, die in dronckenschap dickwils bevonden is na meer vermaninghen, sijn de broeders ghewesen op den 33 artikel des Embdtschen sijnodi.

Op de propositie des dienaers van den Briel, of men Andream in den dienst der Brielsche kercke laten sal, R. Nademael hij sich na sijnen val ghebetert heeft ende sijnen dienst (boete van sijner sonde ghedaen hebbende) stichtelick bedient, soo sal men hem in sijnen dienst laten, daerin men hem ghedult heeft tot op desen sijnodum toe.

(17.) Op de vraghe van die van Dordrecht, wat men doen sal met een man, die int paeusdom sijns broeders wijf ghenomen heeft ende ontrent 14 of 15 jaer met haer ghewoont ende kinderen bij haer ghewonnen heeft, R. Sulcke eene bijwooninghe, dewijle sij van Gode verboden is, en can van den menschen niet toeghelaten worden. Maer aenghesien de man nu leedtwesen van sijner sonde heeft ende te volghen, sulx als Godes woort vermach, tsij te scheiden ofte te blijven ghewillich is, is besloten, dat de classe van Dordrecht den gantschen handel aen die van Geneven ende Heidelberch overschrijven sal. Middelerwijl en sal men hem tot den nachtmale niet toelaten.

(18.) Op de vraghe derselven van eenen cruepel, diens huijsvrouwe van hem gheweest is ontrent 20 jaeren, van welcker doot men noch niet recht seecker en is, ende sint bij een andere vrouwe gheseten heeft ende noch sit, of men hem met deser trouwen sal, R. Men sal hem eerst tot den magistraet seijnden om consent aldaer te halen, ende consent hebbende, sal men hem in de consistorie trouwen ende eerst sijn sonde scherpelick voorhouden.

(13.) Op de vraghe van die van den Briel van een man, die van sijn huijsvrouwe nu langhe tijdt solenneelicken ghescheijden is om des verscheiden gheloofs ende onderlinghen ghekijfs wille, ende bij een andere huijsvrouwe langhe gheseten ende kinderen ghewonnen heeft, ende den doot sijner vorighen huijsvrouwe niet bewijsen en can, of men dese vrowpersoon van den nachtmale sal afhouden ende of se behooren ghescheiden te worden, is gheantwoordt, dat men se afhouden sal, tot tijdt toe dat hij bewesen sal hebben, dat sijn vorighe huijsvrouwe doot is, ende alsdan soo sal men besien, hoe men doen sal in de echtscheidinghe na d'antwoordt van Geneven ende Heijdelberch, tot welcke kercken den broederen gheraden is van deser saecke te schrijven. Ende

soo men bevindt, dat sijn vrouwe doot is, soo sal men hem om sijner sonde wille straffen ende haer tot den nachtmale toelaten.

(14.) Op eene andere vraghe derselver broederen, of een vrouwe niet wederomme en soude mueghen trouwen, wiens man nu 7 of 8 jaren wt gheweest is, ende sij niet en weet, of hij levendich of doot sij, is gheantwoordt, dat se consent ende losspreeckinghe bij den magistraet aensoecken sal.

(15.) Op een vraghe derselve broederen van een jonghghesel, die met een dochter in belofte staende 15 jaer huijsghehouden heeft, daerna haer verlaten ende een andere ghetrowt heeft, ende sij die verlaten is begheert, dat men haer oock, een scheidtbrief hebbende, met een ander trouwe, R. Sij sal hare saecke der overheijt recht voorstellen ende van haer bevel ende consent begheeren.

(16.) Op de 10 questie derselven is gheantwoordt, dat se met deser huwelixe saecke bij den magistrate voortvaren, alsoo sij begonnen hebben te doen.

Petrus Os ende Adamus, dienaer van Asperen, sullen van de classe van Dordrecht voorsien worden, totdat men hun erghens beroepen sal. Middelerwijl sullen sij sich in der classe neerstelick oeffenen met proponeeren ende predicken.

Op de vraghe van den schendelicken ende argherlicken handel Heinrichi onses broeders, dienaers van Gorichom, hebben de broeders met eener stemme wtghesproocken, dat hij van sijnen dienste afgheset sal worden, maer dat men dit niet int wercke en sal stellen, voordat een ander dienaer in sijn plaetse ghestelt sij, opdat de kercke versien mach.

Bartholdus ende Gerardus Gallinaceus sijn vercoren om tot Gorichom te gaen ende dit voorschreven den consistorio aen te dienen met brieven van den sijnodo aen het consistorium. Ende sullen hun vertrowder wijse verclaren den gantschen handel Heinrichi, ende dat hem de sijnodus afset van sijnen dienste, ende sullen hun Hadrianum Jansz. voorstellen, aen welcken men oock schrijven sal. Maer soo sij sich beswaerden Hadrianum aen te nemen, of Hadrianus sich beswaerde om ghewichtighe oorsaecken te comen, soo sal men hun Regnerum seijnden, ende Hadrianus sal in sijn plaetse treden, totdat die van Gorichom met blijvenden dienaren voorsien sijn. Ende soo sij nu of hierna eenighe andere begheerden, sullen sij die met den advijse der classe volghende tartikel van de discipline aennemen.

De ghedeputeerde broeders sal men met een brief van credentie aen de consistorie seijnden, oock d' acta hiervan medegheven.

Onsen broeder Christianus Sinapius sal tot Gheertruijdenberch met brieven van desen sijnodo gaen om de kercke aldaer met den dienste te versien, ter tijdt toe datter eenen blijvende dienaer ghestelt worde.

XXV Junii.

Is besloten, dat men aen Taffinum seijnde om in den naem des sijnodi op hem te begheeren, dat hij een briefken aen sijn broeder schrijve om van sijner Excellentie een ordonnantie te verecrijghen van alimentatie des dienaers van ter Gow op den rentemeester van den Regulieren Twelcke soo het niet in diligentie ghedaen wordt, soo en can men der kereke van ter Gouw niet helpen.

Den sijnodo is aenghegheven, dat Hermannus Moded ten eersten sich noeijt en heeft aen der ghemeijnte van Zijrixee willen verbinden; ten anderden dat hij bij sijne overheijt sonder weten ende willen des consistorie hemselven ghesocht heeft te Middelburch in te dringhen, voorwendende dat sijnen dienst der kereke van Xijrixee onvruchtbaer was; ten derden dat hij sijnen dienst onvruchtbaer ghemaeckt heeft door zijne ergherlicke conversatie.

Aengaende den handel Hermanni Moded, dienaers der kereke tot Xijrixee, hebben de broeders besloten, dat soo haest als Hermannus wederomme ghecomen sal wesen, het consistorium van Xijrixee de classe t' samenroepen sal, aen dewelcke sij begheeren sullen, wat de classis achtet in deser saecke behooren ghehandelt te worden. Ende die met den advijse ende oordeel der classe niet tevreede en sal wesen, tsij Hermannus of het consistorium, sal hem tot de drie classen van Dordrecht, Briel ende Walcheren, van den sijnodo daertoe gheordonneert, beroepen, van welcken elck twee mannen wtseijnden sullen. Is oock besloten, dat Taffinus met een brief aen sijner Excellentie mede daerhenen trecken sal, opdat de saecke met authoriteijt afghehandelt werde [1]).

(59.) In den plaetsen, daer selden predicatien gheschieden ende nochtans kinderen te doopen sijn, sal eenen tijdt gheordonneert worden, dat men de kinder in de kercke ten doop brenghe, ende men sal een teijcken met der clocke gheven, tvolck te samen roepen ende een corte predick voor den doope doen.

(90.) Is besloten, dat de kerckendienaers, die op den sijnodum te gaen ghedeputeert worden, ghetuijghenisse brenghen van den consistorie ende classe ende niet van der overicheijt.

Op de vraghe van die van Dordrecht, hoe men doen sal met den weduwen ende kinderen der afghestorvenen ministers, is gheantwoort, dat eene ieghelicke classis voor de haren bij de Excellentie ofte overheijt

[1]) Op het voorbeeld van Rutgers, *Acta*, p. 166, 167 hebben wij ook de volgorde veranderd in deze beide alineas. In de acten zelf staat het besluit der synode over Moded voorop en volgt daarna de beschuldiging. Reeds in het h. s. is de te veranderen volgorde door den scriba met een a en b in margine aangeduid.

versoecken sullen, dat se met haren kinderkens onderhouden mueghen worden, soolangh als se in dien state sijn.

(30.) Men sal oock d' ouderlinghen ende diaconen met afeijsschinghe der ghetrouwicheijt ende ghebede tot Godt in haren dienste bevestighen na de forme, ghelijck als boven van den dienaren verhaelt is.

(Part. 7.) Nademael het besloten is, dat der ouderlinghen ende diaconen halfdeel alle jaren verandert sal worden, soo is de vraghe, hoe men hierinne doen sal met den eersten, totdat d' oordeninghe in haren gangh coomt, opdat niemandt sich te beclaghen en hebbe. R. Men sal die swaricheijden der broederen, die met teerste jaer af begheeren te wesen, overweghen, welck de grootste sijn, ende sij sullen hun alle der discretie des consistorie onderwerpen, welcke oordeelen sal, wie onder hen allen blijven sal of niet. Maer soo se dit niet begheeren te doen, soo sal men tlot daerover werpen.

(44.) Men sal tSondaechs na het tweede ghebet der voormiddaechsche predicatie dese woorden aenhanghen: Wilt ons oock stercken in den waren gheloove, daervan wij etc. met den articulen des gheloofs. Ende voor den catechismipredick na het ghebet de 10 gheboden verhalen na den text Ex. 20 ende Deuter. 5. Maer in den weeckpredicken en sal men gheen van beide lesen.

(45.) Men sal Sondaechs smorghens ende snamiddachs int vergaderen des volx den ghemeijnten vrijlaten te lesen beneffens tpsalmsinghen, of alleen te singhen. Doch daer men leest, sal men alleen de canonijcke boecken opentlicke den volcke voorlesen ende soodane, als de consistorie oordeelen sal der ghemeijnte stichtelickste te weesen. Doch dat men toesie van lesen ende singhen op te houden teghen d'wre.

(48.) De dienaers sullen d'overheijden bidden, dat se de prophane ende werltlicke wtroepinghen van coopinghen, vercoopinghen, verloren goet etc. in der kercke afsetten willen.

De brieven der broederen van Noorthollandt sijn ghecomen, waerinne sij sich ontschuldighen, waeromme sij niet ghecomen en sijn in den sijnodum, belovende voor goet te bekennen, aen te nemen ende t'onderhouden, sulx alsser besloten wordt. Ende is besloten, dat men hun wederomme sal schrijven, dat hare ontschuldinghe van ons aenghenomen is. Men sal hun oock d' acten seijnden ende bidden, dat se deselvighe in haren ghemeijnten int wercke stellen, oock onsen dienst ende hulpe aenbieden om iemanden aen hun te schicken, die hun in d' opschickinghe harer kercken helpen mochten, soo onse hulp begheerden.

Op de vraghe van eenen Petro Hijperphragmo, die na den kerckendienst staet, is gheantwoort, dat men hem niet toelaten en sal, dewijle men hem voor suspect houdt, maer dat men hem eenen tijdtlangh vlijtich naspueren sal ende sijn gheloof ende wandel insien. Ende midde-

lerwijl sal men schrijven na Heidelberch ende Embden om seeckere ghetuijghenisse van hem te hebben.

Heidano is opgheleijt na Heidelberch hiervan te schrijven aen Dathenum ende Milium, ende Taffino aen Polijandrum tot Embden.

Is besloten, dat men Hubertum sijner consientie bevelen sal, of hij noch een dach of ses sich niet ghehouden en vindt te wachten op een stipendium van der Gouw of niet. Heeft gheantwoort, dat hij sich wel ghevoelt meer in den kercken van Hollandt ghehouden te wesen dan in den kercken van Zeelandt, dan dat hem de noodt sijns persoons ende huijsghesins soo langhe niet toelaet te vertoeven ende alsoo int suspens te hanghen. Hierop sijn de broeders van Zeelandt door ghemeijne omstemminghe ghevraecht, of se Huberto, in val dat de beroepinghe van der Gouw bij faute van beloominghe hem faelgieert, de plaetse sijner beroepinghe te Domburch openhouden willen. Hebben sij gheantwoort, dat se dit niet doen en mueghen, overmidts sij daervan gheen commissie en hebben van haren classe ende het comen moechte, dat hun daerentussche een dienaer ghepresenteert worde, denwelcken sij niet en souden mueghen aennemen, ende alsoo schade lijden.

Dewijle dat men twijfelt, of de twee dienaers, die t' Oudewater sijn, niet bequaem en sijn de kercke stichtelicke te bedienen, ende dat men se nu in sijnodum niet en can ontbieden noch examineeren, soo sullen de classen van Dordrecht ende ter Gouw deselve ter eerster gheleghentheijt wt den naem des sijnodi ontbieden ende hen van den staet harer kercke examineeren om te sien, of sij bequaem sijn of niet, ende in val sij niet bequaem en sijn, soo sâl men een van beiden elders setten.

Is besloten, dat onsen broeder Casparus Coelhaes ter tijdt toe dat Leijden opengaen sal, de kercke van Roterdam sal helpen bedienen ende dat M. Taffin daerentusschen sal aenhouden om een stipendium voor eenen derden ministro. Item dat men Johannem Steenbergium, die tot Gheervliet is, voor een tijdtlangh in den naem deses sijnodi beroepen sal om de kercke van ter Gouw met den jonghen man Johanne Heindrici te bedienen.

Is oock besloten, dat men Cornelium Christiani, eertijdts dienaer van Vlaerdinghen, seijnden sal om de kercke van Delfshaven te bedienen.

Is besloten, dat de classe van Dordrecht ende ter Gouw, soo sij het raedtsaem vinden, Theodorum, dienaer tot Leckerkerck, in de plaetse van den eenen dienaer tot Oudewater setten sullen ende wederomme dien van Oudewater tot Leckerkerck.

(24 Part.) Onse broeders, de dienaers der classe van der Paltz, sullen den sijnodum generalem beroepen, soo haest als sij bevinden sullen, dat het nut ende noodich wesen sal ende bequamelick gheschieden sal connen, overmidts hun desen last opgheleijt was van den Embdischen sijnodo,

dan en hebbent om der veranderinghen wille, die in Hollandt ende Zeelandt sint gheschiet sijn, niet en connen volbrenghen. Is oock gheordonneert, overmidts datter veinich provincien sijn, dat eene ieghelicke classis eenen dienaer des woordts met eenen ouderlingh tot den synodum generalem seijnden sal. Ende hebben de broeders in den naem harer classen belooft sich hierinne ghewillich te laten vinden.

Van het bedeboexken, twelck onsen broeder Freutiers wt laten gaen ende den broederen des synodi ghepresenteert heeft, is voor onraedtsaem aenghesien, dewijle het niet ghebruijckelijck is, dat men het der ghemeijnte opentlick in den naem des synodi commendeeren soude.

Desghelijcks van den gheschreven catechismo ende kerckenoordeninghe, die Godefridus Winghius ghemaeckt ende den synodo overghegheven heeft om in druck te laten wtgaen, soo het goet bevonden worde, is van den broederen bestemt, dat se het godtsalich voornemen ende den goeden arbeijt des broeders loven, dan dat sij op deser tijdt niet raedtsaem en bevinden die boexkens wt te laten gaen, aenghesien dat veele dinghen van desen argumento ghenoechsaem gheschreven sijn ende de kercken besloten hebben bij den ghewoonlicken Catechismo ende ordeninghe, bij den psalmen ghedruckt, te blijven ende daerbenevens hare classische ende synodale versamelinghen hebben, in welcken na gheleghenheijt der tijden ende plaetsen van der kerckenoordeninghe deser landen eendrachtelick besloten wordt.

Is besloten, dat de dienaer van Sarloos, Wijnant Pietersz, dewijle hij ontboden sijnde niet verschenen en is, nietteghenstaende dat hij in der stadt gheweest is etc., voor rebel ende een looper ghehouden sal worden. Ende die van Roterodam, onder wiens classe hij behoort, sullen hem van sijnen dienste setten.

XXVI Junii.

De dienaer van Gheertruijdenberghe is verschenen voor den sijnodo, ende is hem aenghesejjt, dat men op sijn leer ende leven niet te segghen en heeft, daeromme men hem wt dier plaetse nemen wil, dan overmidts hij niet ervaren en is in der regieringhe der kercke, dat de broeders voor goet aensien, dat hij van dier plaetse in eene andere versettet worde ende sijne ghewoonlicke belooninghe hebbe, ter tijdt toe dat hij voorsien sal wesen met eenen anderen dienste, daerinne de classe van Dordrecht sorghe draghen sal.

De broeders hebben voor goet inghesien, dat ter gheleghene tijdt een wt het midden van hun tot Woerden trecke om te besien, of men met den predicante aldaer bij occasie mochte te woorde comen ende hem in sijner grover leere bij den gouvernuer der stadt ende anderen beschamen ende overwinnen, ende alsoo met der tijdt eenen reformatie daer aenstel-

len Hiertoe is benaemt onsen broeder Arnoldus, dienaer der kercke tot Delft. Dan hij heeft sijne onbequamicheijt ghecallegeert, ende en is noch niet eighentlicks van deser saecke ghoresolveert ende besloten.

Op desen dach hebben de broeders d'articulen, in desen sijnodo besloten, wt den monde des scribae oordentlicke beghinnen wt te schrijven.

(20.) Op de vraghe van die van Vlissinghen, of een jonghghesel, die teghen den danck sijner ouderen sijn trouw eener maghet ghegheven heeft ende, dese doort bevel sijner ouderen verlaten hebbende, sich aen een ander, die eens papen dochter is, wettelicke verbonden, ende na dese belofte (ghedurende den tijdt der wtroepinghe) bij d'eerste gheslapen heeft, ende bovendesen van den provisoor der eerste toeghewesen is, nu met een derder (dewijle de tweede, namelick des papen dochter, int recht vrij van hem ghesproocken sijnde, met een ander ghehowt is) trouwen mach, is gheantwoort, dewijle des papen dochter vrijghekent is van den rechteren, hoewel Papistich, soo is het huwelick, dat se namaels begaen heeft, wettelick. Want hoewel men hier wel mocht vraghen, of se recht gheoordeelt hebben of niet, soo wordt nochtans een wtghesproocken vonnisse eens rechters, daervan gheen appel en valt, voor recht ghehouden. Ende hoewel de rechters niet wettelick sijn, soo worden sij nochtans als wettelick gheleden ende haer vonnisse moet statgrijpen. Aen de eerste, dien hij teghen den wil sijner ouderen belooft heeft ende die hij onteert heeft, en is hij niet verbonden, insonderheijt dewijle sijn ouderen noch daerteghen spreecken. Ende hierteghen en strijdt de wet Godts Ex. 22, 16 ende Deut. 22, 29 niet, want aldaer wordt ghesproocken van manspersoonen, die haer eighen voecht sijn, ende niet van soodanen, die onder de macht harer ouderen staen. Hierwt volcht, dewijle de overheijt desen man tot behoorlicker tijdt niet ghestraft en heeft ende noch duldet, dat hij der derder, die hij met verwillinghe sijner ouderen belooft, verbonden sij ende, soo d'overheijt sulx beveelt, trouwen mach.

Op de begheerte van den consistorie van Gorichom, dat men Heinricho sijne sonde vergheven ende in den dienst neven den anderen dienaer een tijdtlangh lijde, is gheantwoort door de ghemeijne omstemminghe der broederen, dat se gantschelick bedacht sijn Heinrichum in den dienst niet te lijden maer metten eersten afsetten. Doch aenghesien den teghenwoordighen staet der stadt Gorichom, ende dat de broeders tijdt behoeven om sich te bereiden, dat Heinrichus noch een dach 10 of 12 of 14 daer blijven sal ende sich veerdich maecken om te vertrecken, soo haest als den anderen dienaer ghecomen sal wesen.

Der classe van Delft is opgheleijt van den sijnodo de kercke van Gorichom voor eenen tijdtlangh met eenen dienaer te versien tsij met Hadriano Jansz of met Regnero, denwelcke die van Gorichom met namen begheert hebben.

Int afschrijven der articulen hebben de broeders van het speelen der orghelen in den kercken besloten, dat het onbetamelick is, ende hebben hiervan ghemaeckt een artikel, die de Lste int ghetal is: Aengaende tspeelen der orghelen etc. [1])

Den 27 Junii namiddach sijn de broeders voortghegaen met schrijven ende ook den 28sten, op welcke eenen ieghelicke, wat hem opgheleijt is, verhaelt is gheworden etc. ende is alsoo de sijnodus in den naem des Heeren gheeijndighet tot Dordrecht a° 1574 den XXVIII Junii.

Casparus Heidanus, praeses nomine synodi ssi.

Arnholdus Cornelius, scriba synodi et Delftensis ecclesiae minister.

Gerardus Gallinaceus, ecclesiae Brilensis verbi minister.

Joannes Gerobulus, minister ecclesiae Vlissinganae sst.

Joannes Miggrodius, verbi divini administer in ecclesia Veriana.

Aegidius Johannis Frisius, verbi minister in ecclesia Rotterdamensi sst

Hubertus Franciscus, verbi divini minister, missus a classe [2]) Delphensi.

Gerardus Culenborgus, verbi Dei minister in ecclesia Zirizeensi.

Petrus Johannes, verbi minister in Schoonhovia.

Jacobus Michael, ecclesiae Christi minister, quae est Dordraci.

Christianus Sinapius Venlo, ejusdem ecclesiae minister.

Joannes Lippius.

Bartholdus Wilhelmi, verbi minister in ecclesia Dordracena.

Franciscus Franckenus, verbi minister in ecclesia Nalwicensi.

Petrus Carpentarius, in ecclesia Schiedammensi verbi minister.

Cyprianus Morrhius, medicus, senior ecclesiae Zirizeensis.

Jan de Hoorne, ouderlinck der kercke tot Middelbourch in Walcheren.

Jan Ernst van Vassen ss.

Jan Canin, ouderlinck Dordrecht.

Claes Janssen Jaghier, ouderlinck Dordrecht.

[1]) »Int afschrijven — etc." staat in margine. Art. 50 van deze kerkordening luidt in de oudste uitgave van 1612 in alle afschriften en volgens de opgave van Rutgers, *Acta*, p. 174, noot, volledig aldus: »Aengaende tspelen der orgelen in der ghemeynte, hout men, dat het ghans behoort affgheset te wesen volgende de leere Pauli 1 Corint. 14 v. 19. Ende hoewel men het alsnoch in sommighe van desen kercken int eijnde der predicatie ghebruijckt opt scheijden van den volcke, so dient het nochtans meest om te doen vergeten, wat men voorhenen ghehoort heeft. Ende is te besorgen, dat het hiernae tot superstitie ghebruijckt sal werden, gheljjck het nu tot lichtveerdicheyt dient. tWelck so het afgheset waer, men soude de aelmoesen bequamelyeker aen de dueren int uutgaen des volx versamelen, dan dat men sulx int midden der predicatie tot groote hindernisse des dienst Godes doen moet". Wij hebben bij deze aanvulling codex K gevolgd, omdat dit afschrift uit de synode zelve afkomstig is en derhalve gelijktijdig. [2]) »classe". Ten onrechte heeft Rutgers »ecclesia"; vgl. ook den credentiebrief bij Rutgers blz. 176.

[Het afschrift der acta van de provinciale synode van Dordrecht in codex K heeft terstond onder het »gheeijndicht tot Dordrecht den 28 Junii, anno 1574", waarmede de kerkenordening besloten wordt, de volgende eigenhandige onderteekeningen [1]).]

Casparus Heydanus, praeses, manu propria ss.
Arnholdus Cornelius, scriba.
Gerardus Gallinaceus, verbi Dei minister Brilis.
Andreas Cornelii, verbi Dei minister Brilis.
Arnoldus de Stuer, verbi Dei minister in Sommelsdijck.
Albertus Allaerdi ss., Goeree.
Joannes Emels, menister uter Plaet.
Joannes Ossius, minister int Zuijtlandt.
Alardus Theodori, minister verbi in Spikenes.
Johannes Wilhelmi, dienaer des woorts in den Nieuwenhooren.
Hermannus Geldraeus, minister in Abbenbrouck, ss.
Johannes Steinbergius, nunc temporis minister in Gerflyht.
Jacobus Orphanus [2]), minister in Heenvliet.
Florus Gerardus, minister in Swartewaell.
Wilhelmus Adriani, minister in Oostvoren.
Theodorus Roestius, minister verbi Spiecken.
Eberhardus Bomelius, minister verbi Dei in Abbenbrouck.
Jacobus Johannes Loeuff, minister in Symonshaven ende Biert.
Arnoldus Michiels, minister verbi Dei in Oestvoern.
Hector Claessen Schepene, minister te Rokaengen.
Aiax Westerwolth, minister yn Myddelharniss.
Joannes Antoni, minister in Corendijck.
Franciscus Gootens, minister in den Niuenhooren.
Baltazar Dijck, minister in den Oudenhoorn.
Joannes Dorpius, minister in Dirxlandt.
Adriaen Janssen, dienaer des godlicken woorts in Goedenreeden.
Andreas Hagius, frisius, minister in Heenvliet.

[Op deze onderteekeningen volgen dan »de particuliere oft bysondere vraechstucken", eigenhandig onderteekend door de volgende personen.]

Casparus Heydanus, praeses, nomine synodi propria manu ss.

[1]) Blijkbaar zijn deze handteekeningen, althans van Theodorus Roestius af, niet op den 28 Juni 1574 onder dit document geplaatst, maar werd in de classis Brielle deze kerkenordening van Dordrecht ook hun, die later in de classis geplaatst werden, ter onderteekening voorgelegd. Met A. Hagius was het folioblad vol. Op het volgende blad volgen dan onmiddellijk de particuliere quaesties. [2]) »Orphanus". Ten onrechte noemt Rutgers, *Acta* blz. 188, hem »Orphaeus".

Arnholdus Cornelius, scriba.
Gerardus Gallinaceus, verbi minister Brilis.
Andreas Cornelii, verbi minister Brilis.
Joannes Ossius, verbi minister Zuijtlant.
Hermannus Geldraeus, minister in Abbebrouck.
Hector Clayssen, minister in Ruckaeijen.
Jacobus Orphanus, minister in Heenvliet.
Johannes Steinbergius, nunc temporis minister in Gherfliht.
Johannes Wilhelmi, minister in Nieuwenhooren.
Johannes Gulhemius, minister in Hellevoet.
Wilhelmus Adriani, minister in Oostvoren.
Florus Gerardus, minister in Swartewaell.

Dit navolgende is gestelt in den synodus [1], *tot Rotterdam gehouden in Junio a*^{0} 1575.

[1] [2].

O [3] barmhartige Godt ende hemelsche Vader, wy dancken Dij van ganscher herten voor alle dijne ontfangen weldaden, welcke soe menigerleije syn, dat se ons [4] onmogelick syn om te verhalen, ende insonderheit voor dat Ghij ons wt den ewigen doot tot een saligen leven ende wt der duijsternisse tot dijne lichte ghenadelik geroepen hebt ende daerom ingestelt den dienst dijns h. evangeliums om ons niet alleen totten waerachtigen gelove te brengen, maer oeck dagelicx daerin te doen wassen ende toenemen, totdat wij comen sullen tot die volmaecte verenigen met onsen heere Jesum Christum. Wij bidden Dij, gheeft ons dese dijne weldaden weerdichlick te overleggen ende wat wij nw gehoort hebben te bewaren in een goede conscientie ende in een sachtmoedich gebroken hart. Doet ons wandelen in der lieffde ende vrese dijns naems. Leert ons oeck altijt meer ende meer bekennen de verdorventheyt onser naturen, opdat wij merckende, dat in ons niet goets is, te meer verorsaeckt werden ons voor Dij te oetmoedigen ende te bidden, dat Ghy door dijnen H. Gheest in ons wilt wonen ende alles goet wercken, onsen ouden Adam dodende ende ons vernieuwende tot een gotsalich leven.

---

[1]) »Dit — synodus" I heeft »Dit is gedaen in den synodo ofte vergadering". [2]) De articuleering is overgenomen uit I. [3]) In margine staat: »Siet hiervan het 42e artyckel des voorgaenden synodi". I heeft »Van dit gebet siet boven int 42e art. des syn. provint Dord". [4]) Hierop volgt in I: »etc. (De reste luyt byna van woort tot woort gelyct in Catech. achter tpsalmbouck van Aldegonde staet)". Het overige van het gebed ontbreekt dan.

[2].

Corter formulier [1]) voor het doopen te gebruycken. Siet het 66e artikel des voorgaenden synodi.

De hooftsomma der leere des h. doops bestaet in desen drie stucken: ten eersten, dat wij met onsen kijnderen in sonden ontfangen ende geboren ende daerom kijnderen des toorns syn, soedat wij int rijke Godes niet en mogen comen, tensy dat wij nieu geboren worden. Dit leert ons de inducking, onderganck ende besprengenge metten water, gelijck het ons oeck aenwijset de onreinicheyt onser zielen, opdat wij hierdoer vermanet worden ons voor Gode te verootmoedigen ende onse reijnmaekinge ende salicheyt buijten ons selven te soeken.

Ten twiede als wij gedoopt worden in den name des Vaders, betuijcht ende versegelt ons Godt de Vader, dat hy met ons een ewich verbont der ghenaden oprecht, tot syne kijnderen ende erffgenamen annempt ende daerom van alle goet versorgen ende alle quaet van ons weren oft tot onsen besten keren wil. Ende de Soon versegelt ons, dat hij ons wasschet in sijnen bloede van allen onsen sonden, ons in den ghemeenschap syns doots ende wederopstandinge inlijft, alsoe dat wij van onsen sonden gefrijet ende rechtferdich voor Godt gerekent worden. Desgelijcks de H. Gheest versegelt ons ende onsen kijnderen door sijnen dienar met dit h. sacrament, dat hij in ons wonen ende ons tot litmaeten Christi maken wil, ons toeeigende hetghene dat wij in Christo Jesu hebben naemelick de affwassinge der sonden ende dagelicxe vernieuinge, totdat wij endelick onder de ghemeente der wtvercoren int ewige leven onbeflect sullen gestelt worden.

Ten darden vermanet ende verplicht ons de doop tot een nieuwe gehoorsamheyt naemelick desen Godt, Vader, Soon ende H. Gheest an te hangen, betrauwen ende lieff te hebben van ganscher harten etc., de werlt verlaten, onse oude verdorvene nature dodende ende in een nieu gotsalich leven wandelende. Ende als wij somtijts wt swackheyt in sonden vallen, dat wij an Godes ghenade niet vertwifelen noch in den sonden bliven leggen, overmits de doop een segel ende ongetwifelde getuijchenisse is, dat wij een ewich verbont met Godt hebben.

Ende hoewel onse kinderen dese dingen niet en verstaen, soe mach men se nochtans niet van den doop wtsluijten, angesien sij oeck sonder haren weten der verdomenisse in Adam deelachtich sijn ende alsoe oeck weder in Christo tot ghenaade angenomen worden, soe Gen. 17 cap. ende Act. 2 cap. gelesen wort. Daerom heft se Godt oeck voormaels befolen te besniden, twelck een segel des verbonts ende der gerechticheyt des

[1]) Zie noot 1 op de volg. blz.

gelooffs was, gelijck se oeck Christus omhelst, de handen opgeleit ende gesegent heeft, Marc. 10 cap. Dewijle nw de doop in de plaetze der besnidenge gecomen is, soe sal men de kijnder als erffgenamen des rijcks Godes ende syns verbonts dopen ende de ouders sullen gehouden werden haren kijnderen int opwassen hiervan te onderwijsen. Opdat wij dan desen doop tot Godes eren, tonsen troost ende stichtinge der ghemeente wtrechten moegen, soe laet ons etc. [1]).

[3].

Remonstrantie des synodi [2]).

An den eedele, eerweerdige, wijse ende voersichtige heeren Staten slandts van Hollant ende Zeelandt.

Eedele ende wijse heeren, wij dancken onsen Godt seer hogelijcken, dat Hij in desen landen doer sijnen grote, onferdiende mildicheyt in plaetse van de pauselicke superstitien niet allene die suvere predicatie sijns heijligen evangelii gestelt heeft, maer oeck dat uwe E. met eernst, stantvastigen ende vromen voornemen sulcke eenen heerlicke weldaet besloten hebt te hanthaben ende conserveren. Ende gelijck dese weldaet mits U. E. voornemen dies te prijselicker is, alsoe sijn wij nochtans niet weinich bedroeft, verstaende van sekere propositien, an syn F. [3]) G. onlancx geexhibeert ende vertoocht [4]), waerwt (soe wij anders in onse oordeel niet en valgeren [5]), het soude schijnen, dat U. E. intentie waer alle kerckelicke versamelingen mitsgaders die gheestelicke regieringe derselver in den grondt wech te nemen. Want hetghene dat U. E. van sijne Excellentie begeert, dat hij alle privelegien ende vrijheden soude beschermen, doch in ghene steden ofte plecken toelaten enigen collegien ofte consistoryen sonder advijs ende [6]) consent van den magistraet aldaer ofte Staten, schijnt mede te brengen, datter van nw voortan gheen tsamencomste der kerckendienaren sijn en soude, daer het de magistraet niet en behaecht, ofte soe het hen behaechde, dat deselve nae haer goetduncken sal moeten gehouden worden. Hierwt soude volgen, soe de magistraet de ware oft [7]) rechte religie niet toegedaen en waren, gheen soedanige vergaderinge plaetse soude mogen hebben ofte die met sulcken conditien souden verbinden, diewelcke alle alsodanige middelen, die tot de kerckelicke regieringe ende goede oor-

[1]) »Corter formulier — etc." In plaats van dit alles heeft I: »De corter form des doops, waervan staet art. 66 des Dord. syn. hebben wy hier niet gecopieert, overmits sy nu achter alle psalmboucken gedruct zyn." [2]) »Remonstrantie des synodi" heeft I in margine staan." [3]) »F" I heeft »Vorstelycke". [4]) »geexhibeert ende vertoocht" I heeft »vertoont ende geexhibeert". [5]) »valgeren" I heeft »faillieren". [6]) ende" I heeft »ofte". [7]) »ofte" ontbr. in I.

dere niet ende noodich sijn, souden wechnemen. Die conjecture oft gissinge van dit voornemen wort hierwt ghenomen, angesien dat in de propositien expresselicken begrepen staet, dat syne Excellentie tot vorderinge van de Gereformeerde evangelische religie stellen soude drie ofte vier commissarisen, gequalificeert om opsicht te nemen op den handel des religions ende qualiteit der dienaren midts d'onderhoudinge derselviger met het ordeel des magistraet [1]). Hetwelcke, indien het also ware, dat die beroepinge ende affsettinge der kerckendienaren alleenlicken bestonde int oordeel van vier politische mannen ende owerheit buijten weeten ende consent van der kercke, soude haerluijden vocatie meer politisch dan kerckelick sijn. Ende ofte het schoon geduerende tleven van sijnder Excellentie ende U.E. niet en gebuerde, dat sodanige dienars gestelt wierden, die meer na de politische wijsheyt hun accommodeerden dan tot vorderinge der glorie Christi ende syner kercken, ofte affgeset wierden, die haer ampt trouwelick bedienden, nochtans angesien men onseker is, hoedanige in de plaetse van de comissarisen souden in toecomstige tijden succederen, tvorsz. abuys ende schadelick inconvenient ware te beduchten. Hier bygefoecht, dat het onmogelicken is, dat die overal souden conen sijn ofte altyts vaceren, alhoewel van de kerckelicke saeken verstant hebbende, ende alsoe, in alles niet bequaemlick en souden conen vorsien tot grote schade der kercken, diewelcke van de behoerlicke oordere souden gedestitueert sijn ende doer dit prejuditium in haren standt veel ongeluckiger dan de secten der Wederdoperen ende andere diergelicken, diewelcke alle souden opgauderen van hare vrijcheet, angemerckt dat in den vorsz. propositien an sijne F. G. begeert wort, dat men op niemants gelove en soude inquireren offte ter oorsake van dien ijmant injurije, moijenisse ofte letsel andoen. Ende angesien dat men de kerckendienars ende regierders hier en daer doer tgebruijck van hare behoerlicke vergaderinge beschuldicht als te willen een nieuwe Spaensche inquisitie inbrengen ende tofficie van den magistraet usurperen, sijn wij benodicht tot onser verantwoordinge ende ontschuldinge te togen, dat onse kerckelicke regieringe gheensins sulcx als vorsz. is medebrenget ofte den politischen ampt prejudiciabel is, hopende doer dit vertooch, dat men ongehoert ende ongeordeelt tot sulcke vornemen niet en sal procederen.

Die h. schrijft leert, hoe dat Godt tot godtsalige ende bequame regieringe van sijnen volcke ingestelt heeft tweederleije regiment, d'eene politisch ofte burgerlijck, d'ander kerckelick oft gheestelick, gelijck wij dan houden Godts ordonantie te sijn, dat d'eerste sal doer coningen, prinsen ofte anderen in hoochheit gestelt bedient worden. Insgelijcks betuijcht

[1]) »magistraet". Van het verdere gedeelte dezer remonstrantie tot aan de onderteekening geeft I slechts een zeer kort uittreksel.

oeck de heijlige Gheest Eph. 4 dudelick, hoe dat de Sone Godts in sijnder kercken geordineert heeft dienars des woorts ende ouderlingen, doer welcke tghene dat de kerckelicke oordene ende gheestelicke regieringe angaet soude bedient worden, want dewijle Paulus 1 Timoth. 5 schrijft, dat d'ouderlingen, die wel regieren, dobbel eere weerdich sijn, aldermeest die arbeiden int woordt ende leere, gheeft daerme claerlick te kennen, datter beneffens de dienaren des woorts ander ouderlingen gestelt waren ower de kerckelicke saken, van dewelcke hij Rom. 12 oeck segt: die regiert, dat hij sulcx doe met neersticheyt. Item schrivende tot de Corh. leert, dat Godt gestelt heeft in syne kercke regierders, hierwt is seker, dat hij niet en spreeckt van politische regierders maer van kerckelicke, dewelcke in den brieff tot de Hebr. 13 worden genoempt voorgangers, wakende ower der zielen salicheyt. Eindelick soe heeft Christus syne kercke een onferanderlicken regel gegeven Math. 18, als hij gebiedt: soe hy u niet en hoort noch de getuijgen, segget de ghemeente; hetwelcke niet en can op het gehele corpus der ghemeenten gedudet worden maer op die dienaren des woorts ende ouderlingen, diewelcke hij terstont daernae macht gheeft om te binden ende ontbinden, hetwelcke de magistraet lichtelick verstaen can haer ampt niet te sijn. Ende soeverde ist vandaer, dat dit gheestelick ende kerckelicke regiment enichsins soude het ampt ende de hoocheit der owerheyt tegenstriden ofte vercorten (soe sommige menen), dat ter contrarien tselffde veelmeer dient tot befestinge van de autoriteit derselver, gelyck oeck wederom der owerheit officie is doer haer authoriteit der kerckelicke regieringe te beschermen ende te handthaben. Beide de politische ende kerckelicke regieringe sijn van Godt ingestelt, want Godt, opdat sij tsaemderhandt een yegelick onderscheidentlick in sijne beroepenge daernae soude staen, dat Godt ten rechten geeert ende gedient wierde ende dat de menschen in godtsalicheit, vrede ende eerbaerheyt onderlingh souden leven om het quaet wt midden des volcx Godes te weeren ende dat alsoe dien toorne Godts affgewendet ende d'andere doert exempel der straffen souden leeren vresen ende tot waerachtige bekeringe gebracht worden. Het onderscheit van dese twee ampten can men wt het naefolgende claerlicken bemercken. De magistraet bedient het hare met edicten, placaten ende ordonantien, daerby gebruijckende tegens de verachters ende overtreders het sweert, ballingen ende geltboeten, gefanckenisse ende lijffstraffen; die dienaren doer leeren, vermanen, berispen ende vercondigen der gramschap Godts, item met binden ende ontbinden alleene doer den enigen beschreven regel des goddelicken woorts. De magistraet mach oeck te rechte de misdaders straffen, al ist dat sij hun bekeren; de straffe der kercken hout in den boetfeerdigen op. Der magistraet officie is den wterlicken affgodendienst doer mandamenten te verbieden, de godtslasterers

te straffen; de ministers wt craft des goddelicken woorts verbieden niet alleene de wtwendige maer oeck de inwendige affgoderije, ongeloeff etc. De magistraet straft doer het sweert dootslach ende wterlick gewelt; doer het woort Godts wort oeck des naestens inwendigen haet als dootslach voer Godt gehouden. Somma de magistraet wt craft van haer ampt behoert toe te siene ende te verstaene tot befestinge, conservatie ende bewaringe van den suweren godtsdienst ende der kerckelicke regieringe; der kerckendienaren ampt is Godts woort suwerlicken te prediken, de heilege sacramenten wt te rechten ende in de gheestelicke regieringe hen met den ouderlingen te oeffenen, ten einde dat se alle, beide Godt ende den owerheyt, behoerlicke gehoersaemheyt bewijsen.

Vorder hoe dat wij in gheender manieren oijt en hebben gemeent ofte oeck meenen int minste (so men te onrechte van ons vermoedet) het ampt der owerheyt te prejudicieren, blijck genoech wt den vijften articule in den sijnodo, tot Dordrecht gehouden, naet inhoudent volgende: die dienaren ende ouderlingen sullen wel toesien, dat sij in hare consistorische, classische ende sinodische vergaderinge niet en verhandelen dan tgene kerckelick is. Ende die dingen, die ten dele politisch, ten dele oeck kerckelick sijn (gelijck alsser vele sulcken in huwelicxe saken ende andersins vallen), de swaricheiden, die daerin mogen comen, sullen sij het ordeel ende authoriteit der owerheyt ansoeken. Wt welcke enigen artekele een genoechsaem bewijs can affgenomen werden, dat de kerckendienars, als wetende de natuer haers ampts, binnen de palen derselvige hebben willen bliven ende niet buijten ghaen. Maer angesien dat sommige articulen, in den sijnodo begrepen, eensdeels om haer cortheyt wille ende het naelaeten der omstandicheiden, eensdeels oeck op sekere provintien gerefereert werden, qualick van sommige gedudet worden, opdat wij U. E doert verclaeren van den ganschen handel niet en souden te moeijelick vallen, soe ist nochtans, dat wij de generale ende meest nodichste stucken, tot de kerckelicke oordenge dienende, cortelick U. E. exhiberen, bereit sijnde, soe daerinne ijet befonden wort niet owereen te comen met Godts woort ofte derogerende de hoocheit van uwen ampte ofte de waerachtige vrijheyt des vaderlants, tselve te verbeteren, alsoeck indien (twelck wij houden ja) tgene daerinne verfaet staet owereencompt met den gront des goddelicken woorts ende tot orderinge ende betaemlicheit des rijcx Christi, wij oetmoedelicken bidden, dat doer U. E. ende autoriteit dselvige befesticht worden tot Godes glorie ende tot stichtinge der ghemeenten.

[4.]

In der ghemeente Christi sijn van noden dienaren des woorts, ouderlingen ende diakenen ofte armebesorgers.

Drierleije versamelingen moet men houden in der ghemeente Christi:

eerst bestaende in den dienaer ofte dienaren mitsgaders de ouderlingen van elcker kercke, welcke vergaderinge men gemeenlick noempt consistorien, item der diaconen, denwelcken de sorge ower den armen befolen is. Ten twieden een vergaderinge van de ministers van diversche naestbijeengelegen kercken, welcke samencomste met de name classis betekent wort, waervan wij exempel hebben art. 15. Ten darden een tsamencomste van twie ofte drie ministers met soeveel ouderlingen wt alle de classen, sorterende onder een provincie, dwelcke met de naem des provincialen sijnodi bedudet wert. Ende so daer vele provincien syn, is raedtsaem, dat wt de gedeputeerde van dese ene generale sijnodus gehouden wort volgens oeck het gebruick der ouder christelicker kercken als ten tijden Constantini Magni etc. Ende opdat men niet en bedencke, dat wij in de bovengementioneerde tsamencomsten ijet begheren te doene, dat buijten ons officie is ofte der owerheyt prejudiciabel, wij syn tevreden, dat de owerheyt dier plaetse, in dewelcke eniger deser voornoemde vergaderingen geschieden, ijemant deputere omme van den handel geinformeert te sijne, want in alle dese tsamencomsten en wort niet gehandelt, dan dat kerckelick is ende datselvige op kerckelicke wijse.

Van de dienaren des woorts.

Alvoren eer men ijemant tot den dienst des woorts sal verkiesen, sal denselffden geexamineert worden, soowel in leere als in leven, volgens den regel Pauli 1 Thimo. 3. De examinatie sal geschieden van deghene, van welck hij vercoren wort. De minister sal vercoren worden van den consistorie der kercke, die hij dienen sal, met het oordeel des classen ofte van twie ofte drie genabuerde ministers.

Die vercorene sulle de magistraet presenteert worden, opdat hierinne sonder hare weeten, wille ende authoriteit niet en geschiede.

Die kerckendienars, also vercoren ende van der magistraet geaprobiert, sullen der ghemeente voorgestelt worden, opdat oeck de ghemeente hare vrijheyt hebbe in de anneminge derselver. So daer gheen tegensprekenge en valt, sullen van enen dienar in haer ampt befesticht worden met voorgaende gebeden, sonder nochtans de ceremonie der opleggeenge der handen in desen tijt te gebruijken.

Niemant en sal hem sonder dese wettelicke vorsz. beroepenge in den dienst steken. Die sulex doet, ofte hij schoen gawen hadde van prediken, sal van lichtveerdicheyt scherpelick vermaent worden, ende die gehoersam syn, sullen wettelick beroepen worden ende de onbequame van den kerckelicken dienst affgeset worden

tAmpt der dienaren des woorts is Godes woort suwerlick te prediken, de sacramenten te administreren, sorghe te dragen ower alle lidtmaten der kercken, den slappe ende onachtsame besonderlick te bidden, ver-

manen, berispen ende straffen, de siecke ende benaude personen te besoeken, met dat goddelick woort te vertroesten ende doer vierige gebeden tot Godt verwecken, endelicken toe te siene, dat in Godes huijs (deswelcken bedieninge hen betrout is) alle dingen met oordere ende geschicktelick beleit worden ende voorts te doene, dat tot stichtinge der kercken dient.

Men sal den magistraet bidden, dat het haer believe te verbieden tgene dat de heijlichmakinge des sabbaths soude mogen verletten insonderheyt onder de predicatien, desgelijex dat sij naert ijnhout des vierden gebots op de ander ses dagen laete eenen ijegelijcken synen winckel open doen om niet te comen tot de superstitien van de pauselicker veestdagen, ytem dat het haer believe etlicke jongers op ghemeenen kosten in de geleertheyt te oeffenen, die in toecomstigen tijden tot den kerckelicken dienst souden mogen nut sijn.

Van ouderlingen oft kerckenregierders.

De ouderlingen sullen van der consistorie vercoren worden weinich in getal, rijpe in oordeel ende wijsheyt. Haren naemen sullen der ghemeente voorgedragen worden, opdat se met stilswiegende consent geapprobeert worden ofte dat de oppositie ten bequamen tijde verclaert worde. Het ampt der ouderlingen is acht te nemen op de leere ende wandel der predicanten ende dieselvige, in enich van beiden vaelgerende, te berispen ende vermanen, daerenboven met de ministers sorghe te draghen ower de ghemeente, ten einden alle dingen met oordenge ende geschicktelick toegaen. Ende soe sij ijemant van de lidtmaeten der kercken befinden in leer ofte wandel hem onchristelicken te dragen, dieselve nae Christi befel, Math. 18, te vermanenende de hartknechtige ongehoersamen der kercke, dat is den anderen ministers ende ouderlingen, an te dienen.

Niemant en sal van de ghemeenschap des nachtmaels affgehouden worden doer private authoriteit van den dienaer, maer in de vrese Godts met ghemeen advijs der anderen, die ower der kercke regieringe gestelt syn. Het en is oeck niet genoech, om weerdichlick te awontmael des Heeren te gaen, van den ministers ende ouderlingen toegelaeten te worden, tensy dat een ijegelijck hem selven beproeve, opdat hij onweerdich daertoe gaende hem selven des oordeels Godes niet schuldig en maeke. Doch onder het decksel van dese vermaninge Pauli en moeten se ten nachtmale niet toegelaeten worden, die doer een openbaer, ergerlick leven bewijsen henselven der ghemeenschap Christi onweerdich te sijne, tensy dat sy vermaent synde hen beteren.

Van diakenen ofte armbesorgers.

Alsoe die diakonije ofte besoekinge der armen een heijlige insettinge

ende gebruijck der apostelen is, daerom behoert men ende sal men in der ghemeente Godes soedanige mannen oordentelick daertoe verkiesen, als die H. Gheest ons daervan doer d'apostelen in de h. schrifture onderwesen heeft Act. 6, 1 Thim. 3, derwelcker ampt is de aelmoesen ende d'andere armengoederen te ontfangen ende versamelen, dieselve neerstelicken ende trouwelicken nae den noot der armen wt te delen, de benaude te besoeken, troesten ende eindelick toe te siene, dat niemant die almoesen en misbruijke.

Van verbeteringe der zeeden in der kercken, beide in lere ofte lewen.

Die kerckelicke verbeteringen, tewijle die gheestelick sijn, en befrijden niemant van het oordeel ende straffe der owerheit, gelijck an ander sijde de rechterlicke ofte politische oordelen en conen niet beletten die kerckelicke, ten einde dat de erghernissen geweert ende der zielen salicheyt gefordert worde.

Die lelicke sonden begaen hebben, der kercke schandelick oft ergerlick ende doer de magistraet straffbaer, sullen van de ghemeenschap des nachtmaels affgehouden worden, maer hoe dickmaels, sullen die dienaers ende ouderlingen wijselick bedencken. In het verclaren, welcke de openbare sonden syn, sal men grote voersichticheyt ende wijsheyt gebruijcken ende dese moderatie hebben, in voegen soe doer de versoeninge voer der consistorije dier erghernisse can geweert worden, men niet lichtelick en come tot de openbare. Die hartneckich die vermaningen der dienaren ende ouderlingen verwerpt, sal van den awontmael gehouden worden, ende indien dat hij achter den navolgenden vermaningen gheen bewijs en gheeft der beteringe, sal ten laesten nae Christi befel ende leere, Math. 18, voer een heijden ende tollenaer gehouden worden, dat is te seggen, men salt de ghemeente angheven, dat densulcke niet meer voer een litmaet der kercken gehouden wordt, ten einde dat doer sulcken middel de gramschap Godts ende de erghernisse van de ghemeente geweert worde ende de sondaer beschaemt sijnde tot bekeringe verweckt worde.

Die kerckendienars sullen om dese naefolgende stucken van haren dienst affgeset worden, namelick om ketterijen, schoeringe in de ghemeente, openbaer godtslasteringe, meineedicheyt, owerspeel, hoerdom, dieverije, dronckerije, owerlast ende gewelt, woeker, spel, doer de wetten verboden, wederspanninge ende ongehoersaemheyt tegens de owerheyt ende kerckelicken oordenge, eindelick om soedanige sonden, die ijemant eerloes maeken ende weerdich der excommunicatie.

Van de samencomste der kerckedienars ende ouderlingen.

Die kerckendienars ende ouderlingen van elcke besondere kercke sullen ten minsten alle weken eens vergaderen. In dese samencomste

(als voren getoent is) wort gehandelt van het officie der dienaren ende ouderlingen, ten einde dat doert ghemeen advijs een ijegelick te beter verstae, wat hem te doen staet. In dese presideren de ministers bij boerten. Men beghint ende endiget de samenkomste met gebeden tot Godt.

Van de samencomsten ende tsamensprekingen der dienaren, onder een classe sorterende.

Die ministers van tien ofte tweleff naestgelegen kercken comen samen in tijden ende met sulcken getal, alst nodich is. Men beghint de samencomsten met gebet tot Godt, met verkiesinge van eenen, die presideert ofte de actie beleidet voor dat mael. Daer wort bij eenen dienaer, wiens beurt het is, een predicatie oft propositie gedaen tot oeffeninge ende verbeteringe. Men verneempt nae den standt der kercken, leere ende leven der dienaren, ouderlingen, diakenen ende diergelijcke dingen, alleenlicken tot oorden der kercken wt dier classen dienende, als oeck dat die plaetsen, van kerckendienst onfersien, behoerlick met dienars mochten versien worden, als oeck van guede schoelmeesters.

In den provinciale ende generale sijnodis worden oeck alleenlicken kerckelicke dingen gehandelt tot stichtinge der ghemeenten onder een provincie ofte generalick van alle kercken, welcke in minder vergaderingen als boven niet en conen verbetert worden.

Van de schoolen.

Angemerckt dat guede scholen nodich syn tot goede regieringe der republiken ende kercken, soe ist nootsakelick, dat de owerheyt tot desen ampte niemant toe en laete, dan die den ware religie toegedaen syn ende dieselvige belijden.

Dit sijn E.E. ende wijse heeren, die voernaemste hooftstucken van de gheestelicke ende kerckelicke regieringe, onder ons gebruijckt, want vele ghaen wij voorbij om U.E. niet moijelick te sijne, als particuliere dingen ende andere, ower dewelcke gheen swaricheyt en valt. De leeringe ende administratien des doops, des nachtmaels, met de befestinge des houwelicx is U.E. doer het dageliex gebruijck wel bekent, volgens hetwelcke, soe hierinne in het minste befonden ende bewesen wort buijten onsen ampte te sijne ofte de derogerende d'authoriteit der owerheyt ofte de waerachtige vriheyt des vaderlants, wij sijn met alder gehoersamheyt bereit tselve nae te laeten, maer soe alle dingen, metter gront der h. schrifturen owereencoemt, nut tot goeden oordeninge der kercken,

bidden oetmoedicken, dat het U.Edelheden believe dieselvige doer U. L. autoriteit voer te staen ende beschermen ende niet ordoneren tghene dat tot desordere, confusie ende naedeel der kerckelicke regieringe soude moegen strecken. Wij hierentusken sullen ons als onderdanige dienars imploieren om Godt by dage ende nachte te bidden voer U. L. E. prosperiteit, welfaren ende godtsalige regieringe.

Uwer eedelheden onderdanige dienaren der gecommitteerde ministers van Hollant ende Zeelandt. Onder stondt: Johannes Migrodius totius conventus [1]) nomine scripsi et subscripsi.

Gasparus Heijdanus, praeses,
Joannes Miggrodius, scriba, coetus nomine subscripsimus xiiia Junij 1575 Roterodami.

Verclaringe van sommige articulen des synode van Dordrecht.

[5.]

(3.) [2]). Op het darde punct van den darden articel, angaende die huijsbesoekenge, wert van den broederen alsoe verclaert, naemelick soe die kerckendienars enige kettersche boeken bij ijemanden der broederen van de gemeente in handen crigen by gefalle, soe sullen sij in de tsamensprekenge met denselvigen broeder gadeslaen, ofte hij niet soedanige ketterije toegedaen is, ende ter oersake n dien van deselve ketterijen spreken ende handelen ende die schadelickheyt derselver anwijsen, mede anwijsende, dat het lesen der geapprobeerden ende angenomen boeken nutteleker ende saliger is. Maer te vragen ende te ondersoeken, ofte die broeders soedanige schadelicke boeken meer ergens versteken hebben, en is niet raedtsaem, opdat haren lust daerdoer niet dies te meer ende meer verweckt ende onsteken [3]) worde soedanige te soeken ende te lesen. Maer soe daer vermoeden is, dat sij se hebben, soe sullen sij van de dwalengen spreken ende haer valsheyt met Godes woort bewijsen.

[6.]

(7.) Het is wel nuttelick, dat die namen derghenen, die hem tot die ghemeente begheven sullen, opgeschreven worden. Nochtans soe behoert ende mach dat verstandelick ende vorsichtelick gedaen worden, opdat dieghene, die niet en verstaen, tot welcken ende dat het geschiet, doer dat opsichtich opschriven ofte antekenen niet verbaest ofte verergert worden.

---

[1]) »conventus" I heeft »coetus". [2]) De cijfers tusschen ( ) geplaatst, staan in het HS. in margine [3]) »onsteken" I heeft »aengesteken".

[7.]

(22.) Dat hier geseit wort, dat die ministers sullen van de owerheyt begheren, dat hem georloft sij die schoelmesters te stellen, moet vornaemelick van de verkiesinge derselvige verstaen worden, dat den kercken-regierders oft consistorie sij georloft enen geschickten schoelmeester te soeken ende die sij tot dien ampte bequaem ende weerdich vinden den owerheyt an te geven, diewelcke daernae van haer befesticht werde ende syne beloninge ontfange. Maer die ministers sullen toesien ende acht hebben, dat sij niemant en verkiesen noch der owerheyt andienen, welcke niet en soude willen de Belijdenge deser kercken ende der kerckelicke ordenge onderschriven. Soeveel angaet het beroepen tot die hoge owerheyt, is daerom bijgefoeget, opdat die ministers souden weeten, hoe sy in desen handel ordentlick ende legittimelick souden procederen.

[8.]

(27.) Angesien nw ter tijt de magistraten met een ghemeen accoort ende bewillinge bekent hebben, dat sy gheen andere openbare oeffeninge dan onsere warer Gereformeerde religie toelaeten, soe ist behoerlick, dat men gheen tot diakenen verkiest dan die litmaeten der ghemeenten sijn.

[9.] [1])

(29.) Ende in den plaetsen, daer de armeguederen in eener masse comen, ist geraeden, dat de consistorien de diakenen, die sij verkiest, der owerheyt ende daernaer de gemeente voorstelt.

[10.]

(47.) Die meeninge deses artikels, alsser staet insonderheyt des Sondages, is niet te verstaen van de ghemeene werckdagprediken maer van de vast ende bededagen etc.

[11.]

(51.) Het gebruijck der awontgebeden moet principaliken toegeeigent worden den aenstaenden ofte tegenwoerdigen algemeinen [2]) noot, gelijck oeck die extraordineerlicke vast ende biddagen daerom ter plaetze, daer sulcke awontgebeden syn mogen [3]), in dese ellendige ende sorgelicke tijden tot desen einde geschickt worden. Maer in andere plaetsen, daer de owerheyt deselve awontgebeden soude willen hebben ende de ministers in sulcke getale syn, dat sij se doen conen bequamelick, sal de classis

[1]) In ons HS. vormen de art. 8 en 9 één art. [2]) »algemeinen" ontbr. in I. [3]) »mogen" I heeft »meugen sy".

voorsichtelicken ordineren, tghene dat sij in sulcke middele saeken tot opbouwinge oft stichtinge der ghemeente sal befinden te dienen.

[12.]

(53.) Soeveel als die veestdagen angaet, men sal die owerheyt bidden, dat sij ses dagen nae des Heeren 4 gebot eenen ijegelicken toelaeten synen winckel te openen ende te wercken. Ende soe die owerheyt enige andere ordoneren wilde behalven de Sondach, sullen die gecommitteerde ministers den Staten bidden, dat se hun sulex willen te kennen gheven, opdat deselve ministers bedencken mogen, hoeveel ende verre men hierinne sal toelaeten, opdat men ter ener syden in gheen superstitien en verfalle, als Paulus den Gal. 4 waerschout, noch ter ander sijde om enigen veestdagen tegen de vorsz. owerheyt te hart strijden.

[13.]

(57.) In den saeken, welcke hier eygentlick gespecificeert worden onwettelick te syn om den doop wt te stellen, sullen die ministers verstandelick ende wijselick toesien, dat sy niet te hardt daerop dringen, dat sonder perikel mach voorbigegaen ende naegelaeten worden.

[14.]

(61.) Het is behoerlick, dat die ouders sullen tegenwoerdich wesen bij den doop haerder kijnderen, ende die vragen bij den doop sal men hem alsoe voorsichtelick voorstellen, dat dieghene, die van den gelove vremt mochten syn, doer locheninge ofte geweigerde antworde niet enige geruchte in den gemeente anrichten.

[15.]

(70.) Het waer niet ongeraden, waert datter veel menschen mosten angenomen worden, dat men het onderfraegen des geloeffs dede, als in den 70 artikel gestelt is, maer angesien dat sommige doer schaemte van desen souden moegen naelaeten hem tot der ghemeente te begheven, salt den minister vrij syn die luijden alleen sonder bijwesen van ijemant anders te ondervragen ende daernae der consistorie de oorsake van desen te kennen gheven, doch alsoe dat enige andere, die gheen verhindernis ofte inconvenient bij den eerste ondersoekenge hebben, sal geoorloft syn deselve te gebruijken. Ende soeveel angaet die affkundige der namen, die sich tot den awontmael begeven sullen, die sal allene geschieden in den consistorijen voer den dienaren ende ouderlingen, opdat sij alleen [1]) contschap daervan mogen hebben, dien de sorge der kercken befolen is.

[1]) »alleen" I heeft »alle".

Ende voor die bedieninge des nachtmaels in de plaetse van de openbare belijdenge des geloeffs sal gedaen worden een sommarische verclaringe der christelicke leere Ende indien van den ministers [1]) angemerckt wort, dat sommige affgeschrickt souden [2]) worden doer de gewoentlicke beantwoordinge derselver belijdenge, sullen van deselve befragenge moegen onthouden.

[16.]

(89.) Ist dat die owerheyt niet en wil sentieren [3]) ower de eechtscheidenge, soe en waert nochtans den consistorien niet geraden der onschuldige partijen te oorloven sich weder te verhuwelicken, oftschoon de owerheyt die sake hun owergegeven hadde, ten ware sake dat de magistraet verclaerde in weerden te houden het ordeel des consistorije, opdat de onschuldige verhuwelickte [4]) partije niet soeseer op des consistorije oordeel als op die sententie des owerheits hem en verlaeten.

Gasparus Heydanus, praeses,
Joannes Miggrodius, scriba, nomine coetus subscripsimus xiiia Junii lxxv Roterodami.

Articulen te Dort verhandelt. Quaedam Synodalia [5]).

Opten xxvien Februarij anno xv^c^lxxviii, stilo novo, syn te Dordrecht vergadert geweest dese navolgende persoonen, met haren credentzebrieven uten name haerder classe, om te handelen van de beroepinge eenes nationalen synodi, namelick: Jacobus Mylius, Joannes Rochus, dienaren des woorts in der kercken Dordrecht, met Cornelisen Jacopssz Boochmaecker ende Adriaen Janssz, beide ouderlingen in derselver kercken, met Arnoldo Stewr, item Cornelis Korsten uten name der classe van Delft ende Rotterdam, Caspar van der Heyden uut den name van der classe van Walcheren ende Rodolphus Velsius uut den name der classe van Gorcum ende Bommel. Voirder hebben de kercken van Noorthollant den ixen Decembris doir Ruardum Acronium, diener des woorts tot Alcmaer, aen dese kercken geschreven, dat se de beroepinge des synodi stellen int advys der kercken van herwaertsover met belooften van oyck te verschijnen. Item Andreas Cornelissz ende Egidius Joannis, dieners van

---

[1]) »ministers" I heeft »minister". [2]) »souden" ontbr. in l. [3]) »sentieren" I heeft »sententieren". [4]) »verhuwelickte" I heeft »herhoulycte". [5]) Dit geheele opschrift staat buitenop.

den Briel, hebben geschreven uut den name haerder classe, dat sy nyet konnen komen mer hen onderwerpen int ordeel der broederen, die tot tgene voorsz. is vergaderen sullen. Item Carolus Rycwaerts geseyt Theophilus ende Caspar Coolhaes uut den name der classe van Leyden hebben geschreven, dat sy om het aenstaende nachtmael nyet komen en konnen tot dese tegenwoirdige vergaderinge, met advijs dat die van Delft den synodum beroepen souden te Delft in de maent Meye, doch nyet sonder consent synder Excellentie ende der Staten. Soe hebben dan de persoonen comparanten bovengenoempt uut kracht heurer credentzen ende doirt schryven der anderen afwesende classen dese navolgende puncten aldus besloten:

I. Is goetgevonden, dat men in de beroepinge des synodi nyet voirtgaen en sal, voirdat men syne Excellentie daeraff heeft geadverteert ende vernomen, oft deselve heur gans nyet daertegens stellen om tselve te verhinderen. Ende dit sal syne Excellentie aengedient worden doir Casp. Heidanum, welcke bescheydt overschryven sal aen die, welcke last hebben om den synodum te beroepen.

II. Men achtet oyck nyet nootsaeckelick te wesen de Staten van Holland ende Seelant van de beroepinge deses synodi voirder te adverteren, gemerct dat het sommigen van dien alreede te kennen gegeven is, ende oyck overmidts dese tesamenkompste nationael wesen sal, de andere Nederlantsche provincien mede aengaende.

III. Aengaende de plaetse, waer men te samen komen sal, is besloten, dat se sal wesen N., soeverre syne Excellentie dat nyet ontradet, oft geen andere bequame plaetse en ordineert.

IIII. Aengaende de tyt der vergaderinge bevindt men voir raetsaem den eersten Junij, maer indien Heydanus nyet terstont en kan expeditie krygen by syne Excellentie, soe sal men den xven Junij nemen, oft langer oft corter nadat hy aldaer vernemen sal, waervan hy den classen, die den synodum beroepen sullen, in tyts sal adverteren.

V. Dien van Delft wort opgeleyt te schryven aen alle de classes van Suyt ende Noorthollant ende aen de kercken van Vrieslant ende andere omliggende. Ende die van Walcheren sullen beschryven Engelant, Brabant ende Vlaenderen. Ende die van Antwerpen sullen beschryven Gelderlant, tlant van Overmaes, Aken, Kolen, Franckenthal ende Franckefoort. Dit sal geschieden, tyerst dat sy bescheyt sullen ontfangen van Heydano.

VI. Daer is een forme begrepen, daerinne de voirneemste puncten vervattet syn, die men aen alle classes schryven sal, daeraf men dien van Delft, van Walcheren ende Antwerpen een copie elck metdeylen sal.

VII. Die van Rotterdam ende Delft sullen tegen de tyt der beroepinge schrijven aen Poliandrum t'Embden, dat hy d'originael van de acten des Eembdisschen synodi sal overschicken tot Delft. Insgelycx sal oyck Arnoldus Crusius de acten des synodi van Dordrecht metten anderen totten nationalem synodum overseynden.

VIII. Heydanus sal schrijven aen de kercken in de Pals, waeromme de kercken van herwaertsôver sich aengenomen hebben den synodum nationalem te beschrijven, die der Palschisscher classe opgeleeght was t'Eembden a°. lxxi te beroepen, nyet twyffelende dese beroepinge sal hen behagen ende ten goeden verstaen werden. Insgelycx van hen begeeren autentycque copie van tgene dat ter Newerstat van den gesandten uut allen natien tsamen verhandelt is, soeveel de religionsaecken betreft.

IX. De Walssche kercken hebben eene vergaderinge gehouden in der stadt Dordrecht in Junio a° lxxvii, daerinne sy besloten hebben, dat Joannes Taffinus ende Carolus Niuellius, Walssche predicanten, hen souden vinden laten in de vergaderinge der Nederlantsche Duytsche kercke. Is goetgevonden, dat denselven oyck doir Casparum Heidanum de wete gedaen sal worden.

Dese dingen syn geschiet ten dage bovengeschreven in der consistoriekamer tot Dordrecht, daer Caspar Heidanus preses ende Joannes Rochus scriba syn geweest.

Casparus Heydanus, praeses nomine coetus,
Joannes Rochus, scriba, subscripsimus.

Acta des particulieren Zuijdthollandtsche synodi gehouden binnen der stadt Schoonhowen den 14^en^ *Septembris* 1579, *wutgeschreven van de kercke ende*[1] *classe van Dordrecht*[2].

In den eersten is het gebet gedaen. Daernae hebben de broeders ver-

---

[1]) »kercke ende" ontbr. in M en N. [2]) »wutgeschreven — Dordrecht" ontbr. in L.

coren per suffragia praesidem HENRICUM CORPUTIUM, assessorem VALERIUM TOPHUSANUM, scribam HENRICUM CAESARIUM.

Generalia [1]).

1. Also in den synodalibus in den eersten capittel onder den sesten artickel besloten ys, dat geen dienaer sonder consent synes kerckenraedts ende classis sal mogen een ander beroepinge annemen, so ys een vrage voorgestelt, ho men met eenen dienaer handelen sal, die sonder adwijs sijnder classe ende sonder behoorlick verloff synder kercken in een ander kercke ende classe hem begeven [heeft] [2]). Hebben die broederen geadviseert ende besloten, dat die classe ende kercke, daer sulck een dienaer [uijt]gescheyden is, macht sullen hebben na cognitien der saecken denselven te suspendeeren van synen dienst ende behoorlicke middelen te gebruycken, dat die suspensi in effect gebracht werde. Ende op die vrage, ho men metter kercke ende classe handelen sal, die sulcken [3]) ontfanckt, is besloten, dat die kercke ende classe christelick vermaent sullen worden, soverre als men can. Maer indien gene beteringe en volcht, so sal die saecke gedifferëert worden tot den naesten particulieren synodum om alsdan na den eyssche ofte gelegenheyt der saecken te handelen.

2. Op die vrage, ho men handelen sal, wanneer een classis om gewichtige redenen eenen dienaer begeert te transferieren, midts eenen anderen bequamen in syn plaetse stellende, ende die kercke daerin nyet wil consentiren, daerop en weten die broeders anders nyet te advisieren als alleen, dat die classe met alle behoorlicke ma[nieren] van persuasien, hetsy door haerselven ofte door anderen, die authoriteyt aen die kercke hebben, handelen [sal]. Maer so op sulcke maniere nyet wtgericht en worde ende nochtans merckelicke oorsaecken syn, sullen dieselven [synodo] particulari voorgestelt worden om te bedencken, oft daerin eenichsins mach remedijert werden.

3. Op die vrage van den [4]) middel te vynden van die betalinge der dienaren is besloten ende raetsaem befonden, [dat] die classes aen den magistraten van hare steden neerstelick aenhouden sullen met een requeste, dat haere [E. E.] believe die saecke also onder [5]) die Staten te beforderen, dat eenmael eenen seeckeren voet op die betalinge der dienaren soude mogen genomen [6]) worden om te verhoeden die inconvenienten, die door quade betalinge rysen.

[1]) »Generalia" ontbr. in M. [2]) Het tusschen [ ] geplaatste in deze acta ontbreekt door slijting van den rand en is aangevuld uit de andere codd. [3]) »sulcken" M heeft »sulcke dienaren", I. »sulc een". [4]) »van den" L heeft »hoe men handelen sal om". [5]) »onder" M heeft »in". [6]) »genomen" M heeft »gevonden".

4. Aengaende het onderhoudt der weduwen ende weesen der praedicanten, houden die broeders gans billick, [dat] elcke classis voor syne weduwen ende weesen sorge dragen sal, namelick behalven tgene dat men tot onde[rhou]dinge derselve van den heeren Staten sal connen impetrieren, desgelycken ock van den steden ende dorpen, daer [sy ge]dient hebben, dat daerenboven elck dienaer nae gelegenheyt (so dat in elcke classis sal mogen geordo[nneert] [1]) worden) jaerlicx een seeckeren penninck contribueeren tot onderhoudt van elcke weduwe in syn classe. Ende so wie dan aff compt te sterven van den dienaren, die sal voor syn weduwe ende wesen gelyck onderhoudt ontfangen.

Dunckt den broederen ock raetsam, so in eenigen classe geen weduwen ofte wesen en syn, dat elck dienaer op voorraet jaarlicx wat bylegge, hetwelcke in den tyt des noets te passe comen sal. So mogen dan alle classes dit oft een beter middel volgen tot onderhoudt der weduwen ende wesen. Ende opdat die weduwen ende wesen der predicanten christelicker ende beter beweecht [2]) mochten werden, so soude goet syn denselven eenige opsienders te stellen, die altyt in den classen daervan goede bericht sullen weeten te doen.

5. Aengaende die supplicatie, den heeren Staten ende ock den Rade van Hollandt over te geven, ten eynde by haere [E.E.] ordinge gemaeckt werde tegen die overtredinge der h. tyen geboden Gods, is geadviseert, also men verstaet, [dat] die heeren Staten ower een ordonantie doende syn ende men hoopt, dat dieselve int werck gebracht sal worden, dat ment daeromme noch ter tijt sal laeten aenstaen. Maer so dieselve ordinantie lange [3]) wtbleve, so sal die classis, dewelcke opgelecht sal worden den naesten particularem synodum te verschryven, macht hebben van [deses] synodi wegen die alnu voorgelesene supplicatie ofte diergelycke, naer gelegenheyt der tyt gestelt ofte [vercortet] ower te geven. Ende indien sulcke classis advys daertoe begeert van anderen classes oft eenigen personen [wt] denselven classis, sal sy dieselve tot haer behulpe mogen roepen.

[6.] Aengaende die vrage, ho men die scholen soude mogen oprichten, en weten de broeders nyet te advisieren, dan alleen dat een ygelyck classis ende die dienaren derselven een ygelyck int sijn haer [4]) mogelyck vlyt anwenden, ende voornamelyck dat een ygelick toesie, dat die leere des Catechismi na den middach [5]) nyet nagelaten worde.

[1]) »geordonneert" M heeft »gevordert". [2]) »beweecht" L heeft »onderhouden", M heeft hierbij in margine: »schijnt te moeten zijn besorcht". In N ontbr. het en is daarvoor eene opene ruimte gelaten. I heeft »beweegt" en daarboven »[besorgt]". [3]) »lange" L en N hebben »langer". [4]) »haer" L heeft »alle". [5]) »na den middach" ontbr. in L.

[7.] Aengaende de repartitien van de plaetsen, die bequamelyck met predicanten souden mogen bedient worden, sijn in de vergaderinge eenige inconvenienten, die daerwt souden mogen rysen, voorgestelt als namelick: 1. dat het te besorgen is, twist sal rysen tusschen die dorpen, die tot den predicant praeferentie sullen willen hebben om by hen metter woon te hebben [1]). 2. Dat vele plaetsen van wegen der ongelegenheyt ofte groote [2]) nyet combiniert en connen werden. 3. Dat eenige predicanten mits ouderdom nyet meer dan een dorp connen bedienen. 4 Dat ock, so een predicant oft meer in een classe sieck worde ofte nootwendich heefft te reysen, dat haer dorpen dan gants ledig moeten staen ende malcanderen nyet sullen connen helpen. 5. Dat ock die luijden, op welcker dorpe smorgens geen predicatie en geschiet (gelyck nyet geschien can, als dorpen gecombiniert worden) des te versumelicker sullen worden in het gehoor des goddelicken woorts ende het soecken haerder salicheijt. 6 Die onbequaemheyt des weders ende des quaden weegs staet ock wel aen te mercken. Op dese swaricheden sullen de broeders elck in synen classe hun bedencken ende dese saecken met goede middelen den heeren Staten remonstrieren ende te kennen geven.

8. Aengaende hetgene, dat particularen personen is [3]) opgeleyt, als die oversettinge van de Harmonie etc., advisieren de broeders, dat die classis, die het synodum verschrijven sal, hertelick vermanen sal die personen, diet opgeleit is, ende tot behulp eenige mogen nemen wt [4]) de classis, daer sy onder wonen.

9. Sijn gelesen die brieven an Joannem Beatum, wt den classe van der Gowde geschreeven ende van den magistraet van Woorden ende Joanne Beato schrifftelick beantwort. Is geadvisiert, dat het classis van der Gowde daerop eene christelicke corte antwoort schryven sal, tot vrede ende nyet tot twist dienende. Ende sal het classis tot haren behulp mogen nemen Henricum Corputium ofte een ander, so sy dat begeert ende sal Joanni Beato ock toegeschickt worden Epistola ad authores libri Bergensis, qui etiam Concordia dicitur.

[10.] Op die vrage oft een dienaer, als hem syne conditien, daerop hy angenomen ys, nyet gehouden worde, van syne kercke mach scheyden, is by den broederen geantwort, nadien die saecke na gelegenheyt eenes ygelicken dienaers onderscheyden ende particulier ys, datselffste

---

[1]) »om by — hebben" ontbr. in M. [2]) »ofte groote" ontbr. in M. [3]) »is" L, M en N hebben »in den synodo generali is". [4]) »eenige mogen nemen wt" ontbr. in M.

eerst in classe behoort affgehandelt te worden, ende also dat nyet can geschieden, alsdan ad synodum particularem sal gerefereert werden.

[11.] Aengaende die saecke van Leyden is den broederen voorgelesen een advertissement ende ootmodelick supplicatie, gestelt ower die Justificatie van die magistraet van Leyden. Ende om den vrede te Leyden te beforderen (soveel als dese synodus daerin vermach) is besloten, dat het voorsz. advertissement in allen classen deses synodi gepresenteert sal worden an alle magistraten in den steeden ende hen E.E. die saecke mondelick gerecommendeert te worden. Is ock voorder besloten, nadien den bryeff des particulieren synodi van Middel-Hollandt [1]), door Joannem Damium [2]) geschreven [3]), doorlesen is geworden, dat men den voorsz. Damium advertieren sal, wat dese synodus besloten heefft in deser saecke te doen als boven etc. ende mede een copie van de voorsz. advertissement te oversenden met vorder vermaninge, dat sy (overmits die saecke harer synodo eygentlick angaet) by mynen heren den Staten ende andersins ten besten ende op het aldercortste willen bevorderen op sulcke maniere, alst hen best dunckt, met noch vermaninge dat sy willen arbeyden, dat noch der tyt geen antwoort op die Justificatie gedruckt en worde om dit middel (dwelck dese synodo dunckt tot vrede ende eenicheyt te dienen) nyet te verhinderen.

[12.] Is besloten by den broederen, dat die classis, derwelcke opgeleydt wort synodum particularem te beropen, macht sal hebben, so eenige swaricheyt ofte oneenicheyt voorfiel [in den classen] [4]), hyeronder gehorende, dieselvige by haerselven ofte haere gedeputeerden te eyndigen, ist mogelick. Ende so nyet, dattet [5]) een saecke van consequentie is des te eer synodum te beroepen. Sal ock dieselve classis macht hebben andere classes, daer an particuliere personen wat onbreckt, te vermanen.

[13.] Sal ock die kercke ende classim, die het synodum beschryven sal, den kerckenraet, daer het synodus gehouden sal worden, te voren adverteren, opdat sy ende door haer die magistraet der plaetse van die toecomstige vergaderinge wetenschap hebben.

14. Om te verhoeden het onnodich reysgelt voor den armen sal

---

[1]) Van deze synode was tot dusver, naar wij meenen, niets bekend. [2]) »Damium" L, M en N hebben »Damium, dienaer tot Haerlem". [3]) »geschreven" ontbr. in M. [4]) »in den classen" ontbr. in dit h.s., maar is aangevuld uit de andere codd. Ook ontbreken deze woorden in I. [5]) »dattet" L, M en N hebben »ende dattet".

neerstich bedocht worden, hetgene dat in den Emdenschen synodo besloten is in den 45 ende 46 artickel. Ende sal men gheen attestatij geven anders dan die litmaten syn; die anderen sal men wysen aen de magistraten.

Particularia.

1 [1]). Op die vrage der broederen van Gorcum, oft een kerckendienaer, opentlick beschuldicht synde voor eenen falschen leraer, sal mogen tot den avontmael des Heeren toegelaten worden, eerdat hy datselve sal hebben verantwort, de broeders befynden die vrage te seer generael sonder eenige distinctie ofte circumstantien van den personen, die gescholden hebben, noch ock wat in deser saecken gedaen is. Is daerom het advijs, dat die kerckenraet ende het classis sulcken kerckendienaer vermanen ende houden sullen tot sodanige purge, als sy na exigentie der omstanden nodich zullen vijnden. Ende vermaent het synodus, dat dese saecke op het aldereerste werde nedergelecht. Ende in gefal van grooter swaricheyt, dat tot nederlegginge des twists die personen daertoe sullen geadhibeert werden, die alhyr by den synodum genomineert syn, namelick Corputius ende Levinus, dienaer van Geertrudenberch.

2. Op die ander vrage, oft een litmaet der gemeinten, opentlick beschuldicht sijnde voor een dieff, schellem oft meinedigen, sal mogen toegelaten werden tot den avontmael, eer hy hetselve heefft verantwort, antwoorden die broeders, dat die vrage ock generael is, maer adviseeren, dat die kercke oft het classis, daer hetselve voorfalt, sulcken vermanen sullen, dat hy hem verantwort, ende pendente lite sal na discretie van den avontmael een tytlanck opgehouden worden. Maer so sy hem nyet en wil verantworden, sal hy gants [2]) affgehouden worden.

3. Op die vrage van Gorcum [3]), oft men dengenen, die hemselven door falsche leer heefft affgescheiden van der kercken Jesu Christi ende noch daerby seidt, als hy vermaent wort: Ick begeer met uluijden nyet meer te doen te hebben, opentlick sal moeten [4]) affsnyden, ende offt nyet genoech ys, dat men sulcks die kercke oft gemeinte [5]) te kennen geefft met verclaringe syns naems ende syns eygens affscheidens, die broeders verclaren ende adviseren, dat nyet genoech te wesen, maer dat tselve wtgericht moet werden met [opent]licke excommunicatie.

[1]) In M loopt de articuleering door, zoodat wat hier 1 is, daar 15 is enz. [2]) »gants" ontbr. in M. [3]) »van Gorcum" ontbr. in L, M en N. [4]) »moeten" M heeft »mogen". [5]) »oft gemeinte" ontbr. in L en N.

4. Op die vrage, offt het nyet genoech is, so yemandt sich vergrepen heefft in opentlicken sonden [ende] compt voor den kerckenraedt ende bekendt syn sonden, begerende dat men den Heere voor hem wilde bidden, dat men sulcks die gemeinte aenseidt met verhalinge syns naems ende daets ende dat hy de gemeinte laet bidden, dat sulcks hem vergeven, die door hem verergert syn geweest, antwordt het synodus, dat die schultbekenninge voor den kerckenraedt genoech is met verhalinge voor der kercken als boven.

5. Helmichius, dienaer tot Vutrecht, ende Joannes Lamberti, ouderling, hebben van wegen der ker[cke] van Wtrecht aengegeven, dat het synodus Joannem Leonem (die sy seggen haer kercke verbon[den] te syn) hem willen toefoegen, ende syn tot dien eynde gelesen die brieven Joannis Taffini. Is geantwort, dat die kercke van Wtrecht doer haer ende haren magistraet hyerin arbeyden sal, [so]verre als sy can. Doch tot der kercke van Wtrecht vorderinge syn geordineert Petrus [Joannis] ende Valerius Tophusanus om hijraff met die kercke ende magistraet van Bommel te han[delen].

6. Gehoort dat de predicant tot Benschopt onordentlick in syn kerke gecomen ys, so ys die [clas]si van Gorcum, daerwt die schade schynt gecomen te syn, ende classi van der Goude tsam[ent]lick opgeleydt, dat sy den onraet ende schade remedieeren sullen.

7. Vorder aengaende den [1]) dienaer van Merkerck, van dewelcke een onordinge ingebracht is, [is] de classi van Gorcum opgeleidt neerstich opsicht op hem te nemen.

8. Aengaende die vrage van Dordrecht [2]) van een dienaer, die inobedient is in classe Dordracena ende hem onordentlick draecht, alsó dat hy soude moeten geexcommuniceert worden, waer die excommunicatie geschicktelickst soude mogen geschieden, is by den broederen geadviseert, dat nae behoorlicke voorgaende vermaninge (so die excommunicatie nyet en can geschieden in der kercken, daer die dienaer staet), so sal se geschieden in die naeste kercke ende doch in een ofte twee anderen vercondicht worden.

9. Is de classe van Gorcum opgeleydt, dat se sorge dragen sal om die magistraet van Gorcum te vermanen, dat se willen door hare gedeputeerde den heeren Staten bidden, dat tot Nordeloos een stipendium

[1]) »den" M heeft »Jacobum Bloemensteijn". [2]) »van Dordrecht" ontbr. in M.

verordineert worde om by den classe van Gorcum eenen dienaer te mogen stellen, opdat men door die grevinne van Arenborch nyet gepreveneert en worde met eenen Papist, daerdoor naemaels groote onwil ende moyten soude opstaen.

Conclusio [1]).

Is met meesten stemme besloten, dat die naeste synodus sal wutgeschreven worden by de kercke ende classe van Delfft.

[ende was onderteeckent
Henricus Corputius, praeses synodi.
Valerius Tophusanus, assessor.
Henricus Caesarius, scriba.] [2])

Swaricheden, aen de kercke ende classe van Dordrecht overgesonden ende bij deselve ten deele voorgestelt om daerop te delibereren in den particulieren Suijd-Hollantschen synode, die in de stad Schoonhoven sal gehouden werden den 14 Septembris 1579 [3]).

[art. 1] [4]).

Dordrecht [5]). Of men eenich middel ofte raed sal weten om den schadelicken twist, in de kercke van Leijden opgestaen, neder te leggen. Ende de broederen sullen geadverteert zijn, dat de magistraet van Leijden haer Justificatie heeft in druck gegeven ende aen allen steden in Holland uijtgesonden, daerom te eer [6]) hierop moet gedacht zijn.

[2.]

Briel. Hoe men procederen ende handelen [7]) sal met een dienaer des woords, die sonder advijs van zijne classe ende sonder behoorlick

[1]) »Conclusio" ontbr. in M, die daarvoor in de plaats heeft »24". [2]) Dit tusschen [ ] geplaatste komt alleen voor in M. In al de andere codd. ontbr. de namen der onderteekenaars. Onder deze namen staat in M nog het volgende: »Anno 1580 en is geen particulier synodus in Suijdholland gehouden geweest, alst blijckt uijt de acten des jaers 1581 art. 2." [3]) In plaats van dit opschrift hebben L en N: »Gravamina, die in den sijnodo van Schoonhoven gebracht ende verhandelt sijn a° 1579". Het geheele toevoegsel ontbreekt in K (eveneens in I). Het is overgenomen uit M, waar het geplaatst is vóór de acta. In L en N volgen de gravamina op de acta. [4]) De articuleering is overgenomen uit L en N. [5]) De marginalia bij deze gravamina ontbr. in L en N. [6]) »te eer" ontbr. in L en N. [7]) »ende handelen" ontbr. in L en N.

verlof zijner kercke in een ander kercke ende classe hem begeven heeft; hoe men oock met de kercke sal handelen, die sulcken dienaer ontfangt, ende hoe men voortaen sulcke onordeninge voorcomen sal mogen.

[3.]

Delff. Wat een classis doen sal, wanneer se om gewichtige redenen ende oorsaecken wil een dienaer uijt zijne kercke elders transfereren ende oversetten [1]), mits een ander bequaem man in zijn plaetse stellende ende de kercke, geen reden noch oorsaecken aennemende, haren dienaer niet missen noch ontberen wil.

[4.]

Goude. Op middelen te dencken, dat de dienaers des woords beter betaelt worden, opdat se haren dienst niet alleen op de dorpen maer oock in de steden niet gedwongen en werden door nood ende armoede te verlaten.

[5.]

Dordrecht. Hoe men de weduwen ende weesen van predicanten ten besten sal mogen versorgen.

[6.]

Dordrecht. Of het niet raedsaem en sal zijn den heeren Staten ende oock den Rade van Holland een supplicatie over te geven, tenderende ten eijnde dat de onordeninge, tegens Gods heijlige geboden overhand nemende, met goede ordeninge ende executie derselver wechgenomen mogen worden.

[7.]

Dordrecht. Hoe men de scholen allesins sal mogen redresseren.

[8.]

Dordrecht. Te spreecken aengaende de repartitie van de steden ende plaetsen in Holland, die bequamelick met predicanten souden mogen bedient worden volgende de brieven der heeren Staten, aen alle classen uijtgesonden, indien tselve soo lange uijtstel sal connen lijden.

[9.]

Dordrecht. Hoe men ten besten bevorderen sal, dat int werck gestelt worde, tgene dat particuliere personen tot bevorderinge der kercken

[1]) „ende oversetten" ontbr. in L en N.

in den generalen synode opgeleijt is, als onder andere die oversettinge van de Harmonie op de evangelisten ende diergelijcke [1]).

Volgen noch andere puncten, bedacht na het uijtschrijven des voorsz. synodi.

Of het niet oorboorlick sal zijn, dat men in eener ijegelicker classe ende synode particulier een of twee personen sal deputeren, dewelcke alle voorvallende saecken des classis aen den synode respective sullen uijtrichten, classem ende synode of eenige daeruijt vergaderen, ist nood, ende voort opsicht hebben sullen, dat een ijegelick zijn ampt doe, oock soo swaricheyt viele tusschen eenige dienaren, ouderlingen ofte ijemanden in zijne kercke, tselve christelick ende opt aldereerste neder te leggen, ende hoelange deser tijt ende extraordinaren dienst dueren sal.

Of het niet genoech en sal zijn, om costen te sparen, uijt elcke classe twee totten particulieren synode te senden.

Hoe men de excommunicatie geschickteljckst doen sal mogen ende de boetveerdige weder opnemen.

Of men de overheijt van de plaetse ende de kercke, daer de particuliere synode gehouden sal worden, niet en sal te voren adverteren, eer men die uijtschrijft.

Of eenich middel soude mogen zijn om nuttige boecken te drucken.

Of een ijegelicke kercke hare armen niet schuldich is te onderhouden ende hoe men verhoeden sal connen, dat de kercken sooveel met reijsgeld der lidmaten over ende weder reijsende niet beswaert en werden.

Aengaende de attestatien, die eenige vercrijgen om daermede te gaen bedelen, welcke oock geen lidmaten zijn, of men de kercken dat niet en behoort af te slaen ende den politicis te bevelen.

Te gedencken des studiosi Egidii Nothaei Swertensis, die recommandatie gebracht heeft van de professoren te Leijden.

Te gedencken heer Adriaens in Mijnsheerenland, soo het voornemen des classis niet voort en ging, wat remedie men dan ter hand soude mogen nemen.

Of men aen de heeren Staten ofte opsienders der academie te Leijden sal solliciteren, dat professores theologiae daer gestelt worden, die in de leere ende confessie onse kercken toegedaen zijn.

---

[1]) »diergelijcke" hieronder hebben L en N »Finis". Het nu volgende toevoegsel van »andere puncten" komt alleen voor in M.

Anna Juriaens, wed. Hermanni Geldorpii, die ondert cruijs in vele steden in Holland heeft geleert ende oock een tijtlang voor xii jaren te Amsterdam ende in de laetste troublen te Delff, ter Goude, te Abbenbrouck ende eenige mael te Dordrecht, heeft aengesocht om eenich onderhout.

De broederen hebben geantwoord, dat noch geen onderhout voor der predicanten weduwen gestelt is, ende sooveel dese weduwe aengaet, en weten de broeders niet, of die weduwe nood heeft, te meer nadien sij thijen pond van den Staten ontfangen heeft. Is ooc van den broederen geseijt, dat sij haer eygen sins uijt den lande getogen is.

Opschrijven der brieven, zegelen ende bestellen derselver.

Te gedencken des dienaers te Meerkercken, Noordeloos, Goudriaen.

[Missive van de classis Delft aan de synodale classis Dordrecht om aan te dringen op het bijeenroepen der particuliere synode van Zuid-Holland] [1].

Genade ende vrede door J. Christum.

Eersame, discrete, lieve broeders in den Heere Christo

Alsoo het in den synodo, laestmael in uwer stad gehouden, goedgevonden is, dat ten minsten alle jare een particularis synodus ende bijeencomste sommiger bijeengelegen classen gehouden werde, ende nu een gantsch jaer van den Dordrechtschen synodo gegaen is, ende ons geen swaricheden en gebreecken, dewelcke in den meerder versamelingen af te handelen staen [2], soo is in onse classische vergaderinge goedgevonden, dat men arbeijden sal, dat met den eersten sulck eene meerdere tsamencomste ofte synodus particularis gehouden werde. Ende alsoo het van den synodo der kercke van Dordrecht opgeleijt is den tijt ende plaetse des particularen synodi van Suijd-Holland te bestemmen, aen dewelcke men oock alle swaricheden overschrijven sal, soo hebben mij de broeders opgeleijt dit haerluijder advijs ende oordeel U.E. over te schrijven, ten eijnde dat gij terstont in der saecke moecht voortgaen. Ende soovele de swaricheden aengaet, die in onsen classe souden mogen zijn, hebben wij den broederen niet sonderlincx te verwittigen. Doch nademael de swaricheit van Leijden noch niet wechgeleijt is ende mogelick wel van

[1]) Copie van deze missive komt alleen voor in M en is daar geheel vooraan geplaatst. [2]) Hierop zal nog hebben moeten volgen: „zijn voorgekomen" of iets dergelijks. Dit ontbr. echter in onze copie.

noode wesen sal int corte door een generale vergaderinge (soovele ons mogelijck is) daerinne verder te remedieren, soo sal daervan oock wat te handelen zijn. Oock mede sullen eenige andere classes misschijen ijet voor te stellen hebben. In summa, de ordinantie sal daerdoor onderhouden werden, in dewelcke wij allegader hebben geconsenteert, ende de broeders bij malcanderen comende sullen van saecken, die den gantschen particulieren synodo aengaen, handelen mogen. Die van Noord-Holland (na dat wij verstaen) hebben hare tsamencomste al gehouden. Die van Rhijnland ende Cermerland etc. sullen oock (achten wij) haer devoir daerinne doen etc.

Eersame, seer lieve ende weerde broeders in den Heere, de almogende, goede Godt wil u. l. door zijnen H. Geest verstercken ende uwen getrouwen arbeijd segenen ende gebenedijden. Uijt Delff desen IX Julij a° 1579.

Onderstont

de al u. l dienstwillige medebroeder ende dienaer
Arent Cornelissz, uijt den name des classis.

Het opschrift was: Den eersamen ende vromen Hermanno Herberts, getrouwen dienaer des woords Gods tot Dordrecht, mitsgaders anderen dienaren ende opsienderen derselver kercke.

Tot dese synode waren beschreven 24 personen.

Den request an die magistraten der steden van die saeck te Leyden [1]).

Eedele [2]), eerweerdige, voorsienige, zeer discrete, gonstige heeren! Wy dienaren des woorts ende ouderlingen in der christelicken gemeenten alhyer, mitsgaders wy dienaren des woorts, buijten der stadt in der classe van den Bryl dienende, verstaen hebbende, dat u E.E. by de heeren magistraten der stadt Leyden owergesonden ys haere E.E. Justificatie in den twist, welcke in de kerckenregieringe te Leyden voorgefallen ys, so en hebben wy (nadien wy die gesien ende gelesen hebben) nyet connen laten u E.E. een advertissement ende ootmoedige bede daerower ower te geven. Wy hadden wel verhoopt gehadt, dat dese schadelicke twist opt aldercerste ende stiltste door die voorsichtige wysheyt ende christe-

[1]) Dit request komt alleen voor in K. Een meestal zakelijk uittreksel er van vindt men in I onder het opschrift: »Het advertissement, daervan art. 11 gesproken wort, was hierby gevoegt, doch alsoot lang is, heb ickt niet uitgesch., dan alleen tvoornaemste". [2]) In marg. »Siet boven artic. 11".

licke authoriteyt myner E.E. heeren der Staten deses landes ternedergelecht ende gesopijert soude syn geweest ende also die saecke stilleken gebleven soveel moegelick by degene, die daeraff kennisse behooren te nemen, ende daermede aller werelt mondt gestopt geweest, maer wy sien nu tot onser grooten bedroeffenisse ende hertenleet, dat die twist wasset ende die gequetste gemoeden van beyde syden meer ende meer verbitteren ende (soals te besorgen ys) meer sullen verbitteren, dewyle door een schrifftelick process in klaeg ende wederclaege, antwoort ende anders, wat an d'een oft d'ander sijde voorgebracht ys ende soude mogen worden, dese saecke compt in kennisse van den gemeinen man, die geen onderscheit ende oordeel van saecken en heefft ende wiens ampt ock nyet en ys sulcke saecken te beteren, welcke tusschen die magistraet ende kercke ende tusschen die kercke ende haere dienaren opgestaen ys ende nu voor die heeren Staten ende Rade van Hollandt ongedecideert ys hangende, welck wij hertlick gewenscht hadden verhoet te syn, gelyck ock naemhafftige personen daerower gearbeydt hebben, dat die schrifftelicke justification gesupprimeert ende nyet an den dach gegeven souden worden. Want dat de fauten, die gecommitteert moegen syn staende desen twist, by d'een oft d'ander partye [ont]deckt syn oft souden worden dengenen, diet nyet an en gaet ende die nyet helpen en connen, tendeert nyet ten goeden maer tot meerder schade, blamatie ende verderven ende noch meer sal, wort hyerinne nyet geremedijeert. Ende howel voorgaende arbeyt ende neersticheyt, tot noch toe hyerinne gedaen, nyet en heeft geholpen, so dunckt het ons nochtans (onder correctie) noch tyt, dat men dese schadelicke wonde opt allereerste met bequame plaesteren arbeide te genesen, eer sy erger wort ende meer verfuijle. De heeren der magistra[et te] Leyden bekennen in de voorschreven Justificatie opentlick, dat sy de religie (welcke frije exercitie by syne Excellentie ende den heeren Staten van Hollandt ende Zeelandt ys geconsenteert ende geordoneert) voor puer, suver, eenvoudich ende oprechtelicken Gereformeert houden [1]) ende kennen, gelyck ock dat de waerheyt ys ende genoechsaem met die heylige schrifften bewezen can worden, soals men daertoe altyt bereyt ys geweest ende noch ys om daermede den wederspreeckeren den mont te stoppen. De heeren die magistraet bekennen ende protesteeren ock, dat sy noyt van wille oft meyninge geweest en syn noch alsnoch en syn de discipline oft kerckelicke straffe ende tucht wech te nemen ofte te nyet te doen, maer, gelyck sy dieselve achten ende kennen als eenen nodigen bandt ende verknoopinge, daermede het kerckenregiment in syn geheel ende wesen wort gehouden ende bestendich blyfft, dat sy also verstaen ende willen

[1]) Voor dezen regel staat in margine »N.B."

datselve in behoorlicke oeffeninge gebracht worde, gelyck sy tevreden syn ende hen aenbieden de hant daeran te houden etc. De magistraet van Leyden verclaert ock in de voorsz. Justificatien in verscheyden plaetsen, dat hetgene, dwelck sy in deser saecken hebben gedaen, geschyet ys om den twist te blusschen, vrede in der kercken ende rust onder haere borgeren te maecken etc. Vermaent ende biddet ock de magistraet van Leyden aent eynde van die Justificatie alle christelicke herten, dat sy God den almogenden Heere met een ootmoedigen geest bidden ja verbidden willen, dat die van Leyden, behouden een ijegelick syn autoriteyt, vereenicht mogen worden ende gestadelick in eendracht volharden etc. Nadien dan E.E. heeren, der heeren magistraet van Leyden meyninge sulcke ys, als sy verclaren voorverhaelt, ende gelyck te hopen ys, dat sy deselve haere meyninge in effect ende metterdaet sullen bewysen, so dunckt ons (onder correctie), dat deser saecken wel een eynde te fynden sal syn Want dat de gemeene Gereformeerde kercken in de voorschreven Justificatien oblique genoteert worden, alsoft sy souden begeren te herschen ower die magistraten ende eenen nyeuwe tyrannie ower die conscientien inne te voeren, dat verantwort hemselven genoech ende en sal sulcx nemmermeer gefonden worden. Ja U E.E. als alle andere magistraten in Hollandt syn genoechsaem geinformeert, dat in onse kerckenbedieninge noch wy noch andere kercken eenige heerschappie ower die magistraet noch tyrannie ower die conscientien voortgestelt en hebben, maer hebben ter contrarien ons der magistraet onderworpen ende die vryheyt der conscientien altyt voorgestaen, met vermaninge dat een ijegelijck die voor God den Heere (eenen kenner aller herten) vrijen souden. Wy en weten ock geen exempel ter contrarien, dat meer ys die schrifften, van wegen des synodi (in Maio lestleden in den Hage vergadert) den heeren Staten owergegeven, die kercken hyeraff genoech ontschuldigen ende bysondere het onderscheyt tusschen die politische ende kerckelicke regieringe. Is al doen schrifftelick ende mondelinck opentlick verclaert, dat alle kerckendienaren ende kerckelicke personen hun bekennen der politischer owerheijt met lyff ende goed onderworpen, alleen wtgescheyden die vryheyt der conscientien. Daeromme het dan onnodich van der gemenen Gereformeerden kercken wegen eenige verantwordinge aengaende dese beschuldiginge te doen als van een saecke, die een yegelick anders te syn genoech bekendt ys, die wt menschelicke affectien meer als anderssins in de voorscreven Justificatien gebracht te syn apparent ijs. Syn doch wy voor ons (als wy ock nyet en twijffelen van anderen Gereformeerden kercken) bereijt ons altijt desen aengaende particulierlyck voor U.E.E. ende ock voor die heeren Staten te purge te stellen ende te beteren, so ijet by ons misgrepen ware, des wy hopen men nyet befynden en sal. De ordonantie

ock van de kerckelicke bedieninge, gemaeckt te Dordrecht in den synodo, (door consent ende welbelieven van sijn Excellentie ende van die heren Staten beropen) ys also oprechtelick ende discreetlick gestelt, dat wij meynen, dat die steden in Hollandt (diewelcke die, volgende der heren Staten bevel, gevisiteert hebben) daerinne nyet oft immer nyet, dat van importantie soude syn, te culperen befonden en sullen hebben. Maer offt daerinne yet ware, dat onordeninge oft twist soude schynen te mogen innebrengen, oft daerdoor misverstandt tusschen die politische regeringe ende kerckelicke bedieninge soude mogen voorfallen (des wy tot noch toe nyet gemerckt en hebben, maer befonden dat die kercken J. Christi dese naeste seven jaren op sulcken maniere vredelyck synt geregiert ende den magistraten geen orsaeck van offensie gegeven), so ist van der Hollandschen kercken wegen, doen die ministri in den Haege vergadert waren, mynen heeren den staten verclaert, dat men, op sulcke swaricheden gehoort, wt Gods woort ende andersins genoechsam bericht doen, ook orsaecken verhalen wilde, waeromme sulcks ofte sulcks eerlickst, bequamelickst ende ordentlickst angesien ys, dwelck indient den heren Staten ofte hare E.E. gedeputeerde naer rype erweginge nyet genoech en dede, men alsdan de andere gefoeglickste maniere tot Gods eere, ruste ende vrede beyde der policij ende der kercken soude mogen volgen, daermede immer die kerckendienaers owervloedelick hebben verclaert, ho bescheidentlick sy onder de gehoorsaemheyt der magistraten particulyer, der heeren Staten ende syne princ. Excellentie God den Heere na synen woort ende ordeninge wilden dienen ende haren kerckendienst betreden, also dat sy met hoeren dienst der magistraet ende owerheyt die handt souden bieden, dat sy dienaers selve ende die tohoerders door Gods woort in hoore conscientie beweecht des te gewilliger behoorlicke gehoorsaemheyt der macht van God gestelt souden bewijsen, ende dat ock de magistraet ende owerheyt door hoere christelicke regieringe, beschuddinge ende bescherminge de handt soude bieden der kerckelicke bedieninge, opdat (nadien sy hoore macht van God heefft ontfangen ende hoerselven ock geerne als een litmaet in syner kercken behoort te laeten fynden) die kercke Godes vreedsaemlick ende met aller stichtinge moege opgebouwet werden. In sulcke maniere dan die kerckendienst blyvende in syne limiten onder de gehoorsaemheyt der owerheyt, so souden ontwyfelick beyde de politische ende kerckelicke regeringe met malcanderen in goeden vrede staen sonder een den anderen te beletten ende nochtans tot eene gemeine end arbeyden, dat God de Heere door die regeringe van d'een ende door den dienst van d'andere geeert ende synen heyligen naem gepresen soude mogen worden. Affgeslagen also in dese Justificatie tgene, daermede die magistraet van Leyden scijnt de gemeine Hollandsche Gereformeerde kercken te beswaren, dwelck vooren

genoech beantwort ys oft sal worden, ist noet ende (dwelck den twist te Leyden nyet an en gaet, om welckes twistes wille alleen de magistraet te Leyden de handt an die kercke gelecht heefft om vrede te maecken, so sy selve bekent ende vooren verhaelt ys) so en soude in desen anders nyet nodich sijn, als dat de beschuldigingen particulier, die op Peter Cornelisz ende andere personen in de Justificatien gestelt syn, ende daertegens wat deselve ower Caspar Coelhaes ende syne adherenten te clagen hebben, verhoort worden te beyden syden ende daernae geexamineert, oft het remedie, dwelck die magistraet gebruijckt heefft om vrede te [maec]ken, tot vrede bequaem sy geweest, oft geene onschuldige personen daermede en syn beswaert, [ende] entelyck oft de kercke Christi te Leyden, welcke met den twist hoerer dienaren nyet beh[oert ver]cort te worden om d'eene partije oft d'andere te belijven, hoor soude moeten onderwerpen [aen die] dienaren, ouderlingen ende diaconen, daer sy geen hert ofte affectie toe en dragen. Wy sien [dese] saecke an, so se gestaen heefft, do sy in Maio lestleden voor die heeren Staten ys gecomen. Heefft yemandt syne hooge oft onderowerheyt daernae inobedient geweest oft yet gedaen, dat strafflyck ys, dat en begeren wy nyet te verantwoorden noch aen d'een noch an d'ander syde, als ock nyet wat te foren particulierlick by d'een oft d'ander partye misgrepen soude mogen syn. Want wy begeren schuldt te geven, die schuldt te hebben befonden sal worden. Syn se ock in der kercken bedieninge, dat sy sowel als andere hore politische straffe oft ecclesiastique censure dragen sullen, so behoren sal Maer wy nemen consideratie op den standt der magistraet ende der kercken te Leyden, ho dat (de magistraet by hoere authoriteyt blyvende nae horen begeren) de kercke in vrede gestelt soude mogen worden. Dat de particuliere accusatien ende defensien gehoort ende recht gegeven worde, die recht heefft, ys wel billick. Ende nae de legitime cognitie der saecken souden alle diegene, die desen twist aengaet, schuldich syn hun daernae te regulieren, maer owermits de cognitie vertrocken wort ende mogelick nyet haest int werck en can gestelt werden, om dieswillen myn heren Staten met velen gewichtigen landsaecken bekommert sijn, so dunckt ons E E. heren (onder correctie), dat een corte wech tot vrede der kercken te Leyden ende vereenigiage met de magistraet aldaer soude gefonden worden, als namelick, nadien de magistraet approbeert beyde de Gereformeerde religie ende kerckelicke discipline, ock geensins deselven wechnemen oft te nyet doen wil, so voor verhaelt ys, so hopen wy, dat hoere E.E. wel alleleens sal syn, wie den dienst des goddelicken woorts, ouderlinckschap ende diakenampt bedienet, wanneer tselve vreedsaemlyck, getrouwelick, godsalichlick ende stichtelick geschiet, dat sy daeromme wille toelaten ende daertoe geinduceert moge worden (om vrede by provisie te maecken, onvermindert nochtans haer authoriteijt) also het nyet

raetsaem soude mogen syn, dat P. Cornelisz wederomme in synen dienst gestelt soude mogen worden tot offensie der magistraet, dat also Caspar Coelhaes ten minsten van sijnen dienst gesuspendeert worde ende die twie andere dienaers, Jan Halle ende Lucas Hespe, die alle beyde (so die kercke claget) onordentlick in de kercke comen syn, op hoere dorpen gestelt oft andere dorpen, die vacieren, daermede versien worden, ter tyt ende wijlen toe legitime cognitie van der saecken bij mijnen heren den Staten sal genomen syn. Dat insgelijex de litigieuse ouderlingen ende diaconen sulle staen ock tot cognitie toe, ende dat daerentusschen een onpartijdich dienaer wt een andere kercke by adwys van de magistraet tot Leyden ende van die kercke tsamentlick beroepen worde, diewelcke daertoe arbeiden sal, dat ditmael (owermits die kerckenregeringe geturbeert ijs) by meeste stemmen aller manspersonen, litmaten der kercken, een nyeuwe ouderlinckschap ende diaconie vercoren, der magistraet gepresenteert, daernae der kercken voorgestelt ende (indien geen contradictie en falt) geconfirmeert worde, welcke ouderlingen ende diaconen dan legitime met volcomen consent der magistraet sullen ontleenen wt anderen kercken oft bij provisie beroepen twie oft meer andere vreedsame ende bequame dienaers, die de kercke met den nijeuwen ouderlinckschap ende diaconie bedienen sullen, ter tyt toe die questieuse twist ordentlick ende legitime erkent ende beslicht sal syn. So behout de magistraet van Leyden haere authoriteyt ende en wort Caspar nyet meer vercort als P. Cornelisz, gelyck ock nyet vercort en worden die andere twie dienaers, die weder op hoere dorpen comen oft anders by provisie versien sullen mogen worden, ende en sullen ock nyet vercort worden die tegenwoordige ouderlingen ende diaconen, welcke wel blijde sullen syn, dat sy also wt den twist comen. Ende entelick sal gantse versoninge by provisie tusschen die magistraet ende kercke geschiet syn ende sal die kercke in goede eenicheyt ende vrede wederom floreren. Daertoe sal dese grote ergernisse nyet alleen van der stadt ende academia te Leyden (derwelcker die twist ock grotelick schadet) wechgenomen syn, maer sal velen vyanden der waerheyt ende des landes (die door oneenicheyt gestercket worden ende orsaeck nemen hen te verblyden ende te lasteren) haere hope ende calumneeren ontnomen ende hun den mont gestopt worden, welck groot goet also lichtelick te wegen te bringen sal sijn. Ende sullen mijne heren tot verclaringe van desen verstaen, dat het een groot onderscheyt heefft met politische regeringe ende kerckelicke bedieninge. Het can wel een owerheyt syn, die van God gestelt ende gewapent ys met wetten ende sweert om daermede gehoorsaemheyt, ist nyet met willen doch met onwillen ende wt vrese, te wegen te brengen ende dit al, howel sulcke owerheyt van den meestendeel der ondersaten nyet geliefft en wort noch bij denselven angenaem en ys. Maer met den kerckendienst

staet het al anders. Want deselve nyet profijttelick en can syn, als de dienaers den toehoerders nyet angenaem syn noch hore dienst van wegen der conscientien aengesien ende gevolcht wort. Oorsaeck de dienaers en hebben geen wtterlyck gebieden owert lichaem maer alleen eene geestelicke bedieninge ower de sielen, welcke met Gods woort, wtrichtinge der sacramenten ende bedieninge der disciplyne geleert, onderricht, getroost, gestercket, vermaenet ende gestrafft worden, dwelck al te samen geen plaets en heefft van sulcken dienaren, die nyet angenaem en syn noch van hores dienstes wegen worden gerespecteert. Daeromme al ware Caspar Coelhaes onschuldich ende die twie andere dienaers mitsgaders die ouderlingen ende diaconen legitime beroepen ende als van Gods wegen (dwelck mediate per ministerium geschiet) in hoer ambt gestelt (an al hetwelcke groot twijfel ys ende dwelck de decisie der saecken bewijsen sal), so en soude nochtans harer aller dienst nyet profyttelick connen syn, solange de kercke nyet gepersuadeert en ys ende owertuijcht met legitime cognitie van die onschuldt Caspars ende ordentlicke beroepinge der anderen. Ende om dieswille de conscientie also een teer dinck ys ende met persuasie wt Gods woort geleijdet ende nyet gedwongen wil sijn, daaromme is het by veelen politischen christelicken regenten wel ingesien ende owerlecht, als twist in een kercke tusschen dienaers opgestaen was, anhanck ende offensie te beijden syden gemaeckt ende geschyet, dat sy dan, om vrede te maecken in der kercken, oft beijde dienaers affgestelt oft op andere plaetsen nae exigentie der saecken getransferiert hebben ende van malcanderen gescheiden. Het geschiet wel, dat ock tusschen dienaren, die anders vroom ende redelick syn, een simulteyt ende twist ontstaet ende dat sy nyet te samen en connen (als wy ock exempel hebben in die apostolicksche schriff[ten] tusschen Barnabas ende Paulus, Act. 15, vs. 39), welcke dienaers nochtans besondere in andere plaetsen wel stichtelick ende met grooten profyt horen dienst souden mogen betre[den]. Het dwelck toecompt, dat hare complexie ende maniere van leven (als veelmaels geschiet), [nyet] owereen en comt. Het geschyet ock, dat diegene, die hem eenmael vergrepen heefft, met schade, schande ende veranderinge geleert synde, syne saecke beter bedenckt ende daernae op een ander plaetse hem trouwelick draecht, ja des soveel te meer hemselven sorchfuldelyck bewaert, als hy syn schwackheyt bekent ende verhoedet, dat hy nyet weder en falle, waerwt verstaen can worden, dat die veranderinge somtyts goet, ja nodich is. Maer als men na gemaecten anhanck ende gegevene offensie den eenen van den twisters houdt [in den] dienst ende den anderen affstelt sonder den anhanck ende geoffenseerde, die met den affgestelden houden, te onderrichten ende te owertuygen, dat den affgestelden recht ys geschiet (als tot Leyden voor decisie van der saecken nyet geschien en can), ho can

dan daer vrede syn, daer die offensie ende partijsschap blyfft, daer die conscientien nyet gedwongen maer geleydet connen worden, daer entelick d'een partye glorieert, dat sij tot haren vermeten gecomen ende d'ander bedroefft ys, dat sy tot haeren voornemen nyet comen en can? Waaromme nyet beter en ys om vrede te maecken als beyde partyen gelyck te doen, immer tot cognitie toe van der saeken. Also heetff paltsgraeff Friderick, den derden des namens, door raet Philippi Melantonis beyde contenderende partyen Heshusium ende Klebitium affgestelt ende der kercken van Heydelberch vrede gemaeckt. Desgelycken ys geschiet in de kercken te Norwitz in Engelandt, daer Isbrandus, Theophilus ende Antonius affgestelt ende op andere plaetsen, daer sy met frucht gedient hebben ende dienen, getransfereert syn. Sulex ys ock corts voorgaende jaren te Lubeck ende tot Rostock geschiet. Ock ter Gowde, daer beyde dienaers affgestelt ende door beroepinge twijer neuwer dienaren die kercke vrede heefft. Dat exempel der stadt Dordrecht ys ock wel bekent. E.E. heeren, wy dragen U.E.E. dese saeck familierlick voer ende cortlick, hopende dat U.E.E. de saecke neerstelick insien sullen ende voor uwe deel ende ock mede als een van den litmaten der Staten deses landts daerinne trouwelick, voorsichtelick ende neerstelick arbeijden sullen, dat dese twist te Leijden, (die so schadelick der kercken ende lande ys ende die der beyden der kercke ende lande vijanden een groten hoop geefft om tot horen vermeten te comen offt immer de kercke Christi ende dit landt hyermede te crencken) opt allerbeste ende gevoegeligste wyse moege ter neder gelecht worden, so U.E.E. in uwen rade met den anderen heren Staten sullen befynden. Want wy U.E.E. hyerinne nyet voorschryven en willen, maer alleen die saeck een weinich hebben ontdeckt, owermits U.E.E. die Justificatie owergesonden was, opdat U.E.E geen voorordel ower die kercke annemen en soude, ende hebben daerby (onder correctie van beter verstaende) onse adwys gestelt om ten ende te comen, dwelck U.E.E. by derselver eygen ordeel ende die andersins by den heren Staten innegebracht ende voorgestelt sullen mogen worden, wijsselick sullen weten te owerwegen ende te volgen hetwelk beste dient, nyet alleen tot wtterlijcken vreed maer ock tot grootmaeckinge des h. naems Godes ende tot vorderinge syner kercken. Bidden also ootmoedelick, dat U.E.E. de behulpsame handt der bedroeffden kercken Christi wilden reichen ende ons adwertissement ten besten annemen, gelijck alst ten eeren Gods ende tot beforderinge des vredes geschyet ys, dwelck doende U.E.E. wel ende Godt den Heere eenen angenamen dienst doen sullen. Wij en twijffelen ock nyet, de heeren de magistraet te Leyden (wiens eere, eedt ende authoriteyt wy nyet en begeren in het minste te crencken noch te verminderen) nu meer siende, wat schade dese twist in de policije ende kercke ys bren-

gende, ende dat het middel (dwelck sy tot vrede voorgenomen hadden) nyet alleen nyet en heefft geholpen maer die saecke erger gemaeckt, sullen hun des te gefoechelicker tot befredinge deser saecken laten fynden, dewyle, so sy betuijgen, sy Gods eere ende die vrede der kercken willen beforderen Wy voor onse personen, indien wy yet met vermaninge doer Gods woort an die kercke te Leyden ende an alle diegene, die de twist angaet, connen doen, wij willen met aller neersticheyt, getrouwicheyt ende onpartijdicheyt ons daertoe gebruijcken ende bereedt fijnden laten.

De almachtige God, een Vader ende orspronck alles goedes, die een God des vredes ys, deselve wille door J. Christum, synen lyewen soon, tot deser saecken genadelyck innesien ende U.E.E met alle diegene, die hyerower handelen sullen, in aller wijsheijt, bescheijdenheyt ende dapperheyt met die cracht synes H. Geestes stercken ende U.E.E in langduerige ende gelucksalige regieringe bewaren. Amen.

U.E.E gehoersame ende onderdanige dienaren,
die predicanten ende ouderlingen in der kercke
ende andere predicanten in den classe van den Bryll.

Acten [1] *van den synode particulier, gehouden bynnen Rotterdam, begonnen den* XXV^en^ *Aprilis* 1581.

Na den gebede syn gekoren: praeses Valerius Tophusanus, assessor Renerus Donteclocke, scriba Henricus de Corput.

Syn gecompareert ende hebben heure credentiebrieven gethoont van wegen der classe van Rotterdam: Valerius Tophusanus ende Petrus Carpentarius, dieners van Rotterdam ende Schiedam respective; van wegen der classe van Delft: Renerus Donteclocke, diener van Delft, ende Jan Heymans, ouderling tot Naeldwyck; van wegen der classe van den Hage: Dyrck Pietersz, diener, ende Jan Bernaertsz, ouderling te Voorborch; van wegen der classe van den Briel: Egidius Johannis ende Johannes Horstius, dieners van den Briel ende van de Oude Tonge respective; van wegen der classe van der Goude: Christianus Sinapius ende Henricus Caesarius, dieners van Oudewater ende Schoonhoven; van wegen der classe van Dordrecht: Henrick de Corput, diener, ende Michiel van

[1]) Aan de buitenzijde van deze acte is een papiertje vastgeplakt, waarop met een latere hand geschreven staat: »Dese acte moet gegeven worden aan collega Thierens om in de sijnodale kas te leggen".

Vleeck, ouderling tot Dordrecht; ende van wegen der classe van Gorcum ende Bommel: Rodolphus Veltius ende Willem Vinck, dieners te Gorcum ende Noordeloos.

De brieven syn gelesen ende geaccepteert. Evenwel, diewyl die commissie der gedeputeerden uut den classe van den Hage een clausule was innehoudende ende de gedeputeerde van der Goude oyck een articule in commissie hadden, daermede genoech stemmende, namelick dat sy begeeren, eer men tot houdinge des generalen synode sal voirtvaren, dat aen syne Excellentie ende myne heeren Staten Particulier van Hollant ende oyck Generael aengehouden sal worden, dat sy willen eenige uut heuren middel deputeren om den synode generael by te woonen ende tgene dat daer besloten sal worden uut Gods Woort ende tot goede ordeninge der kercken authoriseren ende doen onderhouden, soe heeft Renerus Donteclocke aengegeven van der classe van Delft ende Antwerpen wegen, dien het uutschryven der generalen synode opgeleeght is geweest, dat gantschelick heure meyninge is geweest sulcx als voor versocht wort te doen ende dat syt overlang gedaen souden hebben, hadden de heeren Staten vergadert geweest. Nyettemin dat hen dunct, oftschoon mynen heeren Staten nyet en beliefde heure gedeputeerde daertoe te ordineren, dat men nochtans (nadien de Excellentie ende heeren Staten van Hollant tegens de generale vergaderinge geen swaricheyt en hebben maer veelmeer genoechsaem deselve bewilligen) metten generale synode voirtvaren sal, gelyck dat in den synode te Dordrecht anno lxxviii is besloten geweest. Soe hebben de broeders generalick besloten, dat men alsoe doen sal ende voirtvaren in alle gevalle, doch tot beter bevorderinge sal uut desen synode aen de classe van Delft geschreven worden, dat sy het versueck aen de Excellentie ende heeren Staten eerstesdages willen doen.

Henricus Caesarius, diener van Schoonhoven, heeft overgelevert de acten van den voorgaenden particulieren Suythollantschen synode, gehouden bynnen Schoonhoven den xven Septembris anno xvclxxix.

Daerna is geadviseert, dat men in den generalen synode aengeven sal, dat het goet ware, dat de voorgaende synodale acten rypelick oversien worden ende wat daerinne noodich is ende dienende tot kerckenbedieninge ende regeringe opt allercortste byeengebracht worde in forme van kerckenordeninge, die by de hooge overheyt gesancieert ende by allen kercken tot verbeteringe gehouden moge worden.

Syn oyck gelesen de acten synodael, gestelt tot Dordrecht anno lxxviii, ende heeft dese vergaderinge daerinne gemerct ende goetgevonden den

synode generael (onder correctie) voir te stellen, tgene dat navolcht. Ende daermede syn veel vragen, tot deser vergaderinge gebracht, na heuren besten beantwoort doch gerefereert totten generalen synode.

In den eersten capittel, luydende van den dienaren des woorts, ouderlingen ende diakenen opt het IIIe artickel aengaende de anstellinge dergener, die te voren in dienst nyet en syn geweest, dat sulcke, woonende in een plaetse daer christelicke ordeninge is, der gemeenten behooren voirgestelt te worden oft yemant eenige hinderinge weet, waeromme sy totten dienst nyet gevordert en mogen worden, gelyck sulcke voirstellinge van ouderlingen ende diakenen geschiet. Ende diewyl selden geschiet, dat sy ten dienst behouden worden ter plaetsen, daer sy woonende syn, worden oyck dicwils gesonden op plaetsen, daer noch geen gemeenten vergadert en syn, dat het goet ware dat sy in den consistorie ende classe met vasten ende gebeden aengenomen worden in den dienst ende daerna als dienaers gepresenteert ter plaetsen, daer sy beroepen oft gestelt worden te dienen, om na beproevinge opentlick met consent der overheyt ende der bueren oft der gemeente, daer eene is, in den dienst bevesticht te worden.

Opt IIIIe articule desselfven capittels, dat het wel wat claerder gestelt mochte worden ende dat het goet ware gestelt een algemeyne forme, daerna alle dienaren, die totten kerckendienst toegelaten sullen worden, geexamineert worden.

Opt Ve articule, dat d'opleggen der handen meestendeel nyet en wort geobserveert in onsen quartiere, doch soude wel stichtelick konnen geschien, als het aennemen der dienaren in den consistorie ende classe soude gedaen worden als voir.

Opt VIe articule desselven capittels, dat de woorden geheelick toeeygenen met christelicke discretie verstaen behooren te worden, al en ware aen d'een oft d'ander syde geene conditie by de aenneminge besproken. Ende gelyck int IIe capittel articulo 10 geen lidtmaten dan met gemeynen advyse attestatie en behoort gegeven te worden, soe dunct deser vergaderinge noodich, dat in allen classen bevolen worde, dat een dienaer oft twee eenen anderen geen attestatie en gheve dan by consent des gemeynen classe, gelyck sulcx classicaliter behoort te geschien; dat men oyck toesie, dat deselve attestatien na de waerheyt geschreven worden om geene kercken met attestatien te vercorten, gelyck wel geschiet is.

Opt XIIIIe articule desselven capittels, dat, gelyck daer der diake-

nen ampt geschreven staet, alsoe oyck wel der dienaren des woorts ende der ouderlingen ampt gestelt behoort te worden.

Item dat op veel dorpen de vergaderinge der aelmoessen in den kercken noch staet gantschelick by de oude Heyli[ge] Geest-meesters, dat oyck de diakenen in veelen steden in heuren dienst groote beswaringe vinden, alsdat de last der armen, die buyten de gemeente syn, oyck tot heur bedieninge komen, daertoe de hantreyckinge nyet en mach bestrecken, daeromme men voirdragen sal, dat het goet ware een gemeene aelmoessenordeninge te maecken, tot welcken eynde de gedeputeerde deses synode medenemen sullen eenige ordonnantien van Gereformeerde kercken om die in den synode te laten hooren. Sullen oyck de dienaers van den steden, welcker diakenen hen beswaert vinden, den gedeputeerden de informatie, hiertoe dienende, medegeven.

In den IIen capittel opt eerste artickel, dat het goet ware alst de noot vordert eene provinciale vergaderinge te houden, dwelck wel gedient soude hebben in den twist van Leyden, moste dan ordeninge gemaect worden, hoe die geconvoceert soude worden.

Opt IIe articule, diewyl eenige predicanten van heuren classe gecensureert oft gesuspendeert, item dat litmaten der kercken gedisciplineert synde na kerckelicke wyse, heur daertegens gestelt ende beweert hebben met het Hoff van Hollant oft andere politissche judicatuere, sal hierinne remedie gestelt moeten worden, opdat, als de kereke in heure palen blyft, sy van de overheyt in heure kerckelicke bedieninge nyet behindert en worde. Hierover is in der tyt deser vergaderinge uut oorsaecke van de handelinge met Michiel Andriessen, [die] diener was te Sevenhuysen, hierna in den particularibus geruert, een acte van den Hove van Hollant vercregen in date primo Maij 1581, daermede den synode wort vrygelaten met kerckelicke censuere na Gods woort ende met goede conscientie voirt te varen. Ende is in deser vergaderinge generalick goetgevonden, dat voirtaen geen dienaer aengenomen en sal worden, tensy dat hy hem expresselick der kerckelicke censuere onderworpe ende datselve in den classeboeck onderteeckene. Ende van denghenen, die in dienst syn, sal sulcx oyck gevordert worden.

Opt IXe articule, dat de afgestorvene op te teeckenen in onsen quartier nyet geobserveert en wort ende daeromme, indien het noodich is, sal geremedieert moeten worden.

Item de namen der gedoopten kynderen ende der ouders ende getuy-

gen noch de dach haers doops en worden in veelen kercken nyet opgeschreven. Nochtans wort dat raedtsaem geacht om dieswille eenige hartneckige Papisten ende de Wederdooperen, oyck de verachters der sacramenten, heuren kynderen ongedoopt laten, opdat de gedoopte opgewasschen heures doops versekert syn mogen, dat men op deselve oyck te beter opsicht hebbe ende die versorge, dat men de getuygen moge heures ampts vermanen, opdat namaels geen ongedoopte ten avontmael toegelaten en worden, opdat deghene, die den doop nalaten, als verachters des verbonts Godes ter gelegentheyt vermaent mogen worden soot behoort ende, behalven tgene voorsz. is, opdat het ouderdom der kynderen, de namen heurer ouders ende heur borgerrecht, alles tot civilen saecken dienende, uut de opschryvinge der gedoopten kynderen bewesen moge werden. Is daeromme noodich hier ordre op gestelt te worden.

Opt xe articule des nen capittels soeveel aengaet die armen, die met attestatie verreysen, diewyl het nu een ander tyt is met de openbare gemeenten, als het met de heymelicke was ten tyde des Eembdenschen synode, ende dat in desen artickel hieraff nyet sunderling geruert en is, dat men daeromme in den synode generael de Eembdessche articulen revideren ende nu besluyten sal, wat men na gelegenheyt des tyts ende verhael der gebreken uut allen provincien noodich bevinden sal.

Opt xne articule van eenen ouderling mede te brengen wort nyet geobserveert dan in eenige groote steden om der costen wil. Schynt dat ment om veel oorsaecken vry soude mogen stellen allen kercken eenen ouderling te seynden oft nyet te seynden.

Opt xixe articule des nen capittels wort geacht nyet raedtsaem te syn soeveel ouderlingen te seynden als dienaren tot sulcker vergaderinge, daer sware saecken te verhandelen syn.

Opt xxixe articule heeft de synode particulier, overmits sware saecken in den synode generael te verhandelen sullen syn, goetgevonden ditmael uut te seynden drie dienaren des woorts ende eenen ouderling. Ende syn daertoe met gemeynen stemmen vercoren Arendt Cornelissen, Roeloff van Veldt ende Henrick de Corput, ende joncker Anthonis van Nyevelt, ouderling te Schoonhoven, denwelcken Valerius ende Petrus Carpentarius de credentzbrieven, hiertoe dienende, van deser vergaderinge wegen medegeven sullen. Ende sullen de voorsz. verordineerde uut tgene dat in desen synode verhandelt is nemen ende in geschrifte stellen, tgene dat sy oorbaerlick sullen bevinden voirgedragen te werden.

In den derden capittel van den scholen opt eerste articule sal de sy-

node generael vermaent worden neerstich aen te houden, dat de universiteyt van Leyden (alsoe doch geene andere in den Nederlanden is) met professoren van allen faculteyten bestelt ende gesterct worde, nyet alleen in der theologie, rechten ende medecynen, maer oyck in der dialectica, rhetorica, physica, ethica, mathematica et linguis etc. Item dat de studenten nyet te vroech uut der particulier scholen te Leyden op de universiteyt gebracht en werden om te genyeten het privilegium van de acchynse tot schade van heuren studien, waerinne oyck gebreck is in anderen particulieren scholen etc. Item dat men in allen steden particuliere Latynsche scholen aenstelle, daer se nyet en syn. Item dat men by advyse van de academie oft anderssins in allen particularibus scholis tot bevorderinge der jugent, als sy van de eene schole in de andere coompt, aenstelle, dat gelycke fondamenten ende forme van institutie overal gehouden worde, opdat de boecken, den kynderen dienlick, bequamelicker ende tot lichteren pryse gedruckt ende vercocht mogen worden. Item dat in allen steden opsienders der scholen gestelt sullen werden, opdat de meesters heur ampt doen. Ten lesten dat men aen de heeren Staten sal suppliceren, dat de scholen op de dorpen opgericht mogen worden mette middelen, die eertyts daertoe gestaen hebben, ende sullen de dienaers elck in syn dorp heur neersticheyt hierinne doen soeveel hen mogelick is. Ende alsoe de heeren Staten van Hollant nu onlancx een bevel hebben uutgaen laten over de scholen, sal daeromme t'elcker plaetse de particuliere overheyt aengesproken ende gebeden worden de hant daeraen te houden ende diewyl de heeren Staten d'examen aen de classe gestelt hebben, soe salt by deselve oft uut heuren name gedaen worden.

Opt IIe articule van denselven capittel sal men de heeren Staten van Hollant ootmoedelick bidden om heur besluyt van de stipendiaten der steden gantschelick int werck te stellen ter eeren Gods, vorderinge des landes ende opbouwinge der kercken. Ende diewyl eenige particuliere goethertige persoonen ende besondere dieners des woorts wel begeeren kynderen ter scholen te houden, maer mits armoede, sobere neeringe ende cleynicheyt der stipendien respective die excessive costen, die te Leyden in der universiteyt vallen, nyet en connen dragen, sal raedtsaem syn te versuecken, dat collegia in maniere als die fraterhuysen plegen te syn (uutgenomen de affgoderye ende superstitie) opgericht worden, daer sulcke studenten met lydelicken costen gehouden mogen worden.

Opt IIIe articule, dat de rectoren ende andere schoolmeesters de Belydinge des geloofs oyck behooren te onderteeckenen.

In den IIIen capittel opt Ie artickel sal datselve articule nyet alleen

om de eenicheyt der leer, maer oyck om de gesuntheyt derselve te betuygen int werck gestelt worden, daert noch nyet geschiet soude mogen syn. Ende soe tot eeniger tyt een de minste suspicie over eenen dienaer viele in eenich stuck van der leere, is des synode ernstelicke vermaninge, dat de classe met sulcken dienaer in heur vergaderinge van de stucken der leer sal handelen, opdat sy versekeringe hebbe van sulcken dienaer. Ende een dienaer, die in der leer reyn is, en sal geen swaricheyt hierinne maecken ende een, die swaricheyt mochte hebben, kan doir dit middel uut onverstandt geholpen worden.

Vide quaest. 25 *particularium Dordraci* 78. — Ende diewyl by den Gereformeerden kercken neersticheyt behoort gedaen te worden om de reyne leer te verbreyden ende de tegensprekingen den liefhebbers der waerheyt bekent te maecken, is raedtsaem gevonden, dat in den generalen synode geproponeert sal worden wat middelen men by advys der heeren Staten best soude mogen voirnemen, waermede secten, ketteryen ende verkeeringe van Gods heylige woort, verwerringen van eenvoudige herten verhindert ende gemindert mochten worden opt allerchristelicste. Deser vergaderinge dunct goede middelen te syn, dat openbare disputatien tegens alle ketteryen aengestelt worden by consent der overheyt, doch dat men nyemanden daerom aen goet, lyff oft leven eenige schade soude begeeren te doen, maer alleen dat den eenvoudigen daermede geholpen worde. Item dat een boeck gemaect werde, daerinne de reyne leere claerlick voirgestelt ende de tegensprekinge van allen ketteryen op het allercortste ende eenvoudichste wederleeght worde. Item dat men acht hebbe opte druckeryen. Item dat de dienaers des woorts, als de texten voirvallen, die tegenstrydende leer met discretie straffen. Ende voirnemelick sal tot een goet middel dienen, dat de dieners selve godsalichlick leven ende andere tot godsalicheyt vermanen.

Opt IIe articule des IIII capittels, diewyl eenige boeckdruckers ende vercoopers desen particulieren synode aengegeven hebben, dat in den generalen synode gehandelt soude worden over de aenneminge der psalmboecken, by den heere van Sint Aldegonde overgeset, soe sy seeghden bericht te syn, begeerende daeromme dat dese synode letten wille, wat ter eeren Gods ende tot opbouwinge syner kercken dienen sal, oyck acht nemen opte schade, die den landsaten daeruut int generael ende hen int particulier toecomen soude etc., soe heeft de synode de saeck overwogen ende goetgevonden, dat de psalmboecken Datheni voir dese tyt int gebruyck der kercken noch blyven sullen. Ende hebben dese oorsaecken: dat Datheni psalmboecken noch nyet quaet ende des heeren Aldegondii noch nyet goet geoordeelt syn ende, indien sy beyde goet syn, soude

collatie tusschen beyde gemaect moeten worden, welcke de beste syn. Tegens tgene dat in DATHENI psalmboecken nyet behagelick soude mogen syn, syn in des heeren ALDEGONDII psalmboecken veel elisiones ende vreemde oft onbekende woorden, den gemeynen man onverstandich. Dat de verlegginge der psalmen DATHENI te deser tyt als tot synen nadeel ende schande geschiet doir eenige affectien gesuspecteert soude mogen worden. Soeveel de gemeyne kercke aengaet, dat het periculoes is te veranderen sonder nootwendige oorsaecken. Datter veele lasteren souden, als geschiet is anno LXVI, doen men de Engelsche psalmen verliet, als oft het tot noch toe quaet ware geweest. Soeveel die gemeente aengaet, dat deselve in heur memorie seer geturbeert ende bedroeft ende in de veranderinge der psalmboecken groote schade lyden souden. Soeveel de druckers ende boeckvercoopers aengaet, dat sy oyck groote schade lyden souden als nyet kunnende vercoopen de oude psalmboecken ende geen deel hebbende in de nyeuwe, totdat de privilegie geeyndicht sal syn. Begeert de synode particulier dat dese ende andere oorsaecken meer in synodo generali overleeght sullen worden.

Item is bevonden, dat by den psalmboeck ALDEGONDII gedruct is een catechismus op den name CASPARS VAN DER HEYDEN ende wort geachtet, dat by een particulier persoon sonder voorgaande beraedt der kercken nyet en behoirde gedaen te worden. Daeromme is geadviseert, dat CASPAR voorgenoemt daeraff van den synode generael sal vermaent worden ende aldaer rekenschap geven. De redenen syn dese: dat hy synen name nyet en behoort te gebruycken op sulcken werck; item dat hy daerby stelt de woorden gecorrigeert, dewelcke van de substantie des Catechismi souden konnen verstaen worden; item dat in de gebeden, cort ondersoeck ende anders veranderinge geschiet is; dat het oyck is tegens het besluyt des synode generael int IIIIe capittel art. 2 et 3; ten lesten gemerct het privilegium, daerachteraen geset, den anderen catechismus tacite schynt suspect te maecken.

Item aengaende CASPAR KOOLHAESEN boecken, dat CASPAR oyck sal gecensureert worden aengaende de boecken, die hy heeft laten uutgaen tegens het besluyt des synode generael cap. 4. art. 3., besonder nadien hy de kercken deser Nederlanden ende heure ordonnantien daermede impeteert, eer hy syn saecke in eenige wettelicke vergaderinge genoechsaem heeft willen laten disputeren ende overwegen, nyettegenstaende oyck dat hy ernstelick van velen vermaent is sulex nyet te doen. Ten anderen dat syne boecken sullen geexamineert worden ende rekenschap van hem gevordert. Ten derden als hy genoechsame rekenschap syns geloofs sal gegeven hebben (dewelcke men uut oorsaecke syner boecken wel be-

hoort te vorderen, daer hy suspicie heeft gegeven van onverstandt oft ongesuntheyt in der leer), dat hy alsdan hem kerckelicken ordonnantien ende discipline sal onderwerpen ende onderschryven.

Dese vergaderinge oyck geadverteert synde, dat in de classe van Leyden een bibel voirhanden is mette annotatien opte marge, waerinne lichtelick vergryp soude mogen vallen ende den ketteren oorsaeck gegeven worden daeruut yet te nemen om te calumnieren, ten ware alles bedachtsaem ende rypelick gevisiteert worde, soe is geadviseert, dat de classe van Leyden van deser vergaderinge wegen door Valerium Tophusanum sal vermanet worden opsicht te nemen, dat in heuren classe nyet toegelaten en worde, daer der kercke Christi schade uut soude mogen komen ende de generale synode oorsaeck soude mogen hebben te clagen.

Is oyck geadviseert, dat gelet sal worden opte boecken, welcke Jacobus Broccardus bynnen der stadt Leyden heeft laten uutgaen ende drucken.

Opt ve articule des vyerden capittels sal aengegeven worden, dat het schynt datselve artickel wel wat met andere woorden mochte gestelt worden ende elcker kercken heur vryheyt sonder veel tegen te spreken gelaten.

Opt vie articule, indien van den lyckpredigen versueck gedaen worde, soe adviseert de synode, dat de saeck pro et contra sal overwogen worden ende voirnemelick dat hulpe gestelt sal moeten worden om sulcx uut te richten.

Opt ixe artickel des vyerden capittels, diewyl men veel onordeninge bevindet by den doop der kynderen, dat de ouderen selffs nyet en comen ende dat onbequame getuygen daertoe genomen worden, dat men neerstelick bedencken sal, wat ordere men hierop stellen sal mogen by generale kerckenordeninge. Soeveel de vragen voir den doop belangt, diewyl veele getuygen tot den doop komen, dewelcke doir onwetentheyt oft doir afkeeringe van de reyne leere die nyet en konnen oft willen beantwoirden, hebben eenige geadviseert, dat men die vragen sal veranderen oft in een gemeyn kerckenordening by maniere van vermaning stellen. Andere hebben die veranderinge nyet goetgeacht. Sal hierop in synode neerstich gelet worden.

Opt xiie articule desselven capittels, alsoe men bevint, dat int opnemen der litmaten der gemeenten groote verscheydenheyt is ende dat oyck aen sommige plaetsen de namen opentlicken van den predigtstoel worden

verkondiget, dat noodich sal syn by den generalen synode neerstelick erwogen oft nyet eenicheyt hierinne ende in anderen ceremonien der kercken gestelt en sal konnen worden, na dewelcke alle kercken hen schuldich sullen syn te reguleren. Ende tot dien eynde sullen de classes deses particulieren synode den gecommitteerden deser vergaderinge heure gebruyck schriftelick medegeven.

Opt XIXe articule des IIIen capittels is een vrage voirgestelt geweest, oft het oyck nyet proffyt en ware in absentie des dienaers oft ter plaetsen, daer geen dienaer maer een gemeente waer, dat men op alle Sondagen de gemeente te samen riep ende eenige capittelen uut der h. schrift heur voirlase ende daerna de vergaderinge met den gebede beslote, de aalmoessen vergadert hebbende. Is om redenen nyet raedtsaem geacht in absentie eens dienaers, maer wort de generale synode gebeden op middelen te dencken, dat veel predicanten, ten dienst bequaem, in den arbeyt des Heeren gebracht worden.

Opt XXIe artickel van denselven vyerden capittel sal tselve metten elfsten artickel des eersten capittels eens geconfereert ende, ist noot, gereconcilieert moeten worden.

Opt XXIIe artickel, dat het goet ware gesuppliceert aen de heeren Staten, eerstelick dat heure E. tot meerder stichtinge wilden ordonneren, dat de vastendagen gemeenlick op eenen dach mogen gehouden werden, dwelck schynt lichtelick sal konnen geschieden, als de merctdagen, op den vasstendach vallende, des anderen daechs gehouden worden voir oft na, gelyck men pleecht na de heylige dagen in den pausdom te doen; ten anderen dat de brieven van den vastendagen by tyden uutgesonden ende vercondicht worden, opdat de classen, verde van den Hove woonende, ende de dorpen ter rechter tyt wetenschap mogen krygen.

Opt XXIIIe artickel van den IIIen capittel, diewyl dat de Sondach aen veelen plaetsen met arbeyden ende groote ongeschictheyt van leven versuympt ende ontheyliget wort, dat eenige hen nyet en vermyden oyck onder d'avontmael tot eenigen plaetsen te wandelen in den kercken, is geadviseert, dat men de heeren Staten by eene goede supplicatie van des generalen synode wegen dese onordeninge ende allen anderen, die gecommitteert worden tegens de eerste ende tweede tafelen der geboden Gods, sal remonstreren, dat heure E. daerop met goede ordeninge willen versien, gelyck nu ten deel opten VIIen gebodt een ordonnantie gemaect is, ende dat sy die doen uutrichten.

Opt Ve capittel sal de synode generael geadverteert worden, dat myne heeren Staten van Hollant opte houwelicken een ordonnantie hebben ge-

maect ende noch eenen missyve om deselve beter int werck te brengen uutgesonden hebben. Deselve sal nu soewel van den drie Sondaechschen geboden als anderssins in den Hollantschen kercken gehouden moeten werden. Ende indien eenige classen in den heuren aen de uutrichtinge eenich gebreck hebben, sullen sy heure particuliere overheyt daerop aenspreken ende bidden de handt daeraen te houden. Ende heur wedervaren mogen sy den gecommitteerden deser synode aendienen om (soot noot is) den gedeputeerden der Staten, die men hopet desen synode bywoonen sullen, de saeck voirder aen te dienen.

Opt IIe artickel van den VIen capittel, oft de conscientie in de heymelicke gelooften metten selven artickel ontlast is, laet de synode particulier heur duncken, dat deghene, die beloofte gedaen heeft ende nyet en kan noch en begeert te houden, wel behoort vermaent te worden om voir God den Heere ende voir de parthye syne schult te bekennen ende af te bidden. Maer opdat nyemant onbedachtsaem ende lichtveerdelick in soe gewichtige saecken in strick gebracht en worde, is billick, dat men het berou moge nemen ende gebruycken (soeverde die politissche ordeninge die vryheyt toelaet ende sy van byslapinge vry syn) sonder daermede de conscientie voirder te belasten. Ende sal goet syn, dat de heeren Staten versocht worden hierop ordonnantie te maecken.

Sal oyck aen de heeren Staten versueck gedaen worden, diewyl dat het gheestelick hoff afgedaen ende handelinge van houwelicxsaecken by meest allen overicheden nyeuw is, besonder in cleyne steden ende dorpen, dat het goet ware in de provincie van Hollant een houwelicxgericht gemaect, daeraen alle twistige houwelicxsaecken souden gedevolveert worden.

Opt VIIe artickel van den VIen capittel is een vrage voirgestelt, oft twie persoonen, synde oomskynderen, malcanderen mogen trouwen etc. Ende is by den synode geantwoirt, dat Gods woort ende de geschreven rechten dat nyet en verbieden, maer evenwel dat het nyet stichtelick is na deser tytgelegenheyt tselve toe te laten. Ende wort de saeck gestelt aen den synode generael om tselve te laten gelangen aen de heeren Staten [1]).

[1]) Op een naast dit artikel aan de acten vastgeplakt papiertje staat het volgende: »Die van Leyden, nyettegenstaende dat die van Dordrecht mette magistraet swaricheyt hebben gemaect de geboden te gheven, hebben nochtans getrout, sonder weder te schryven oft sonder by ons eenige geboden gegaen te syn, Dyrck Althens ende Mariken Cornelisdochter, susters ende broeders kynderen" Dit is geschreven met dezelfde hand van de acten, namelijk die van den scriba Henricus de Corput.

Opt VIe capittel van de kerckelicke straffingen is eene vrage voirgeslagen, oft dieghene, welcke in openbare grove sonden gevallen ende groote argernisse hebben gegeven, de facto sonder eenige vermaninge mogen geexcommuniceert worden ende daerna tot beteringe vermaent. Is by de vergaderinge geantwoirt, dat men nyemant en behoort te excommuniceren, als alleen die te voren vermaent syn ordentlick, maer wel behooren sy van d'avontmael afgehouden te worden. Ende soe geene boetveerdichyet gevonden en wort, sal men totter excommunicatie na intervallen ter discretie van den kerckenraedt procederen. Ende uut respect dat dit artickel tegen de Wederdoopers gestelt is, vindt de synode goet, dat de onordeninge in der Wederdooperen excommunicatie mede wederleeght sal worden int boeck, dwelck van de gemeyne kercken wegen gemaect soude worden, bovengeruert.

Opt IIIe artickel des VI capittels dient tot breeder verclaringe de resolutie, in den particularen vragen tot Dordrecht articulo 54, daeromme noodich sal syn deselve ende andere diergelycke resolutien hier ende daer in den synodalen gerefereert te worden.

Sal oyck goet syn, dat een gemeene forme der excommunicatie gemaect worde (dewelcke is de bandt van de christelicke kercke) sodanige, die nyet in papier alleen geschreven maer oyck overal int werck gestelt werde. Ende sullen tot dien eynde alle classen met den gedeputeerden des synode mogen overseynden, wat forme dat sy nu houdende syn [1]).

Is voirtgestelt, oft het nyet geraden ware uut den name des synodi Hieremiam Bastingium te vermanen syne commentatien oft homilien op den Catechismum in druck uut te laten gaen. Is geantwoirt: ja, doch alsoe dat se te voren geexamineert worden.

Een ander vrage, oft het stichtelick is ende raedtsaem eenen persoone, die gans blindt is, tot den dienst des woorts te nemen. Daerop dunct der particulieren synode, dat een blinde van wegen gelyckformicheyt des

---

[1]) Op het in de vorige noot genoemde papiertje staat in verband met het in dit art. behandelde nog het volgende met de hand van Henr. de Corput:

»Vragen Cornelis Korssens

I. Oft nyemant meer gehouden wort in der gemeenten te syn als deghene, die ten nachtmael gaen.

II. Welcke van dien, die in der gemeente syn, onder de discipline staen.

III. Hoeverre de excommunicatie hem strect, te weten oft de geexcommuniceerde buyten het verbont gehouden sullen worden.

4. Oft nyet goet ware een gemeene forme van excommunicatie te maecken."

volcx des ouden testaments, Levit. 21 : 16, nyet en behoort aengenomen te worden, daertoe te mercken staet dat hy syne bedieninge in den sacramenten nyet doen en kan, dat hy oyck nyet lesen en kan eenige schriften maer andere daertoe moet bruycken, dat het oyck by velen spottelick is, nyet en sal in den dienst gestelt worden, ten ware groote uutnementheyt der geleertheyt ende gaven overweegen, doch nyet lichtelick. Ende soeveel als eenige aengaet, die tegenwoirdelick in den dienst mogen syn, adviseert de synode particulier, dat de classe, daer sulcke syn, vermaent sal worden neerstich acht te nemen, oft sy stichtelick dienen ofte konnen dienen.

Op de vrage, oft een dienaer des woorts terecht in synen ampt suspect oft verdacht behoort te worden, dat hy trouwet persoonen, die onordentlick van den byslapen heur houwelick hebben begonnen; item die trouwet twee persoonen, daeraff de een een lidtmaet der kercken is ende de andere geen professie gedaen en heeft; item die kynderen doopt, welcker ouders van der religie vreemdt syn ende daerby getuygen bygestelt worden, welcke der religie nyet toe en staen; is geantwoirt, diewyl de houwelicke saecken ten deel politisch syn ende dienen tot borgerlicke eerbaerheyt, dattet oyck goet is, wat onrecht begonnen, dattet met ordeninge soeveel mogelick is terecht gebracht werde, soe en can een dienaer nyet verdacht worden, als hy sulcke trouwet, want hy oyck de onordeninge daermede nyet toestaet, aenneempt noch approbeert. Item tis raedtsaem ende syn te vermanen die van der gemeente syn, dat sy houwelicken met heurs gelycke, maer als sy ter contrarien hen verlooft ende houwelick begonnen hebben, soe en is in des dienaers macht nyet sy te scheyden, daeromme hy se trouwen moet, doch met vermaninge etc. Ende aengaende de kynder, als sy nyet van Joden oft Turcken etc. syn, soe moet se een dienaer doopen. Alle dese saecken gaen wel nyet soe ordentlick toe, als men wel soude wensschen, daerom de Wederdooperen, tegen dewelcke dese vrage gestelt is, oorsaeck nemen te lasteren. Soe is des particulieren synode begeeren, dat dit neerstelick den generalen synode voirgedragen sal worden om hieraff aen d'een syde den swacken bericht te doen over dese saecken int boeck, daer boven aff is verhaelt, ende aen d'ander syde op alles ordeninge te stellen, soeveel mogelick is.

Opte vrage, oft noch nyemant de dieners ende kercken der Gereformeerden religie in den Nederlanden heeft verantwoirt tegen den lasterlicken banbrieff des coninex van Spaengien, is nyemant bevonden. Daeromme Renero Donterclock opgeleeght is te schryven aen de kercke van Antwerpen, waer dat het schryven, dwelck sy na luyt heurer uutgesonden brieven aengenomen hadden, blyft, dat sy heur schicke te antwoirden tegen den synode generael.

Diewyl men aen de heeren Staten aenhouden sal om consent totte beroepinge des generalen synode te hebben, is raedtsaem geacht, dat men oyck versuecken sal eenen vasten ende bededach om veeler lants nootsaecken ende oyck mede dat God syne genade geven wille tot der aenstaende vergaderinge. De classe van Delft sal hieraff schryven aen de gemeyne dieners van Amsterdam.

Is voirtgestelt, hoe men best remedieren sal mogen opte swaricheyt der betalinge van der predicanten stipendie. Is geadviseert, dat goet ware een request gemaeckt in den synode generael om aen de heeren Staten over te gheven, opdat sy willen goede middelen voirnemen, daermede eenmael sekerlick versien sy, dat de predicanten met soe grooter beswaringe nyet langer behoeven te loopen na hare betalinge tot bespottinge heurer persoonen ende des diensts ende tot verachtinge der heeren Staten selfs. Opdat het beter geeffectueert werde, ware goet eenige politices lidtmaten der kercken te bewilligen, dat sy soelange dese saecke solliciteren, totdat eenmael een goet ende gewenscht eynde moge gevonden worden. Sal denselven politicis tot memorie gegeven mogen worden, wat beswaringen de dienaren in desen gevonden hebben.

Ende soeveel als de verbeteringe der besoldinge aengaet, hoewel deselve cleyn genoech valt allen predicanten, is evenwel het advys, dat men in allen classen achtinge hebben sal om voirnemelick met gemeyne supplicatie te intercederen aen de heeren Staten voir de noot der dienaren, die met veelheyt der kynderen ende swaren aenval beladen syn. Ende sal de verbeteringe int gemeyn in den synode generael soeveel voirgenomen worden als mogelick, want anders te besorgen staet dat, dewyl andere landen dancbaerder syn tegens hare dienaren, de dienaren uut Hollant vertogen souden mogen worden.

De reysen op synoden particulier ende generael vallen den dienaren, die de oncosten uut heure borse dragen moeten, vast swaer, daerom goet sal syn te dencken, waer men de reyskosten nemen sal. Ende is particulierlick een brieff geschreven aen de classe van de Goude, dat de dienaers hen int betalen der reyskosten behoorlick dragen ter tyt toe andere middelen gevonden mogen worden.

Is gevraecht, oft voir de kercken nut ende geraden is veel Duytsche predicanten, die de goede authoren in den spraecken nyet lesen konnen, lichtelick sonder genoechsame voirgaende exercitie in den dienst te stellen.

Item oft den lidtmaten der kercken vrystaet te drucken ende te vercoopen de boecken, die met ketterye oft met eenige onstichtelicke ende schandelicke lichtveerdicheyt besmet syn, desgelycken van den caerten, dobbelsteenen etc.

Oft nyet eene maticheyt aengaende de schilderyen, die men in den huysen heeft, als by maniere van raedt en behoort voirgestelt te worden denghenen, die nyet dencken, dat sy hen in sulcx konnen vergrypen.

Is besloten, dat elcke classe in desen particulieren synode den gecommitteerden tot behulp der reyse op de handt sal fourneren die somme van thien karoliguldens.

Der classe van Rotterdam is opgeleeght den naesten synodum particulier te beschryven ende te beroepen ende sal daertoe macht hebben, soe daerentusschen eenige swaricheyt oft oneenicheyt voirviele in den classen, hieronder geroerende, dieselve by haerselven oft hare gecommitteerde te eyndigen, ist mogelick. Ende soe het nyet en can alsoe geschien ende dat het een saeck van grooter consequentie waer, sal des te eer synode mogen beroepen. Sal oyck dieselve classe macht hebben andere classen, in denwelcken aen particulieren persoonen wat ontbreeckt, te vermanen.

Alsoe desen synode voirgecomen is de swaricheyt, die de dieners ende gemeente van Utrecht hebben metten predicant in sint-Jacobs kercke, welcke swaricheyt nyet alleen dier stadt maer den gemeynen kercken seer prejudiciabel is, soe is Valerio Tophusano ende Corputio last gegeven, dat als sy na Woorden ende Bodegraven reysen, dat sy voirttrecken na Amsterdam om te besien, oft sy in der saecken van Utrecht wat goeds konnen doen.

Dese handelinge synodale bovengeschreven metgaders tgene, dat in particularen saecken gedaen is, hierna beschreven in wat meer als vyer bladeren papiers, geteeckent by den praeside ende scriba deser vergaderinge, is voleyndiget den IIIen dach in Meye anno XVc ende LXXXI. T'oirconden dese by de nagenoempde persoonen onderteeckent.

Valerius Tophuisanus Pauli.
Henrick de Corput.
Reijnerus Donteclocke.
Aegidius Johannis Frisius sst.
Petrus Carpentarius.
Henricus Caesarius.
Wilhelmus Vinck.
Johannes Horstius.
Jan Heymensz Blanchet.
Christianus Sinapius Venlo.
Rodolphus Veltius, minister verbi.

Particularia

Is verhoort het geschil tusschen classe van Dordrecht ende van der Goude over de aenneminge Johannis Gerardi, eertyts dienaer in Barendrecht in de classe van Dordrecht, nu staende te Ouwerkerck in de classe van der Goude. Is oyck tegenwoirdich verhoort Johannes Gerardi ende eyntelick denselven Johanni (na ernstelicke christelicke vermaninge) opgeleeght van syne onordeninge syn schult noch te bekennen aen Niclaes van Trier ende Cornelis Franssen, ouderlingen tot Dordrecht, ende te hueden dat sulcx nyet meer aen hem gevonden worde. De andere censueren over denselven Johannem, diewyl sy nu nyet soe stichtelick en souden konnen geschien ende andere redenen, syn by consent der gedeputeerden van Dordrecht Johanni geremitteert. Ende is classe van der Goude vermaent van dat sy in deser saecken sonder de classe van Dordrecht nyet en behoorde Johannem Gerardi aengenomen oft de censuere geremitteert te hebben. Ende sullen alle classen wachten onordentlick d'een in des anderen ampt te varen volgende het leste articule van de synodalen.

Daer is eene verwisselinge geschiet tusschen classe van Delft, die Vlaerdingen in heure classe aengenomen, ende classe van Rotterdam, dewelcke Bleswyck onder heur genomen heeft, waervan de gedeputeerde van Rotterdam verclaert hebben heur meyninge te syn, dat de wisselinge voir een tyt alleen geschiet is om des dienaers wil van Vlaerdingen, die mette classe van Rotterdam nyet konde overeenkomen, ende dat op wel bevallen des synode generael, tot wiens oordeel sy de saecke noch stellen, oft de verwisselinge sal blyven oft maer een tytlang dueren. De gedeputeerden des classe van Delft, hierop gehoort, hebben verclaert, dat sy de verwisselinge int aennemen van Vlaerdingen voir geduerich geacht hebben, nyettemin dat sy de saecke tot decisie des synode oyck refereren.

Opt verschil van de palen tusschen de classe van Dordrecht ende de Goude sal synodus gebeden worden de saecke te committeren aen de synode particulier oft aen beyde classen, dat sy daerinne accorderen mogen na de beste gelegenheyt.

Opte vrage van oomskynderen, neve ende nichte, die tesamen alreede in houwelicxe bywooninge gecomen syn, soe men verstaet, oft men die trouwen sal, is geantwoirt, dat de dienaers hierinne nyet doen en sullen dan by consent ende toelatinge van den staten van Hollant.

De classe van Rotterdam heeft aen den particulieren synode gerefereert de sware delicten ende vergrypinge, daer Jan Janssen van Bolsweert, ge-

noempt JOANNES CAECUS, diener van Bleswyck, inne bevonden is, ende de handelinge, die classe langé tyt met hem gehadt heeft etc., dwelck al tesamen der classe van Rotterdam bevolen is in schrift te vervaten ende by heur te bewaren. Soe heeft dese synode (advys gevraecht synde wat men met den voirsz. JANNEM doen sal) besloten, dat deselve van synen dienst gedeporteert ende tot wechneminge van de argernisse, die hy gegeven heeft met synen swaren delicten (daerinne hy na vermaninge gepersevereert ende de suspitien, over hem gevallen, ontkent heeft gehadt ende nu van syne gemeente verloopen is) doir eenen der dienaren van den classe van Rotterdam in der kercke van Bleswyck geexcommuniceert sal worden. Ende dit besluyt sal toecomenden Sondach, den lesten dach in Aprile, als geschiet by advys ende oordeel deser gemeene vergaderinge der gemeynte van Bleswyck voirgestelt, maer Sondage daerna den VIIen Meye, indien nyemant daertegens en heeft, int werck gestelt worden. De excommunicatie geschiet synde sal sommigen gemeenten, daer het dienet, te kennen gegeven worden ende RENERUS DONTECLOCK sal den ontfanger COOLWIJCK van desen besluyt adverteren.

Aengaende HIERONYMUM HORTENSIUM, diewyl men suspicie heeft, dat hy in onverstandt eeniger stucken der leere soude staen, wort der classe van den Hage vermaent met hem neerstelick daerover te handelen ende, indien de classe dat begeert, sal sy daerover hulpe mogen soecken by de classe van Delft, dewelcke in dien gevalle eenige uut den heuren daertoe deputeren sal.

Insgelycx sal classe van Gorcum doen met HENRICO BULCKIO ende, indien sy hulpe begeert, sal sy die versoecken aen classe van Dordrecht.

CHRISTIANUS SINAPIUS ende HENRICUS CAESARIUS hebben hulpe des synode particuliers begeert tot bevorderinge van de kercke van Wourden ende Bodegrave volgende de voirgaende acten, van de heeren Staten gegeven. Soe syn hen by de vergaderinge toegevuecht van deses synode wegen VALERIUS TOPHUSANUS ende HENRICUS CORPUTIUS om eerst te Woerden ende te Bodegrave ende daerna (ist noot) by de heeren Staten dese saecke te bevorderen, soe sy ten besten sullen bevinden behoorende. Ende sal hen tot dien eynde credentiebrieff van wegen der vergaderinge gegeven worden door RODOLPHUM VELTIUM. De costen, hieromme te doen, indien de heeren Staten die nyet wedergeven, sullen by desen synode gedragen worden.

RODOLPHUS VELTIUS ende WILLEM VINCK hebben hulpe begeert aen den synode, dat Asperen ende Hoeclem met eenen dienaer bestelt moge wor-

den. Syn van der vergaderinge wegen gecommitteert Christianus Sinapius ende Henricus Caesarius om de heeren van de voirsz. steden respective hierover aen te spreken om sy hiertoe te bewegen. Soe nyet uutgericht en wort, soe sal classe van Gorcum met supplicatie aen de Excellentie ende Staten hulpe versuecken. Peter Carpentier sal de credentiebrieff schryven.

Aengaende den Minrebroeder Wishagen, dewelcke predigt opten Ruygenhil doir consent soot schynt van den marquis van Bergen, sonder van den classe van Dordrecht (waeronder de Ruygenhil resorteert) geexamineert oft geordonneert te syn, waeromme deselve classe last hadde gegeven aen hem te schryven, adviseert de vergaderinge, dat men schryven sal ende opmanen totten examen etc., onvermindert den marquis syne heerlicheyt.

De classe van Gorcum heeft aengegeven van eenen priester, staende in Lexmont onder Vianen in heuren classe, over denwelcken d'Excellentie syne apostille heeft gegeven, dat hy in synen dienst nyet blyven en soude dan met voirgaende examen ende verordineert van den classe, dat hy dien nochtans nyettegenstaende blyft, om dieswille geen uutrichtinge volcht. Is Christiano Sinapio last gegeven van der vergaderinge wegen hieraff te schryven aen D. Arnoldum Roojenborch, drossaet van Vianen, na de informatie, die de classe van Gorcum hem gheven sal.

Aengaende de kercke van Jaersvelt onder de classe van der Goude is Henrico Corput opgeleeght van der vergaderinge wegen te schryven aen de Raden syner Excellentie. Christianus Sinapius sal de informatie hieraf seynden.

Alsoe de synode gevonden heeft in der antwoirt, by Michiel Andriessen, diener was te Sevenhuysen, overgegeven voir tHoff van Hollant tegens tgerichte van Sevenhuysen, dat hy in eenige saecken hem ontschuldicht op eenen Haycko Westerwolt, dewelcke omtrent v jaren te Middelharnasch onder den Briel gestaen soude hebben sonder eene kercke op te richten, soe is classi van den Briel belast op desen predicant opsicht te hebben.

Die van der Goude hebben aengegeven, dat een dienaer in heuren classe onordentlick syn houwelick heeft begonnen, oyck onordentlick tot grooten argernisse is levende, ende raedt gevraecht. Is geadviseert, dat classe van der Goude sonder vertreck heur vergaderen sal ende daerinne remedieren na bevinden, ende sal tot heurer hulpe mogen nemen eenen oft twee dienaers van den classe van Gorcum na heuren believen.

Den eersten Meye is in der vergaderinge aengediend, dat Everhardus Bommelius een saecke heeft gehadt tegens Casparum Coolhaesen, daerinne hy gesuccumbeert ende syn wederroep van der stadthuys ende predigstoel, soe men verstaet, is vercondicht, dat oyck Henricus Gestranus, ter saecken van desen met Casparo veel moeyten gehadt hebbende, noch nyet tevreden gestelt en is. Is noodich geacht hieraff met Everhardo te spreken ende is tot dien eynde van des synode wegen verschreven te compareren tegen avont oft morgen vroech ten lancsten goets tyts. Everhardus heeft den IIen May geschreven ende hem geexcuseert, dat hy nyet komen konde mits crancheyt syner huysfrouwe ende overmits hy met Casparo geaccordeert ende versoent is ende om andere oorsaecken, biddet dat men de saecke wil laten berusten. Is geadviseert, dat men Everhardo andermael soude schryven om morgen te compareren. Den IIIen dach in Meye is Everhardus tot de vergaderinge verschenen ende verhoort. De synode, overleggende de saecke, de boete die hy tot Leyden gedaen heeft ende dat hy syn leetwesen van syne ombedachtheyt ende onwysheyt betuycht heeft ende wat meer hierinne te considereren stont, heeft den voirsz. Everhardum christelick vermanet ende gestraffet ende de saecke tot versoeninge gebracht tusschen Renerum Donteclocke van wegen Henrici Gestrani ende den voirsz. Everhardum, alsoe dat Renerus syns tevreden was. Ende beeft alsoe de synode, soeveel hen aenginck, de saecke hiermede laten passeren, ten ware dat sy in den synode generael de saecke bevonden swaerder te syn, als sy hier verstaen hebben, in welcken gevalle Everhardus hem der censuere des synode generael goetwillichlick onderworpen heeft. Doch soe sullen de gedeputeerde deses synodi, indien Everhardi saecke aldaer van Casparo oft yemanden anders voirgedragen werde, syne saecke ten besten verclaren ende vorderen na tgene, dat sy hier gehoort ende gesien hebben. Ende daermede is Everhardus van der vergaderinge verlaten.

Is gevraecht van eenen diaken, dewelcke ute predicatien blyft, van de reyne leer afgeweken is ende deselve wederspreect, oyck syn kynt int pausdom heeft doen doopen, wat men met sulcken behoort te doen. Is geadviseert, nadien men verstaet genoechsame vermaningen geschiet te syn, dat voirt na ordeninge der kercken voirtgevaren sal worden.

Cornelis Corssen, diener van Delffshaven, heeft voirgestelt eenige vragen [1]), die disputabel syn ende nochtans vooreerst in classe nyet verhandelt en syn. Soe heeft dese synode verordineert Valerium Tophu-

[1]) Zie over deze vragen de noot op blz. 202.

SANUM ende PETRUM CARPENTARIUM, ARNOLDUM CORNELII ende RENERUM DONTECLOCKE, dieneren uut den classe van Delft ende Rotterdam, dat sy deselve articulen met malcanderen sullen overwegen uut Godes woort ende soe sy vinden, dat het oorbaerlick is deselve articulen in den synode generael te brengen, sullen sy die den gedeputeerden des synode mogen medegeven.

Aengaende de oversettinge van den boecxken BESAE de excommunicatione is stichtelick geacht tselve te laten drucken mits voirgaende approbatie der classe aengaende de oversettinge.

Gelyck het pryselick is, dat men de kercken becleedet met heerlicke sententien uut der heyligen schrift, alsoe ist goet, dat men in de randen te maecken voirsichtige matigheyt houde, ende voornemelick acht men ergerlick voir de swacke, lasterlick voir de tegenparthye ende sorgelick voir de Papisten, dat men beeldnissen van menschen schildere by deselve schriften, als men nu gesien heeft in de kercke van Rotterdam. Syn daeromme de dienaers van Rotterdam vermanet hierinne heur debvoir te doen ende sal een yegelick in synen classe waernemen, dat sulcx nyet en geschiede.

Is voirgestelt, oft het nyet raedtsaem ware, dat in 's Gravenhage noch een derde bequame diener tot versterckinge der kercken aldaer ende tot dienst des raedts van Hollant gestelt worde. Is geantwoirt, dat het Hoff ende classe daerom arbeyden ende is classe vermanet daerinne te continueren, totdat het geffectueert werde.

CASPAR SWERINCKHUYSEN, diener van Rotterdam, heeft hulpe ende raedt begeert om te komen tot syne nastendige besoldinge te Bommel, daeraen hy (nyettegenstaende veel sollicitatien) nyet komen kan. Syn by den synode gedeputeert RODOLPHUS VELTIUS ende HENRICUS CORPUTIUS om syne saecke te Bommel mette apostille der Excellentie, hierover gegeven, mondeling voir te dragen op CASPARS costen.

Is aengegeven, datter is een capelle te Wilsveen, daer noch groote afgoderye by geschiet Geadviseert dat RENERUS DONTECLOCKE hieraff aen den raedtsheere VAN DER MYL schryven sal ende bidden, dat hierinne geremedieert moge worden.

Daer is een vrage voirgestelt, oft een, die hem in anderen saecken den oordeel des kerckenraets nyet en heeft willen onderwerpen, ende als hy nu, eenen anderen beleydiget hebbende, daerover voir de justicie be-

trocken wort, oorsaeck heeft te clagen, dat men met hem nyet christelick en handelt. Is geantwoirt: neen, want het wel toegelaten is tegen sulcke ongehoorsame de hulpe des gerichts te soecken.

Is gevraecht, wat men doen sal met eenen dienaer, die eenen anderen voir de overheyt beroepen heeft. De classe sal de saecke aennemen ende censuere over hen gebruycken.

Oft oyck yemant in den dienst van ouderlingschap oft diakenampt mach verkoren worden oft vercoren blyven, wiens vrouwen geen lidtmaten der kercken syn? Is geantwoirt, dat de circumstantien aen te mercken syn ende hoewel men nyet lichtelick sulcke behoort te kyesen, overmits het wel noodich ware, dat de vrouwen mede het ryck Christi vorderden, dat nochtans, daer ment anders nyet hebben kan, die kercke nyet gans onbedienet mach blyven. Sal dese vrage nyettemin den synode generael voirgestelt worden.

De handelinge, die de synode particulier van Suythollant gehadt heeft met Michiel Andriessen, diener was te Sevenhuysen.

Den xxven dach in Aprille anno lxxxi hebben Peter Diertssen, geassocieert met drie gesworen ende secretaris van Sevenhuysen, den synode voirsz. aengegeven, dat nadien Michiel Andriessen, heur gewesen diener, nu langen tyt van synen dienst is gesuspendeert, sy daeromme genoodicht syn eenen anderen diener, namelick Cornelisen Gielissen, diener van Enchuysen, te beroepen. Hebben gebeden, dat de synode handelen wille, dat Michiel Andriessen uut den pastoorhuyse kome, opdat de beroepene dienaer daerinne moge trecken, denwelcken sy van dage te dage syn verwachtende, ende dat denselven oyck het stipendie van Sevenhuysen moge volgen. Is hen geantwoirt, dat men Michielem Andriessen voir sal bescheyden, dwelck geschiet is door Christianum Sinapium ende Dyrcken Pieterssen. Heeft belooft en Donderdage voir oft namiddach sekerlick te komen ende is alsoe den schouteth ende anderen goeden luyden van Sevenhuysen geantwoirt, dat de synode begeert, dat sy en Donderdage mede tegenwoirdich willen komen.

Michiel Andriessen, kerckendiener van Sevenhuysen, ontboden als voir, is namiddach in de vergaderinge van den Suythollantschen synode gecomen ende hem voirgestelt synde, dat hy is beroepen om in der saecke van oneenicheyt tusschen hem ende de classe ende die van Sevenhuysen te laten handelen, gelyck het ampt des particulieren synode is de saecken, die in classe nyet afgehandelt hebben konnen worden, te vereffenen, daertoe de synode heur nu geneycht presenteert, soe heeft Michiel

geantwoirt, dat de saecke voirt Hoff van Hollant hangt ende dat het nyet in synen handen staet hem hierinne te laten, maer dat hy de saecke te Hove, daer se hangende is, bevorderen wil. Daerop na veel onderwysingen, MICHIEL uutgegaen ende weder innegecomen synde, is geantwoirt, nadien de saecke den synode is aengedient by den classe van Rotterdam ende oyck by den luyden van Sevenhuysen, die de hulpe des synode begeeren ende hen des synode oordeel onderwerpen, dat oyck de dienaers des classe van Rotterdam in deser handelinge gepresenteert hebben buyten te staen, dat daeromme des synode meyninge is, dat hy MICHIEL de saecke behoort te laten verhooren ende tot vereffeninge derselven te treden, want de synode hier gheenssins begeert noch wil aennemen dan alleene wat kerckelick is, ende wat politisch soude mogen syn sal blyven der politisscher judicatuere, onder dewelcke hy hem beroepen heeft; heeft de vergaderinge hem beraedt gegeven tot op Donderdach om bynnen dien dage syne meyninge inne te brengen op sulcken verstande dat, indien hy hem weygert ende nyet en koompt, de synode daerna doen sal, wat na Gods woort ende kerckelicke ordeninge behoort. MICHIEL heeft weder geantwoirt, dat hy mits redenen voirsz. nyet en can noch en begeert hem in handelinge te laten, heeft evenwel begeert van des synode voirdragen een schrift om hem te beraden. tIs hem geaccordeert op verstande als voir. Actum bynnen Rotterdam in der Suythollantsche synodale vergaderinge den XXVen Aprilis anno XVCLXXXI. Hieraff is MICHIELEM copie gegeven.

Den XXVIen Aprilis is by den synode verhoort het rappoort der classe van Rotterdam over de questien, tusschen MICHIELEM ANDRIESSEN voirgenoempt ende het gerechte mette gemeyne bueren van Sevenhuysen gevallen, ende wat classis van Rotterdam daerinne gedaen heeft. Is besloten, dat de saecke MICHIELS sal blyven staen, op hope oft hy morgen quame. Maer soe hy nyet en quame, sal de saecke en Vrydach voortgehandelt worden, maer sullen die van den classe van Rotterdam in der handelinge buyten staen.

Den XXVIIen dach in Aprille anno LXXXI syn weder verschenen de schouteth van Sevenhuysen, de substituyt van den bailliu van Schielant ende noch een van Sevenhuysen, versueckende dat men op de saecke MICHIELS letten ende een eynde maecken wil, opdat sy weder eenen predicant mogen hebben, die hen Gods woort verkondige ende voirtaen den kerckendienst betrede. Ende hebben onder andere gepresenteert, indien het bevonden mochte worden, dat het stipendie van Sevenhuysen ende het huys des pastoors den dienaer, dien sy beroepen ende aengenomen hebben, volgen mochte by provisie, dat sy cautie willen stellen, indien tHoff mochte bevinden, dat MICHIELEM onrecht gedaen ware, dat sy dat te recht wederkeeren willen. Is oyck tot begeerte der luyden van Sevenhuysen

voir de vergaderinge gecomen meester JAN RAES, eertyts schoolmeester van Sevenhuysen, ende heeft verclaert de saecke, die heur tusschen MICHIELEM ende hem meester JANNEM ende syn huysfrouwe respective toegedragen heeft. Ten lesten MICHIEL verwacht synde is gecomen ende heeft overgegeven een schrift, tenderende ten eynde dat de synode de Raden van Hollant met de kennisse der saecken int geheel soude laten bewerden ende daertegens nyet attenteren, verclarende dat hy nyet anders in meyninge en was daertoe te doen, de synode mocht doen wat sy wilde. Is tselve scrift in syn presentie gelesen ende heeft daerby overgegeven de clachten, over hem gedaen, item syne antwoirt, te Hove overgegeven, ende noch de copie van een attestatie, van sekere bueren onderteeckent, dewelcke in syn tegenwoirdicheyt, overmits hy haestichde wech te syn, nyet en syn gelesen, maer is vriendelick gebeden, dat hij hem bewysen ende dragen soude als een kerckendiener ende in handelinge treden om van der saecken te spreken ende te besien, wat men best ter eeren Gods ende opbouwinge der kercken soude mogen doen, begerende, indien hy nu nyet beraden en was, dat hy doch morgen komen wilde; de synode soude hem den gantschen dach verwachten. Maer MICHIEL en heeft hem nergens toe willen begeven, seggende dat hy morgen nyet komen en konde; de vergaderinge mochte doen, wat heur goet docht, want hy hadde overgegeven, daer hy begeerde by te blyven. Soe is MICHIELEM eyntelick geseeght, dat men een groot mishagen hadde in syne weygeringe ende, nadien sy anders met hem nyet uutrichten en konden, dat sy de saeck souden oversien ende nyettegenstaende syne weygeringe doen, wat sy christelick ende behoorlick souden bevinden. Na d'affscheyden MICHIELS heeft de vergaderinge oversien de acten der classe van Rotterdam belangende de suspensie MICHIELS ende oyck daertegens overlesen de schriften [1]), by MICHIELEM innegebracht, bovengeruert. Ende is de saecke tot morgen in bedencken genomen.

Den XXVIIIen dach in Aprille anno LXXXI de synode te samen gecomen synde, hebben innegeroepen de dienaers van den classe van Rotterdam ende hen afgevraecht, nadien MICHIEL hem gans geweygert heeft, wat heur begeeren was aen de vergaderinge. Hebben geantwoort, overmits de voirsz. MICHIEL den schouteth ende schepenen van Sevenhuysen te Hove in den Hage betrocken heeft ende daerdoir de onordeninge te Sevenhuysen blyft ende de arme huysluyden van Gods woort ende bedieninge der sacramenten ende andere kerckelicke diensten berooft worden ter grooter lasteringe des evangeliums ende schade der eenvoudige ende onschuldige, dat de vergaderinge wille den gantschen handel van der

[1]) Hierbij staat in margine: »Dese schriften syn Casper Swerinchuysen gegeven om Michielem weder te doen."

suspensie oversien, wat hen daeraf bedunct, oft by den classe van Rotterdam anders dan christelick ende billick in der saecken gehandelt is, ende indien de handelinge oprechtich gevonden wort, dat sy alsdan met goeden raedt ende hulpe de saecke alsoe bevorderen wille, dat argernisse ende allerley onraedt, hieruut onstaende, geweert moge worden. Indien men oyck bevindt by hen anders als recht gehandelt te syn, dat sy hen onderwerpen in den oordeel der vergaderinge te beteren, wat onrecht gedaen soude mogen syn. Soe heeft de synode op alles rypelick gelet ende besondere gemerct, dat die Michielem hebben beschuldicht, syn de ordinarie overheyt in den dorpe van Sevenhuysen, dewelcke gepresenteert heeft heur clacht te bewysen ende oyck de saecke int oordeel classis heeft onderworpen; aen d'ander syde dat Michiel, een kerckendienaer synde, veelmael geweygert heeft hem der censuere der classe, daeronder hy nochtans was staende, te onderwerpen, dat hy oyck geweygert heeft simpelick met bekennen oft ontkennen hem te verantwoirden ende ten lesten in de gantsche handelinge hem ongeschictelick ende ongehoorsaemlick gedragen, veel anders als een lidtmaet der kercken (geswegen een kerckendienaer) hem behoort te dragen. Soe is geadviseert, dat de classe van Rotterdam, voirgenomen hebbende alleen wat kerckelick is, recht gedaen heeft, dat sy Michielem heeft gesuspendeert midts redenen voirsz. Ende soude classis van Rotterdam wel gedaen hebben, dat sy (latende nochtans den Hove van Hollant die politissche cognitie) de saeck soeverde bevordert hadde, dat in tyts een ander dienaer in den dorpe van Sevenhuysen bestelt ware geweest ende staet nu noch daerop te vorderen. Is dan raedtsaem bevonden, dat van deser vergaderinge wegen geschreven sal worden aen de heeren Raden van Hollant met ootmoedige bidden, dat sy de kercke in heure kerckelicke censuere laten voirtvaren. Ende daertoe syn gecommitteert met credentiebrieven uut deser vergaderinge Rodolphus Veltius ende Christianus Sinapius om de saecke mede mondeling voir te dragen.

Den IIen dach in Meye heeft Cornelis Gielissen, diener van Enchuysen, beroepen na Sevenhuysen, hem den synode gepresenteert ende syne affscheydt ende attestatie van Enchuysen laten sien. Na onderlinge communicatie heeft deselve opentlick verclaert, hoewel hy met syn gantsche huyshoudinge hier gekomen is, nochtans indien men bevindt, dat Michiel sti htelick te Sevenhuysen soude mogen blyven, dat hy wel tevreden is, nyet begeerende hem uut te stooten, dat hy wil wachten op een beroep, gelyck hy nyet herwaerts aengecomen soude hebben, hadde hy geweten, dat de saeck noch alsoe stont. De synode heeft verclaert, dat sy nyet verstaet, dat Michiel na dese gelegentheyt daer stichtelick dienen kan, dat sy metten eersten de saecke ten eynde brengen sal soeveel mogelick, vermanende daerentusschen den voirsz. Cornelisen hem stil ende vreedt-

saem metten voirsz. Michielem te dragen sonder hem oorsaeck van clagen te gheven. Desgelycken syn oyck vermaent de goede luyden van Sevenhuysen.

Ten voirsz. dage syn uut den Hage wedergecomen de voirsz. gedeputeerde deses synode ende hebben medegebracht een acte van den Hove van Hollant, daermede desen synode toegelaten is mette kerckelicke censuere tegens den voirsz. Michielem voirt te varen, dewelcke aent eynde van desen geinsereert is. Soe heeft dese vergaderinge den voirsz. Michielem doen soecken ende voircomen. Is gebeden ende vermanet, dat hy hem als een kerckendiener der kerckelicker censuere wilde onderwerpen, men soude syne saecke in alle billicheyt verhooren. Maer Michiel is gebleven by syn voirgaende, nyet begeerende dat in der saecken yet gedaen soude worden. Ende nadien Michiel uutgegaen ende weder innegeroepen was, is hem geseeght, dat de vergaderinge seer geerne gesien hadde, dat hy heuren goeden raedt wilde volgen, maer nadien alle vermaningen by hem vergeeflick syn geweest ende noch syn, dat daeromme sy de saecke van der suspensie hebben moeten voirnemen ende bevonden, dat de classe van Rotterdam daerinne anders nyet als behoorlick gedaen en heeft ende tot de suspensie gedrongen is van wegen syner ongehoorsaemheyt. Is oyck Michielem geopent ende voirgelesen de acte van den Hove van Hollant bovengeruert, vermanende noch Michielem, dat hy hem na billicheyt richten wilde. Soe heeft Michiel verclaert, dat hy dat nyet en begeerde te volgen, wilde hem beraden ende begeerde copie van der acte. Daerop hem is geantwoirt, soe hy wilde in kerckelicke handel treden oft noch heden hem daerop verclaren (want de synode nyet langer byeen mochte blyven) soe wilden sy hem copie geven, maer indien hy hem in den Hage wilde beraden, soe conde hy copie crygen by den greffier in den Hage, ende is hem opentlick verclaert, dat sy nyet langer conden toesien, maer nyettegenstaende syne ongehoorsaemheyt souden doen, wat sy na Gods woort, ter eere Gods ende opbouwinge syner kercken souden bevinden. Ende alsoe is Michiel, in syn voornemen blyvende, van de vergaderinge afgescheyden. Volcht dan hierna het oordeel des synode over Michielem voirsz.:

De synode particulier van Suythollant, gesien hebbende de acte van suspensie, welcke de classe van Rotterdam gedaen heeft over Michielem Andriessen, diener was te Sevenhuysen, van synen dienst aldaer, waerover oyck neerstelick van deses synode wegen met hem gehandelt is, gebeden ende vermanet, dat hy hem doch als een kerckendiener dragen ende der kerckelicke censuere wilde onderwerpen, maer bevonden dat hy hem nergens toe en wilde vuegen, hoewel hem oyck de acte van den Hove van Hollant in date den IIen Maij anno XV^{c}LXXXI (daermede desen synode mits voirgaende kennisse van saecken toegelaten is mette kerckelicke censuere tegen den voirsz. Michielem voirt te varen) voirge-

lesen ende gethoont is; gemerct oyck dat den synode alhier is gerefereert de handelinge, die de synode generael met hem gehadt heeft bynnen Dordrecht anno LXXIIII, doen hy noch op hope van beteringe uut gracien toegelaten is in den classe van den Briel, alwaer hy hem oyck ongehoorsaemlick heeft gedragen ende met authoriteyt van den Staten sonder redene hem der censuere wilde ontrecken, ende doch eyntelick opt dorp Sevenhuysen onder de classe van Rotterdam met grooter swaricheyt is getransfereert, daer hy nu dese moeyte weder aengericht heeft; soe heeft de synode particulier besloten ende verclaert, dat mette voirsz. suspensie MICHIELEM geen onrecht gedaen en is ende dat hy geen oorsaeck en heeft gehadt hem daeraff te beclagen. Ende nadien het ombillick is, dat MICHIEL, gesuspendeert synde, soe lange in synen dienst noch gebleven is ende tot noch toe geene beteringe bewesen en heeft, dat oyck de schouteth ende gericht mette gemeyne bueren eenen dienaer begeeren, daertoe sy beroepen hebben CORNELISEN GIELISSEN, predicant van Enchuysen, gelyck als het wel behoorlick is, dat sulcke dorp met grooter onstichtinge nyet onbesorget en blyve, soe is voirder (hoewel met grooter bedroeffenisse) na rype overlegginge van alle tghene dat hierinne behoorde aengemerct te worden, verclaert dat MICHIEL ANDRIESSEN van den dienst van Sevenhuysen geheelick afstaen sal ende voirtaen geenen dienst des woorts mogen betreden, ten ware hy namaels van syne ongehoorsaemheyt hem gebetert hadde ende alsdan totten dienst bequaem bevonden soude moge worden. Ende indien MICHIEL hem na desen noch nyet en beterde, als men doch hopet ja, soe sal de classe van Rotterdam, doch met advyse van de classe van Delft, voirtaen procederen tot eyntelicke censuere met behoirlicke intervallen. Ende om het voirsz. dorp voortaen te bestellen, diewyl CORNELIS GIELISSEN voirsz. van den schouteth ende gericht van Sevenhuysen als voir beroepen is ende de classe van Rotterdam daermede tevreden is, soe de gedeputeerde der classe gerefereert hebben, soe sal deselve CORNELIS den gemeynen bueren toecomenden Sondach voirgestelt worden ende sal van des synode wegen geschreven worden doir RENERUM DONTECLOCKE aen den ontfanger COOLWYCK, dat MICHIEL voirsz. van synen dienst afgestelt is ende CORNELIS voirgenoempt in syne plaetse gestelt sal worden als voir, dat hy daeromme den voirsz. CORNELISEN op syn boeck wille stellen ende oyck daertoe helpen, dat deselve CORNELIS in het pastoorhuys moge comen. Ten lesten sal CASPAR SWERINCKHUYSEN, diener van Rotterdam, toecomenden Sondach oft ter eerster gelegenheyt te Sevenhuysen vercondigen de affstellinge MICHIELS ende daerna CORNELISEN den gemeynen bueren presenteren ende MICHIELEM deses synode oordeel aenseggen. Aldus gedaen bynnen Rotterdam in der Suythollantschen synodale vergaderinge den IIen dach in Meye anno XV^{c} ende eenentachtentich.

Copie van de brieven des Raedts van Hollant.

Opt vertooch den Hove van Hollant op heden gedaen by CHRISTIANUM SINAPIUM ende RODOLPHUM VELTIUM, dienaers des godlicken woorts, van wegen die predicanten ende ouderlingen des Suythollantschen particulieren synodi, jegenwoirdelick gehouden bynnen Rotterdam, is hen voir antwoirde gegeven, dat voirsz. Hoff voiral begeert, dat in de kerckenregeringe alle goede ordre onderhouden mach worden, ende is tselve Hoff bereydt daeraen tot allen tyden die handt te houden. Ende aengaende die procedueren voir desen Hove jegens MICHIEL ANDRIESSEN en verstaet tvoirsz. Hoff nyet, dat by deselve procedueren belet ende verhindert wert, oft die voirsz. synodus sal mogen met voirgaende kennisse van saecken mette kerckelicke censueren jegens den voirsz. MICHIEL voirtvaren, oyck tot privatie oft anders, soe sy in goeder conscientie na luydt ende uutwysen des heylichs woorts des Heeren ende goede kerckelicke ordre bevinden sullen te behooren, ende voirts die kercke van Sevenhuysen in sulcken gevalle versien van een bequaem predicant. Ende sal tvoirsz. Hoff de handt mede houden, dat sulex, als by de voirsz. synodus met goede kennisse van saecken ende ordre als voren gedaen sal werden, effect sal mogen sorteren. Gedaen in den Rade den 1en Meye anno XV^{c}LXXXI. In kennisse van my. Onderteeckent ERNST.

Geeyndiget dese synodale handelingen den IIIen dach in Meye anno XV^{c}LXXXI. T'oirconden by ons onderteeckent.

VALERIUS TOPHUISANUS PAULI, electus praeses ssi.
HENRICUS CORPUTIUS, scriba.

Acten des Suijdthollantschen particulieren synodi, ghehouden in sGravenhaghe in Junio 1583.

Den 7 Junij stylo novo.

Sijn in desen synodo met behoorlicke credentsbrieven verschenen wt den naem van

de Dordrechtsche classe: LIEVEN VAN DEN BORRHE van Gheertruijdenberghe, GUILIELMUS LONCIUS van Slijdrecht, CLAES VAN DAMME in de Linden, dienaers, ende JAN VAN ESSEN, ouderlingh der ghemeente tot Dordrecht;

de Rotterdamsche classe: PIETER DE CARPENTIER van Schiedam, CASPER

Swerinchuijsen van Rotterdam, Cornelis Gilisz van Sevenhuijsen, dienaers, ende Pieter Bisschop, ouderlingh der ghemeente van Rotterdam;

de Delftsche classe: Johannes Milius ende Arnoldus Cornelii, beijde dienaren van Delft, Winandus Beeck, dienaer van Soetermeer, ende Jacob Cornelisz, ouderlingh der ghemeente in de Lier;

de Haechsche classe: Adamus Pillichius [1]) van sGravenzande, Aelst Thomasz van Rijswijck, dienaers, ende Marten Heindrixz, ouderlingh der ghemeente van sGravenzande;

de Leijdtsche classe: Andreas Hagius, dienaer des woordts tot Rheijnsburch;

de Goutsche classe: Christianus Sinapius, dienaer tot Oudewater, ende Hermannus Meerlingh, dienaer tot Nieuwerkerck;

de Gorcomsche classe: Paulus Mercator tot Asperen ende Wilhelmus Vinck tot Noordeloos, dienaers;

de Brielsche classe: Jacobus Postelius in den Briel ende Simon Jansz in Dirxlant, dienaers des woordts.

Syn vercoren tot presidem Andreas Hagius ende tot zijnen assesseur Lieven van den Borre, tot notaris Arnoldus Cornelii, denwelcke bijghevoecht is Casper Swerinchuijsen.

Dat de classis van Dordrecht, Delft ende Rotterdam elck maer eenen ouderlingh ghesonden hebben ende in de plaetse van den tweeden een dienaer, zijn vast dese excusen voortghebracht, dat de ouderlinghen (als zijnde luijden, die haere neeringhe ende handtwercken moeten waernemen) tot dese commissien niet vaceren moghen.

De credents van den ghecommitteerden van den Haghe hielt in noch een ouderlingh, maer overmidts hij midts noodt niet conde vaceren, soo is door bewillinghe des sijnodi met behoorlicke credents daerna in zijn plaetse ghecomen Dirck Pietersz, dienaer tot Voorburch.

De credents van Leijden hielt noch in Petrum Hackium, dienaer, ende Joris Andriesz, ouderlingh der ghemeente tot Leijden (die binnen weijnich daghen meijnden te volghen) doch met restrictie, dat men de saecke der ghemeente van Leijden eerst soude voornemen ende, indien deselve niet afghehandelt conde werden in dese vergaderinghe, dat zij alsdan weder thuijs keeren souden, waervan hierna ghesproken sal werden.

De credentien van der Goude, Gorchom ende den Briel hielden elck

[1]) »Pillichius" O heeft »Billichius."

niet meer in dan twee dienaers sonder eenighe ouderlinghen. D'oorsaecken hiervan zijn voorghewendt, dat se gheen ouderlinghen conden crijghen, dat de classes de oncosten van vier ghecommitteerden niet conden draghen, item bij die van den Briël de ongheleghentheijt des reijsens. Welcke oorsaecken van den sijnode gheoordelt zijn ende zijn de ghecommitteerden der voorsz. drij classen vermaent, dat op een ander tijdt beter toeghesien behoort te worden, dat de ordonnantie des sijnodi onderhouden werde, ende soo zij teghen de oncosten niet en moghen, dat se alsdan aen den sijnodum versoecken daervan ghedefroijeert te werden ofte wederomme na huijs te moghen keeren midts latende haere macht in den sijnodo denghenen, die van den haren daer blijven.

Dat die van Leijden maer eenen ouderlingh ghecommitteert hebben, is d'excuse op ditmael aenghenomen [1]).

Na het lesen der instructien zijn ghecommitteert Christianus Sinapius ende Johannes Milius om den E. heeren Staten te gaen aendienen, dat het particuliere sijnode hier in den Haghe alsnu vergadert is, dat het hare E. ghelieve eenighe te deputeren, die der voorsz. vergaderinghe van harentweghe assisteren, opdat hare E. sien moghen, hoe christelick ende beleefdelick in deselve ghehandelt werdt, ende aen alle christelicke handelinghen de handt moghen houden.

Den 8 Junij.

Alsoo de twistsaecke der ghemeente in den Haghe spoedichlick behoefde gheremedieert te werden ende der H.H. Staten hulp ende authoritejt, die nu vergadert zijn, misschien daertoe van nooden sal wesen, soo is goetghevonden deselve terstondt ter handt te nemen, nadat men de Staten voorsz. van dese tsamencoemste gheadverteert sal hebben als boven, welverstaende dat men ter assistentie van de handelinghe der voorsz. saecke den E. magistraet van sGravenhaghe versoecken sal.

Sijn weijnich daerna van weghen des kerckenraedts van den Haghe eenighe ghecomen, die neffens tghene recht te voren besloten was versocht hebben, dat de sijnode aen den Provincialen Raedt mede versoecken soude eenighe van harentweghen bij de voorsz handelinghe van den Haghe te committeren, twelcke alsoo van de vergaderinghe goetghevonden is ghedaen te werden.

---

[1]) Deze alinea ontbr. in O.

Middelerwijle zijn voorghenomen de andere poincten, daerop dese vergaderinghe beschreven was, ghelijck zij in der ordine malcanderen volghen.

Op het Ister, van de capelle van Wilsveen, hebben die van Delft gheremonstreert, dat in haren classe alreede ordre ghestelt is, dat te Notorp een goet dienaer ghestelt sal werden, die meteenen oock Wilsveen bedienen sal, waerdoor het te hopen is, dat de afgoderije ende superstitien, aldaer ghepleecht, ophouden sullen. Is niettemin van den sijnode goetghevonden te schrijven [1]) aen den baillu van Rhijnlandt, dat hij in de bedevaerden ende dierghelijcke gruwelicke superstitien, die daer noch gheschieden, ex officio remedieren wil.

Op het IIde, van den weduwen, die te vroech herhijlicken, is den IIII ghecommitteerden des sijnodi provinciael opgheleijt niet af te laten, voordat van den Staten ordre hierop ghestelt werde.

Op het IIIde, van de gheestelicke goeden, is goetghevonden, dat men tselve den Staten levendich van weghen des particul. sijnode sal remonstreren, dat namelick de voorsz. goeden, noch in wesen zijnde, tot hare behoorlicke ghebruijck aengheleijt moghen werden. Ende alsoo men verstaet, dat Adrianus Saravia vant rechte ghebruijck sulcker goeden wat gheschreven heeft, is goetghevonden aen hem te versoecken, dat hij de remonstrantie maecken wil om, bij de vergaderinghe ghesien zijnde, terstondt overghegheven te werden, opdat wij betuijghen gheen ghemeenschap te hebben aen de gruwelicke misbruijcken, die in desen deele gheschieden, ende dat den val ende verwoestinghe der kercken verhoedet werde. Is een cort sommarisch schrift van de gheestelicke goeden bij Saraviam aen den sijnode ghesonden ende daerna, hij ghehoort zijnde, niet quaedt ghevonden, dat men een remonstrantie aen zijne Excellentie selfs sal maecken, wanneer hij hier in Hollandt coemt.

Op het IIIIde is van Arnoldo verhaelt, wat bij hem in deser saecke, de oversettinghe des bibels aengaende, ghedaen is ende hoe dat die van Antwerpen haer excuseren alsnoch niet daerinne te connen arbeijden, ende sooveele belanght die van Ghent ende Utrecht, dat deselve het werck niet gheheel afgheslaghen maer noch nauwelix begonnen hebben. Is Arnoldo opgheleijt bij die van Antwerpen neerstelick aen te houden, oock mede bij d'andere etc.

Op het Vde is verhaelt, dat Sermones [2]) in Jobum te Antwerpen met

[1]) In margine staat: »Factum est". [2]) »sermones" O heeft »sermones Calvini".

wetenschap der dienaren aldaer overgheset zijn. Sal ARNOLDUS schrijven, dat de voorsz. oversettinghe spoedichlick ghedrukt mach werden tot voordeel der ghemeente Christi.

Op het VIde, VIIde, VIIIste, beroerende eenighe andere schriften ofte oversettinghen, sijn personen verordent bij der vergaderinghe, die met brieven de saecke voorderen sullen, alsoo men niet verneemt, datter noch vele in ghedaen is.

Op het IXde, van richters over de huwelixe saecken te stellen, is goetghevonden, dat men alle misbruijcken ende swaricheden, die daghelix in de huwelixe saecken voorvallen (als van de weduwen, artic. II etc.) in eene remonstrantie sal vervaten ende aen mijn H.H. om remedie versoecken door het middel van richters etc.

Op het Xde infra in de acte van LAURENTIO COPICANO.

Op het XIde, van JACOB BLOEMENSTEIJN, alsoo men bevindt, dat hij als veldtpredicker leijt onder capitein LUIJT ende onder den veldtheer den graef VAN HOHENLOO, soo is goetghevonden, dat LEVINUS VAN DEN BORRE ende CHRISTIANUS SINAPIUS den voorsz. grave, die hier nu binnen den Haghe is, gaen aenspreken, opdat in der saecke gheremedieert mach werden. Sullen doch de voorsz. aen BLOEMENSTEIJN selve oock schrijven.

Op het XIIste, van een boexken vant ketterstraffen, hebben die van Delft haer excuse ghedaen ende doch verclaert, dat LYDIUS aenghenomen heeft een boexken te maecken de vera libertate religionis, waerinne hij dit argumentum tracteren soude. Is goetghevonden, dat die van Delft hare commissie sullen voldoen ende sooverre LYDIUS den arbeijt bereijt is te doen, sullen die van Delft hem aenporren ende neerstelick vermanen tselve terstondt te doen.

Eenen CORNELIS MATHIJSZ, van de classe van der Goude aen dese vergaderinghe gheadresseert, welcke (alsoo hij seijde) monick was gheweest ende een wijle gheleden de Ghereformeerde religie ghevolcht, oock mede ghepredickt hadde, heeft versoch aen dese vergaderinghe ghedaen om tot den dienst des woordts ghepromoveert ende erghens in de bedieninghe van een kercke ghestelt te werden. Waerop de vergaderinghe hem vermaent heeft, alsoo hij gheen attestatie wist te toonen zijner leere ofte zijns levens, oock mede uijt het raport van sommighen verstaen worde van eenighe zijne malversatien, dat hij moste de patientie hebben, verwachtende totdat hij bequaem ware om de ghemeente

des Heeren te bedienen, waertoe hij aen de classem van der Goude gherenvoijeert is om wettelick ende behoorlick hierinne ghehandelt te werden na de ordeninghe der ghemeente Christi.

Hebben Johannes Milius ende Christianus Sinapius gheraporteert, dat de Staten op haer aengheven ende versoch (beroerende het deputeren van eenighe van hare E. op dese vergaderinghe) gheantwoort hebben: ten 1sten dat hare E. wel begheeren souden, dat het sijnode voor allen dinghen de artijckelen, waerop het vergadert is, hen overgave; ten anderden, soo het sijnodus in eenighe sware saecken harer E. hulpe ende authoriteijt behoefde, dat hare E. daerinne bereijt waren haer gewillich te laten vinden. Waerop de ghedeputeerden des sijnodi voorsz. alsoo gheantwoordt hebben, dat hare E. op het eerste niet hebben ghedronghen, ende aengaende het tweede zijn hare E. van weghen des sijnodi bedanckt gheweest van dat zij der kercke hare hulpe aenboden, hoewel het haren E. niet gheleghen was ijemandt ter assistentie vant sijnodus te deputeren, twelcke nochtans de broeders gheerne hadden ghesien, opdat hare E. van de christelicke handelinghen der kercken wetenschap hebben ende ghetuijghenisse gheven mochten.

De ghedeputeerden van den Briel hebben den sijnode aenghegheven, hoe dat de classis langhe tijdt in handelinghe was gheweest met eenen Aico, dienaer in Middelharnes, uijt oorsaecke van dat hij noijt het avontmael des Heeren bedient, ja oock selfs in de Ghereformeerde ghemeente niet ghebruijckt hadde, oock mede van de ongheschicktheijt zijns levens ende zijner tonghe ende de merckelicke suspitie, die van hem is, dat hij met de persone, die hij voor zijn huijsvrouw houdt, noch niet in der kercke ghetrout is, waerdoor het eijndelick is ghecomen, dat de Brielsche classis voorsz. hem belastet hebben van den dienste te supersederen, soo langhe hij van de voorsz. onordentheden ende ongheregheltheden niet afstondt, waerop hij uijt de plaetse zijner wooninghe vertrocken is stilswijghende ende hem hier ende daer over de handelinghe der classe van den Briel beclaecht. Hebben daeromme die van den Briel begheert, alsoo Aico voorsz. hier was om voor de broeders te compareren, dat zij hem wilden hooren, want zij bereijt waren hare handelinghe teghen hem te verantwoorden. Hierop is Aico voorsz. ghehoort ende ghelijck hij verclaerde niet te willen die van den Briel beschuldighen, alsoo heeft hij der vergaderinghe int langhe voorghedraghen de historie zijner saecke ende waerinne hij t'onvrede was. Heeft rondelick bekent noijt ten avontmael ghegaen, veel weijnigher tselve gheadministreert te hebben, item met den landtluijden hem familiaer ghemaect te hebben in den herberghen met drincken etc., item dat hij de broeders der classe somtijts

qualick toeghesproken heeft uijt haesticheijt, dat hij noijt gheexamineert gheweest is dan van den paus van Roomen, ten laetsten dat hij gheen betooch weet voort te brenghen, dat hij zijn huijsvrouw ghetrout soude hebben, dat hij se nochtans ghetrout heeft voor hare ouders ende daerna door den dienst eens ministers binnenshuijs in zijn vaderlandt. Hierop hebben de broeders (oock die van den Briel int langhe ghehoort hebbende) ten eersten hem een scherpe ende ernstighe vermaninghe ghedaen uijt Godts woordt, ten IIden hem opgheleijt in de classe van den Briel zijn schuldt te bekennen ende met den broederen te reconcilieren, ten IIIden dat hij metten allereersten erghens in een goede ghemeente hem nedersette ende hem na de wijse der ghemeenten met ware voorgaende beproevinghe begheve tot den avontmale des Heeren, ende dat hij daerna, indien het den Heere ghelieft hem te ghebruijcken, na behoorlicke examinatie tot den dienste des woordts ghepromoveert sal moghen werden. Dit heeft hij alles verclaert te willen doen, belovende dat men (door Godts ghenade) soodanighe misbruijcken als boven verhaelt zijn van hem niet meer hooren soude. Insonderheijt is hem mede voorghehouden, dat hij, soo haest alst door de oorloghen sal moghen gheschieden, arbeijde een attestatie te hebben, dat hij zijn huijsvrouw ghetrout heeft, twelcke hij seijde hem voor dese tijdt niet doenlick te zijn, daeromme de broeders hierop nu soo seer niet ghedronghen hebben. Ende is besloten, dat hij een goede attestatie van de classe van den Briel, oock van weghen des sijnodi, soo hijt begheert, hebben sal, wanneer hij het bovenghemelde volbracht sal hebben.

Is ghecompareert Laurentius Copicanus Holsatus, hem beclaghende dat de classis van der Goude met hem onrecht handelde, willende hem uijt den dienst removeren ter plaetse, daer hij nu staet etc. Hier hebben die van der Goude int langhe verhaelt haer handelinghen met den voorsz. Laurentio.

Den 10 Junij. [1])

Na langhe querelen ende debat tusschen de ghesanten van der Goude ende Laurentium voorsz. is goetghevonden, dat de broeders van der Goude voorsz bij gheschrifte stellen de pointen, die zij teghen Laurentium voorsz. hebben, om zijn defensie wettelick daerteghen te moghen doen.

Op het XIIIde van de Homiliis in Danielem sal Lydius van weghen des sijnodi vermaent werden, twelcke Carpentario belastet is te doen.

Op het XIIIIde zijn genoechsame excusen voortgebracht, waeromme van

[1]) »10" moet zijn »9". Blijkbaar eene vergissing van den scriba. Vgl. blz. 225.

de ghedeputeerden hierinne alsnoch niet ghedaen is als naer behooren. Ende is Christiano Sinapio, Johanni Milio ende Caspari Swerinchuijsen opgheleijt een bequame remonstrantie aen den Staten te concipieren van de groote onordeninghen ende dissolutien, die daghelix onverbeurt gheschieden.

Op het xvde van de attestatie Blochovii, dewelcke met brieven hem beclaecht aen dese vergaderinghe, dat de classis van der Goude hem tot noch toe zijn attestatie niet heeft ghesonden, is de saecke van die van der Goude seer breedt verhaelt ende besloten eijndelick, dat de Goudtsche classis aen de Brabantsche classem sal schrijven, wat devoir zij in deser saecke ghedaen hebben ende hoe dat zij aen de classem van Brabant soodanighe een attestatie voor den voorsz. Blochovio over een wijle ghesonden hebben, met welcke zij oordeelen dat Blochovius tevreden behoort te zijn. Maer indien hij soude willen sustineren, dat men hem schuldich is een andere attestatie te gheven, die sonder eenighe cladde zij, ende dat dese saecke wettelick sal moeten ghekent ende gheoordelt werden, soo zijn de classen van Dordrecht ende Rotterdam ghedeputeert om tselve opt allerspoedichste te doen.

Op het xvide van de questie van Vlaerdinghen ende Bleijswijck is gheoordeelt, dat Vlaerdinghen bij Delft ende Bleijswijck bij Rotterdam blijven sal, ghelijck het nu teghenwoordelick is.

Sijn uijt den naem der ghemeente van Leijden voor de vergaderinghe verschenen Petrus Hackius, dienaer des woordts, ende Joris Andriesz, ouderlingh derselver ghemeente, ende hebben int langhe haer beclachte ghedaen over de procedueren soo des nationalen als insonderheijt des provincialen sijnodi, teghen Caspar Coolhase ghehouden, als onbehoorlick gheexcommuniceert zijnde tot grooter prejudicie ende nadeele der voorsz. ghemeente, die zij seijden in de voorsz. handelinghe niet ghekent geweest te zijn contrarie selfs de ordonnantien, bij de sijnode ghemaeckt, waerbeneven zij oock seijden een boexken ghelesen te hebben, van weghen der ghemeenten van Hollant van dese handelinghe uijtghegheven, in twelcke zij vele onwaerheden ghevonden hadden, waerteghen zij te segghen hadden, alsoo zij seijden. Was daeromme haer begheerte, dat de sijnode in dese droeffelicke saecke wat doen soude tot wechneminghe aller scandalen ende ongherustheijt. Insonderheijt was haer vraghe, of dese sijnode aennemen wilde tvoorsz boexken nomine sijnodi provincialis te verantwoorden. Waerop van dese vergaderinghe gheantwoort is: ten eersten dat dese, een particuliere sijnodus zijnde, gheen competente richter was om van de handelinghen eens nationalen ende provincialen sij-

nodi te oordeelen; ten anderden dat diesniettemin Arnoldus Cornelii, die van weghen des sijnodi mede over dese saecke ghegaen hadde, bereijt was uijt zijnen particulieren naem te antwoorden op de beschuldinghen, die de ghedeputeerde van Leijden op den sijnodum ofte het uijtghegheven boeck souden weten voort te brenghen, soo om haerluijden ghenoech te doen, indient moghelick ware, als om andere te meer te versekeren van de gherechticheijt der handelinghen der kercken; evenwel dat die van Leijden, dewelcke over de voorsz. handelinghe claghen, wel middel sullen hebben (indien zij willen) om competente richters te crijghen, tsij dat de saecke anderen uijtheemschen kercken onser belijdenisse ghegheven werde te oordeelen of dat andersins door een wettelicke vergaderinghe in desen landen daerinne voorsien werde. Waerop na eenighe verantwoordinghe ende debat Arnoldi teghen de beschuldinghen, van hen voortghebracht, zijluijden ons bekent hebben hare competente richters niet te zijn ende oock goetghevonden, dat men ter gheleghener tijdt ten beijden zijden bedencke op bequame personen, die van der saecke oordeelen moghen. Sijn voorts terstondt de afghesondene van Leijden wederomme na huijs ghekeert doch belovende, indien zij de haren daertoe conden bewillighen, dat se weder comen ende de vergaderinghe ten eijnde toe bijblijven souden, waertoe hen een brief van weghen des sijnodi medeghegheven is. Waerop niet is ghevolcht, maer is evenwel D. Adrianus Saravia, versocht zijnde van den sijnodo, ghecomen in zijn privé naem.

Sijn van de ghemeente van Schoonhoven twee personen afghesonden met credentie ende andere brieven aen den sijnodum om te hebben Lieven van den Borrhe, als aen denwelcke zij gherechticheijt pretendeerden te hebben, tot een dienaer der ghemeente voorsz. Waerop na verhooringhe der voorsz. afghesondenen ende der ghedeputeerden der classe van der Goude, onder welcke Schoonhoven ressorteert, oock mede Levini selve, bijsonder respect nemende op de classem van Dordrecht, wiens lidtmaet Levinus is, goetghevonden is de ghemeente van Schoonhoven te renvoijeren aen de classem van Dordrecht voorsz., in aenmerckinghe dat deser vergaderinghe van de gherechticheijt van d'een deser plaetsen of d'andere tot den voorsz. Levinum niet was blijckende. Ende is den voorsz. ghedeputeerden van Schoonhoven ghepresenteert een brief aen de classem van Dordrecht tot expeditie ende voorderinghe deser saecke.

Den 9 [1]) Junij.

Alsoo de ghedeputeerden van Schoonhoven teghen de voorsz. resolutie des sijnodi int langhe repliceerden, seer hart insisterende op hare

[1]) »9" moet zijn »10". Vgl blz. 223.

ghepretendeerde gherechticheijt ende versoeckende, dat de sijnodus daervan oordeelen soude, aenghesien die van Dordrecht na haer segghen in deser saecke niet te oordeelen hadden, soo is besloten, dat men aen de classem van Dordrecht (den brief adresserende aen de kercke van Dordrecht) sal schrijven, oock mede particulierlick aen die van den Berghe, om alhier te verschijnen ten eijnde dat, behoorlicke kennisse ten beijden zijden van der saecke ghenomen zijnde, daerinne ghedaen mach werden, als bevonden sal werden te behooren.

Op het XVIIde, belanghende de questie LONCII, is ghelesen een remonstrantie van den voorsz. LONCIO den sijnodo overghegheven, waerinne hij hem droeffelick beclaecht vant onghelijck, dat hem gheschiedt is in de uijtstootinghe uijt den dienst der ghemeente van Vianen, waerinne hij van den broederen, die sulx opgheleijt was, niet gheholpen wordt naer behooren maer veelmeer een seker paep in de ghemeente voorsz. gheduldet wordt, die alle classes ende sijnodos verachtet, tot groote verwoestinghe der kercke Christi, oock tot scheuringhe der classe van Gorchom etc. Begheert dat dese vergaderinghe hem aen recht helpe. Is goetghevonden, dat men CORPUTIUM ende andere, dien dese saecken aengaen ende bekent zijn, beschrijven sal, ghelijck ook HENRICUM VELLEMIUM, die in de voornoemde remonstrantie mede beschuldicht werdt. Ende sal alsdan in de saecke ghedaen werden naer behooren.

Op het XVIIIde, van H. BULCKIO: men sal hem ter gheleghentheijt ontbieden, oock mede LEONEM VAN BOMMEL, die met hem in handelinghe gheweest is.

Op het XIXste, van den paep te Vianen, sal met de saecke LONCII voorghenomen werden.

Op het XXste, van JOH. VENRADIO, is bevonden, dat hij erghens in Vrieslandt gheweest is met een attestatie om den dienst der kercke te betreden, maer dat de kercke ofte classis hem wederomme ghesonden heeft met zijn attestatie aen deghene, die se hem ghegheven hadden. Is niet bekent, waer hij nu is. Die het eerst verneemt, sal de kercke van hem waerschuwen.

Op het XXIste, aengaende het absenteren van de classe van der Goude uijt de sijnode tot Haerlem, heeft HERMANNUS MEERLINGH (die ghedeputeert was) een wettelicke attestatie ghetoont, dat hij even op dien tijdt, als hij meijnde te reijsen, door lichaemsswackheijt verhindert is gheworden, ghelijck oock den anderen ghedeputeerde JAN GHERRITSZ, sooals HERMANNUS seijde. Ende hebben de broeders van der Goude gheen middel ghehadt door de cortheijt des tijdts om ijemandt anders in de plaetse der anderen te seijnden.

De ghedeputeerde des sijnodi aen den Raedt Provinciael (om oorsaecke als boven) hebben gheraporteert, dat de Raedt voorsz. verclaert wel tevrede te zijn eenighe van den haren te deputeren ter assistentie van de handelinghe over het different der ghemeente van den Haghe, behoudelick dat men eerst mijn H.H. den Staten afvraghe, of sulx haren E. wel ghelieft. Sijn daeromme aen de Staten hiertoe verordent P. Carpentier ende Johan. Milius.

Op het xxiiste vide infra.

Op het xxiiiste is verordent And. Hagius om Lydium nomine sijnodi te vermanen van den scripto D. Danaeo ende hem opgheleijt oock mede van het xxiiii, roerende de academie van Leijden, welcke saecke hem mede neffens eenighe andere opgheleijt was. Waerop voorts goetghevonden is, dat D. Saravia (alsoo Danaeus nu wech is) de plaetse desselven hierinne vervullen sal.

Op het xxvste, beroerende Michiel Andriesz, alsoo men verstondt, dat de heere van Warmondt hem de handt boven thooft houdt ende meer edelulijden ende heeren bevonden werden, dewelcke buijten de ordre der kercken predicanten stellen in de parochien ende kerken, waervan zij pretenderen patroni ende collatores te zijn, welcke saecke niet anders dan een schadelicke scheuringhe maeckt in de kercke Christi ende tot corruptie der leere selfs is streckende, soo is goetghevonden een remonstrantie aen den Staten hiervan over te gheven om hierinne gheremedieert te werden ende, soo het van nooden is, daerna aen zijne Excellentie. Sal voorts Michiel Andriesz van de classe van Leijden vermaent werden. Doch hiervan is een eijndelicke resolutie hier beneden ghenomen belanghende de remedie in de onordentheijt der edelluijden etc.

Op het xxvistе, vant concept der kerckenordeninghe, vide infra.

Op het xxviiste, roerende de vermeerderinghe der alimentatie der dienaren ten platten lande, alsoo men verstondt, dat hiervan eenighe verschrijvinghe van weghen der Staten aen den steden ghedaen ende van der saecke in eenighe steden ghehandelt was, soo zijn verordent Johan. Milius ende Dirck Pietersz om te vernemen hoevele datter in ghedaen is ende, indient noodt is, met requesten bij den Staten aen te houden [1]).

Op het xxviiiste, van de verdrevene armen uijt d'omligghende landen, is goetghevonden ter plaetse, daer soo grooten overvloedicheijt is van soodanighe armen, dat se niet gheholpen connen werden van de diaconie ende de magistraten haer devoir niet doen, dat aldaer de ghemeenten bij den

[1]) In margine staat: »Factum ut infra"

magistraten aenhouden sullen, datter collecten bij den huijsen gheschieden, ende indien deselve niet en helpen, soo sal men aen de naeste steden, die van vermoghen zijn ende daer soovele armen niet zijn, tselve versoecken.

Opt XXIXste, van de saecke van den Haghe, vide infra.

Op het XXXste, belanghende de vast ende bededaghen, is verordent, dat men den Staten remonstreren sal, hoe datter ghelettet moet werden, dat de voorsz. vastendaghen door hare menichfuldicheijt ende frequentie niet in cleijnachtinghe ghebracht werden, aenghesien de quaetwillighen ons verwijten, dat wij soovele feestdaghen of vierdaghen instellen als wij willen; dat oock in de uijtschrijvinghe derselven menichmael faute valt, alsoo velen dienaren ten platten lande de wete niet en werdt ghedaen; dat insghelijx in de onderhoudinghe derselven groot ghebreck valt, want se door vele insolentien ende misuijsen ontheijlighet werden. Sal daeromme hare E. ghelieve hiertoe prompte remedie te doen. Ende soovele de uijtschrijvinghe derselven aengaet, oordeelen de broeders goet te zijn de Staten ghebeden te werden, dat de uijtschrijvinghe oock gheschiede aen de dienaren des woordts selve, soo namelick dat de H H. Staten met twee ofte drij dienaers, daertoe bij den sijnodum te ordonneren, hiervan correspondentie ende communicatie houden, die het voorts den kercken in den steden laten weten om den dienaren ten platten lande verwittighet te werden, hoewel de magistraten evenwel na hare gewoonlicke wijse aen de officieren ende schouten schrijven sullen.

P. DE CARPENTIER ende JOHAN. MILIUS hebben gheraporteert, dat de H.H. Staten gheantwoordt hebben op het versoeck des sijnodi belanghende het ordonneren van eenighe wt den Provincialen Rade ter assistentie des sijnodi in den differente van den Haghe, ten Isten hoe dat hare E. begheert hadden de artyckelen, op dewelcke men hier vergadert is, haer overghegheven te werden, aleer zij verstaen conden om ijemandt uijt den haren te deputeren, ten IIden dat hare E. begheeren, dat het de sijnodus late blijven bij de sententie des magistraets van den Haghe, dat namelick beijde de predicanten vertrecken ende andere in hare plaetse ghestelt werden. Waerop de ghedeputeerde des sijnodi gheantwoordt hebbende als naer behooren, de Staten op het IIde point gheinsisteert hebben, vraghende of dan de synodus voorhadde de sententie des magistraets te retracteren ende begheerende hierop een platte antwoorde.

Den 11 Junij.

Is den voorsz. ghecommitteerden des synodi belastet den H.H Staten te antwoorden op harer E. begheerte van ghisteren, dat de synodus niet voorghenomen heeft te retracteren tghene de magistraet volghende de

sententie des classis goetghevonden heeft, maer alsoo de kerckenraedt van den Haghe ghedoleert heeft van de sententie, bij den classem ghegheven, welcke classis haer vrijghestelt heeft (als recht is) haer te beroepen op den synodum, dat daeromme de sijnodus dese saecke, die kerckelick is ende tusschen kerckelicke personen bestaet, ondertasten sal, dewijl se hierover mede beroepen is, ende doch, eer se ijet breeder na ghenomen cognitie daerinne handelen ofte decreteren, mijn H.H. hare handelinghe aendienen.

Op het xxxiste, van het boexken Cornherts teghen den Catechismum, heeft Arnoldus verhael ghedaen, wat in die saecke bij hem ende Regnerum ghedaen is bij den Staten ende hoe se voort hanght aen Adrianum Saraviam, wiens coemste men verwachten sal ende alsdan van der saecke volcomentlick handelen.

Op het xxxiiste, van die van Woerden, vide infra.

Van weghen der classe van Rhijnlandt is aenghegheven, dat te Cudelstaert een paep predickt op zijn Paepsch met grooten toeloop van volck in de capelle aldaer. Waerop goetghevonden is aen onze Staten te versoecken, dat se willen schrijven aen de Staten des Stifts van Utrecht, onder dewelcke de voorsz. capelle, dicht palende aen het landt van Hollandt, behoort, dat, alsoo veel volx uijt Hollandt aldaer tot d'afgoderije afghetrocken werdt (twelcke een groote dissensie int landt maeckt) den Staten vant Stift voorsz. ghelieve den voorsz. paep te constringeren, dat hij zijn predicken late ofte hem ten examini stelle, ende soo hij hem der Ghereformeerde religie niet conform wil draghen, dat een goet Ghereformeert predicant daer ghestelt werde. Twelcke aen mijn H.H. de Staten refereren sullen Christianus Sinapius ende Dirck Pietersz. Sal oock Christianus bij de dienaren des woordts tot Utrecht met brieven arbeijden, dat zij de Staten aldaer tot sulck een goeden werk induceren willen.

Denselven is opgheleijt aengaende het xxxiiiste bij den Staten te versoecken, dat het middel, van Christiano voorgheslaghen, te werck ghestelt mach werden.

Op het xxxiiiiste, van den Catechismo, is gantsch gheen swaricheijt ghevonden sulx te doen, soodat een ijder, die wil, tselve te werck mach legghen in den zijnen.

Opt xxxvste ende xlvste, van Hermanno Herberts, sal Corputius ter gheleghentheijt ontboden werden.

Het xxxviste is tselve met het xliiide hierboven.

Opt xxxviiste, vant onderhoudt eens armen ouden dienaers, is goetghe-

vonden, dat men generalick aen den Staten versoecken sal, dat zij de alimentatie der afstervende conventualen ende gheestelicken (soo men se noemt) tot sulcke ghebruijcken ordonneren willen.

Opt XXXVIIIste is een ghereede antwoordt ghegheven, dat men de discipline der kercke teghen sulck een ghebruijcken sal.

Den 13 Junij.

Is ghelesen een missive, van de ghemeente van Bruessel gheschreven, belanghende haren jammerlicken ende periculosen staet, waerinne zij stonden uijt oorsaecke dat de vianden der waerheijt door allerleij practijcken de papisterie wederomme aldaer sochten in te voeren, ja oock (soot scheen) metter tijdt de Ghereformeerden uijt te drijven, waertoe onder anderen ghearbeijdt wierdt, dat Papistische magistraten vercoren mochten werden. Was daeromme het versoeck aen de ghemeente van Delf (als oock aen die van Dordrecht) dat se bij zijne Excellentie met brieven arbeijden wilden, dat hierinne gheremedieert ende het aenstaende perijckel voorcomen mocht werden, als breeder blijckt uijt de missive, daervan zijnde. Alsoo nu best ghevonden worde, dat het voorsz. ghedaen soude werden van weghen der kercken deses particulieren sijnodi int generael, soo is goetghevonden metten eersten (alsoo de saecke haest hadde) een remonstrantie ghemaeckt te werden aen zijne Excellentie, welcke overghesonden is op den XIIII Junij na Antwerpen, ende particulierlick een brief aen D. Bastingium tot beter voorderinghe der saecke.

Die van de Haechsche classe hebben in deliberatie ghetoghen, of het different met Hortensio, twelcke van den kerckenraedt van den Haghe (die een requeste teghen Jeronijmum overghegheven heeft) ghebracht is voor de Staten ende Raedt Provinciael, hier in dese vergaderinghe behoort ghehandelt te werden. Waerop gheresolveert is, nadien de voorsz. classis in hare sententie beijden partijen vrijghelaten heeft haer te beroepen op den sijnodum, twelcke mijn H.H. de Staten aenghedient is, ende zij toeghelaten hebben, dat men op kerckelicke wijse in cognitie van de saecke treden soude, dat men daeromme de voorsz. saecke alhier sal handelen, welverstaende indien de classis haer erghens in heeft te beclaghen over den kerckenraedt, dat zij tselve (als recht is) ter gheleghener tijdt voor dese vergaderinghe sal doen.

Alsoo van eenighe qualick ghenomen worde, dat een van den notarien des sijnodi met den preside int oore wat communiceerde, oo is hierop na ommestemminghe van der vergaderinghe verclaringhe ghedaen, dat niet alleen de assesseur maer oock de notarien met den preside moghen

communiceren, ja dat een ijghelick broeder, die wat heeft tot openinghe der saecken, tselve den presidi bijsonderlick mach voorstellen om van hem gheoordeelt te werden, of het opentlick te proponeren is. Ende blijft doch een ijghelick zijn stemme vrij om na voorgheslaghen advijs te volghen tghene hem recht dunckt te zijne.

Op het voorstellen van die van sGravenzande nopende de bedevaert ende superstitien, die seer onlanx daer ter plaetse gheschiedt waren, is goetghevonden, dat men hiervan oock vermaen sal doen in de remonstrantie, die van Wilsveen etc. overghegheven sal werden.

Op het XXXIXste poinct, aengaende de betalinghe van de oncosten, die in den classen ende sijnoden ghedaen werden, is goetghevonden, alsoo sommighe groote ende welvarende vlecken wel middelen van kerckengoeden hebben om in sulcke oncosten te moghen contribueren ende oock andersins in sommighen plaetsen bij den lidtmaten der kercke wel eenich middel ghevonden can werden, dat een ijder classis hierinne handelen sal na der redelickheijt, opdat de rijcken de armen te bate comen.

Op het XL vide supra.

Op het XLI besiet het XXVI poinct.

Op het XLII is bevonden, dat de dienaers, Godtlof, gheen rechtveerdighe clachte hebben van quade betalinghe, aenghesien den rentemeester hem seer goetwillich laet vinden.

Op het XLIII het advijs des eersamen ADRIANI SARAVIE ghenomen zijnde, is gheresolveert in conformite van de antwoorde des sijnodi tot Middelburch, dat den dienare des woordts niet toe en staet den man, die zijner huijsvrouwe bastaertsuster heeft, ten avondtmael toe te laten, hoewel men hem niet weeren can, dat het huwelick voorsz. om der kinderen wille van de overicheijt gheratifieert werde.

Op het XLIIIIste sullen noch voort scheijden der vergaderinghe de swaricheden van de classe van Gorchom inghebracht werden.

Op het XLVste ut supra. Sullen ontboden werden HERMANNUS ende CORPUTIUS etc.

Op het XLVIste sal de Belijdenisse eerst van den dienaeren doorlesen werden hier in den sijnodo ende voorts resolutie ghenomen op de onderteeckeninghe als naer behooren.

Op het laetste, van den armengoeden ende de diaconie, is goetghevonden, dat elck dienaer int particulier bij den zijnen sal aenhouden om hier-

inne ten meesten profijte der diaconie ende tot hulpe der armen ghedaen te werden, want men hiervan in sijnodo gheen generalen reghel soude connen maecken ofte eenighen sekeren raedt gheven om de verscheijdenheijt der conditien van de plaetsen ende personen, die hier ende daer bevonden werdt.

Op de eerste particuliere questie der ghemeente van Delft, aengaende een persoon, die seer langhe vant avontmael des Heeren gheabstineert heeft ende noch achterblijft, pretenderende dat hij ongherust is in velen, die hij daertoe siet gaen van weghen harer dissolutie in de cleedinghen ende andere dierghelijcke onstichticheijt, ende doch betuijghende, dat hij bij de leere wil blijven end Godt bidden, dat Hij hem de voorsz. ongherustheijt afnemen wil etc., is gheantwoordt, dat men de voorsz. persone sal dulden, ghelijck men duldet eenighe ghebreken in denghenen, die ten avondtmael gaen, dewijle men het niet beteren can ende men gheen stoffe ghenoech heeft om teghen haer te procederen metter discipline. Doch soo sal men neerstelick op die persoon acht nemen, of hij ijemande een afkeer maect van den avondtmale des Heeren, tselve vilipenderende ende verachtende, twelck der ghemeente niet toestaen soude te dulden etc.

Sijn voor de vergaderinghe verschenen Jan Pietersz, dienaer des woordts, ende eenighe ghedeputeerde ouderlinghen der ghemeente van den Haghe, ende proponeerden, dat se met Jeron. Hortensio langhe tijdt swaricheijt ghehadt hadden aengaende eenighe pointen der leere, in de Ghereformeerde kercke Christi aenghenomen, ende hem dickwils ghesocht hadden van zijn dwalinghe af te trecken ende te rechte te brenghen maer haddent niet connen doen. Vonden daeromme haerselven ghenoodtsaect hiervan te doleren bij dese vergaderinghe met betuijghinghe ende protest, dat zij sulx niet deden uijt eenighe onbehoorlicke vleesschelicke ende particuliere affectien maer alleen ex officio ende uijt drangh harer conscientie om de suijverheijt der leere voor te staen ende de ghemeente Christi voor alle corruptelen te bewaren etc. Waarop zij begheerden, dat Jeronymus mede ghehoort soude werden, als recht was.

Hierop hebben de ghedeputeerden der classe van den Haghe gheantwoordt, dat de uijtschrijvinghe deses sijnodi medebracht, dat de kerckenraedt van den Haghe de classem hadde te beclaghen, indien zij ijet hadden teghen de classem, dat zij daer waren om te antwoorden. Aengaende Hortensium, dat deselve noijt in mindere vergaderinghen van de onsuijverheijt in der leere wettelick was beschuldicht ende met hem ghehandelt, ende dat oversulx na kerckenordeninghe die saecke hier in sijnodo niet behoorde te dienen.

Hierteghen heeft de kerckenraedt gherepliceert, dat met Jeron. Hortensio in mindere vergaderinghen (als in consistorio ende classe) wel is ghehandelt gheweest, want immers na handelinghe met hem van de volcomen onderhoudinghe der wet Godts hem in de classe afghevraecht was gheweest, of hij de 114 vraghe ende antwoorde des Catechismi voor oprecht hielt, in welcke handelinghe hij hem ghenoech hadde laten mercken, van wat opinie dat hij was. Waerop, de classis wederomme antwoordende, meer woorden ten beijden zijden ghevallen zijn ende de occasie der dispute met Hortensio int langhe verhaelt etc. Ende is goetghevonden, dat de kerckenraedt eerst hare aenclacht sal doen teghen de classem.

Den 14 Junij.

De magistraet van den Haghe versócht zijnde van weghen des sijnodi om eenighe van den haren over de differenten deser kercke bij de vergaderinghe te deputeren, heeft gheantwoordt, alsoo de classis een sententie uijtghesproken hadde ende deselve bij den magistraet was gheapprobeert, dat beijde de dienaren verlaten souden werden, dat zij daeromme beraden zijn niemandt te seijnden.

Aengaende Jeronijmum is van hem gheantwoordt, dat hij zijn beraedt woude nemen met den magistraet ende ghemeente ende zijn meeninghe tsij mondelingh of schriftelick den sijnodo doen aendienen, waerna de sijnodus sich dan reguleren mochte.

Is goetghevonden, dat men allereerst achtervolghende de uijtschrijvinghe der grieven deser kercke ende classe handelen sal van tghene, dat de kerckenraedt heeft teghen den classem ende voorts daerna, wat deselve kerckenraedt ende Jan Pietersz particulierlick hebben teghen Jeronijmum Hortensium.

De clachten des kerckenraedts teghen den classem bestaen in dese vier propositien, dewelcke ordentlick verhandelt zijn:

Ten 1sten dat de classis van den Haghe een sententie teghen Jeronijmum uijtghesproken heeft van suspensie van den dienst soo om der onsuijverheijt in der leere als om andere sware dinghen, welcke sententie zij terstondt daeraen gheretracteert hebben, ghescheurt ende int vier gheworpen, soodat den kerckenraedt copije van dien begheerende, deselve hen gheweijghert is.

Ten IIden dat niemandt van den classe in hare vergaderinghe met Jeronijmo van der leere ghehandelt heeft, wanneer hij van onsuijverheijt werdt beschuldicht.

Ten IIIden dat het classis JAN P. in de tweede sententie in eenen graedt met JERONIJMO ghestelt heeft, uijtghenomen alleen dat hij gheen schuldt bekennen soude.

Ten IIIIden dat het classis JAN PIETERSZ heeft losghestelt van zijnen dienste sonder voorweten van de kercke.

Antwoordt.

Opt 1ste point deser beschuldinghe nopende d'oorsaecke der suspensie antwoordt de classis, dat niet om eenighe andere sware dinghen maer alleen om der leere de sententie van suspensie uijtghesproken zij, hoewel zij bekennen met den eersten van den voorsz. swaren dinghen ghesproken gheweest te zijn om mede ten respecte van dien tegen JERONIJMUM te procederen, maer dat zij door vermaninghe eenigher verstandighen luijden deselve saecke, als politijck zijnde, hebben laten blijven ende alleen op de leere ghesien hebben.

Ten anderden dat de suspensie voorz. gheschiedt is ter tijdt toe hij hem ghesuijvert soude hebben Ten IIIden alsoo JERON. voorsz met bekentenisse der leere des Catechismi (nadat hij eenmael vant predicken opghehouden hadde) hemselven van de opgheleijde onsuijverheijt der leere ghepurgeert hadde, dat zij volghende de conditie, in de sententie begrepen, hem wederomme toeghelaten hebben ende daeromme de sententie met grooter blijschap ghescheurt ende verbrandt hebben. Ten IIIIden dat zij niet en hebben copije ghegheven, overmits het haer (als voor) ondoenlick was ende oock onnoodich achteden, daerbij voeghende dat den kerckenraedt deselve niet eer en begheerde dan als de tweede sententie uijtghesproken was.

Replijcke des kerckenraets.

Opt eerste segghen zij rondtuijt: neen, sustinerende dat de sententie oock op andere sware dinghen uijtghesproken is, waertoe int langhe verhaelt is de voorgaende occasie, door welcke de broeders tot dese handelinghe ghecomen zijn, namelick de confessie van CORNELIS DE HOOGHE, waeruijt sulcke scandale ghevolcht is, dat oock eenighe van den classe bekent hadden hem ten minsten te moeten suspenderen, waeruijt zij concluderen, dat zij in de sententie soowel die sware dinghen als de onsuijverheijt der leere aenghesien hebben.

Opt IIde segghen zij ter contrarie, dat de sententie definitijf was.

Opt IIIde hebben zij gheseijt, dat de classis onbedachtsaem JERONIJMUM weder opghenomen heeft, want hijselfs de suspensie niet aenghenomen maer (dreijghende de kercke in roere te stellen) hem daerteghen ghestelt heeft ende soude selfs vant predicken niet afghesien hebben, ten ware de ses mannen, den classi bijghevoecht, begheert hadden, dat een ander

voor hem predicken soude, waerneffens zij aentoghen, alsoo de suspensie Jeronijmi maer eenen dach en duerde, dat van deselve schier niemandt van denghenen, die aen hem gheerghert waren, gheweten heeft.

Ende sooveel het IIIIde belanght segghen zij, dat het noodich was, dat zij copije der eerste sententie hadden, ten eijnde dat zij haer beraden mochten; voorts segghende niet gheweten te hebben, dat se ghecasseert was.

Duplijcke des classis

Opt Iste die van den classe binnen ghecomen zijnde segghen, dat zij niet en weten (soo veel haer voorstaet) dat in de eerste sententie staet van andere sware dinghen, twelcke den kerckenraedt voor seker affirmeerde, ende staet de saecke alsoo in questie.

Opt IIde is niet sonderlinx voortghebracht tot decisie.

Opt IIIde seijt de classe wel waer te zijn, dat zij onbedacht ghehandelt hadden in der saecke ende dat Jeronijmus de sententie teghenghesproken hadde, maer dat hij, van Adamo vermaent zijnde, tevreden is gheweest. Doch ghevraecht zijnde en wisten niet te segghen, dat het classis daervan gheweten hadde.

Opt IIIIde persisteren zij bij haer voorgaende antwoorde.

Antwoorde opt IIde point.

Opt IIde point seijt de classe, dat het niet alsoo en zij, verclarende dat Adamus met hem ghehandelt heeft, ghebruickende twee argumenten etc. Ten anderden aengaende dat de raetsheer Casembroot met hem handelde, dat tselve gheschiedt is bij haer toelatinghe, hem als eenen verstandighen ende ervarenen in Godts woort d'eere ghevende. Ten IIIden segghen zij, dat hen verwondert, dat den kerckenraet dese beschuldinghe teghens hen voortghebracht heeft, daer zij selfs (ende bijsonder J. Pietersz.) Jeronijmum noijt vermaent noch van de leere met hem ghehandelt hebben, ja ghevraecht zijnde, of zij haer bij mr. Jacob den Enghelsman (hem ghewillich presenterende om Jeronijmum te beschuldighen) wilden voeghen, tselve afgheslagen hebben. Hierbij deden zij ten laetsten, dat Jeronijmus hem aengheboden hadde schriftelick of mondelick van der leere te handelen, tot dien eijnde aen hem sendende twee mannen, maer het is van J. Pietersen gheweijghert.

Replijcke des kerckenraets.

Waerop die van den kerckenraedt, negerende des classis voorgheven, hem gherefereert hebben wederomme tot den raetsheer Casembroot, segghende dat zij dickwils met Jeronijmo ghehandelt hadden, ghelijck Coolwijck ende andere voorgaende ouderlinghen mede betuijghen conden. Seijde J. Pietersz daerenboven, sooveel zijn prive persoon aenghinck, dat

hij JERONIJMUM dickwils a part ghestraft ende vermaent hadde, twelck hij oock in den classe wel soude hebben ghedaen, indien het niet veelmeer des presidis ende der anderen broederen werck gheweest en ware, die oock kennisse daervan hadden soo uijt de brieven van Amsterdam, te Wassenaer in den classe voorghelesen, als uijt andere indicien meer, hierbij voeghende dat hem qualick betaemt soude hebben teghen zijnen collegam, met denwelcke hij daghelix moest ommegaen ende den dienst der kercke betreden, in den classe twist soude aengherecht hebben, te meer overmits hij uijt voorgaende experientie wel wist, dat de vermaninghe aen hem niet helpen soude, maer dat hij veelmeer, deselve verkeerende, hem J. PIETERSZ achter straet soude draghen.

Aengaende den Enghelsman, dat den kerckenraet ende hij hem met denselven niet ghevoecht hadde, overmidts hij selfs cloeck ghenoech was zijn saecke te drijven ende oock seijde noch eenighe andere dinghen teghen JERONIJMUM te hebben.

Ten laetsten, beroerende de twee mannen aen hem ghesonden, seijt JAN PIETERSZ, dat het niet en was ter oorsaecke van eenighe conferentie van der leere maer van de versoeninghe met JERONIJMO nopende de sware dinghen, hierboven gheroert, welcke versoeninghe nerghens dan in den kerckenraet ghedaen en conde werden, nademael de gantsche kercke gheargert was.

Duplijcke des classis.

Sooveel den kerckenraet aengaet, dat JERONIJMUS van denselve niet en soude vermaent zijn, daervan bekende de classis gheen wetenschap te hebben, wel wetende dat het in den classe niet gheschiedt en was.

Het derde point.

Antwoordt des classis.

Hierop seijt het classis, dat het JAN PIETERSZ niet en hebbe ghestelt in de tweede sententie met JERONIJMO ghelyck in eenen grade sooveel de leere aengaet, maer dat zij hem na de versoeninghe met hem ghelijck ghestelt hebben sooveel het vertrecken aengaet om sekere oorsaecken wille, die hierna volghen:

Ten 1sten want J. PIETERSZ, Godt aenroepende met opentlicke protestatie, zijn handt op zijn borst legghende, voor den classe ende voor ses ghedeputeerde mannen int bijwesen des raetsheeren CASEMBROT ende drij ouderlinghen bekent heeft zijn cranckheijt ende onsterckheijt zijns lichaems, wenschte ende begheerde ontslaghen te zijn van den dienst in den Haghe.

Ten IIden omdat nu in den Haghe tusschen JAN PIETERSZ ende JERONIJMUM gheenen vrede gheweest is maer grooten tweedracht, haet ende nijdt binnen drij ofte vier jaren herwaerts. Ende al hebben wij dienaers

in verscheijden classen haerluijden vereenicht, soo heeft de eenicheijt noijt over de 14 daghen gheduert, ja het leste is argher gheweest dan het eerste, niet sonder groote scandalen als ons ende den Haghe bewust is.

Ten IIIden alsoo oock in den Haghe wel bekent is, dat de ghemeente ende stadt van den Haghe ghedeelt is in twee factien, Johanniten ende Jeronijmiten, aenghemerckt dat elcke factie grooten aenhanck heeft, soo hebben de broeders gheen beter middel ghevonden om beijde partijen te stillen, dan dat se alle beijde versoent zijnde souden vertrecken.

Ten IIIIden alsoo het classis van den Haghe altijt eendrachtich is gheweest ende gheenen merckelicken twist oijt ghehadt heeft dan alleen denghenen, die van den dienaren in den Haghe ghecomen is, soo zijn wij aen hen beijden grootelix een langhen tijdt ghearghert gheweest ende moghen alsoo gheen van beijden met goeder conscientie dulden in onse classicale vergaderinghe.

Ten Vden alsoo den magistraet van den Haghe gheerne ghesien hadde, dat zij beijde versoent zijnde blijven souden in den Haghe ende Godts kercke met eendrachticheijt voorstaen, daerop wij gheantwoort hebben, dat ons sulx gantschelick ongheraden dunckt, naerdien zij beijde menichmael versoent zijnde gheenen bestandighen vrede ghehouden hebben. Ende overmits de magistraet sulx verstaen heeft, hebben oock gheen beter middel ghevonden om vrede in den Haghe te brenghen ende te onderhouden, dan dat se beijde vertrecken souden.

Voorts dat het hem J. Pietersz niet behoorde te beclaghen, indien zij hem sulcken versoeninghe met Jeronijmo opleijden, dewijle hij van selfs vele saecken Jeronijmi begraven ende met hem verdraghen hadde, ja verhindert als de classis heeft willen teghen hem procederen, als zij sekere missiven van die van Amsterdam ontfanghen hadden.

Replijcke des kerckenraets.

Hierop heeft J. Pietersz gheantwoort belanghende de oorsaecken, waeromme zij hem int vertrecken met Jeronijmo ghelijck ghestelt hebben. Op de Iste, dat hij wel heeft begheeren te vertrecken om zijner swackheit wille maer niet in sulcken schijne, als men hem nu te voren leijt, oock mede dewijle hij sonder oorlof van zijn kercke niet conde scheijden, aen dewelcke hij verbonden was. Sooveel de IIde ende IIIde oorsaecke aengaet seijt J. Pietersz zijn vertreck niet tot vrede maer tot meerder onvrede te sullen dienen, alsoo hij (indien het noodich ware) met vele vrome luijden wel soude connen bewijsen, ja te meer dat hij sekere notable personen, dewelcke tot voorstandt zijner persoon ijet wilden aenrichten, soo hij vertrecken soude, vermaent heeft om haer in allen stilheyt te draghen ten besten vrede ende eenicheijt.

Nopende de IIIIde oorsaecke seijt J. PIETERSZ wel vele andere oorsaecken van meer swaricheden in den classe voorghevallen te zijn.

Comende voort tot de Vde reden ende oorsaecke, van den twist ende den peijs ghemaect, dat die gheen XIIII daghen gheduert en hadde, seijt J. PIETERSZ; dat hij qualick hierinne toe come, die hij onschuldich is.

Soovele aengaet dat J. PIETERSZ hem niet en behoort te beclaghen, indien het classis hem sulcken versoeninghe met JERONIJMO oplejjt, allegerende d'oorsaecke, dat hij selfs met JERONIJMO vele saecken begraven ende verdraghen hadde, daerop gheeft hij ter antwoort, dat hij lijtsamelick JERONIJMUM verdraghen ende dat bijna teghen zijn eijghen conscientie, opdat hij niet schijnen soude hem viant te zijn, hoewel dat hij noch evenwel de beschuldinghen hooren moet, waerinne, bij sooverre hij ghesondicht heeft, is hij bereijt zijn schuldt te draghen.

Duplijcke der classe.

Refereerden haer tot het voorgaende.

Opt IIIIde point.

Antwoordt het classis ten Isten segghende, dewijle de kerckenraedt het classis voorbijghegaen ende de saecke overghegheven heeft aen den Staten, soo hebbe oock alsoo het classis voorbijghegaen de kercke.

Replijcke des kerckenraets.

Seijt de kerckenraedt, dat het wel waer is, dat zij den Staten een request overghegheven hebben, maer dat haer oorsake daertoe ghegheven is, nadenmael dat haerluijden te voren hier ter plaetse ende daerna den classi te Loosduijnen van den H.H. Staten verbot ghedaen was in der saecke JERONIJMI te procederen. Hebben dan noch van den classe begheert, soo het eenighe goede propoosten hadde, dienende tot vrede der kercke, zij wilden die gheerne horen, dat men oock de saecke wilde brenghen tot naerdere classen alsoo zij verre sach. Waerop ADAMUS PILLICHIUS gheseijt heeft, ten was niet noodich de ghebueren te roepen, soolanghe als men het vier selfs conde uijtblusschen, item dat in den classe den brief van Aemsterdam, ghesonden over de leere JERONIJMI, tot Wassenaer is voorghelesen ende dat het classis oock JERONIJMUM heeft willen destitueren.

Den 15 Junij.

De sijnode rijpelick ghelettet hebbende op het eerste point der eerste accusatie des kerckenraedts teghen den classem met zijn proeven ende replijcken aen wederzijde belanghende de oorsaecke der suspensie JERONIJMI, oordeelt dat het wel schijnt, dat de classis mede respect ghenomen heeft op die sware dinghen, die haer occasie ghegheven hadden tot hare tsamencoemste ende dat daeromme wel schijnt daervan in de eerste sen-

tentie ghementioneert gheweest te zijn, maer dat het niet sekerlick blijckt. Wordt daeromme hier van den sijnode in twijfel ghelaten.

Voorts is goetghevonden, dat men de classem vermanen sal, dat se dit groote scandale, bij JERONIJMUM der ghemeente Christi ghegheven, behoorde aenghemerckt te hebben in hare sententie ende ten minsten in genere ghestelt te hebben, dat de suspensie mede was om andere sware dinghen sonder specialick eenighe saecke daerinne te vermelden. Waerbij oock aenghemerckt is, dat in sulcke sware handelinghen (waerin men qualick uijtcoemste weet) de naestligghende classen nuttelick gheconsuleert werden, twelcke de classis wel hadde behooren te doen [1]).

Ten IIden heeft de classis onbedacht ende qualick ghedaen, als zij JERONIJMUM sdaechs na zijner suspensie weder tot den dienst opghenomen hebben, want alsoo de scandale publijck was, ja tgheruchte van zijn fauten in der leere wijt ende breedt door Hollandt verbreijdt is gheweest, soo behoorde oock opentlick, aleer hij wederomme tot predicken toeghelaten werde, dese fauten ghebetert te werden; dat oock JERONIJMUS niet met een simpel jawoordt, maer met een breede verclaringhe zijns ghevoelens ende grondts in der leere voor suijver behoorde aenghenomen gheweest te hebben.

Ten IIIden heeft de classis niet wel ghedaen, scheurende de eerste sententie ende gheen acte daervan behoudende int classeboeck, waeruijt onder andere inconvenienten dit ghevolcht is, dat zij den kerckenraedt tot harer billicker begheerte gheen copije daervan hebben connen gheven [2]).

Op de IIde aenclachte is de kerckenraet te bestraffen in tghene zij de classem beschuldicht, dat se met JERONIJMO van der leere niet ghehandelt heeft, als hij beschuldicht wordt, daer nochtans de classis verclaert met sekere argumenten teghen den voorsz. JERONIJMUM ghedisputeert te hebben, teghen twelcke de kerckenraedt het contrarie niet heeft connen bewijsen.

Ten anderden is J. PIETERSZ excusatie niet aenghenomen, waeromme hij JERONIJMUM in de classe niet heeft bestraft ende beclaecht van onsuijverheijt der leere ende is gheoordeelt veel te slap ende nalatich hierinne gheweest te zijn.

---

[1]) Door deze alinea zijn twee schuinsloopende streepen gehaald met dezelfde inkt, waarmee de tekst geschreven is. In de beide volgende alinea's is dan ook »Ten IIIden" en »Ten IIIden", gelijk er eerst gestaan heeft, veranderd in »Ten IIden" en »Ten IIIden". [2]) Tusschen deze en de volgende alinea is eene opene ruimte, die aangevuld is met drie schuinsloopende streepjes.

Ten IIIden is gheoordelt, dat de kerckenraedt niet is te beschuldighen van dat zij sick met mr. Jacob Saal niet ghevoecht heeft teghen Jeronijmum, als mr. Jacob quam om hem te beschuldighen, aenghesien niemandt ghehouden is hemselven partije te stellen, bijsonderlick die hem als ghetuijghe soude willen laten ghebruijcken.

Op de IIIde aenclachte, belanghende de verlatinghe van J. Pietersz soowel als van Jeronijmo, namelick ten eersten omdat J. Pietersz dickwils verclaert heeft om de swackheijt zijns lichaems wille dese plaetse te willen verlaten, is op zijne ghegheven antwoorde rijpelick ghelettet ende gheoordelt, dat de oorsaecke des classis voorsz. niet ghenoechsaem is, overmidts voorhenen, eer dit openbare different opquam, noijt op zijne swackheijt ghelettet is gheweest van den classe ende hij aen zijne ghemeente verbonden is.

Ondertusschen is ghecompareert Jan Dirxz, backer, van weghen des ouden kerckenraets van Leijden ghecommitteert, ende verhaelde dat de oncosten, die op de saecke der kercke van Leijden zedert het compromis incluijs gheloopen waren, seer excessijf ende groot waren, waervan de helft betaelt moeste werden bij eenighe weijnighe personen, die de saecke teghen C. Coolhaes ende zijnen aenhangh voorghestaen hadden, bedraghende vierhondert ende vijftich gulden, welcke penninghen de voorsz. personen seer qualick opbrenghen conden. Ende aenghesien de voorsz. saecke niet alleen particulierlick de kercke van Leijden aenghinck maer int ghemeijn allen anderen kercken van Hollant als beroerende de oprechte christelicke discipline ende regeringhe der kercke, dat daeromme haer begheerte ende versoch was, dat de kercken deses particulieren sijnodi tot betalinghe der voorsz. oncosten mede wat helpen wilden, ghelijck de Noordthollandtsche kercken bereijt waren te doen, bij sooverre als de Suijthollandtsche de handt daeraen hielden, waervan de voorsz. ghecommitteerde goet bescheijt medebracht. Soo is de voorsz. petitie ende versoeck voor redelick ende billick aenghesien ende hebben de ghedeputeerden der classen aenghenomen aen den haren te raporteren om hiertoe eenighe contributie te doen, waertoe zij elck een briefken van weghen des sijnodi aen den haren draghen sullen ende sullen de ghecollecteerde penninghen ghesonden werden aen de kercke van Delft om voorts aen dien van Leijden te bestellen.

Is ghecompareert eenen mr. Jacob Saal, vertoonende lettren van attestatie van de ghemeente van Londen, alwaer hij hem een lidtmaedt betoonde te zijn, verclarende hoe dat hij wat hadde teghen de leere Jeronijmi, met denwelcke hij seijde gheconfereert te hebben, oock mede dat

hij begheerde aen den kerckenraedt alhier eenighe vermaningh ghedaen te werden, roerende een sekere huwelixe saecke, waerover hij uijtghestelt is gheweest van den sijnode om achterna ghehoort te worden.

Den XVI Junij.

Is den H.H. Staten de requeste nopende de verhooghinghe der alimentatie, als boven verordent was, gheexhibeert, waerop hare E.E. gheantwoordt hebben, dat se de saecke voor gherecommandeert hielden ende alreede daervan ghedelibereert hadden ende den rentmeester COOLWIJCK bevel ghegheven om den staet der goederen te maecken etc.

Alsoo HIERONIJMUS HORTENSIUS weijgherde te comen voor de vergaderinghe, soo is aen dien van de Haechsche classe versocht, dat zij tot hem gaen wilden om hem daertoe te induceren, twelcke zij aenghenomen hebben.

Op de tweede oorsaecke, bij den classem voortghebracht, waeromme J. PIETERSZ soowel als JERONIJMUS zijns diensts hier ter plaetse losghestelt zij, is gheoordelt, dat deselve alsnoch niet voor suffisant ghehouden sal werden, nadenmael J. PIETERSZ ende den kerckenraedt verclaren, dat de twist uijt de onrechte leere ende onghereghelthеijt JERONIJMI ghesproten is ende niet uijt J. PIETERSZ voorsz., die hem als een goet herder teghen het inbrekende quaedt ghestelt heeft, waerop HIERONIJMUS volcomentlick ghehoort sal werden om de waerheijt van dien te vernemen.

Op de IIIde oorsaecke, beroerende de twee factien, die hier in den Haghe zijn van weghen J. PIETERSOONS ende JERONIJMI, is besloten als op de naestvoorgaende, want dese dinghen aen malcanderen dependeren ende den oprechten leeraren de schuldt niet ghegheven can werden, dat den vromen, die bij haer blijven ende de waerheijt volghen, sulcke schampernamen ghegheven werden.

Van de IIIIde oorsaecke, belanghende den twist in de classe, is gheoordeelt, dat dit mede dependeert aent voorgaende, aenghesien dese dissensie, die tusschen J. PIETERSZ ende JERONIJMUM in de classicale vergaderinghe ghevallen is, haren oorspronck heeft uijt een sekere voorgaende wortel, waervan uijt JERONIJMO kennisse ghenomen moet werden.

Roerende de Vde oorsaecke is bij den sijnode den voorslach des magistraets, dat beijde de dienaers, versoent zijnde met malcanderen, blijven souden, niet quaedt ghevonden, indien die versoeninghe behoorlick hadde moghen toegaen ende de wortel des twists wechghenomen hadde connen

werden. Ende sooveel aengaet de reste van dit vde artijckel, vant licentieren der beijden dienaren, tselve dependeert aen de cognitie, wie van beijden den oorspronck deses twists gheweest is, ende aen tghene dat boven is gheseijt op de IIde oorsaecke, aenghetoghen van den classe.

Alsoo Jeronijmus den sijnode tot antwoorde liet aensegghen, dat hij niet begheerde te compareren maer presenteerde te comen voor twee ghecommitteerde uijt dese vergaderinghe ende twee raedtsheeren provinciael, bij hem daertoe te verkiesen, om met eenighe ouderlinghen, die voorhenen ghedient hebben, te antwoorden op de aenclachten, die J. Pietersz met de teghenwoordighe ouderlinghen teghen hem soude weten voort te brenghen, soo zijn ghedeputeert P. Carpentier ende Jan van der Mijlen om te gaen bij mijn H.H. de Staten ende te versoecken, alsoo men te vergheefs Jeronijmum bij de vergaderinghe ontboden hadde, eerst door II ghedeputeerden des sijnodi ende daerna door de ghesanten der classe van den Haghe selve, dat hare E. ghelieve hem tselve te ghebieden, opdat van den sijnode oprechte kennisse van desen droevighen twisthandel ghenomen mach werden.

Ende alsoo de voorsz. Jeronijmus excipieert, dat eenighe int synode sitten, die zijn partije ende vianden zijn, soo sullen de voorsz. ghecommitteerden tselve den Staten aendienen ende te kennen gheven, indien Jeronijmus tvoorsz. can bewijsen, dat men deghene, die zijn vianden bevonden sullen werden, als richters over zijn saecke niet sal laten sitten. Dat oock hare E. ghelieve, om te meer alle suspitie van onrecht ende partijschap van de sijnode te weeren in desen handel, eenighe bij deselve te deputeren, die alles aenhooren moghen. Ende indien de H.H. Staten Jeronijmum niet souden begheeren te constringeren om in de vergaderinghe te compareren ende aldaer de saecke te laten verhandelen, soo sal men de presentatie, die hij ghedaen heeft, aennemen, behoudens dat de sijnode richter in der saecke sal zijn ende de II ghecommitteerden van als [1]) raport aen deselve sullen doen.

Hier is inghevoert de saecke des Goutschen classis met Laurentio Copicano ende alsoo die van der Goude vermeijnden te bewijsen, dat Copicanus met recht van hen gheremoveert werde, ende haer tot dien eijnde beriepen op eenen brief, van den bailliou van Schoonhoven gheschreven, uijt denwelcke zij sustineerden te blijcken, dat hij het accordt, waerop hij in hare classem ontfanghen was, te buijten ghegaen hadde, welcken brief de voorsz. Copicanus begheerde te sien, maer van die van de Goutsche classe niet conde ghetoont werden, soo is beslotsn, dewijle zij hare

[1]) »als" zal »alles" moeten zijn.

documenten niet wisten voort te brengen ende daeromme de sijnode in der saecke niet conde doen, dat de classis van Delft ende Rotterdam dit different verhooren ende beslichten sullen. Soo sullen dan 3 ghecommitteerde uijt elcke der voorsz. classen een maendt na het scheijden van dese vergaderinghe tot Roterdam tsamencomen tot beslichtinghe des differents voorsz., welcke teghenwoordighe constitutie des sijnodi soowel de ghesanten van der Goude als Laurentius hier sullen onderschrijven ende haerselven submitteren.

Maer alsoo die van de Goutsche classe haerselven seer in de voorsz. resolutie des sijnodi beswaerden ende gheensins conden toestaen, dat dese saecke soo langhe uytghestelt ende tot II classen gherenvoijeert soude werden, soo is goetghevonden, dat de ghecommitteerden der II voorsz. classen, de sijnode noch bijeen zijnde, de voorsz. saecke a part aenhooren ende raport van dien aen de vergaderinghe doen sullen

Den XVII Junij.

Alsoo na verhooringhe der Goudtsche classe ende Laurentii voorsz. ende na ghedane raport der voorsz. ghecommitteerden vernomen is, dat wel de voorsz. Laurentius hemselven qualick heeft ghedragen ghehadt, maer dat haer de voorsz. classe oock niet heeft ghequeten, als behoorlick was ende door hare variabele handelinghen haerselven den wech toeghesloten hebben om teghen den voorsz. Laurentium te moghen procederen, soo is besloten, dat men den voorsz. Laurentium den tijdt van VI maenden noch dulden sal in den dienste tot Gouriaen ende in Ottenlandt, behoudens dat hij attestatie sal brenghen, dat de lieden derselver plaetsen met hem tevrede zijn. Ten IIden dat de voorsz. dorpen den voorsz. tijdt van 6 maenden sullen behooren tot de classem van Dordrecht, twelck de sijnode alsoo ordonneert nietteghenstaende tvoorgaende besluijt desselven classis over de persone Laurentii ghegaen. Ten IIIden dat op den wandel des voorsz. Laurentii soowel bij de classes van Delft ende Rotterdam (die hier over de saecke ghegaen hebben) als bij de classem van Dordrecht vlijtighe opsicht ghenomen sal werden. Ende indien hij bevonden werdt hem onbehoorlick te draghen, soo sullen de voorsz. classes hem sonder vertoef van den dienste suspenderen ende teghen hem procederen ten uijtersten toe, maer soo hij hem recht ende behoorlick draecht, soo sal hij in den voorsz. dienste ghecontinueert werden. Voorts sal men Laurentium hier teghenwoordelick scherpelick vermanen over tghene, daerinne hij uijt zijn eijghen bekentenisse bevonden is gheweest schuldich te zijn, als namelick dat hij ghesuspendeert zijnde nochtans hem vervoordert heeft te predicken op zijn protest, twelcke hij teghen

de suspensie ghedaen hadde. Ten IIden dat hij ten voorsz. plaetsen noijt het avondtmael gheadministreert nochte elders ghecommuniceert heeft. Ten IIIden dat hij hem met lichtveerdighe ghebeerden ende woorden dickwils verloopen heeft. Ten IIIden dat hij hem voortaen wachte voor alle overvloedich drincken.

Die van dc classe van der Goude zijn insghelijx vermaent van tghene daerinne zij haer ontgaen hebben in de saecke des voorsz. LAURENTII, soo omdat se hier bekent hebben LAURENTIUM weerdich te zijn, dat hij aen een kake ghestelt soude werden ende nochtans uijt een verkeerde barmhertichеijt voor hem gheschreven om in een ander plaetse te moghen comen, als omdatter groote variabelheijt ende eenighe contradictien in hare handelinghen ende acten bevonden zijn, welcke dinghen den dienaren des woordts gheensins en betamen.

Alsoo de ghesanten van de Dortsche classe den sijnode aenghegheven hadden, dat J. CAEN aengaende den handel HERMANNI wel wat hadde aen te dienen, dat tot der saecke dienstelick was, indien den sijnode hem beliefde te hooren, soo is goetghevonden, dewijle hij nu in den Haghe was ende midts zijn reijse na Vlaenderen de weke toecomende, als HERMANNI saecke ghehandelt sal werden, hier niet soude moghen comen, dat men hem alsnu hooren soude. Soo heeft dan de voorsz. JAN CAEN, voorsprekende dat hij dit niet claghens maer vertellenswijse dede, int langhe verhaelt den handel, die tusschen HERMANNUM HERBERTS voorsz. ende hem gheweest was belanghende het Wonderboeck van DAVID JORISZ, denwelcke hij hooghelick als met eenen excellenten gheest begaeft gheweest zijnde ghelooft ende ghepresen hadde ende de dienaers des woordts letterknechten ghenaemt etc, welcke vertellinghe int langhe beschreven is ende onder die van Dordrecht berustet.

Ten anderden heeft hij verclaert een clachte teghen HERMANNUM voorsz. te hebben van dat HERMANNUS hem opentlick op der strate becreten ende een schelm ghescholden hadde, in welcke saecke de kerckenraedt ende classis van Dordrecht niet hadden begheeren te treden, overmidts zij (ghelijck zij seijden) hare authoriteijt quijt waren. Van dese dinghen sal ghehandelt werden, wanneer HERMANNUS hier sal zijn ende zijn saecke ter handen ghenomen sal werden.

Hebben de twee ghecommitteerden des sijnodi gherapporteert, dat JERONIJMUS bij den H. H. Staten eenighe exceptien heeft voortghebracht, waeromme hij sustineert niet ghehouden te zijn bij den sijnodum te comen. Ten Isten overmidts een sententie is uijtghesproken, dat beijde dienaers deser plaetse vertrecken sullen ende dat hij bereijt is deselve sententie

te volghen. Ten IIden dat teghen hem niet oordentlick noch na uijtwijsen der sijnodale ordonnantien gheprocedeert is, want dese saecke tot eenighe omligghende classes behoorde ghebracht gheweest te hebben, aleer men daermede tot den sijnodum ghecomen ware. Ten IIIden datter eenighe sitten in den sijnodo, die zijn partijen sijn ende dat hij daeromme onghehouden is deselve tot zijn richters te nemen. Hier hebben de H. H. Staten principalick gheinsisteert op het tweede voorgaende poinct ende daeromme is tselve bij den broederen in communicatie gheleijt om mijn H. H. te antwoorden als na behooren.

Aengaende tghene dat de classis in de accusatie des kerckenraedts ende met name Jan Pieterssoons voortghebracht heeft van Jan Wolf ende Arien Aertsz, is bij denghenen, die dese personen hebben gaen vraghen nomine synodi, gherapporteert dat deselve personen segghen haer niet voor te staen, dat Jeronijmus door haerluijden Jan Pietersz aengheboden soude hebben, dat hij met hem bereijt was van de leere te spreken.

Op de IIIde accusatie des kerckenraedts ende antwoorde des classis is goetghevonden den kerckenraedt te vermanen niet wel ghedaen te hebben, dat se van de onsuijverheijt der leere, die zij hen beclaechden in Jeronijmo bevonden te hebben, noijt den classi solemnelick hebben aenghedient na ordeninghe der kercke. Ende werdt hare oorsaecke niet ghenoechsaem bevonden, die zij voorwenden, dat zij namelick de classem suspecteerden etc.

Den XVIIIden Junij.

Roerende de tweede exceptie Jeronijmi bovenghemeldet vant aenbrenghen der differenten aen 2 of 3 naestlegghende classes, eer men tot den sijnodum comet, is Jeronijmo van weghen des sijnodi afghevraecht, waer sulcken ordonnantie in den Dordrechtschen sijnodo bevonden werdt, twelck hij niet heeft connen bewijsen. Is oock bij denghenen, die van den sijnodo daertoe ghedeputeert waren, niet ghevonden. Ende alsoo sullen de bovenghemelde ghecommitteerde des sijnodi mijnen H.H. den Staten tvoorsz. rapporteren ende concluderen, dat de exceptie Jeronijmi frivole is ende hij ghehouden is te comen.

Is voorts gheoordeelt, dat de kerckenraedt vermaent sal worden, dat se eerst met andere kercken haer behoort hadden te beraden, voordat zij ijet met die overicheijt voorghenomen hadden, nadat de classis van Loosduijnen gheinterdiceert was, opdat zij het recht der kercke niet gheschenen hadden der overicheijt over te gheven.

Ten laetsten is de classis te vermanen daerinne ghefeijlt te hebben, dat

se, overmidts zij voorbijghegaen ende niet ghekent waren van den kerckenraedt, denselve wederomme voorbijghegaen hebben, daer zij veelmeer den kerckenraedt hadden behooren goet exempel ende vermaninghe te gheven.

Alsoo het vast een ghemeijne clachte der kercken is, dat groote onghelijckheijt ende variabelheijt bevonden werdt int houden der feestdaghen van Jaersdach ende Ascensien etc., is goetghevonden te remonstreren, dat de H.H. Staten hierinne remedieren willen.

Is gherapporteert, dat de Staten besloten hadden Jeronijmo te bevelen, dat hij binnen xxiiii ueren bewijsen soude, tghene hij ghepretendeert hadde in de sijnode van Dordrecht te staen, of dat zij anders in deser saecke voorsien souden na behooren. Doch Jeronijmus ondertusschen hem beradende, heeft laten weten, dat hij bij de vergaderinghe soude comen. Inneghecomen met eenighe anderen is hem voorghehouden de intentie des sijnodi, waerop hij int langhe hemselven poochde te defenderen, J Pietersz met den zijnen ter contrarie remonstrerende het onrecht Jeronijmi etc.

Sijn voorts van J. Pietersz ende den kerckenraedt overghegheven xi artijckelen, waermede hij sustineerde, dat Jeronijmus de oorsaecke van den twist, in deser ghemeente gheresen, zijn soude, welcke in handen Jeronijmi ghestelt zijn om daerop te antwoorden ende zijn gheregistreert in een bijsondere acte, hiernevens legghende.

Den xxsten Junij.

Is ontfanghen een antwoordtbrief van Henrico Vellemio, waerinne hij hem excuseert, dat hij niet comen can, onder anderen denoterende, dat hij niet meer met de saecke des paeps van Vianen te doen hadde als andere etc. Is verstaen van den sijnode, dat Lontius eijghentlick nu niet te doen heeft met Vellenio voorsz. maer met de classe, met dewelcke Vellenius hem schrijft versoent te zijn, dwelcke Lontius verstaet al te lichtelick van de classe ghepasseert te zijn. Sal voorts met dese saecke vertoeft werden, totdat Johannes Leo coemt.

Op de vraghe Jeronijmi, of Jan Pietersz niet meer dinghen teghen hem in te brenghen hadde, is bij hem gheantwoordt, dat hij alle poincten, die de leere aenghinghen, voortghebracht hadde. Ende is na langhe voorghevallen dispute J. Pietersz vrijghestelt noch meer poincten voort te brenghen, indien hij se heeft, tenderende tot bewijs, dat Jeronijmus oorsaecke is van den twiste ende dat Jeronijmus ordentlick daerop antwoorden sal ende daerna oock inbrenghen, soovele als hij wil. Doch sullen de partijen broederlick vermaent werden de dinghen, die weijnich menschen bekent zijn, te laten berusten.

Heeft oock J. Pietersz, ghevraecht zijnde, verclaert niet voor zijn persone alleen maer van weghen des gheheelen kerckenraedts dese dinghen voort te brenghen.

Den xxi Junij.

Sijn ghelesen de missiven van den magistraet ende ghemeente van der Goude op den brief des sijnodi, waermede Hermannus Herberts ontboden was. De somme was, dat Hermannus wel ghewillich was te comen, maer dat het de magistraet niet woude toelaten, item dat de saecke ghenoech vereffent was tot Dordrecht, item dat uijt partijdicheijt ende quade affecten ghehandelt wordt van de partije Hermanni, ten laetsten dat Hermannus bereijt is zijn saecke te submitteren het oordeel van de classen van Rotterdam ende Gorchom.

Hier is ghehoort de antwoorde Jeronijmi op het bewijs van Jan Pietersz ende den kerckenraedt, alsoo tselve blijckt bij zijne acte, overgheleijt in den sijnode. Is daerna ghehoort de replijcke van J. Pietersz, met monde ghedaen, ende de duplijcke Jeronijmi, insghelijx met monde ghedaen, van welcke dinghen alle een bijsondere acte is.

Den xxii Junij.

Heeft Jeronijmus een briefken den sijnode in de handt ghesteken doch weder na hem ghenomen, inhoudende eenighe poincten van beschuldinghe van seer leelicke dinghen teghen Jan Pietersz, dewelcke hij verclaerde te willen bewijsen ende hem daermede voor alle de werldt te schande te maecken, indien de sijnode niet van meijninghe ware dese saecken, daermede men hem Jeronijmum uijt partijschap ende hate belastede (hoewel dat se te voren ter neder gheleijt waren), te beslichten ende tot vrede te brenghen. Ende is goetghevonden, dat men J. Pietersz de voorsz. accusatien (zijnde meest van vuijle ende oncuijsche redenen) voordraghen soude hier in der vergaderinghe, twelcke gheschiedt is, ende alsoo het J. Pietersz confesseerde warachtich te zijn, soo is hij daervan ernstlick bestraft ende vermaent gheworden.

Is gheantwoordt op den brief des magistraets van der Goude ende aenghewesen, hoe redelick ende behoorlick het was, dat de saecke Hermanni in dese vergaderinghe ghehandelt soude werden, begheerende dat hare E. hem niet ophouden wilden etc. Ende is goetghevonden mede te schrijven aen de kercke van der Goude ende aen Hermannum selve.

Is ghehoort mr. Jacob Saal, dewelcke der vergaderinghe verhaelde, wat propoosten in de handelinghen hij met Jeronijmo ghehadt hadde aen-

gaende de leere der ghemeente Christi ende wat dinghen hij hadde ghenoteert uijt zijne sermoenen, waeruijt hij te verstaen wilde gheven openbaer te zijn, dat de voorsz. Jeronijmus niet reijn in der leere soude wesen. Beclaechde hem voorts, dat Jeronijmus ende andere met hem zijne persone met certificatien hadden ghediffameert, tot welcker lecture hij noijt hadde connen comen, versoeckende dat men de Haechsche classem (die hij seijde, dat se deselve ghesien ende ontfanghen hadden) daertoe soude houden, dat hij se mochte crijghen. Eijndelick doleerde, dat bij den kerckenraedt van den Haghe onbedachtelick ghehandelt was ende tot zijnen nadeele in een sekere questie van huwelick, waervan hij begheerde, dat se vermaent souden werden.

Belanghende de saecke van Woerden is besloten, dat men bij den Staten aenhouden sal, dat een predicant onser belijdenisse aldaer ghestelt mach werden volghende het appointement over langhe van mijnheeren den Staten hierover verleent. Ende is de classe van Delft ende den Haghe opgheleijt twee uijt den haren te ordonneren, die dese saecke voorderen sullen. Doch alsoo Corputius ende Christianus goede informatien hiervan hebben ende alreede tot andere tijden daerinne hebben ghearbeijt, soo sullen deselve hier zijnde tselve voor allen soecken te voorderen.

Is een requeste bij Winand Beeck ende Dirck Pietersz overghegheven aen mijn H.H. de Staten belanghende het verbieden van de bedevaerden tot Wilsveen, sGravenzande [1]) etc., waerop de H.H. Staten goede antwoordt ghegheven ende brieven aen den bailliou van Rhijnlandt gheschreven hebben om de aenstaende bedevaert tot Wilsveen te beletten.

Is raport ghedaen van Corputio, wat bij hem ende Valerium in der saecke Lonth ende van Vianen ghedaen is, ende is haerluijder besogne gheapprobeert.

Voorts is bij denselven Corputio gherapporteert, wat bij hem ende zijn medeghecommitteerde ghedaen is in der saecke Bulckii ende hoe deselve Bulckius niet en hadde willen in communicatie met hen comen dan voor der overicheijt etc.

Ten laetsten heeft deselve voorghelesen sekere informatien, ghenomen op den droevighen ende deerlicken staet van de classe van Gorchom ende Bommel etc. hoe dat in deselve veele onghereghelde dienaers zijn, die

[1]) »sGravenzande etc." O heeft »sGravenzande (waervan die van sGravenzande oock gheproponeert hadden) etc."

haer aen gheene classen willen houden ende een openbare scheuringhe van de ghemeente J. Christi aenrichten.

Den XXIII Junij.

Sijn wederomme verschenen de ghecommitteerde van Schoonhoven tot het versoeck LEVINI VAN DEN BORRHE, insisterende op hare ghepretendeerde gherechticheijt tot den voorsz. persone. Ende hoewel die van Gheertruijdenberghe dese saecke den sijnode niet hebben ghesubmitteert, soo heeft nochtans deselve, rijpelick ghelettet hebbende op tghene hinc inde is gheallegeert, van de saecke alsoo gheoordeelt: Alsoo LEVINUS voorsz den dienst der kercke tot Schoonhoven op die conditie heeft aenghenomen ghehadt, dat het hem vrijstaen soude, wanneer Vlaenderen open ghinck, daerhenen te gaen ende hij nu door des Heeren wille ende beschickinghe tot Gheertruijdenberghe zijnde, nietteghenstaende dat zijn vaderlandt hem begheert ende zijn affectie daertoe oock wel streckt, zij nochtans hem niet connen of begheeren te laten gaen, dat veel weijnigher hope is ofte apparentie, dat se hem souden te Schoonhoven laten gaen, dewijle hij selfs om der groote noodt wille, die hij aldaer bevindt, zijn eijghen vaderlandt alsnoch op een zijde stelt. Sullen daeromme die van Schoonhoven hierinne niet connen gheholpen werden dan met goeden wille ende contentement van die van den Berghe ende van LEVINO selfs.

Alsoo tot kennisse van den sijnode ghecomen was dat ABRAHAM JANSEN, dienaer gheweest tot Pinaecker, tot Oudewater op den predickstoel toeghelaten is gheweest, nietteghenstaende hij gheen attestatie en hadde ende eenighe dienaren van de classe aldaer wel wisten, hoe dat zijn saecken niet wel en stonden, waerinne die van der Goude zijn vermaent gheweest, oock mede die van Delft, dat se beter ghedaen souden hebben, indien zij de classem van der Goude met brieven gheadverteert hadden, ende doch die van der Goude proponeerden, dat hij met wille des sijnodi weder aenghenomen mocht werden op een sekere generale schuldtbekenninghe, waervan die van der Goude zijn schrift toonden, soo is na verhooringhe der saecke uijt het aengheven van die van Delft ende documenten, bij deselve voortgebracht, besloten, dat ABRAHAM JANSZ met die van de classe van Delft eerst versoenen sal volcomentlick voordat hij tot den dienst weder toeghelaten werde. Ende alsoo CHRISTIANUS SINAPIUS hem aenboodt tusschen die van Vlaerdingh ende ABRAHAM JANSSEN te gaen, soo is tselve hem toeghelaten ende een briefken van commissie ofte permissie ghegheven, opdat die van Vlaerdingh voldaen moghen werden, aenghesien de reconciliatie met de Delfsche classe meest daeraen is dependerende.

Sijn ghesonden II broeders aen de personen, dewelcke JACOB SAAL gheseijt hadde gheweest te zijn bij den handel, die hij met JERONIJMO tzijnen huijse ghehat hadde, ende heeft wel den eene de saecke, ghelijck se SAAL verhaelt hadde, rondelick bekent, maer d'andere persone heeft het soo plattelick niet bekent nochte verclaert warachtig te zijn.

Hier heeft men int langhe beghinnen te examineren de documenten, die van J. PIETERSZ end JERONIJMO reciproce teghen malcanderen voortghebracht zijn, met hare antwoorden ende replijcken, dienende tot bewijs van den autheur ende oorsaecke des twists, waervan een acte bijsonder neffens desen is berustende, in dewelcke de conclusie bevonden werdt.

Sal op den brief des Noorthollandtschen sijnodi (in denwelcke zij op dese vergaderinghe begheeren, dat wij bij zijne Excellentie aenhouden ende arbeijden souden om teoncept der nieuwe kerckenordeninghe te verhinderen, alsoo se vol perijckels is voor de ghemeenten Christi) gheantwoordt werden, dat niet van nooden is te schrijven aen zijne Excellentie, aenghesien wij zijne meeninghe wel verstaen hebben, dat hij namelick dit concept bij provisie begheert onderhouden te hebben, doch dat de H.H. Staten alsnoch deselve ordeninghe ons niet opgheleijt hebben, ende dat wij alsnoch mede swijghen, opdat wij sprekende haer gheen oorsaecke gheven ijet te attenteren. Maer indien zij ons van selfs hiervan aenspreken, dat wij alsdan goede correspondentie ende communicatie met dien van Noordthollandt hierover houden sullen, alsoo het meer dan redelick is, dat door ghemeen consent aller kercken een ghemeene kerckenordeninghe ontfanghen werde. Desen brief sal HAGIUS schrijven. Ende der ghemeente van Delft is opgheleijt die van Noordthollandt te adverteren, wanneer dese kercken souden moghen vant voorsz. ghemoeijet werden.

Is goetghevonden, dat men de fauten soo van JERONIJMO als van JAN PIETERSZ, in den leven ende manieren bevonden, met ernstighe vermaninghen hier in de vergaderinghe censureren sal.

Den XXIIIIsten Junij

De sijnode, voor seker verstaen hebbende soo uijt de antwoorde van mijn vrouwe van Langherack, aen dewelcke gheschreven was, als oock uijt andere gheloofweerdighe ghetuijghenissen, dat HENRICUS BULCKIUS, die hier was ontboden, door cranckheijt des lichaems niet en conde comen, na verhooringhe der beclachten van de classe van Gorchom over den voorsz. BULCKIUM, als die ex professo de leere der Nederlandtschen ghemeenten in sommighe artijckelen aenvechtet ende contrarie leeret, voorts hem afscheijdende van de classijcke tsamencomsten ende rottende met

andere onghereghelde dienaers, oock mede na overlegghinghe des rapports H. Corputs ende Valerii ende der remonstrantie Lontii, heeft gheordonneert, dat de classes van der Goude, Roterdam ende Dordrecht elck II dienaers ter eerster gheleghentheijt sullen deputeren om te Schoonhoven in de voorsz. saecke te voorsien, ende sullen Bulckium, indien hij niet hooren wil, van zijnen dienst suspenderen. Ende aengaende d'andere (als de paep van Vianen etc.) soo zij door haer selfs ofte andere naerdere middelen daerinne niet connen remedieren, sal een requeste aen zijne Excellentie ghemaeckt worden om zijne authoriteijt daertusschen te stellen.

De stucken, bij den kerckenraedt ende Jan Pietersz, oock mede bij den classem ende Jeronijmum hinc inde voortghebracht, zijn bij den synode overwoghen ende bedacht op den censueren, die over elck te doen sullen zijn. Ende is van tghene op desen ende den navolghenden dach (aengaende de saecke van den Haghe) ghehandelt is, beschreven in een bijsondere acte.

Den XXV Junij.

Alsoo Jeronijmus in voorleden daghen, als men met hem handelde van de beschuldinghen teghen hem voortghebracht belanghende de leere, hem hadde laten hooren, dat hij teghen J. Pietersz oock wel wat in te brenghen hadde aengaende zijn leere, soo is goetghevonden aen Jeronijmum te seijnden om uijt hem te vernemen, of hij van sinne was sulcke beschuldinghe staende te houden ende te bewijsen, dat J. Pietersz onrecht gheleert hadde, twelck hij verclaerde alsnoch te willen sustineren. Doch is hij niet verschenen om tselve te doen, ende alsoo is de voorsz. insimulatie bij den sijnode voor nul ende van onwaerde ghehouden ende gheoordeelt, dat Jeronijmus met zijn leere de principaelste autheur des twists in deser ghemeente gheweest is.

Sijn brieven ghecomen van der Goude tot antwoorde op de brieven des sijnodi, in dewelcke zij bij haer voorgaende propoost persisteren, niet tevreden zijnde dat Hermannus hier come, maer dat zijn saecke ter Goude bij eenighe classes afghedaen werde.

Sijn twee broeders ghesonden aen Jacob Saal om hem aan te segghen, soovele aengaet tghene hij van zijne conferentien met Jeronijmo aenghegheven hadde, dat Jeronijmus belanghende zijn leeringhe zijn behoorlicke censueren draghen soude; ten anderden, roerende de certificatien teghen hem overgheleijt, dat hem de classis van den Haghe daerinne sal helpen, sooveel alsst can; ten IIIden aengaende d'onbedachtsaeme handelinghe in

een sekere questie van huwelick, dat daervan de kerckenraedt naer behooren vermaent soude werden.

Den XXVII Junij.

JAN PIETERSZ ghevraecht zijnde na tgunt men hem met de ouderlinghen der kercke nagaf, dat zij JERONIJMUM, sonder attestatie hier in den Haghe comende, ontfanghen souden hebben, heeft gheantwoordt, dat JERONIJMUS een attestatie ghebracht hadde, gheteeckent bij eenen dienaer des woordts, ghenaemt GELIS JANSZ ende eenighe ouderlinghen van Warmenhuijsen, doch bekende dat de voorsz. attestatie de classi niet ghetoont en was gheweest, ende seijde niet te weten, waer se was.

Ten anderden ghevraecht, of hij in 16 weken niet gheweest was in de avondtghebeden JERONIJMI, heeft gheantwoort, dat het alsoo niet soude bevonden werden, maer dat hij bekende wel somwijlen uijt de predicatien JERONIJMI uijtghebleven te hebben, overmidts hij niet anders dede dan schelden, soodat oock sommighe seijden, dat hij niet Christum predickte maer hemselven.

Ten IIIden ghevraecht, of hij JERONIJMO ontraden hadde niet te schrijven na Amersfort, als hij voorhadde eenen brief te seijnden tot sijner defensie van de saecke MICHIELS ANDRIESZ, heeft bekent, dat hij hem ghedissuadeert hadde sulcke bittere brieven te schrijven ende gheseijt, dat hij hem eerst daervan behoorde te beraden met eenighe vrome ende wijse mannen.

Ten IIIden ghevraecht, of hij soowel als JERONIJMUS bekent hadde inconsiderate ghedaen te hebben belanghende de saecke van de electie der ouderlinghen ende diaconen, heeft gheantwoort: neen; maer bekende warachtich te zijn, alsoo JERONIJMUS eenighe theses, die seer blauw luijdeden (als dat de raedtsheeren niet mochten tot het ouderlinghschap vercoren werden) ghestelt hadde ende hij daervan gheseijt hadde, dat hij zijn aers daeran mocht vaghen, dat hij bekent hadde onbetamelick daeraen ghesproken te hebben.

Overwoghen zijnde de claechelicke remonstrantie, van LONCIO (als boven) overghegheven, ende ghemerckt dat de sijnode hier teghenwoordelick in de saecke niet conde remedieren soo midts niet-comparitie van den personen, die van LONTIO beclaecht wordden, als om andere oorsaecken, soo zijn hem voorghehouden dese drij dinghen: ten Isten dat men hem procureren sal een goede eerlicke attestatie van den twee commissarisen, die over zijn saecke van weghen zijner Excellentie ghegaen hebben;

ten IIden dat men hem sal helpen aen de reste van zijn alimentatie; ten IIIden sullen de ghecommitteerden des sijnodi oock haer beste doen, dat zij eenighe recompensie voor hem vercrijghen van de groote oncosten, die hij ter occasie van desen handel van Vianen ghehadt heeft. Ende voorts aengaende d'onordentheijt met den paep te Vianen etc., dat de classis ende sijnodus daerinne haer devoir doen sullen als met anderen derghelijcken dinghen.

Is voorghelesen een langh bericht, bij CORPUTIUM overghegheven van de verscheijden handelinghen, die de ghemeente ende classis van Dordrecht met HERMANNO HERBERTS ghehadt heeft van Julio af (als hij na haer aengheven zijn onrechte leeringhe op den predickstoel begonde te openbaren) tot Martium anno LXXXIII toe, waeruijt de sijnode den oorspronck, voortganck ende gheleghentheijt deser droevigher saecke claerlick bekent heeft.

Den XXVIIIsten Junij.

Is bij de vergaderinghe ghecomen ADRIAEN VAN DER MIJLE, raedtsheer van zijne Excellentie, verclarende hoe dat zijne Excellentie aen hem gheschreven hadde van date den XIIIden Junij, welcken brief hij eerst hadde ontfanghen den XXVI desselven maendts, inhoudende, alsoo zijne Excellentie verstaen hadde, dat een sijnode ghehouden wordde in Hollandt, dat hij daeromme hem VAN DER MIJLE belastede van zijnentweghen bij deselve vergaderinghe hem te laten vinden om alle saecken tot goeden vrede ende eenicheijt te helpen dirigeren etc. Ende heeft voorts de voorsz. raedtsheere met goet vernoeghen der vergaderinghe (verblijdt zijnde van de goede sorghe ende affectie zijner Excellentie tot de ghemeente Christi) deselve ten eijnden toe bijghewoont etc.

JERONIJMO zijn voorghedraghen de argumenten ende ghetuijchenissen, uijt welcken gheconcludeert was bij den sijnode, dat hij onsuijvere leere ghepredickt hadde. Maer hij heeft door langhe handelinghe niet connen ghebracht werden tot bekentenisse, verclarende voor Godt ende op zijn conscientie, dat hij noijt was afgheweken van de belijdenisse der ghemeenen kercken in Nederlandt nochte oock oijt contrarie gheleert hadde. Negeerde oock te Naerden op den predickstoel dat woordt volcomentlick ghesproken te hebben. Dede oock een ronde bekentenisse uijt de confessie BEZAE van de rechtvaerdichmaeckinghe des gheloofs ende heijlichmaeckinghe. Doch bekende, dat hij wel niet onderscheijdentlick ghenoech van desen stucken gheleert mocht hebben, waeruijt de menschen de opinie van hem ghenomen hebben, dat hij onsuijver in der leere was. Ende verclaerde voorts, dat hij hiertoe veroorsaeckt was gheweest, door-

dien dat hij de menschen ondert dexel der verdiensten Christi den wijden pat sach ingaen, niet achtende op de nieuwicheijt des levens maer in den mondt hebbende, dat de strick aen tween was ende zij vrij waren, waeromme hij dan op alle de schriftueren hardt ghedreven heeft, die daer dienden om den menschen tot den nauwen padt te vermanen, die tot den eeuwighen leven leijdet. Hierop zijn wederomme propoosten ghevallen bij den broederen des sijnodi ende is hem gheseijt, dat hij de schriftueren pertinentelick behoorde te appliceren, twelcke hij niet scheen ghedaen te hebben, ende overmidts nu (Godt betert) dit landt ghequelt was met eenighe vreemde gheesten, die de leere onser kercken ende des Catechismi wederspraken, opentlick segghende dat men de wet Godts volcomentlick conde onderhouden etc., dat hij daeromme in zijn predicatien deselve hadde behoort te wederlegghen, twelcke hij niet ghedaen hadde etc. Is Jeronijmus alsoo wechghegaen, persisterende bij zijn propoost, dat hij in der eeuwicheijt niet bekennen soude valsche leere ghepredickt te hebben, oock segghende, indien ijemandt aen zijn leeringhe ghearghert was gheweest, dat het scandalum acceptum et non datum gheweest was.

De magistraet van der Goude heeft gheantwoordt van date den 27 Junij op den brief des sijnodi, dat se niet ghedooghen sullen, dat Hermannus hier come, voorts verclarende dat se gheresolveert waren niet te willen aennemen eenighe brieven, die van den sijnodo souden moghen comen. Ende alsoo H. Cesarius, dienaer des woordts te Schoonhoven, hier was, soo is op hem begheert van den sijnodo, dat hij wederkeerende Hermannum soecken soude te induceren om den magistraet te onderrichten ende hier te moghen comen, bijsonder alsoo de raedtsheere van der Mijlen hier was, twelck hij aenghenomen heeft te doen ende zijn wedervaren over te schrijven.

Is goetghevonden om redenen den sijnodum daertoe moverende, dat men voor allen, eer men tot de uijtsprake over Jeronijmum ende tot d'andere handelinghen quame, resolveren soude, of men het laetste deel der uijtsprake des classis, beroerende het verlaten beijder der dienaren, in zijn cracht ende weerde laten soude. Ende is gheoordeelt, alhoewel onderscheijdt is tusschen J. Pietersz ende Jeronijmum belanghende de leere, dat nochtans J. Pietersz om sekere oorsaecken ende om den vrede der kercke wille mede vertrecken sal, welverstaende dat men ter discretie van mijnheeren van den Rade ende van den magistraet sal stellen, dat hij twee of drij maenden na het vertrecken Jeronijmi noch blijve ten respecte des onderscheijdts, dat tusschen hem ende Jeronijmum bevonden is.

Alsoo de accusatie van Cornelis de Hooghe teghen Jeronijmum, alsof

hij van de voorghenomen conspiratie gheweten soude hebben, van der overicheijt (na verhooringhe ende examinatie desselven JERONIJMI) niet gheaccepteert is gheweest ende zij den voorsz. JERONIJMUM stilswijghende als niet overtuijcht zijnde schijnen te absolveren, soo is van den sijnode goetghevonden (alhoewel de scandale, van diesweghen in der kercke gheresen, groot was ende de broeders wel wenschten, dat JERONIJMUS publijcke acten van justificatie hadde) dese saecke te laten passeren om de inconvenienten te vermijden, die uijt de refricatie derselve souden rijsen.

Den XXIXsten Junij.

Alsoo men de ghemeente Christi niet behoort in perijckel te stellen, in den kerckendienst latende ofte stellende mannen, die niet gheheel suijver ende oprecht mochten zijn in der leere, oock niet hebben een grondich verstandt ende onderscheijdt in de waerheijt des woordts des Heeren, ende nu uijt tghene met JERONIJMO tot diverssche tijden soo in den kerckenraedt ende classe als oock hier in sijnodo ghehandelt is, genoechsaem blijckt, dat hij indistinctelick somwijlen gheleert heeft van de justificatie ende sanctificatie, merckelick achterdencken ghevende, dat hij soowel in die poincten als int poinct van den vrijen wille in den grondt niet suijver is ende heeft oock begheert verdraghen te wesen int poinct van de predestinatie, soo is besloten den voorsz. JERONIJMUM niet te continueren in den dienste noch te promoveren tot andere plaetsen, tenzij dat hij bevonden wordt suijver ende grondich in der leere te zijn, ende sal tot dien eijnde beproeft werden met een goede conferentie van de leere des vrijen willens ende der rechtveerdichmakinghe mitgaders der heijlichmaeckinghe, oock mede dat men naerstelick sal ondertasten, hoeverre hij in der leere van de predestinatie met de Ghereformeerde kercke ghevoelt ende hoeverre hij daerinne verdraghen heeft begheeren te worden. Ende hiertoe sal men D. ADR. SARAVIAM, alsmede professorem ende leraer der theologie, versoecken om tvoorsz. te doen ter presentie van eenighe, van den sijnodo daertoe te deputeren.

In tghene voorsz. is heeft JERONIJMUS swaricheijt ghemaeckt, pretenderende dat hij niet was afgheweken van de suijverheijt der leere ende nu zijn bekentenisse ghedaen hadde, maer is eijndelick daertoe bewillicht gheweest ende is hem toeghegheven, dat hij neffens D. SARAVIAM uijt de vergaderinghe eenighe sal verkiesen, in presentie van welcken de voorsz. conferentie gheschieden sal.

Heeft CORPUTIUS van weghen der ghemeente van Dordrecht ernstlick versocht aen de vergaderinghe, dat se overlesen ende overweghen soude de acte van vereeninghe, tusschen HERMANNUM HERBERTS ende H. CORPU-

TIUM met SERVAES JANSZ, ghemaeckt in Augusto anno LXXXII, om te vernemen of deselve acte, ghelijck HERMANNUS ende de zijnen uijtgheven, tot beschuldinghe des voorsz. CORPUTII etc. is streckende alleens of zij tot het ghevoelen HERMANNI bekeert waren ende niet HERMANNUS tot het rechtsinnich ghevoelen van de ghemeente, daervan hij bij de dienaren voorsz. ghesustineert worde afgheweken te zijn. Twelck int langhe bij der vergaderinghe gheschiedt is.

Na langhe verhooringhe der beclaghinghen LONTII, die hij dede belanghende zijne saecken, hierboven ghemeldet, niet wel noch tevreden zijnde in den voorslach ende presentatien, hierboven aen hem ghedaen, soo is besloten, dat zijn saecke van den III ghedeputeerden classen over BULCKIUM etc. (als boven) mede ghehandelt sal werden ten besten dat men can. Ende heeft de sijnodus LONTIO gheen ander ghenoeghen hierinne connen doen.

Den XXX^sten Junij.

Is bij dien van Delft gheproponeert, alsoo D. CORNHERT een boexken teghen den Catechismum onser kercken gheschreven heeft ende tselve ghedediceert den Staten met eenen brief, in denwelcke hij de dienaers der ghemeenten provoceert ende beroept tot defensie harer leere, welck is een saecke, die tot grooten afbreuck des rijx Christi is streckende ende den secten eenen grooten voet gheeft om hare dwalinghen sonder ontsich ende vreese te stroijen als protectie hebbende van den Staten selve, dat daeromme den Ghereformeerden ghemeenten hierteghen wat te doen staet, opdat zij niet en schijnen haer leere niet te connen verantwoorden, dat die van Delft, REGNERUS ende ARNOLDUS, bij mijn H.H. den Staten met een seker vertooch sooveel te weghe ghebracht hebben, dat hare E. bij acte, daervan zijnde, gheordonneert hebben, dat D. SARAVIA ende een der predicanten van Delft uijt het voorsz. boexken sekere theses souden trecken, die teghen de waerheijt des woordts Godts, in onsen kercken gheleert, daerinne bevonden werden te strijden, om, den Staten vertoont zijnde, van denselven met den voorsz. CORNHERT te handelen tot zijner bekeeringhe ofte weeringhe, doch dat hiervan tot noch toe niet gheschiedt is. Was daeromme het versoeck van dien van Delft, dat door begheerte ende ordonnantie van de sijnode D. SARAVIA ende (soo het den synode mede goetdocht) de dienaers van Delft metten eersten de handt hieraen legghen sonder aen te nemen eenighe schriften teghen tvoorsz. boexken CORNHERTS te maecken, twelcke een oneijndelick werck vallen soude. Waerop gheordonneert is van den sijnode, dat die van Delf neffens D. SARAVIAM (die zijnen dienst hiertoe presenteerde) metten eersten den H.H. Staten de uijtghetrocken theses overgheven ende met requeste versoecken sullen, alsoo de dienaers des woordts (insonderheijt daertoe

gheprovoceert zijnde) schuldich zijn haer leere te verantwoorden, dat hare E. Cornhert ontbieden willen om van zijn uijtghegheven boeck rekenschap te gheven ende de defensie der leere der Ghereformeerden kercken te hooren van den dienaren des woordts, die daertoe bereijt zijn. Ende soo haest als dese tsamensprekinghe sal aenghestelt zijn, sullen die van Delft den tijdt ende plaetse overschrijven aen de classis deses sijnodi, opdat, soo wien sulx believen sal, moghe comen om de voorsz. conferentie aen te hooren ende, soo eenighe dienaers int voorsz. poinct der leere eenighe onrechte opinie hadden, onderrichtet moghen werden. Doch sooverre mijn H.H de Staten in dese saecke niet en deden, soo sullen de voorsz. Saravia ende die van Delft aen den Raedt Provinciael van Hollandt institie versoecken, opdat tghene voorsz is int werck ghestelt mach werden tot wechneminghe der cladden, die de leere der waerheijt van den vianden derselve aengheworpen werden.

Is gheraporteert van Saravia ende den III broederen des synodi, neffens hem ghedeputeert tot de conferentie met Jeronijmo, dat se met hem ghesproken hadden ende hem bevonden suijver ende oprecht in de leere van den vrijen wille, rechtvaerdichmakinghe, heijlichmaeckinghe ende onderhoudinghe der wet, dat hij oock bevonden is wel te staen in de leere van de predestinatie der heijlighen, hoe dat deselve van alle eeuwicheijt is gheschiedt, niet uijt aenmerckinghe vant gheloove ofte eenighen goeden wercken, die de mensche doen soude, maer alleen uijt ghenade, door dewelcke Godt in zijnen uijtvercorenen het gheloove werckt ende de goede wercken bereijdt om in denselven te wandelen door de cracht zijns H. Gheests, doch dat hij de leere der eeuwigher reprobatie, ghelijck se van den kercken deses landts ghevoelt werdt, niet can verstaen nochte ghelooven of predicken, dat Godt ijemandt tot de eeuwighe verdoemenisse verordent hadde etc., begheerende dat men hem hierinne verdraghen soude, twelcke alsoo ghedaen is.

Ten versoecke der ghemeente van Dordrecht door Henricum Corputium de acte van vereeninghe tusschen Hermannum Herberts ter eenre ende zijne mededienaers des woordts aen d'ander zijde, ghedaen in Augusto anno LXXXII, in den sijnode voorlesen zijnde, alsoo Corputius voorsz. verclaerde, dat de voorsz. acte van velen menschen eensdeels uijt eenvoudicheijt ende onverstandt, eensdeels oock uijt quaedtwillicheijt binnen de stede ende ghemeente van Dordrecht qualick verstaen ende misduijdet wordt, alsof niet Hermanus maer de voorsz. Corput ende Servaes Jansz door deselve als onghelijck ghehadt hebbende verclaert worden, waerdoor groote oneensheijt ghecauseert ende ghevoedet werdt onder de borgherije ende lidtmaten der ghemeente Christi ende de leere der dienaren des

woordts aldaer onvruchtbaer ghemaeckt wordt, waeromme de voorsz. Corput versocht, dat de sijnode door goede middelen (naerstelick insiende tinhoudt ende den sin der voorsz. acte mitgaders de verclaringhe, van deselve ghedaen in de Dortsche classe bij de ghecommitteerde derselve, die over de voorsz. acte gheweest waren) tot meerder bevredinghe der voorsz. ghemeente helpen soude, soo ist dat bij den sijnode, rijpelick opt voorsz ghelettet ende verscheijden stucken tot verclaringhe der handelinghe aenghehoort hebbende, niet anders bij denselve heeft connen ghemerckt noch gheoordelt werden, dan dat in de voorsz. acte H. de Corput ende Servaes Jansz voorsz. niet beschuldicht werden, ghelijck oock in deselve de voorsz. Hermannus niet ontschuldicht werdt. Ende is van den sijnode goetghevonden, dat dit in een ghemeene missive aen den kerckenraedt ende ghemeente van Dordrecht gheschreven sal werden met een christelicke ende ernstighe vermaninghe ende biddinghe tot alle vrede ende eenicheijt, wechlegghinghe aller quade suspitien, presumptien ende onrijpe veroordelinghen, mitgaders tot volstandicheijt in de suijverheijt der leere des evangelii onder de ghetrouwe bedieninghe der herderen ende voorstanderen, die de Heere over haer verordent heeft.

Alsoo Hermannus Herberts niet verschenen is na verscheijden beschrijvinghen ende wel noodich is, dat in dese sware ende sorghelicke saecke gheremedieert werde, soo is goetghevonden, dat de classen van Leijden, Haghe, Delft ende Rotterdam elck eenen dienaer uijtmaecken ende deputeren sullen metten allereersten om kennisse van der saecke tsij ter Goude ofte op andere plaetsen te nemen ende ten beste van den kercken van der Goude ende Dordrecht af te handelen, na dat behoorlick ghevonden sal werden. Sijn hiertoe ghedeputeert Adr. Saravia, Adamus Pillichius, Casper Swerinckhuijsen ende Pieter Jansz.

Den 1 Julij.

Is de Belijdenisse des gheloofs der Nederlandtschen kercken, onlanx te Dordrecht van nieus ghedruckt uijt d'oversettinghe der Françoischer copije, ghelesen zijnde gheapprobeert ende tot een teecken der eenicheijt onderschreven, oock mede tot een voorganck aller classen ende kercken int particulier, aen welcke classen gheschreven is.

Is om wichtighe redenen goetghevonden, dat men alsnoch generaliter den Staten niet aengheven sal van de dienaers des woordts, die van eenighe jonckers ende particuliere heeren van de tsamencoemsten der classen gheexempteert, ja oock buijten kennisse der classen gheroepen ende in den dienste ghestelt worden, met voorwendinghe dat zij jus patronatus hebben ende collateurs der pastorijen zijn, maer dat die van de classe

van Rhijnlandt, dewelcke meest ghebreck hieraen hebben, in hare classe ter gheleghentheijt arbeijden sullen, dat de jonckers te Warmont etc. der kercke hare gherechticheijt van de verkiesinghe der dienaren onghescheijnt laten. Ende alsoo in de jurisdictie van mijnheere den Prince in deser saecke mede veel ghebrecks valt ontrent Vianen etc. ende zijne Excellentie, hiervan bij den kercken berichtet ende gherequireert zijnde, onghetwijfelt daerinne remedieren sal, soo sullen die van de classe van Rhijnlandt die gheleghentheijt verwachten, opdat door het exempel ende voorschrift zijner Excellentie in andere plaetsen de particuliere heeren te beter ad officium ghebracht moghen werden.

Alsoo men verstaet, dat de magistraten der steden (ter plaetse daer zij hebben d'examinatie derghenen, die tot den huwelicken state haer begheven) in de voorsz. examinatie ende opteijckeninghe seer negligent zijn ende aldus der ghemeente Christi haer recht benomen werdt, dewijle den echten staet een christelicke verbindtenisse is ende door de dienaers der kercke deselve verbindtenissen met vermaninghen ende ghebeden inghesegheht ende ghebenedijdet werden, soo is goetghevonden, wanneer de Staten de nieuwe gheconcipieerde ordonnantie den kercken sullen voordraghen om deselve te onderhouden (waerop de sijnode provinciael sal moeten ghehoort werden), dat alsdan van den sijnode op dit point mede ghelettet sal werden ende ghebetert als naer behooren.

Is bij die van Delft gheproponeert, dat de ghemeente van Bruessel over een wijle eenen seer claeghelicken brief aen de kercke van Delft gheschreven heeft, inhoudende den grooten noodt ende ghebreck, die in Bruessel is belanghende het onderhoudt der dienaren des woordts, dewelcke hare alimentatie niet connen crijghen, begheerende dat die van Delft uijt liefde eenighe assistentie van penninghen bij leeninghe hen doen wilden, welcke penninghen zij bereijt waren ende beloefden weder te gheven. Hierinne verclaerden die van Delft, dat se noch niet en hadden ghedaen om wichtighe redenen ende hadden goetghevonden in deselve saecke bij de ghemeene kercken des particulieren sijnodi eendrachtelick wat ghedaen te werden, opdat alsoo die goede ghemeente te beter ende te mildelicker gheholpen mach werden. Hierop is gheresolveert, dat men van weghen deses sijnodi eenen troostelicken brief sal schrijven aen de voorsz. ghemeente ende vernemen, of zij noch staet in denselven noodt, in welcken ghevalle men derselve toesegghen sal hulpe ende assistentie na vermoghen. Ende sal de ghemeente voorsz. die van Dordrecht hiervan verwittighen, welcke kercke de classen deses sijnodi sal adverteren om collecte te doen ende van deselve classen hare weldaet ontfanghen ende na Bruessel bestellen.

Der ghemeente van Delft is opgheleijt de lasten af te doen ende te verrichten bij den Staten van remonstrantien ende andersins, dewelcke staende dese vergaderinghe niet hebben connen verrichtet werden, doch sullen zij de dienaers der ghemeente van den Haghe daertoe mede ghebruijcken moghen, dewelcke de sijnodus verstaet hierinne mede ghehouden te zijn als deghene, die in loco resideren.

Belanghende de oncosten, die van weghen der saecke van Leijden bij Corputio ende Arnoldo etc. ghedaen zijn, alsoo tot Middelborch besloten is, dat van de gantsche provincie van Hollandt deselve ghedraghen souden werden, sal Arnoldus de oncosten van d'een ende d'ander ghedaen bijeenstellen ende in tween deelen, opdat de 8 classes deses particulieren sijnodi de helft betalen moghen ende d'ander helft die vant Noorderlandt, aen dewelcke Arnoldus schrijven sal.

Den IIden Julij.

Is na ghewoonheijt der sijnoden censura morum ghehouden over deghene, die in dese vergaderinghe haerselven met woorden ofte wercken tot arghernisse van anderen vergrepen mochten hebben.

Sijn oock verordent sekere personen uijt de ghedeputeerden der classen, die toecomende weke noch sullen vergaderen om te executeren tghene besloten is ghedaen te werden van de saecken van den Haghe etc.

Na langh vertoeven heeft de sijnodus eijndelick van de H H. Staten antwoordt ontfanghen, dat se op de handelinghe des sijnodi belanghende dese saecke van den Haghe (daervan hare E. gheeijscht hadden cognitie, aleer de sijnodus ijet eijndelick beslote) niet te segghen hadden ende wel tevreden waren, dat men Jeronijmo tghene bij den sijnodo gheconcipieert was om van den predickstoel af te lesen voordroeghe, doch niet goetvindende om verscheijden respecten, dat Jan Pietersz langher blijven soude dan d'andere etc.

Den IIIden Julij.

Is Jeronijmo voorghehouden de forme der bekentenisse [1]), die van den predickstoel afghelesen soude werden ende na langhe handelinghe met hem heeft eijndelick met rijpe deliberatie deselve aenghenomen ende onderteeckent, twelcke oock Jan Pietersz ende de kerckenraedt ghedaen hebben. Ende zijn hem de 37 artijckelen der Nederlandtscher Belijdenisse ghegheven om, bij hem naerstelick ghelesen, sanderdaechs onderteeckent te werden.

[1]) Hierbij staat in margine: »Is dese bekentenisse opentlick afghelesen den x Julij."

Den vden Julij.

Alsoo beijde de dienaers der ghemeente van den Haghe (volghende het bovenghemelde beslujt des sijnodi) van weghen harer manieren in de vergaderinghe vermaent ende ghecensureert souden werden, soo is goetghevonden om de ghemeente te contenteren, dat men achter de aflesinghe der voorsz. bekentenisse den volcke sal voordraghen, soo de dienaers deser ghemeente ijemandt met woorden ofte wercken verarghert mochten hebben, dat zij begheeren dat haer tselve vergheven werde, twelcke Jeronijmo ende J. Pietersz voorghehouden zijnde, zij daerinne bewillicht hebben.

Is bij Jeronijmo onderteeckent de voorsz. Belijdenisse der Nederlandtschen kercken, ende zijn voorts de vermaninghen aengaende de manieren van doen ofte den wandel ghedaen aen den voorsz. Jeronijmum, Jan Pietersz, kerckenraedt ende classem volghende de poincten ende artijckelen, begrepen in de acten daervan zijnde.

Daerna is een christelicke reconciliatie gheschiedt van beijden partijen met een ernstighe vermaninghe, dat se aen beijden zijden den vrede onderhouden ende alle middelen ende oorsaecken van nieuwe moeijte verhoeden willen.

Sullen de classes van den Haghe, Delft ende Rotterdam tsamen soowel voor Jeronijmo als voor J. Pietersz een attestatie maecken, daermede zij eerlick vertrecken moghen. Is oock ghepermitteert henluijden copije te gheven van de bekentenisse, van den predickstoel voorghelesen etc.

Is te voren bij den gantschen sijnode besloten (twelcke hier voor tlaetste gheinsereert wordt) dat de naetste particuliere sijnode van Suijdthollandt beroepen sal werden van de classe van Delft.

Aldus ghedaen ende gheeijndicht in sGravenhaghe den vden Julij anno xvc ende lxxxiii ende onderteeckent bij ons wt den naem van allen:

Andreas Hagius, praeses hujus synodi.
Arnoldus Cornelii, notarius synodi [1]).

[1]) In M. staat op de volgende bladz. nog aangeteekend: »Anno 1584 ende 1585 en zijn geen particuliere synoden in Suijd-Holland gehouden, alst blijckt uijt de acten des jaers 1586 art. 9."

Handelinge [1]) *des particularen synodi, gehouden binnen Rotterdam den* 2en *Junij anno* 1586.

Den 3en Junij namiddach [2]).

[Art. 1] [3]).

Directores en leden [4]). Nadat met aenroepinge des naems Godts dese handelinghe begonnen was, syn vercoren Libertus Fraxinus, dienaer des woorts Godts in sGravenhaghe [5]), tot praesidem deser vergaderinghe ende Caspar Swerinckhusius, dienaer des woorts Godts tot Rotterdam [6]), tot scribam ende Henricus Corputius tot assessorem.

[Art. 2].

Ende syn vooreerst gecompareert in dese vergaderinghe des particularen synodi van Suydthollandt die gedeputeerde tot denselven:

Wt den classe van Dordrecht:

D Henricus Corputius, Joannes Livinus [8]), Joannes Bischopius, } dienaer { tot Dordrecht [7]). tot Stryn. tot Ryderkercke.

Joan van Essen, ouderlingh der ghemeynte tot Dordrecht.

Wt den classe van Delft:

D. Reynerus Donteclock, Petrus Loebick [9]), } dienaer { tot Delft. tot Naeldwyck.

Willem Marcelisz, ouderlingh der gemeynte tot Delft [10]).

Wt den classe van der Goude:

Henricus Caesarius, Tilmannus Cupus, } dienaer { tot Schoonhoven. tot Nieupoort.

Wt den classe van Rhynlandt:

Joannes Nobelius, dienaer tot Coudekerck.

Wt den classe van den Haghe:

D. Libertus Fraxinus, Theodoricus [11]) Petri, } dienaer { tot sGravenhaghe. tot Voorburgh.

---

[1]) Links boven elke pagina staat: »Acta syn. part. van Suydthollandt"; boven elke pagina rechts: »gehouden binnen Rotterdam 1586". L en N hebben boven elke blz.: »Sijnodus van Rotterdam a°. 1586". [2]) »Den 3en Junij namiddach" ontbr. in de andere codd. [3]) De articuleering is overgenomen uit de andere codd. [4]) Dit marg. ontbr. in de andere codd. [5]) »dienaer — sGravenhaghe" ontbr. in de andere codd. [6]) »dienaer — Rotterdam" ontbr. in de andere codd. [7]) De opgave der woonplaatsen van de gedeputeerden ontbr. in de andere codd. behalve bij Petrus Bisschop. [8]) »Livinus" L heeft »Lemming" N »Lemnius". [9]) »Loebick" de andere codd. hebben »Louwick". [10]) Hierop volgt in de andere codd. nog: »ende is daerna in zijn plaetse gecomen mr. Jan int Hoefijser tot Delft". [11]) »Theodoricus" de andere codd. hebben »Theodorus".

Cornelius Mirop [1]), ouderlingh in sGravenhaghe.

Wt den classe van Gorchum:

D. Gualterus Roye, Joannes Andelius, } dienaer { tot Worchum. tot Asperen.

Wt den classe van den Briel:

D. Aegidius Joannis [2]), Arnoldus Arnoldi, } dienaer { in den Briel. tot Oostvoorn.

Wt den classe van Rotterdam [3]):

Petrus Carpentarius, Petrus Cornelii, Caspar Swerinckhusius, } dienaer { tot Schiedam. tot Delffshaven. tot Rotterdam.

Petrus Bisschop, ouderlingh der ghemeynte tot Rotterdam.

Ende want wt sommighe classen soowel dienaren des woorts Godts als ouderlingen ontbraecken, die tot dese vergaderinghe niet en waren gecommen na inhoudt van de wtschryvinghe deses particularen synodi, gedaen by le dienaren der kercke ende classe van Delft, daertoe van den welgeboren heere ende grave, graeff Maurits, geboren prince van Orangien etc., gouverneur deser provintien van Hollandt etc. ende den Raden Provintiael opt begeeren van syn Excellentie den grave van Lecester door seecker schryven vermaent synde etc. om preparatien te maecken in desen particularen synodo tegen den aenstaenden synodum in sGravenhaghe den 20en Junij naestcomende generael, syn die tegenwoordich synde gedeputeerde der classen hiervan vermaent worden ende beloeft elck synen classe hiervan aen te dienen om in naestcomende tyt hiervan te versien ende is by den sommighen innegebrocht wettelycke excuse [4]).

[Art. 3].

Na desen syn die credentsbrieven der classen elck bysonder in dese vergaderinghe voorghelesen, dewelcke generael en suffisant synde heeft de vergaderinghe aen dieselve een goet genoegen gehadt [5]).

[Art. 4.]

Ende want die ghedeputeerde des classis van Rhynlandt [6]) verclaerde by den magistraet van Leyden den dienaren der kercke tot Leyden verboden te syn, dat sy niet en souden op dese vergaderinghe commen,

[1]) »Mirop" de andere codd. hebben »van Mierop". [2]) »Joannis" de andere codd. hebben »Johannis Frisius". [3]) »Rotterdam" de andere codd. hebben »Schielant". [4]) »na inhoudt van — excuse. In plaats van dit alles heeft M (en evenzoo de andere codd.) »zijn de gedeputeerden der classen vermaent hare classen hiervan te vermanen ende is oock bij sommige verclaert wettelicke oorsaecke harer absentie. [5]) De andere codd. hebben dit art. in korter bewoordingen. [6]) »Rhynlandt" de andere codd. hebben »Leijden of Rhijnlandt".

noch oock dat sy yemandt daertoe souden helpen deputeren, overmidts hare E. niet en was verseeckert ofte genoechsaem berichtet van de authorisatie by syn Excellentie ende den H. Staten van dese vergaderinghe, oock dat hare E. niet en wiste, wat in dese vergaderinghe soude gehandelt worden naer inhout van hare acte, aen den classe van Rhynlandt gesonden, daervan copie dese vergaderinghe verthoont werdt, ende dat die dienaren der kercke van Leyden evenwel mondelyck haer verclaren door den ghedeputeerde des classis van Rhynlandt, dat sy begeerden in alles conform te syn ende te blyven met dese vergaderinghe ende begeerden, dat men hen sulcx wilde ten besten houden. Heeft dese vergaderinghe de classe van Rhynlandt wel voor geexcuseert gehouden, achtende nochtans dat het behoort hadde die dienaren der kercke tot Leyden harer magistraet beter bericht der saecke te gheven ende van dit verbodt hen ghedaen in tyts te kennen te gheven ende hare conformiteyt schriftelyck aen dese vergaderinghe te verclaren.

Ende is daerom geresolveert te behooren, dat hiervan, sooveel aengaet het verbodt der magistraet tot Leyden, sal geremonstreert ende simpelyck te kennen gegeven worden door een missive, gheschreven door D. Reynerum Donteclock wt name deser vergaderinghe aen den Provintialen Raedt van Hollandt, van denwelcken der kercke ende classe van Delft belast is worden teghen den 20en van desen des maents Junij een generale synode by advys ende begeerte van syn Excellentie te beschryven.

Sal oock de classe van Rhynlandt vermaent ende geanimeert worden om voortaen in toecommenden tydt haer devoir te doen in de hant te houden aen de synode ende goede ordre te stellen tot stichtinghe der kercke, midts oock dat int besonder de dienaren der kercke van Leyden om voorgaende redenen door een missive sullen vermaent worden om haer in dusdanige voorvallende saecken te quyten des te beter.

Ende sal aen den classe ende kercke van Rhynlant ende Leyden elck int bysonder schryven D. Petrus Carpentarius wt laste van dese vergaderinghe, waerby dat dese synode mede vermaendt heeft die ghedeputeerde van alle classen van Suydthollandt tegenwoordich synde om voortaen neersticheydt te doen ende hare classen te vermanen, dat het volle ghetal der beschrevener dienaren ende ouderlingen op den synoden compareren ende by gebreecke van ouderlingen in plaetse van die dienaren des woorts te senden [1]).

[Art. 5.]

Ende om te commen tot de saecke der handelinghe selffs van desen

[1]) Dit art. hebben de andere codd. in korter bewoordingen en daardoor minder volledig.

synode particulier syn voor gelesen die missive, by onsen genadighen heer ende gouverneur graeff MAURITS, geboren prince van Orangien etc., ende den Raden Provintiael van Hollant etc. aen de kercke ende classe van Delft gheschreven [1]), van inhoudt dat syn Excellentie den graeff van Lecester geordonneert hadde teghen den 20en Junij in sGravenhaghe den kerckendienaren van dese Nederlandtsche gheunieerde provintien te houden eenen generalen synode, ende dat de kercke ende classe van Delft den kerckendienaren van Suydthollandt int hare sulcx souden te kennen geven om [illegible]eparatie te maecken ende bequame persoonen tot die voornoemde vergaderinghe te deputeren, tot welcken eynde oock voorgelesen is in desen synode authenticque copie van de missive van syn Excellentie de grave van Lecester, gouverneur generael, geschreven aen onsen genadighen heere ende gouverneur graeff MAURITS ende den president ende Raden Provintiael etc., van inhoude, dat hare Majesteyt van Enghelandt syn Excellentie sonderlyck belast hadde opsichte ende sorghe te nemen over de christelycke religie, ruste ende eendracht van den kercken ende ghemeynten, overmidts de welvaert van dese landen soo grootelycx daeraen ghelegen was.

Ende want syn Excellentie gheen beter middel en wiste om daerin te versien ende goede ordeninghe te stellen dan met convocatie van eenen generalen synode, dat syn Excellentie daerom goetghevonden heeft dieselve te doen houden ende vergaderen den toecommenden 20en Juny in sGravenhaghe in Hollandt. Ende dat daeromme den president ende luyden van den Rade Provintiael van Hollandt, versocht synde, believen soude van alsulcken synode den kerckendienaren te adverteren etc. Ende was het originael na inhoudt van de authenticque copie gedateert den 8en Mey binnen Wtrecht etc. Daervan dese vergaderinghe den Heere ghedanct heeft.

[Art. 6.]

Na desen is ghevraecht ende verhandelt, off men soude, achtervolghende de particulare synode van Noordthollandt, yemandt van de Walsche kercke ontbieden [2]) oft dat men, copie hen oversendende van de missyven van syn Excellentie ende den Provintialen Rade van Hollandt, soude laten

---

[1]) »gheschreven". Hetgeen op dit woord verder in dit art. volgt, ontbr. in de andere codd. In plaats daarvan hebben zij: »als oock authentijcke copie van de missive van zijn Excellentie den grave van Leijcester, belastende de dienaren des synodi om praeparatie te maecken ende te deputeren tegen den xxen Junij in sGravenhage seeckere bequame personen, dienaren des woords ende andere, om ordre te stellen in kerckelicke saecken". [2]) »ontbieden" de andere codd. hebben »bij dese vergaderinge ontbieden".

weten, dat sy eenen dienaer deputeren op den generalen synode toecommende te verschynen. Ende is gheresolveert, dat men aen den Walschen minister ende ouderlingh tot Leyden, hebbende last van de synode der Walscher kercke, schryven sal, dat dese vergaderinghe oordeelt ghenoech te syn ende te behooren, dat de Walsche kercken tot den synode voorsz. deputeren ende senden eenen dienaer des woorts met alsulcke instructie ende credentie, als daertoe na inhoudt van wtschryvinghe sal van nooden syn. Ende is opgheleyt sulcx te schryven D Liberto Fraxino, praesidi deses synodi.

[Art. 7.]

Naerdien dat de dienaren ende ouderlinghen, gedeputeerde der classen van Suydthollandt, altsamen waren by malcanderen ghecommen, sooveel alsser in dese vergaderinghe verwacht worden ende verschenen syn, syn voorgelesen worden die instructien der classen ende is aengheteeckent worden, tgene dat daerinne noodich was aenghemerct ende gheremedieert te worden, soowel tghene dat tot den generalen synode nootwendich moste ghebrocht worden als tghene dat men in desen particularen synode conde affdoen [1]).

Den 4en Junij voormiddach [2]).

[Art. 8.]

Syn voort overlesen de instructien der ghedeputeerde, in desen synode ghecompareert synde, ende is ghevraecht by den praesidem, van welke stucken hetsy des particularen off generalen synodi dat men eerst handelen soude. Ende is goetgevonden, dat men eenighe wt dese vergaderinghe soude opleggen die dinghen, die tot den generalen synode souden ghebrocht worden, te oversien ende in goede ordre te stellen om, tselffde ghedaen synde, dese vergaderinghe voor te draghen. Ende is alsoo by D. Corputio, daertoe last hebbende, ghedaen.

Den 4en Junij namiddach [3]).

[Art. 9.]

Is aenghedient in de vergaderinghe, wat in de saecke Hermanni Herberti ghedaen was by de ghedeputeerde des laetstleden gehouden synodi a°. 83 den 7en Junij [4]) in sGravenhaghe mitsgaders de censure in den voorsz. synode over de acte van vereeninghe, ghestelt by den raetsheere van der Myle tusschen de kercke van Dort ende Hermannum voorsz,

[1]) Dit art. is in de andere codd. een weinig bekort. [2]) »Den 4en Junij voormiddach" ontbr. in de andere codd. [3]) »Den 4en Junij namiddach" ontbr. in de andere codd. [4]) »Den 7en Junij" ontbr. in de andere codd.

verclaert, over welcke censure HERMANNUS hem beclaecht, alsoff men hem in den synode voornoemt met prejuditie onghehoort ghecondemneert hadde, item dat bovendien notoir was syn wtgegeven boeck, inhoudende verscheyden onsuyvere [1]) stucken der leere. Ende is hierom raetsaem bevonden worden HERMANNUM HERBERTI tot den synode teghenwoordich te ontbieden, met conditie indien hy niet en soude compareren, dat hy hem alsdan ghereet soude houden tot den naesten generalen synode in sGravenhaghe. Ende is HERMANNUS voorsz. by laste van desen synode particulier door D. ARNOLDUM [2]), dienaer in Asperen, schriftelyck door een missive ontboden ende verschreven worden, op welcke verschryvinghe ende ontbieden HERMANNUS HERBERTI teghen den 6en [3]) Junij namiddach [4]) ghesonden ende gheschreven heeft een antwoordt, van inhoudt dat HERMANNUS hem beclaecht van onordentlycke procedure teghen hem, alsoff men de trappen met hem te handelen voor den classe was voorbygegaen, item dat hem van de overicheyt van der Goude verboden was in de synode niet te compareren etc. Ende is eyndelyck in dese saecke besloten, dat D. REYNERUS DONTECLOCK aen HERMANNUM voorsz. sal schryven [5]), den brieff beantwoorden ende hem op den synode generael te ontbieden om te beantwoorden [6]) synen boeck geintituleert: Cort verhael [7]) etc. ende wat voorder met hem noch different is aff te handelen.

[Art. 10.]

De classe off ghedeputeerde derselve van der Goude, Schoonhoven etc. ghevraecht synde, waerom sy niet meer ende voorder met HERMANNO gehandelt en hadde, heeft verclaert sulex geschiet te syn, omdat HERMANNI saecke nu alreede voor den synode ghecommen was anno 83 in sGravenhaghe; dat oock synen boeck notoir was by allen menschen ende eenen yghelyck kennelyck. Item dat HERMANNUS hem beroepen hadde op seeckere persoonen van andere kercken als D. SARAVIUM, professeur tot Leyden, D. JEREMIAM BASTINGIUM, dienaer des woorts tot Dort, WERNERUM HELMICHIUM, dienaer des woorts Godts tot Wttrecht, ende REYNERUM DONTECLOCK, dienaer des woorts Godts tot Delft (dewelcke oock by HERMANNUM HERBERTI ter Goude gheweest syn, maer re infecta wederghekeert waren) hem latende hooren, alsoff hy hem derselver oordeel onderwerpen wilde. Item dat de voorsz. dienaren met HERMANNO ter Goude in een colloquium ghetreden waren ende de dienaren der geheele classe van

---

[1]) »onsuyvere" de andere codd. hebben »dwalingen ende onsuijvere". [2]) »Arnoldum" de andere codd. hebben terecht »Andelium". [3]) »6en" L heeft »5en". [4]) »namiddach" ontbr. in de andere codd. [5]) »schryven" de andere codd. hebben »vriendelick schrijven". [6]) »beantwoorden" de andere codd. hebben »verantwoorden". [7]) »Cort verhael" de andere codd. hebben »Corte verclaringe".

der Goude aengegeven hadden aen de camere, daer sy vergadert waren, hoe dat sy present waren, maer dat niemandt van hen en sy toegelaten worden Ende ten laetsten dat het disputabel was, off sy hem souden vermanen, dewyle de classe, soolanghe syn saecke voor den particularen synode was hanghende onghedecideert met de kercke van Dordrecht, hem voor een ordentlyck lidtmaet haers classis by ghebreecke van attestatie niet en heeft connen kennen. Waervan dese vergaderinghe van desen particularen synode gheoordeelt heeft, dat dese excusen der ghedeputeerde des classis van der Goude wel wat dienen tot het voorgaende, soolanghe het synode was handelende, maer overmits den boeck Hermanni is openbaerlyck in druck gegeven, oordeelt dese vergaderinghe, te meer omdat sommighe der classe hem tot een lidtmaet des classis hebben bekent, de classe van der Goude hierinne te cort gebleven te syn ende syn hieromme vermaent worden.

[Art. 11.]

Het is oock voorghelesen de handelinghe, ghedaen met Henrico Bulckio in den synode particulier in sGravenhaghe anno 83 den 7en Junij [1]), ende wat voorder by den ghedeputeerden desselven synodi met hem ghehandelt was tot suspensie van den dienste, boven welcke suspensie hij noch [2]) tot Montfoort hem vervordert hadde te predicken ende oock een boecxken in druck gegeven hadde, inhoudende seeckere dwalinghen. Ende is gheresolveert worden Henricum Bulckium te verschryven ende ontbieden tot dese vergaderinghe om rekenschap te gheven syns doens ende boecxkens. Ende heeft aen hem gheschreven nomine synodi D. Corputius. Maer alsoo Bulckius niet en was ter Goude maer ghereyst naer Wttrecht, alsoo den brengher des brieffs tot synen huyse verstaen hadde, ende is hiervan voorder niet ghedaen tot op den synode generael.

[Art. 12.]

Daer is oock geproponeert by den ghedeputeerde wt laste [3]) des classis van Leyden off Rhynlandt [4]) de saecke van Jacobus Baselus den ouden, synde nu dienaer des woorts tot Berghen op Soom, hoe dat Baselus wt Vlaenderen commende eertyts tot Leyden, sonder dienst synde, gecommen was ende die kercke van Leyden hem gebruyct hadde met synen goeden contentemente, totdat die van Leyden beroepen hadden tot eenen dienaer eenen Matthaeus Platevoet ende Baselus tot Voorschoten beroepen wert, alwaer hy begost hadde niet alleen privatim maer oock opentlyck [5])

[1]) »den 7en Junij" ontbr. in de andere codd. [2]) »noch" de andere codd. hebben »tot noch toe". [3]) »wt laste" ontbr. in de andere codd. [4]) »van Leyden ofte Rhynlandt" ontbr. in M. [5]) »niet alleen — opentlyck" de andere codd. hebben »niet privatim maer opentlick".

te beschuldighen die van Leyden voor ketters ende die kercke van Leyden een verckenskot. Om welcker oorsaecken wille Baselus vermaent was tot revocatie voor den classe van Rhynlandt, maer hy en was tot 2 off 3 mael niet gecompareert, totdat ten laetsten, die getuyghen teghen hem bereyt synde, hy gecommen is ende sonder sententie over hem gegaen te syn tot den synode geappelleert hadde. tWelck die kercke van Leyden siende hebben hem door hare dienaers binnen Voorschoten laten vermanen tot beterschap, maer Baselus sy wtghevaren teghen haer, de kercke ende classe voor ketters beschuldighende. Ende hoewel oock die kercke van Leyden de saecke wilde submitteren aen de kercke Baseli ende aen den classe van Delft, is hy evenwel ghepersisteert in syn appel tot den synode. Ende aengaende de classe van Rhynlandt, hoewel dat die tevreden was met hem te handelen op behoorlycke procedure, is hy evenwel sonder à Dieu te segghen wechghetrocken, totdat [1]) de classe aen de kercke van Berghen op Soom gheschreven heeft, ten eynde hy ghesonden worde aen den classe van Rhynlandt om behoorlycke attestatie, daerop de kercke van Berghen op Soom spytelyck aen den classe van Rhynlandt geschreven heeft. Ende begheerde de ghedeputeerde des classis van Rhynlandt [2]) wt name des classis, dat men Baselum tot dese verghaderinghe soude ontbieden ende met hem handelen naer behooren.

Het is oock belanghende dese saecke verclaert worden, hoe dat de kercke van Leyden met eenen bode van den baillou van Wassenaer Baselum voor den baillou van Wassenaer geciteert [3]) hadde ende hiervan opentlyck op de kerckdueren gheplact hadde tot groote schandale ende nadeel van de religie ende allen kerckendienaren, ende was daerop geciteert ende [4]) gecondemneert Godt ende de justitie om vergiffenisse te bidden.

Voort synder geexhibeert seecker stucken tot een bewys, dat Baselus eenen vals hen eedt ghedaen hadde, alsoo gheseyt wert etc. Is besloten by desen synode, overmidts Baselus in dese vergaderinghe om cortheydt des tyts wille niet en sal connen commen, dat men hem sal ontbieden voor seeckere ghedeputeerde der classen Rotterdam, Delft ende Haghe, ende indien dat sulex niet en can gheschieden, dat hy sal compareren voor den synode in den Haghe naestcommende. Ende syn ghedeputeert wt elcken classe voorsz. dry persoonen,

wt den classe van Delft:

Reynerus Donteclock,

---

[1]) »totdat" de andere codd. hebben „soodat". [2]) »Ende begheerde — Rhynlandt" ontbr. in de andere codd. [3]) »Baselum — geciteert" de andere codd. hebben »hem geciteert ende gearresteert". [4]). »geciteert ende" ontbr. in M.

Petrus Lowick, [1])
Joannes Milius;
wt den classe van Rotterdam:
Petrus Carpentarius,
Caspar Swerinckhusius,
Philippus Min-el;
wt den classe van den Haghe:
Libertus Fraxinus,
Bernhardus la Faille,
Theodorus Petri;

om teghen den 17en Junij [2]) tot Delft by malcanderen te commen teghen den middach. Ende sal aen Baselum schryven Theodorus Petri om teghen den voorsz. tyt tot Delft te compareren ende alsdan met hem handelen na behooren, hetsy tot den synode generael off alsoo sy sullen bevinden.

[Art. 13.]

[*Leckerlant versoeckt een eijgen predicant.*] [3]) Die van Leckerlandt hebben ghesonden eenen man Arent Jansz, begheerende ende versoeckende [4]) wt name van den schoutet, heemraden ende ghebuyren, dat sy souden moghen hebben eenen dienaer des woorts op haer selffs, hetwelck oock die ghedeputeerde des classis van der Goude hebben te kennen gegeven, verclarende datter veel volcx aldaer lust hadde Godts woort te hooren, maer dat sy dickwils hiervan worden ghefrustreert door onweder. Tot welcken eynde dat Clement Roscus, dienaer des woorts in Leckerkercke, by dese vergaderinghe ontboden is, diewelcke gecommen synde by de vergaderinghe verclaert heeft tselffde, overlanghende der vergaderinghe een seecker gheschrift ofte missive van den schout ende ghesworens van Leckerkercke, intercederende voor die van Leckerlandt, overmidts dat den schout ende heemraden van Leckerlandt niet te huys en waren. Item noch een attestatie van Cornelis van Coolwyck, dienende tot hetselffde versoeck van die van Leckerlandt. Is goetgevonden, dat die van Leckerlandt principalycken ende met haer die van Leckerkercke, haren noot te kennen ghevende aen de H. Staten, sullen aenhouden om het stipendium voor eenen dienaer op haer selffs te moghen hebben, daertoe de synode teghenwoordich met recommandatie sal addresseren, midts dat die van Leckerlandt eerst sullen laten blycken bescheyt van den schoudt, heemraden ende ghebuyren aldaer om stoffe te hebben ende

[1]) »Lowick" L en N hebben »Lauwijck", M »Louwijck". [2]) »Junij" M heeft »Julij". [3]) De tusschen [ ] geplaatste marginalia bij deze acte zijn overgenomen uit L en N. [4]) »ghesonden — versoeckende" L heeft »versocht een eijgen predikant Aert Jansen", M en N hebben »versocht door eenen Arent Jansen".

oorsaecke by den H. Staten. Ende is opgheleyt den classi van der Goude, wt name des synodi in dese saecke dien van Leckerlandt recommandatie op haer begheeren (als sy met supplicatie hare saecke aen de H Staten sullen willen versoecken) te gheven. [1])

[Art. 14.]

[*Dienaren tot Vianen ende daeromtrent.*] — Ende alsoo opgheleydt was in den laetsten particularen synode [2]) seeckeren ghedeputeerden wt den classe Dort, Rotterdam ende Goude te versien ende te handelen met de dienaren tot Vianen ende den lande aldaer ontrent als Ameyde, Meerkerck etc, maer die ghedeputeerden met denselffden niet en conde wtrichten, ende is dese saecke daerom wederom hier ghebracht tot desen particularen synode. Ende dese vergaderinghe, lettende op de saecke, heeft goetghevonden dese swaricheden te brenghen tot den generalen synode, midts aenwysende de fauten, daervan by eenighen instructie is, na dewelcke D. Corputius sal ondersoecken etc.

Den 5en Junij voormiddach. [3])

[Art. 15.]

[*Acten des voorgaenden sijnodi gelesen.*] — Syn voorghelesen de acten des laetsleden particularen synodi, ghehouden a° 83 den 7en Junij in 's Gravenhaghe, ende heeft dese vergaderinghe ghelettet op tghene, dat in de acten begrepen synde niet en was affghedaen. Ende ten eersten nopende die affgoderye, die tot Wilsveen, Gravesande ende derghelycke plaetsen gheuseert wert jaerlycx op seeckere daghen, is gheresolveert, dat hiervan by supplicatie [4]) sal gheremonstreert ende versocht worden aen graeff Maurits ende den Raden Provintiael, dat sulcx mochte gantschelyck [5]) affghedaen worden, daertoe ghedeputeert syn D. Reynerus Donteclock ende Dirck Pietersz om dit te vervorderen.

[Art. 16.]

[*Geestelijcke goederen.*] — Nopende de gheestelycke goederen ende tgebruyck derselve is gheresolveert, dat men sal begeeren aen D. Saraviam, dat hy syn concept van deselve wille den gedeputeerden op den synode generael toesenden om tselffde te doorsien ende haer na tselffde te reguleren, waervan scriba deser vergaderinghe aen D. Saraviam schryven sal.

---

[1]) Dit art. 13 komt in de andere codd. *zeer* verkort voor. [2]) »in den — synode" ontbr. in de andere codd. [3]) »Den 5en Junij voormiddach" ontbr. in de andere codd. [4]) »by supplicatie" ontbr. in de andere codd. [5]) »gantschelyck" ontbr. in de andere codd.

[Art 17.]

[*Exegemata Bastingii over de Catechismi*] — Belanghende de Exegemata over den Catechismum is goetghevonden, dat aen Jeremiam Bastingium sal gheschreven worden door den praesidem deser vergaderinghe om die aenghevanghene communicatie over alsulcken werck te achtervolghen ende hem te bidden dieselffde op den synode generael te brenghen.

[Art. 18.]

[*Boeckjen de vera libertate religionis.*] — Het boecxken de vera libertate religionis is wederom te laste gheleydt der kercke van Delft met Lydio te handelen, blyvende by het advys des voorgaenden synodi. Ende indien dat by Lydio niet ghedaen en is, dat die van Delft evenwel het hare doen sullen.

[Art. 19.]

[*Oversettinge des bybels.*] — Van de oversettinghe van den bybel is gheremitteert tot den synode generael om daerinne tot bequame middelen te bedencken.

[Art. 20.]

[Jacob Blommestein.] — Jacobum Bloemsteen belanghende is opgheleydt Casparo Swerinckhusio na hem te vernemen ende [1]) hem te vermanen van syn mishandelinghe tot beterschap ende stichtinghe, achtervolghende de ordeninghen der kercken.

[Art. 21.]

[*Acte excommunicatie* Michiel Andriesen [2])] — Het is oock opgheleydt den classi van Rotterdam van de kercke tot Sevenhuysen te vercrygen de acte van de forme van excommunicatie van Michiel Andriesz ende die te boeck te stellen.

[Art. 22.]

[Hortensius] — Alsoo oock in de acten des voorgaenden synodi van Hortensio vermaent werdt ende gheruchte was, alsoff Hieronimus Hortensius noch onghesondt in leere ende wandel was, alsoo dat sommighe van de ghemeynte hem niet en willen hooren, ende hoewel datter veel volcx is hem hoorende, dat hy nochtans in gheen jaer gheen kinderen gedoopt en hadde, alsoo men seydt etc , is geresolveert, dat dit sal opgheleydt syn Petro Everhardi, dienaer des woorts in den Haghe, met

[1]) »na hem — ende" ontbr. in M. [2]) Hierop volgt nog in N »te boeck te stellen".

eenen ouderlingh om na de saecke te vernemen. Ende indien het alsoo bevonden werdt, dat de classe daerin remediere ofte, indien de classe niet en can, dat sy volghe hierinne de ghewoonlycke procedure. Ende de dienaren tot Delft sullen opsoecken de acte van HIERONIMO, off hy sal hebben moghen blyven in den classe van den Haghe ofte niet.

[Art. 23.]

[*Rector in den Hage.*] — Het is oock voorghevallen den synode van den rector in sGravenhaghe, ghenaemt BAYMA [1]), van denwelcken syn huysvrouwe haer is absenterende, daervan verscheyden gheseghswoorden syn onder den luyden. Ende is belast den dienaren des woorts Godts in den Haghe [2]) daerinne te doen na behooren [3]).

[Art. 24.]

[*Woerden ende een dienaer aldaer.*] — Dewyle dat oock ex synodalibus wert voorghelesen van de saecke van de kercke van Woerden, ende men verstont, dat aldaer eenen dienaer was, SEGERUS [4]) ghenaemt, van denwelcken hope was hem te begheven tot professie der Gereformeerder religie, is goetghevonden, dat D. LIBERTUS FRAXINUS met JOANNE NOBELIO sullen reysen na Woerden om met hem te communiceren ende van syn ghevoelen op desen te vernemen om hiervan te relateren op den synode generael.

[Art. 25.]

[*De 37 art. des geloofs t'onderschrijven.*] — Alsoo men oock verstaen heeft, dat de 37 art. der Belydenisse des ghelooffs der Nederlandtsche ghemeynten [5]) by sommighe dienaren in sommighe [6]) classen na inhoudt van het besluydt des laetstledenen synodi particulier niet en syn onderschreven, omdat de overheydt haer sulcx niet en belastet, daerom is wederom last ghegeven by dese vergaderinghe alsulcken classen, dat sy vervorderen, dat sulcx gheschieden mochte.

[Art. 26.]

[LAURENTIUS COPICANUS.] — Belanghende LAURENTIUM COPICANUM HELSTENIUM [7]), dienaer des woorts was in Ottenlandt ende Goudriaen, is oock in desen synode particulari syns vermaent worden. Ende hebben die ghe-

---

[1]) »Bayma" L en N hebben »Bajema", M heeft »Beiema". [2]) »in den Haghe" ontbr. in L. [3]) Hierop volgt nog in de andere codd.: »ende de saecke ondersoecken". [4]). »Segerus" L heeft »Tegerus". [5]) »ghemeynten" de andere codd. hebben »kercken". [6]) »sommighe" de andere codd. hebben »ettelycke". [7]) »Helstenium" de andere codd. hebben »Holstenium".

deputeerde des laetstledenen synodi in syne saecke tot de vergaderinghe gerelateert, wat met hem ghehandelt was in verscheyden vergaderinghen, tot Delft ende Rotterdam in syne saecke ghehouden, ende hoe dat hy eyndelyck niet alleen van synen dienste ghesuspendeert maer oock den 19en May a° 86 ghedestitueert was, overmits dat men van hem gheen goet maer quaet getuyghenisse en conde vernemen ende hy in syn voornemen persisteerden. Ende hoewel hy den 5en Mey tot Delft ghewaerschoudt was in de vergaderinghe, doen hy proponeerde dat hy wilde reysen naer het landt te Brunswyck, dat hy soude blyven [illegible]r tijdt ende wylen, dat syn saecken souden affghedaen syn, maer evenwel is doorghegaen ende noch dry ofte vier daghen, nadat syn saecken in syn absentie waren affghedaen, evenwel tot Amsterdam ghesien ende ghesproken is, alsoo Pieter Bisschop, ouderlingh tot Rotterdam, die hem aenghesproken ende ghesien hadde, verclaerde. Ende is raedtsaem bevonden, dat men een corte somme der handelinghe met Copicano sal begrypen ende int boeck van de particulare synoden van Suydthollandt aenteeckenen door den scribam deses synodi [1]).

[Art. 27.]

[Abraham Janssen.] — Men heeft oock verstaen van eenen Abraham Jansz, dienaer eertyts tot Vlaerdinghen, gescheyden wt den classe van Delft sonder attestatie, ende hoe dat hy noch op desen was predickende tot Montfoort boven de suspensie, over hem by den classe van Delft ghedaen, off dat hy ghesuspendeert ofte ghedestitueert is. Ende is besloten, dat men aen die van Wttrecht schryven sal wt laste des synodi om hierin te voorsien, ende indien sulcx niet en can geschieden, dat sulcx tot den generalen synode ghebrocht worde. Ende is dit opgheleydt der kercke van Delft [2]).

[Art. 28.]

[Copicani *huijsvrouw versoeck.*] — Dewyle dat oock Copicanus om redenen van synen dienst ghedestitueert was, heeft syn huysvrouwe, belast synde met vele kinderen, in syn absentie [3]) haer doliantie ghedaen ende gheclaeght heeft aen dese vergaderinghe door de ghedeputeerde des classis van der Goude van hare schulden ende cleynen middel om te leven [4]) etc. Is geresolveert, overmidts dat sy selffs niet present en was ende men oock niet en wiste, hoe dat Copicanus de sententie der destitutie, over hem ghedaen, nemen soude, dat daerom dese saecke tot den synode generael sal moghen ghebrocht ende versocht worden.

[1]) Hierop volgt nog in de andere codd.: »ende is dit boven de acten deses synodi gestelt." [2]) »Ende is dit — Delft" ontbr. in de andere codd. [3]) »in syn absentie" ontbr. in L. [4]) »om te leven etc." ontbr. in de andere codd.

[Art. 29.]

[*Kinderen van 7 à 8 jaaren out ongedoopt.*] — Het is voorghestelt worden een vraghe, hoe dat men soude doen met kinderen van 7 ofte 8 jaren die niet ghedoopt en syn, om te doopen. Ende is gheandtwoort, dat de ouders sullen present verschynen by den doope, ende den dienaer des woorts betuyghen sal voor der ghemeynte onbehoorlyck te syn, dat de kinderen soolanghe opghehouden syn van den doope ende, daert stichtelyck can gheschieden, met affvraginghe van het Vader Onse, thien ghehoden, tgheloove [1]) ende van den doope te handelen, doch alsoo dat dit in de vryheydt der kercken ghestelt worde.

[Art. 30.]

[*Oncosten van de boecken tegen* Coornhert.] — Aengaende de oncosten van de ghedruckte boecken, ghedaen by de dienaren des woorts van Delft tegen Dirck Volckersz Coornhert etc. achtet dese vergaderinghe, dat men sal handelen [2]) door de ghedeputeerde, die op den synode generael sullen gaen met die ghedeputeerde [3]) des synodi van Noordthollandt ende andere provintien [4]), dat elcker classe in Suydt ende Noordthollandt ende andere provintien des noot synde over haer nemen voor derdenhalven gulden van de voorsz. boecxkens ofte daeromtrent tot voorval van de oncosten, daerom ghedaen.

[Art. 31.]

[*Oncosten tot den sijnodum.*] — Is mede gheproponeert, dat men sal remonstreren aen de synode generael om te bedencken middel tot verval van de oncosten, die tot den synoden ghedaen moeten worden, dewelcke, dewyle sy ontbreecken, oorsaecke syn, dat menichmael veel goede saecken achterblyvende niet ghedaen ofte ghevordert worden ende dat daerom de synode generael wille versoecken aen de H. Staten om voor elcken classe des jaers een hondert guldens gheordonneert te worden.

[Art. 32.]

[*Classis van Rijnlant te vergrooten.*] — Het versoeck van de bailliou van Rhynlandt door de ghedeputeerde des classis van Rhynlandt belanghende seeckere plaetsen, sorterende onder Rhynlandt, om die onder het classe van Rhijnlandt te hebben, is tselffde gheremitteert worden tot den synode generael, ende indien dat die raedtsaem vindet een ander partitie

---

[1]) »tgheloove" ontbr. in L. [2]) »handelen" de andere codd. hebben »aenhouden". [3]) »die op den — ghedeputeerde" ontbr. in L. [4]) »ende andere provintien" ontbr. in de andere codd.

te maecken, sulcx te moghen doen off by de voorgaende partitie te laten blyven.

[Art. 33.]

[*Aelmoessen uijt het klooster tot Rijnsburgh.*] — Dewyle dat aengegeven is van die van Reynsborgh van de aelmissen, die wt het clooster aldaer eertyts gegeven syn, is raetsaem bevonden, dat sy aenhouden by advys van den rentmeester by de H. Staten om te moghen hebben wt den goeden, die daertoe gegeven syn, seeckere penninghen tot behoeff der armen.

[Art. 34.]

[*Arme passanten ende litmaten vertreckende.*] — Sooveel aengaet die arme passanten, die somtyts met attestatie, alleen met eenen name van eenen dienaer des woorts hier ofte daer onderschreven sonder ondergheseghelt te syn, tot den kercken commen, item die lidtmaten, die van de eene plaetse in een ander trecken, is gheresolveert, dat de synode generael hierinne opsicht wille nemen ende stellen seeckeren tydt, hoelanghe sulcke attestatien, die duslanghe ghepasseert syn, sullen gheduyren ende verdraghen worden, midts dat men voortaen in de attestatien stelle die plaetse, waerhenen die passanten reysen willen ende wat meer hiertoe sal noodich syn.

[Art. 35.]

[*Zegelen in classen ende kercken.*] — Tot desen eynde is oock raedtsaem gheacht te syn, dat in allen kercken ende classen syn seeckere seghelen daertoe dienende.

[Art. 36.]

[*Disputatie met* Coornhert *drucken.*] — De disputatie, ghehouden met D. V. Coornhert, te laten drucken is gerefereert tot het oordeel des synodi generael om daerin te doen na discretie, bedenckende middel van de oncosten.

[Art. 37.]

[*Saecke van den kerckenraat van Leijden.*] — Wat voorder is aengaende de saecke van de kercke [1]) van Leyden, wt laste des classis van Rhynlandt aengegeven, is verclaert, hoe dat wt den synode particulaer van Suydthollandt in de extraordinaire vergaderinghe tot Delft den 5en Mey agenten geordineert syn om met de kercke van Leyden vriendelyck te handelen ende haer bericht te doen. Maer alsoo men niet en wiste, wat

[1]) »kercke" de andere codd. hebben »kerckenraat".

die van de Noorthollandtsche synode in dese saecke der agenten ghedaen hadden, en conde men hierinne voorder niet doen. Doch is belast Reynero Donteclock te schryven aen de synode [1]) van Noorthollandt tot voorderinghe der agenten om noch voor den tydt des synodi [2]) met die van Leyden te handelen ende volghens te commen tot den synode generael. Oock dat men om tydt te ghewinnen sal schryven aen die van Leyden hare gravamina over te senden aen die van Delft, om in tyts tot een vriendelyck bericht met haer te moghen comen om haer tevreden te stellen. Ende sal hiervan oock schryven aen de kercke tot Leyden Reynerus Donteclock.

Den 5en Junij namiddach [3]).

[Art. 38.]

[Henricus Spudaeus [4]).] — Is by de vergaderinghe ghecommen Henricus Spudaeus [5]), dienaer des woorts, wt Vrieslandt comende versoecken om elders dienst te hebben, medebrenghende attestatien. Maer alsoo de dienaren van dese vergaderinghe op desen gheen plaetse en wisten te vaceren dan alleenlyck tot Brakel in Bommelerweert, is hem sulcx te kennen gegeven ende syn saecke voorder gherecommandeert ghehouden.

[Art. 39.]

Dordrecht [6]). — Het syn oock ten selven tyde by de vergaderinghe gecommen ende verschenen Heyndrick van Soest ende Jacob de Boot van Dordrecht ende hebben haer beclaeght van eene sententie, by den classe van Dordrecht over haer ghedaen belanghende seecker differenten tusschen haer ende die kercke van Dordrecht den 13en Sept. a° 85. Ende want sy haer over alsulcken sententie beswaert vonden, hebben sy willen appelleren tot desen synode, versoeckende dat deselffde haer wilde ontlasten van alsulcken sententie ende dat de ghedeputeerde des classis soolanghe soude buytenstaen wt dese vergaderinghe, totdat sy hare swaricheden verclaert hadden, daerinne de synode om des besten wille doch niet de jure consenteerde. Ende hebben de voorsz. appellanten hare swaricheden verclaert, hoe dat sy swaerlyck ghecensureert waren, alsoff sy den vrede der kercke tot Dort verstoort hadden ende hen in den kerckenraedt was aengheseydt, dat sy waren dieghene, die het evangelium wilden wt den lande verdryven. Ende de mannen beschuldichden den kerc-

[1]) »de synode" de andere codd. hebben »die". [2]) »synodi" de andere codd. hebben »generalen synodi". [3]) »Den — namiddach" ontbr. in de andere codd. [4]) Dit marg. komt alleen in N voor. [5]) »Spudaeus" L heeft »Spudorus". [6]) »Dordrecht". L en N hebben in margine: »Hendrick van Soest ende Jacob de Boot tegen de classe ende kercke van Dordrecht".

kenraedt van Dordrecht in haer aengheven, dat die CHRISTIANUM VAN DER WOUWE [1]) onbehoorlyck hadden wtghestooten, ende dat oock denselven kerckenraedt onbehoorlyck JOANNEM VOSSIUM hadde [2]) inghedronghen in den dienste des woorts binnen Dordrecht. Doch indien de synode haer ontlasten soude van dese sententie, dat sy souden tevreden syn ende soecken, al wat tot den vrede dienen soude. Welcke aenclachten den ghedeputeerde des classis van Dort syn voorghedraghen ende na onderlinghe communicatie is de aenclaghe wt de acten des classis van Dort voorghelesen, welcke noch niet na des classis meyninghe bewesen was.

Den 6en Junij voormiddach [3]).

[Art. 40.]

Om te commen tot grondelyck bericht ende verstandt van de saecke vant different [4]) tusschen de kercke van Dordrecht ende den mannen voorsz. is voorghelesen ende geexamineert de sententie des classis van Dort, in dese saecke wtghesproken in date als boven, inhoudende ten eersten de condemnatie der mannen voorsz. ende daernaer des kerckenraedts van Dordrecht ende volghens de resolutie des classis, dienende ten eynde dat beyde parthyen hen met malcanderen souden versoenen.

[Art. 41.]

Eenighe van den kerckenraedt tot Dordrecht synde in dese vergaderinghe affghevraecht, off sy met de sententie des classis hadden tevreden gheweest ende hebben gheandtwoordt: ja, om des vredes willen, doch dat sy niet en hebben gheconsenteert daerinne, dat de saecke opentlyck der ghemeynte soude voorghedraghen werden, want sy niet en wisten, dat yemandt daerinne ontrust was, ende al waert schoon dat den kerckenraedt int openbaer voorstellen der saecke gheconsenteert hadde, dat de mannen evenwel met de sententie des classis niet en souden tevreden gheweest syn.

Den 6en Junij naermiddach [5]).

[Art. 42.]

Is besloten, dat de saecke vant different tusschen den mannen ende den classe ende kercke van Dort sal belast worden vijff persoonen wt dese vergaderinghe, die deselffde sullen verhandelen ende oordeelen hetsy

---

[1]) »Wouwe" L heeft »Mauere", M en N hebben »Wouwere". [2]) »hadde" de andere codd. hebben »in sijn plaetse hadden". [3]) »Den — voormiddach" ontbr. in de andere codd. [4]) »van de — different" ontbr. in L. [5]) »Den — naermiddach" ontbr. in de andere codd.

wt authoriteyt off met submissie der parthyen. Ende syn daertoe ghedeputeert D. praeses et scriba synodi ende Reynerus Donteclock, Petrus Carpentarius ende Theodoricus Petri teghen den naestcommenden Woensdach tot Delft by malcanderen te commen om redenen van groote oncosten ende dat elck na syn kercke moeste wederkeeren etc.

[Art. 43.]

De boven verhaelde mannen Heyndrick van Soest ende Jacob de Boot hebben verclaert, hoe dat eenen Jacob Fransz, burghemeester [1]), in de vergaderinghe in den kerckenraedt vermaendt ende gheseydt hadde: Broeders, laet ons alsoo niet doen, anders alsoo doende sal Godt ons met den predickers [2]) wt den lande verdryven; daerop Balten [3]) Fransz heeft gheseydt: Ja dat soeckt ghy met uwe aenhanck te doen, ons wt den lande te dryven ende eenen hoop Papisten ende lybertynen wederom in te stellen. tWelck in den kerckenraedtsboecke sy aengheteeckent ende dat den kerckenraedt hen sulcx wilde bewysen. Doch indien den kerckenraedt haer voor vrome mannen wilde bekennen ende verclaren ende de saecke in haren kerckenraedt op haren ghewoonlycken dach affhandelen, tghene den kerckenraet hen overseydt [4]) heeft, bewysende off bekennende, dat het wt haesticheydt gheseydt was, dat sy souden in desen tevreden syn ende dat men D. Corputio hiervan wilde last gheven [5]) sulcx te wercke te stellen. Is gheresolveert, dat D. Corputius sooveel mogelyck is sal vervoorderen, dat dese saecke affghehandelt werde by den kerckenraedt tot Dordrecht in Balthen Fransz presentie, diewelcke verclaren sal, op wat wyse hy sulcke woorden ghesproken heeft.

[Art. 44.]

[*Overspeelders trouwe.*] — Voorder is ghevraecht, off een overspeelder sal moghen trouwen dieghene, met welcke hy overspel bedreven heeft. Andtwoort: neen, ende dat men sulcx der magistraet behoort te kennen te gheven ende te vermanen. Doch heeft dese vergaderinghe goetghevonden dese questie tot den synode generael te brenghen.

[Art. 45.]

[*Echtelieden woonen.*] — Op de vraghe off echteluyden moghen van malcanderen woonen, antwoort: neen, tensy om ghewichtighe reden ende oorsaecke, by wettelycke voorgaende kennisse van de overheydt.

---

[1]) »Jacob Fransz, burghemeester" de andere codd. hebben »Frans Egbertsen". [2]) »met den predickers" de andere codd. hebben »tsamen den prediker met den toehoorder". [3]) »Balten" de andere codd. hebben »Balthasar". [4]) »overseydt" L en N hebben »ontseijt". [5]) »last gheven" de andere codd. hebben »schrijven ende last geven".

[Art. 46.]

[*Bedieninge der diaconie.*] — Ghevraecht synde off eenen buyten der ghemeynte wel mach de diakonye bedienen, antwoort: neen, maer scolanghe alsser gheen ghemeynte opgherichtet en is, dat men alsdan vermane de overheydt daertoe te nemen vrome mannen. Anders behooren de diakonen van der ghemeynte te syn.

[Art. 47.]

[*Casus matrimonialis.*] — Is oock voorghestelt deser vergaderinghe een vraghe, off een broeder sal moghen trouwen die ondertroude van synen overledenen broeder. Antwoort: neen [1]); alsoo men verstaet, dat alsulcke ondertroude met den overledenen gheboden [2]) heeft gehadt ende is hem te huys ghecommen in syn sieckte hem besoeckende, seydt ende oordeelt dese vergaderinghe alsulcken trouwe ergerlyck te syn etc., ende al waert dat alsulcke omstandicheden, als voorsz. syn, niet en waren blyckende [3]), dat nochtans om erghernisse te vermyden alsulcken houwelyck behoort achter te blyven.

Den 7en Junij voormiddach [4]).

[Art. 48.]

[Cristianus van den Wouwere *ende kercke van Dordrecht.*] — Dewyle dat den 5en Junij eenen brieff aen dese vergaderinghe wert overghelanght, ghesonden van Christiano van der Wouwe [6]), dienaer des woorts nu tot Leyden, inhoudende seeckere clachten van different tusschen hem ende die kercke van Dordrecht, als van een attestatie te senden voor syn huysvrouwe ende dienstmaecht, van reyskosten, die hy ghedaen hadde in syn aencomste na Dordrecht, dat men hem betalen soude van synen dienst, dien hy ghedaen hadde [6]) in syn eerste aencomste, hem latende volghen het stipendium van de maent September van den dienst, by hem [7]) ghedaen tot Slydrecht, ende derghelycken; daerby sendende een missive, van de kercke van Dordrecht aen hem gheschreven, verclarende, dat den kerckenraedt van Dordrecht hem gheen belofte van reyskosten ghedaen hadde ende dat hem 12 guldens gegheven waren ende dat hy met den dienst van synen tydt [8]) geexpireert was binnen seeckere dry maenden. Ende stelde hem Christianus voorsz. in dese saecke tot

[1]) »neen" ontbr. in de andere codd. [2]) »gheboden" de andere codd. hebben »gemeijnschap". [3]) »blyckende" ontbr. in de andere codd. [4]) »Den — voormiddach" ontbr. in de andere codd. [5]) »Wouwe" de andere codd. hebben »Wouwere". [6]) »in syn — hadde" ontbr. in de andere codd. [7]) »hem" L en N hebben »eenige". [8]) »hy met den — tydt" L heeft »metten tijt", M »hij met den tijt in zijnen dienst", N »met den tijt in sijnen dienst".

discretie ende oordeel des synodi. Waerop de ghedeputeerde des classis van Dordrecht ende onder hen sommighe wt den kerckenraedt gehoort syn, dewelcke betuycht ende verclaert hebben, dat KRISTIANO van den kerckenraedt 12 guldens verschoten waren ende dat eenighe van hen mede daertoe ghegeven hadden, ten tyde als CHRISTIAEN eerstmaels [1]) van Andtwerpen ghecommen was [2]) te kennen ghevende, dat hy gheen reysgelt en hadde, overmidts hy berooft was ende syn kinderen gerantsoent hadde, selffs commende ende synen dienst aenbiedende. Ende aengaende het stipendium des diensts, in de maent September tot Slydrecht ghedaen, dat hy CHRISTIAEN daervan 13 guldens ontfanghen hadde ende hem mede den dienst opgheleydt was van den classe als andere dienaren per vices te doen, maer dat hy hem selffs daertoe ghewillich hadde laten vinden. Voorder verclaerden de ghedeputeerde des classis ende kerckenraedts van Dordrecht, dat sooveel belanght seeckere 35 stuyvers van reyskosten, by CHRISTIANO ghedaen, reysende in den Haghe, dat deselffde hem souden voldaen worden, ende verhaelden mede, hoe dat int eerste aencommen CHRISTIANI tot Dordrecht, door intercessie des kerckenraedts, de magistraet tot Dordrecht ghebeden sy CHRISTIANO 20 ℔ te verschieten. Ende want CHRISTIAEN syn actie pretendeert van oncosten ende dat hem noch eenich stipendium was toebehoorende, verclaerden de ghedeputeerde voorsz., dat den kerckenraedt gheenen middel en hadde, maer dat de magistraet sulcx moeste gheven, denwelcken hiervan te moeyen oock niet wel staen en soude, ende dat daerom CHRISTIAEN voorsz. aen de H. Staten versoecken mochte, sooveel hy van syn achterstel meynt te pretenderen etc. Is gheresolveert eyndelyck by dese vergaderinghe, dat CHRISTIANUS, overmidts den kerckenraedt niet en heeft tot betalinghe der dienaren, aen de magistraet tot Dordrecht mach van syn achterstel versoecken off andersins, sooveel in desen den kerckenraedt aengaet, hem tevreden te houden. tWelck opgheleydt is CASPARO SWERINCKHUSIO [3]), scribae deses synodi, aen CHRISTIANUM voornoemt te schryven.

[Art. 49.]

Voorslach communicatif van de kerckenordeninghe [4]). — Voorder is gehandelt van de verkiesinghe derghenen, die tot den synode generael sullen ghesonden worden opt wtschryven van syn Excellentie. Ende is bevonden raedtsaem, dat men sal vier persoonen kiesen ende onder denselven den raedtheere CASEMBROOT. Maer indien dat den raedtsheere niet en soude moghen vaceren, dat aldan vercoren sal syn dieghene, die in

[1]) »eenighe van hen — eerstmaels" ontbr. in L. [2]) »was" L heeft »was, doen ter tijt als eenige daertoe mede gaven". [3]) »Casparo Swerinckhusio" ontbr. in de andere codd. [4]) »Voorslach — kerckenordeninghe" ontbr. in M. — L en N hebben »Verkiesinge der gedeputeerden ad sijnodum nationael".

dese vergaderinghe sal naest de andere dry persoonen de meeste stemme hebben. Doch sal men aerbeyden middelertydt, dat den raedtsheere CASEMBROOT mochte by syn Excellentie tot den synode generael ghecommitteert worden beneffens de vier ghedeputeerde deses synodi. Ende sal hierom schryven D. CORPUTIUS aen WERNERUM HELMICHIUM om by MEEKERCKEN [1]) ende ander hierinne te aerbeyden sulex ghedaen te worden. Ende syn eendrachtelyck by vrye suffragien deser vergaderinghe soowel wt den absenten als den teghenwoordighen vercoren D. ARNOLDUS CORNELII, dienaer des woorts Godts tot Delft, D. [2]) JEREMIAS BASTINGIUS, dienaer des woorts Godts tot Dordrecht, LIBERTUS FRAXINUS, dienaer des woorts Godts in sGravenhaghe, ende CASPAR SWERINCKHUSIUS, dienaer des woorts Godts tot Rotterdam, met conditie dat CASPAR SWERINCKHUSIUS voorsz. sal geexcuseert syn, indien dat den raedtsheere CASEMBROOT tot de vergaderinghe des generalen synodi sal commen als daertoe geordonneert ende ghebeden by desen synode particulari, off indien hy niet vaceren en mach off by syn Excellentie daertoe ghedeputeert sal syn, dat CASPAR SWERINCKHUSIUS aldan ghehouden sal syn tot den synode generael te commen.

[Art. 50.]

[*Middelen om meerder authoriteijt ende ordere in de kercke* [3])]. Is ghe-proponeert van eenich middel te bedencken om meerder authoriteyt ende hanthoudinghe in der kercke ende goede ordre te stellen. Is raetsam ghevonden, dat men hiervan in synodo generali sal voorstellen ende aenhouden, alsoo dat eenen voorslach communicatyff in dese vergaderinghe ghedaen is ende in handen der ghedeputeerde ghestelt om met den ghedeputeerde van [4]) andere provintien te confereren in den generalen synode. Ten eersten van de houwelycx ofte echtrichters, dat eenighe moghen ghestelt worden wt kerckelycke ende polyticque mannen, off dat de houwelycxsaecken tot den classen ghebrocht worden ende, indien het een sware saecke is, tot meerder classen [5]), alsoo sommighe gevoelden ende voorgaven. Ten tweeden dat eenen senatus ecclesiasticus vercoren werde, indien het sal goet bevonden worden, bestaende wt polyticque ende kerckelycke, doch doende professie van de Ghereformeerde religie, persoonen. Ende indien het syn Excellentie believen sal een ghequalificeerde persoon daerby te voeghen, dat sulex gheschiede. Ende dat desen kerckenraet sal moghen handelen met alle voorvallende saecken der kercke over den dienaren ende andersins om de saecken te verhooren, neder

---

[1]) »Meekercken" L en N hebben »Meerkercken", M heeft »Meetkercken". [2]) »D" de andere codd. hebben »D.D". [3]) Dit marg. komt alleen voor in N. [4]) »ghedeputeerde van" ontbr. in de andere codd. [5]) »classen" de andere codd. hebben »vergaederinge".

te legghen, te decideren ende bestraffen, ende indien sulcx niet en helpt, die schuldighe te suspenderen ende preparatie te maecken de saecke te brenghen tot den naestvolghenden synode, alsoo dat dese persoonen ghenomen worden ende vercoren syn by den synode dobbelghetal, daerwt de hooghe overheydt den halven deel neme. Dat men oock bedencke, waer dat desen kerckenraedt sal resideren, te wat tyde die sal vergaderen ende de oncosten. Sommighe achteden goet te syn dese authoriteyt te syn by den classen, off dat de synode daertoe eenen classem soude deputeren, dewyle nieuwicheyt odieux sy etc. Ten derden dat by den classe ende magistraet ofte indien het al kerckelycke persoonen syn [1]), eenighe ghedeputeert ende gestelt sullen worden om 14 daghen voor het synode particulier off seeckeren tyt ofte jaerlycx by ghebeurte visitatie te doen over den kercken ende dienaren, alsoo dat deselffde sullen handelen met den kerckenraedt in loco ende haer wedervaren brenghen tot den classe. Maer wat den dienaer des woorts aengaet, in leere ende leven den kerckenraet in loco niet bekent synde, dat sulcx, voorby gaende den kerckenraet, tot den classe ghebrocht ende daervan gheoordeelt worde. Ende indien de saecke by den classe niet en can ghedecideert worden, dat de classe de saecke brenghe tot den particularen [2]) synode. Item dat eenen polyticus, doch synde van de Gereformeerde religie, van de hooghe overheyt tot dese vergaderinghe ghedeputeert sal moghen worden. Ende indien eenen dienaer, ghecensureert by den classe niet acquiesceren en sal, dat die, al hadde hy recht ende gelyck, op [3]) den synode naestvolghende als een verstoorder des vredes der kercke ghesuspendeert sal worden.

[Art. 51.]

Is besloten, indien van de ghedeputeerde voorsz. yemandt quame te sterven ofte cranck ware off hadde hoochwichtighe oorsaecken, dat hy niet en conde tot den generalen synode commen, dat alsdan die andere ghedeputeerde sullen macht hebben tot haer te kiesen alsulcke persoonen, als hen sal goetduncken bequaem te syn om die plaetse te vervullen.

[Art. 52.]

[*Classis ende kercke sijnodael* [4])]. — Tensy datter een ander ordonnantie ghestelt worde, sal den naesten synode particulier wtgheschreven worden ende opsichte ende sorghe over den kercken ghenomen worden by der kercke ende classe van Rotterdam.

---

[1]) »syn" de andere codd. hebben »sijn, bij den classe". [2]) »particularen" M heeft »provincialen". [3]) »op" de andere codd. hebben »tot op". [4]) Dit marg. komt hier alleen voor bij N, maar is in L ten onrechte geplaatst bij art. 53.

[Art. 53.]

[*Acta sijnodi* [1])] — Voorder sullen D. praeses ende scriba deses synodi ende met hen D. Petrus Carpentarius ende Theodoricus Petri de acten oversien ende int net stellen.

[Art 54]

De instructien der ghedeputeerde om te gaen op den generalen synode sullen oversien worden ende den credentsbrieff geschreven by de voorseyde etc. [2]).

Libertus Fraxinus, praeses.
Caspar Swerinckhusius, scriba [3]).

Den 24en Junij
syn by malcanderen ghecommen die ghedeputeerde der dry classen Delft, Rotterdam ende Haghe binnen Delft, ende achtervolghende den last des laetstleden particularen synodi, gehouden binnen Rotterdam, hebben sy gehandelt in forme als naervolcht:

Ende hebben die ghedeputeerde der classe van Leyden, Antonius Montanus ende Guillaume de Hase, verthoont credentiebrieven van den classe van Rhynlandt om in alles te handelen na behooren.

Voorder hebben die ghedeputeerde der classe van Leyden aengegeven, dat sy begheerden resolutie by dese vergaderinghe, off Jacobus Baselus hebbe ghebruyckt den rechten wech der procedure, appelerende van syn kercke, tot den particularen synode, voorbygaende de classis, ende dat hy de kercke ende classis van Leyden voor een verckenskot ende ketters hadde beschuldicht, ende was sonder advys des classis vertrocken na Berghen op Soom, ende dat, hij Baselus vertrocken synde na Berghen, de kercke van Berghen door de classe van Rhynlandt vermaendt sy hem Baselum te senden aen synen classe om behoorlycke attestatie, ende die van Berghen haer eenen spytighen brieff geschreven hebben, ende dat Baselus van eenen valschen eedt, alsoo men seydt, beschuldicht was.

Sy voorghelesen ten eersten die ontbiedinghe Baseli tot den classe van Rhynlandt om hem teghen syn beschuldighers te verandtwoorden, daarop

---

[1]) Dit marg. komt alleen voor in N. [2]) »etc." de andere codd. hebben »persoonen". Hierop volgt dan nog in L (en evenzoo in M en N) »Aldus gedaen ende geeijndicht tot Rotterdam den 7 Junij a°. 1586." [3]) »Libertus — scriba" ontbr. in L en N. — L heeft daarvoor in de plaats »Finis". In M staat boven de onderteekeningen nog: »onderstont".

oock ghelesen is het andtwoort des kerckenraedts van Voorschoten aen de classe van Rhynlandt, verclarende dat het behoorlyck was de beschuldigers ende saecke te renunceren aen de kercke Baseli te Voorschoten na inhoudt van den 23en art. partic. synodi Middelb., ende dat de classe niet en behoorde aen te nemen saken, dan die in mindere vergaderinghe niet en connen affghedaen worden; daerop die ghedeputeerde des classis van Rhynlandt verclaerden, dat Baselus teghen een geheele ende meerder kercken hem ghestelt hadde ende de eene kercke over d'ander niet en conde oordeelen ende daerom tot den classe ghebrocht was, ende dat de kercke van Leyden haer devoir aen Baselo ghedaen hadde, ende dat Baselo ghepresenteert was de saecke voor syn eyghen kercke verhandelt te worden, twelck hy oock gheweygert hadde, item dat de kercke van Voorschoten haer soowel partye ghestelt hadde teghen de kercke van Leyden als Baselus selffs, alsoo sy wel wilden bewysen.

Item dewyle de classe oock mede beschuldicht was van Baselo, alsoo ruchtbaer was, dat daerom de saecke behoorde tot den classe.

Baselus na inhoudt van syn schriften verclaert hierop, dat hy niet en wilt, dat syn kercke soude in haer recht, haer van den synode gegeven, vercort worden ende beclaechde hem over de classe, als die hem in desen verongelyckt hadde ende beriep hem daerom opt particulare synode, dewyle de classe persisteerde daerby, dat de saecke behoorde voor den classe verhandelt te worden, ende gaff over den brieff van synen kerckenraedt, met hem tot den synode appellerende.

Is bevonden wt de schriften Baseli, alsdat op eens Bevels aenhouden ende door syn ende de kercke van Leyden [1]) de saecke aen den classe van Rhynlandt ghebrocht [2]) was, voorbygaende den kerckenraedt van Voorschoten, item dat Baselus sustineert, dat de ghetuyghen hem niet en syn aen te nemen om redenen, ende dat alleen eenen, de Roye ghenaemt, een ghetuyghe sy ende syn schuldt bekendt hebbe voor hem Baselo, ende heeft Baselus hem volghens beroepen op syn kercke.

Item dat die kercke van Leyden aen Baselum seeckere gesanten ghesonden ende volghens aen Baselum gheschreven heeft.

Ghevraecht synde die ghedeputeerde van Rhynlandt, off die saecke tot Bevels ende Avigem eens was ende wanneer de beschuldinghe geschiet sy tegen Baselum ende voorder off Baselus op dien tyt alreede was tot Voorschoten in dienste, seyden die ghedeputeerde, dat Bevel ghesustineert hadde, dat den gantschen kerckenraedt tot Voorschoten partye

[1]) »syn — Leyden"; hier is blijkbaar bij 't overschrijven iets overgeslagen. [2]) »ghebrocht" in den codex staat »ghebrocht hadden."

was ende daerom de saecke behoorde tot den classe als een publycke saecke, item dat de classe eerst verstaen hadde, dat de saecke Bevels noch niet en behoorde tot den classe maer aen de kercke tot Voorschoten, ende dat de kercke tot Leyden, dewelcke hem vermaendt hadde maer te vergheeffs, omdat den kerckenraedt van Voorschoten met Baselo een was, was onttreckende de lidtmaten der ghemeynte binnen Leyden tot haerluyden.

Is geresolveert by de vergaderinghe, overmidts dat den kerckenraedt van Voorschoten voorbygegaen is, hoewel Jacobus Baselus vermaent is worden soo mondelinghe als door schryvens, dat men daeromme sal ondersoecken de reden der kercke ende classe van Leyden ende Rhynlandt om daerin te oordeelen, dewyle openbaer is, dat den kerckenraedt van Voorschoten voorbygegaen is.

Ende aengaende die procedure hebben de ghedeputeerde verclaert, dat de saecke Baseli eerst particulier sy gheweest tusschen Baselum ende Bevel, maer alsoo Bevel Baselum vermaendt hadde ende Baselus hem niet en wilde hooren, heeft hy den kerckenraedt tot Leyden sulcx te kennen ghegheven. Ende kercke tot Leyden heeft Baselum vermaendt maer oock te vergheeffs ende heeft daeromme de saecke ghebrocht aen den classe van Rhynlandt, daarop de classe Baselum geciteert heeft ende en begeerden voorder gheen bewys te doen, ten was dat yemandt van Baseli weghen hem daerteghen stelde ende sulcx loochende. Seyden voorder, dat de kercke van Voorschoten partye was, omdat Baselus de lidtmaten, wonende tot Leyden, tot hem ghetrocken hadde tot Voorschoten ten nachtmale te commen.

Namiddach.

Is raedtsaem bevonden den ghedeputeerde van den classe van Rhynlandt aff te vraghen (besonder dewyle dat sy ghecommen waren om te hooren advys, waer ofte by wien de saecke tusschen de classe ende kercke van Leyden ende Jacobum Baselum soude moghen ghebrocht ende aenghediendt worden), off sy ghedeputeerde wt name haers classis begheerden by deser vergaderinghe, sooveel de procedure aengaet, een eyndelinghe wtspraecke te hebben volghende tghene sy verthoont ende gheprobeert hebben, off dat sy noch meerder ende breeder bewys tot defensie haerder saecke begheerden by te brenghen om volghens daernaer van de saecke te oordeelen. Ende hebben inghebracht ende verclaert de gedeputeerde van den classe voorsz., dat sy haer wt name haers classis submitteren achtervolghende hare commissie om te oordeelen ende te verclaren, wie ende waer de richters ofte oordeelaers syn, tot dewelcke de saecke differentiael soude moghen ghebrocht worden, na tghene hier ghebleken is.

Die vergaderinghe der ghedeputeerde des synodi particularis in dese saecke hebben verclaert ende gheoordeelt by desen, na tgheen haer ghebleken is, dat de redenen, boven in de acten van desen verhaelt by de ghedeputeerde der classe van Rhynlandt, niet en syn genoechsaem, waerom de kercke van Voorschoten voorbygegaen ende de saecke differentiael tusschen de kercke van Leyden ende Jacobum Baselum tot den classe van Rhynlandt ghebrocht sy. Ende en connen daeromme voorder niet bevinden Jacobum Baselum onbehoorlyck ghedaen te hebben, dat hy syn saecke tot den particularen synodum gebrocht ende gheappelleert heeft. Ende hoewel Jacobus Baselus hem deser vergaderinghe na inhoudt van syn schryven ghesubmitteert hadde, maer die ghedeputeerde der classe van Rhynlandt haer niet voorder voor dese reyse en begeerden te submitteren, dan sooveel de procedure aengaet om daervan geoordeelt te worden, ende hierom voorder kennisse van der saecke by dese vergaderinghe, wt name des particularen synodi laetstleden, niet en conde ghenomen worden, ende nochtans een saecke was, noodich tot stichtinghe der kercken affgehandelt te worden, is goetgevonden, dat beyde parthyen achtervolghende den last des synodi particularis voorsz. tot den synode generael sullen gerenvoyeert syn ende daer verschreven ende ontboden worden.

Acta synodi particularis van Suijdthollandt, gehouden tot Delft den 24 [1]) *Augusti anno* 1587.

1.

Nae aenropinge des naems Gods zijn verkoren tot presidem Henricus Corputius, tot assessorem Petrus Eeverardt ende tot scribam Caspar Swerinchusius etc.

2.

Zijn gecompareert, wettelicken met behoorlicke credentie gesonden tot dese vergaderinge, wt den classe van Dort: Henricus Corputius, diener tot Dordrecht, Joannes van Campen, diener tot Beijerlandt, Wijnandus Joannis, diener tot Bleskensgrave, ende Jan van der Marct, ouderlinck tot Dordrecht; wt den classe van Gorchum: Joannes Leo, diener tot Bommel, ende Gualtherus de Roije, diener tot Worcum; wt den classe van der Goude: Tijlmannus Cupus, diener tot Nieuport; wt den classe van Roterdam: Caspar Swerinchusius, diener tot Rotterdam, Petrus Carpen-

[1]) »24" H heeft »25."

TARIUS, diener tot Schiedam, PETRUS CORNELII, diener tot Delfshaven, ende MATTHIAS CLAESZ, ouderlinck tot Rotterdam; wt den classe van den Haghe: PETRUS EEVERARDT, diener in sGravenhaghe, ALBERTUS VAN SCHOONHOVEN, diener tot Wateringen, ende JACOB BERNDTSZ, ouderlinck [1]); wt den classe van den Brijl: NICOLAUS VAN DAM, diener ten Brijlle, HENRICUS COESVELDIUS, diener tot Herenvliet [2]), ende JOANNES TAIJUS, diener in Suijdtlant; wt den classe van Delft: REIJNERUS DONTECLOCK, diener tot Delft, GODEFRIDUS BAXIUS, diener tot Ouwerschie, ABRAHAM JANSZ, diener in der Lijre, ende WILLEM JACOBS, ouderlinck tot Delft; ende wt den classe van Leijden ende Rhynlandt: MATHEUS PLATEVOET, diener tot Leijden, WILHELMUS COMMANTIUS, diener tot Nortwick, FRANCISCUS PITEUS, diener tot Alphen, ende PETRUS WASSIUS, diener tot Woubrugge.

3.

Die credentziebrieven zijn ghelesen ende bevonden generael tot goeden genoegen der vergaderinge, alleenlick dat sommige classen alleen twee dienaren, sommighe eenen, sommighe drie dienaren ende eenen ouderlinck gesonden hadden, by gebreke dat de classen niet wel de ouderlingen konden hebben om te senden.

4.

[EVERARDUS BOMMELIUS [3])]. — EVERHARDUS BOMELIUS, diener etc. ter Goude, gedeputeert zynde om te komen tot den synode, ende is niet gecompareert, dordien dat den kerckenraedt van der Goude om der opsprake wille der quaetsprekers hem excuseerde, ende is verclaert worden bij den gedeputeerden des classis van der Goude, hoe dat HENRICUS CAESARIUS als preses classis op dien tyt met sijnen collega nlet alleen schriftlick maer oock mondelick hem vermaent hadden, alsoo dat oock HERMANNUS HERBERSZ selfs, zyn medediener ter Goude, geaffirmeert hadde te behooren, dat hij tot den synode reijsen soude, maer en is evenwel niet gecompareert. Waarvan dese vergaderinge verclaert heeft, nadien EVERARDUS hem mennichmal van weijnich ordre te zijn in den kercken beclaegt heeft, dat oock in den nationalen synode, de magistraet van der Goude present zijnde, selfs met HERMANNO HERBERSZ in zyn sake onderschreven hadde, dat oock HERMANNUS selfs tot alle kercklicke versamelingen, beroepen zijnde, komen soude, item dat EVERARDUS bij stemmen des classis den last over hem ghenomen hadde ende gheen wettelicke oorzake noch van hem noch van den kerckenrade aldaer ver-

---

[1]) »ouderlinck" I heeft »ouderl. tot Voorburg" [2]) »Herenvliet" H, I en M hebben »Heenvliet." [3]) De marginalia zijn overgenomen uit H. Ook in I, L en N komen zij nagenoeg gelijkluidend voor.

claert en is, dat daerom EVERARDUS sal ende behoort hiervan [1]) gecensureert te werden. Ende want bovendien noch bevonden wert, dat hy zekeren brief sonder weten [2]) zyns classis of der gedeputeerde desselven aen den classe van Leyden geschreven hadde om drie [3]) dienaren ende kercken wt den classe van Leyden te trecken ondert classe van der Goude, ende dat hetselfde eertyts, alsoo men verstont, in de sake COPICANI bij hem meer ghedaen te zyn, acht de synode wel wichtige oorzaken te hebben hem swaerlick te censureren ende, tensij hij suffissante redenen van excuse hebbe, met hem te handelen anderen ten exempel. Ende heeft de synode last gegheven den gedeputeerden in de sake tot Moordrecht, hiernae volgende, voor den classe van der Goude tot Schoonhoven te handelen, ende indien sij met hen niet en konnen afhandelen, de sake refereren tot den classe synodael.

5.

[*Ghetal der persoonen, die tot den synode ghesonden worden.*] — Daer is by de vergaderinge voorgevallen vant getal van 4 persoonen tot den synoden te senden, waervan by eenigen classen wert swaricheyt gemaeckt, als de macht niet hebbende om soveel persoonen tot haeren koste te senden, voort dattet niet en behoorde, dat sij die minder van getalle van persoonen zijn, van de andere classen overstemt te worden, maer gelijcke stemme te hebben. Ende is beslooten, dat dewijle het alsoo in den nationalen synode geresolveert is, dattet bij de 4 persoonen sal blijven ende dat alleene, die present zijn, elck stemmen hebben sullen. Ende want de swaricheyt meest is om der onkosten wille, is geraemt ende om middelen te hebben tot verval van de onkosten om 4 personen gelijck andere classen [4]) te senden, dat men sal aenhouden aen de H.H. Staten om jaerlicx daertoe te ordoneeren, ende indien sulx niet en kan vercreghen worden, dat den Staten believe den kerckmeesters sulx te belasten. Daertoe oock raedtsam, dat men de overheden particulier mede vermane ende bidde, ende indien dit nijet en kan vercreghen worden [5]), dat de ouderlingen ende diakenen den onkost ter noodt mede helpen draghen, of indien dit oock niet practicabel en is, dat alsdan de classe, daer de synode gehouden wert, den onkost draghe, ende dat sulx bij gheboerten omgae, ende sal de classe synodael [6]) in den name van de andere classen [7]) lotten, wat classe het eerste den onkost sal draghen.

---

[1]) »hiervan" ontbr. in L. M heeft »hierna". [2]) »sonder weten" ontbr. in L. [3]) »drie" I heeft »den" M »de". [4]) »gelijck andere classen" ontbr. in I. [5]) »dat den Staten — worden" ontbr. in M. [6]) »synodael" H heeft »die de wtschrijvinghe des synodi wederom doen". [7]) »classen" ontbr. in H.

6.

[*Tot Bommel eenen dienaer.*] — Alsoo is oock verstaen [1]) dat tot Bommel niet dan eenen diener en was, omdatter gheen middel en was tot onderhoudt, ende is raedtsam bevonden, dat Joannes Leo bedencken sal zekere middelen ende handelen met andere dienaren om hierinne versien te worden. Tselfde sal oock ghedaen worden in der kercke tot Gorchum, opdat die met twee dienaren versien worden.

7.

[Robbertus de Riddere.] — Robbertus de Riddere is verschenen voor den synode, verclarende hoe dat hy eenen tytlanck cranck zijnde den dienst hadde moeten laten aenstaen [2]), maer nu gebetert ende dat het met hem soberlicken gestelt was, biddende, indien eenige plaetse soude mogen voorvallen, zijns te willen gedencken. tWelck de synode [3]) belooft heeft, hem gheerne willende recommanderen, waertoe die gedeputeerde des classis van Rhynlandt hebben eenen voorslach gedaen van de kercke tot Calslaken.

8.

[Copicani *huysvrouwe.*] — Laurentii Copicani husvrouwe is bij de vergaderinge gecompareert ende heeft te kennen gegheven haeren noodt. Ende nadien dat sy by den Staten vercreghen [4]) hadde ter somma van 100 gulden, daervan sij alleen bij ordinancie van de Staten 25 gulden soude behouden tot reijsgelt, achten de broederen, dat sij haer daermede behoort gecontenteert te houden, maer dat men haer gheven sal recommandatie aen de kercken, daer sij passeert, om dieselven aen te spreken ende haer te helpen nae vermoegen. Voort dat men sal schrijven aen den wethouderen tot Schoonhoven om haere sake te helpen ridderen soveel mogelick, twelck ghedaen is.

9.

[Albertus Jansz.] — Belangende de sake Alberti Jansz, alsoo hij hem verloopen heeft in den classe van den Brijl, van dewelcke hij gesuspendeert ende gedestitueert is, ende volgens van zijn verloop tot Ouderkerck in de classe van der Goude, nadien hij niet en begheert te komen tot dese vergaderinge nae inhoudt zyns briefs aen de dienaren ten Brijlle, ende dat hy tot Rotterdam is woonende, alwaer men verstaet oock bij

---

[1]) »verstaen" H heeft »gheclaecht van". [2]) »laten aenstaen" H heeft »verlaten voor eenen tydt." [3]) »synode" H heeft »broederen deses synodi." [4]) »vercreghen" H heeft »wt gracie vercreghen".

hem zekere ongegronde propoosten der leere somwijlen wtgestroijt te worden, belast de vergaderinge deses synodi de kercke ende classe van Rotterdam wt den name der classen Goude ende Brijl hem te vermanen [1]) ende by faute van beterschap sullen die van den Brijl teghen hem kercklick procederen.

10.

[*Instructien.*] — Is questie gemoveert van de instructien, die men tot den synode sal brengen, ende heeft de synode goetgevonden, dat men voortaen sal oversenden de gravamina, gelijck men tot noch toe gedaen heeft. Maer soveel de instructien aengaet, sullen de classen elck int syne van haeren gravaminibus delibereren ende het advijs tot een instructie medegheven haren gedeputeerden om alsoo te bequamer van de voorvallende saken in den synode te mogen handelen. Om twelck te doen elcker classe hiermede sal vermaent worden.

11.

[*Exegemata.*] — Is oock vermaent de Exegematibus super Catechismum per D. Bastingium, hoe dat deselve niet alleen Latine maer oock in Vlaemsch onder den drucker was, ende is gevraegt, of men deselve oock int Vlaems te drucken sal voortvaren. Is goetgevonden, dat sulcken werck vervordert werde, mits dat tselfde werck met het Latijnsche soveel de substantie aengaet accordeere ende overeenkome etc.

12.

[Blomsteen.] — Jacobum Bloomsteen [2]) aengaende, denwelcken opt huys te Hedel onder den soldaten predickt, heeft Caspar Swerinchusius verclaert, hoe dat hy aen denselven geschreven hadde [3]). Ende zijn van hem brieven aen de synode gekommen ende is goetgevonden, dat de classe synodael de acten des provincialen synode tot Haerlem anno 82 sal opsoecken ende met hem finalicken handelen [3]).

13.

[*Translatie des bybels.*] — Van de translatie des bijbels, alsoo men

---

[1]) »vermanen" H heeft »vermanen ende op hem opsicht te nemen" [2]) »Bloomsteen". In andere codd. heet hij »Blomsteen", »Bloemstein", »Blommestein" enz. [3]) »hadde — handelen" H heeft »ende hem vermaendt hadde, maer gheen andtwoorde noch ontfanghen. Ende is goetghevonden, dat de classe, dewelcke last sal hebben den particularen synode wederomme uyt te schryven, die acten des synodi van Haerlem a° 82 op te soecken, ende met hem finalycken te handelen. Ende hoewel daernaer schryvens ghecommen was, is nochtans de vergaderinghe by hare resolutie ghebleven."

verstaet, dat de heere van S. Aldegonde twerck afslaet [1]) ende hem excuseert, verclarende int selfde noch niet gedaen te zijn, ende dattet nochtans zeer noodich is een goede translatie te hebben, ende dat in synodo tot Middelborch 4 kercken gedeputeert waren, als Antwerpen, Gendt, Middelborch ende Wtrecht, dewelcke alleen twee noch in esse sijn, achtet de vergaderinge goet te zyn hiertoe zekere dienaren by advijs van de andere synoden [2]) van de andere provincien te ordoneeren D. D. Kimedontium van wegen der kercken tot Gendt, D. D. Bastingium van wegen der kercken tot Antwerpen, achtervolgende de acte des synodi van Middelborch, ende voort D. Arnoldum Cornelii ende Wernerum Helmichii, dienaren tot Delft ende Wtrecht [3]), ende by faute van eenen van hen, dat sij noch om eenen vierden bequamen persoon bedencken. Achtende voort raedtsam te zyn middelertijt aen te houden aen den heeren Staten om der voorschr. dienaren plaetsen solange deur andere te suppleren ende hen evenwel haer ordinaris stipendium laten volgen. Ende aengaende het honorarium soude konnen van den druckers gevonden worden. Des sal D. Arnoldus Cornelii maken een ontwerp van een missyve aen den synoden van de andere provincien [4]) te senden ende haer hiervan te veradverteren, dewelcke missijve is voorgelesen ende goetgevonden. Ende sal oock de classe synodael mogen schrijven aen de kercken in Engelandt, Wesel, Embden ende Franckendal.

14.

[*De vera libertate religionis.*] — Belangende het boexken de vera libertate religionis contra licentiam sal schrijven D. Corputius aen Martinum Lydium om dit eenmael te effectueren.

15.

[*Attestatien der passanten.*] — Is verhandelt van den misbruick der attestatien der arme passanten ende goetgevonden voortaen gheen attestatien te gheven dan met wieten des kerckenraedts, ondersegelt ende ondertekent of van twee dienaren of van eenen diener ende een ouderlinck, op [5]) den rugge getekent wat men den armen passant gegheven heeft tot reijsgelt. Voort en sal men voortaen gheene attestatien aennemen, die boven de drie maenden oudt zyn, ten ware genoechsame reden ter contrarie gegheven werde den kerckenraedt, tot denwelcken de attestatien van ouderen date [6]) sullen gebrocht werden. Dat oock de attestatie

[1]) »afslaet" I en L hebben »aflaet." [2]) »andere synoden" H heeft »kercken." [3]) »dienaren — Wtrecht" ontbr. in H. [4]) »van de andere provincien" ontbr. in H. [5]) »op" H heeft »onderteeckent, op." [6]) »van ouderen date" ontbr. in L.

hebbe haere behoorlicke forme, als dat alsulcke persoonen zijn oprecht van geloove ende wandel, sonder schandale, ende dat den kerckenraedt oordele, of sulcke persoonen hebben wettelicke oorzake van reijsen ofte niet.

16.

[*Onderschrijvinge der 37 art.*] – Is gevraegt na de onderschrijvinge der 37 artickelen ende hebben die gedeputeerde der classen verclaert, dat sij hierinne haer beste ghedaen hadden ende doen. Ende is bevonden in den classe van Leyden noch eenige niet onderschreven te hebben, maar verclaerden de gedeputeerde derselve classe, dat by hen hierin gheen swaricheyt en sal gevonden worden.

17.

[*Oude persoonen te doopen.*] — Is voorgestelt van den persoonen, die tot haeren jaren gekomen zyn ende 18 of 20 [1]) jaren oudt zyn ende eerst gedoopt worden, of dieselve oock behooren tot den aventmale te komen. Heeft de vergaderinge geacht te behooren, dat sulcke [2]) gedoopt worden met voorgaende belijdenisse des gheloofs, ende die alsoo tot haeren jaren, als voorseydt is, gekomen ende gedoopt zyn, sullen vermaent worden hen oock met den tijt bequamelick ende ordentelick tot den aventmale te begheven. Maer of sy terstont daerin gehouden zyn, is gerefereert ad synodum nationalem.

18.

[Bayma.] — Bayma [3]), den rector der schoole in den Haghe, heeft hem beswaert die 37 artickelen t'onderschryven. Oock heeft men verstaen, dat zyn husvrouwe verscheijden van hem sij woonende, waervan die gedeputeerde des classis van den Haghe verclaert hebben, dat sij met hem hiervan hebben gehandelt, ende hij zijn beraedt ghenomen hadde. Voort dat dese ende de sake tuschen hem ende zijn husvrouwe was voor den president van den Hove van Hollandt gekomen, ende men goede hope hadde van dese abusen by hem gebetert te worden. Ende is belast ende hebben aengenomen de dienaren van den Haghe dese sake [4]) anderen schoolmeesteren ten goeden exempel te vervorderen.

19. [5])

[*De saecke tot Moordrecht.*] — Is gecompareert bij de vergaderinge

[1]) »18 of 20" H heeft „18, 20 ofte meer." [2]) »sulcke" H heeft »alsulcke, begheerende ghedoopt te worden, sullen." [3]) »Bayma" Andere codd. hebben „Beyma" of »Beima." [4]) »dese sake" ontbr. in H. [5]) De art. 19—28 ontbr. in I, waar in de plaats daarvan een 13regelig resumé van het daarin verhandelde voorkomt onder het opschrift »Volgt van Joh. Iserman".

des synodi JOANNES ISERMAN, diener tot Moordrecht, ende CORNELIS DIRCXZ, ouderlinck, geassocieert met PHILIPPO MINEL, diener tot Cralingen, ende hebben overgegheven zeker iterative beroopinge, van den ouderlingen ende diaconen ende andere lidtmaten der ghemeynte aldaer, in de 28 [1]) persoonen, onderteekent. Ende heeft de vergaderinge ISERMAN afgevraegt, waertoe dat alsulcken beroopinge soude dienen. Daerop hij verclaërt heeft, hoe datter verschil verresen was in der kercke tot Moordrecht, dordien dat eenen CORNELIS CLAESZ gestelt was sorge te dragen over den armen, ende den schout tot Moordrecht belooft hadde zekere ponden grooten wt te reijcken [2]) onder den armen te distribueren, ende alsoo eijndelick den voorsz. CORNELIS CLAESZ was lange naegeloopen zyn rekeninge te doen ende middelertijt den minister ende kerckenraedt versochten aen den schout ende wethouders om goede ordre op den armen te stellen, sulx qualick ghenomen sij worden. Voort dat hij een huijsgen hadde getimmert op zijnen kost bij die kercke om in te woonen, waervan die wethouders verstonden, dat hij belooft hadde, daeruijt vertreckende, dat te laten staen sonder gheniet daervan te hebben. Ende nadien hij een ander huijs getimmert hadde ende ghesien, dat sij hem van zynen onkost, aent eerste huijsgen geleijt, niet te goede gekomen en zijn, hebbe hy de solderinge daeruijt gebroken ende het andere daermede getimmert. Desgelijcken dat hij vijf drooge deelen hadde bij advijs des kerckmeesters tot zynen gebruicke wt de kercke gehaelt, belovende vijf andere daervoor te beschicken, ende eijndelicken dat hij den name des classis soude gebruickt hebben t'onrechte in een zeker arrest, twelck aen eenen om zekere ponden grooten vlaems gedaen was, waervan ende alle welcke dingen hij geprotesteert hadde in den classe als niet beter wetende. Staende alsoo desen twist hebbe de classe goetgevonden, dat hij noch 2 of 3 maenden tot Moordrecht soude blijven ende daernae, ten was de sake gedecideert worde, getransfereert te worden, te meer omdat hij bij provisie daer gestelt was. Ende alsoo zekere gedeputeerde van den classe tot Moordrecht gekomen waren de sake wt de weghe te leggen ende den schout ende de wethouders even pertinaces bleven, hebben deselve goetgevonden, dat hij terstondt vandaer soude vertrecken, waerteghen hij protesteerde. Maer door den kerckenraedt gheinduceert om des besten wille sij hij tevreden ghewest stille te staen van predicken, waervan nu zyn parthije tot droeffnisse der ghemeynte haeren roem sij dragende. Ende die ghemeijnte hem wederom versoeckende ende beroopende tot haeren diener, sij hem sulx bij den classe afgeslagen, bidde daeromme, dat de synode hierinne versien wille, opdat hij moge blijven na de begheerte der ghemeynte, solange alst goet sal gevonden worden.

[1]) »28" L heeft »25." [2]) »wt te reijcken" H heeft »hem uyt te reycken."

20.

Tilmannus Cupus, gedeputeerde des classis van der Goude, heeft geprotesteert ende hem verclaert, dat hij beswaert was in dese sake te spreken, begherende niet te doen sonder zijn medegedeputeerde ende dat de synode haer authoriteet wilde interponeren. Waerop de synode gedelibereert ende gheordineert heeft Cupo voorsz., dat hij sal gehouden zyn te andtworden, soveel als hij mach van der sake informatie hebben.

21.

Ende heeft Tijlmannus Cupus verclaert ende wt den classisboecke geremonstreert, hoe dat Joannes Iserman, eerstmal [1]) dor eenen Essendiensem in zijn plaetse geconstitueert, in haeren classe gekomen was. Ende dewyle den voorsz. Essendiensis zijn afgescheydt noch niet en hadde, hebbe Iserman gehandelt met die van Moort, die hem wilden houden, ende sij niet sonder swaricheyt in den classe gekomen. Doch daernae hebbe de classe goetgevonden, dat hij bij provisie van classe tot classe dienen soude, of mischien yet op zijnen persoon te seggen soude voorvallen, mits dat wanneer eenen anderen bequamen diener soude gevonden worden, dat hij soude wijcken. Vorder alsoo de dienaren visitatie gedaen hebben tot Mordrecht, hebben sij aldaer bevonden swaricheyt te zyn, als dat Iserman eenige woorden gesproken hadde, die hij in volle vierschare wederropen hadde, waervan evenwel die kercke tot Mordrecht anders geattesteert heeft, mede getuijgende van de sake vant stuck der armen, daervan boven verhaelt is [2]), anders te zyn dan men hem wil opleggen.

22.

Zijn hiernae de wethouders van Moordrecht verschenen voor den classe met besegelde schriften tegen Iserman, verclarende dat sij die voor schepenen van Schielandt wilden verandtworden, twelck schrijven Tilmannus Cupus hem beclaegt, dat hy tselfde Iserman hebbe laten wtschrijven ende dat hij tselfde zeder dien tijt niet meer gesien en hebbe, niet wetende wat hij daerinne sal suspiceren. Waerop gevolgt is, dat de classe, horende die clachten tegen Iserman voorsz., goetgevonden heeft hem te suspenderen tot transportatie, doch alsoo dat se gedeputeert heeft eenige wt den haeren, die besoecken souden eerst tuschen parthijen de sake te assopieren. Maer nadien de schout ende magistraet tot Mordrecht niet en wilden haer daertoe verstaen, hebben die gedeputeerde gheordineert, ten eersten dat Iserman noch 2 of 3 maenden aldaer soude blijven, waerinne de ghemeynte geconsenteert heeft, waerinne Cupus seijde die gede-

[1]) »eerstmal" ontbr. in L. [2]) »is" H heeft »is ende waerin Iserman beschuldicht was."

puteerde niet afgetreden te zijn van de sententie des classis dan bij consent der wethouders ende ghemeynte. Ende howel wederom op Isermans beclach de sake versocht wert om vergeleken te worden, dewyle de wethouders persisteerden, sij de sake alsoo blijven staen, totdat nu de ghemeynte Iserman tot eenen diener wederom was beropende.

23.

Cupus, gevraegt zynde van de beschuldingen der wethouders teghen Iserman, heeft geremonstreert die te zijn dese: alsdat hij van lichtveerdicheyt beschuldicht was teghen eenen Peter Cornelisz; volgens dat hij soude beschuldigt hebben den schout, alsof die een concept hadde gemaect hem van den predickstoel te steenigen, twelck Iserman niet en konde bewijsen; ten derden van zijn sotticheijt, te weten in zijn siecte [1]); ende volgens het different, voorgevallen van de timmeragie van den huijse; waerom de wethouders begheerden Iserman afgestelt te worden ende eenen anderen diener te hebben, haer gedragende aen de sententie des classis.

24.

Eijndelick heeft de classe goetgevonden Iserman te transporteren, daermede hij tevreden sij ghewest, bekennende zyn schult van zyn swackheyt ende rassicheijt van spreken ende andere querelen, doch dat hij opt begheren des kerckenraedts noch eenmael of twee predicken soude, ende nae een ander dienst hem versien. Maer alsoo de wethouders sulx niet en wilden, sij eendrachtelick met Isermans consent goetgevonden, dat hij hem soude stille houden van predicken om attestatie te mogen hebben, waerop hij oock aen den classe begheerde gerecommandeert te zijn. Maer als de classe sulx beloofde niet voorder dan als eenen broeder, en was hij daermede niet tevreden ende heeft versocht continuatie van 2 of 3 maenden ende restitueert te worden in zyn plaetse, twelck hem by den classe wert afgeslagen, waeromme hij ten laetsten versocht heeft om attestatie, die hem geweijgert is, totdat hij eerst attestatie brochte van zijn ghemeynte.

25.

Dese sake aldus staende ende de ghemeynte siende, dat men haer eenen anderen diener wilde toevoegen, daermede zij niet tevreden en was, hebben den kerckenraedt opt nieuwe beropinge gedaen op Iserman, welcke beropinge hen om des accorts wille, gemaect tot Moordrecht by die gedeputeerde des classis bij advijs der wethouders, dat Iserman vandaer soude vertrecken ende volgens, dat de kercke haer attestatie, die

[1]) „te weten — siecte" ontbr. in H.

se ISERMAN gegheven hadde, niet en wilde staende houden te bevoorden [1]) om zyn lichtveerdicheyt ende wandels wille, is afgeslagen.

26.

Die ouderlinck van Moordt, gevraegt zijnde vant voorseijde accort, heeft tselfde genegeert ende belangende tgetuichnisse ISERMANS seydt hy, dat sij verstaen ondert woordt in gerechticheyt, in de attestatie verhaelt, begrepen te zyn het leven, twelck in de laetste attestatie was breeder wtghedruckt, welcke laetste attestatie de ouderlingen ende diakenen ondertekent hadden. Wiste vorder niet den ouderlinck voorsz., dat eenige lidtmaten met de attestatie te onvreden waren, noch oock van eenige sonderlinge faute van dronckenschap aen hem, dan alleenlick dat hij wat lichtverdich was van spreken in woorden, daerin hij beterschap belooft hadde, ende dat die wethouders, die alsoo t'onvreden waren tegen hem, gheen professie en waren doende der religie.

27.

De gedeputeerde des classis van der Goude afgevraegt zijnde, wat des classis meyninge was, andtworde, dat men de plaetse met eenen anderen dienar versien sal ende dat nae inhoudt des accorts, ende dat gheenen anderen aldaer behoore ghestelt te worden sonder advijs des geheelen classis achtervolgende de kerckenordeninge.

28.

[*Resolutie in de saecke tot Moordrecht.*] — Is geresolveert bij de vergaderinghe deses synodi, dat tot Moordrecht sullen gaen wt den classen Dort, Delft ende Rotterdam D. CORPUTIUS, DONTECLOCK ende SWERINCHUSIUS om met de gerechten aldaer te spreken, de sake ist mogelick te apposeren ende anders in de sake te besluijten, alsoo sij best sullen vinden tot stichtinge te behooren Ende sullen hiervan den classi van der Goude laten weeten, ende sal SWERINCHUSIUS hiervan de wtschrijvinge doen.

29.

[*Inspectores der classen.*] [2]) — Is verhaelt ende ondervraegt worden nopende de propositien in den classen, de onderschrijvinge der 37 artickelen ende der kerckenordeninge, item van de visitatie ende optekeninge der gedenckwerdichste geschiedenissen, gelijck in synodo nationali geordineert was, alsoock mede voor haere Majesteyt [3]) ende zyn Excel-

[1]) »te bevoorden" H heeft »te bevoorderen", L en N hebben »te bevooren", M heeft voor deze woorden een plaats opengelaten. [2]) L en N hebben in margine »Propositien in de classen; onderschrijvinge der 37 art., item kerckenordeninge". [3]) »haere Majesteyt" M heeft »haren magistraet".

lentie te bidden, of oock dese dingen gedaen worden, ende oft niet raedtsam was verder in elcken classe twee te stellen, die opsichte nemen sulx gedaen te worden tot op den naesten synode. Ende is goetgevonden, dat in elcken classe sal geordineert worden bij suffragie der classe eenen bequamen persoon, die de gedenckwerdichste geschiedenissen aentekene. Maer soveel aengaet de inspectie te nemen om die vordere dingen geeffectueert te worden, sullen doen: in den classe Gorchum Joannes Leo ende Wilhelmus Niger, in den classe van den Brijl Niclaes van Dam ende Peter Haesardt [1]), in den classe van Dort Corput ende Joannes Levinus, in den classe van der Goude Henricus Caesarius ende Thomas Bruscherus [2]), in den classe van Roterdam Petrus Carpentier ende Petrus Cornelii, in den classe van den Haghe Peter Everardt ende Albertus van Schoonhoven, in den classe van Delft Reijnerus Donteclock ende Petrus Lowick, in den classe van Hooch-Rijnlandt Christianus Wouwerius ende Wilhelmus Commantius, ende in den classe van Leech-Rijnlandt Franciscus Piteus ende Joannes Nobelius.

30.

[*Historiae.*] — Ende want Surius ende andere historias in den druck wtgheven, zijnde onwarachtich tot last der kercke ende policije, is goetgevonden, dat die van den synode wegen sullen last hebben daerop sullen letten, hoe dat dit gheweert soude mogen worden van de kercke, ende oft niet raedtsam en sij hiervan by de hooge overheijt te kennen te gheven ende te beletten [3]).

31.

[*Plaetse des synodi.*] — Soveel aengaet voortaen van de plaetse des synodi acht dese vergaderinge, dat men wel houden sal de synode ter plaetse, daer de meeste swaricheyt is, indien datter gheen ander beletselen en zijn, anders salt ter naester plaetse zijn [4]), ende dat men sal regardt nemen, waer dat de synode noch niet gehouden en is, om gelijckheijt te houden.

32.

[*Missive des classis van der Goude.*] — Is gebrocht tot den synode de missijve des classis van den Goude, aen den classe van Rotterdam geschreven ende bij al den dienaren des classis van der Goude weijnich wtgenomen ondertekent, haer beclagende dat andere classen senden 4

---

[1]) »Haesardt" H heeft »Hastert". [2]) »Bruscherus" H en I hebben »Brusschenius" L heeft »Bruchenus", M »Bruscherus" N »Bruschenus". [3]) »ende te beletten" ontbr. in L en M. [4]) »anders — zijn" ontbr. in L.

persoonen tot den synode ende daerdoor soeckende de andere classen met stemmen te overwegen, ende alsoo een heijmelicke preeminentie, waervan de synode heeft goetgevonden de censure wt te stellen tot op de verhooringe der sake tot Mordrecht, ende dat men bij den classe van der Goude sal compareren.

33.

[*Van den effect der synoden.*] — Dat vorder geclaegt is worden van den cleijnen effect ende vrucht der sijnoden bij eenige etc., verclaert dese vergaderinge, dat se niet weijnich vruchte derselve synoden gespeurt en hebbe, ende bovendien dat de president VAN DER MIJLE verclaert hadde, indien dat den dienaren ijet ontbrack, dat sij sulx souden komen te kennen gheven, ende tHof soude daerinne versien. Ende acht dese vergaderinge daeromme, dat men sal wel beter vruchten vernemen, so wanneer een ieglick in het sijne sal soecken alle gebreken hem voorvallende te beteren ende alle verhinderinge wech te nemen of ter plaetsen brengen, daert kan ende behoort gebetert te worden.

34.

[*Off de kercke by advys des classis eenen dienaer mach affstellen, die de magistraet wil houden.*] — Is gevraegt, of de kercke bij advijs des classis mach voortvaren int afstellen van eenen dienar, wanneer de magistraet, doende gheen professie der religie, dien perfors wil houden. Vindet dese vergaderinge goet, dat men met vrientschap bij de magistraet sal handelen ende indien dat se haer niet en wil laten geseggen, dat men sal aenhouden aen den Provincialen Raedt of den hoogen overheden Ende indien datter eenige dienaren zijn, die haer hierteghen stellen, sullen die tot haer officie geredigeert worden bij den classe met hulpe der classe synodael, dewelcke des noodt zijnde wt andere classen eenige tot haer ter hulpe sullen mogen nemen.

35.

[*Eenderley formularen te houden.*] — Zijn de gedeputeerde vermaent bij haeren classen aen te houden, dat, achtervolgende den 52 artickel synodi nationalis [1]) om eenderleije formularen, daertoe by den synode voorsz. gestelt, te gebruicken ende niet nae te laten, daertoe oock de visitatores sullen last hebben opsicht te nemen.

36.

[*tGhebet Godt die onse Vader bist.*] — Soveel tghebedt: O Godt, die onse Vader bist, etc. aengaet acht dese vergaderinge op desen tselfde vrije

[1]) »synodi nationalis" H heeft »des nationalen synodi laetsleden".

te staen te gebruicken of nae te laten, dewyle by den synode hiervan niet verclaert en is, tot op den naesten nationalen synode, last ghevende voort den visitatoribus dieghene, die andere gesangen in der kercke invoeren ofte gebruicken, te beletten.

37.

[*Tractaet de bonis ecclesiasticis.*] — Van het tractaet de bonis ecclesiasticis bij D. Saraviam sal men aen D. Saraviam schrijven, ende sullen hem de dienaren tot Leijden hiertoe oock vermanen ende bidden, dewijle tselfde in desen tijt nodich is. Ende sal schrijven scriba, twelck ghedaen is [1]).

38.

[*Lasteringhen der secten.*] — tGhene is aengaende eenige lasteringen der secten [2]) teghen haere Majesteit [3]), de synode tot Dordrecht anno 74 ende voort teghen die van Geneven om de executie Serveti willen, is raedtsam bevonden, dat men hen aenbiede, dat sij nemen richters van de justitie ende sulx staende houden, ende sullen de dienaren andtworden.

39.

[Hermanni Herberts *saecke.*] — Wat vorder aengaet de sake Hermanni Herbersz, daervan sommige dienaren in den classen hier ende daer hen laten duncken de handelinge in synodo nationali met hem gehouden niet genoechsam te zijn, dat oock tghene hem in synodo nationali belast was, bij hem niet geeffectueert en is, is goetgevonden, dat de synode sal schrijven aen D. Saraviam, Bastingium ende Helmichium om te vernemen, wat sij in dese sake na haeren last gedaen hebben, ende dat sij tghene in synodo gheordoneert is, binnen den tyt van drie maenden effectueren, wel toesiende dat die breeder [4]) verclaringe claer ende conforme sij den woorde Godes, anders sal de synode vorder hierinne moeten versien, hetsij wt den name des synodi opentlick zijn boeck te refuteren, ofte doen nae dat men sal kercklick sal bevinden te behooren. Ende om hem zijn erronee poincten toe te senden sal D. Donteclock Bastingio ende Helmichio behulpsam zijn, ende sal schrijven [5]) scriba.

40.

[*Catechismus niet ghepredict ter Goude.*] — Nadien dat men oock verstaet den Catechismum van den kinderen ter Goude niet opgeseydt noch oock gepredict te worden bij den dienaren des woordts aldaer, gelijck in

[1]) »twelck ghedaen is" ontbr. in H. [2]) »secten" H heeft »dooperen". [3]) »haere Majesteit" M heeft »haren magistraet" [4]) »breeder" L heeft »broederen" M »broederlijcke". [5]) »ende sal schrijven" ontbr. in H.

andere kercken geschiet, is geresolveert, dat men aen den kerckendienaren aldaer [1]) sal schrijven, ende oock den visitatoribus belasten, dat sulx gedaen werde om haer anderen kercken conforme te dragen, ende sal schrijven classis synodale.

41.

[*Luyden der clocken over de doode kinderen.*] — Vant luijden der clocken over den kinderen te begraven sal een ieglick zyn beste doen aen den wethouderen der plaetse, ende volgens dat de classe daerinne versie, bij meerdere overheden aenhoudende [2]).

42.

[*Catechismus op te segghen, daer men des Sondaechs niet en predickt.*] — In plaetsen daer men des namiddachs op de Sondagen niet en predict, opdat de leere des Catechismi niet tsamen ende al in verachtinge en kome, sullen de kinderen wt den Catechismo des voormiddages voor de predicacie opseggen, ende die noch daertoe onbequaem zijn, dat die verhalen ende opseggen het Vader onse, tgheloove ende thien gheboden, waertoe de classen sullen arbeijden ende haere kercken vermanen.

43.

[Bulkius.] — De sake Henrici Bulkii sullen vervorderen de classen, dien sulx in den synode nationale belast is. Ende sal hiervan sorge dragen ende de wtschrijvinge doen de classe van Dort.

44.

[*Verseeckertheyt van de personen, die houwelycken.*] — Om verzekertheyt te hebben van de persoonen, die haer ten houwelicke willen begheven, gekomen zijnde wt andere provincien, sal een ieglick dienar zijn beste doen om goede kennisse derselve te hebben, soveel hem muegelicken is. Ende sal vorder hiervan de hooge overheijdt aengegheven worden om ordre te stellen. Sullen oock die persoonen, die haer ten houwelicke begheven willen, beijde voor den dienaren compareren achtervolgende de ordinancien van de pollicije by den heeren Staten.

45.

[*Ondertrouwe.*] — Van de ondertrouwe nae inhoudt des 52 [3]) artickels synodi Middelborgensis is geremitteert tot de saken van houwelick aen de hooge overheden te remonstreren, dewijle men bevindet, dat hierinne

---

[1]) »aldaer" H heeft »aldaer uyt den synode". [2]) Hierop volgt nog in I: »om sulx te weren". [3]) »52" M heeft »42".

verscheijdenheijt gebruickt wert. Middelertijt sal men blijven by het gewoonlicke gebruick, duslange gheobserveert tot de beste stichtinge.

46.

[*Augmentatie des stipendii.*] — Nadien dat COOLWICK in de vergaderinge verclaert hadde zijne goetwillicheyt in de augmentatie des stipendii der dienaren ende dat hem goet beduncte int generael by den Staten aen te houden etc., heeft men eerst hiervan vernomen by den president VAN DER MYLE. Ende nadien men verstont, dat de H.H. Staten den 2 Septembris vergadert waren, zijn gedeputeert ARNOLDUS CORNELII, PETRUS EVERARDT, PETRUS CORNELII ende JOHAN VAN CAMPEN met brieven van credentie die sake te vervorderen. Ende hebben gerelateert, dat mijnheeren Staten hen tot andtworde gegheven hadden, dat sij, haddet mogelick gewest, daerinne al souden verzien hebben, hen aenseggende, dat die dienaren hen ten minsten dit jaer van de augmentatie des stipendii souden verzekert houden, waervan die gesanten deses synodi haere Eed. bedancten ende hebben voort aengehouden om continuatie van de augmentatie int generael. Twelck aengheven dat haere Eed. in deliberatie genomen hebben, verclarende niet te sullen scheijden, voor ende aleer dat in dese sake den dienaren aengaende ten minsten voor dit jaer ghedaen soude zijn, van alles goede hope ghevende etc. Nopende desen artickel is ghedaen by den heeren Staten den 5 Septembris na inhoudt van de ordinancie daervan zijnde, daervan men dient begheert copije sal senden [1]).

47.

[SYMON JANSZ.] — SYMON JANSZ heeft versocht by den synode om bij den H.H. Staten gerecommandeert te zyn om onderstant te gecrijgen tot behulp van zijn studie. Ende is goetgevonden, nadien hy langen tijt te voren in dienste ghewest is, dat men sal omhoren [2]) voor hem nae [3]) een beropinge, of dat hij met hulpe van PETER EEVERARDT zyn sake selfs bij den H.H. Staten sal mogen achtervolgen.

---

[1]) »etc. heeft men eerst — senden" H heeft in plaats hiervan: »is ghevraecht, off niet goet en ware te gaen by den president van der Myle om te vernemen, wat in dese ende andere saecken der kercken, hem aenghedient, ghedaen sy. Ende is sulcx goetghevonden ende syn daertoe ghedeputeert D. Corputius, Petrus Everart, ende Joannes Leo. Ende naerdien dat men verstondt den 2 September, dat mynheeren Staten vergadert waren, ende men hope hadde van yedt goets uyt te richten, syn ghedeputeert ende uytghesonden aen mynheeren Staten in den Hage D. Arnoldus Cornelii, Petrus Everaert, Petrus Cornelii ende Johan van Campen met brieven van credentie, om dese saecke te vervorderen, waervan het rappoort hiernaer art. 66 sal gestelt worden". [2]) »omhoren" M heeft »aenhouden". [3]) »nae" M heeft »om".

48.

[*Onordeningen ter Goude.*] — Is oock geproponeert den handel van der Goude int stuck van de opneminge der lidtmaten der ghemeynte int annoteren der kinderen, die ten doope gebrocht werden, als vorder int aentekenen der houwelicken, leere des Catechismi, confirmatie der ouderlingen ende diaconen [1]), nalatinge der kercklicke vergaderingen, afweringe der armen, die met attestatie komen, gebruick des boecks Hermanni Herbers etc. [2]). Van dewelcke saken Tijlmannus Cupus, gedeputeerde des classis van der Goude, gevraegt zynde, heeft hem beswaert gevonden ende begheerde niet in deser sake te verandtworden [3]), niet begherende zijn medebroeders te beschuldigen, ende vorder dat de sake bij hem ende anderen dienaren [4]) in cleijnen getalle in den classe niet en konde geremedieert worden. Ende is geresolveert dese sake op te leggen den gedeputeerden in der sake tot Moordrecht om die te verhandelen. Hetsij dat de classe sulx vereijsche of anderssins, sullen sij evenwel haeren last achtervolgen. De credentie sal schrijven Niclaes van Dam.

49.

[*Particuliere questien synodi nationalis.*] — Overmits dat oock die particuliere questien des nationalen synodi in sGravenhaghe in dese vergaderinge gerequireert worden, ende dat Wernerus Helmichius scriba gewest is desselven synodi, is raedtsam gevonden aen hem te schrijven om dieselve herwarts te senden, et scribet scriba synodi.

50.

[Jacobus Loeff.] — Belangende Jacobum Loef, dienar tot Symonshaven, die dor ouderdom ende anderssins onbequaem is om langer den dienst des woorts Gods te bedienen, is geachtet bij den synode, dat de classe, daeronder hij sorteert, sal haer officie aen hem doen, ende indien hij alsdan onbequaem sal zijn [5]), ende hij een conventuale ghewest is eertijts, dat hij met hulpe zyns classis om alimentatie by den H.H. Staten aenhoude.

51.

[Caspar Venraet.] — Caspar Venraedt, alsoo hij eertijts hondert gul-

[1]) »confirmatie — diaconen" ontbr. in I. [2]) »etc." H heeft »ende dat Everardus gepoocht heeft, alsoo men seydt ende bevonden werdt, uyt den classe van Leyden te trecken dry dienaren ende die te brenghen in den classe van der Goude sonder des classis weten". [3]) »ende begheerde — verandtworden" ontbr. in I. [4]) »dienaren" ontbr. in I. [5]) »zijn" H heeft »syn tot den dienst des woorts".

den bij den H.H Staten gecregen heeft, mits dat hij wt den lande vertrecken soude, ende na desen evenwel gebleven is ende, daer hij by den classe van der Goude van zijnen dienste was afgestelt, wederom tot Meerkercke in dienste des woorts onordentelicken gekomen is, ende nu bij den classe van Gorchum van den dienst tot Meerkerck verlaten, versoeckt daerom wederom te mogen hebben in zijnen ouderdom onderhoudt bij den Staten; acht de sijnode, indien hij ijet vorder by den H H Staten kan gecrijgen, dat hij selfs daerom sal mogen aenhouden ende hem by Petrum Eeverardt adresseren.

52.

[Hugo Dircxsz *ende* Merten Jansz.] — Hugo Dircxz, dienar tot Bleeswick, alsoo hij bij den classe van Schielandt van zijnen dienst aldaer was verlaten ende gedestitueert om leere ende wandels wille, ende versochte bij den synode gerecommandeert te zyn, dewyle hij onbequaem was van wegen zyn memorie tot den dienste, ende is geremitteert aen zynen classe. Desgelijcken eenen Marten Jans [1]) is gerenvoieert aen zijnen classe om met hem nae conscientie te handelen.

53.

[*Beruchtichde van bloetschande ende by der justitie losgelaten.*] — Belangende eenen persoon van bloetschande beruchtiget ende daerom gevangen zijnde, wederom losgelaten, is gevraegt, wat met sulck eenen te doen sij om hem wederom tot den nachtmal toe te laten. Is geresolveert, dat nadien veel geruchts van hem ghewest is, hij bescheijdt sal brengen van de justitie hem bij deselve gheabsolveert te zijn. Ende men sal hem op zijn conscientie van dese sake vermanen ende den Heere bevelen ende hiervan volgens opt stichtelickste der ghemeynte te kennen te gheven.

54.

[*Beruchtichde met syns wyffs nichte.*] — Berorende vorder een persoon, die met zijn wijfs nichte beruchtiget is ende heeft hiervan vant stathuijs laten publiceren tot zijner purge, ende niemandt gekomen en is om hem te beschuldigen, bekennende nochtans dat die voorsz. nichte in absentie zyns wijfs op zyn bedde met hem gelegen hebbe om zijns crancken kindts willen, acht de synode, dat denselven persoon der kercke behoort te voldoen.

---

[1]) Tusschen »Marten Jans" en »is" heeft H nog »oock onbequaem om ouderdom ende onwetentheydts halven".

55.

[Caspar Coolhaes.] — Is mede verhaelt in den synode van Caspar Coolhase, alsdat hij wederom gepredict hadde. Ende is voorghelesen die schultbekenninge desselven ende voort wat met hem in den nationalen synode verhandelt is worden ende bevonden [1]), dat hij met zyn schultbekenninge als lidtmate der ghemeynte soude ontfangen worden tot den aventmale, maer belangende zijnen dienst, dat hij een half jaer ad lectiones theologicas in de universiteijt gaen soude ende indien hij daernae beropinge soude crijghen, dat men met hem handelen sal nae wtwijsen van de alghemeijne kerckenordeninge, in synodo nationali in sGravenhaghe beslooten, wtghenomen dat hy oock gehouden sal zyn goede attestatie aengaende zijn leere van de professeurs aldaer te vertoonen Ende is geresolveert, nadien dat dese sake noch in den keerckenraedt noch in den classe van Hooch-Rhijnlandt verhandelt en was, dat de classe haer behoorlicke officie hierinne doen sal, ende indien dat ijet verder te doen is, dat se alsdan haer adressere aen den classe synodal [2]).

56.

[*Catechismus* Canisii *geleert.*] — Alsoo men oock verstont, dat Wilhelmus Assendelft binnen Leijden leerde den catechismum Petri Canisii, ende datter noch andere zyn in andere plaetsen, die tselfde doen, is den synode verclaert worden, hoe dat den president ende raden van den Provincialen Rade [3]) van Hollandt den dienaren [4]), vergadert zynde in den Haghe omtrent voor Pinxteren van desen jare, dattet [5]) Hof begheert hant te houden [6]) aen de kerckenordeninge. Ende waer de dienaren bij haerselven ende by den overheden niet en konden wtrichten, dat sij den president ende raden tselfde te kennen gheven ende sullen dieselfde daerinne versien ende hanthouden [7]).

57.

[Petrus Hackius.] — Is oock te kennen gegheven, hoe dat Petrus Hackius, gesuspendeert zynde van sijnen dienste, alle goede vermaninge des kerckenraedts ende des classis tot Leyden, voort alle goede discipline ende kerckenordeninge verachtet, lastert ende scheldet sowel met woorden als met der daet, ende bovendien noch boven de suspensie gepredict heeft ende zijn kindt tot Wassenar laten doopen. Sal de classe

[1]) »wat met hem — bevonden" ontbr. in I. [2]) »synodal" H heeft »die van weghen des synodi hiertoe sal ghedeputeert worden". [3]) »Rade" L en M hebben »Hoove". [4]) »den dienaren" ontbr. in H. [5]) »dattet" I, L en N hebben »verclaert hadden, dattet". [6]) »dattet — houden" M heeft »hadden belooft, dat het Hoff soude hand houden". [7]) »ende hanthouden" ontbr. in M.

na de meijninge des synodi ende kerckenordeninge voortaen haer devoor doen, ende des noodich zijnde te hulpe nemen de classe, die van den synode daertoe gheordoneert sal zijn.

58.

[*Classe van Leyden in twee classen by provisie ghedeelt.*] — Is mede te kennen gegheven van de scheydinge des classis van Leijden in Hooge ende Leech Rijnlandt, by de classe voorsz. ghedaen, ende hoe dat Everardus Bomelius, dienar ter Goude, wt den name des classis van der Goude aen den classe van Leijden geschreven hadde (welcken brief ghelesen wert) begherende, dat de dienaren ende kercken tot Waddinxveen, Reewick ende Buscop souden mogen komen onder de classe van der Goude etc., waervan verclaert is opt aenhouden des synodi by den gedeputeerden desselven classis, dat de classe daervan niet en weet, maer dat veelmeer de classe daerteghen gewest sy. Ende is geresolveert, dat de synode tevreden is, dat dese scheijdinge geschieden sal bij provisie den tijt van een jaer om te versoecken sonder prejuditie des synodi, mits dat Johannes Nobelius, dienar tot Coudekercke (waervan D. Platevoet, dienar tot Leijden, verclaerde hem ghenen last te hebben) bijgevoegt sal worden den kercken van Leege Rhijnlandt. Ende sullen sorteren onder Leege Rynlandt dese kercken: Alphen, Japswou, Homade, Leemuyden, der Aer, Rynsaterwou, Nieuweveen, Sevenhoven, Swamerdam, Arlanderveen, Niecop, Norden, Calslaken, Coudekerck, Buscop, Waddinxveen ende Reewick; ende onder Hooch Rhijnlandt sullen sorteren de kercken tot Leijden, Reijnsborch, Haesserswoue, Benthusen, Voorschoten, Catwick, Nortwick, Sassem, Voorhout, Lis, Hellegom, Wermont, Soterwou; mits dat elck int syne evenwel alle nersticheyt sal aenwenden in tghene by hen te doen is, ende gewogen [1]) zijn ghelijck andere classen haere onkosten te dragen. Ende indien dat bevonden sal worden dese scheijdinge niet stichtelick noch profijtelick te wesen, sal in den synode naestkomende hierinne versien mogen worden, nadat men sal bevinden nutte ende noodich te zyn, alsoock van Joanne Nobelio ende de kercke tot Coudekerck, nu den kercken van Leech Rynlandt bijgevoegt.

59.

[*Questie van licenten.*] — Alsoo in der stadt van Bommel questie gevallen is onder den lidtmaten der ghemeynte van de licenten ende [2]) overt wtvoren van eenige coopmanschappen ende waren [3]), bij mynheeren

[1]) »gewogen" I en M hebben »gehouden". [2]) »quaestie — ende" H heeft »onder de borgherye, daeronder eenighe syn gheweest van der kercken, ten beyden syden questie gevallen is". [3]) »ende waren" ontbr. in L en N.

Staten toegelaten [1]), volgende de lysten daeraf gemaeckt; de eene parthije sustinerende, dat sulx wel mochte geschijeden, mits de overheijt sulx goetvindet ende oock tot des landts oorbar noodich achtet, ende dat sij haer daerinne niet en konden vergrijpen, dewijle dat sij de lijste waren volgende; de andere parthije daerenteghen sustinerende, dat sulx zeer schadelick was ende dat sij haer wel verzekert hielden, wanneer de heeren Staten die gelegentheyt des viandts wisten, dat sij selfs souden verstaen tselfde tot schade des landts te strecken, ende of men wilde seggen, dat sulx als een nootwendich quaet soude moeten geschieden ende om een beter soude moten toeghelaten worden, so was haere meijninge, dat tselfde eenen christen niet vrije en stont ende dat hij hem dies behoorde te onthouden, want niemandt met het consent der overheijdt, twelck sij tot licente gegheven hebben, daertoe gedwongen wert; soo ist geschiet, dat den kerckenraedt van Bomel, over dese sake beswaert zijnde om den lidtmaten der kercke te raden, dewijle dattet aventmal des Heeren hierom stillestont, in aller stilheijt hebben tsamengeroepen haeren classem ende hebben met denselven raet ghenomen, welcke parthye in dese sake recht hadde. De classe in eenvoudt de sake overwegende, heeft gheoordelt te verstaen, dattet eenen christen niet toeghelaten en sij sulcke koopmanschap ende wtvoringe te doen, houdende dattet strijt met der natuire, dewelcke leert, dat men den viant niet en behoort te stercken teghen die men behoort voor te staen, oock mede dat Godes heijlige name daermede staet verkortet te worden wanneer den viandt, in zijner grooter noodt gesterckt zijnde, met groter cracht ende gewelt het evangelium sal vervolgen. Ende meynden daerenboven, dat wel eenige exempelen in der h. schriftuire souden zyn te vinden, by dewelcke bewesen mochte worden, dattet niet gheoorloft en is, maar niettemin de sake vindende van grooten gewichte en hebben eijndelick niet konnen resolveren, maer hebben de sake gestelt aen den synode particulier, op desen vergadert binnen Delft. Soo ist dat de dienaren deser vergaderinge dese sake van hoogen gewichte bevinden ende en konnen daeromme ditmael oock volcomelicken niet resolveeren. Maer overmits dat dese questie soveel onruste bij hooge ende leeghe in den lande causeert ende dat de luiden hierinne malcandren so qualick konnen verstaen ende de predicanten aen de eene ende aen de andere sijde van wegen deser sake beschuldiget werden, heeft de synode hooch nodich geachtet, dat men dese sake opt allereerste [2]) aen den Staten Generael ende Particulier ende daer men eenige wtkomste soude mogen vinden, sal remonstreren, opdat men dor overweginge

[1]) »toegelaten" H heeft »toeghelaten op licenten". [2]) »allereerste" L heeft »alderernste ende aldereerste".

der saken moge weeten, wat men schuldich is te besluijten om de lieden in hare conscientien te onderrichten. Daerentuschen sullen alle predicanten wel doen ende eenen ieglicken vermanen hen hierinne met stilheijt te dragen, dat sij haren naesten niet ontstichten.

60.

[*Swaricheden pro memorie gheconcipieert voor de ghedeputeerde deses synodi by den overheden te vervorderen.*] — Zijn verder gestelt ende pro memorie geconcipieert zekere swaricheden van de bevestinge der kercken-ordeninge ende onderhoudinge derselven, van de academie tot Leyden, van de schoolen ende schoolordeninge, van den druck ende verkopen van allerleije boecken [1]), van de gelijckheyt van feestdaghen, vast ende bidtdaghen, wtschrijven ende onderhouden derselve, van de sake der kercke tot Woorden, van de veelvoudige swaricheden in houwelixsaken ende om houwelicxrichters te stellen ende voort van andere saken den houwelicke aengaende, als de ondertrouwe ende dergelycken, daervan in de placaten nijet gedecideert en is, item van de reparatien der tempelen, van de rekeningen ende bedieningen der armengoeden, middelen tot de onkosten der synoden, remedie van de sonden, die in den landen omgaen, strijdende teghen de heijlige gheboden Godes, van dat de officieren gheen achtinge nemen op goede ordeningen, van de augmentatie des stipendii der dienaren, van de alimentatie der weduwen ende der oude dienaren, onbequaem zynde tot den dienste, van de superstitien des pausdoms, eeden by mannewaerheijt, vrijheijdt der dootslageren ende dergelijcken, welcke swaricheden den gedeputeerden in handen gestelt zyn te vervorderen, mits dat de classe elck int haere letten op die gebreken, die notoor zijn, ende so noch eenige vordere zyn, hen aen te wijsen ende toe te schrijven.

61.

[*De weduwe* Arnoldi Embricensis *van haren achterwesen.*] — De weduwe Arnoldi Embricensis heeft geschreven aen de vergaderinge des synodi van haere achterwesen van wegen haers mans dienste ende oock aen Hieronimo Hortensio. Ende is last gegheven den classen van den Haghe met Hortensio te handelen ende den classi van Gorchum te handelen met den schoutet tot Leerdam om na de sake te vernemen ende doen na behooren, ghelijck oock deselve classe doen sal aen het vrouken van Buijren in de sake des onderhouts der dienaren, onder hare jurisdictie resorterende.

[1]) »boecken". H heeft »quade boecken".

62.

[*Syn Excellentie toe te spreecken.*] — Is gevraegt, wat te doen sij opt schrijven van zyn Excellentie den grave van Leijcester, ghedaen aen den dienaren in Zuijthollandt, aenbiedende hen zyn goede [1]) faveur ende hulpe, ende is goetgevonden, dat eenige sullen gedeputeert worden wt dese vergaderinge, die met die van Noorthollant zyn Excellentie saluteren ende dancken ende voorts bidden, dat zyn Excellentie ghelieve oock haere Majesteyt van weghen der dienaren te bedancken, aenbiedende den bereyden goetwilligen dienst ende gehoorsamheyt der dienaren aen zyn Excellentie ende voornaemlick aan haere Majesteyt neffens haeren ghebeden tot Godt voor deselve te presenteren, biddende zijn Excellentie die kercken van Zuythollant als oock int ghemeyn in dese gheunieerde Nederlantsche provincien gerecommandeert te willen houden.

63.

[*Handelinghe, ghedaen by seeckere dienaren, verschreven by mynheeren Staten.*] — Zijn volgens voorghelesen ende gerapporteert tot den synode de handelinge, gedaen by zekere dienaren nopende het schrijven eens briefs bij advys van mijnheeren Staten aen haere Majesteyt ende aen zyn Excellentie, waerop de dienaren van Zuijthollant, als voorsz. is, antworde ontfangen hadden, mitsgaders de handelingen, ghedaen by den dienaren van Zuijt ende Noorthollant bij mijnheeren Staten in den Haghe omtrent in Maijo voor Pinxteren vorschreven, metsgaders de handelinge der gedeputeerden derselven, met dewelcke dese synode haer wel gecontenteert gehouden heeft.

64.

[*Ghedeputeerde deses synodi ende die hen bygevoecht syn.*] — Ende want verclaert is worden, hoe dat de particuliere synode van Noorthollandt verordineert hadde de kercken tot Haerlem ende Alemar om tghene van haerentwegen bij zijn Excellentie ende den Staten te doene was, twee wt den haeren te committeeren om tselfde te vervorderen, mits hen oversendende haere gravamina etc., heeft oock dese synode goet ende noodich geachtet niet alleen in zeekere swaricheden maer oock in die dingen, die voorvallen ende noodich zijn met der haeste ghedaen te worden, te deputeeren eenighe, die ofte alleen int haere ofte hen bijgevoegt bij die gedeputeerde van Noorthollant, die de voorvallende swaricheden sullen last hebben te verrichten. Ende zyn daertoe verkoren D. Arnol-

[1]) »goede" L. en N hebben »genaede".

dus Cornelii ende Henricus Corputius, denwelcken die poincten ende swaricheden, die men sal vinden ofte noodich te zyn souden mogen bevonden worden, in handen sullen gestelt zijn om die te expedieren, daert sal noodich zijn ende behooren, mits dat hen tot haere hulpe ende om haer met denselven te beraden zyn bijgevoegt wt den classe van den Haghe: Libertus Fraxinus [1]), wt den classe van Leyden: Mattheus Platevoet, wt den classe van Roterdam: Casparus Swerinchusius, wt den classe van den Brijl: Niclaes van Dam [2]), wt den classe van Gorchum: Joannes Leo, wt den classe van der Goude: Henricus Caesarius, ende wt den classe van Leech-Rhynlandt Joannes Nobelius, die sij sullen mogen beschrijven ende ontbieden ofte die naestghesetene ofte die al te samen, nadat sy den noodt sullen bevinden te vereijschen, ende van haere handelingen tot den naestvolgende synoden te rapporteeren [3]).

65.

[*Saecken te dirigeren aen den president.*] — Is bij desen oock te kennen gegheven, indien dat bij eenighen, onder desen synode resorterende, politijcke onordeninghen, dienende tot quetsinge der eere Godes, ghemeijne eerbarheijt ende stichtinge, bevonden worden, om daerinne geremedieert te worden [4]) haere overheden int particulier met vrientschap te versoecken, ende indien dat sulx niet en helpt, het begheeren te zyn des praesidenten ende der provinciale raden hen sulx te kennen te gheven, ende sullen haere Eedl. daerinne versien ende remedieeren.

66 [5]).

[*Saecke* Everhardi Blockhoven *ende des kerckenraets van Hoesden.*] — Dewijle dat oock voorghekomen was desen synode die sake differentiael tusschen Gerhardum Blockhoven, predicant tot Hoesden, ende den

---

[1]) »wt — Fraxinus" ontbr. in L en N. [2]) »wt den classe v. d. Brijl — van Dam" ontbr. in L en N. [3]) »rapporteeren" L heeft »vernemen ende rapport doen". [4]) »om — worden" ontbr. in M. [5]) Dit art. is in H art. 67, omdat daar een art. 66, dat in al de andere codd. ontbreekt, voorkomt van den volgenden inhoud: »*Augmentatie des stipendii ten minsten voor een jaer.* — Hebben gerelateert die ghesanten des particularen synodi, art. 46 in desen geroert, ende hebben verclaert, dat nadien sy by mynheeren Staten verhoort waren, ter andtwoorde ghecreghen hadden, dat mynheeren Staten, hadde het moghelycken gheweest, daerinne souden versien hebben, hen aensegghende, dat die dienaren hen ten minsten dit jaer van de augmentatie des stipendii souden verseeckert houden, waervan de ghesanten deses synodi hare E. bedanckten, ende hebben voort aenghehouden om continuatie der augmentatie voortaen int generael, twelck aennemen dat hare E. in deliberatie ghenomen hebben, verclarende niet te sullen scheyden, voor ende aleer dat in dese saecke, den dienaren aengaende, ghedaen, ten minsten voor dit jaer, soude syn, van alles goede hope ghevende etc." Vgl. hierbij art. 46, noot 1.

kerckenraedt aldaer, heeft dese vergaderinge die sake overleggende aen wedersijden, naedat sij by zeker bewijs ende mondelinge verhoringe verstaen heeft, gesententieert [1]) dat GERHARDUS BLOCKHOVEN van den dienste tot Hoesden sal verlaten zyn ende hem van predicken aldaer ende andere plaetsen onthouden, totdat die restende verschillige saken, die de synode in surchanse gestelt heeft, naerder voor den gedeputeerden derselve sullen afgehandelt zijn nae inhoudt van breedere acten, hiervan zijnde besonder geschreeven. Ende is raedtsam bevonden midlertijt, dat aen HENRICUM VELLEMIUM, dienar des woordts Gods tot Gorchum, sal geschreven [2]) worden, naestkomende Sondach tot Hoesden te predicken ende voort in de sake aldaer tbeste te doen, twelck geschiet is.

67. [3])

[*Uytschryvinghe des naesten synodi particularis.*] — Die wtschrijvinge des naesten particularen synodi sal doen ende last hebben die kercke ende classe van den Haghe, dewelcke oock sal opsichte nemen ende remedieren die dingen, daerin de andere classen niet en doen of konnen doen.

[*Censura ende de acten ghelesen.*] — Censura [4]) morum is gehouden ende dese acten, voorghelesen zijnde, zijn geapprobeert ende den Heere gedanckt.

68. [5])

[*Besluydt.*] — Ende nadien dat die vergaderinge deses sijnodi, dienaren des woorts Gods ende ouderlingen, des avents met malcandren waren etende, hebben mijnheeren van Delft haer vereert met ses stadtkannen wijns, [6]), waervan [7]) die vergaderinge gesonden heeft zekere dienaren wt het midden van haer ende hebben mynheeren hoochlick bedanckt ende hebben volgens aen malcandren een vrientlick afgescheydt ghenomen,

[1]) »gesententieert" L heeft »gepresenteert". [2]) »geschreven" H heeft »ghe-schreven ende hem belastet". [3]) »67" H heeft »68". [4]) »Censura". Hier begint in L art. 68. [5]) In plaats van dit art. 68 heeft H het volgende (dat daar met hetgeen hier onder art. 67 voorkomt één art. uitmaakt): »*Besluydt.* Ende naerdien dat de vergaderinghe deses synodi gheeyndiget was, heeft de vergaderinghe aen mynheeren de magistraet van Delft ghesonden, derselve bedanckende, dat se deser vergaderinghe plaetse verleent hadde dese vergaderinghe te houden ende haer van de saecken der kercken in desen gheroert te bespreecken. Ende naerdien die dienaren ende ouderlinghen deser vergaderinghe waren by malcanderen des avondts den tweeden Septembris, vriendelyck met malcanderen het avondteten houdende, hebben mynheeren van Delft voorsz. de vergaderinghe midts sendende de ses stadts kannen wyns vereert, ende syn alsoo volghens die dienaren ende ouderlinghen voorsz., aen malcanderen oorloff nemende, ghescheyden. Aldus ghedaen ende gheeyndighet binnen Delft desen 3en Septembris anno 1587." [6]) »stadtkannen wijns" L heeft »kannen stadtswijn". [7]) »waervan" M heeft »waerom".

malcandren den Heere bevelende. Aldus ghedaen tot Delft den 3 Septembris anno 1587.

Onderstondt
Henricus Corputius [1]) ende
Caspar Swerinchusius [2]).

Copie.

De Staten van Hollandt, aenmerckende het ernstich vervolch van weghen den predicanten ten platten lande binnen desen quartiere van Suydthollandt ghedaen, ten eynde haerluyden jaerlyckxsche incomsten ende stipendium elcx, over vele jaren toeghevoecht tot IIcXL ponden van XL grooten sjaers, ten tyde als alsulcke dierte in den lande niet en was als daernaer is gheresen, soude moghen worden verhoocht, sulcx dat deselffde dienaren daerop souden moghen leven sonder verder in verloop van schulden te moeten vallen ofte den Staten om eenighe voordere extraordinarissche subsidie molesteren; hebben de Staten nietteghenstaende de groote belastinghe van den lande ende oock van den comptoire, daeruyt de verhooginghe ghedaen ende vervallen sullen moeten werden, omme voor teerste te verhoeden het voorder vervolch ten platten lande voornoemt, verclaert, gheconsenteert ende gheordonneert, verclaren, consenteren ende ordonneren by desen, dat de ontfangher Cornelis van Coolwyck tot behoeff van allen den predicanten, ten platten lande gheseten ende onder synen ontfanck begrepen, voor den teghenwoordighen loopenden jare 1587 sal betalinghe doen, in de plaetse van de vóornoemde IIcXL £, ter somme van IIIc £ van XL grooten, waertoe oock behoorlycke ordonnantie verleent sal worden, uytgesondert den predicanten, die binnen desen jare 87 extraordinarie subsidie tot XL ghelycke £ is geaccordeert, die hen daermede sullen laten ghenoeghen. Ende sooverre eenighe dienaren min extraordinarie binnen desen jare souden ontfanghen hebben, sal tselffde by den voornoemden ontfangher worden ghesuppleeert ter voorsz. somme van XL £ toe, ten eynde alle den dienaren ten platten lande als vooren tot ghelycke somme elcx verhooghinghe ghedaen mach worden, waertoe mede behoorlycke ordonnantie verleent sal worden. Gheschreven in den Haghe den 5en Septembris anno 1587. Ende was onderteeckent

[1]) »Henricus Corputius" H heeft »Heyndrick van Corput, predicant des h. evangelii tot Dordrecht, tot beleydinghe deser vergaderinghe gheordonneert synde."
[2]) »Caspar Swerinchusius" H heeft »Caspar Swerinckhusius, minister ecclesiae Roterodami, bij de vergaderinghe gheordonneert de verhandelde saecken op te teeckenen".

JOHAN PAULI, ADRIAEN VAN BERCKENROE, D. JANSZ JONCK. Noch legher stondt: ter ordonnantie van de heeren Staten, ende ondergheteeckent DE RECHTERE etc.

Acta synodi particularis der classen van Zuythollant tot Schidam den 30 *Augusti anno* 1588.

1.

Nae aenroepinge des naems Gods zyn vercoren tot praesidem D. JEREMIAS BASTINGIUS, s. theologiae doctor ende dinaer des godlycken worts tot Doerdrecht, tot assessorem PETRUM CARPENTIER, dinaer des wort Gods tot Schidam, ende tot scribam synodi CASPAER SWERENKHUYSIUS, dinaer tot Rotterdam.

2.

Die dinaeren des worts Gods ende ouderlinghen deses synodi met behoerlycke credentiebrieven ende met instructie zyn deesen navolgenden: wt den classe van Dordrecht: D. JEREMIAS BASTINGIUS, sacre doctor theol. ende dinaer des woerts Gods tot Doerdrecht, LIVINUS VAN DEN BORINE, diner des worts in Gerttruydenberch, JOANNES BISCOPIUS, dinaer des wort Gods tot Riderkercke, ende ADRIAEN JANSZ, ouderlinck tot Dordrecht; wt den classe van Leyden: D. WALTERUS DE ROOI, dienaer des worts Gods tot Leyden, ende WILHELMUS DE HASE tot Rynsborch; wt den classe van Delf: dominus PETRUS JOHANNIS, dinaer tot Delft, ARNOLDUS HERMANNI, dinaer des wort Gods tot Vlerdingen, ende GODOFRIDUS PETRI BEAMON [1]), ouderlinck tot Delft; wt den classe van den Hage: D. BERNAERDUS LA FALIE, dinaer des woerts Gods in den Hage, JERONIMUS VERSELIUS, dinaer des worts Gods tot Schevelingen, ADRIAEN AERTSEN, ouderlinck in den Hage, DIRCK CORNELISEN, ouderlinck tot Monster; wt den classe van den Briel: D. EGIDIUS JOANNIS FRISIUS, dinaer des woert Gods ten Briel, ARNOLDUS ARNOLDI, dienaer in Middelhernisse, PETER JACOBSZ, ouderlinck ten Briel; wt den classe van Gorcom: D. THOMAS SPRANCKHUYSIUS, dinaer tot Gorckum, WILHELMUS OOSTERZEEUS, dinaer des woert Gods tot Horn, WELHELMUS NIGER tot di Cuelenborch, HERMAN SCHUL, dinaer des worts tot Noordeloes; wt den classe van Leech Rynlant: D. ROBERTUS DE RIDDERE, dinaer des wort Gods tot Nicoop, ende PETRUS WASSIUS, dinaer tot Woubrug [2]); wt den classe van der Goude: HERMANNUS HERBERTI ende met hem HENRIC MAULT (gecompareert voer eenen tyt in hare saken, gelyck hiernaer volgen

[1]) »Beamon". Zoo schijnt er te staan. H. echter heeft »Beeman" en L en N hebben »Bemon", terwijl M de plaats, waar deze naam moest staan, oningevuld gelaten heeft. [2]) »Woubrug" H heeft »Jabswouw"

sal), dinaer des Godswort ende ouderlinck ter Goude, met THOMA BRUSSCHEMIO, dinaer des wort Gods tot Ouderkerken; wt den classe van Rotterdam: D. PETRUS CARPENTARIUS, dinaer tot Schidam, PETRUS CORNELII, dinaer des worts Gods tot Delffhaven, CASPAER SWERENKHUUSIUS, dinaer tot Rotterdam, ende PETRUS TAURINUS, dinaer tot Schidam, in plaetse van een ouderlinck.

3.

Dat by sommige classen geen ouderlingh oft oock geen vier personen op deesen synodus gecomen zyn, daervan hebben zy gedaen noetsakelycke excuse sonder dit in consequentie te willen trecken.

4.

Die credentiebrieven sijn den dinaren des wort Gods ende ouderlingen affgeeyscht ende gelesen. Maer alsoe by den classe van Gorckom swaricheyt geroert was in hare credentiebrief van de oncosten te vervallen om met 4 personen deesen synode by te zyn, oft dat 2 van hen wederom souden mogen vertrecken, ende dat die andre 2 soude hebben dobbele stemmen, verclarende dat zy in den laestledene synodo niet meer dan twe personen wt den haren gesonden en hadden, sulcx niet wt cleynachtinge der vergaderinge ende kerckelycke ordere, maer om deese selve orsake geschiet te zyn, ende zyn die voersz. dinaeren, gesanten des classis voersz., remitteert tot het 5 articel des lestleden synodi tot Delfft ende wtgestelt tot op de aencoempste der gedeeputeerden desselven synodi, D. ARNOLDI CORNELII ende HENRICI CORPUTII, dinaer des wort Gods tot Delft ende Dordrecht respectivelycken, om rapport te doen, wat in deese ende andre saken, hen pro memorie by den synode opgeleyt, by hen gedaen was, ende is gestelt in der gesanten der classe van Gorcom vrijheyt alsdan naer behoren ende bevindinge der saken haer te mogen reguleren, mits dat hen ende andren oock beloeft is, dat de synodus sal scryven ende suppliceren aen den magistraten in de steden, daeronder dese synode resorteert, te willen den dinaren (die deese oncosten niet connen dragen) hierin te hulpe comen ende restitueren.

5.

Het is den synode voergedragen, dat den dinaeren wt den classe van Leyden van eenen LIVINO CABBELIAU, dienaer des woert Gods, by provisie geadmitteert tot Soeterwoude, aldaer wt den classe van Wttrecht gecomen sonder attestatie van zyn kercke ende classe, mits dat hy attestatie gehouden zoude zyn te brengen, dwelck niet geschiet is, daerover dat haer die tegenwordige dinaren beclagen ende geven te kennen, hoe dat by denselven LIVINUM niet alleen verscheyden missusen geperpetreert, meer oock tegensprekinge, int openbaer voer den volcke verlochenende de leere der heyliger triniteyt, gedaen waren ende dat hy van meyninge

was, dat men oock den kynderen het nachtmael soude geven ende dergelycken dwalingen ende misbruycken meer. Het is oock deselve Livinus gecompareert by deese vergaderinge des synodi ende heeft den synode voergestelt de vrage: Indien een dinaer des worts, op geen ander conditie aen syn kercke verbonden zynde dan van behoerlycke onderhout ende hy zonder weten zyns classis van zyn kercke zoude mogen orloff oft dimissie versoecken ende vercrygen, oft hy daermede misdaen hebbe tegen den 9 artyckel des generalen synodi? Ende is hem by den synodo affgefraget, oft hy yt meer hadde voer te stellen, sulcx te doen. Daerop hy hem weygerde, begerende eerst antwordt ende seggende, oft dat hy soude wederom henengaen, vandaer hy gecomen was, hetwelck den synodus vreempt bedunckte, en es hem geantwort, dat den synode alrede wel informatie hadde van zyn sake ende handel met de classe van Wtrecht ende met den classe van Leyden ende de kercke tot Soetterwoude, ende daerom niet van noden soedanigen vragen voer te stellen ende is geremitteert tot dat 9 artykel des generalen synodi selffs ende by den synodi vermaent ende bestraft van tgene by hem gedaen was, dat hy een jonck man zynde wel zoude toezien de kercke Gods niet te bedroeven oft te verstooren; waermeede hy van den synodo verlaten is worden. Ende is besloten, naedien de classe van Leyden hem alrede van zynen provisionelen dienst verlaten hadde, dat deselve voertaen met rechten ernst tegen alsulcken een sal handelen nae Gods wort tot zynder beterscap ende wechneminge der schandalen ende dat desen synode scryven sal aen de classe van Wttrecht ende die vermanen ende aen haer begeeren hant daeraen te willen houden oft anders te doen nae behoren.

6.

Daer is gecomen voer den synode Dionies van Walle, wonende tot Leyden, clachelyck te kennen gevende, hoe dat de Wederdooperen hem zyn wijf, genaempt Maeyken van Rebaus, met zyne kynderen nu an de 14 maenden ontvoert ende genomen hadden ende begeerden, indien deese vergaderinge daervan wetende hem conden aenwysinge doen van deselvige, sulcx te willen doen, oft naedien zij met haren wille tegen zynen danck van hem wech is ende blyft, dat hy vry van haer mochte zyn, allegerende den text Pauli [1]): Ist dat de ongelovige scheyde etc., ende dat hem hiervan tot gerustheyt zynder conscientie raet gegeven ende verclaringe gedaen mochte worden. Heeft de synode, verstaen hebbende, dat mynheeren der stat Leyden alrede in dese sake haer devoer gedaen hadden, goetgevonden ende hem ter antworde gegeven, dat men hier-

[1]) In marg.: »1 Cor. 7".

van sal scryven wt deesen synodo aen mynen heeren voernoemt om hem in dese sake te willen voerstaen ende helpen doer haere autoriteyt om alsulcken handel, menschendiverie niet ongelyck zynde ende strydende tegen alle ordere, te weren ende, alsoe die principael van de Wederdoperen, hebbende dese sake in andre plaetsen als Dordrecht, Haerlem ende elders meer gepleecht, wel wetende waer deese vrouwe is, blyckende bij goet getuychenisse van eene Neesken Backers ende een Peeter Backer, haren zoon, wonachtich tot Warmont, die wt sommige Doperen verstaen hebben, dat den voerscreven Dionies zyn huysvrouwe niet wederom soude hebben soelange zy vruchtbaer was, dat dese vrouwe met den clockengeslach ingeroepen mach worden, mets dat men oock aen de hoge overheyt sal hiervan remonstreren om daerin te versien ende te doen, als recht is ende behoerlyck. Maer aengaende de aengerode passagie des appostels seyt de synode dieselve een ander insien te hebben, ten respecte dat se is sprekende van den ongelovigen heydenen, zynde gans buyten Gods verbondt, dat ooc staet te ondersoecken, oft oock met der vrouwen haer ganschen wille zij ende dat meede sekeren tyt eerst moet tusschenbeyde lopen, eerdat zy een desertrix can verclaert worden, ende eyndelyck, dat deese sake sonder kennisse des politiqen richters niet kan affgedaen werden.

7.

Naedat Thomas Bruschenus opt scryven Everardi Bomelii, dinaer ter Goude, aen hem gedaen, in den synode geadmitteert was, zyn gecomen Harmanus Herberti, diner ter Goude, ende Henrick Mavult ouderlinck, ende hebben overgegeven haer credentie met restrictie, dat de synode de sake, voergevallen in de kercke tot Mordrecht, wilden laten berusten, persisterende de classe by hare resolutie, niettemin bereyt zynde (naedien de synode alrede in de handelinge deser sake gecomen was) documenten te geven van tgene by den classe van der Goude in der sake gedaen was, wel tevreden zynde, indien het mogelyck was, dat de synode tuschen de kercke ende de gerichte conden vrede maken ende dat een anderen dienaer by onderlinge bewillige van beyde paertyen sonder schade Florentii, door zekere contract aldaer bewillicht ende op sekere requeste by mynheeren Staten aldaer in possessie geconfirmeert, mochte beroepen worden, seggende in effect dat zy selfs de clause van restrictie, in haer credentie gestelt, niet en verstonden, overmits zy niet in classe geweest en hadden. Ende want by de kercke van Mordrecht noch aengehouden ende begeert wert, dat in dese sake versien, het recht der kercken ende goede orderinge onderhouden ende zy met eenen goeden dienaer versorcht mochten worden, soe heeft de synode affgevraecht den gedeputeerden in dese sake wt last des laste gehouden synodi tot Delft (tot

deeser vergaderinge onboden zynde) ende vorts oock dengenen, die wt de classe van de Goude aen deser vergaderinge gesonden waren, wat by hen in dese sake gedaen was. Ende hebben de gedeeputeerde des laesten synodi tot Delft particularis verclaert, dat by hen in de classe van der Goude tot Schoonhoven versproken was ende oock by denselven classe goetgevonden (dewelck zij oock bekenden), dat noch de dinaer wt der Sluys noch Florentius Marcus tot Mordrecht soude beroepen worden, maer een nautralen oft onnbekenden (gelyck oock Florentius selffs op den tyt verclaerde, dat hy selffs niet en begeerden te comen) ende sulcx met onderlinge advies des magistraets ende der kerken, maer alsoe de classe verstaen hadde (alsoe de gedeeputeerde Harmannus Herberts en Henric Mault daertegen seyden) dat de kercke tot Mordrecht eevenwel soude doende syn om den dienaer van der Sluys te beroepen (waeraen zy meenden geen quaet te doen, overmits de schoudt geseyt hadde hem eevenveel te zyn, wier quam) soe heeft de classis Florentium aldaer gesonden ende aengestelt. Maer alzoe de kercke tot Mordrecht hierin niet tevreden en was, heeft de classe soe wt dringende orsaken als oock den negen ende twyntichsten Martii wt de vergaderinge der dinaren ende wt elcke classe van Suythollant, bescreven synde tot Rotterdam, gearbeyt de sake te apposeren ende makende zeecker accoort met somige van der voernaempste der kercken voersz. om Florentium Marci tot een dienaer te behouden, ten was eenige mercklycke swaricheyt met hem voerviel, hem alsdan te transferieren. Maer het is hierdeur noch meerder onrust gecauseert, soedat niet alleen de diaconie aen den gesthuysmeesteren aldaer tot op deesen getransfereert (dwelck Mavult zeijde geschiet te zyn, omdat de diaconen niet en wilden om Florentii wille omgaen) ende bij den gerechte door sekere requeste by den heeren Staten vercregen, dat Florentius doer den balliu van Schielant bevesticht zoude werden. Al hetwelcke den synode verstaen hebbende ende ziende, dat dese sake in deese vergaderinge niet en conden affgehandelt worden, heeft deselve goetgevonden te deputeeren wederom seekere personen als namelyck D. Bastingium, Petrum Carpentarium, Peetrum Joannes ende Bernaerdum de la Falije, dinaren respective tot Dort, Delft, Schidam ende Hage, hen last gevende dat zij met der classe van der Goude (doch dat de classe niet doen en sal sonder haerlider advies ende consent) sullen handelen tot Mordrecht by den gerechten ende der kerken aldaer tot vrede ende eenicheyt derselver, ten eynde dat Florentius getransfereert ende by onderlinge advys aen wedersyden een ander bequaem dienaer aldaer wt den classe oft andersins, alsoet sal stichtelyck wesen, beroepen ende ingestelt mach worden. Maer indien dat den voersz. gedeeputeerde ende classe deese sake alsoe niet en soude connen eijndigen, is hen last gegeven sulcx bij de hoge overheyt te versoecken.

8.

Alzoe oock HERMANNUS HERBERTS, dienaer te Goude, tot deese synode met credentie van den classe gesonden was, maer de synode tegen hem hadde verscheyden swaricheden ende differenten om zyn boecks wille, inhoudende veel fauten ende erroren (alsoe de synode verstondt), strydende tegen de waerheyt des geloeffs ende christelycke religie, ende daerom veroorsaeckt was hem niet toe te laten tot deeser vergaderinge als een lit derselver (naedien dat hetgeene hem in synodo generalli in den Hage opgelyt was, by hem niet was naegecomen) totdat hy genochtsame satisfactie van zynen boecke zoude gedaen hebben, soe is HERMANNO, comende aen deese vergaderinge, affgevracht wat in zyn sake achtervolgende dat besluyt des synodi voersz. gedaen was. Waervan hy verclaerde, dat D. ADRIANO SARRAVIA, die proffessor hadde gewest tot Leyden, beloeft was puncten ende tegenstellingen toe te senden, daerop hy zyn verclaringe zouden doen, maer dat hy geen ontfangen en hadde, alzoe hy conden bewysen, vertoonende zyne brieffen, ende was daerin alsnoch tevreden ende presenteerden zyn verclaringe te doen mits dat men hem in handen souden stellen soe hetgene by REYNERO DONTECLOCK oft by andre in zynen boecke bevonden ende exserpeert soude mogen zyn, nochtans met sulcke conditie dat hy niet en begeerden aff te wijken int minsten van dat in synodo generali besloten was, daervan hy protesteerde ende versochte mede hem tyt gestelt te worden, in denwelcken hy zyn verclaringe bequaemlic soude mogen doen ende, die gedaen zynde, dengenen, die daertoe gedeputeert zyn, in handen te stellen om die te overzien. Ende wert gerepeteert soe by HERMANNO voersz. als oock by HENREC MAVULT, ouderlync, dat hy overtuycht zynde beryt was zyn revocatie opentelyc te doen.

9.

Ende want by HERMANNO HERBERTS verclaert wert, dat hy, overtuycht zijnde met Gods wort, revocatie wilden doen ende hem des niet schamen, oock openbaerlick ende in druck, soe heeft de vergaderinge deses synodi hem gepresenteert puncten der dwalingen wt zijnen boeck aen te wijsen ende mondelyck met hem te confereren. Maer is hetselve by hem ende den ouderlinck affgeslagen ende verclaert sulcx haer meyninge niet te zyn. Ooc heeft dese synode, verstaen hebbende seekere propoesten, dat hem ontraden was by mynheeren der stat Goude tot deeser vergaderinge niet te comen, als diewelcke niet by bewillige van mynheeren Staten en geschieden ende by dewelcke hy niet dan tot zynen naedeel hadde te verwachten, hem vermaent mynheeren van der Goude hiervan, gelyck hij schuldich was, beeter te berichten, naedien hy anders bevon-

den hadde, ende de particuliere synode nooyt verbooden zynde ordinarie gelyck de classen tot zeekere tyden ende jaerlycx gehouden worden. Ende vorder belangende Reynerum Donteclock, die voerscheyden propoesten tegen hem gehadt hadde soe doer schriven als mondelinge (waervan Hermannus hem wilden beclagen) verstondt dese synode daerin by Reijnerum voersz. niet dan de eere Gods ende tot ontlastinge synder concienten gesocht te syn, waervan Hermannus onderricht synde tselve heeft aengenomen.

10.

Dewyle dan het nodich was om voerstants wille der waerheyt, glorie ende eere Gods ende stichtinge zynder kerken, als oock om te volcomen het besluyt des generalen synodi ende hetgeen Hermannus presenteerde ende ooc hem opgeleyt wert hem te voldoen, soe heeft deese synode geordinert ende opgeleyt D. Corputio, Petro Carpentario, Livino van den Borre ende Casparo Swerenkhuysio den boeck Hermanni te doersien ende tgeen zy bevynden ongegrondt ende werdich om aen te tekenen wt denselven boeck wttrecken ende sulcx D. Reynero Donteclock ten aldereersten toesenden om tselve tot een behorlycke ordeninge ende articulen te stellen ende den gedeputeerden des generalis synodi deese sake toesenden om Hermanno over te leveren.

11.

Ende naedemael dat somige van de gedeputeerden des synodi, als voersz. is, wt den lande vertrocken waren ende dat alleen D. Jeremias ende Helmichius noch praesent waren, zyn hen bygevoecht in deese sake, sonder nochtans den synodo generali te willen prejudiceren, D. Arnoldus Cornelii ende Andreas Hagius, aen denwelcken wt dese vergaderinge sal gescreven worden, ende by gebreke Hagii voersz. in zyn plaetse D. Fraxinus, die de verclaringe Hermanni gereet zijnde sullen oversien ende daerin doen, gelyck in synodo generali beslooten is.

12.

Nadien dan dat zeekere swaricheeden by den dienaren des worts ende ouderlingen deeses synodi gemoveert zyn belangende Hermannum Herbers, haren meededienaren ter Goude, over het wtgeven zyns boecx, geintytuleert Korte Verclaringe etc., met hetgeene daerby gevoecht is, waervan dat hem in synodo generali in den Hage ter presentie van mynheren van der Goude opgeleijt was, by hem niet en was geeffectueert ende naegecomen, soe ist dat Hermannus Herberts, hiervan gehoort zynde, zyne ontschuldinge voer deeser vergaderinge gedaen heft, doerdien dat D. Seravia, die professor was tot Leyden, hem beloeft hadde sekere

puncten ende tegenstellingen toe te senden, over dewelcke hy zyn verclaringe zoude doen, maer by SERAVIA vornoempt sulcx niet gedaen en was, ende want onder andre propoesten questie gemoveert wert, soe ymant HERMANNO conden overtuygen ende bewysen van enige puncten van dwalyngen in zynen boeck, dat hy daerover zyn schult soude willen bekennen ende revoceren. Hetwelck de vergaderinge verstaen hebbende, alsoft hy wel soude in een mondelinge conferentie hiervan willen comen, maer HERMANNUS niet van meynenge zynde aff te wyken van tgene hem in synodo generali was geordoneert om redene, die hy zeyde hem te moveren, soe heeft daerom deese synode particulier met hem gehandelt ende hem vermaent en belast, tgene hem in den generali synodo opgeleyt was ende lange voer deesen hadde behoren gedaen te zyn, ten aldereersten sal naecomen ende hem binnen genochsamen ende bequamen tijt (daervan hy verwettiget sal worden) verclaren in alsulcken forma, als op dien tyt in den generali synodi gevonden is ende geordinert, mits dat hem enige, daertoe by deese vergaderinge last hebbende, sekere puncten ende wat duister ende impertinent is in zynen boeck, hem ter hant stellen sullen ende daerop zyn verclaringe schriftelyck doen ende dengenen, die in synodo generali voersz. alsooc nu in plaetse dergenen, de van deselve geordineerde wt den lande vertrocken zyn, geordineert zynde hiervan last hebben om die te doersien, overgeven, ten eynde volgens daerin gedaen mach werden, alsoe tot Gods eere ende stichtinge zynder kercken (gelyck te voeren beslooten was) sal nut bevonden worden. Al hetwelc HERMANNO voergehouden zynde, hy daerin (als oock voerhenen) bewillicht ende tevreden gewest is, presenteerende ende belovende hem voertaen in alle stichtinge, vreede ende goede eenicheyt met andre classen ende kercken hem te dragen ende hem in kerckelycke vergaderinge te laten vynden ende alle goede ordeninge nae te comen, gelyck voerder in de acte in deese synodi wtgedruckt is. Aldus gedaen in deese vergaderinge der dinaren ende ouderlingen der classen ende kercken des particularen synodi van Suythollant, gehouden binnen Schidam anno 1588 den 31 Augusti. Ende onderstondt (alzoo copiee van deese acte HERMANNO is gegeven) JEREMIAS BASTINGIUS, verbi minister Dordracenae ecclesiae, electus synodi praeses, ende CASPAR SWERENCHUYSIUS, minister Rotterdam, scriba

13.

Entlycken is HERMANUS HERBERTI tot deese vergaderinge gecomen ende ontfangen hebbende by geschriften de resolutie des synodi heeft hy verclaert, ende alzoe hy seyde met waerheijt, dat hy wel een boeck wtgegeven hadde ende dat sommige vrouwen ende mannen verstonden, alsoft

hy van de gemeijne kerken [verscheyden] [1]) was in der leere ten respecte zyns boecx, diewelcke hy zeyde by hen vermaent te zyn haer van der kercken niet aff te scheyden, ende voerder hem selfs aengaende int stuc der Justificatie, dat den presedent VAN DER MIJLE daervan hem wt de Institutie CALVINI [onderwysinghe] [1]) gedaen hadde ende hy daerin gerust zij ende sulcke leere CALVINI van sulcken articule recht houde ende hope daerby te blyven, seggende in effect, dat hy het goede ende wat met der waerheyt bestaet hetzij wt CALVINI, DAVID JORIS, HENRIC NICOLAES oft andre [wie die syn] [1]) anneme sonder hem aen eenige te bynden, mits ooc dat hy de leere CALVINI in alle stucken niet conden toestaen, belovende hem nochtans alsoe te vertoonen in zyn verclaringen, dat hy zoecke de eere Gods ende eenicheyt der kercken, verclarende [2]) soe hy eenigen onrecht bedacht hadde ende een schalcke ooge tusschen beyde geloopen was, biddende hem sulcks te willen ten besten houden. Ende is hem ter antworde gegeven, dat hy wel conde bedencken, indien dat vroukens alsulcken bedenken van synen boeck genomen hebben, veel meer sulcx by andre geschiet te zyn, hem vermanende int neerstich lesen ende int nadencken der Institutie CALVINI te continueren ende hem alsoe te bewysen, dat sulcx inderdaet mach gespuert worden.

14.

Die gravamina sullen voertaen in tyts by den classe overgesonden werden aen den classe synodale, opdat deselve in tyts aen alle classen mogen copie senden ende de classen, hiervan gedelibereert hebbende, hare gesanten tot het synode instructie in tyts mogen medegeven.

15.

Sal oock de classe, die de wtschryvinge der synodi doen sal, in toecomende tyden haer benerstigen de wtscrijvingen [te doen] [1]) in tyts by twe maenden van te voeren ende ooc alsoe, de gravamina ontfangen hebbende, met den aldereersten den classen toe te senden.

16.

Indien oock van enige particulire personen in den gravaminibus swaerheyden sullen voervallen aen te teckenen, sullen de classen voersichtelyck toesien, dat zy de sake claer ende grondelycken wtdrucken, maer den naem des persoens sullen zij tot op den synode verswijgen.

17

Het is ooc [belast] [1]) den classen die visitatie, propositien ende wat

[1]) Aangevuld uit H. [2]) »verclarende" H. heeft »ende oock."

voerder meer in den 29 artyckel synodi tot Delft geordineert ende beslooten is, neerstelycken te onderhouden ende te effectueeren. Ende sullen hiervan de inspectie hebben in de classe van den Briel Egidius Joannis Frisius ende Peeter Hasart [in den classe van Gorchum Joannes Leo ende Wilhelmus Oosterseus, in den classe van Dort D. Bastingius ende Joannes Levinus, in den classe van der Goude Thomas Brusschenius ende Tilmannus Cupus, in den classe van Rotterdam Petrus Cornelii ende Cornelis ab Hille, in den classe van den Haghe Bernhardus la Faille ende Albertus van Schoonhoven, in den classe van Delft Peeter Janzen ende Petrus Coolwijck, in den classe van Leyden Waltherus de Roye ende Wilhelmus Commantius, in den classe van Leech-Rhynlandt Robbertus de Riddere ende Petrus Wassius]. [1])

18.

Is geordineert, dat men aen D. Corputium ende Joannem Milium sal oversenden de gedenckwerdige geschiedenissen ende stucken, by de gedeputeerden der classen aengeteykent, om die ordentlyck te registreren, tot welken eynden oock by de classe van Gorcom wt naem des synodi Geraerdus Swetenius tot Vianen sal gebeden worden syn memorien ende pampiren hen te communiceren.

19.

Overmits dat desordre bevonden wort in de bedininge des doops, soe is beslooten ende belast den classe met aller nersticheyt nae te comen dat formulaer van de bedininge des doops achtervolcht ende tuschen de predecatien ende gebeeden [de doop] [2]) bedient werde sonder te prejudiceren den kercken, die in de avontgebeden niet gewoen zyn te doopen.

20.

Die opteykeninge der namen der kynderen, die ten doop gebrocht worden, ende haer ouderen sal een ygelycke kercke arbeyden te werck gestelt worden.

21.

Het hebben Arnoldus Cornelii ende Corputius gerapportteert, wat by hen volgende haren last wt den naem des synodi gedaen was achtervolgende zeekere memorie, van sommige saken hen gegeven, waervan de synode haer bedanckt heft.

22.

Belangende de misbruycken, die in swange [gaen] [2]), is verclaert dat het

[1]) Aangevuld uit H. In onzen codex volgt op Hasart alleen »etc." [2]) Aangevuld uit H.

wel orber waer de particulare overheden hiervan aen te spreken ende te vermanen, maer is aengedint by den dienaren, dat sulcx by veelen gedaen was maer te vergeefs, overmits dat de dienaren sulx doende, daerdeur by den particulire overheden [in haet ende] [1]) indignatie comen, soedat ooc verstaen is, dat oock wel eenige soedanige overheden wel belooft hebben desen misbruycken te willen beletten ende daerin te versien maer niet gedaen maer arger naegevolcht is dan te voren, soedat oock by sommige wel gesecht is haren dinaren om deeser oorsaken wille hen quyt te maken, int heymelycken daerom arbeydende. Is daerom raetsaem bevonden bij remonstrantie hiervan te vertonen aen de H. Staten oft zyn Excellentie ende raden provinciael, dat zyn Excellentie ende Edelheden gelive hierin te versien ende ordre te stellen, goede opsicht nemende over de mindre overheden ende particulire officiren in steden ende dorpen, opdat de eere Gods gevordert ende de sonden ende onordentlyckheeden geweert mochten worden. tWelck om te vorderen ende te remonstreren zyn geordineert D. Tilius, Corputius ende Fraxinus ende sullen hen van andre kercken ende classen toegescreven worden de ombehorlyckheyden, die zij weten zeeker te zyn ende die zy connen staende houden, daertoe dat zij met deesen belast worden ende oock vryheyt hebben om andre dienaren te nemen tot herder helpe naer haerder discretie.

23.

Alzoe oock ontstichtinge was te bevreesen wt de partitie der classe van Hooch ende Leech-Rynlant, alhoewel dat in den eersten beginssel over tjaer over beyden zyden hierin was bewillicht ende in de particulari synodo de ordre gestelt, soe is evenwel goetgevonden, naedien hiervan quaestie gevallen was, dat voertaen de dienaer van Alphen ende Boscop sullen sorteeren onder den classe van Leyden ende sullen dit een jaer lanck versoecken ende beproeven, ende indien alsdan het niet sal nut oft stichtlyck zyn by advijs des synodi weder te samen sullen mogen comen. Ende sullen Alphen ende Boscop den oncost des classis tot het eynde deses tegenwordigen synodi helpen dragen ende daernae van de classe van Leech-Rijnlant gevryet zyn.

24.

Tnt stuc der translatien des bybels refereert haer de synode tot de resolutie, begrepen int 13 artycel des synodi tot Delft Ende wat voerder noch hiertoe sal nodich zyn, als scryvers te hebben ende dergelycken, laet dese synode tot discretie der gedeeputeerden, int articul geroert.

[1]) Aangevuld uit H.

Ende want tot tselve werck oock oncosten van node zyn, dat men hierom versoecke aen H. Staten, haer E. H. vertoonende, hoe nodich ende nut dat sulx zij, achtervolgende hierin het exempel Tholomei ende andre, die haer dese oncosten [te doen] [1]) niet gespaert te [2]) hebben, stellende voorts tot discretie deser sake, oft zy de oversettinge Tremelii oft de France, van desen jaer wtgegaen, hiertoe sullen nemen ende gebruycken.

25.

Ende want men wederom vernomen [heeft] [1]) veel misbruycks in de attestatien besonder der armen passanten te geschieden, is belast den kercken, dat zy den passanten ende litmaten, die vertrecken oft reijsen, niet dan om wichtige redenen ende orsaken hen te geven attestatie, daerin geteykent zy, vanwaer zy comen ende waerhenen zy willen, mits oock op den rugge stellende wat hen tot reysgelt tot sulcke plaetse zy medegegeven, dat ooc de attestatien onderteykent zyn ten minsten van twe dienaren oft een dienaer oft ouderlinck oft diacon met een cleyn kerckensignet, daer men dien bequamelycken kan hebben (tselve latende in de vryheyt der kercken), ondersegelt ofte beteijkent achtervolgende den 35 artykel des generalen synodi.

26.

Die augmentatie des stipendii der dienaren besonder ten platten landen, alreede by sommige in particulier versocht ende vercregen, is raetsaem bevonden, dat generalyken hierom aen den heren Staten versoeck by request gedaen sal worden wt den naeme deses synodi, remonstrerende hare Eedelheden den groten last ende noet der dienaren niet mogelyck te zyn, dat zy connen blyven ende eerlyck levende haren dinst waer te nemen, tenzij haer Eedelheden int gemeyn hierin versien ende versorgen sullen.

27.

Om te wege te brengen, dat kynderen ter studien souden mogen gehouden worden, is goetgevonden, dat men sommige vermogenden ende coopluyden sal toespreken om een buerse te maken tot onderhout derselven, dat oock int affsterven van enige alumnen andre weder in haer plaetse gerecommandeert worden, oock aen de H. Staten aenhouden, dat tot Leyden een collegium oft borse pauperum studiosorum et mediocrum mocht opgericht worden, alsmede dat de steeden, gelyck by zyn Excellentie hoger gedachtenisse ende den heeren Staten eertyts daervan met den steeden gehandelt is worden, sommige alumnos onderhouden.

28.

Het is D. presidi, Corputio, Tilio ende Fraxino opgeleyt, dat zy

[1]) Aangevuld uit H. [2]) »te" H heeft »en".

sullen sekere stucxkens, die in druck sullen mogen gegeven worden, ter gelegender tyt oversien wt den naem des synodi om ordentelyck die int licht te geven Tot welcken eynde sekere dienaren ende besondre die dienaren tot Delft gebeden zynde ende worden mits desen gebeeden haer best devoer, ende diligentie in dusdanige stuxken te willen doen tot nutticheyt der kercken Gods ende tegenstant der tegensprekeren. Ende want hiertoe oock oncosten souden mogen vallen, soe sal dees synode particulaer hen behulpsaem zyn, tsy in den provincionael oft nationael synoden, om daertoe te mogen comen ende die te vercrygen.

29.

Het heeft den here van Herp in daete den 28 Augusti 1588 gescreven aen deesen synode, wt scriftelycke bevel des kerkenraets tot Huesden te kennen gevende, hoe dat de classe van Gorcum Geraerdum Blockhoven, sonder eerst de sententie des synodi laestleden ende de gedeeputeerde voldaen te hebben, in den dinst des worts Gods gestelt hadde tot schandael van den swackgelovigen. Waerop de van de classe voersz. gehoort zynde, hebben vertoont een sciftelycke acte, ondergesegelt ende by Servatium Petri wt den naem des kerckenraets tot Huesden onderteykent, dat in dato den 27 ende 28 Augusti laestleden Thomas Spranchuysen was gecomen tot Huesden ende hadde aldaer gedaen de schultbekenninge Geraerdi Blockhoven by laste des classis ende oock den kerckenraet ende andre particulire personen gereconsilieert, daervan zy hem bedanckten. Daarby zij oock gevraecht zynde verclaerden, hoe dat Geraerdus Blockhoven voer den classe ter presentien van die van den kerckenraet tot Huesden syn schult weenende bekendt ende den classe voldaen hadde ende versoendt was, voer ende aleer hy in den dinste was toegelaten ende dat hiervan een schultbekentenisse was geconsipieert, diewelcke den H. van Herp gecommuniceert was, maer hy en hadde daervan geen contentement, ten was dat Geraerdus hem ooc by zyn Excellentie onschuldichde etc. Ende is de synode verwondert geweest over het scryven des heeren van Herp ende de acte van de kercke van Huesden malcandren contrarierende, waerom dat D. praesidi deeses synodi opgeleyt is met een credentie te gaen by den H. van Herp om met hem hiervan te communiceren, hem aenbiedende alle faveur ende adres des synodi doenlyck ende mogelyck zijnde. Oock is besloten, dat men sal scryven aen de kercke tot Huesden, dat de synode verstaen hevet van de voersz reconsiliatie Blockhovii met haer deur tuschenhandelinge des classis om daerin te willen continueren, oock aen Blockhovium selffs ende vermanende alles den vrede naetredinge [1]), hem voersichtelycken ende stich-

[1]) »vermanende — naetredinge" H. heeft »hem vermanende in alles den vrede na te jaghen".

telycken [draghende] [1]), hem wel wachtende van dusdanige voerdre moeite ende onruste, ende alsoe den H. VAN HERP noch onrust is in deese sake, hem scriftelyck oft mondelyck te bidden om hetgene hy hem geledeert heeft, hem te willen vergeven.

30.

Die classen hebben aengenomen ten behoeff van CASPAR WENRAET, out man ende onbequaem langer ten dinste des worts Gods, om hem in zyn ouderdom ende armoede te hulp te comen, tot zyn onderhoudt weekelyck wat toe te leggen, waerin zy by haere kercken het beste sullen doen Ende tgene hem sal toegeleyt worden, sal gesonden worden aen de kercke ter plaetsen hy is wonende, opdat deselve hem sulex voer ende naer wtreyke ende opsichte over hem nemen Tot welcken eynde aen de kercke van Wtricht, daer hy op deesen is wonende, sal gescreven worden. Dat men tot zynen behoeff sal connen hebben, sal aen de kercke tot Dordrecht gesonden worden, diet hem sal bescicken.

31.

ALBERTUS JANSZEN sal by de kercke van Rotterdam, gelyck voerhenen, noch sommige reysen vermaent worden ende by gebreke van beeteringe aen den classe van den Briel ende Goude overscryven om te doen volgens tgene te Delft in [synodo] [1]) particulari geslooten is.

32.

De sake JACOBI BLOEMESTEYN als oock THEODORI VALCK, des chrigspredicants onder den bootsgesellen ende crigsluyden, sal ter gelegender tyt, daervan geen beeterscap bevyndende, zyn Excellentie geremonstreert worden om die tot ordre geredigeert te worden.

33.

CHRISTIANUS SINAPIUS [heeft te kennen ghegeven] [1]), dat hem noch resteerden zeekere verschooten penningen van classe van der Goude, begeerende dat zyn reekeninge gehoort ende nae bevyndinge derselvigen wat billick soude zyn gedaen te worden ende is hem ter antworde gegeven, dat men hiervan den classe van der Goude sal belasten ende oock de gedeputeerde des classis tegenwordich zynde vermanen zyn reekeninge te aenhoren ende different tuschen hen te slichten, waertoe, indien zy hulp begeeren, sal hen georloft ende belast zyn [2]) daertoe ymant wt de naeste classe te nemen.

---

[1]) Aangevuld uit H. [2]) »indien zy — zyn" H. heeft »indien hy hulpe begeeren sal, hem gheoorloft ende belast is".

34.

Die onordentlyckheden in der kercken te Goude achtervolgende den 40 ende 48 artykel des lasten particularen synodi sullen die gedeeputeerde in sake tot Mordrecht ondersoecken ende arbeyden die gebeetert te worden, ende besonder die predicatie des Catechismi ende de opseggen desselven by den kynderen in de kercke, alsoock de formularen des doops ende avontmaels, belydinge des geloofs, verkysinge ende bevestinge jarelycx der ouderlingen ende diaconen, ende wat der saken meer aldaer sullen bevonden werden.

35.

Sullen oock de gedeeputeerden met hen aenhouden bij den classen op de kercke tot Nieuwerkercke nae die onordeninge, datter geen ouderlingen ende geen diaconen en zyn ende dergelycken, ondervragende om, indien datter yt gebreeckt, te remedieeren.

De sake Bulch is weder belast die van Dort om achtervolgende de synode te doen.

36.

D. Gualterus de Roey sal vernemen nae Hugo Dircxsz, oft hy geexaminiert zy ter presentien Trelcatii te Leyden.

37.

Caspar Coelhaes [is] [1]) bevonden boven hetgeen in artikel 55 in synodo particulari tot Delft verhaelt is, een distilierwaterboexken wtgegeven te hebben, in deswelken voerreden hij wederom saken gestelt heft, dienende tot naedeel van de gemeyne kercken in haere ordeninge. Ende is daerom opgeleyt Gualterum de Roey ende de Hase hem wt den naem des synodi te vermanen ende aenspreken, daertoe hen een credentie van deser vergaderinge sal gegeven worden. Ende sullen relateren haer wedervaren tot de gedeeputeerde des synodi om te doen nae bevyndinge der saecken nae behoeren.

38.

Gevraecht oft een dienaer sal vrystaen, dat hy sal mogen vreemde kynderen ende volck houden om winckelneeringe ende werck te doen ende selfs mede wercken, makende ende vercopende sulcken wercken, daer nochtans zyn kercke hem presenteert te helpe te comen desnoot zynde. En is geantwordt: neen, om der argernisse ende dat lichtelyck dien dinst daerdeur verhindert can worden. Oock de apostel 2 Them. 2 : 4 ende Syrach 38 : 25, 26 daertegen leeren ende [de apostelen] [1])

[1]) Aangevuld uit H.

Act. 6, die de bedininge der armen verlaten hebben, een nodige sake ende heylich werck dan dat zy in den dienst des worts souden belet worden.

39.

Noch is gevraecht, oft ooc een dinaer sal mogen des avonts extraordinarie, alst hem belieft, gaen vermaningge doen in den huysen wt der heyliger scrift, een text verclaren ende een psalm singgen. Is geantwort in deesen openbaren tyt niet soe stichtelyck te zyn, ende sal den dienaren des classis, dien het aengaet, credentie medegegeven worden om hem te vermanen ende met hem te handelen nae behoren.

40.

Die sake Seravia ende Wouwerii is raetsaem bevonden in deesen tyt te laten berusten, totdat meerder rust des lants ende beter geleegentheyt sal gegeven worden.

41.

Daer is advys gevraecht opt stuck vant naelaten om te leesen voer de gemeenten de namen dergeener, die eerstmael ten avontmael comen, hetwelcke in sommige kercken gedaen wert, daerover sommige ontrust waren, soedat oock dese sake voer den kerckenraet ende classe gecomen was. Ende heeft deesen synode geadvyseert, dat men sal scryven aen den dinaer derselver kercken, dat het beeter zij hierin stil te staen ende die te onvreden zyn onderrichten tot den nationalen synodo, overmits het in andre kercken niet geuseert en wert ende oock voer sommige oock soude mogen periculeus zyn oft schadelyck in der vyanden lande etc., totdat ordre hierin gestelt worde.

42.

De synode heeft oock geapprobeert die acte der classen tot Lyden over Livinum Cabbellaeu, hem affgestelt hebbende van zynen provisioneelen dinst tot Soeterwouwe. Ende heft de classe van Leyden vertoont sekere scrift, by Livino onderteijkent van inhout: dat Christus in derselver voegen wt het wesen oft substantie des H. Gests ontfangen is geweest van der eewicheyt aen soeveel zyn godtheyt aengaet, gelyck hy nae deselve natuere van den Vader van der eewicheyt gegenereert is geweest. Ende was onderteykent: Ic Livinus Cabbellau bekenne dit met Gods wort overeen te comen.

43.

Ende is van deese sake boven meer verhaelt ende aengeteykent.

44.

Nicolaus Ruyt is gecomen by den synode hem beclagende van de suspensie van zynen dienst tot Stolck by der Goude. Ende is deeser sake gestelt ter desisie der gedeeputeerde tot Mordrecht, overmits hy tverleden jaer het appel tot den synode hadden nagelaten doer raet der dienaren ter Goude [alsoo hy seyde] [1]) ende dat hy nu van deese sake den classe niet en hadde gewaerschout. Ende sal die classe eerstmael vergaderen ende in tyts den gedeputeerden laten weten.

45.

Dat oock Nicolaes Ruyt hem ingesteken hadde in den dinst tot Sluypic onder seker beroep van der overicheyt van der plaetsen hem tot een schoelmeester beroepen ende alsoe mede een dienaer met der tyt te hebben ende daerom te versoecken by den H. Staten, nochtans aldaer een wettigen ordinaris dinaer zynde. Soe is hy vermaent daervan te desisteren, overmits zyn provisionale beroepinge niet genoch en was ende dat hy, by den classe van der Goude gesuspendeert zynde, niet en behoerde in eens andren dinst in te cruypen, latende nietemin de orsake [der] [1]) suspentie ongedesideert ter tyt en wylen als voer etc.

46.

Ende want sommige dienaren niet en wonen by haren kercken ende oock niet en hebben bequaemheyt om te wonen, selden deselve besoecken, sullen de classen hierin nerstich opsicht nemen om deselve tot ordre brengen ende haer kercken waer te nemen.

47.

De lyckpredicen sullen de classen elck de hare vermanen nae te laten, totdat in den synode anders beslooten worde.

48.

Die classe synodale oft last hebbende om die naeste synode te beschryven [sal syn de classe van Leyden] [1]), diewelcke in voervallende sware saken sal mogen tot haer beroepen [eenighe] [1]) wt die twe naeste classen tot haren hulpe.

Aldus gedaen tot Schidam [den 2en Septem.] [1]) anno 1588.

Hieremias Bastingius, synodi hujus praeses.

Caspar Swerinchusius, minister ecclesiae Roterodami, scriba synodi.

[1]) Aangevuld uit H.

Acten des synode particuliers, gehouden bynnen der Goude den XXIX*en Augusti* XV^{C}LXXXIX.

Verkiesinge der persoonen tot moderatie der actie. — De synode partieulier van Suythollant, beschreven synde binnen der stadt van der Goude te compareren tegen den XXVIIIen Augusti, soe syn de predicanten ende ouderlingen nagenoempt verschenen by den anderen den XXIXen Augusti om hare actie te beginnen. Ende tgebedt gedaen synde, syn vercoren tot praeses oft actionis moderator Arnoldus Cornelii, tot assessor Casparus Swerinchuysen, tot scriba Henricus de Corput.

Commissarisen van syn Excellentie ende den heeren Staten ende hare commissie. — Syn in de vergaderinge gecompareert de heeren mrs. Geraerdt van den Wyngaerde, raedt ordinaris van den Hoogen Rade, ende Leonard Casembroot, raedt ordinaris in den Rade Provinciael, gecommitteert van syn Excellentie ende van mynen heeren Staten slants van Hollant, om desen synode te assisteren volgende de brieven van commissien, by hare E. overgegeven, die voorgelesen syn. De heeren gecommitteerde vertrocken een weinich uut de vergaderinge, dewyle de credentien der uutgesonden predicanten ende ouderlingen gelesen souden worden. Maer de synode, sich met den anderen besproken hebbende, vandt goet den heeren gecommitteerde aen te geven door Everhardum Bommelium ende Libertum Fraxinum, indien den heeren beliefde mede de credentien te hooren lesen, dat daeruut vernomen soude worden, dat de synode alleen vergadert was tot kerckelicke saecken, ende soeveel aenginck eenige andere puncten, in de commissie der heeren geruert, dat de synode sich daerna int scheiden van de heeren wel bespreken soude om daerna wat noodich ware inne te brengen. Soe syn de heeren gecommitteerde weder innegekeert.

Gedeputeerden der classen ende hare credentien. — Uut de classe van Dordrecht syn gecompareert: Henricus de Corput, Johannes Bisschop ende Johannes van Campen, predicanten tot Dordrecht, Riederkercke ende Beyerlant, overgevende hare credentien, ende opten middach is mede gecomen Mathys Gherytssen, ouderling tot Dordrecht.

Uut de classe van Delft: Arnoldus Cornelii, Winandus Beeckius, Johannes Bernardi, predicanten tot Delft, Soetermeer ende Nootdorp, met hare credentien, excuserende den ouderling van Delft Roland Carpentier met de siecte syns kints.

Uut de classe van Leyden, namelick uut het Hoochrynlantsche quartier: Gualterus Roy ende Guilielmus de Hase, predicanten tot Leyden ende Rynsborch, met hare credentien; ende uut den Neerrhynlantschen

quartier: Arnoldus Egidii ende Robertus de Ridder, predicanten tot Lamuyden ende Nieucoop, met hare credentien

Uut de classe van der Goude: Everhardus Bommelius, Andreas Stangerus, predicanten ter Goude ende Oudewater, ende met hen Henrick Mavult, ouderling ter Goude, met hare credentien.

Uut de classe van Rotterdam: Casparus Swerinchusius, Petrus Carpentarius ende Philippus Minel, predicanten tot Rotterdam, Schiedam ende Cralingen, ende met hen Peter Bisschop, ouderling tot Rotterdam, met hare credentien.

Uut de classe van Gorcum: Henricus Rolandus Vellenius ende Gerardus Swetenus, predicanten tot Gorcum ende Vianen, met hare credentien.

Uut de classe van den Briel: Nicolaus Dammius, Erasmus Puttaert ende Henricus Coesvelt, predicanten in den Briel, Plate ende Heenvliet, met Pieter Jacobssen, ouderling in den Briel, met hare credentien.

Uut de classe van sGravenhage: Libertus Fraxinus, Theodorus Petri, predicanten in sGravenhage ende Voorberch, ende Aernout Schroots, ouderling in den Hage, met hare credentien.

Excusatie van minder getal. — Die in minder getal verschenen syn dan na de kerckenordeninge, hebben hen ontschuldicht, dat de costen hen te swaer vallen, maer syn aengenomen sonder nochtans sulcke excusatie in consequentie te trecken. Ende syn de heeren gecommitteerde gebeden by mynen heeren Staten dbeste te doen, dat de costen des synode gevonden mochten werden.

Moordrecht. — Is verschenen Niclaes Cornelissen, ouderling van Moordrecht, welcke der vergaderinge syn versoeck ende credentie heeft doen overgeven. Is geantwoort, dat daerop ter gelegenheyt gelet soude werden. [1])

[1.] [2])

Acten gelesen. — Syn gelesen de acten des voorgaenden synode particuliers, gehouden te Schiedam, om daeruut te mercken, wat noch noodich is te verhandelen.

[2.]

Rappoort der inspecteurs over de classen. — Ende opt artickel, daer gesproken wort van de commissie, gegeven tot inspectie der classen,

[1]) Hierop volgde, wat echter doorgehaald is: »Is oock verschenen Caspar Veenraedt om syn saecke te recommanderen" [2]) De articuleering is ontleend aan H.

is ingebracht schriftelick rappoort D. Hieremiae Bastingii ende Joannis Levini, gedeputeerde over de inspectie der classe van Dordrecht. De gedeputeerde van Delft, Leyden, Rotterdam ende Briel hebben mede gerapporteert, dat hare classen haer devoor doen.

[3.]

De gedeputeerde van den Hage sullen schryven aen Bernardum la Faille ende Albertum Schoonhoven, gedeputeerde over de inspectie van de classe van sGravenhage, ten eynde sy haer rappoort nâ de waerheyt overseynden.

[4.]

Robertus de Riddere, mede gedeputeert over d'inspectie van het Neerrhynlantsche quartier, heeft gerapporteert, dat hare commissie by den haren niet en wert gerespecteert ende dat hy daerom goen rappoort weet te doen Everhardus Bommelius sal schryven aen Henricum Reinerî, dat hy morgen verschyne voor den synode ende medebrenge syne documenten, dienende tot syner beroepinge ende bevestinge in den dienst ter Aar int Neerrhynlantsche quartier.

Andreas Stangerus, mede gedeputeert over d'inspectie der classe van der Goude, heeft syn rappoort gedaen, datter gebreck is int bevorderen der propositien Ende is mede verhaelt, dat de Catechismus in der kercke van der Goude niet en wert gepredict.

[5.]

Rappoort dergenen, die tot de gedenckweerdige geschiedenissen gedeputeert syn. — Opt artickel van de gedenckweerdige geschiedenissen aen te teeckenen heeft Corputius voor hem ende voor Joanne Mylio gerapporteert, dat sy haer devoor hebben gedaen aen allen classen te schryven, maer dat hen noch niet en is overgesonden dan van de classe van Rotterdam. Evenwel dat de synode wel behoeft hare meyninge naerder te verclaren, wat gedenckweerdige geschiedenissen opgeteeckent sullen worden, de politycke ende ecclesiastique oft alleen de leste. Dat sy tot de eerste gans niet bequaem en syn als geen kennisse daeraf hebbende, ende soeverde de synode alleen meynt de ecclesiastique, dat hen daeraff eenige ordre oft instructie most gegeven worden, welcke indien hen te swaer soude syn na te comen, begeerde dat in sulcken gevalle daertoe bequamer souden worden gedeputeert Evenwel verhaelde gesien te hebben eene historie Laurentii Surii, item Etsingeri, gelyck dergelycke meer uutgegaen syn, daerinne de politycque ende ecclesiastique handelingen deser landen ende kercken verkeert ende vervalscht werden, daerdoor in andere landen ende koninckrycken der goeder saecken deser

landen ongunst toegedragen wort ende de blamatien der kercken gelooft werden tot grooten nadeele, biddende dat de heeren gecommitteerde op dese saecke wat letten wilden ende den heeren Staten deselve voordragen. Is oock goetgevonden, dat de gedeputeerde des synode hieraf sullen vermaen doen in hare remonstrantie.

[6.]

Rappoort der gedeputeerde des synode. — Opt artickel van de commissie, THOMAE TILIO, LIBERTO FRAXINO ende CORPUTIO in den voorgaenden synode gegeven, hebben de voorseyde FRAXINUS ende CORPUTIUS gerapporteert wat debvoor by hen gedaen is ende dat sy noch ter tyt, mits gebreck dat de classen hare doleancien ende bewys niet overgesonden en hebben, niet sunderlings hebben connen uutrichten dan alleen hen besproken met eenige heeren, hoe men de saecken, hen bevolen, best aenleggen soude mogen [1]).

[7.]

Van de collatie ende presentatie, die particuliere heeren pretenderen te hebben om kerckendieners te stellen. — Is gevraecht, hoe de heeren commissarisen verstonden het punct haerder commissie van de particuliere heeren Hebben verclaert diesaengaende met mynen heeren den Staten niet te hebben gecommuniceert, maer dat sy verstaen der heeren Staten meyninge te syn, onaengesien wat gerechticheyt de particuliere heeren mogen hebben off niet, dat evenwel hier in den synode niet en sal worden gedaen tot prejudicie van deselve particuliere heeren, maer heeft de synode yet daeraff te remonstreren, dat tselve evenwel mach geschieden. Is goetgevonden, dat de gedeputeerde des synode den heeren Staten mede sullen remonstreren, wat schade daeruut ontstaen soude, dat de collatie van de predigtampten soude staen aen de particuliere heeren, gelyck dat alreede in desen synode genoech voorgecomen is.

[8.]

Gedeputeerde van de magistraet van der Goude met de ontschuldinge des synode daertegen. — Syn totte synod gecomen d'eersame JACOB CLEMENSSEN ende GHERYT CORNELISSEN DE LANGE, gedeputeert van den borgermeesteren deser stede, soe hare E aengaven, hebbende in haren

[1]) Hierop volgde, wat doorgehaald is: »Na den middach is den heeren gecommitteerden voorgehouden, oft de meyninge harer commissie was alleen tot directie der saecken oft ooc mede om te hebben stemmen decisive. Daerop hare E. antwoorden, dat sy verstonden om te helpen assisteren alleen ende voorder te doen, wat in haer commissie is begrepen, maer dat sy hieraff met den heeren Staten geen communicatie hadden gehadt."

handen sekere commissien om by den synode present te syn ende te hooren wat daer verhandelt soude worden, genoechsaem te kennen gevende, dat den heeren alhier (doen sy geconsenteert hebben den synode hier te houden) sulex toegeseyt was. Gualterus Roy heeft verclaert, wat int consenteren van de plaetse sich toegedragen heeft. De saecke in beradinge geleyt synde, soe werde van den gedeputeerden der classen verclaert, dat sy geenen last en hebben totte synodale vergaderinge eenige gedeputeerde van particuliere magistraten toegelaten te worden; dat de synode niet aen en gaet de stadt van der Goude int particulier maer mede het gantsche quartier onder den Suythollantschen synode resorterende; dat in andere steden, daer de synoden gehouden syn voor dese tyt, noyt gedeputeerde van magistraten bygeseten hebben; dat syne Excellentie ende myne heeren Staten hier hebben hare commissarisen om alle suspicie te weeren ende de magistraten alhier uut haren middel Henrick Mavult, die als ouderling hier is gedeputeert; dat de gedeputeerde van de magistraet tegenwoordich oock niet en syn litmaten der kercken; ende dat de saecken, die hier verhandelt sullen werden, niet anders dan ecclesiastique en syn, waerop de heeren commissarisen gelast syn regaerd te nemen. Dit alles geconsidereert ende wat meer ende breeder is verhaelt, soe is goetgevonden, dat men de heeren magistraten alhier dienstelyck sal bidden dit te willen laten blyven, besonder nadien by syne Excellentie ende mynen heeren Staten (daer die van der Goude mede litmaten van syn) genoechsaem hierinne is voorsien, ende dat men wel tevreden is, indien ende wanneer de saecke Hermanni verhandelt sal werden, dat dan de gedeputeerde van de magistraet daerby sullen mogen syn als syne adjuncten, gelyck se in den Hage waren; voorder dat men de heeren magistraten sal onderrichten, dat de plaetse by den synode niet ingenomen en is noch iet gedaen tot verachtinge van de magistraet oft van yemanden alhier, maer dat men gemeynt heeft te doen by den heeren magistraten geaccordeert te syn, gelyck hen oock de plaetse geopent ende gewesen is worden, dat sy hen daeromme tselve niet qualick afnemen willen. [1])

De voorgestelde antwoort is den gedeputeerden van de magistraet in effect aengegeven ende daerby geseyt, indien hare E. de commissie, den heeren commissarisen by syne Excellentie ende mynen heeren Staten gegeven, begeerden te sien, dat men achtet hen dat niet geweigert en

---

[1]) Hierop volgde, wat doorgehaald is: »Maer indien dese bede ende antwoort den heeren magistraten niet en soude benuegen ende de synode niet en soude mogen genieten de vryheyt, die se in anderen steden heeft gehadt, soe is besloten, dat men alsdan de heeren magistraten sal bedancken ende bidden niet voor ongoet te willen nemen, dat de synode plaetse sal veranderen. D'eerste punct van".

sal worden. Niettemin dat de synode sal deputeren twee persoonen, die de heeren magistraten aenspreken sullen om hare E. te contenteren. Syn gedeputeert Arnoldus Cornelii ende Libertus Fraxinus. Ende soe is de synode voor ditmael gescheyden tot voorder bescheyt van de magistraet coomt [1]).

De gedeputeerde, by de heeren magistraten deser stede geweest synde, hebben gerapporteert, dat de borgermeesteren niet alle thuys en waren ende dat daeromme voor de wedercoompste van de twee absenten niet en conde eyntelick geresolveert worden, maer dat niettemin de synode middelertyt mochte voortgaen.

[9.]

Rappoort over de gedeputeerde tot de saecke van Moordrecht. — De saecke van Moordrecht is voorgenomen ende gehoort het rappoort, dwelck Caspar Swerinchuysen ende Peter Carpentier voor haer ende voor hare medegedeputeerde gedaen hebben van tgene tot noch toe in deser saecken voorgevallen is, oock mede wat de gedeputeerde van de classe van der Goude daertoe geseeght hebben. Ende voornemelick is in tselve verhael aengemerct het afscheydt, dwelck de gedeputeerde des synode metgaders die van den classe tsamentlick (Florentium aengaende) gemaect hebben in de classique vergaderinge tot Ouderkercke, als dat Florentius goetwillich van synen dienst tot Moordrecht afstaen soude ende dat hy met eenen anderen dienst ende de kercke met eenen anderen diener versorget soude worden. Soe vandt de synode goet, dat men dien wech noch ingaen soude ende tot dien beschryven die van den gerichte tot Moordrecht ende Gouderaeck, oock Florentium Marcum, predicant aldaer, ende die van den kerckenraet om te compareren [2]) met last van den haren, opdat de saecke alsoe tot een goeden eynde moge gebracht worden. De brieven syn geschreven ende gesonden.

[10.]

Henricus Renerus. Gerardus Douwe. — Henricus Reinerus, predicant tot Aar, is verschenen voor den synode ende na verhooringe der saecken tusschen hem ende Robbrecht de Riddere, gedeputeerde van de classe van Neerrhynlant, soe is goetgevonden Henricum voorgenoemt te vermanen, ende dat de classe sal vermanen Gerardum Douwe, van wegen dat hy Gerardus den voorsz. Henricum sonder hem met synen mede-

[1]) Hierop volgde, wat doorgehaald is: »Int delibereren over de saecke boven geruert werde mede verhaelt, dat den synode niet min vryheyt toecoompt, noch min vertrout behoort te worden dan den Wederdooperen, die hare vergaderinge sonder voorgaende consent houden ende geene gedeputeerde uut de magistraten ontfangen noch toelaten". [2]) Hierop volgde, wat doorgehaald is: »tegen morgen".

dieneren oft classe besproken te hebben opten stoel heeft gestelt. Gerardus Douwe, tot den synode ultimo Augusti (om andere saecke) comende, is van den synode selfs vermaent ende hy heeft syn excusatie gedaen.

[11.]

Schoonhoven. — Aengaende die van Schoonhoven hebben de gedeputeerde van de classe van der Goude aengegeven ende den synode gebeden te letten opt onordentlicke beroep, dwelck die van der kercke van Schoonhoven gedaen hebben op Lieven van den Borre, predicant was tot Geertruydenberge, met uutstootinge van den ordinaris dienaer Lamberto Jemmingio, ende opte blamatien, die sy uutgeven op de classe van der Goude, daerinne die van der classe haer begeeren te verantwoorden. Is voorgelesen een accoort, tusschen Lambertum Jemmingium ende den kerckenraedt ende magistraet van Schoonhoven ende tusschen denselven Lambertum ende Lieven van den Borre gemaect, daeruut verstaen werde, dat dese clachte Lambertum niet aen en gaet, maer dat de classe die saecke aenneempt ende voorstelt om des onordentlicken handels willen ende, soe syt noemden, propter malam consequentiam. Soe is goetgevonden den kerckenraedt van Schoonhoven metgaders Levinum van den Borre te verschryven voor den synode [1]) met behoorlicke credentie om de saeck af te handelen. Is geschreven.

[12.]

Rappoort der gedeputeerde over dboeck Hermanni Herberts. — Is goetgevonden voor te nemen de saecke Hermanni Herberts, ende heeft vooreerst Caspar Swerinchuysen (voor hem ende voor syne medegedeputeerde tot d'oversien des boecks Hermanni voorsz.) verclaert, wat in der saecken is gedaen Desgelycx heeft ook gedaen Renerus Donteclocke. Ende is goetgevonden Hermannum voor te laten komen om van hem te verstaen, wat hy gedaen heeft op tghene Renerus tegen syn boeck gestelt heeft, om daerna te doen wat behoorlick is.

[13.]

Franciscus Pithius *ende gedeputeerde van de Neerrhynlantsche classe.* — Franciscus Pithius, predicant tot Alfen, is verhoort in tghene hy claechde voorleden jaer synenthalven in den synode aengegeven te syn, ende daertegen syn verhoort de gedeputeerde van de Neerrhynlantsche classe. Maer int verhooren syn medegeruert eenige onordentlicheden, in den classe van Neerrhynlant voorgevallen. Na rype overlegginge is gesloten,

[1]) Hierop volgde, wat doorgehaald is: »tegen morgenavont oft overmorgen vroech".

dat de voorsoeninge tusschen Franciscum Pithium ende Robbrecht de Ridder hier geschieden sal, gelyck se geschiet is.

[14.]

Gedeputeerde om te beslichten de onordentlicheden, gevallen in den classe van Neerrhynlant. — Maer om de onordentlicheden, in den classe van Neerrhynlant gevallen, te verhooren ende te decideren metgaders om te letten, hoe de repartitie oft scheydinge der tween classen, Hooch ende Neerrhynlantsche, best sal mogen gedaen worden ende die te doen by provisie tot op den naesten synode, soe syn gedeputeert met authoriteyt van des synode wegen Libertus Fraxinus, Everhardus Bommelius, Henricus Corputius, Theodorus Petri ende Jan Bernaertssen om t'eenen gelegen dage de classe byeen te roepen ende op alles te helpen remedieren, tot welcke vergaderinge de classe van Hoochrynlant twee sal mogen deputeren om voor haer interest tot de repartitie te spreken ende den vyf gedeputeerde te kennen te geven wat van noode is, ende dat sy daerna twee uut haren middel sullen deputeren om by de classicque vergaderinge in Neerrhynlant te assisteren ende deselve met raedt ende goede vermaninge te mogen dienen tot onderhoudinge goeder ordre.

[15.]

Franciscus Pithius. — Is oock Franciscus Pithius van de sinode vermaent, overmits hy seer veel openbare predicatien alle weken in der kercken heeft, dat hy daeromme de huysvermaningen, daer de buerten by malcanderen komen (waerdoer opspraecke soude mogen rysen, gelyck men verstont alreede geresen te syn), voertaen opt allerstichtelicste ende mettertyt nalaten sal.

[16.]

Gheryt van Sweten. *Ameyden. Lexmont.* — Gheryt van Sweten, predicant van Vianen, heeft overgegeven een remonstrantie voor hem ende voor de schoolmeesters tot Vianen om te werden bevordert tot hare besoldinge. Werde te kennen gegeven, dat de classe van Gorcum hierover dicwils heeft gesuppliceert aen de Jonff. van Bronchorst ende Batenborch, vrouwe tot Vianen etc., maer dat sy tot noch toe niet en hebben konnen vercrygen. Soe heeft de synode goetgevonden, dat men van des synode wegen aen de heeren Staten suppliceren sal tot voordeel van den voorsz. Gheryt van Sweten. Desgelycken sal geschieden voor den predicant van Ameyden ende sal in de supplicatie mede geruert worden de saecke van den predicant van Lecxmont, die noch den pausdom toegedaen soude syn.

[17.]

Hermannus Herberts. — Hermannus Herberts, predicant ter Goude, is verschenen ende nadien hem was voorgedragen, wat hem nu te doen stont, namelick syn verclaringe over te geven, heeft geantwoort, dewyl eenige van de vergaderinge mogelick niet en syn geinformeert van tgene in sGravenhage in synode generael met hem a°. LXXXVI is gepasseert, dat hy daeromme begeert de acte daervan gelesen te worden. Dwelck geschiet synde heeft hy gevraecht, off des synode meeninge ware te blyven by tgene daer gedaen is, gelyck hy daerby gebleven is ende begeert te blyven, seggende dat hy niet een jota daeraff en begeert te wycken. Indien des synode meyninge anders ware, soe en begeerde hy niet in voorder handelinge te treden, maer moste doen soe hyt voor God wilde verantwoorden. De acten des particulieren synode te Schiedam voorgelesen synde, is daeruut bevonden, dat deselve synode insisteert in de handelinge des generalen synode ende is hem geseeght, dat de synode particulier wel verstaet, dat se niet en can (gelyck se niet en begeert) te veranderen wat de generael synode gedaen heeft, maer dat daertoe de synode generael verwacht soude moeten werden. Voorder heeft Hermannus hem beclaecht, dat hy gedreycht wort in den brieff, geschreven vooraen tschrift, dwelck hem overgesonden is, dat den handel van Dordrecht weder soude opgehaelt werden, indien syn verclaringe niet genoechsaem soude syn, dwelck hem onbillick docht. Corput heeft tot syn ontschuldinge daerop geantwoort, dat tselve sonder syn weten ende begeeren ende niet in syn respect geschreven is, want nadien de saecke te Dordrecht verdragen ende daeraff in den synode anno LXXXIII in sGravenhage vertooch gedaen was, daer Hermannus (door de magistraet van der Goude opgehouden synde, soe men doen verstont) niet en was gecomen, dat hy die saeck daerby heeft laten berusten, latende hem duncken onnoodich te syn de saeck van Dordrecht weder voor te halen, overmits Hermannus synen boeck daerna heeft uutgegeven, tegen denwelcken men nu in handelinge is. Hermannus heeft voort van den synode begeert te weten, oft dat stuck, dwelck hem overgegeven is, volcomelick inhoudt alle de impertinentien, duysterheden ende dolingen, die in syn boeck souden syn begrepen, dat hy dan bereyt is lectuere te doen van tgene hy daerop gestelt heeft. Maer indien de synode meynt noch yet meer tegen syn boeck te hebben, soe begeert hy tselve hem alnu mede aengewesen ende overgegeven te worden, opdat hy tselve al eensamentlick beantwoorden mach. Hierop syn gehoort Renerus Donteclocke ende de andere gedeputeerde, die syn boeck oversien hebben, welcke verclaerden, dat het niet alle int schrift, Hermanno overgegeven, begrepen is, wat impertinent, duyster ende dwaelachtich in synen boeck bevonden is, gelyck tschrift

datselve medebrengt, ende dat het soude syn een werck sonder eynde, indien men hem alles soude aenwysen, maer dat sy goetgevonden hebben hem dit over te geven tot dien eynde ende op die hope, dat wanneer hy hem daerop sal rondelick verclaert hebben, dat alsdan wel een middel gevonden sal worden door goede tsamensprekinge om tot een goet eynde ende eenicheyt te komen. De synode, dese verclaringe Reneri ende der gedeputeerde gehoort hebbende, heeft goetgevonden Hermanno te antwoorden, dat niet alle de dwaelachtige, duystere ende impertinente redenen ende woorden, in syn boeck bevonden, uutdruckelick hem toegesonden syn, maer dat nochtans de puncten, hem toegesonden, alle tgene dat dwaelachtich, duyster ende impertinent is alsoo vervaten ende begrypen, datter tot deselve gereduceert can worden, daeromme hy, in die hooftpuncten hemselven verclarende gesont te syn ende met de gemeene kercken te gevoelen, oock consequentelick van den broederen geachtet sal worden om te stooten al tgene daeraen dependeert. Is daeromme des synode besluyt, indien hy in dese puncten accordeert, dat van de andere met hem niet voorder gehandelt noch hy van den synode van deswegen gemoeyt en sal worden, latende niettemin eenen yegelicken christen de vryheyt om te begeeren van hem voldaen te syn op tgene hy hem als dwaelachtich voorhouden soude willen, gelyck hy selfs in synen boeck hem aengeboden heeft, ende dat mits tgene voorsz. de synode haer laet duncken, dat hy behoort syne verclaringe over te geven, opdat deselve met tgene hem toegesonden is den vier gedeputeerden (diet oversien sullen) mach toegesonden worden. Hermannus heeft geantwoort syn verclaringe gereet te syn, maer dat se noch eens uutgeschryven moste worden, opdat hy een goede copie voor hem mochte behouden, niettemin dat hy tevreden is, wanneer hem de gedeputeerde beschryven, hem acht dagen respyt gevende, dan tot hen te comen ende syne verclaringe over te geven. Soe is besloten, dat de vier gedeputeerde, D. Hieremias Bastingius, Wernerus Helmichius, Arnoldus Cornelii ende Libertus Fraxinus, bynnen vier weken sullen tot Leyden vergaderinge maecken ende Hermannum Herberts xiiii dagen te voren daertegens beschryven om te voldoen tgene voorgeruert is.

[18.]

Dit afgehandelt synde is uut de acte van den voorgaenden synode, die nu voorgelesen was, occasie genomen om met Hermanno te confereren van de boecken David Joris ende Henrick Niclaessen, dat die by den reyne scribenten geenssins en konnen noch en behooren vergeleken te worden, want deselve David Joris ende Henrick Niclaessen schriften allen christgeloovigen ende liefhebbers der waerheyt ende besondere den predicanten der reyner leere moeten in grooter horreur ende afkee-

ringe syn, dewyl deselve inhouden grouwelicke blasphemien ende lasteringen tegen den Sone Gods, christelicken geloove ende waerheyt der schriftueren, ende daeromme deselve, al ware daer oock wat goets onder vermengt, van den geloovigen niet en behooren gelesen te worden, want tgoet, dat daerinne soude mogen syn, daerinne niet en is gestelt op synen rechten sin noch tot eenigen anderen eynde dan om de eenvoudige met sulcken schyn beter te mogen bedriegen, daer ter contrarien de schriften der goede scribenten met grooten nut, tot verclaringe ende verstant der heyligen schriftueren mogen gelesen worden. Hierover syn veel propoosten over ende weder gevallen, bekennende Hermannus, dat hy met David Joris ende Henrick Niclaessen geen gemeynschap noch hem verbonden en heeft ende dat de waerheyt by hen niet en is, dewyl sy onder malcanderen oock strydich syn, maer dat hy hare schriften niet en begeert te verwerpen door sulck versoeck, als aen hem gedaen wort, opdat daerdoor niet en schyne, dat hy met haerlieden yet gemeyns hebbe, gelyck hem nagegeven wort etc. Viel ook conferentie van het schrift Reneri, dwelck Hermanno overgesonden is. Dewyl hy hem liet luyden, dat het des synode schrift was, soe verhaelde hem Corput, dat het niet en was des synode schrift ende werck, maer het werck Reneri Dontsclock, dwelck hy doch uut commissie des synode gestelt hadde ende hy Renerus ende de vier gedeputeerde des synode (die dboeck Hermanni oversien hadden) oversulcx schuldich waren te verantwoorden, gelyck sy tselve den oordeel des synode hadden onderworpen ende noch onderwerpen. Indien dan Hermannus van gelycken dede (seyde Renerus), soe soude de saecke ten eynde mogen komen.

[19.]

Guilielmus Varitius. — Is gethoont een remonstrantie Guilielmi Varitii, eertyts dienaer was van Wageningen, ende ommegevraecht off nergens eenige dienst was vacerende, soe en is geene voorgecomen.

[20.]

Moordrecht. — Syn gecompareert de schouteth van Moordrecht ende Claes Joosten, substituyt van den schouteth van Gouderaeck, Florentius Marcus, predicant, ende Claes Cornelissen, Peter Leyns ende Cornelis Pieterssen in den name der kercken tot Moordrecht, om tusschen hen gehandelt te worden tot nederlegginge des twists, tot Moordrecht gevallen. Ende na eenige propoosten over ende weder geboort, soe syn sy alle uutgestaen ende na deliberatie is Florentius Marcus innegeroepen ende syn hem voorgehouden de swaricheden, die door syne incoompst tot den dienst ende daerna gevallen syn, mede de inconvenienten, die noch voorder geschapen syn daeruut te rysen, dat hy daerom weldoen soude mits

selfs vrywillich affscheidende van den kerckendienst na vermogen des afscheydts, eertyts by den gedeputeerden des synode ende de classe van der Goude genomen ende by hemselfs ingewillicht. Florentius antwoorde tot afstandt alsoe niet te konnen bewilligen, ten ware de overheeren ende gerichten daerinne mede consenteerden, te min mits dat de heeren Staten hem in synen dienst hadden geconfirmeert. Maer na onderwysinge, onder andere dat het geschieden soude opt welbehagen van de ambochtsheeren, heeft hy begeert hem te beraden. Is daerna weder innegecomen ende heeft verclaert, dat hy (syne conscientie bedenckende ende overleggende de redenen, die hem voorgestelt syn) bereyt is vrywillich van den dienst af te staen ende dien te stellen in handen van de vergaderinge om eenen anderen bequamen dienaer daer te stellen, behoudelick dat men syner ingedachtich wil syn ende met onderhout ende weder met eenen dienst versorge, dewyl hy daer niet door hemselven is gecomen maer door de classe gestelt, biddende niettemin, indien by hem hierinne yet ware misdaen, hem tselve te goet te houden. Syn daerna innegeroepen die van den gerichte, dewelcke daertoe niet en wilden verstaen, dat Florentius van den dienst afscheyden soude, wilden hem behouden ende refereerden hen tot den brieff, welcken de heeren van der Goude als ambochtsheeren te Gouderaeck aen den heeren commissarisen hadden geschreven, die sy nu medegebracht hadden; niettemin wat haer ambochtsheeren deden, dat sy daer wel mede mosten tevreden syn. Daerna syn innegeroepen die van der kercke om hen te induceren, dat sy met Florentio wilden tevreden syn, maer en hebben geene inductien mogen helpen, overmits sy seeghden, dat hy haer tegen haren wille was opgedrongen, hoewel hy van te voren wel was geadverteert, dat sy hem niet en begeerden, met meer redenen, seggende evenwel bedructelick, indient anders niet syn en mochte, dat syt lyden mosten maer wel weten, dat niemant van der gemeente daerinne sal consenteren om hem te beroepen oft in syn beroep te consenteren. Baden daeromme, waert mogelick, dat hen een ander dienaer geconsenteert werde. Nadien dan op desen voet de eenicheyt niet en conde gevonden worden, soe syn de heeren commissarisen gebeden by den heeren magistraten dbeste te willen doen, ende syn uut den synode gedeputeert Henricus Vellenius ende Libertus Fraxinus om de magistraten deser stede te bidden, dat hare E. willen helpen de saecke tot eenen goeden eynde te brengen.

[21.]

Gerardus Horstius. — Is aengegeven uut den classe van Neerrhynlant, dat Gerardus Horstius nu veel maenden cranck is geweest ende daerinne continueert, alsoe dat hy tot synen dienst onbequaem is, ende dat daeromme van noode waer een ander dienaer gestelt ende met gagie versien werde

in syn plaetse geduerende den tyt syns levens, dwelc men vermoedet niet lang wesen en sal. Is geaccordeert, dat een request op des synode naem sal gemaect worden, ten eynde een ander diener met gagie werde versien ende de voorsz. Horst in syne crancheyt moge leven ende syn onderhout hebben.

[22.]

Caspar Veenraedt. — Caspar Veenraedts saeck is voorgedragen ende tot advys gegeven, dat de kercke, daer hy woont, hem wille onderstandt doen, gelyck anderen lidtmaten der kercken geschiet, ende indien dier kercke tselve te swaer soude vallen, dat sy by den benabuerden mach hulpe soecken, niettemin dat oock de kercken, die wat goets by den haren konnen vercrijgen, tselve onversocht sullen seynden oft doen seynden aen de kercke, daer hy woont.

[32.]

Jacob Bloemesteyn. — Jacob Bloemesteyn is verschenen ende verhoort. Begeerde dat men hem syn vorige sonden wilde vergeven, nadien hy nu lang genoech heeft gepeniteert, opdat hy weder ten dienst mach worden aengenomen. Men verstont, dat hy by die van Gorcum voor een lidtmaet weder aengenomen was. Na deliberatie is de voorsz Bloemesteyn voor eerst bestraft, dat hy, gedestitueert synde, uut eygene authoriteyt gepredict heeft ende hem noch niet en draecht, gelyct behoort. Is daerna vermaent, dat hy hem soude geven tot godsalige arbeyt ende leven, soo soude hem behoorlicke liefde bewesen ende op syn saecke voerder gelet worden, maer indien hy contrarie dede, dat men de saecke anders soude voornemen ende dat de heeren van den Rade de onordeninge niet en sullen toestaen.

[24.]

Moordrecht. — De heeren commissarisen hebben gerapporteert, dat sy de saecke van Moordrecht den pensionaris deser stede hebben gerecommandeert ende dat deselve belooft heeft dbeste by den heeren magistraten te doen. Is oock voorgestelt, dat mogelick de dienaers deser kercken hierinne yet ten besten souden mogen doen. Daerop is goetgevonden Hermannum Herberts ende Everhardum Bommelium mede te hooren, off sy een expedient middel wisten om de saecke neder te leggen Hebben voorgeslagen, dat goet ware by de magistraten alhier aen te houden dat daer een dienaer mochte gestelt werden, hare E aengenaem, meynende, dat Lambertus Jemmingius, nu ledich synde van den dienst van Schoonhoven, sulcke soude mogen syn, ende dat men by die van der kercken aenhielt, dat sy Lambertum beroepen wilden om alsoe eenic-

heyt te vinden. De saecke in beraedt geleydt is goetgevonden desen voorslach te beproeven ende dat tot dien eynde de voorsz. HERMANNUS hem sal vervoegen met de andere gedeputeerde VELLENIO ende FRAXINO by de magistraten te gaen. Dwelck geschiet is ende syn de heeren voor-eerst bedanct van des synode wegen van de plaetse, die se gegondt hebben, ende daerna gebeden belangende Moordrecht de handt daeraen te houden, dat de saecke met wechneminge FLORENTII ende instellinge LAMBERTI JEMMINGII tot eenen goeden eynde gebracht mach worden. De heeren hebben goede vertroostinge gegeven doch verclaert niet eyntelick te konnen doen dan met weten van de magistraet van Rotterdam, aen denwelcken hare E. schryven souden.

[25.]

Schoonhoven. — Syn verschenen de gedeputeerde van Schoonhoven met credentie, namelick ALBERTUS NIEUWPOORT, JAN ADRIAENSSEN ende HENRICK HENRICXZ, ende is de saecke van der verlatinge LAMBERTI JEMMINGII ende aenneminge LIEVENS VAN DEN BORRE tot den dienst der kercke van Schoonhoven aen wedersyden tusschen de gedeputeerde van de classe van der Goude ende de gedeputeerde des kerckenraets van Schoonhoven gedebatteert ende daerna overwogen ende goetgevonden, mitsdien de kerckenordeninge hierinne in alles niet en is gevolcht ende de saecke met de classe niet gecommuniceert, soe daer verordineert is, dat daeromme die van den kerckenraedt daerinne sullen vermaent worden ende dat mitsdien men verstaet nu goeden vrede ende eenicheyt in de kercke van Schoonhoven is, dat daeromme de beroepinge nu blyven sal, behoudelick dat LIEVEN VAN DEN BORRE oock gehoort sal worden in tghene dat tegen hem voorgebracht is, opdat, syn antwoort gehoort synde, gedaen worde na behooren. Syn die van Schoonhoven oock vermaent aengaende den brieff oft attestatie, die sy LAMBERTO gegeven hebben, dat men in sulcke attestatien altyt behoort de waerheyt waer te nemen, opdat, wanneer men den eenen vordert, de ander daerdoor niet ontholpen en worde.

Syn deselve parthyen oock verhoort aengaende de blamatien, daerover classe van der Goude claechde. Ende na sekere conferentien syn sy met malcanderen versoent ende tot vaste eenicheyt ende goede correspondentie met malcanderen te houden vermaent. Hieraf extract aen dien van Schoonhoven.

[26.]

ISEBRANT JANSSEN, *schoolmeester.* — ISEBRANT JANSSEN, nu schoolmeester opte Vaert by Utrecht, heeft overgegeven een remonstrantie om tot een

schoolmeester off sieckenbesoecker-ampt bevordert te worden, maer en is niet voorgevallen, daer hy soude mogen worden gerecommandeert.

[27.]

Schoonhoven. Lieven van den Borre. — Is gecompareert Lieven van den Borre, predicant beroepen tot Schoonhoven, ende tegen hem verhoort de gedeputeerde van de classe van der Goude. Na rype overlegginge der saecken is goetgevonden, hoewel men bevindt, dat de voorsz. Lieven den dienst niet en heeft geambieert ende dat hy heeft wederstaen, nochtans dewyl hy ten laesten hem heeft laten bewegen daer te predicken, eer de saecke met Lamberto heel afgedaen was, dat hy behalven syn ontschuldinge, die hy daerop gedaen heeft, nochtans vermaent sal werden, dat het goet ware hy tot den eynde in de weygeringe volstandich ware gebleven. Syn met den anderen versoent ende vermaent goede correspondentie in den classe met malcanderen tot stichtinge ende eenicheyt te houden. Hieraf extract Lieven van den Borre.

[28.]

Claes Ruyt. — Claes Ruyt, eertyts dienaer tot Stolwyck, is gecompareert met eenige van den gerichte ende van den bueren tot Sluypick ende is verhoort vooreerst tegen de gedeputeerde van de classe van der Goude aengaende de suspensie van synen dienst te Stolwyck. Ende na voorlesinge van verscheyden schriften ende acten, heeft de synode verclaert, alsoe Claes Ruyt noch bekende, dat hy den handel van de suspensie hadde laten vallen ende noch liet vallen, dat de gedeputeerde van de classe van der Goude hem sullen geven acte van de oorsaecken der suspensie, opdat hy synen naem ende faem mochte voorstaen in tghene arger van hem gedacht mach worden, als daerinne hy schuldich bevonden is. De acte is hem gegeven. In voorder getreden tot het tweede punct, dwelck Claes Ruyt hadde tegen Robbrecht de Ridder, maer als hy gehoort hadde de antwoort van Robbrecht de Ridder, soe heeft hy dat punct aengaende hem gecontenteert. Ten lesten is voorgenomen het derde punct, belangende den dienst te Slupick begonnen, ende syn tot dien eynde oversien de stucken, die Nicolaes Ruyt overgeleyt heeft, ende besondere de apostille van de heeren Staten, daermede hem den dienst by provisie toegestelt is. Soe heeft de synode, op al[le]s gelet hebbende, goetgevonden, nadien de saecke soeverde gecomen is, dat de voorsz. apostille van den Staten uutgebracht is ende daeromme de saecke te deser tyt niet geheel, totdat de heeren Staten beter sullen mogen onderricht worden, dat des voorsz Claes Ruyts predicatie vooreerst gehoort sal werden ende hy daerna ondervraecht van de kennisse, die hy heeft in Gods woort, om te weten hoe bequaem hy noch sy tot

den dienst des goddelicken woorts, item dat de vyff persoonen (die gedeputeert syn tot de Neerrhynlantsche cl. e te gaen) sullen vernemen na tgene Claes Ruyth den heeren Staten te kennen gegeven heeft ende by hem daer voortgebracht is, om daerna te bedencken, wat in deser saecken te doen sal syn. Daerna is Claes Ruyt innegeroepen ende vermaent, dat hy toesie selve niet schuldich te syn in tghene daermede hy andere belast heeft, dat [1]) hy synen medediener te Reewyck heeft beschuldicht sonder hem eenichsins te hebben vermaent ende dat men niet en bevindt, dat hy dese saeck ordentlick heeft aengevangen, dat hy daeromme voor toecomenden tyt hem beter dragen ende toesien soude hem christelick te quyten, soot eenen vromen predicant toestaet.

[29.]

De swaricheden aen den classen overgesonden. — Van de kerckenordeninge. — Syn voorgenomen de swaricheden, welcke aen allen classen syn overgesonden. Ende opt eerste articule, ruerende van de kerckenordeninge etc., is goetgevonden, alsoe dit niet alleen den kercken deses synode ende deser provincie aengaet, maer oock den kercken in de andere geunieerde provincien, ende overmits men mogelick niet soe haest tot een geauthoriseerde ordeninge soude konnen komen door redenen, die verhaelt waren, dat men daerom de saecke sal laten staen opten tegenwoordigen voet, totdat een synode generael vergadert worden oft andere beter gelegentheyt voorcomen sal. Evenwel dat daerentusschen een yegelick predicant ende ouderling voor synen persoon sal neersticheyt doen om de tegenwoordige ordeninge selfs te houden ende andere daartoe te vermanen ende mede gebruycken alle behoerlicke middelen, dat deselve onderhouden werde.

[30.]

Feestdagen, vastendagen, lycpredicatien ende bedieninge des doops. — Opt 11de articule aengaende de feestdagen is verhaelt, dat daeraff een placcaet is uutgegaen. Soe hebben de predicanten eensamentlick aengenomen neersticheyt te doen hen daerna te reguleren. Ende alsoe men verstaet, dat noch op eenige plaetsen opten Goeden Vrydach by nachte wort gepredict, soe heeft de synode dat onstichtlick verclaert ende dat daeromme de classe, daer sulcx geschiet, tselve weeren sal. Aengaende de vastendagen is goetgevonden diesaengaende een remonstrantie te maecken, die de gedeputeerde des synode aen de heeren Staten sullen overgeven, ten eynde de vastendagen op eenen dach gehouden

[1]) »heeft, dat". Tusschen deze twee woorden stond eerst nog: »dat sy de wolle soecken etc."

werden ende by tyden uutgeschreven werden aen alle officieren, oock van besondere heeren als Culenborch, Vianen, Beyerlant, Cloendert, Willemstadt etc. Ende alsoe men verstaet, dat de lycpredicken noch niet overal in desen synode en werden nagelaten, niettegenstaende men merct, dat veele menschen daerdoor in hare superstitien werden gevoedet ende mits andere inconvenienten, die daerby syn aengemerct, soe is wederom goetgevonden, dat in allen classen deghene, die gebreckelick hierinne vallen, vermaent sullen worden hen te reguleren na de kerckenordeninge ende tgene in particuliere synoden daeraf besloten is. Aengaende de bedieninge van den doop syn wederomme alle kerckendienaers neerstich vermaent het formulaer te gebruycken ende den doop te bedienen voor de gemeene gebeden.

[31.]

Houwelicxe saecken. — Opt IIIe punct, alsoe verhaelt werde, dat de lage gerichten op de dorpen niet soe wel en weten hen te richten in saecken van houwelick, overmits deselve eertyts by den officialen ende gheestelicke heeren plegen beslichtet te werden, daeruut dan onordeningen spruyten, soe is goetgevonden hieraff ende van de onordentlicke echtmydingt der Wederdooperen, daerdoor sy de vrouwen ontvueren oft haren mans onthouden, door de gedeputeerde des synode remonstrantie te doen. Daerentusschen sal elcke kercke door haer classe de onordeningen, die sy in haeren quartier mercket, ende de verbrekingen der placcaten van houwelick met goede declaratie ende bewys (soeveel mogelick) den gedeputeerden des synode toe laten comen.

[32.]

Papen ende monicken. — Opt IIIIe punct is geantwoort, dat daeraf syn placcaten by de heeren Staten uutgegeven ende dat d'executie daeraff by de officiers moet geschieden.

[33.]

Duvelbesweerders, waerseggers etc. — Opt Ve punct is geantwoort, dat van de duyvelsbesweerders ende waerseggers genoech gestatueert is, soe in Gods woort als in den rechten, maer dat deselve bekent gemaect moeten worden, eer men daerinne can voorsien, ende dat der predicanten officie is opten predigstoel grondelick daertegen te leeren, opdat de daders van sulcke grouwelicheyt daervan afstaen ende dat de andere geleert werden haer hulpe niet by sulcken van God verbodene middelen maer by God den Heere te soecken.

[34.]

Misbruycken tegen de heyliginge des Sabbaths. — Opt VIe punct, belangende velerley misbruycken tegen de heyliginge des Sondachs, is goetgevonden, dat de gedeputeerde des synode daeraff remonstrantie sullen doen aen mynheeren den Staten met goede declaratie ende bewys alsoock onder ander een droefflick exempel, voorgevallen nu in de kermisse te Nootdorp, daer een man int danshuys hertsteeck doot is gebleven ende noch twee andere swaerlick syn gequetst, diet mogelick oock besterven sullen: dat oock de heeren van den Rade Provinciael de handt daeraen willen houden, wanneer hen de saeck voorcoompt.

[35.]

Andere sonden. — Opt VIIe, dat de gedeputeerde mede in haer remonstrantie vermaen mogen doen belangende de misbruycken ende sonden, in tselve punct geruert.

[36.]

Academie tot Leyden. — Opt VIIIe articule, belangende de academie van Leyden, is Arnoldo Cornelii ende Liberto Fraxino last gegeven dat sy met Gualtero Roy daeraff sullen communiceren met den heeren curatoers ende professoren tot Leyden ende aenhouden tot verbeteringe der academie ende oock remonstrantie doen aen mynen heeren Staten, opdat de steden hare alumnos ter studien gewillich mogen seynden, ende dat men indachtich houde, dat des grave van Culenborchs voorouders een collegie hebben gesticht tot Loven, daeraff de goeden hier te lande liggen ende nu nuttelick tot dese academie geappliceert souden mogen worden.

[37.]

Schoolmeesters. — Het IXe punct, van de schoolmeesters, is noodich gevonden daeraff remonstrantie te doen, dat emmers de scholen, daertoe stipendie gegeven wort, na Gods woort gereformeert worden ende dat daer vrome, godsalige mannen toe gestelt worden met advys van den classen te lantwaert ende van den kerckenraden in den steden ende dat de ongeregelde afgeschaft mogen worden. Voorder dat het placcaet over de andere scholen int werck gestelt moge worden.

[38.]

Placcaet van de druckers. — Opt Xe articule is goetgevonden, dat eenen yegelick int syn arbeyde, dat het placcaet van de druckers moge geeffectueert ende by de officiers ter hant genomen worden.

[39.]

Armenordeninge. — Opt xie, van de armenordeninge, is goetgevonden, dat een yegelick int syn arbeyde tot de beste ordeninge, dewyl tot een gemeyn ordeninge noch niet apparent is lichtelick te konnen komen.

[40.]

Translatie der bibel. — Opt xiie articule, belangende de translatie der bibel, is goetgevonden, dat int werck gestelt werde, wat in den synode particulier tot Delft beraemt was, daertoe Caspar Swerinchuysen, Liberto Fraxino, Petro Carpentario ende Henrico Corputio last is gegeven, ende voorder te bedencken ende te bevorderen, wat daertoe dienelick sal syn.

[41.]

Homilien Gualteri *op Marcum.* — Van de translatie der homilien Gualteri op Marcum, int xiiie geruert, is verhaelt, dat Henricus Brant die onder handen heeft, aan denwelcken yemant particulier sal mogen schryven.

[42.]

Catechisme op te doen seggen voormiddach, daer geen predicatien syn namiddach. — Opt xiiie is geantwoort, als in den synode particulier tot Delft oock goetgevonden was, dat het oorbaerlick is, dat de Catechisme ende hooftstucken der christelicker leer des voormiddaechs opgeseeght worden by den kynderen voor oft na de predicatie ter plaetsen, daer namiddach niet en wort gepredict, ende dat de classen opsicht daerop nemen sullen.

[43.]

Wederdooperen. — Opt xve, om de leere der Wederdooperen te weeren, is geen beter middel voorgeslagen dan dat de predicanten neerstich int leeren aenhouden ende bequamelick derselven Wederdooperen dwalingen met Gods woort wederleggen, daer de gelegenthyt sulcx voorvalt, ende dat sy, godsalichlick levende, oock de hare tot alle godsalicheyt vermanen. Oock is verhaelt, dat cleyne grondige tractaetkens, tegen die ende andere dwalingen gemaect oft overgeset, proffytelick souden syn.

[44.]

Gedeputeerde om boecxkens te oversien. — Ende indien yemant sulcke boecxkens wilde uutgeven oft dergelycke, soo is goetgevonden, dat men deselve eerst den classe ende daerna Thomae Tilio, Arnoldo Cornelii

Liberto Fraxino ende Corputio (in den voorgaenden synode daertoe gedeputeert) verthoonen sal eer se uutgegeven worden.

[45.]

Swaricheyt van eenen dienaer onder classe van den Hage. — Opt xvie punct, dwelck by de classe van den Hage voorgebracht was, nadien de synode sonder voorder declaratie daerop niet en conde resolveren, ende de gedeputeerde van den Hage geenen breederen last en hadden, soe is goetgevonden, dat classe van Delft ende van Leyden elck uut haren middel eenen sullen deputeren, dewelcke van des synode wegen hen sullen vervuegen by den classe van den Hage om die swaricheyt breeder te verstaen ende alsdan met raedt ende hulpe de classe van den Hage te assisteren ende remedieren.

[46.]

Attestatien der armen. — Opt xviie, van de attestatien der armen, is goetgevonden, dat de dorpen de passanten, met attestatie van kercken comende, sullen wysen aen de steden ende dat daer regaerd sal genomen worden, dat geen attestatien van weerden sullen syn dan die gemaect syn na dbesluyt, in voorgaende synoden gemaect, ende dat de quade attestatien opgehouden sullen worden.

[47.]

Homade. — Opt xviiie, dwelck men verstaet aen te gaen den dienaer van Homade, is goetgevonden, dat hy sal beschreven worden voor de gedeputeerde des synode, die tot de Neerrhynlantsche classe syn verordineert.

[48.]

Elck een kerckenordeninge. — Opt xixe, dat elck predicant de kerckenordeninge by hem sal hebben om hem daerna te reguleren, daerop sullen de inspecteurs der classen ende de classen selfs regaerd nemen.

[49.]

Predicanten voor de soldaten. — Opt xxe punct, belangende de predicanten, die voor de soldaten syn, sal een yegelick van deselve hem onder eenige classe ten bequaemsten moeten voegen volgende de kerckenordeninge Ende sullen de gedeputeerde des synode aen syn Excellentie ende Raden van Staten hieraff remonstrantie doen, oock aenhouden dat eenige gagien gestelt worden voor predicanten, die den soldaten met goede leere mogen dienen.

[50.]

Christiaen van den Wouwer. — Opt xxie ende xxiie punct, belangende Christianum van den Wouwer ende de kercke, die hem heeft aengenomen, heeft de synode goetgevonden uut goede respecten haer daermede niet te moeyen.

[51.]

Henrick Bulck. — Opt xxiiiie punct, belangende Henricum Bulckium, is weder voorgelesen de censuere des synode generael, tegen syn boecxken gedaen, ende syn gedeputeert tot hem te gaen Andreas Stangerus, Philips Minel ende Jan van Campen om hem te vermanen. Maer deselve wederkeerende hebben gerapporteert, dat hy antwoordde der kercke gerenuncieert te hebben ende dat hy hem voor geen lidtmaet der kercken meer en hout noch geen censuere wil onderworpen syn noch gehoor geven, maer heeft men met hem wat te doen, soe begeert hyt schriftelick ende dat het voor de overheyt geschiede, adderende, de synode soude handelen met degene, die onder ons staen, van gelycke gevoelen synde Hebben oock verclaert, dat hy syn verstant wel heeft, maer dat hy haestich is, hoewel eenige te voren wilden seggen, dat het hem aent verstant ontbreken soude. Werde oock in de vergaderinge verhaelt, dat Bulckius van de heeren Staten noch onderhout soude hebben. Op alles gelet is goetgevonden, dat men noch voorder met vermaninge aenhouden sal, maar soe hy hartneckich blyft, dat men met hem sal handelen na de kerckenordeninge. Dit sal geschieden by de drie classen Goude, Rotterdam ende Dordrecht ende hare gedeputeerde.

[52.]

Hester de Moor. — Is oock voorgevallen ter occasie van Bulckius, dat Hester de Moor, hier woonende, een boecxken heeft uutgegeven, daarmede sy onverstandelick de reyne leer belast Ende nadien men verstont, dat noch de kercke noch classe van der Goude haer debvoor en hadden gedaen, soe syn gedeputeert Petrus Carpentarius, Andreas Stangerus ende Jan van Campen om tot deselve te gaen Dewelcke wedergekeert hebben gerapporteert, dat sy tselve boecxken by haer bekent uutgegeven te syn, ende hoewel sy vermaent was, dat sy een vrouwe synde haer des leerampts niet en behoorde te bemoeyen, veelmin met onreyne leer ende opinien in druck uut te geven, die haer in haer boecxken aangewesen werden, maer dat sy geen gehoor en gaff ende haer beriep op twee politycke heeren, daervoor sy wilde handelen. Seyden voort de voorsz. gedeputeerde, dat Hermannus Herberts, daer sy by woont, bekende dboecxken quaet te syn ende, wilde men het hem ver-

trouwen, hy soude wel toesien ende weeren, dat het niet meer soude geschieden. Is besloten, dat de kercke van der Goude met vermaningen voort sal varen ende na de kerckenordeninge doen, indien sy hartneckich blyft, maer de classe van der Goude sal aenhouden, dat dit by de kercke niet en werde versuympt.

[53.]

Hugo Dyrcx. — Opt XXVe punct, van HUGO DYRCXZEN, is geseeght, dat hyt in syn particulier sal mogen versoecken aen de heeren Staten, soet hem goetdunct.

[54.]

Moordrecht. — Die van Moordrecht syn in goeden getale voor den synode (ontboden zynde) gecomen, ende als hen verhaelt was het debvoor, dat de synode in haer saecke gedaen hadde ende dat het stont opt consent van de ambochtsheeren, welcke men verstaet, dat souden syn de magistraten ven Rotterdam ende van der Goude, ende opt welbelieven van de heeren Staten, ende dat de synode dan in meyninge was tot contentement van den gerichte ende van de kercke voor ditmael eenen anderen predicant daer te stellen sonder nochtans de kercke oft yemant anders voor toecomende tyt daermede te willen prejudiceren, soe hebben die van der kercke verclaert, dat sy de saecke den heeren commissarisen ende den synode overgeven ende vertrouwen, dat sy hierinne doen sullen wat tot de meeste stichtinge dienen sal. Baden dat men GERYT ADRIAENSSEN, schoolmeester, die int Veen de kinderen seer wel geleert hadde, soude wille gedencken, dat hy den aenstaenden winter de kinderen weder leeren mochte, dat men oock gedencken wilde, dat de diaconie der kercke weder mochte worden gerestitueert. Soe heeft men se vertroost, indien het principael tot goeden eynde gebracht kan worden, dat men verhopet dit beyde wel volgen sal. Ende indien het voornemen der heeren commissarisen ende des synode goeden voortganck heft, soe is goetgevonden, dat PETRUS CARPENTARIUS int affscheyden FLORENTII MARCI der kercke van Moordrecht sal presenteren LAMBERTUM JEMMINGIUM, eertyts predicant tot Schoonhoven, ende arbeyden, dat tusschen de kercke ende FLORENTIUM metgaders tgerichte aldaer, ende soe eenige oneenicheyt daer meer ware geweest, versoeninge geschiede met vermaninge tot geduerigen vrede ende eenicheyt. Is opgeleeght CASPAR SWERINCHUYSEN ende HENRICO CORPUTIO, dat sy LAMBERTUM JEMMINGIUM sullen ernstlick vermanen, dat hy tot syn selfs eere ende der heeren commissarisen ende des synode toesie hem alsoe te dragen by den gerichte ende by de kercke tot Moordrecht, als een vroom predicant behoort te doen, opdat daer vrede ende eenicheyt moge blyven. Doch is de meyninge dat, indient anders viel, dat de

naeste synode hierinne sal remedieren na bevinden der saecken. Lambertus heeft de vermaninge willichlick aengenomen ende belooft hem daerna te quyten. Is oock geconsenteert hem mede te geven een briefken aen den kerckenraedt van Schoonhoven, ten eynde wat deselve tegen hem mogen hebben met onderling bericht ende vermaninge mach afgedaen worden. Ende opdat Florentius Marcus soude mogen voorsien werden, is goetgevonden, dat deselve sal aengenomen worden in de classe van Dordrecht in Mynsheerenlant, ende dat Mathys Muchaert, aldaer staende voorsien sal worden ende gerecommandeert door de gedeputeerde totte Neerrhynlantsche classe tot den dienst van Nieuwveen.

[55.]

Claes Ruyt. — Carpentarius ende Gualterus Roy hebben rappoort gedaen, dat sy gehoort hebben den predicant tot Slupick, Claes Ruyt, ende dat syn predicatie hen tamelick heeft behaecht. Is den gedeputeerde tot de Neerrhynlantsche classe belast voorder te doen als int voorgaende besluyt ende den voorsz. Niclasen te vorderen, soeveel de gerechticheyt sal mogen lyden, als alle hindernissen afgedaen sullen syn. Dwelck Claes Ruyt te kennen gegeven is ende hem syne stucken tsamen wedergedaen syn, die hy wederbrengen sal als de gedeputeerde daer syn.

[56.]

Dyrck Volckers. — Is voortgebracht door Everhardum Bommelium een brieff, van Dyrck Volckers hem in handen gegeven. De synode en heeft dien niet begeeren te lesen, maer heeft Everhardo voorsz. belast hem dien weder te geven ende aen te seggen, dat syn persoon ende schryven den synode soe wel bekent is, dat men hem den brieff wedergeeft, gelyck hy dien aengegeven heeft. Wil hy yet seggen, dat hy hem addressere aen myne heeren de Staten.

[57.]

Generael synode — Is gecomen een brieff van Amsterdam nomine particularis synodi in Noorthollant. Is goetgevonden te antwoorden dat, dewyl de synode generael niet en is beschreven, dat men daeromme niet bedacht en is geweest om de swaricheden voort te brengen, ende hoewel mogelick in andere particuliere synoden swaricheden voorgevallen syn, dat het evenwel dit jaer te spade syn soude, dat men daerom het naeste jaer met Gods hulpe daerop dencken sal mogen. Werde verhaelt, dat hope is in Vrancryck een nationael synode gehouden te worden.

[58.]

Albertus Johannis. — De kercke van Rotterdam sal met Alberto Johannis voortvaren met de censuere.

[59.]

Caspar Koolhaes. — Desgelycken sal doen de kercke van Leyden met Caspar Koolhaes, hem vermanen ende daerinne continueren tot syner beteringe toe. Ende de classe van Leyden sal daeraen de handt houden, dat het niet en werde versuympt, ende ten naesten synode rappoort doen.

[60.]

Synode particulier ende oncosten voor denselven. — Alsoo de heeren commissarisen verhaelt hadden der heeren Staten meyninge te syn, dat de particuliere synode niet meer en soude worden gehouden sonder haer voorgaende consent, soe is goetgevonden deselve te bidden daertoe consent te willen dragen, dat het alle jaer eenmael mach geschieden ende, overmits den classen al te beswaerlic valt de oncosten te vervallen, dat hare E. believe daertoe te gonnen voor de IX classen, hieronder sorterende, driehondert carolusguldens om daermede oock te vervallen de oncosten, die voor ende na van des synode wegen gedaen moeten worden, indien daervan yet overschoot, dwelck seer sober sal syn. Dit sal geschieden by de gedeputeerde des synode.

Ende op hope dat de heeren Staten hierinne haer gonste bewysen sullen tot den classen, soe syn de oncosten, die de gecommitteerde des synode voorgaens gedaen hebben, blyven staen ongerekent, gelyck oock eenige oncosten, in desen synode gedaen.

[61.]

Kercke van der Goude. — De kercke van der Goude is ernstlick vermaent van dat sy den Catechismum noch niet en predict, hoewel Hermannus Herberts anno LXXXVI dat hadde aengenomen te doen ende anno LXXXVII, doen sy door de gedeputeerde des particulieren synode, gehouden te Delft, vermaent werden in den classe te Schoonhoven, tselve by hen belooft was te doen, soe haest den brieff Petri geeyndicht soude syn. Everhardus en Mavult hebben aengenomen met Hermmano ende den kerckenraedt hieraff te spreken ende hen te conformeren met andere kercken, oock int proclameren van de houwelicken op drie onderscheyden Sondagen ende int doepen van de kynderen voor de gebeden. Is de classe belast opsicht te nemen, dat het geschiede.

[61*.] [1])

Gualterus Roy. — Is verhaelt worden, dat de gravamina classium waren gecommuniceert den heeren Staten, dwelck niet en pleecht te geschieden noch oock by den Staten versocht was, soe men verstaet. Soe is Gualterus Roo, die tselve gedaen ende gesonden heeft aen Coenraerdt de Rechter, vermaent dat hyt niet en behoorde te doen sonder advys ende voorweten syner classe, derwelcke d'uytschryven des synode bevolen is geweest, want hoewel tselve geen schade (als men achtet) gedaen heeft, dat nochtans om der consequentie willen niemant op syn eygen hant yet nieuws behoort te doen oft tgene hem niet alleen bevolen is.

[62.]

Commissarisen tot den synode. — De gedeputeerde deses synode syn gelast syn Excellentie ende den heeren Staten te bedancken van dat hen belieft heeft desen synode by te voegen de heeren commissarisen, beyde professie van de religie doende ende in kerckelicke saecken geoeffent, ende dat hen believen wille in toecomenden tyden daerop regaerd te nemen.

[63.]

Moordrecht. — Henricus Vellenius ende Libertus Fraxinus syn weder belast de heeren magistraten deser stadt ten afscheydt te bedancken van dat sy den synode vereert hebben ende weder aen te bieden den goetwilligen dienst der vergaderinge metgaders te vernemen, offer geen schryven van Rotterdam gecomen en was, ende te bidden, dat hare E. believe de goede resolutie, by den synode op haer welbehagen genomen, te vorderen. Hebben geantwoort, dat hare E., voor soeveel hen aenginck, daermede wel tevreden waren, dat sy hare gedeputeerde na den Hage last souden geven om de saecke met die van Rotterdam te eyndigen, dewyl hier noch geen schryven vandaer gecomen en was, soe de voorsz. Vellenius ende Fraxinus hebben gerapporteert. Is mede verhaelt, overmits de wedue van den predicant van Nieuwveen noch moet trecken haer besoldinge tot omtrent Martini, dat daerom goet ware de heeren Staten wilden verordineren soeveel besoldinge tot Martini, opdat Lambertus Jemmingius, Florentius Marcus ende Mathys Muchaert elck op haer plaetse met den eersten mochten gestelt werden, dwelck niet veel bedragen en sal, overmits die van Schoonhoven Lamberto Jemmingio hebben belooft

[1]) Dit artikel 61* ontbreekt in al de afschriften dezer acta. Alleen in ons hs, dat met de hand van Corputius geschreven en blijkbaar het origineele stuk is, komt het voor, met het volgende in margine: »Dit zal uut de copien blyven, maer evenwel te boeck gestelt worden propter consequentiam".

haer beste te doen, dat hy uut Coolwijck ontfang tot uutgaende September syn besoldinge soude mogen trecken.

[64.]

Een eerlicke verdreven vroupersoon van goeden huyse. — Is aengegeven de noot van eene eerlicke vroupersoon van goeden huyse, die uut den haren is verdreven, belast met twee kinderen. Soe is goetgevonden, dewyl sy haer altyt in de gemeene saecke wel heeft gedragen ende nu seer armoedich ende beschaemt is, dat elcke classe haer beste sal doen om derselver wat toe te schicken aen handen Wynant Gherytssen, predicants te Soetemeer, oft aen de kercke van Delft om tot denselven Wynant te bestellen ende by hem ter handt gebracht te werden. De heeren commissarisen hebben oock in haer particulier geseeght dbeste te willen doen.

[65.]

Een verarmden ende verdreven manspersoon van goeden huyse. — Is desgelycken voorgedragen van eenen manspersoon, synde van goeden huyse ende afcompste [1]) ende nu in syn armoede niet en behoort verlaten te worden, nadien hy hem getrouwelick, soelang hy by den synen was, in de gemeen saecke gedragen hadde. Maer dewyl na syne gelegentheyt hem wel wat veel van noode soude syn, werde bedacht, oft hy mochte in eenige garnisoenen tot adelborst geappointeert werden, dat het goet ware tot dien eynde aen synen Excellentie ende Raedt van Staten requeste te maecken.

[66.]

Censura. — Censura morum is gehouden.

[67.]

Censuere der classe van der Goude. — Ende goetgevonden te schryven aen classe van der Goude de censuere, die hier over haer gedaen is, ende te vermanen, dat sy hen voortaen in goeden vrede ende eenicheyt bedragen ende hen stille houden ende gerust in tgene nu by den synode afgedaen ende besloten is belangende de saecke van Moordrecht, Schoonhoven ende Claes Ruyt. Ende dewyl uut de acte der classe van Dordrecht, hier voorgelesen, derselver classe geen schult gegeven en can werden van de saecke van Schoonhoven, dat sy daeromme aflaten de classe van Dordrecht met die saecke te belasten.

---

[1]) »manspersoon — afcompste", dit is geschreven boven en in plaats van het doorgehaalde woord »joncker".

[68.]

De gedeputeerde tot den synode moeten blyven ten eynde toe. — Is oock int gemeen vermaent ende besloten, dat de gedeputeerde, die uut den classen gesonden worden tot den synode, bedacht sullen syn te moeten blyven by den synode tot uutgang der actie, opdat sodanige vergaderinge ende hare classen daerdoor niet vercort worden.

[69.]

Classe synodael. — De classe van Rotterdam is gedeputeert om den naesten particulieren synode uut te schryven ende opsicht te nemen, soe ergens tusschen de classen onrust ontstonde oft dat eenige classen haer devoor niet en deden int wechnemen van onrust ende argernisse, onder haer gevallen, dat tselve met bequame middelen als met vermaninge oft met beschryvinge van eenige naestgelegen classen moge geremedieert worden.

[70.]

Gedeputeerde des synode. — De gedeputeerde des synode om te versoecken aen synen Excellentie, heeren Staten ende elders, daert van noode ware, sullen syn Arnoldus Cornelii, Petrus Everhardus ende Caspar Swerinchuysen over tgene boven in desen acten hen te laste geleeght is ende tgene noch meer voorvallen soude mogen, ende sullen daeraff rappoort doen ten naesten synode.

[71.]

Inspecteurs over de classen. — Over de inspectie van elcke classe int particulier, dat de propositien, visitatien ende andere nootwendige dingen gedaen ende conformiteyt met anderen kercken worde gehouden volgende de kerckenordeninge, syn gedeputeert voor dit jaer:
over de classe van Dordrecht D. Hieremias Bastingius ende Johannes Bisschop;
over de classe van Delft Petrus Johannis ende Winandus Gherytssen;
over de classe van Leyden Gualterus de Roy ende Willem de Hase;
over de classe van der Goude Tielmannus Cupus ende Henricus Caesarius;
over de classe van Rotterdam Cornelius van Hille ende Petrus Carpentarius;
over de classe van Gorcum Henricus Vellenius ende Wilhelmus Oostersee;
over de classe van den Briel Egidius Johannis ende Henricus Koesvelt;
over de classe van den Hage Bernardus Faille ende Theodorus Petri.

Ende over de Neerrhynlantsche classe sullen de vyf persoonen, die daartoe syn verordineert, gedeputeerde stellen. Ende sullen alle de voorsz. inspecteurs bedacht syn, dat sy ten naesten synode goet rappoort doen van tgene sy in hare classen respective aengemerct hebben, die tegen-

woordich syn mondeling, die absent syn schriftelick, opdat de synode na de waerheyt bericht moge hebben van het bedragen elcker classe ende onderhoudinge der kerckenordeninge.

Paep te Segvelt. [1]) — De gedeputeerde totten Neerrhynlantschen classe sullen gedencken te vernemen, watter is van den paep te Segvelt. [1])

[72.]

Amanuenses. — Was aengegeven, dat de kercken van Seelant hadden beginnen ordre te stellen, daermede een amanuensis oft twee souden mogen onderhouden worden om eenige wercken der kercken proffytelick te verveerdigen, ende begeerden dat de kercken van Suythollant ende andere daertoe mede de handt bieden wilden. Is geantwoort: mocht het by die van Zeelant alleen geschieden door haer alumnos ende studenten, die alsoe in goede oeffeninge souden mogen comen, dat men dat geerne sien soude; indien niet, soe sullen de gedeputeerde de saeck tot haren classen refereren ende bevorderen, wat sy konnen.

[73.]

Off een privaet lidtmaet, versocht synde, doopen mach. — Opt d'eerste particuliere vrage, off een privaet lidtmaet der kercken, in absentie van den dienaer versocht synde van eenige uut de magistraet ende ouderlingen, mach een kindt, ten doop gepresenteert, doopen, is geconsidereert het tweede punct der kerckenordeninge ende geantwoort: neen.

[74.]

Off sulcke doop behoort vernieuwt te worden. — Op de tweede vrage, rysende uut de voorgaende, is geantwoort (nadien men verstaet, dat de forme, in onsen kercken gebruyckelick, is gehouden, hoewel het nochtans onordentlick, als in de voorgaende antwoort, is geschiet) dat de saecke sal aen den generalen synode oft by gebreke van dien aen eenige gequalificeerde academien gestelt worden, maer dat de vrage eerst overgesonden wert uut de kercke van Heusden (daer dese onordeninge gevallen is) door de classe van Gorcum na de waerheyt met behoorlicke omstandicheden becleedet sal worden.

Van de ouders oft private persoonen ende vroedevrouwen, die hen vervorderen kynderen te doopen. — Ende alsoe mede van eenige predicanten vermaen gedaen werde, dat op andere plaetsen oock sulcke inconvenienten voorvallen, dat off de ouders selve oft andere private persoonen als oock vroedevrouwen hen onderstaen kinderen te doopen, soe is goetgevonden, dat eenen yegelick, die sulcke gebreck weet, met goede declaratie ende

[1]) »Segvelt" er stond eerst »Segwaert"

bewys tselve den gedeputeerden des synode aengeven sal om mede den heeren Staten te remonstreren.

[75.]

Off de predicanten mogen versoeningen over dootslagen helpen maecken. — Op de derde particuliere vrage is geantwoort, dat de predicanten wel mogen tot vrede ende vergevinge aen d'een ende d'ander syde vermanen, maer dat se hen niet en sullen laten vinden by de politissche affhandelinge ende versoeninge, die over dootslagen geschiet, ende dit by provisie tot den synode generael.

[76.]

Off de geexamineerde mogen toegelaten worden te predicken etc. — Op de IIIIe particuliere vrage verstaet de synode, dat het mach geschieden alleen tot beproevinge desghenen, die alsoe gestelt wort om te leeren eer hy in dienst bevesticht is, ende dat overmits deghene, die leeren tot beproevinge, altyt by hen eenige hebben van den classe, die over de voorstellinge mogen censureren, maer dat se met eenige lange tyt uutgesonden mogen worden om hen te oeffenen met openbare predicatien sonder beroepinge ende bevestinge, niettemin dat men in den synode generael hierover naerder verclaringe sal mogen begeeren, ende dat nochtans dese synode daerentusschen na dese verclaringe hem reguleren sal.

[77.]

Besluyt. — Nadien de acten deses synode in de vergaderinge syn gelesen geweest, soe is de synode gescheyden met dienstelicke danckseggingе aen de heeren commissarisen voor hare getrouwe assistentie ende met onderlinge vermaninge ende besloten met den gebeden den ven Septembris 1589. Des t'oerconden is dese in den name des synode geteeckent by ons ondergeschreven. [1])

[1]) Hiermede eindigt het blad. De volgende bladz., waarop de onderteekeningen gestaan zullen hebben, ontbreekt. Deze onderteekeningen zullen bepaald eigenhandig moeten geweest zijn, daar uit art. 61' voldoende blijkt, dat ons handschrift het origineele stuk is. In H. dragen de acta de onderteekeningen van »Arnoldus Cornelii, hujus synodi praeses, Caspar Swerinckhusius, assessor, Henricus de Corput, scriba synodi"; in M alleen die van praeses en scriba, terwijl in K, L en N de onderteekeningen ontbreken.

Acten des synode particuliers van Suydthollandt, ghehouden binnen Dordrecht den 28en Augusti 1590.

Verkiesinghe der persoonen tot moderatie der actie. [1]) — Naer aenroepinge des naems Godes syn vercoren tot praesidem van dese vergaderinghe D. Casparus Swerinckhuysius, tot assessorem Petrus Joannis, tot scribam Joannes Becius.

Commissarissen van den heeren Staten ende hare commissie [1]). — Syn in de vergaderinghe gecompareert de heeren mrs. Nanninc Foreest, raedt ordinaris van den Hoogen Rade, ende Geeraert Douse, raedt [2]) ordinaris in den Rade Provinciael, ghecommitteert van mynheeren Staten slandts van Hollandt etc. om dese synode te assisteren. Ende hebben de voorsz. heeren verclaert ende verthoont hare commissie, die voorgelesen is. Waerop de heeren gecommitteerde uyt de vergaderinghe syn vertrocken, hebbende goetgevonden, dat in hare absentie de credentien der uytghesondenen predicanten ende ouderlingen gelesen souden worden.

Gedeputeerde der classen ende hare credentien [1]). — Syn verschenen met hare behoorlycke credentien dese navolghende predicanten ende ouderlingen.

Wt de classe van Dordrecht:

Joannes Becius, Joannes van Campen, Joannes Textor, predicanten tot Dordrecht, in Beyerlandt, tot Pietershoeck.

Matthys Gerridtsz, ouderlinck van Dordrecht.

Wt de classe van Delft:

Petrus Joannis, Petrus Lowick, predicanten tot Delft, tot Naeldwyck.

Heyndrick Vincenten ende Joost Jacobsz, ouderlinghen van Delft ende Schipluy.

Wt de classe van Rotterdam:

Casparus Swerinckhuysen, Petrus Cornelii, Philippus Minel, predicanten tot Rotterdam, tot Delffshaven, tot Cralingen.

Meester Barent Jansz, ouderlinck tot Rotterdam.

Wt de classe van Gorchum:

Joannes Leo, Hermanus Schull [3]), predicanten tot Saldtbommel, tot Noordeloos.

---

[1]) Dit marg. ontbr. in M. [2]) »Geeraert — raedt" L heeft »Gerardt doutste raat". [3]) »Schull" de andere codd. hebben »Schuijl".

Wt de classe van den Briel:

Aegidius Joannis, Joannes Tayus, Joachimus Horstius,	predicanten	in den Briel, tot Suydtlandt, in de Oudetonge.

Wt de classe van der Goude:

Tylmannus Cupus, Thomas Bruskenus,	predicanten	tot Nieupoort, tot Oudekercke.

Wt de classe van den Haghe:

Petrus Everhardi, Joannes Wttenbogaert, Jacobus Cornelii,	predicanten	in den Haghe, tot Loosduynen.

Wt de classe van Leyden:

Petrus Hackius, Gulielmus Comantius,	predicanten	tot Leyden, tot Noordtwyck.

Pauwels Kempenaer, ouderlinck tot Leyden.

Wt de classe van Neerrhynlandt:

Arent Gillisz, Henricus Westhovius,	predicanten	tot Lomuyden, tot Noorden.

Die in minder ghetal ghecompareert syn dan de ghemeyne kerckenordeninghe medebrenght, hebben hen ontschuldicht, dat sy de costen niet wel en connen dragen, ende syn hare ontschuldingen aenghenomen sonder nochtans sulcke excusatie in consequentie te trecken. Ende dewyl men bevindt, dat sulcke ontschuldingen nu meermaels syn inghebracht, is goetgevonden dat van synode wegen de classen, die nu etlycke mael in ghebreecke geweest syn, mitdesen belast sullen syn de magistraten ende kerckmeesters insonderheyt in de steden aen te spreken ende te bidden, dat sy willen die costen, die ghedaen worden, helpen draghen.

1.

Petrus Hackius. — Alsoo de ghedeputeerden des classis van Leyden (ghelyck oock andere te vooren, die niet in vollen getalle gecompareert en waren) uytgegaen syn, is in hare absentie ghesproken van Hackii saecke, van denwelcken inghebracht is, dat in synode tot Delft, gehouden anno 1587, gehandelt is gheweest van syn gheschil, dat hy met de classe ende kercke van Leyden doen ter tyt hadde, dat daeromme de classe ende kercke van Leyden dienaengaende haren ghedeputeerden behoorde last gegeven te hebben van te verclaren, hoe de voorsz. Hackius met de classe ende kercke versoendt sy. Waerop Hackius gheandtwoordt heeft, dat hy sulck stilswygen liet staen tot verandtwoordinghe des classis ende der kercke, die het aenginck, hem belanghende dat hy nu met de classe ende kercke wel tevreden was ende dat hy te ghewilliger

in synodo was ghecompareert om te bewysen syne goede affectie tot de synodale vergaderinghe ende kerckenordeninghe. Daermede de synode haer heeft laten vergenoegen, hem biddende ende vermanende in syn voorghenomene goede affectie te willen volherden.

2.

Commissie der heeren Staten. — Alsoo de heeren Staten in hare commissie, den heeren commissarissen medeghegeven, verclaren niet wel tevreden te syn dat de synode nu wederom beschreven was sonder haer voorgaende consent ende teghen haer resolutie ende nochtans nu teghenwoordelyck consenteerden, dat deselve synode haren voortganck soude hebben, doch alsoo dat sy de synode belasten niet te handelen van eenighe saecken der policie aengaende noch oock de ordre der kercke int generael, ende dat nu voortaen gheen synode meer ghehouden en worde sonder voorgaende consent van syne Excellentie ende hare E. E., soo heeft Casparus Swerinckhusius verclaert, waerby het toeghecommen is, dat den heeren Staten de gravamina by hem syn overghelevert, voorlesende eenen brieff der heeren Staten, daerby hy tot dien eynde in den Haghe was verschreven, ende een acte, die hem de heeren Staten daervan ghegeven hadden, item de remonstrantie, aen de heeren Staten overgegeven by de synodale classe, daerby volghende het besluydt des voorgaenden synode versocht wert, dat hare E. believe eenighe uyt den haren te committeren om by de synode tot Dordrecht te verschynen. Waerop de synode eendrachtelyck goetghevonden heeft om seeckere ende ghewichtige redenen ende inconvenienten, die souden moghen ontstaen (waervan des noodt synde verclaringhe sal connen ghedaen werden), te meer aenghesien hare E. E. commissarissen op de vergaderinghe senden, dat hare E. believe den kercken sulcke kerckelycke saecken te vertrouwen sonder daervan ondersoeck te doen, nademael de synode niet en weet oyt anders in hare vergaderinghe ghehandelt te hebben dan kerckelycke saecken op kerckelycke wyse ende noch anders niet en begeeren te doen volghende de generale kerckenordeninghe, ghelyck sy oock wat de generale kercken aengaet op de generale synode pleecht te wysen.

3.

[*Synodale vergaderingen te beschrijven, een oudt gebruijck der kercken* [1]).] Voorder alsoo men uyt het rappoort der ghedeputeerde des voorledenen synode verstaet, dat sy volghende haren last aen de heeren Staten geremonstreert hebben, dewyle het een oudt ende in Godts woort gegrondet recht ende ghebruyck der kercken is synodale vergaderinghe te beschry-

[1]) Dit marg. is overgenomen uit M en ontbr. in de andere codd.

ven ende houden ende tselve wel van noode is alle jare eens ordinaris te gheschieden, dat hare E ghelieve de kercken desen aengaende by haren ghebruycke te laten als noodich synde tot onderhoudinghe van de suyverheydt der leere ende welstandt der kercke ende weringhe veler erghernisse, waerteghen de heeren Staten doen ter tyt gheen voorder interdictie hebben ghedaen, soo is eendrachtich goetgevonden, naerdien de heeren commissarissen nu oock verclaert hebben, dat de heeren Staten voortaen geen synode meer en begheeren gehouden te hebben sonder haer voorgaende consent, tselve den heeren Staten andermael te remonstreren, ten eynde hare E. believe ten besten te duyden, dat dese tegenwoordighe beschreven is gheweest sonder breeder consent van syne Excellentie ofte E. E. te versoecken overmidts redenen, dewelcke de ghedeputeerde des synode de heeren Staten sullen hebben te remonstreren, meteenen versoeckende dat hare E. E. believe eens voor al consent te dragen, dat de kercke by haer voorsz. ghebruyck van soodanighe vergaderinghe te houden mach blyven. Daerby oock de synode ghebeden heeft de heeren commissarissen de handt daeraen te willen houden by de heeren Staten, twelck sy belooft hebben te doen als ghespeurt hebbende, hoe noodich dat soodanighe vergaderinghe sy.

4. [1])

Ende alsoo men hem liet duncken, dat dese interdictie van de ordinaris particuliere synode niet te mogen beroepen sonder voorgaende consent van mynheeren Staten moste commen uyt eenich achterdencken, dat mynheeren opte predicanten ende kerckelycke vergaderinghen hebben, ghelyck wel in anderen saecken oock ghemerckt is, dat mynheeren yedt hebben teghen de predicanten ende hare handelingen, soo was de synode des ten hoochsten bedroeft ende verclaerde haer niet liever te syn dan dat mynheeren Staten van alle hare actien ende oprechticheydt wel mochten geinformeert syn, dewelcke sy betuychden nerghens henen te willen strecken dan dat sy onder de ghehoorsaemheydt van syne Excellentie ende myne heeren Staten den dienst, daertoe sy van Godt geroepen syn, alsoo mochten betreden, dat deselve tot Godts eere ende opbouwinghe syner kercken ende welstandt van den lande mochten gereycken, waerinne, soo aen hen yedt ghebraecke, sy gheerne na onderwysinghe haer devoir wilden doen by haerselven ende oock by anderen om alles behoorlyck te doen. Maar dewyle sulck achterdencken lichtelyck soude connen rysen uyt dien moghelyck eenighe van mynheeren niet ghenoechsaem overleggen, wat der predicanten ampt ende devoir sy,

[1]) Art. 3 en 4 vormen in L en N één artikel. Daardoor wordt ons Art. 5 in die beide codd. Art. 4 enz.

dwelck sy niet connen te buyten staen sonder Godt te vertoornen ende in haren dienst te cort te commen, dat oock moghelyck wel eenighe quade rappoorten van quaetwillighe over hare acten worden ghedaen, soo heeft de synode ernstelyck belast hare ghedeputeerde, dat sy by mynheeren Staten sullen alle neersticheydt doen om dese schadelycke diffidentie met goeden onderricht wech te nemen ende daertoe ootmoedelyck aenhouden, dat mynen heeren believen wille, indien eenich achterdencken by hare E. E. teghen den predicanten is, tselve te openen, om met behoorlycke andtwoordt wech te nemen, dwelck lichtelyck soude connen gheschieden, indien mynheeren gheweerdigen eenighe te committeren, met dewelcke hare ghedeputeerde over den dienst der predicanten ende alle geleghentheydt der kerckenregeringhe mochten in ghenoechsame communicatie commen ende, alsdan op alles ghelet synde, sulcke ordre ende gheleghentheydt te stellen, daerdoor hen voorder alle achterdencken mochte gheweert syn, ende door eensamentlycke handthoudinghe ende voorderinghe des kerckendienst te meer profyts in den landen voortcommen, al tot Godts eere, welstandt der kercken ende des landts ende tot respect der overheden by allen ondersaten ende tot respect der predicanten in haren dienste ende ampt, sonder dwelck (tot grooten schade ende achterdeele) tselve by velen onproffytelyck valt.

Ende heeft de synode ghebeden de heeren commissarissen, dat hare E. believe niet alleene van de oprechte ende nootwendighe handelinghe, die sy teghenwoordich in dese vergaderinghe ghemerckt [1]) hebben, goet rappoort te doen, maer oock dese saecke alsoo by mynen heeren Staten te helpen voorderen ende recommanderen, dat se hierdoor tot eene goede uytcomste ghebracht werde.

5.

Florentius Engelberti. — Die van den kerckenraedt van Nieuwervene hebben beneffens hare credentie de synode een schrift overghelevert, onderteeckendt by sesthien lidtmaten harer ghemeente, haer beclaghende dat hare ghedeputeerde voor de synodale classe tot Rotterdam met Florentio Engelberti haer wyder inghelaten hebben als haren last medebracht, dat oock sedert dien tydt Florentius hem ghenoech ghethoont hadde meer te aerbeyden tot onvrede ende moeyte als tot vrede, twelck sy bewysen wilden met een seecker interrogatorium, by hem Florentium gheschreven, versoeckende daeromme ernstelyck aen de synode van den voorsz. Florentio ontslaghen ende van eenen anderen predicant tot haren contentemente voorsien te syn. Daerop Florentius ingheroepen synde, heeft tot syner verandtwoordinghe een schrift overgegeven, twelck

[1]) »ghemerckt" L heeft »gemaeckt".

hy bekende by hem selve gheschreven te syne doch met bewilliginghe van de persoonen, daerin genomineert, in welcke schrift versocht wordt, dat Florentius daer mochte blyven volghende het accord, by de synodale classe ghemaeckt, waeraen sy haer begeerden te houden, ende worden beschuldicht deghene, die hem teghenstonden. Is oock innegeroepen Matthaeus Parm, die met Florentio ghecommen was ende, syne credentie van den schoutet ende schepenen van Nieuwervene overghelevert hebbende, heeft begeert, dat de ghedeputeerde uyt de Neerrhynlandtsche classe, die hy seyde syn partye te syn, uytstaen souden. Waerop, hoewel het niet en bleeck, dat de classe van Neerrhynlandt ofte ghedeputeerde van die haer partydich in der saecke [1]) ghedragen hadde, nochtans opdat sy niet hadden des synode te beclaghen, hebben de voorsz. ghedeputeerde van Neerrhynlandt goetwillich aenghenomen stille te staen in het oordeel, dat de synode over de saecke uytspreken soude. Oock heeft Mattheus versocht te hebben de namen derghener, die des predicants partye waren, twelck hem is affgheslagen. Ende aenghesien het schrift Florentii niet en was onderteeckent by deghene, die daerin geroert waren, is daerop Florentius ondervraecht ende heeft bekendt, dat sy niet alle den brieff hadden hooren lesen, maer dat hy nochtans hem versekert hielt, dat het haerder aller wille was, alleene eenen uytghenomen, dewelcke in de handelinghe voor de synodale classe hem hadde helpen voorstaen ende daerom hier by den anderen ghestelt was, hoewel hy sedert van sinne was verandert. Waerinne de synode geen goet behagen hebbende ende hierenboven bevindende, dat de voorsz. Matthaeus met Florentio niet en accordeerde, syn hierover beyde, Florentius ende Matthaeus, bestraft van hare onbehoorlycke maniere van doen. Eyndelyck naer rype overweginge der saecke is by den synode geresolveert, dat men aerbeyden sal tot vrede ende versoeninghe tusschen beyde parthyen, niet alleene die hier verschenen waren, maer oock der andere lidtmaten der kercke ende aller derghenen, die over dese saecke t'onvreden waren, ende dat op dese conditie, dat Florentius Engelberti het jaer van de synodale classe gedenomineert, dat is tot den 15en May ofte uytgaende Mey onbegrepen, in synen dienst sal blyven ende dat sy dan ten beyden syden vry sullen staen om haer te versien ende te scheyden, off ten ware door weldrägen Florentii de gheheele kercke hem dan begeerde te behouden, in welcken gevalle sy een nieu beroep by advys van hare overheydt op hem souden moghen doen. Want indien hy hem in toecommender tydt wel droeghe, achtet de synode, dat hy in de beroepinghe anderen wel behoorde voorghetogen te worden sonder nochtans der kercken haer recht te willen nemen. Ende in ghevalle, hy hem

[1]) »in der saecke" ontbr. in M.

wel dragende, de kercke geenen sin tot hem en hadde, sal de synode soovele moghelyck is hem bevoorderen. Waermede beyde partyen wel tevreden synde, hebben haer met malcanderen vereenicht.

Om welcke vereeniginghe by de kercke te effectueren de synode ghedeputeert heeft Petrum Hackium, Johannem Wttenbogaert, Henr. Westhovium om met den allereersten haer in de voorsz. kercke te laten vinden ende daer met den kerckenraedt der voorsz. kercke, hier teghenwoordich, te aerbeyden tot vrede ende versoeninghe van beyde partyen ende gerechten, ten eynde, alle scheuringhe ende tweespalt uyt de kercke gheweert synde, het nachtmael des Heeren aldaer, soo haest mogelyck is, ghehouden ende wat daer verbroken is wederom geheelt mach worden.

Tot welcken eynde hen ook een missive gegeven sal worden aen den bailliu van Rhynlandt om hem van het besluydt des synode te verwittigen. Ende syn beyde partyen tot vrede ende betrachtinghe hares ampts vermaent, dat sy haer tegen den anderen niet en beroemen, oock niet anders en verclaren in hare kercke ende dorpe, dan dat voor de synode met malcanderen versoent syn ende dat de ghecommitteerde, die van des synode wegen daer commen sullen om tot vrede wyder te aerbeyden, verclaren sullen de conditien, waerop de versoeninghe onder hen ghedaen is. Ende hebben belooft ten beyden syden tot vrede te aerbeyden ende den gecommitteerden, die daer commen sullen, behulpich te syn.

6.

Gillis Couwenberch. — Gillis Couwenberch is verschenen ende verhaelt synde, wat in classe van Gorcum in syn saecke is ghedaen, is innegeroepen ende hem attestatie affgeeyscht volghende tghene hem in classe was opgheleydt. Heeft overgegeven seeckere attestatien van de ghemeene beuren van Werckendam ende van twee capiteynen van het fort, Jeronimus Boëtius ende Joh. van der Dusse, item een certificatie van den schoudt Lodewyck Heyndricksz, daerby verclaert wordt, dat hy van Jan Symonsz, predicant tot Giessen Oudekerck, daer inghevoert is. Ende alsoo men ten deele uyt de handelinge der classe, ten deele uyt syn eygene bekentenisse bevindt, dat hy eertydts onordentlyck in den dienst op de Meede is inghecommen ende daerna in deselve onordeninghe is voortghevaren op Meerkercke ende Werckendam, dat hy oock niet en is geexamineert ende gheen attestatie ghebracht ende, nietteghenstaende hy onbequaem is gheacht by beyde classen van Dordrecht ende Gorcum ende daeromme vermaendt gheweest van sulcx aff te staen, nochtans gepersisteert is by syn onbehoorlyck voornemen, soo oordeelt de synode, dat hy niet en behoort in desen dienst gelaten te worden, hebben hem daerom expresselyck verboden langher eenighe kerckelycke bedieninghe te betreden maer vandaer met den eersten te vertrecken ende hem te begheven tsy tot Am-

sterdam ofte Leyden, daer hy met syn huysghesinde hem met aerbeyden mochte generen [1]). Ende in aensien van syne sware huyshoudinghe heeft hem niet alleen Petrus Hackius alle hulpe belooft van weghen der kercke van Leyden, maer oock de synode toegheseydt, als hy daervan goede attestatie bracht van de kercke, daer hy hem neerslaen soude, dat elcke classe int besondere hem met eenigen onderstant te hulpe commen sal, ende is hem van de synode ghepresenteert gls 4 sts 6½ om hem voor het eerste in synen noodt daermede te behelpen. Heeft daerop syn beraedt ghenomen sonder het ghepresenteerde gelt te willen aenveerden, ende na den middach weder inghecommen synde, heeft verclaert, dat hy niet gesint en was den dienst des woorts, dien hy aengeveerdet hadde, te verlaten ende heeft versocht acte van hetghene met hem in synode is affghehandelt, twelck hem is gheweygert ende is ghewaerschouwet niet alleene van den praeside ende anderen predicanten maer oock van den heeren commissarissen, dat hy toesien soude, wat hem daerover soude ontstaen Ende hebben de heeren commissarissen met de gheheele vergaderinghe, aensiende syne groote hartneckicheydt, gantsch noodich gheacht te schryven in den name der heeren commissarissen ende des gheheelen synode aen den cappiteyn van het fort ende schoutet van den dorpe van Werckendam, dat sy hem verlaten, tot welcken eynde men versoecken sal van den balliu van Suydthollandt, dat hy daervan oock wille schryven aen den schoutet aldaer ende, soo dat niet en helpt, dat men daertoe versoecken sal de hulpe van den heeren Staten om de ergernissen ende onordeninghe aldaar te weren Ende om sulcke onordeninghe te verhoeden syn die van Gorcum belast te aerbeyden, dat Herdichtsveldt ende Werckendam tsamen met eenen dienaer versorght mogen worden. Des anderen daeghs hem wederom presenterende voor de synode, heeft verclaert hem beter bedacht te hebben ende des synode raedt te willen volghen, op welcke belofte de voorsz. gls 4 sts 6½ hem tot reysgeldt syn gegeven.

7.

Acta des voorgaenden synode. — Acta des voorgaenden synode syn gelesen om daerin aen te mercken, wat noch noodich is voorder te verhandelen.

8.

Gerardus Sweethemius. — De saecke Sweethemii, predicants tot Vianen, ende anderer predicanten ende schoolmeesteren van denselven lande van Vianen sal uytghestelt worden, totdat men siet, wat de heere van Cloe-

[1]) »tsy tot Amsterdam — generen" L en N hebben »te (tot) arbeyden".

TINGEN in der saecken van Vianen sal doen Ende soo dat niet en valt, sal men de requeste aen de heeren Staten vernieuwen volgende het concept, daeraff ghemaeckt.

9 [1]).

Rappoort der gedeputeerde in saecken van de Neerrhynlandtsche classe. — HENRICUS CORPUTIUS ende THEODORICUS PETRI hebben rappoort ghedaen van hare commissie, hen in de voorgaende synode opgheleydt aengaende de classe van Neerrhynlandt. In den eersten, dat sy gearbeydt hebben tot vereeniginghe derghener, die in twist stonden, ende hebben alle oneenicheydt gheweert.

CLAES RUYDT. — Ten tweeden dat sy CLAES RUYDT, predicant tot Slupick, tamelyck gevonden hebbende in het examen, by provisie voor een jaer in den dienst aldaer hebben ghesteldt. Waerop de synode, van die van de classe van Neerrhynlandt verstaen hebbende, dat sy over hem niet en wisten te clagen, goetgevonden heeft, dat hy aldaer ordinaris dienaer sal wesen, soolanghe hem de Heere het leven gheeft, off ten ware hy hem misdroege [2]).

PETRUS WASSIUS. — 3. Dat sy PETRUM WASSIUM, in de classe beschuldicht synde van openbare dronckenschap, tot verscheyden reysen begaen, nietteghenstaende vele trouwe vermaningen, van de classis hem daerover ghedaen, ghewaerschoudt ende vermaendt hebben, soo hy hem dienaengaende niet en betert, dat men met hem sal voorder procederen tot behoorlycke censure ende suspensie van synen dienst.

10 [3]).

Ende dewyle men verstaet, dat hy sedert noydt gecompareert en is in de classicque vergaderinghe, is van synode verschreven.

FRANC WILLEMSZ. — 4 Dat sy FRANCK WILLEMSZ, predicant tot Homade ende nochtans gheen lidtmaet, beweget hebben te beloven, dat hy hem tot der ghemeente sal voeghen binnen Coudekerck ende dat hy met de ghedeputeerde sal confereren van de belydenisse des ghelooffs om daernaer ordentlyck tot den dienst Godts aenghenomen te werden. Maer alsoo men verstaet, dat hy tselve niet en heeft naghecommen, excuserende hem op den heere VAN POELGEEST, is van de synode verschreven.

11.

Repartitie der classe van Neerrhynlandt [4]) — 5. Dat sy aengaende de

---

[1]) Hier begint in L en N de articuleering weer eenigszins anders. [2]) »off ten ware — misdroege" ontbr. in M. [3]) M heeft eene andere articuleering. [4]) Dit marg. ontbr. in M.

repartitie van den kercken in den Neerrhynlandtschen classe goetgevonden hebben, dat Gerardus Douwe, predicant tot Waddincxveen, ende Jan Jansz, predicant tot Reewyck, den classe van der Goude souden byghevoecht werden om te beter den vrede onder de classe van Neerrhynlandt te onderhouden. Maer alsoo men verstaet, dat die van der Goude, hiervan niet gheadverteert synde, haer beswaert hebben dese twee mannen aen te nemen ende oock verscheyden redenen voorwenden, waerom sy meynen, dat sulcke veranderinghe haren classe ontstichtelyck soude wesen, dat oock de balliu van Rhynlandt sulcx wederstaen soude, soo is in dien respecte by den broederen beter gevonden, dat sy beyde by de classe van Leegrhynlandt sullen blyven ende, soo daer swaricheydt viel, die by deselve classe niet en conde nedergheleydt worden, dat sy hare toevlucht nemen sullen tot de classe synodael. Ende opdat dit te beter sonder swaricheydt in het werck ghestelt worde, soo sullen deghene, die ghedeputeert syn om de saecke van Nieuwervene te bevredighen, de classe van Neerrhynlandt verschryven, teghen dat sy daer comen, om eenmael voor al deselve classe te vermanen tot vrede ende wederaennemen der twee voorsz. predicanten.

12.

Oncosten van wegen des synode gedaen. — Alsoo men bevindt, datter daghelycx vele oncosten van weghen des synode ghedaen worden door de onwillicheydt ende onordre van sommigen, waerdoor vele onruste in den kercken ontstaen, die niet anders en connen geweert wesen dan met groote costen des synode, soo sal in de remonstrantie aen de heeren Staten mede versocht worden, dat hare E. believe daertoe ende tot de synoden subsidie te ordonneren. Syn oock de heeren commissarissen gebeden hieraen de handt te houden, twelck sy belooft hebben te doen.

13.

Rappoort der inspecteurs der classen. — Inspecteurs der classen hebben elck van hare inspectie rapport ghedaen van het devoir, dat by de classen gedaen wordt.

14.

Predicanten, wonende buyten hare kercken. — Ende alsoo men uyt het rappoort van die van Leyden verstaet, datter eenighe predicanten syn, die, ten platten lande haer bedieninghe hebbende, binnen der stadt wonen, soo oordeelt de synode dat elcken herder by syne schapen behoort te wonen, ten ware dat sy exceptie hadden datter gheene woninghe en ware, daervan de classe inspectie sal nemen ende daervoor sorghe draghen, datter woninghen ghemaeckt worden, daer geene en syn.

15.

Catechismus ter Goude niet gepredickt. — D'inspecteurs der classe van der Goude verclaren, dat in de kercke van der Goude de Catechismus niet gheleert en wordt, nietteghenstaende tselve tot verscheyden reysen, soo op de classe tot Schoonhoven als oock op de leste synode ter Goude, belooft is te doen. Sal hiervan met Hermanno Herbert ghesproken worden ofte van synode wegen gheschreven worden aen den gheheelen kerckenraedt ter Goude ende sal daerop de classe aenhouden, dat het schryven des synode nagecommen werde, ende sal hiervan de classe van der Goude rappoort doen aen de classe synodaele.

16.

Denominatie van de nieuwe inspecteurs der classen. — Syn wederomme tot inspecteurs over elcke classe geordonneert:

in de classe van Delft:
Johannes Mylius ende Wynandus Gerridtsz;
in de classe van Dordrecht:
Henricus Corputius ende Joannes Bisschop;
in de classe van Leyden:
Petrus Hackius ende Gulielmus de Hase;
in de classe van der Goude:
Tylmannus Cupus ende Thomas Bruskenus;
in de classe van Rotterdam:
Petrus Carpentarius ende Philippus Minel;
in de classe van Gorcum:
Henricus Vellenius ende Gerardus Sweethemius;
in de classe van den Briel:
Nicolaus Dammius ende Henricus Coesvelt;
in de classe van den Haghe:
Libertus Fraxinus ende Theodorus Petri;
in de classe van Neerrhynlandt:
Henr. Westhovius ende Vincent Meusevoet.

17.

Franciscus Pythius. — Alsoo men verstaet, dat Franciscus Pythius hem noch geneert met knopmaecken ende noch huyspredicatien doet tegen het besluydt van voorgaende synode ende ernstighe vermaninghe der heeren commissarissen, soo sal hem van synode wegen noch eens belastet worden tselve naer te laten ende sal hiervan denghenen, die in de saecke van Nieuwervene gecommitteert syn, hiervan besondere last ende

acte des synode gegeven worden. Ende niet affstaende, sal gecensureert worden na behooren.

18.

Gulielmus Varicius. — Om Gulielmum Varicium, eertyts dienaer des goddelycken woorts tot Wageninghen, te helpen in synen ouderdom, is goetgevonden, aenghesien men teghenwoordelyck geen bequame plaetse en vindt, daer hy den dienst soude mogen betreden, dat der kercke van Delft ende van den Haghe sal gerecommandeert wesen, dat sy haer beste doen om hem te besorgen ende te bevorderen.

19.

Caspar Venraedt. — Caspar Venraedt versoect noch desen winter assistentie van de ghemeene kercken van Suydthollandt. Maer alsoo de synode niet geraden en vindt de ghemeene kercken langer daermede te belasten, is hem tselve affgheslaghen ende sal hem mogen addresseren tot de diaconie der kercken, daer hy woont.

20.

Bevestinghe ende authorisatie der kerckenordeninghe. — Alsoo men bevindt, dat de kerckenordeninghe vast by velen wort verbroken ende dat doordien dat deselve by den heeren Staten niet en is bevesticht, is goetgevonden by goede gelegentheydt aen de voorsz. heeren Staten te versoecken, dat hare E. believe de handt daeraen te houden, dat deselve bevesticht moghe werden.

21.

Bedieninge des doops naer besluyt der predicatie. — Sal oock by de inspecteurs ende visitateurs in elcke classe wel acht ghenomen worden, dat de bedieninghe des doops naer besluydt der voorgaenden synoden ende na de alghemeene kerckenordeninghe in teghenwoordicheydt der ghemeente oft voor het verlaten derselve bediendt worde.

22.

Catechismi recitatie voor den middach, daer naermiddach niet ghepredict wert. — Insghelycx sal by denselven acht genomen worden, dat de Catechismus ofte immers de hooftstucken in de plaetsen, daer naermiddach niet gheleert en wordt, voor den middach van den kinderen opgheseydt worde.

23.

Van het oversien der boecken, die in het stuck der religie ghemaeckt

worden. — Alsoo in de synode generael besloten is, dat niemandt hem sal vervorderen eenighe boecxkens oft schriften van de religie te laten uytgaen, voordat deselve ghesien ende goetgevonden syn van den dienaren des woorts onder synen particulieren synode, soo sal hierinne een yeghelyck eerstelyck syne classe kennen, ende de classe sal daertoe mogen nemen eenighe predicanten onder haren synode, die sy daertoe bequaem achten.

24.

Veldtpredicanten. — Alsoo men verstaet, dat syne Excellentie begeert, datter twee veldtpredicanten sullen wesen, die het legher volghen om aldaer niet alleene de alghemeene vermaninghen [1]) ende gebeden te doen maer oock de crancke ende ghequetste soldaten in haren noodt by te staen, soo is daertoe in synode mentie ghemaeckt van Johanne Martinio, staende in de classe van Delft, Henrico Spudaeo in de classe van Gorcum ende Joanne Blockio, die in de classe van Dordrecht ghestaen heeft, ende is elcke classe belast met den haren daervan te spreken.

25.

Bulkius. — De classe van der Goude, Dordrecht ende Rotterdam sullen sorghe dragen, dat de kercke van der Goude met Bulkio handele na behooren.

26.

Hugo Dirckszoon. — Hugo Dircxsz sal aen de heeren Staten geaddresseert worden door de kerckendienaren in sGravenhaghe om in synen noodt gheholpen te wesen.

27.

Schoolmeester in het Veen by Moordrecht. — De schoolmeester in het Veen by Moordrecht sullen de predicanten van Rotterdam recommanderen aen hare magistraten.

28.

Synode generael. — Sal van weghen des synode gheschreven worden aen de kercke van Amsterdam, dat sy de synodale classe verclaren, waerby het compt, dat de synode generael dit jaer niet en is gehouden, waerover niet alleene dese teghenwoordighe synode maer oock die van Zeelandt etc. verwondert syn Ende sal de synodale classe, antwoorde hierop ontfanghen hebbende van de kercke van Amsterdam, deselve

[1]) »vermaninghen" L heeft »vergaderingen met haeren dienst te beijveren."

vermanen, dat sy hiervan rappoort behoort te doen aen allen synoden particulier, ten eynde de versamelinghe des voorsz. generalen synode bevoordert moghe werden. Ende sal schryven Henricus Corputius.

29.

Albert Jansz. — Met Albert Jansz sal de kercke van Rotterdam voort handelen na behooren.

30.

Caspar Coolhaes. — De kercke van Leyden sal Caspar Coolhasen vermanen volghende tghene in voorgaende synoden van hem is besloten.

31.

Robertus de Riddere. — Robertus Gualth. de Riddere hem beclaghende, dat hy van weghen syner ghedueriger swackheydt vast onbequaem werdt om den dienst langher te betreden ende dat hy nochtans in syne siecke dagen onderhoudt van doene heeft, sal door de ghedeputeerde des synode gherecommandeert worden aen de heeren Staten.

32.

Pieter Jansz Vrimmersum. — Pieter Jansz Vrimmersum, schoolmeester in de Ketel by Schiedam, versoeckende schooldienst, sal ghewesen werden tot Moordrecht, dewyle men verstaet daer eenen schooldienst te vaceren.

33.

Albertus Casparus Selkaert. — Albertus Casparus Selkaert tot Bommel, versoeckende aen synode dienst, is gerecommandeert der classe van Neerrhynlandt, ten eynde, Robertus de Riddere geholpen synde, hy in syne plaetse commen mochte.

34.

Lyckpredicatien. — De classen sullen elck haer devoir doen, dat volghende het besluydt des synode generaels de lyckpredicatien ghelyckformich ende eendrachtich affgheschaft worden.

35.

Van de combinatie van Piershill ende Beyerlandt. — Jan Commersz, ontfangher van de geestelycke goederen int landt van Voorn, versoeckt aen de synode, dat Piershill met Nieu-Beyerlandt gecombineert moge worden, dewyl het lichter is van Piershill op Nieu-Beyerlandt te commen by ontydich weder als van den Corendyck op Piershill, waerdeur

het gheschiet, dat die van Piershill, geenen anderen predicant hebbende als die op den Corendyck woont, dickwils onbedient blyven. Maer alsoo de synode beducht [1]), dat sulcke veranderinghe niet sonder swaricheyt en soude gheschieden ende dat oock het huys van Egmondt hierin te spreken heeft, is goetgevonden voor ditmael by de oude combinatie te blyven. Ende is de classe van den Briel vermaendt sorghe te dragen, dat die van Piershill beter bediendt worden, twelc men hoopte wel soude ghedaen worden, dewyle sy op den Corendyck nu eenen anderen predicant hadden.

36.

Abusen, in de remonstrantie te gedencken. — Alsoo in gravaminibus eenighe abusen geroert worden, die alreede in de remonstrantie aen de heeren Staten volgende tbesluyt des voorighen synodi ghestelt syn, als van overtredinghe des Sabbaths, dantsspelen by de officieren toegelaten, item van de segheninghe ende tooverye, bedevaerden, abusen van houwelycke ende bevestinge desselven etc., soo sal op de voorsz. remonstrantie wel gelettet worden, dat alle de voorsz. abusen daerin wel begrepen werden, ende sal elcke classe aenmercken, wat documenten sy hebben van de voorsz. abuysen, in de remonstrantie geroert.

Is oock vermaendt, dat by d'ander abuysen des houwelycx ghestelt sal worden het misbruyck van onghelycke houwelycken tusschen seer jonghe mans ende bedaechde vrouwen, dewyle in anderen welghestelde politien hierin oock ordre ghestelt, ende dat men bevindt, dat sulcke onghelycke houwelycken oorsaecke geven tot grouwelycke sonden.

37.

Florentius Marci. — Florentius Marci is van den synode beschreven ende vermaendt van syne lichtveerdicheydt, dat hy teghen het besluyt des voorgaenden synode van Mynsheerenlandt ghescheyden is ende heeft den dienst tot Aerlandervene aenghenomen, nietteghenstaende hy niet langhe te vooren volghende het besluydt des synode ende d'approbatie der heeren Staten in Mynsheerenlandt was in den dienst bevesticht, waerover hy van den synode is gecensureert ende vermaendt in toecommender tydt hem van sulcx te wachten ende hem anderen broederen synes classis conform te dragen, twelck hy belooft heeft te doen.

Is oock de ouderlinck van Aerlandervene, die met Florentio ghecommen was, vermaendt dat het beroep desselven Florentii wel wat ordentlycker hadde behooren toe te gaen ende dat sy nu, met Florentio tevreden synde, haer voortaen oock des vredes ende der stichtinghe der kercken beneerstighen souden.

[1]) »beducht" M heeft »bedacht".

38.

Abuysen op het drucken der boecken. — Van de abuysen, die daer vallen in het drucken van ongeoorloffde schriften ende boecken is gheroert in de remonstrantie aen de heeren Staten ende sal daerby gedaen worden, dat de druckers vermaendt worden te letten oock op de goede boecken, die sy drucken, dewyl men bevindt, dat oock in de bybels ende andere godtsalighe schriften door de nalaticheydt der druckers groote ende leelycke faulten staen.

39.

Kercke tot Woerden ende Bodengrave. — Van de kercke tot Woerden ende Bodengrave is gehandelt in synode generali anno 1586, 12 July. Ende alsoo men verstaet, datter binnen Woerden eenighe vrome syn, die haer beclagen, dat sy daer gheen Gereformeerde kercke en hebben, soo sullen die broeders, die van sulcke vrome aldaer aenghesproken worden, hen moghen vermanen, dat sy tselve by requeste aen de heeren Staten versoecken ende, soo sy daerin hulpe van doen hebben, dat sy haren toevlucht nemen tot de ghedeputeerde des synode. Men sal oock ter gelegener tydt by de heeren Staten moghen aenhouden van synode weghen, dat sulcke tweespalt van religie uyt de provincie van Hollandt geweert moghe werden om alle wydere inbreucke te verhoeden.

40.

Jacobus Engelberti *tot Lexmonde.* — Alsoo Jacobus Engelberti, paep tot Lexmonde, tot noch toe gantsch obstinaet teghen de classe van Gorcum hem ghedragen heeft, soo sal deselve classe daervan indachtich maecken de ghedeputeerde des synode om ter gelegener tydt teghen hem voorder te aerbeyden.

41.

Inspectie op leere ende leven der predicanten. — Aengaende de leere ende leven der predicanten sal elcke classe haer devoir doen om goede opsicht te nemen over deselve ende diendt daertoe d'inspectie ende visitatien der classen.

42.

Die, eenmael haer begeven hebbende tot het gebruyck des avontmaels, haer daervan langhe jaren absenteren sonder te willen oorsaecke verclaren. — Dieghene die, eenmael haer begeven hebbende tot het ghebruyck des h. avondtmaels, daernaer haer daervan absenteren sonder te willen eenighe redene daervan verclaren, soo sy evenwel tot het ghehoor des goddelycken woordts haer begeven, sullen geduldet worden, dewyl te hopen

is, dat sy door het ghehoor eyndelyck beweghet sullen worden niet langer haer van het ghebruyck desselven avondtmaels haer te absenteren. Maer die gheheelyck oock het gehoor van Godes woort versuymen ende verachten, twelck is een grouwelycke godtloosheydt, met desen sal men voorder handelen [1]), doch met goeder discretie, alsoo dat hierin noch ter eender noch ter andere syden ghefeylt en worde, ende dat men aensien sal de gelegentheydt der kercke ende wat oorsaecken datter gegeven syn van sulcke vervreemdinghe.

43.

Vraghe. — Op de vraghe, in gravaminibus ghestelt, off het eenen dienaer des woorts Godes niet en sy geoorloft de krancken te besoecken buyten synen dorpe des versocht synde in een ander ghemeente, daer de dienaer van syne ghemeente verlaten is ende nochtans van de overheydt in den dienst ghehouden wordt, denwelcken de lidtmaten niet en willen hooren, item off hy hare kinderen, die tot hem ghebracht worden, mach doopen ende de lidtmaten ontfangen ende toelaten tot den avondtmale des Heeren, in syne kercke tot hem comende, andtwoort de synode in thesi: soo de dienaer der kercke aldaer wettelyck verlaten is, ja, dewyl een dienaer, wettelyck verlaten synde ende nochtans hem der kercke opdringhende, voor geen dienaar van deselve kercke en is te houden ende nochtans de kercke niet en mach onbedient blyven.

Maer belanghende hypothesin, dewyl d'occasie deser vraghe buyten onse synode in de classe van tZirickzee ende kercke van Sommerdyck is ghevallen, is goetgevonden, dat men de lidtmaten der kercken, die sulcx aen eenen vreemden dienaer versoecken, ende den dienaer, daertoe versocht synde, tot de voorsz classe sal remitteren. Ende dewyl de synode verstaet, dat dese swaricheydt tot Somerdyck vast langhe gheduyrt heeft tot groote verstooringhe der kercken aldaer, dat oock dese ende dierghelycke swaricheydt, uyt dien rysende, den omligghenden predicanten, onder onse synode sorterende, te voorkomen, soo sal van synode weghen gheschreven worden aen de voorsz. classe, dat de saecke moghe vereenicht worden ende, soo sy niet voorder en connen commen, dat sy het door de synode van Zeelandt willen laten remedieren.

44.

Trouwe des gedoopten met eenen ongedoopten. — Op de vraghe, off een dienaer des woorts Godes een onghedoopte persoon met een ghedoopte in den houwelycken staet mach bevestigen, is geandtwoort in

[1]) »handelen" L en N hebben »kerckelyck handelen".

synode nationali in den Haghe anno 1586, quaest. particulari 9, dat het niet en behoort te gheschieden.

45.

Off een onghedoopte mach staen als getuyge over den doop. — Op de vraghe, off een onghedoopte sal mogen ontfangen worden ende staen als getuyghe over den doop eenes kints, andtwoort: neen, dewyl sulck een persoon niet anders en can gheacht worden als buyten Godts verbondt staende ende daerom niet en can als ghetuyghe staen over de aenneminghe van eenen anderen tot Godes verbondt, daer hy niet selver toe en ghehoordt.

46.

Florentius Gerardi. — Alsoo Florentius Gerardi, eertyts predicant gheweest in de classe van den Briel, vast krancksinnich ommeloopt in den Haghe ende elders tot groote opspraecke over de kercke van wegen des dienst, daer hy eertyts in ghestaen heeft, soo sullen de kercken van Delft ende van den Haghe aenhouden by de heeren Staten ende magistraten van Delft om daerinne te voorsien, dat hy stille mach gehouden ende besloten worden.

47.

Een man van goeden huyse, aermoede lydende. — Aengaende seeckeren man van goeden huyse, tot aermoede gecommen synde, dewyl syn vromicheydt ende ghetrouwicheydt, aen de kerken ende dienaren bewesen, verscheyden broederen bekent is, sal alle neersticheydt ghedaen wesen om hem in synen noodt te helpen, ende men sal daertoe versoecken de hulpe der heeren magistraten ter plaetsen, daer hy woondt, ten eynde hare Eers. believe denselven by de heeren Staten te recommanderen, dat hy tot eenighen dienst des landts ghevoordert mach worden ofte andersins onderhouden worden.

48.

Abuysen, strydende tegen der diaconie. — Aenghesien dat in sommigen plaetsen ten platten lande by eenighe de diaconie belet ende vercort wort, soo sal tselve best geremedieert [1]) worden door de hooftofficieren ende magistraten, daer sulcke plaetsen ghestelt, die hierom ten respecte harer officie sullen gebeden worden.

49.

Vrage van secrete sonde, den dienaer heymelyck vertrout. — Op de

[1]) »geremedieert" L en M hebben »gerecommandeert".

vraghe, off een dienaer, hebbende verstaen eenighe ghebreken synes naesten sonder dat deselve strecken teghen het welvaren der religie ende ghemeyne besten des landts, ghehouden sy, daertoe van den magistraet versocht synde, deselve te kennen te gheven, is geandtwoort: soo tselve den dienaer heymelyck van weghen synes ampts vertrouwet is tot ontlastinghe van de conscientie desghenen, die hem beswaert vindt in d'een ofte d'andere sonde, by hem begaen, dat de voorsz. dienaer niet en behoort van de magistraet geporret te syn om daerin te bekennen wat hem vertrouwet is. Want oock in jure de vader niet en is gehouden teghen syn kindt ghetuygenisse te gheven. Ten anderen soo en sou de ghetuychenisse eenes dienaers in dien deele niet gelden, dewyl hetghene hem in het heymelycke van eenen alleen gheseydt is, van denselven soo lichtelyck can gheloochent worden als van hem gheaffirmeert, waerin dan gheen cleyn peryckel en is gheleghen. Nochtans alsoo het een saecke is van groot ghewichte, is goetgevonden hiervan teghenwoordelyck geen definitive sententie te stellen, maer tselve te remitteren op breeder vergaderinghe.

50.

Op seeckere vraghen. — Op seeckere vraghen, de synode voorghestelt, off een minder overheydt wel mach doen teghen hetgene een hooghe overheydt gheordonneert heeft na Godes woort, andtwoort de synode: dewyl d'eerste vraghe, tfondament synde van alle de navolgende, politic is, dat deselve ad synodum niet en ghehoordt, ende dat de requirant sal moghen syn doleancie doen aen de hooghe overheydt, derwelcker ordonnantie van de leghe overheydt wort verbroken. Ende sal D. Corputius soowel van deser saecken als van de voorgheroerde van de combinatie van Piershil ende Beyerlande [1]) aen hem schryven.

51.

Missive van de kercke van Wttrecht. — Is der vergaderinghe voorghelesen eenen brieff van den ouderlingen der Ghereformeerden kercke van Wttrecht, aen de synode gheschreven, waerin sy haer beclach doen van het onordentlyck verlaten haerder vorighe dienaren ende van het onwettelyck beroep ende incomen derghener, die sy nu hebben, item van hare onbehoorlycke handelinghe, strydende teghen Godts woort ende goede kerckenordeninghe. Begeren daerom, dewyl deselve predicanten eertyts onder de repartitie von Suydthollandt hebben ghestaen, dat men met hen wille handelen naer behooren ende dat de handt daeraen ghehouden werde, dat de bedroeffde ende verstoorde ghemeente wederom tot goeder vrede ende ruste ghebracht moghe werden. Van welcken brieff den

[1]) »Beyerlande" L heeft »Nieu Beijerlant".

heeren commissarissen tot haer begeerte gegeven is copie, ende hebben deselve heeren commissarissen verclaert d'instructie, hen by de heeren Staten gegeven aengaende de saecke van Wttrecht, dat hare E.E. verstaen, dat den gheheelen lande ende ghemeene kercken vele daeraen ghelegen is, dat goede correspondentie ende eenicheydt metter stadt ende kercken van Wttrecht gehouden werde, dat die predicanten, die daer nu syn, ter begeerte van die van Wttrecht by syne Excellentie ende hare E.E. daer syn ghesonden, dat die van de magistraet van Wttrecht by eede verplicht syn de christelycke Gereformeerde religie te handthaven ende daerinne geen veranderinghe te doen, dat wel waer is, dat in de ceremonien eenighe veranderinghe is ghedaen maer achten de heeren Staten daeromme by den kercken van Hollandt gheen affscheydinghe van die van Wttrecht en behoort ghedaen te worden. Versoecken daeromme de heeren Staten, dat de synode teghenwoordich de predicanten, die nu tot Wttrecht syn, willen bekennen voor hare broederen ende dat sy willen de ghemeente aldaer induceren haer niet te absenteren van het ghehoor der predicatien ende ghebruyck des h. avondtmaels, dat anders te vreesen sy dat dese oneenicheydt der magistraten ende ghemeente aldaer sal ghedyen tot verderff van de stadt ende verlies van de religie aldaer. Welcke saecken ten beyden syden aenghemerckt ende overleydt synde, is eyndelyck naer rype overweginghe derselven eendrachtelyck goetgevonden by seeckere remonstrantie aen syn Excellentie ende de heeren Staten de ghewichticheydt deser saecken te verthoonen volghende het concept, dienaengaende by laste des synode gemaeckt ende in de vergaderinghe voorghelesen ende goetgevonden Ende dewyl de ghemeente haer beclach voorgheroert aen de synodale vergaderinghe ghedaen heeft, soo sal deselve met een missive vertroostet werden ende vermaendt tot stillicheydt ende vreedtsaemheydt om in gheen meerder swaricheydt te vallen, dat wel dese kercken medelyden hebben met hare swaricheydt maer niet terstondt en can geremedieert worden etc. Item aenghesien de predicanten, die nu daer syn, uyt desen Suydthollandtsche synode syn ghescheyden, sullen oock deselve ter gelegener tydt vermaendt werden van de faulten ende misbruycken, by hen ghecommitteert.

52.

Levinus van den Borre. — De synode, verstaende dat Levinus van den Borre, dienaer des woorts tot Schoonhoven, noch niet en was van de classe van der Goude aenghenomen voor een lidt des classis, heeft Levinum verschreven ende alsoo men in de verhooringhe der saecken tusschen hem ende die van den classe verstondt, dat die van den classe qualyck tevreden waren van weghen de censure, over hen gegaen aengaende de saecke van Schoonhoven, bekennende wel in eenighe andere

saecken schuldt ghehadt te hebben maer niet in den handel van Schoonhoven, soo is hen verclaringhe gedaen over de censure, dat sy aengaende de saecke van Schoonhoven alleenlyck syn vermaendt gheweest tot stillicheydt [1]) ende vrede, ende syn die van den classe met Levino ende den ouderlinck synder kercke op een nieu met malcanderen versoent, vervangende de ghedeputeerde des classis het gheheele corpus derselver classe ende Levinus met synen ouderlinck den gheheelen kerckenraedt van Schoonhoven, Ende syn beyde partyen wederom vermaendt tot vrede ende eenicheydt.

53

Deputatie dergener, die uyt den classen gesonden worden ad synodum. — Alsoo de ervaringhe leerdt, datter in de synodale vergaderinghe wel can questie vallen van het verstandt van eenige besluyten des voorigen synode, is goetgevonden, dat uyt elcken classe op de synodale vergaderinghe ghedeputeert sullen worden een ofte twee van dengenen, die in de voorighe synode gheweest syn, twelck nochtans om seeckere redenen gestelt wert tot discretie van de classen.

54.

Joannes Steenbergius. — Joannes Steenbergius, predicant tot Swartewael, beclaecht hem, dat de classe van den Briel syne partye soude belooft hebben hem ter eerster gelegentheydt te versetten, waarin hy hem beswaert vindt overmidts synen ouderdom ende die van der kercken aldaer (ghelyck hy met een attestatie van 31 Augusti 1590 wilde bewysen) met hem wel tevreden waren. Waerop de ghedeputeerde desselven classis verhoort synde, is hem van de synode geantwoort, dat tot synen nadeel niet en sal strecken tghene van de classe is geoordeelt gheweest, want hy niet en sal verset worden, voordat hy eene andere goede plaetse sal hebben, waerin de classe haer beste belooft heeft te doen, dat hy de classe tselve behoort te vertrouwen ende haren goeden raet volghen. Doch indien hy hem het oordeel des classe alleen [2]) niet en begeerde te onderwerpen, dat hy soude moghen eenighe broeders uyt den omligghenden classen ontbieden, als van syne saecke soude gehandelt worden. Is oock vermaendt hem stichtelyck te dragen in leere ende leven ende syne affecten niet te volghen.

55.

Academie tot Leyden. — De ghedeputeerde des synode sullen voorts de handt houden aen de uytvoeringhe van hetghene aengaende de academie tot Leyden door den voorigen gedeputeerden begonnen is. Ende

[1]) »stillicheydt" M heeft »stillicheydt, stichtinge". [2]) »alleen" ontbr. in M.

hebben oock mynheeren de gecommitteerde belooft daertoe haer beste te doen, ghelyck oock Petrus Hackius belooft heeft met synen collega de saecke te bevoorderen by den magistraet van Leyden.

56.

Hieronimus Hortensius. — Hieronimus Hortensius, predicant tot Wassenaer, van de synode verschreven synde, is niet gecompareert ende aenghesien de classe van den Haghe aengeeft (ghelyck hy oock selver bekendt heeft), dat hy tot Wassenaer niet en can stichten ende dat hy den goeden raet ende middelen, van de classe hem voorgheslagen, om een kercke aldaer op te richten, niet en heeft ghevolcht, soo syn van de synode ghenomineert uyt de classe van den Haghe Johannes Uytenbogaert, wt de classe van Delft Pieter Jansz, wt de classe van Leyden Gulielm. Comantius. Ende sal elcke van dese dry classen noch eenen uyt het middel van haer deputeren om met hem te handelen tot uytvoeringhe der saecke naer de gelegentheydt, die sy sullen vinden. Ende sal de classe, onder dewelcke hy sorteert, last hebben de andere tot gelegener tydt byeen te roepen.

57.

Gulielmus Niger. [1]) — Aenghesien dat de classe van Gorcum ende eenighe andere predicanten tot noch toe by den grave van Culenborgh te vergheeffs gearbeydt hebben te vercrygen, dat Gulielmus Niger, predicant aldaer, syn behoorlyck onderhoudt mocht hebben, soo sal van de ghedeputeerde des synode tselve den Generalen Staten werden gercmonstreert, midts dat Joh. Leo tselve eerst aen den voorsz. Guil. Nigrum overschryve, off hy wel tevreden is, dat tselve van synentwegen ghedaen werde.

58.

P. [2]) Wassius. — P. [2]) Wassius heeft den brieff des synode ghesloten wederghesonden sonder denselven te willen aenveerden ofte lesen. Is daerenboven ghelesen eenen brieff desselven Wassii, aen de classe van Neerrhynlandt in Januario van desen jare gheschreven, daerby hy excuseert syn absenteren uyt de classe met het verbodt, van den heere van Warmondt, syne hooghe overheydt, (alsoo hy schryft) hem ghedaen, ende claechde van verscheyden blamatien over hem van sommighen broeders desselven classis ghedaen. Item is ghelesen eenen brieff Roberti de Ridders, die hem beclaecht van den voorsz. Wassio ghescholden te syn voor een meeneedighe. Is oock verhaelt, dat hy alsnoch opentlyck berucht wert van dronckenschap ende ongheschickte manieren. Ende de-

[1]) Dit marg. ontbr. in L en N. [2]) »P" de andere codd. hebben »Petrus".

wyle men verstaet, dat hy oock in Vlaenderen over sulcx eens gesuspendeert is ende daernaer, weder vervallen synde, gedestitueert van synen dienst, sonder dat de faute gebetert is, soo is van de synode Philippo Minel (die men verstondt het classisboeck van Waes by hem te hebben) belast, dat hy daaruyt acte sal gheven, op dewelcke acte ghelyck op andere dinghen, hierboven van hem verhaelt, indien sy alsoo bevonden worden, achtet de synode, dat hy des dienstes onweerdich sy. Ende heeft daerom ghedeputeert Petrum Hackium, Petrum Everhardi, Pieter van Oy, predicant tot Warmondt, dewelcke naer ondersoeck ende bevint der saecke sullen met de classe hem van synen dienst destitueren ende by den heere van Warmondt aenhouden, dat hy hem wille verlaten mits redenen voorsz..

59.

Franc Willemsoon. — Franc Willemsz heeft niet naergecommen tghene hem belast is van de ghedeputeerde des synode in de saecke van Neerrhynlandt, alsoo boven is verclaert. Was daerom verschreven van den synode, maer alsoo hy niet gecompareert is, sal geinsisteert worden op hetghene hem voorgehouden is gheweest. Ende syn daertoe ghedeputeert Libertus Fraxinus, Theodoricus Petri ende Joannes Nobellius, dewelcke by weygeringhe met de classe hierin sullen doen soot behoort.

60.

Hermannus Herbert. — Hermannus Herberts verschreven synde om met hem te handelen, heeft hem geexcuseert met eenen brieff voorwende dat hy wel wiste, dat de magistraet van der Goude syn consent in syne comste niet en soude draghen, daerom niet alleen de synode noch eenmael aen hem maer de heeren commissarissen aen de magistraten aldaer gheschreven hebben. Ende is daerentusschen van D. Jeremia Bastingio ende Arnoldo Cornelii van haren ende haerder medegedeputeerden weghen, ghelyck oock daernaer Wernero Helmichio, hiertoe beschreven synde, rappoort ghedaen, hoeverre sy met hem gehandelt hebben, namelyck dat sy syne tweede verclaringhe, gestelt in 152 sectien, geexamineert hebbende, de censuren daerover ghedaen in 8 poincten hebben begrepen, waervan sy de copie de synode hebben overgelevert. Dewelcke censuren, van eenighe ghedeputeerde by laste des synode oversien synde in teghenwoordicheydt van eenighe andere broeders deser vergaderinghe, syn bevonden ordentlyck ghestelt ende op Hermanni tweede verclaringhe in alle poincten, die sy in deselve naergelesen hebben, wel te accorderen. Twelck de synode verstaen hebbende, heeft daeruyt ghelyck oock uyt het boeck

Hermanni, geintituleert: Corte verclaringhe etc , geoordeelt, dat het boeck voorsz , midtsdien het inhoudt vele dwalingen, onschriftmatighe redenen, duysterheden, strydighe dinghen, verkeerde allegatien der Schrift ende vele andere impertinentien, seer schadelyck is.

Ende is daerom goetgevonden uyt de synode noch eenen vermaenbrieff aen hem te schryven, dewyl hy syne onghehoorsaemheydt teghen de synode bewesen heeft, niet verschynende [1]) daer hy tweemael is ontboden gheweest, dat hy metten allereersten Casparo Swerinckhusio als ghedeputeerde des synode (die oock van synode wegen aen hem sal schryven) wille overschryven, wat syne meyninghe sy van voordere handelinghe. Ende soo hy tevreden is tot Rotterdam te commen, ghelyck hy de synode door Thomam Bruskenum heeft laten aendienen, dat sy haer aldaer oft elders (soo het daer niet vallen en wil) by hem sullen laten vinden D. Jeremias Bastingius, Arnoldus Cornelii, Libertus Fraxinus, Wernerus Helmichius et Casparus Swerinckhusius voorsz , dewelcke met hem sullen mogen voorder confereren, indien hy daertoe verstaen wil, over synen boeck theses stellen of andersins handelen tot beternisse van d'ergernisse, met den boeck gegeven, soo syt allerbequaemste sullen vinden. Ende indien hy, d'onderwysinghe aennemende, wil retracteren wat tegen de gesonde leere in synen boecken stryt na der gedeputeerden goetvinden, sal de saecke geremedieert mogen werden, maer soo hy se verwerpt, wort hiermede denselven ghedeputeerden last gegeven yet tegen syn voorsz. boeck in druck te laten uytgaen, hetwelcke sy oock met andere predicanten sullen mogen communiceren.

Ende sooveel als synen persoon betreft, sullen de voorsz. vyff ghedeputeerde met advys van de synodale classe voorder procederen naer kerckelycke discipline tot censure. suspensie van synen dienst ende van den avondtmael ende eyndelyck tot excommunicatie exclusive, welcke gerefereert sal worden tot de naeste synode particulier off generael. Ende sullen daerentusschen oock die van Noordthollandt ter gelegener tydt bericht worden, hoeverre met de persoon Hermanni sy ghehandelt.

61.

Translatie des bybels. — Is goetgevonden aen de heeren Staten te remonstreren, dat hare E.E. tot d'oversettinghe der bybel eenighe penninghen ofte middelen willen ordonneren, want aenghesien het niet van een man alleen behoort ghedaen te worden maer ten minsten van vier oft vyff, en cant niet sonder groote costen gheschieden. Sal oock tot dien eynde aen de particuliere synode van Noorthollandt geschreven worden. Ende alsoo Jan Canin verthoont groote oncosten voormaels ge-

[1]) »verschynende" L en N hebben »willende verschijnen".

daen te hebben om van de hooghe overheydt te vercrygen seeckere octroyen de bybel Tremellii in Nederduytsch te mogen drucken op hope van eenmael den druck in het werck te stellen, is alsnoch de synode ghesint, ghelyck sy oock in voorleden jaren verclaert heeft, sooveel in haer is, hem hierin goetgunstichevdt te bewysen, achtende om redenen voorsz., dat hy wel behoort anderen voorgetogen te werden.

Oversettinge eeniger boecxkens tegen Arrium — Is oock goetgevonden eenighe cleyne ende grondighe boecxkens over te setten tegen Arrii ende andere verkeerde opinien, die men bevindt by sommigen vast in te breecken, waertoe de dienaren des woorts haere neerstichevdt te doen vermaendt syn [1]).

62.

Breda. — De kercke van Breda sal haer addresseren ende voegen by de classe van Dordrecht ende van deselve met hulpe der ghedeputeerden des synode geassisteert worden, daer sy het sal van doen hebben.

63.

Ghedeputeerde des synode. — Syn ghedeputeert van de synode om uyt te richten, hetghene teghenwoordelyck niet en heeft connen uytghevoert worden ende watter noch soude moghen voorvallen, eer de naeste synode sal connen beschreven worden Arnoldus Cornelii, Casparus Swerinckhusius, Henricus Corputius, Libertus Fraxinus.

65.

Classe synodael. — De uytschryvinghe des naesten particulieren synode sal doen de kercke van Dordrecht, dewelcke ooc sal opsicht nemen ende remedieren die dinghen, daerin d'ander classen niet doen off doen en connen.

65.

Censura. — Censura morum is gehouden, ende dese acten voorgelesen synde geapprobeert ende de Heere gedanct.

66.

Besluydt. — Ende naerdien de vergaderinghe deses synode geeyndicht was, syn uyt last derselve by mynheeren den magistraet van Dordrecht geweest praeses, assessor ende scriba, denselven hoochlyck bedanckende dat se dese vergaderinghe plaetse verleendt hebben ende alle faveur ende gonste bewesen. Ende syn alsoo volgens mynheeren de commissarissen

[1]) »Oversettinge eeniger boecxkens — syn" ontbr. in L en N.

ende de dienaren ende ouderlingen voorsz., vriendelyck aen malcanderen oorloff nemende, ghescheyden. Aldus ghedaen ende geeyndighet binnen Dordrecht desen 7^en^ Septembris 1590.

Caspar Swerinckhusius,
minister ecclesiae Roterodami [1]).

Copije [2]) *van de handelinge* [2]) *des particularen synodi van Suydthollandt, gehouden in sGravenhage den* 22^en^ *Octobris* 1591.

De predicanten ende ouderlingen der kercken ende classen van Suijdthollant, gecompareert zijnde totten particularen synodum, hebben wt het middel van haer nae aenroopinge des naemes Gods vercoren tot praesidem actionis Arnoldum Cornelii, tot assessorem Henricum Corput ende tot scribam Casparem Swerinchusium.

Credentien [3]) — De credentiebrieven der classen, haeren gedeputeerden totten synodum medegegheven, zijn ghelesen. Ende is wederom bevonden, dat eenige classes het volle getal van persoonen niet en hadden gesonden, oock dat eenige classe vier dienaren des woordts Gods hadde gedeputeert ende gheen ouderlingen, waervan de sommige excuse gedaen hebben, verclarende dat sij d'oncosten niet dragen en conden, ende andere hebben belooft in naestcomende tijt hierinne haer te beteren, overmits sij voor desen niet anders vermocht en hadden. Ende heeft de synodus de classen, dewelcke claegden van wegen der oncosten, vermaent, dat sij behoorden nersticheijt te doen ende bij haeren kercken ende kerckmeesteren daerom aenhouden ende vervorderen, gelijck bij den meerderen deel in den anderen classibus gedaen wert.

Dienaren des woordts Gods ende ouderlingen, totten synodum gecompareert [4]). — De dienaren des woordts Gods ende ouderlingen, die tot desen synodum gesonden [5]) zijn met behoirlicke credentie ende instructie, zijn dese: wt den classe van Dordrecht: Henricus Corput, dienar des woordts Gods tot Dordrecht, Joannes Bischop, dienar des woordts Gods tot Rijderkerck, Joannes Textorius, dienar des woordts Gods tot Petershoeck, ende Claes Jansz de Jager, ouderlinck der kercke tot Dordrecht; wt den classe van Delft: Arnoldus Cornelii, dienar des woordts Gods tot Delft [6]),

---

[1]) »Caspar — Roterodami" ontbr. in L en N. — M heeft: »Ende was onderteeckent: Casparus Swerinckhusius, praeses, Petrus Joannis, assessor, Joannes Becius, scriba". [2]) »Copije" H heeft »Minute". [3]) Dit marg. ontbr. in H en M. [4]) Dit marg. ontbr. in H en M. [5]) »gesonden" L en N hebben »gecomen". [6]) »Arnoldus — Delft" ontbr. in L.

Wijnandus Gerhardi, dienar des woordts Gods tot Soetermeer, Joannes Laurentii, dienar des woordts Gods tot Schipluij [1]), ende Joris Hectorsz, ouderlinck der kercke tot Delft; wt den classe van Leijden: Reijnerus Donteclock, dienar des woordts Gods tot Voorschoten, Joannes Hartmanni, dienar des woordts Gods tot Soeterwoude, ende Paulus Kempenar, ouderlinck der kercke tot Leijden; wt den classe van Rotterdam: Caspar Swerinchusius ende Cornelius Hillenius [2]), dienaren des woordts Gods tot Rotterdam, Petrus Carpentarius, dienar des woordts Gods tot Schiedam, ende meester [3]) Berndt Jansz, ouderlinck der kercke tot Rotterdam; wt den classe van der Goude: Hermannus Merlingius, dienar des woordts Gods tot Nieuwerkercke, ende Clemens Rosaeus, dienar des woordts Gods tot Leckerkercke; wt den classe van Gorcum: Henricus Vellemius, dienar des woordts Gods tot Gorcum, ende Otto Tonsor, dienar des woordts Gods tot Worrichom; wt den classe van den Brijlle: Nicolaus Dammius, dienar des woordts Gods ten Brijlle, Joachimus Hostius, dienar des woordts Gods in de Oudetonghe, ende Jacob Jansz, ouderlinck der kercke ten Brijlle; wt den classe van den Hage: Petrus Everardt ende Bernhardus la Faille, dienaren des woordts Gods in sGravenhage, Theodoricus Petri, dienar des woordts Gods tot Voorburch, ende Adamus Billichius, dienar des woordts Gods tot Gravesande; ende wt den classe van Neerrhijnlandt: Gerhardus Dow, dienar des woordts Gods tot Waddincxveen, ende Henricus Woesthovius [4]), dienar des woordts Gods tot Norden.

[1.] [5])

Commissarii. [6]) — Ende alsoo mijnheeren Staten gelieft hadde tot desen synodum te committeren de eedele, hoochgeleerde ende wijse heeren, mijnheeren Gerhardt van Wijngarden, heere tot Benthuijsen, president des Hofs van Hollandt, ende meester Leonardt Casembrot, raedt des Hofs Provinciael van Hollandt voorsz., ten eijnde dat haere Eedele met goede inspectie, raedt ende advijs desen synodo souden bijwoonen ende dieselve helpen dirigeren, soo zijn deselve heeren in de vergaderinge des sijnodi gecomen ende hebben haere commissie verthoont, waerinne de synodus zeer wel tevreden gewest is.

[2.]

Acte van mijnheeren Staten den kercken gegheven. — Die gedeputeerde

[1]) In L worden ten onrechte de standplaatsen van W. Gerhardi en Joh. Laurentii verwisseld. [2]) »Hillenius" H, M en N hebben »van Hille" L heeft »van Hil". [3]) »meester" ontbr. in L en N. [4]) »Woesthovius" de andere codd. hebben »Westhovius". [5]) De articuleering is overgenomen uit H. In andere codd. is ze weer anders. [6]) Dit marg. ontbr. in H en M.

des sijnodi hebben der vergaderinge verclaert ende voorgehouden de acte, dewelcke van mijnheeren Staten op den 5en Septembris 1591 den kercken gegheven was, van inhoude dat niemandt voortaen en soude vervorderen hem in den dienste des woordts Gods te begheven sonder alvooren wettelick geexamineert ende toeghelaten te zijn, dat oock de ongeregeltheden in leere ende leven der predicanten onverhindert sullen gecensureert worden, ende eijndelicken van het synode particulier jaerlicx ordinarie te houden, van [1]) welcke acte den dienaren des woordts Gods in dese vergaderinge copije tot haer begheeren gegheven is.

[3.]

Acten des voorgaenden synodi. — De acten des laestleden particularis synodi, gehouden tot Dordrecht, zijn voorgelesen, gelijck het gebruickelick is, ende zijn aengeteekent wt deselve die dingen, die noch niet afgedaen en waren, opdat die totten effecte mochten gebracht worden.

[4.]

Florentius Engelberti. — Ende ten eersten is verhandelt de sake Florentii Engelberti tot Nieuweveen, waervan in den laestgehouden synode te Dordrecht gedaen was, alsoo dat de ouderlingen ende diakenen der kercke tot Nieuweveen (dewelcke bij Florentium voorsz. ende den schout aldaer afgestelt waren, de diaconije aen den H. Gheestmeesters getransfereert ende gheene andere ouderlingen of diakenen in haere plaetse wettelick wederom gestelt zijnde) den synodo te kennen gegheven hebben, dat sij versochten ende begheerden voor haer ende haere medelidtmaten der kercke volgende haere credentie ende andere getuichnissen, hen medegegheven ende bij diversche onderteekent, dat achtervolgende de acte des synodi te Dordrecht Florentius van haer genomen ende sij [2]) met eenen anderen goeden dienar des woordts Gods mochten versien worden. Van welcke sake oock de classe van Neerrhijnlandt zekere missive aen den synodum geschreven heeft, versoeckende dat de synodus op dese sake wilde letten tot bevredinge ende stichtinge der kercke. Het hebben oock de gedeputeerde des synodi vant verleden jaer in dese sake rapport gedaen van tghene bij hen in deselve volgende de acte van Dordrecht gehandelt was tot reconciliatie, verclarende niet alleen parthijen maer oock den substituijt van mijnheere den baljw van Rhijnlandt daermede tevreden gewest te zyn, ende dattet aventmale des Heeren verleden jare op Kersmisse daerop volgende gehouden was. De

[1]) »van" Hieraan gaat in de andere codd. nog vooraf: »welcke acte in het boeck des synodi sal geinsereert worden". [2]) »sij" H heeft »sy door den synodum met advys harer wettelycke ende behoorlycke overheden". Zoo ook de andere codd.

synodus heeft oock FLORENTIUM ENGELBERTI hierop gehoort metgaders zijne verandtwordinge, opt aengheven der ouderlingen ende diakenen van Nieuweveen gedaen, waerbij FLORENTIUS verclaerde, dat hij laestleden in Maijo willich hadde gewest van Nieuweveen te vertrecken, maer dat den balijw van Rhijnlandt gheen consent hem en hadde willen gheven, verthoonende ende overghevende zeker schrift, waermede den schout ende eenige andere gebuijren, oock sommige weijnige lidtmaten wel begeerden FLORENTIUM tot haeren dienar te behouden, ende was tselve schrift bij hem FLORENTIO selfs geschreven. Insgelijcken zijn gehoort den substituijt van mijnheere den balijw van Rhijnlandt ende den schout van Nieuweveen ende hebben dieselve nae onderlinge debat ende tsamensprekinge verclaert, dat sij haer wilden tevreden houden ende gedragen in tghene dat bij den synodo goetgevonden soude worden, alleenlick dat deselve sake mijnheere den balijw van Rhijnlandt selfs mochte te kennen gegheven worden, ende dat de synodus (indien FLORENTIUS voorsz. soude moeten vertrecken) hem wilde tolereren ende toelaten zekeren tijt om hem elders te mogen versien ende wederom in dienste comen. Soo ist dat de synodus nae rijpe deliberatie ende overweginge der sake goetgevonden ende geresolveert heeft, alsoo FLORENTIUS ENGELBERTI allereerst in den dienst der kercke tot Nieuweveen met swaricheyt [1]) gecomen was ende tot op desen niet anders dan bij provisie ende toelatinge des synodi aldaer gedient hadde, ende dat hij niet anders dan met misgenoegen der lidtmaten der kercke aldaer in den dienste en conde bljjven, dat hij achtervolgende tghene in den synodo laestleden te Dordrecht beslooten is (dewijle sowel de kercke als hij bij deselve acte vrijgestelt zijn hem te behouden ofte tot eenen nieuwen beroop op eenen anderen dienar te comen) van den dienste der kercke tot Nieuweveen sal desisteren, ende dat de synodus deselve kercke door haere gedeputeerde met advijs van den magistraet, den balijw van Rhijnlandt ende den gerechten aldaer, met eenen anderen bequamen dienar versien sal, mits dat FLORENTIUS voorsz. in zijnen dienste alnoch den tijt van drie maenden ofte tot Lichtmisse sal getolereert zijn ende blijven ende alsdan vertrecken, hetsij dat hij anderen dienst sal hebben ofte niet. Alle hetwelcke FLORENTIO is voorgehouden ende hem wel expresselicken afgevraegt ende heeft (hiermede tevreden zijnde) ingewillicht dese resolutie nae te comen ende den balijw van Rhijnlandt, van hem aengesproken zijnde, hiervan mede te willen onderrichten tot zijnen contentemente, ende wilde de sijnodus hem FLORENTIUM wederom gerecommandeert houden. Ende zijn gedeputeert JOANNES WTENBOGART, REYNERUS DONTECLOCK ende WIJNAND GERRITSSEN, dewelcke tot haer nemende eenige dienaren des classis van Neerrhijnlandt de kercke

[1]) »met swaricheyt" ontbr. in L en N.

aldaer wederom in behoorlicke ordre sullen arbeyden te brengen, ende doen wat tot stichtinge ende reconciliatie der parthijen ende wettelicke beroopinge van eenen anderen dienar sal dienen.

[5.]

Formulaer des doops. — Nae desen is gehandelt van het formulaer des doops ende bevonden, dat hier ende daer bij eenige dienaren met weijnich woorden nae haeren goetduncken den doope bedient wort, waeruijt dan opsprake tot naedeel der stichtinge der kercke [1]) geresen was. Soo heeft de synodus hiermede belast ende vermaent de kercken, classes ende inspectores derselven toesichte te nemen, een ieglick in zijnen classe, dat het formulaer, daervan gemaect zijnde, alsoot gestelt is onderhouden ende gebruict worde sonder hierinne te veranderen nae goetduncken, gelijck in synodo nationali anno 86 besloten is.

[6.]

Superstitien ontrent de proosdije van Wtrecht. — Sovele de pauselicke superstitien aengaet onder de proosdije van Wtrecht ende door deselve op de palen van Hollandt daerontrent, is goetgevonden, dat men hiervan mijnheere den baljw van Rhijnlandt sal te kennen gheven, twelck doen sullen die gedeputeerde des synodi ten eijnde daerinne toesichte bij zijn Eed genomen ende vorsien worde. Sullen oock de dienaren des woordts Gods daerontrent hierop letten om, zekerheijt der zake hebbende, aen de gedeputeerde des sijnodi daervan te kennen gheven om sulx aen zijn Excellentie ende mijnheeren Staten te remonstreren.

[7.]

Caspar van Bijgaerden. — Belangende Caspar van Bijgarden is bij de vergaderinge des synodi verstaen, dat hem bij mijnheeren vant collegie van Staten geordoneert was, dat hij opt hoff in de capelle een predicacie soude doen om zijn gaven te laten hooren, dewijle deselve in den classe van Leijden (waerover bij hem eenige doliantie aen haere Eed. gedaen was) niet aengename noch genoechsam bevonden waren, dwelck de gedeputeerde des classis van Leijden verclaerden bij gecomen te zijn, omdat hij extempore aldaer hem onderstaen hadde te predicken. Om welcke predicacie te aenhooren de synodus eenige gecommitteerd heeft wt haere vergaderinge, ende is nae rapport goetgevonden, dat de voorsz. Bijgarden noch een predicacie in der kercke in sGravenhage doen soude, twelck van hem geaccepteert ende gedaen is. Oock heeft de synodus verstaen, hoe dat Caspar voornoempt een zeker boexken soude onder

[1]) »kercke" L en N hebben »gemeente".

handen hebben te schrijven, waervan hem afgevraegt is, ende hij heeft een zeker stucke ofte dat beginssel desselven den synodo verthoont ende overgegheven te lesen, mits doende daerbij zijn verclaringe voor den Heere ende der vergaderinge des synodi, dat hij gantschelicken niet en hadde, daerinne hij contrarie der leere der gemeijnen Gereformeerden kercken in zijn herte gevoelde. Soo ist dat de synodus nae aenhooringe vant naerdere rapport over de predicacie van Caspar van Bijgarden, metgaders gelet hebbende opt voorsz. boexken, goetgevonden ende geresolveert heeft, dat hij sal vermaent worden hem van alle affectatie ende veelvoudige exclamatien in zijn predicken voortaen te wachten ende zijnen arbeijdt ende studium in schrijven ende lesen sal aenwenden met neerstich naelesen van goede autheuren ende schrijven van zijn predicacien om niet alleen die gesonde leere te predicken in haere substantie maer oock in gemeijnen manieren van spreken ende bequame afdeelinge zijns texts ende sermoonen te beleijden, ende eijndelicken dat hij tot Delft ofte elders noch eenen tijtlanck hem sal houden ende somwijlen eenige predicacien doen met consent der brooderen aldaer om alsoo totten dienste gepromoveert te worden ijewers ten meesten oorbar voor de kercke ende voor hemselven. Sal oock hem wachten voor vele disputen in saken der religie, waertoe de kercke van Delft (welcke getuijchde sómwijlen eenige goede sermonen bij hem gedaen te zijn) opgeleydt is opsichte op hem te nemen ende met advijs der gedeputeerde des synodi, hem bequaem vindende, totten dienste vorderen, welverstaende wanneer hij ten dienste comen sal, dat hij sal gehouden zijn te onderschrijven de Bekentenisse des gheloofs ende gemeijne ordeninge der Nederlantschen kercken volgende breeder acte hiervan zijnde, daervan hem copije tot sijnen begheeren sal gegheven worden.

[8.]

Petrus Wassius. — Met Petro Wassio is oock gehandelt, alsoo hij beschreven ende bij de vergaderinge des synodi verschenen was, ende zijn hem voorgehouden zijne onordentlickheden, die aen hem, doordien hij den dronck lief hadde, tot gheenen classe gecomen en was, het aventmael des Heeren in veel jaren niet bedient hebbende, ende dat hij getrowt hadde luijden, buijten zijn parochie woonende, ende diergelijcken misusen, die aen hem gespeurt waren, soodat hen sommige hadden laten voorenstaen, dat hij (selfs oock niet wel gegrondet zijnde in der leere) gheen kercke aldaer tot Homade [1]) en soude bouwen. Bovendien was oock die voorsz. Wassius, vorleden jare beschreven zijnde bij den sijnodum

[1]) »Homade". H en M hebben »Jacobswoude"; L en N hebben hier een open ruimte.

te Dordrecht te compareren, niet gecomen. Van alle hetwelcke de sijnodus goetgevonden heeft hem te vermanen ende hem een propositie in dese vergaderinge te laten doen, dewelcke hij aengenomen ende gedaen heeft. Soo ist dat de synodus, op tghene voorsz. is metgaders op de propositie Wassii vorsz. lettende, hem Wassium gecensureert ende vermaent heeft, dat hij met meerder reverentie, ordre ende applicatie Gods woordt behoorde te verhandelen ende niet soo vermetelick te zijn bij hemselven om perfunctorie alleen wat te seggen. Desgelijcken heeft de synodus hem bestraft van sijne dronckenschap, dewelcke gheenssins door swackheyt van natuere in eenen dienar des woordts Gods excusabel is, ende dat hij soude hem wel wachten ende neerstelick voorsien, dat alsulcke voorverhaelde ofte diergelijcken misbruicken niet meer aen hem bevonden worden. Ende nae eijndelicke handelinge met hem gehouden is geresolveert, howel de synodus wel genoechsame oorzake hadde met hem eernstelick tot suspensie van zijnen dienste te handelen, dat sij nochtans in aenmerckinge van zijne groote belofte van beterschap ende hanttastinge daerop gedaen, den synodo belovende door des Heeren ghenade dese vermaninge ende censuire nae te comen, hem in den dienste vooralnoch tolereert bij provisie tot op den naesten sijnodum, mits dat hij hem voortaen sal dragen als een vroom dienar Christi toestaet, zijne toehoorders in leere ende wandel met een goet exempel voorgaende ende hem bij de classe van Leijden (derwelcke hij mits desen wert bijgevoegt, dewelcke oock over hem sal opsichte nemen) vervoegende ende beghevende. Ende of het geviele, dat hij wederom in de voorige of diergelijcken misbruicken soude mogen comen te vervallen, so sal de classe van Leijden (dewelcke hiermede belast wert) hem de facto wt den name deses synodi suspendeeren ende sal hiervan aen mijnheere van Wermont geschreven worden. Ten laetsten alsoo Petrus Wassius nae het afgescheydt van desen aen den synodum geschreven heeft, hem excuserende van zijn propositie, voor den synodo bij hem gedaen, versoeckende dat men op hem gheen achterdencken en wilde hebben, alsof hij niet gesont en was in der leere, waeromme nae zijn beduncken hem een propositie te doen was opgeleijdt, soo heeft de synodus verclaert, dat sij niet van onsuijverheyt maer van ongegrontheijt in der leere van hem verstaen hadde ende dat hem daeromme ter andtwoorde sal geschreven werden, dat hij neerstelick behoore te studeeren ende nae te comen tghene hem opgeleijdt is.

[9.]

Franciscus Pytheus. — Franciscus Pijtheus is oock in den synode gecompareert, hem beclagende van de acte, gepasseert in den synodo te Dordrecht laestleden, ende verclarende dat zeder den tijt van de ver-

maninge aen hem gedaen, de huijspredicacien bij hem naegelaten waren, dat hij oock gheen kinderen in zijnen wercke en hadde boven twee, behalven zijne kinderen. Alle twelcke de broederen van hem gehoort hebbende, zijn daermede wel tevreden ghewest ende hebben zijn excuse aengenomen, hem daerbij vermanende zijn husvrouwe met het hantwerck van zijn kinderen te laten begaen soveel mogelick zijn soude, ende dat hij zijnen dienst met aller getrouwicheyt ende nersticheyt [1]) mochte waernemen. Dat hy oock de lijckpredicacien soude naelaten, mits bij provisie alnoch bij de classe van Leijden in alle manieren als andere dienaren blijvende.

[10.]

Joannes Steenbergius *tot Swartewael.* — Die van Swartewael hebben oock door haeren schout den sijnodo laten aendienen van de onluste tuschen haer ende haeren dienar Joannem Steenbergium, clagende van sijne moroesheyt [2]) ende ouderdom, ende hoe dat hij de sommige openbaerlick met namen genaemt ende gestraft hadde ende dat daerom een verbitteringe teghen hem geresen was, alsoo dat sij hem niet hooren en wilden ende versochten, dat hij in een ander plaetse mochte getransfereert worden. Waerop Steenbergius voorsz. bij den synodum ontboden is ende hij compareerende verclaert ende attestatie verthoont heeft, dat sijne ghemeijnte met hem wel tevreden was, seggende d'oorzake van de onluste te zijn van sommige tegen hem, omdat hij se mennichmael vermaent hadde ende dat sij het onweerdelicken hadden genomen. De gedeputeerde des classis van den Brijlle van dese zake gevraegt zijnde hebben oock verclaert, dat ten verscheyden tijden van dese sake in haeren classe gehandelt was ende dat die van Swartewael seer hadden aengehouden om hem qwijt te zijn, om oorzake dat hij se ongoetlick hadde toegesproken, in maniere als hiervooren verhaelt is, ende dat sij hem om zijn hardicheijts wille niet en wilden hooren, maer dat anders op zijnen wandel niet te seggen en was. In consideratie van alle twelcke de vergaderinge deses synodi Steenbergio opgeleijdt heeft een propositie [3]) te doen voor den synodo, dewelcke hij ghedaen heeft. Ende heeft de synodus lettende op dese sake goetgevonden, alsoo Joannes Steenbergius, dienar tot Swartewael, howel hij bevonden is te zyn een oudt ende welbedaegt man ende dienar des Evangelii ende dat hij evenwel redelicke ende soodanige gaven vooralnoch was hebbende, dat de synodus wel meijnde ende haer liet voorenstaen, dat hij op een ander plaetse der kercke Godes noch wel soude connen dienst doen, nochtans om

[1]) »ende nersticheyt" ontbr. in de andere codd. [2]) »moroesheyt" L heeft »broosheyt". [3]) »propositie" de andere codd. hebben »corte propositie".

dese langduirige onluste een eijnde te maken, ook om STEENBERGIO voorsz. vorderlick te zijn, soo heeft de synodus goetgevonden ende hem te kennen gegheven, dat hij desen wintertijt tot op Meije naestcomende tot Swartewale in den dienste sal blijven Sullen oock aldaer, indient noodich zijn sal, eenige der gedeputeerde des synodi comen ende de sake decideren mogen, mits dat STEENBERGIUS naestcomenden Meije hem vandaer sal transporteren ende hem mogen begheven tot Delft of in sGravenhage, hem adresserende aen de dienaren aldaer metgaders aen de gedeputeerde des synodi om ter plaetse zijner residentie alsdan somwijlen een predicacie te mogen doen, ter tijt dat hij tot een bequame vocatie (bij soverre hij alsdan noch gheene en soude hebben) sal mogen gepromoveert worden. Ende sullen midlertijt de classe van den Brijl met de gedeputeerde des synodi aen mijnheeren Staten versoecken (gelijck STEENBERGIO ten respecte zijns hoogen ouderdoms ende dat hij in dese landen langen tijt der kercke Gods gedient heeft belooft is) dat hij het ordinarie stipendium sal mogen genieten, ter tijt toe hij een ander beroopinge ende dienst sal hebben, waermede hij eijndelick, hem latende geseggen, tevreden gewest is.

[11.]

FLORENTIUS GERHARDI. — Van FLORENTIO GERHARDI, eenen cranckssinnigen dienar, is bij den synodo goetgevonden, alsoo hij eertijts tot Swartewael ende Abbenbroeck in den dienste des woordts Gods ghewest is, de sake in communicatie te leggen met CONRAEDT DE RECHTERE om hiervan mijnheeren vant collegie van Staten aen te dienen, twelck oock den dienaren der ghemeynte in sGravenhage mede belast is bij requeste te remonstreeren ende te versoecken aen haere Eedelen [1]) vervolgende opt schrijven van borgermeesteren der stede Rotterdam aen JAN JASPERSZ zijnde [2]) vant collegie van Staten ghedaen is, ten eynde haere Eed. ghelieve hierinne ordre te stellen om FLORENTIUM voorsz. of in bewaringe elders te doen houden ofte hem wederom te senden nae Leewarden, alwaer men verstaet eenige penningen gemaect te zijn bij zijne ouders in zeker armenhuijs tot zijne bewaringe ende onderhoudt [3]).

[12.]

JOANNES BLOCKIUS. — JOANNEM BLOCKIUM aangaende, dewijle hij, alsoo men verstaet, van de Cluijndert vertrocken was ende hadde te Breda

[1]) »aen haere Eedelen" ontbr. in de andere codd. [2]) »zijnde" L en N hebben »raat". [3]) »om Florentium — onderhoudt". In plaats hiervan hebben L en N »etc., maer is dese saecke mondelinge door de gedeputeerden des synodi den twintichsten November hiernaer aan haere Ed. te kennen gegeven, ende hebben haer Ed. daerinne geresolveert ende last gegeven den borgemeesteren van Rotterdam etc."

eenen tijtlanck gepredict, hebbende hem begheven onder den soldaten in eenich crijgsofficie ende den dienst des predickampts verlaten, alhowel de classe van Dordrecht voorhadde hem met sijnen wille te transfereren, waertoe sij oock de kercke op den Cluijndert bedient ende een ander plaetse voor hem open hadde gehouden maer te vergheefs, waervan oock aen zijn Excellentie door zekere reden ende oorzaken [1]) geremonstreert was, soo heeft de synodus geresolveert ende goetgevonden in zijn sake, indien dat het officie, twelck hij bedient onder den soldaten, eerlick is, dat hij voor desen daerbij sal mogen blijven, dewijle men hem vooralnoch niet stichtelick totten dienste kan promoveeren. Doch soveel zijne misbruicken ende ergernisse, bij hem doort verlaten zijns diensts gegheven, aengaet, sal de classe van Dordrecht wt last des synodi bij hem ernstelick met vermaningen aenhouden tot zijne beterschap ende bij faute van dien tot destitutie ende verclaringe als inhabijl totten kerckendienste, waervan aen hem oock wt desen synode sal geschreven worden.

[13.]

Mathtijs Petersz. — Alsoo oock Matthijs Petersz, dienar was tot Cudelsteert maer nu in den dienste des woordts Gods tot Barendrecht onder den classe van Dordrecht, van eenig kerckendienar ende van den magistraet van Wtrecht gesonden, beschuldicht was, als dat hij onbehoorlick zijn kercke verlaten ende hem tot eene andere begheven hadde ende daerom behoorde tot zijn kercke, wt dewelcke hij gescheijden was, weder te keeren, ende dat de classe voorsz. verclaert hadde, dat Matthijs Petersz voornoempt met kercklicke attestatie wettelick in haeren classe (sonder dat deselve [wiste] [2]) in zijn aenneminge qwalicken te doen) was aengenomen ende ontfangen, ende dat bovendien deselve Matthijs Petersz der vergaderinge deses synodi voor reden zijns vertrecks gegheven heeft, hoe dat hij eenen goeden penninck ten achteren was van zijn stipendie ende daerdoor in veel schulden gecomen, soodat hij door armoede vertrocken sij, ende bovendien dat hij hem beswaert hadde bevonden in zijn conscientie over de interdictie der classen te houden in de provincie van Wtrecht, ten was dan dat men bij eede verclaerde, wat in deselve soude verhandelt worden ofte gedaen zijn, alsmede over zekere constitutie in kercklicke saken metgaders eenige poincten, waerop de kerckendienaren werden aengenomen, aldaer geraemt ende begost int werck gestelt te worden, waerbij de magistraten de dienaren aennemen ende afstellen sonder gehouden te zijn reden te gheven waeromme nae haeren gevallen, dat hij daerom niet en konde noch en begheerde te blijven in de kercke tot Cudelsteert voorsz., soo

[1]) »door zekere — oorzaken" ontbr. in L en N. [2]) Aangevuld uit de andere codd.

ist dat dese synodus voor desen (ter tijt breeder bescheijdt deser sake te voortschijn soude mogen comen) niet en heeft connen anders verstaen, of dat noch de classe van Dordrecht noch MATTHIJS PETERSZ hierinne te cort gecomen noch te beschuldigen sij, ende dat hij daerom in den dienste te Barendrecht sal blijven mogen.

[14.]

GERHARDUS SWETEMIUS. — De sake GERHARDI SWETEMII, dienars der kercke te Vijanen, is oock wederom verhandelt ende goetgevonden, nadien hij van zijn onderhoudt is clagende, dat hem sulex door qwade betalinge niet en sij volgende ende dat hem voorleden jaeren belofte van betaelinge van zyn onderhout ende restanten gedaen was doch nu int thiende jaer te vergheefs, ende wort hieromme versocht by de gedeputeerde des classis van Gorchum, dat de synode hem wilde vorderlick zijn, ten eijnde dat zeker appoinctement, hem bij mijnheeren Staten gedaen, mochte gehouden worden, soo is goetgevonden, dat men hiervan eerst mijnheere VAN BREDERODE soude aenspreken, ende dat de synodus ofte de gedeputeerde desselven den classe van Gorcum ende SWETEMIO voorsz. hierinne gheerne tot haeren versoecke wil helpen vorderen.

[15.]

JELLIS VAN COUWENBERCH. — JELLIS VAN COUWENBERCH totten synodum ontboden zijnde, heeft ter andtwoorde geschreven, doende zijn excuse van niet gecompareert te zijn, dat hij niet soo onbehoirlick en hadde gehandelt, alst wel den synodo was aengedient ende versochte daerom in den dienste des woords Gods tot Werckendam geduldet te worden. Ende heeft de synodus in zijn sake geresolveert volgende de resolutie des laesten particularis synodi te Dordrecht, dat JELLIS VAN COUWENBERCH van den dienste, totten welcken hij noch geexamineert noch wettelick gecomen ofte toegelaten is, sal desisteren sonder hem desselven meer te bemoijen, waervan wt dese vergaderinge aen hem sal geschreven worden, ten eijnde hij met zyn doen gheen meerdere ergernisse en gheve. Ende bij gebreke van dese resolutie bij hem nae te comen, of indien hij in zijn voornemen sal persisteren, soo sullen de gedeputeerde deses synodi, van den classe van Gorcum geadverteert zijnde, hiervan aen mijnheeren Staten vorder remonstreren. Sullen oock de dienaren der kercke te Dordrecht mijnheere den balyw van Dordrecht aenspreken over den handel des voorsz. COUWENBERCHS toesichte te nemen.

[16.]

FRANCO WILLEMSZ. — FRANCO WILLEMSZ aengaende is rapport gedaen bij den gedeputeerden des synodi in zijn sake, hoe dat hij wel beterschap belooft

hadde op de vermaninge aen hem ghedaen, maer datter weijnich vruchten van gespeurt waren, waervan oock mijnheere VAN POELGHEEST te kennen gegheven was Ende wert verstaen bij de vergaderinge, dat hij noijt geexamineert was, dan dat hij alleenlick SARAVIAM eertijts hadde aengesproken ende, als hy bij de classe van Leijden soude geexamineert worden, dat sij hem onbequaem hadden bevonden. Hij en was oock niet gecompareert in den classe noch ojjt ten aventmale des Heeren ghewest dan voor 8 of 14 dagen geleden, noch en wert bij hem gheen forme noch ordre der kercke bevonden. Daeromme de synode gedeputeert heeft eenige dienaren deser vergaderinge om door vriendelicke conferentie hem te ondersoecken. Ende alsoo bevonden is, dat FRANCO WILLEMSZ gheen rekenschap zijns gheloofs en wiste te gheven ende selfs gantsch onverstandich was in de heijlige gheboden [1]) Gods, in de leere des wets ende des evangelii, ende niets wetende van de leere des christelicken Catechismi, soo heeft dese synodus geacht te behooren ende is geresolveert, dat FRANCO voorsz. zijnen dienst ende plaetse verlaten ende vandaer vertrecken sal, ten eijnde dieselve met eenen anderen bequamen dienar mach versien worden, mits dat hem toegelaten is bij tolerantie noch te mogen blyven in zijn plaetse tot op naestcomende Lichtmisse volgende zyn eijghen begheeren, ende sal midlertijt de kercke door de naestgesetene dienaren des classis versien worden, sovele mogelicken zijn sal. Ende zijn gedeputeert REYNERUS DONTECLOCK, WYNANDUS GERHARDI ende THEODORICUS PETRI [2]) om hiervan mijnheere VAN POELGHEEST aen te spreken ende mede naer eenen anderen dienar neffens den classe wtsien.

[17.]

HIERONIMUS HORTENSIUS. — Met HIERONIMO HORTENSIO, dienar der kercke tot Wassenaer, is gehandelt in desen synodo alsoo, dat de gedeputeerde des synodi laestleden etc. in zijn sake hebben gerelateert, bevonden te zijn dat HIERONIMUS hem ten verscheijden reijsen in dronckenschap verloopen hadde ende dat hij slechtelicken predicte sonder het pausdom ofte andere secten te bestraffen, waerdoor het volck in meijninge was niet anders dan of sij noch haeren ouden pauselicken pastoor hadden, ja, dat hij selfs in langen tijt dan nu opt leste voor acht dagen ten aventmale des Heeren hem niet en hadde begheven, waerover hij wel vermaent was ende beterschap belooft hadde maer deselve niet wel en hadde gehouden. Waeromme dese vergaderinge geacht heeft noodich te zijn hemselven te ontbieden ende te hooren, twelck geschiet is. Ende nadien hij gecompareert sijnde verstaen hadde, wat dese vergaderinge teghens hem voort-

[1]) »gheboden" de andere codd. hebben »tien geboden". [2]) »Petri" de andere codd. hebben »Petri, denwelcken credentie gegeven is."

brachte, soo heeft hij alnoch beteringe belooft ende selfs sijn schult bekent, betuijgende dat hij bij de eenicheijt der leere der ghemeijne kercken ende des Catechismi ende besonder aengaende de 114 vraghe ende andtwoorde desselven begheerde te blijven, ende bekennende dat den wandel zijns levens wel stichtelicker ende beter hadde mogen zijn ende dat hij hem voortaen in leere ende leven stichtelicken door des Heeren ghenade begheerde te dragen ende heeft hem den oordele deses synodi gesubmitteert, biddende dat men met discretie ende broederlick met hem wilde handelen. Ende is daeromme geresolveert, howel de synodus met hem wel eernstelick ende straffer als om rechtveerdige oorsaken wille mochte handelen, dat nochtans Jerominus voorsz. op hope van bewijs van beteringe in zijnen dienste tot Wassenaer sal noch gecontinueert worden, mits naecomende sijne belofte ende dat hij hem voortaen conform sal dragen den woorde Gods ende goede kercklicke ordonantie volgende de leere der ghemeijne kercken, oock in alle kercklicke bijeencomsten compareren ende hem vredsam dragen, om alzoo als een goet herder zyn schapen met een goet exempel voor te gaen in leere ende leven ende dieselve voor den wolven warschuwen ende te doen vorder tot opbouwinge ende stichtinge der kercke, tghene twelck een goet dienar Christi betaemt. Ende of het geviele, dat hij wederom int oude soude mogen vervallen, soo is geresolveert (twelck oock Hieronimus ingewilliget ende onderschreven heeft met eijghen handt ende name), dat hij alsdan bij den classe synodale met advijs zijns classis ende der gedeputeerde des synodi de facto sal van sijnen dienst gesuspendeert worden volgende de breeder acte, hijervan zijnde ende bij hem ondertekent, metgaders de schultbekenninge, in den synode gearresteert.

[18.]

Marten Jansz Serreij. — Marten Jansz Serreij, dienar tot Voorhout, heeft sick beclaegt van de classe van Leijden, dewelcke hem van sijnen dienste gedestitueert hadde om oorzake van swackheijt zijnre memorie, waeraen hij seijde, dattet hem noch niet en falgeerde. Ende heft de synodus hierop gehoort de gedeputeerde des classis van Leijden, onder twelcke hij resorteerde, ende hebben deselve den synode verclaert, dat al was het, dat sij niet en hadden te vooren geweeten van dit voornemen van Marten Jansz ende daerom oock niet en hadden medegebracht de handelinge in haeren classe in zijn sake gepasseert, dat nochtans warachtich was, dat Marten Jansz, zijn doliantien over de classe van Leijden aen de heeren Staten gedaen hebbende, niet anders en hadde geobtineert, dan dat hij in den huijse des predicants aldaer blijven soude tot het beghinssel van Novembre ende alsdan wt den huijse te Voorhout vertrecken, dat oock haere Eedelen hem toegeleydt hadde 200 carolusgulden tot

een eerlick onderhoudt boven noch vijftich guldens, die hij was jaerlix genietende vant conventuaelschap te Gravesande. Ende aengaende sijne destitutie dat d'oorzake daervan was de swackheijt van zijne memorie ende cleijne gaven, soodat se den toehoorderen gantsch niet aengenaem en waren noch genoech en deden [1]), waeromme by den classe hem geraden was van sijnen dienste te desisteren, hem belovende dat se voor hem aen haere Eedele wilden aenhouden om een eerlick onderhoudt, twelck geschiet sij neffens belastinge van mijnheeren Staten aen den classe de plaetse wederom met eenen bequamen dienar te versien, twelck de classe, niet konnende te wege brengen mits gebreck van bequame dienaren, nu bijnae een jaer lanck den dienst hadde moeten bedienen, totdat se nu eijndelick de plaetse met eenen bequamen dienar versorgt hadden. Marten Jansz bekende wel tevreden gewest te zijn van den dienste af te staen mits belofte van 300 carolusguldens tot onderhoudt, die hij seijde hem niet gehouden te zijn, ende hadde daerom aen den heeren Staten ten tweeden mael gedolieert ende andtwoorde vercreghen als voorsz. is ende sustineerde, alsoo men op zijn leere ende leven niet en hadde te seggen, dat hij noch in den dienste soude mogen blijven. De synodus dan, lettende op tghene voorsz. is, heeft bevonden ende verstaen wt verscheijden gedeputeerden der classen deses sijnodi, dat sij dickwijls van de onbequaemheijt van Marten Jansz gehoort ende verstaen hadden, soodat oock sommige verstandige ende vroome luijden geseijt hadden, dattet schande was soodanige op den predickstoel te lijden. Heeft oock de synodus genoechsam gemerct, indien hij de 300 gulden hadde mogen obtineren, dat hij hem wel tevreden soude hebben gehouden. Ende eijndelick overwegende, dat haere Eedelen volgende oock de resolutie des classis hem belast hadde te vertrecken, mits hij totten dienste seer onbequaem was door sijne cleijne gaven ende weijnich vruchte, die hij was doende, soo heeft de synodus geacht, dat Marten Jansz sulcks behoorde nae te comen ende te vertrecken ende hem tevreden houden met zijn onderhoudt, naedien hij gheen sonderlingen last en heeft ende daermede beter doorcomen can als andere dienaren, die met wijf ende kinderen belast zijn ende in den dienste zyn arbeijdende. Doch alzoo Marten Jansz vorder aenhielt ende hem liet beduncken, dat hij noch wel mochte blijven in den dienste, so heeft de synode hem opgeleydt een propositie te doen om daerwt ende wt vordere communicatie met hem van sijne bequaemheijt verzekert te worden. Maer Marten Jansz voorsz. en conde hem daertoe niet verstaen ende is daermede wt de vergaderinge gescheijden, seggende dat hij zijn saken eerst bij mijnheeren Staten wilde vervorderen.

[1]) »noch genoech en deden" ontbr. in L.

[19.]

Jacobus Engelberti, *priester te Lexmonde.* — Jacobus Engelberti is hem tot Lixmonde houdende in den dienst der kercke sonder voorgaende examinatie ende teghen ordre der kercke ende vermaninge des classis van Gorcum, daeronder hij resorteert, ende beschreven zynde totten synodum verleden jare te Dordrecht ende nu wederom tot dese vergaderinge en is niet gecomen Is daerom geresolveert, dat de classe voorsz. hem noch eens sal vermaenen ende aen de gedeputeerde des synodi sonder in gebreke te blijven over schrijven. Ende indien hij hem niet en begheeft totten classe ende onder behoorlick examen in bijwesen der gedeputeerde des synodi, sal mijnheeren Staten hiervan geremonstreert ende gedaen worden nae behooren, tot welcken eijnde aen hem oock wt dese vergaderinge sal geschreven worden.

[20.]

Carpar Venraedt. — Caspar Venraedt sal vermaent worden doort schrijven van Ottho Tonsor, dienar tot Worcum, wt last deses synodi, dat hij hem voortaen wachte hier ende daer om bijstandt te loopen, hem tevreden houdende met redelick onderhout, twelck men verstaen heeft, dat hij hebbe.

[21.]

Theodorus Valck. — Van Theodoro Valck, denwelcken noijt in Hollant in den ministerio gewest is, ende dat men verstaet, dat hij in diversche plaetsen is loopende ende de dienaren ende kercken mojjelick vallende in af te lenen ende geholpen te worden sonder wedergheven, ende dat hij hem oock niet en begheeft bij eenige classe noch onder kerckenordeninge, maer veelmeer hem alsoo is dragende, dat oock de crijgsluijden den spot met hem drijven, soo sullen de gedeputeerde des synodi zijn Excellentie hiervan te kennen gheven om hierinne te versien nae behooren.

[22.]

Albert Jansz. — Albert Jansz aengaende is geresolveert, dat de classe van Rotterdam hem noch eens sal vermanen van wegen des synodi ende hem zyn saken eernstelick voorhouden ende het wedervaren aen den classe van den Brijl overschrijven om nae te comen, tghene in synodo particulari tot Delft, bij alsooverre hij gheen beterschap en bewijst, besloten is. De kercke van Rotterdam sal oock hiervan, van den classe voorsz. geadverteert zijnde, haerer ghemeynte te kennen gheven tot wechneminge der ergernisse bij hem aldaer gegheven.

[23.]

Henricus Bulkius. — De sake Henrici Bulkii sullen de classes van Dort ende Rotterdam afhandelen, dat se niet wederom totten synodum gebracht worden, hetsij door mondelinge vermaninge ofte door brieven voor tlaetste aen hem te doen, ende bij gebreke van beteringe, ende tensij dat hij retractere zijn wtgegheven boexken, waerover censuire in synodo nationali anno 86 gedaen is, ende de ergernisse, van hem met trouweloose verlatinge zijns diensts gegheven, van hem niet gebetert wert [1]), sal men met hem volgende de acte synodi nationalis ende particularis synodi ter Goude finalicken procederen. Ende sal hiervan declaratie gedaen worden tot Schoonhoven ende te Nieupoort.

[24.]

Coolhase. — Caspar Coolhase heeft oock zeder de handelinge met hem in synodo nationali, gehouden anno 86, wederom wtgegheven zekere schilderije ende boexken teghen de leere van de gemeijne kercken bij hem gedaen. Ende want hij was woonende in Amsterdam, soo is de kercke tot Leijden belast aen de kercke te Amsterdam te schrijven volgende de acte synodi nationalis op hem inspectie te willen nemen, hem vermaenen ende doen nae behooren [2]).

[25.]

Verscheyden poincten aan den heeren Staten te remonstreren. — Aengaende vorder de excessive maeltijden ten platten lande, voornaemlick bij den doope, waerdoor dat vele haere kinderen ophouden om die tot minder coste tegelijcke te laten doopen; desgelijcken van de echtmijdinge der Dooperen, waerdoor niet weijnich int ampt der richteren getreden wert; item wat de druckerijen aengaet ende het drucken van onbehoirlicke boecen van D. Joris, H. Niclaesz ende diergelycken teghen de placcaten van mijnheeren Staten; item van de gelyckheijt der feestdagen te houden, van de schoolen, schoolordeninge ende schoolmeesters, ende dat oock schoolmeesters haere kinderen bij papen doopen laten; item van hoorerije, saken van houwelicken ende heijmelicken te trouwen sonder proclamatien ende wat meer deser saken zijn; daervan is vorleden jare door de gedeputeerde des synodi aen de heeren Staten geremonstreert ende is belast alnoch volgende dat 1, 3, 8, [3]) 9, 10, 11, 13 ende 14 artickel gravaminum, dat de gedeputeerde deses synodi aen haere Eed. noch vorder hieromme sullen aenhouden.

[1]) »van hen niet gebetert wert" ontbr. in L. [2]) »hem vermaenen — behooren" ontbr. in M. [3]) »3, 8" L heeft »3, 4, 8".

[26.]

Rapport der gedeputeerde des synodi. — Die gedeputeerde des synodi van den vorleden jaren hebben rapport gedaen van tghene bij hen zeder den laesten synode te Dordrecht in de saken der kercken gedaen was soo door remonstrantie aen zijn Excellentie ende [1]) de heeren Staten in de sake van [2]) Wtrecht als van zekere tweederleije poincten, in communicatie met mijnheeren commissarien geleijdt ende aen haere Eed. soo mondelinge als bij geschrifte overgegheven, waerop ten deele den kercken acte in date den 5 Septembris 1591 (waervan hiervooren mentie gemaect is) van haere Eed. gegheven was, ende wat vorder vant concep tvan de kerckenordeninge hen te vooren gecomen ende bij eenige van hen neffens andere dienaren, specialicken daertoe beschreven zijnde, verhandelt was, waervan de tegenwordige heeren president ende raeden in desen synodo verclaerden, als over ende aen van tselfde concept [3]) gewest zijnde, de beschrevene dienaren voor haer particulier haer devoir wel gedaen te hebben ende dattet seer noodich was een gestabilieerde kerckenordeninge te hebben. Waerop de voorsz. poincten, zijnde van tweederleije gestalte, aen haere Eed. geremonstreert, den synodo zijn voorgelesen, ende heeft de synode begeert volgende het 1 artickel gravaminum daerop vorder aengehouden te worden tot het effect derselven, biddende den heere president ende raetsheere hieraen de goede handt te willen houden, twelck haere E. beloofden te doen.

[27.]

Leere der Wederdooperen ende Secten. — Om de leere ende secten [4]) der Wederdooperen te bejegenen is raedsamste bevonden, dat de dienaren des woordts Gods overal selfs haer in leere ende leven gesont ende onstraffelick dragen, dat se oock vordere tractaetgens mogen stellen ende volgende de ordre der kercke hierinne gebruickelick wtgheven, item dat se de dwalingen der secten grondelick in haere predicacien wederleggen, mits oock de ghemeynte vermanende tot liefde, eendrachticheyt ende stichtinge. Sullen oock de professores theologiae haere dwalingen mogen refuteren, tot welcken eijnde oock, indien het practicabel konde zijn, voorgeslagen is, dat de studenten in theologia somwijlen in een besondere plaetse ende met ordre hebben mochten publijcke disputatien int duijtsche ten aenhooren van deghene, diet beliefde daerbij te zijn ende toe te hooren, ende eijndelick, kan het geschieden, ter bequamer tijt

---

1) »zijn Excellentie ende" ontbr. in de andere codd. 2) »van" de andere codd. hebben »der kercke van". 3) »tselfde concept" de andere codd. hebben »deselve saecke vant concept". 4) »ende secten" L en N hebben »der secte".

met hen een publicum colloquium te houden, gelijck tot Franckendal [1]) ende Embden eertijts gedaen is, refererende haer vorder dese synode totte 25 particuliere quaestie des nationalen synodi te Dordrecht anno 78 ende de naeste generale synode te houden.

[28.] [2])

Proponenten ende examen. — Daer is oock bij occasie voorgevallen [3]) van de proponenten ende propositien hier ende daer in diversche plaetsen ende van het examen derghenen, die tot den dienste des woordts Gods werden toegelaten.

[29.]

Ende is goetgevonden, opdat niemandt lichtveerdich ende onbequaem tot den dienste geadmitteert worde, dat het examen van alsulcke geschieden sal bij den classe ten overstaen der gedeputeerde des synodi of eenige derselven. Ende soveele de proponenten aengaet, sullen de kercken toesien met advijs haers classis, dat gheene om te proponeeren worden toegelaten, dan die oprecht zijn in de bekentenisse des gheloofs ende ervaren in den Catechismo met stichtelicken wandel, ende dit alles bij provisie totten naesten generalen synodum.

[30.]

Bedeelinge der classen Leijden ende Neerrhijnlandt. — De bedeelinge der classen van Leijden ende Neerrhijnlandt is raedsam bevonden, dat deselve voor desen alzoo noch sal blijven totten naesten generalen synodum, in denwelcken een bequamer repartitie der classen sal mogen gedaen worden, of indient sal noodich zijn, dat de synode particularis hierin naerder sal disponeren.

[31.]

Oortgens tot den armen gedestineert ende diakenije tot Berckow. — De oortgens totten armen gedestineert daervan is geremonstreert aen den heeren Staten, ende is verhaelt, hoe dat deselve op sommige plaetsen geheel, op sommige ten deele bij de diakenen ontfangen worden, als oock dat de diakenije tot Berckow [4]) verhindert wert. Soo is bevonden, dat hiervan een zekere acte van den H.H. Staten der kercke tot Naeldick gegheven was, dat oock in Delflandt ende onder Dordrecht op den dorpen d'oortgens ontfangen werden, welcke exempelen dieghene,

[1]) »Franckendal" M heeft »Franiker". [2]) Dit is in K met 29 één doorloopend artikel. [3]) »voorgevallen" de andere codd. hebben »questie voor gevallen". [4]) »Berckow" L en N hebben »Berckwoude".

die hierinne gebreck hebben, sullen mogen naevolgen aen den heeren Staten te versoecken of aen den gedeputeerde des synodi over schrijven. [1]) Men sal oock joncker Willem van Nievelt [2]) ende den balijw van Dordrecht van wegen der diaconije te Berckow aenspreken.

[32.]

Attestatien der armen. — De dienaren der kercken en sullen oock niet gheven voor haer particulier attestatien voor particuliere armen om daermede de kercken aen te spreken ende lastich te vallen, ende sullen daerom oversulx eerst met haer kercke of classe delibereren volgende vorder tghene in voorgaenden synoden beslooten is, ende in gevalle van ongeschictheyt der armen den officier te bate [3]) nemen.

[33.]

Totten classe te comen. — De dienaren der kercken sullen oock vermaent zijn ten gesetten tijde ende plaetse in haeren classibus te verschijnen ende, indien sij sulcx niet en doen, sullen de inspectores hierinne toesichte nemen ende bij gebreke van beteringe totten synodum relateren.

[34.]

Synodus generall. — Aen de kercke van Amsterdam, dewelcke opgeleijdt is den synodum generalem te vorderen, sal wt den name deses synodi geschreven worden door de classe synodale om in tijt te vervorderen denselven beschreven te worden, daerbij voegende eenige saken, waerom het noodich sij.

[35.]

Gedeputeerde des generalen synodi. — Het sal oock gedacht worden, dat ten naesten generalen synode gedeputeerde desselven gestelt worden om beter correspondentie tuschen den kercken ende synoden in den provincien gehouden te worden, ende door dewelcke voortaen de generale saken der kercken gevordert worden.

[36.]

Doope der kinderen der soldaten. — Den doope der kinderen der soldaten sal bedient worden bij de ordinarie predicacien [4]), of dat se haer adresseren aen de crijgspredicanten.

---

[1]) »over schrijven" de andere codd. hebben »hiervan metten eersten over schrijven". [2]) »Nievelt" H heeft »Zuylen ende Nievelt", M »Zuylen van Nieuvelt". [3]) »te bate" de andere codd. hebben »tot harer assistentie". [4]) »predicacien" de andere codd. hebben »predicatien, die sy sullen mogen waernemen".

[37.]

Battementspelen. — Comedien, tragedien, battementspelen, waerdoor Gods woordt misbruijct ende ijemandt getraduceert wort, acht de synodus onbehoirlick te zijn ende refereert haer tot de 26 particuliere questie synodi nationalis anno 78 te Dordrecht. Ende want men verstont battementspelers bij consent van eenigen schouten in de kercke te spelen ende dat se dickwijls handelen questien van Godes woordt ende saken van den lande, twelck hen niet en betaemt, ende dat oock hierover questie was in der kercke te Leijden, so sullen de gedeputeerde des synodi hiervan aen den heeren Staten remonstreren. Sal oock aen de kercke tot Leyden geschreven worden haer vromelick te quijten, dat Gods woordt niet misbruict noch ergernisse hierdoor gegheven worde.

[38.]

Hoeckelom. — Tot Hoeckelom heeft men verstaen weijnich ordre te zijn tot een predicant ende kerckendienst. Ende is raedsam bevonden, dat hiervan dor de gedeputeerde des synodi aent collegie van de heeren Staten sal versocht worden ordre te stellen, dewijle men verstaet, datter kercklicke goeden genoech zyn, dewelcke verduijstert worden.

[39.]

Carolus Gallus. — Carolus Gallus, professor theologije was tot Leijden, heeft sick beclaegt, dat hij niet alleen van zijn professie verlaten maer oock in den dienste der kercke te Reijnsburch gerefuseert was sonder te verhalen, wie hierinne volgende zyn schrijven oorzake zij, dan alleen mentie makende van de ouderlingen te Reijnsburch [1]), verhalende vorder van zijnen boeck, geintituleert Clavis prophetica apocalipseos, zijnde bij de dienaren in sGravenhage om dien te dorlesen, alsmede van eenige boecken Florentii Engelberti, die hij gesien ende het juditium daervan aen [2]) de synode gerenvoijeert hadde, gelijck de synode die gesien ende Florentio wedergegheven heeft. Soo ist dat de synode, van de voorverhaelde saken niet wetende, goetgevonden heeft, dat Arnoldus Cornelii aen hem wt den name des synodi sal schrijven, dat de brooderen geneijgt zijn in alles hen doenlick ende mogelick hem te adresseren, achtende behoirlick te zijn, dat in soodanigen saken den regel Christi Matt. 18 [3]) behore gevolgt te worden, ende dat de kercke ende volgens de classe nae bevindinge in soodanige saken sal mogen handelen, ende dat hem oock zijnen boeck, denselven bij eenige dorlesen zijnde, sal wederom bestelt worden.

[1]) »van de — Reijnsburch" ontbr. in L. [2]) »aen" de andere codd. hebben »opgehouden ende aen". [3]) »18" L heeft »5 : 18".

[40.]

Robertus de Riddere. — Robertus de Riddere sal hem adresseren aen de classe van Dordrecht om te beprooven, of hij den dienst wederom sal konnen bedienen ende, indien jae, gevordert te worden naedat raedsam voor hem zijn sal.

[41.]

Crijgspredicanten. — Alsoo Joannes Martini gestorven was, is goetgevonden wederom bij zijn Excellentie ende mijnheeren Staten te handelen van crijgspredicanten, ende sullen dit doen de gedeputeerde des synodi, ingedachtich zijnde Florentium Engelberti, kan het geschieden, hiertoe te recommandeeren ende noch eenen hem bij te voegen.

[42.]

Catechismus ende predicacien. — Den cleijnen catechismus sullen oock de dienaren vervorderen des Sondages den voormiddach, daer men des naemiddachs niet en predict, waerinne de inspectores ende classen sullen opsichte nemen, als oock dat den Catechismus des Sondages namiddach op den dorpen soveel mogelick is geleert ende ter weke ten minsten een predicacie gedaen worde, ende dat men dit beproeve op hope van stichtinge.

[43.]

Steenbergen. — Dewijle dat Steenbergen vorleden jaere aen de zijde van dese provincien gecomen is, sal de classe van Dordrecht hierinne vorsien opt advijs van de naeste kercken in Zeelandt, opdat aldaer eenen predicant gestelt worde, ende sal alsdan resorteren onder de classe van Dordrecht.

[44.]

Schoolmeester te Wassenaer. — De classe van den Hage sal sorge dragen, dat te Wassenaer met advijs van degene, diet aengaet, eenen goeden schoolmeester gestelt worde.

[45.]

Inspectores. — De inspectores der classen hebben rapport gedaen ende zijn andere opt nieuwe vercoren ende gestelt: in den classe van Dordrecht Henricus Corput endo Joannes Textor, in den classe van Delft Arnoldus Cornelii ende Wijnandus Gerritsz, in den classe van Leijden Petrus Hackius ende Reijnerus Donteclock, in den classe van der Goude Thomas Bruschenus ende Anthonius Joannis, in den classe van Rotterdam

Caspar Swerinchusius ende Philippus Minel, in den classe van Gorcum Gerhardus Swetemius ende Thomas Spranckhusen, in den classe van den Brijl Nicolaus Dammius ende Niclaes Tijeckmaker, in den classe van den Hage Libertus Fraxinus ende Adamus Billichius, ende in den classe van Neerrijnlandt Vincent Muijsevoet ende Gerhardus Dow. Ende sullen de inspectores der classen Leijden ende Goude, nu gheen rapport gedaen hebbende, sulx doen [1]) ten naesten synode.

[46.]

Lijckpredicacien. — Van de lijckpredicacien is vermaent in den synodo ende zijn de classes ende inspectores derselven eernstelick belast opsichte te nemen, dat conformiteijt hierinne gehouden worde tot naelatinge derselven, gelijck oock aen de kercke te Haerlem sal versocht ende gebeden worden, dat se willen arbeijden de lijckpredicacien om de opsprake willen allergevoechlickste af te stellen ende nae te laten.

[47.]

Druckerije ende fauten. — Ende om opt spoedichste eenichsins te vorsien int drucken der boecken, daerinne veel fauten bevonden worden, sullen de dienaren ter plaetse, daer druckerijen zijn, versoecken aen de magistraten den druckers belast te worden goede correctores te nemen om de fauten te beteren ende nae te laten de ghebeden van de begravinge der dooden ende te bidden voor den coninck van Spangien als onsen coninck ende diergelijcken.

[48.]

Academie, collegium ende studenten. — Aengaende de academie ende tcollegium tot Leijden is vorder belast den gedeputeerden des synodi aen te houden aen de heeren Staten achtervolgende tghene hiervan te vooren aen haere Eedelen geremonstreert is, opdattet selve opt spoedichste mach gedaen worden ende dat bequame professoren theologiae als oock eenen bequamen praefectus collegii mochten gestelt worden. Ende alsoo goede hope is, dattet collegium metten eersten voortganck sal hebben, soo is raedsam bevonden, dat de dienaren in haeren classen bedencken, of sij eenige bequame ingenia ofte jongers mochten hebben, die daertoe nut ende raedsam soude zyn gerecommandeert te worden om [2]) aen den gedeputeerde des synodi die te recommanderen over te schrijven.

---

[1]) »sulx doen" de andere codd. hebben »daervan reeckenschap geven" of iets dergelijks. De zinsbouw is daar eenigszins anders. [2]) »om" de andere codd. hebben »om van deselve".

[49]

Translatie van den bijbel. — Van de translatie van den bijbel is geremonstreert aen den heeren Staten ende dient [1]) gelijck oock belast is, dat de gedeputeerde des synodi dit goede werck vervorderen ende aenhouden.

[50.]

Dienaren in een ander kercke beroopen politice alleen. — Sovele die dienaren aengaet, die alleen op de beroopinge aen haer van de magistraten gedaen in een ander kercke (dewelcke in ruste ende stilheyt met eenen goeden dienar versorcht is) hen laten beroopen ende instellen, ende dat alsoo vroome dienaren wtgestooten ende alsulcke in plaetse derselven teghen den danck der ghemeijnte incomen, acht dese synodus, dat de classes ende kercken, van dewelcke soodanige dienaren vertrecken, hen gheen attestatie sullen gheven, ende indien sij ijet onbehoirlicx bevinden, bestraffen, soo [2]) oock de kercken of classen int particulier hierinne gebreck hebben, hen aen de gedeputeerde des synodi ende classem synodalem [3]) adresseren.

[51.]

Woorden. — De sake der kercke te Woorden belangende is geacht, dattet wel te wenschen ware, dat de kercke der Gereformeerde religie aldaer wel gevordert was, maer alsoot metter haeste niet te doen is, so heeft de synodus belast haere gedeputeerde daerop te letten ende aen te houden, dat aldaer eenen dienar alnoch mochte gestelt worden (waertoe mijnheeren commissarii belooft hebben de goede handt daeraen te willen houden) ende dattet wel geraden sij, indien datter eenige vrome lidtmaten der kercke zijn, dat deselve hieromme met requeste aen haere Eed. mochten versoecken.

[52.]

Gebreck van predicanten. — Dewijle dat men bevonden heeft, datter bequame predicanten gebreck waren om de vacerende kercken te bedienen, soo is goetgevonden in andere kercken van de omliggende provincien te vernemen nae eenige ende onder andere nae Hermannus Slossium [4]), van denwelcken vermaent is. Sullen oock de gedeputeerde des synodi hiervan metten advocaet van den lande spreken.

---

[1]) »dient" ontbr. in L en N [2]) »soo" H en M hebben »off zoo". [3]) »ende classem synodalem" ontbr. in L en N. [4]) »Slossium" L heeft »Serossium" M »Celosse" N »Selossium".

[53.]

Doope der Wederdoperen. — Waervooren den doope der Wederdooperen aen een ongedoopte persoon te houden sij, daervan is bij den synode verscheijden debat voorgevallen ende verstaen, alsof dese secten haeren doop bedienen op de afvragingen van den grondt haerer valsche leere met versakinge des christelicken doops der kinderen, of denwelcken sij in haere jonckheyt ontfangen hebben ende dat sij op de belydenisse der sonden ende bekentenisse desselfs eijghen geloofs des doopelincks zijn doopende, alle twelck de synodus in zijne weerde latende, heeft dese questie (alsoo hiervan, dat men wiste, noch niet en was voorgevallen gerefereert totten generalen synodum ende dat midlertijt deselve mach naegedacht worden.

[54]

Zijn wijfs suster te hebben. — Of ijemandt zijn wijfs suster of de suster, daermede [1]) hy geboleert heeft, sal mogen trouwen ende waervoor sulcken houwelick te houden sij ende of men alsulcke totten aventmale des Heeren mach toelaten, is geandtwordt, dat sulcken huwelick strijde teghen Gods woordt ende teghen d'ordonantie van de pollicije, ende dat op dese vraghe geandtwordt sij anno 81 in synodo Middelburgensi particuliere questie 87, dat oock hiervan exempelen bij het Hoff gestatueert ende geweijgert zijn. Daeromme dat oock deghene, die alsoo leven ende souden willen comen totten aventmale des Heeren, zyn op te houden ende te vermanen sulck onwettelick houwelick nae te laten ende te rescinderen.

[55.]

Die haer van den aventmale des Heeren absenteeren. — De vraghe van deghene, die haer selfs van den aventmale des Heeren absenteren, is in den synode te Dordrecht verhandelt, ende acht de synode, dat die te berispen zijn, die sonder te dorsien de voorige acten dusdanigen vraghen wederom moveren.

[56].

Amersvôrt. — De kercke van Amersvort heeft aen den synodum geschreven, elagende van de groote disordre, die aldaer ontrent meer ende meer is inbrekende, ende versochte om goeden raedt, hulpe ende middelen te bedencken, dat de kercken in de eenicheyt der religie ende goede ordre mochten behouden worden, dewijle dattet metten kercken, daerontrent gelegen zijnde, zeer qualicken gestelt sij. Maer want de

[1]) »daermede" H heeft »van eene daermede"; zoo ook de andere codd.

voorsz. kercke niet wt en druct in haer schrijvens, wat disordre dat sij meijnde, soo is onder anderen vermaent, dat veel plaetsen daerontrent wel gelegen zijn, maer weijnige dienaren bevonden worden ende dieselve noch eenige van ongesont te zyn in der leere suspect, andere quaet van leven, andere geexcommuniceerde of gesuspendeerde, andere noch Papisten, alle twelcke der vergaderinge (sulx alsoo zijnde) drooflick was om hooren. Ende is daerom goetgevonden tot andtworde aen de voorsz. kercke te schrijven, dat de synodus medelijden draghe in dusdanige saken der kercken aldaer, ende dat die gedeputeerde deses synodi belast zijn aen zijn Excellentie ende den heeren Staten Generael ende Particulier aen te houden, dat nae goede informatie ordre daerinne gestelt ende vorsien mach worden, vermanende de kercke voornoempt, dat se oock wille toesien in leere ende ordre met aller wijsheyt ende discretie te handelen.

[57.]

Gedeputeerde des synodi. — Om de saken des kercken te vervorderen, zijn voor dit jaer gedeputeert D. Jeremias Bastingius, Joannes Wtenbogart, Reynerus Donteclock ende Petrus Carpentarius, mits dat Joannes Wtenbogart in de sake der kercke tot Wtrecht sal stille staen ende Corput deselve sal helpen vorderen. Ende sullen naestcomenden jaer twee der gedeputeerde mogen afgaen ende twee andere in haer plaetse bij den synodo nae discretie gecoren ende gestelt worden.

[58.]

Oncosten door ongeregelde kerckendienaren. — Dewijle dat oock bevonden wert dat eenige dienaren dor haere onordentlickheden den kercken niet alleen groote moijte maer oock veel oncosten aendoen, soo is geresolveert ende werden hiermede gewarschuwet soodanige voor haer te sien, dat indien van nu voortaen ijemandt sal comen te delinqueren teghen Gods woordt ende kercklicke ordre in leere ofte leven ende dat deselve met kennisse ende oordel des synodi sal schuldich bevonden worden, oock tot discretie des synodi oock sal gelden ende dragen in de oncosten, om zyn of zijn sake willen gedaen.

[59.]

Manspersoon van goeden huijse te vorderen. — Eenen zekeren manspersoon te vorderen in zijnen noodt is raedsam bevonden, dat men bij requeste hierom aen zyn Excellentie versoecken sal. Ende sullen sulx met de gedeputeerde des synodi doen de dienaren der kercke in den Hage, ende dat midlertijt de kercken het beste doen totten naesten synodum.

[60.]

Restrictie der classe van Gorcum. — De classe van Gorchum hadde zekere restrictie haeren gedeputeerden in haere credentie medegegheven, hoe dat se niet en conde verstaen te bewilligen in de excommunicatie Hermanni Herbersz, ter tijt dat sij de poincten sijner dwalinge gesien souden hebben. Waerop de voorsz. gedeputeerde gehoort zijn ende hebben verclaert, dat Joannes Leo, vorleden jaer wt den synodo van Dordrecht comende, zekere artickelen, die zeer wel wederleijt ende gecensureert waren, hen hadde te kennen gegheven, maer dat haere classe noch vorder de dwalingen Hermanni voorsz. wel begheerde te weten, indien dat men met hem vorder ter excommunicatie soude procederen, ende dat haere restrictie niet vorder en was te verstaen Ende is hen bij den synodo verclaert, dat niet alleen sij maer oock alle de classen copije souden connen hebben tot haeren begheeren van de censueren, over de verclaringe Hermanni gedaen, alsoock daerbij andere poincten wt zynen boecke, waertoe dat hen oock tot een proeve aengewesen is de 97 andtwoorde Hermanni, waerinne hij expresselick handelt ende wederspreect teghen de leere des Catechismi over de 114 vraghe [1]), waerteghen gehouden ende geleijdt is de acte, bij Hermannum anno 86 in synodo generali onderschreven, dewelcke hij alsnu wederom tegenspreeckt, neffens andere aenwijsingen sijner dwalingen, waermede de gedeputeerde des classis van Gorcum alsoock der anderen classen tevreden waren ende wilden sulx aen haere classen relateren.

[61.]

Gravamen des kerckenraedts ter Goude. — Den kerckenraedt ter Goude hadde oock zeker gravamen doen stellen ende senden aen den synodum, versoeckende bij hetselve, dat de classen de handt daeraen wilden houden, dat niet onbehoirlicx teghen Hermannus Herbers haeren dienar (die hem nu thien jaren lanck in leere ende leven bij haer oprechtelick gedragen hadde) en worde voorgenomen om schoeringe der kercke te vermijden etc., waerbij dat oock de ouderlingen ende diakenen eenen brief aen den synodum geschreven hebben, denwelcken ook bij Everhardum Bomelium ondertekent was neffens diversche andere persoonen, metgaders noch een getuijchnisse, wt den monde Everhardi voorsz. geattesteert, ende noch een zekere acte, geschreven als een verhael van tghene geschiet was in de besoeckinge der kercke aldaer, van inhoude in een corte somma: dat sij den Heere dancten met goede conscientie van de gaven Hermanni voorsz. haers dienars, in leere ende leven haerer kercke seer dienstelick

[1]) »vraghe" de andere codd. hebben »vraghe ende andtwoorde".

tot bevorderinge der kercke van de erkentenisse Christi ende den wech des godsaligen levens. Ende dat de voorsz. ouderlingen ende diakenen, gevraegt zijnde nae den standt haerer kercke, ende sonderlinge of oock het evangelium reijn sonder vervalschinge ter Goude [1]) geleert werde, of oock de sacramenten aldaer recht bedient ende de kercklicke discipline geooffent werde, of oock den Catechismus bij haer werde gedreven, dat sij daerop met goede conscientie verclaert hadden: ja, dan alleene sovele den Catechismum aangaet, dat sij denselven naelieten niet wt verachtinge maer om der stichtinge willen. Soo heeft de synodus geacht te behooren, dat wt dese vergaderinge aen haer sal geschreven worden: dewijle de gedeputeerde haers classis hetselve gravamen niet bij weten haers classis gestelt te zyn verclaert hebben, ende dat de synodus tot noch toe eijgentlick gheen kennisse des predickens ende wandels Hermanni genomen en heeft maer in handelinge is met hem over zijnen wtgegheven boeck (howel se achtet, dat hij predicke even tselve hij geschreven heeft) dat daerom tverschil niet en sij van sijn predicken ende leven aldaer maer van zyn dwalingen, impertinentien ende duijsterheden, dor zynen boeck wtgestroijt ende dat het de synode daervoor houdt, dat de voorsz. ouderlingen ende diakenen mogelick de leere Hermanni haers dienars niet wel en hebben verstaen, of dat se op deselve niet wel gelettet en hebben, ende of sij wel attesteren, sulx als voorsz. is, dat de synodus sulcke attestatie om redenen sonder achterdencken niet en kan aannemen noch oock verstaen de eenicheyt, die sij seggen met den ghemeijnen kercken te willen houden, dewijle sij naelaten den Catechismum ende meer andere saken, waervan sij mennichmael doch sonder vruchte vermaent zijn, latende vorder dese sake in haerer weerde ter tijt de handelinge met Hermanno ten eijnde sal gebracht zijn.

[62.]

Everhardus Bomelius. — Oock is aen Everhardum Bomelium, dienar ter Goude [2]), geschreven belangende de attestatie der ouderlingen ende diakenen aldaer van de oprechticheyt der leere ende wandels Hermanni Herbers wt zijnen monde gedaen, waervan hij hem excuserende andtwoorde geschreven heeft, dat hij daervan niet en wiste maer van buijten aen gehoort hadde etc., maer is bevonden, dat Everhardus oock den brief des kerckenraedts, verclarende van de oprechticheyt ende stichtinge Hermanni in leere ende leven, mede onderteekent hadde. Soo is geresolveert, dat men aen hem wt dese vergaderinge sal schrijven van weghen sijne onbestandicheyt [3]). Sal oock bij de gedeputeerden des synodi ontboden worden rekenschap daervan te gheven.

[1]) »ter Goude" de andere codd. hebben »by haer ter Goude". [2]) »dienar ter Goude" ontbr. in L en N. [3]) »sijne onbestandicheyt" de andere codd. hebben »syns doens."

[63]

Classis van der Goude begheert breeder bericht in de sake HERMANNI. — De classe van der Goude heeft breeder bericht begheert in de sake HERMANNI HERBERS, eer dat sij in de sententie over den boeck HERMANNI voorsz, te Dordrecht in den particulieren synode laestleden gedaen, soude konnen bewilligen Waervan de gedeputeerde des classis voorsz. seyden haere meijninge niet te zijn met HERMANNO den synode te willen tegenspreken, maer dewijle datter vele zyn, die van der sake niet wel bericht zijn ende daernae mochten vragen, dat men de poincten zijner dwalinge, impertinentien ende duijsterheden wilde claer ende duijdelick stellen om haer daermede te mogen andtwoorden, wenschende dat de sake eenmael ten goeden eynde mochte gebracht worden. Maer heeft de synodus verstaen wt de gedeputeerde desselven classis, die vorleden jare in den synodo te Dort gewest hadden, dat se haeren classe genoechsamen bericht gedaen hadden ende deselve daermede tevreden was, soo heeft dese synode geacht, dat de dienaren des classis van der Goude voor anderen dienaren in anderen classen den boeck HERMANNI als haeres mededienars selfs wel hadden behooren te doorlesen om anderen goeden bericht daervan te gheven etc., te meer alsoo sij nu de sententie over den boeck voorsz. meer dan overt jaer gehadt hadden [1]), soo is wt dese vergaderinge geschreven aen den dienaren desselven classis om bij den synodum te compareren ende breeder bericht aenhooren ofte ijemandt van haerentwegen te committeren. Ende heeft ANDREAS STANGERUS aen den synodum geschreven tot andtwoorde, dat de restende dienaren in de resolutie des synodi te Dordrecht wel gerust ende tevreden waren ende dat sij haer vorder begeerden te gedragen in tghene, dat vorder in desen tegenwordigen sijnodo soude verhandelt worden, ghevende vollen last haeren gedeputeerden in den synodo tegenwordich zijnde [2]). Ende was desen brief onderschreven bij ANDREAM STANGERUM, JOANNEM ISERMANNUM, LEVINUM ende ARNOLDUM [3]) VAN DEN BORNE, MARTINUM BACKHUSIUM, PASCHASIUM LIMBURGENSEM ende ARNOLDUM REYNERI, alle dienaren des woordts Gods in den classe van der Goude. LAMBERTUS JEMMINGIUS hadde zijn excuse gedaen, seggende dattet gravamen hem niet en toucheerde. Ende heeft de synode dese andtwoorde aengenomen Het zijn oock de gedeputeerde des classis van der Goude hiermede ende met den bericht, denwelcken haer gedaen is, tevreden gewest, gelijck oock THOMAS BRUSCHENUS ende TIJLMANNUS CUPUS voor haer ende ANTHONIUM JOANNIS ende [SYMON DE VLIEGHER] [4]) haere mededienaren gewest zijn [5]).

[1]) »etc. — hadden" ontbr. in L en N. [2]) »ghevende vollen — zijnde" ontbr. in L en N. [3]) »Arnoldum" de andere codd. hebben »Adrianum". [4]) Deze naam is ingevuld uit de andere codd. In ons handschrift is er open ruimte voor gelaten. [5]) »gewest zijn" ontbr. in de andere codd

[64.]

Different in den classe ter Goude. — Ende want oock different in den classe voorsz. was voorgevallen, doordien het voorseyde gravamen teghen het bericht, dat den classi van desselven gedeputeerden, comende wt den synodo te Dordrecht, gerelateert was ende sonder weeten van eenige meer dienaren desselven classis totten synodum gesonden was, waerdoor dat hen eenige wt de laeste vergaderinge haer classis geabsenteert hadden, doende haere excuse, datter oock questie was vant wettelick of onwettelick houden haers classis tot Haestrecht ende ter Goude op eenen tijt, item dat d'eene de classe op dese, de andre op een ander plaetse beschreven hadde, soo heeft de synode hierom Thomam Bruschenum ende Tijlmannum Cupum ontboden ende deselve voor haer ende haere mededienaren gehoort ende haere excuse [1]) aengenomen, mits dat sij voortaen, gelijck sij aen de classe geschreven ende tot noch toe gedaen hadden, op de gewoonlicke ordinarie ende extraordinarie bijeencomsten haers classis souden verschijnen ende de sake hierbij laten blijven.

[65.]

Broederen der kercke tot Wtrecht. — De broederen der kercke tot Wtrecht hebben aen de vergaderinge geschreven, clagende van haeren drooflicken standt ende biddende, dat de synodus haer wilde vorderlick zijn in alle behoirlicke wegen ende middelen om tot wederoprichtinge van den perturbeerden [2]) staet haerer ghemeynte te mogen comen, gelijck sij oock vorledenen jaere versoeck aen den synodum gedaen hadden, versoeckende vorder dat men wilde handelen met de ingecomene dienaren aldaer (alsoo deselve voornaemlick wt den classen deses synodi gecomen waren), naedat de synodus behoirlick soude vinden, wenschende voort mede somwijlen een predicacie te mogen hebben in huijs, ter tijt de sake soude gedecideert zijn. Soo heeft de synodus dit versoeck geleijdt in communicatie met mynheere den advocaet van den lande om zijne Ee. advijs te hooren, ghevende hem mede te verstaen die vele onordentlickheden, daervan dat men verstaen hadde int Sticht van Wtrecht in den kercken omme te gaen. Ende is raedsam bevonden, dat de gedeputeerde des synodi (dewelcken toegelaten is tot haere hulpe wt desen synodo te nemen dienaren, diet haer gelieft) aen zijn Excellentie ende mijnheeren Staten Generael ende Particulier te remonstreren ende vorder aen te houden, ten eijnde dat aen den magistraet tot Wtrecht aengehouden ende geimpetreert mach worden, dat dese verschillige kercklicke sake (oock

[1]) »excuse" de andere codd. hebben »excuse ende onschult". [2]) »perturbeerden" M heeft »particulieren".

door kerckelicke ende politijcke persoonen, indient alsoo goetgevonden wert, als de synode verhoopt, ja) tot een goet accort gebracht ende geeijndiget werde. Sullen oock zijn Excellentie ende mijnheeren Staten bidden om middelen hiertoe te bedencken ende selfs eenige zyn Excellentie ende haere Eed. te kennen gheven om den ellendigen standt der kercken voorsz. te beteren ende te helpen tot verhoedinge van meerdere onruste ende inbreuck der disordre. Ende sovele de reste des versoecks der voorsz. broederen aengaet acht de synode, dat de classes elck int haere hierinne behooren haer devoir te doen, gelijck men verstondt bij sommige alreede wat gedaen te zijn. Sullen oock de dienaren, tegenwordelick tot Wtrecht, (de sake in onderhandelinge comende) mogen gehoort ende aengesproken worden alsoock eenen Brakelus wt den classe van Leijden, alsmede dat de voornoemde broeders van Wtrecht met de naestgelegene kercken ende den gedeputeerden deses synodi (twelck eenen ieglicken vrijstaet) hen vorder sullen mogen beraden ende goede toesichte nemen met aller discretie te handelen. Sal oock zijn Excellentie om te doen nemen informatie van de ongeregeltheyt der dienaren int Sticht van Wtrecht voorsz. mogen ghebeden worden om ordre daerover te stellen, soveele mogelicken zyn sal.

[66.]

Rapport der gedeputeerden des synodi in de sake Hermanni Herbers. — De gedeputeerde des sijnodi in de sake Hermanni Herbers hebben [1]) rapport gedaen van al tghene zeder den laetsten particulieren synode, vorleden jare gehouden tot Dordrecht, gedaen was volgende den last, die haer [2]) gegheven was, ende hoe dat sij Hermannum voorsz. ten verscheijden reijsen bij haer ontboden hadden, maer hij en was niet gecompareert, ofte gecompareert zijnde dat hij hem beroopen hadde op de magistraet ter Goude sonder aengenomen te hebben in der daet de middelen ende wegen van conferentie ende anderssins, tot een eijnde zijner sake te comen hem voorgeslagen, ende hoe dat sij gedeputeerde tsamentlick ter Goude op zijn begheren hen hadden laten vinden, alwaer hij wederom (waervan hij nochtans te vooren niet en hadde vermaent) de sake tot de magistraet gedirigeert ende zijn excuse in gheen conferentie te comen gedaen heeft, ende zijn alleenlick eenige propoosten aldaer gelijck tot Rotterdam met hem sonder vruchte gehouden, totdat de vrootschap der stadt Goude zekere acte in date den xi Septembris 1591, interdicerende dat Hermannus hem nijet en soude vervorderen in conferentie ofte dispute te comen metgaders een protest, in deselve acte

[1]) »hebben" de andere codd. hebben »hebben voor den synodo". [2]) »haer" de andere codd. hebben »haer by den synodo".

geinsereert, aen de gedeputeerde des synodi gesonden hadde, op welcke acte bij de voorsz. gedeputeerde een verclaringe aen de magistraet van der Goude, te kennen ghevende hoe dat sij ter begeerte HERMANNI aldaer gecomen waren, overgegheven was, blickende hiervan breeder in de acte ende verclaringe daervan zijnde, dewelcke oock ghelesen zijn. Ende hebben de sake hiermede wederom aen den synodum gerefereert.

[67.]

Communicatie ende presentatie des synodi aent collegie van Staten in de sake HERMANNI HERBERS. — HERMANNUS HERBERS, beschreven zijnde ten diversche reijsen om tot den synode te comen, en is niet gecompareert noch andtwoorde geschreven, soo heeft de synodus goetgevonden de sake in communicatie te brengen aen het collegie van mijnheeren Staten, twelck alsoo geschiet is. Ende heeft de synodus gepresenteert tevreden te zijn voor noch eenige commissarien van haere Eed. neffens de heeren commissarien, tot desen synode gecommitteert, ende voor eenige gedeputeerde der magistraet van der Goude HERMANNO zijn dwalingen aen te wijsen, hem te overtuijgen ende rekenschap haers doens ende handelinge met hem gehouden te gheven. Hetwelcke haere Eed. gheerne verstaen ende billick geacht hebben, doch en conden om redenen, die haere Eed. den synodo gaf te consideren ende dat het collegie swack was van persoonen, voor desen in de sake niet vorder doen. Maer [1]) is raedsam bij den synodo bevonden, dewijle HERMANNUS int particulier aen den heere president, heere VAN BENTHUSEN, geschreven hadde [2]), dat zyne Ee. aen de magistraet ter Goude wilde schrijven om hem bij de vergaderinge te laten comen, twelck bij den voorsz. heere president gedaen is, maer hebben mijnheeren van der Goude door haere missijve, aen den heere president voorsz. gesonden, sulx afgeslagen ende niet goetgevonden.

[68.]

Bekentenisse HERMANNI HERBERS *met een opene missijve ende boexken, van Oostvrieslandt tot den synodum gesonden.* — Oock hadde HERMANNUS HERBERS den gedeputeerden des classis van der Goude medegegheven een zekere bekentenisse van sommige poincten der religie, seer obscuijr ende hier ende daer geroijeert ende wederom aengetekent, metgaders eenen openen brief, gestelt voor deselve bekentenisse, aen de heeren commissarien ende den synodum, daerbij gevoegt een zeker herdruct boexken van een bekentenisse der predicanten in Oostvrieslandt van den

[1]) »doen. Maer" H heeft »doen ofte met vruchte ter begeerte des synodi (daertoe anders wel geneyght synde) schryven, soo". Evenzoo de andere codd. [2]) »hadde" L en N hebben »hadde te versoecken ende te bidden".

jare 1530, alle dewelcke stucken bij den synodo gesien ende ghelesen zijn. Ende is belast Arnoldo Cornelii van de voorsz. bekentenisse in Oostvrieslandt te schrijven aan de kercke van Embden. Ende want hier in den lande eene Bekentenisse des gheloofs is der Nederlantsche kercken, vervatet in 37 artickelen, beneffens den christelicken Catechismum, eertijts bij Hermannum selfs onderschreven ende naederhandt in den synodo nationali anno 86 in sGravenhage wederom voor goet bekent, dat oock de synodus niet en wiste anders dan christelick volgende Gods woordt ende kercklicke ordinantie ende besonder mede de acte des nationalen synodi anno 86 in sGravenhage met Hermanno gehandelt te zijn, sonder dat se gespeurt [1]) heeft partijdicheyt bij ijemande teghen hem, sovele de dienaren des woordts Gods aengaet, gebruijct te zijn, alsmede dat de gedeputeerde des classis van der Goude niet anders dan volgende haeren last ende credentie in den synode te Dordrecht gedaen hadden, soo heeft dese synodus geacht, dat Hermannus voorsz. by deselve Bekentenissen hadde behooren te blijven, sonder dattet noodich was alnoch alsulcke obscuijre bekentenisse te stellen ende tot dese vergaderinge te senden, waervan de synode hem in alles ten vollen te hooren ende te onderrichten, indien hij (beschreven zijnde) soude compareren, willich ende bereijdt was.

[69.]

Presentatie Hermanni Herbers *aen den synodum.* — Alnoch heeft Hermannus Herbers presentatie gedaen aen den synodum door Franciscum Lansbergium, doch alsoo dat hij deselve presentatie mondelinge doen soude ende Hermanni schrift, twelck hij hem gegheven hadde, niet en soude overgheven, ten was de synodus de conditien zijnre presentatie aenname, naemlick dat Hermannus wilde, soveel hij met goede conscientie vermochte, een bekentenisse van verscheijden poincten laten wtgaan, deselve eerst in communicatie met Wernero Helmichio ende Lansbergio voorsz. gelejdt hebbende, waermee hij wilde zijnen boeck gecorrigeert hebben tot voldoeninge der acte synodi nationalis anno 86. Ende want hij schriften of boecken onder den druck hadde, dat hij die wilde stellen in handen des synodi, mits dat dieselve synode hem in sijnen schade van den druck te gemoete soude comen, ende dat hij den artickel van de predestinatie, alsoo dien in de censuiren over sijne Verclaringe [2]) gestelt was, niet en conde aennemen. Welcke presentatie hij daernae wederom door eenen brief heeft doen insinueren aen den synodum, clagende dat hij door de sententie des synodi te Dordrecht [3])

[1]) »gespeurt" de andere codd. hebben »weet ofte gespeurt". [2]) »Verclaringe" L en N hebben» Breder Verclaringe". [3]) »des synodi te Dordrecht" ontbr. in de andere codd.

over sijnen boeck grootelix geledeert was. Maer alsoo dese presentatie alleen door eenen persoon mondelinge gedaen was ende met onbehoirlicke conditien, soo en heeft de synode deselve niet connen aennemen, niet wetende met wat conscientie dat HERMANNUS was handelende, doende dese presentatie ende evenwel teghen de acte des synodi anno 86 in den Haghe, ja teghen de placaten hiervan zijnde, zijne boecken vorder door den druck int licht wtghevende, ende en conde niet anders verstaen, dan dat HERMANNUS sochte dilaij om tijt te gewinnen ende dese vergaderinge op te houden. Waerom dat hem wederom geschreven, oock door LANSBERGEN veradverteert is, selfs te compareren ende dat de vergaderinge in alle billickheyt ende bescheydenheyt in tegenwordicheyt der heeren commissarien ende gedeputeerde der magistraet ter Goude volgende haere presentatie met hem wilde handelen.

Schrijven van mijnheeren van der Goude aen den heere president. — Mijnheeren der stadt Goude hebben andtwoorde geschreven aen den heere VAN BENTHUSEN, president etc., hen alnoch verclarende, dat haere Ee. niet en conde verstaen HERMANNUM totten synode te laten comen, welcke andtwoorde bij den heere president der vergaderinge gecommuniceert is. Ende is goetghevonden wt de vergaderinge [1]) aen haere Eers. te schrijven ende onderrichtinge te doen, twelck gedaen is.

[70.]

Vordere handelinge in de sake HERMANNI HERBERS, *met verclaringe dat de dienaren, in den synodo gecompareert, ten vollen bericht zijn in sijne sake.* — Ende want men nae lange verwachtinge wel bemercte, dat HERMANNUS HERBERS niet en soude, totten synode beschreven zijnde, compareren, twelck hij nochtans met onderschrijvinge van de acte anno 86 in sGravenhage belooft hadde, ja niet eens andtwoorde aen den synodum was schrijvende, of hij comen soude ofte niet, soo is goetgevonden ende geresolveert eendrachtelick, dat men evenwel tot vorder handelinge in zijne sake soude treden. Tot welken eijnde zekere poincten wt zijnen boecke ende wt zijne Breedere Verclaringe ende den censuiren sijn voorghelesen ende der vergaderinge aengewesen selfs die te lesen ende te sien, twelck geschiet is. Ende zijn wederom bevonden verscheijden stucken niet alleen impertinent ende duijster maer oock dwalachtich ende niet vrembt van de leere van D. JORISZ ende diergelijcken. Waeromme ende nadien dat HERMANNUS was drijvende vrembde leere ende tegensprekende den Catechismum ende hem genoechsam verclarende, dat hij met de leere der ghemeijnen kercken niet eens en was, goetghevonden is [2]) in zijne sake

[1]) »wt de vergaderinge" ontbr. in de andere codd. [2]) »goetghevonden is" H en M hebben »dat men".

te [1]) procederen ende hiervan mijnheeren Staten te kennen gheven. Ende is ten selven eijnde eenen ieglicken in de vergaderinge wel expresselick afgevraegt, of ijemandt van hen noch eenigen breederen bericht in dese sake des boecks HERMANNI ende sijne dwalingen begeerden, of dat sij haer tevreden ende gerust hielden. Ende hebben eendrachtelick daerop geandtwordet: ja, dat sij wel gerust waren ende achteden te behooren dat vordere in dese sake bij desen synodo behoorde gedaen te worden, eenen alleen van opinie zijnde, sonder reden by te brengen, dat men de sake tot den generalem synodum soude wtstellen. Ende is geresolveert [2]) tghene hiernae is volgende.

[71.]

Resolutie des particulieren synodi van Suydthollant in de sake HERMANNI HERBERS — De synode particulier van Suijdthollant, vergadert in sGravenhage, gelet hebbende op tghene dat met HERMANNO HERBERS, predicant ter Goude, over zijnen wtgegheven boeck Corte Verclaringe der woorden Pauli Rom. 2 v. 28, inhoudende vele impertinentien, duysterheden ende dwalingen, in den generalen synodo anno 86 gehandelt was, naemlick dat hij een declaratie met voorweten ende oordel van de academie tot Leijden ende zekere dienaren des woordts Gods, daertoe gecommitteert, over de impertinentien ende duijsterheden zijns boecks, breeder verclaringe behoevende, soude laten wtgaen, ende dat hij wel een declaratie den voorsz. van de academie ende gecommitteerde dienaren te doorsien [3]) ende daervan te oordelen in handen gestelt heeft, maer sulcke bevonden, dewelcke niet min impertinent ende duyster was als zijn Corte [4]) Verclaringe selfs, soodat hij oock noch eenige mercklicke dwalingen daerinne ontdect heeft, waervan hem ten deele de censuiren, van de voorsz. gecommitteerde bij geschrifte gestelt, zijn toegezonden ende hij hem niet en heeft connen verstaen al sulcke censuiren aen te nemen, noch de acte des generalen synodi anno 86 so gantschelick niet en is naegecomen, dat hij niet alleen teghen deselve acte, versocht zijnde, wt [5]) de kercklicke vergaderingen des synodi hem excuserende, met de magistraet ter Goude was absenterende, maer oock den Catechismus ende besonder de 114 vraghe ende andtwoorde in zijne Declaratie was bevechtende ende voor loegen straffende. Waerover de synode particulier, te Dordrecht laestleden gehouden, niet en conde naelaten om d'ergernisse, bij hem door sijnen boeck gegheven, te weeren, denselven boeck voor schadelick te verclaren, evenwel last gevende haere gedeputeerde met HERMANNUM

[1]) »te" H en M hebben »soude". [2]) »geresolveert" de andere codd. hebben »geresolveert eendrachtelycken als vooren". [3]) »te doorsien" L heeft »daertegen te voorsien". [4]) »Corte" ontbr. in L en N. [5]) »wt" de andere codd. hebben »menichmael uyt".

voorsz. te arbeijden in minnelicke [1]) conferentie te comen om hem in zijn impertinentien, duijsterheden ende dwalingen te onderwijsen, die te retracteren, maer sulcx alles te vergheefs soo gantschelick (hem wederom excuserende met de magistraet als vooren, die hij beter hadde behooren te onderrichten) [2]) dat hij, doende nu ten laetsten aen desen synode wel eenige presentatie, maer alsoot gebleeken is om wtstel van tijt te gewinnen ende dese vergaderinge op te houden ende dat niet alleen alle aenbiedinge van conferentie ende beschrijven totten synode bij hem niet geholpen en heeft, dat hij oock opt nieuwe wederom eenen boeck in den druck tot bevestinge van zijn voorige boeck ende dwalingen gereedt hadde, directelick teghen de voorsz acte, ende alsoo bij zyn voornemen ende dwalingen was persisterende, soo heeft deze vergaderinge niet konnen naelaten in dese sake te resolveeren en heeft daeromme gheoordelt ende oordelt mits desen, achtervolgende Gods woordt ende kercklicke ordre ende wat in de acten des generalen synodi ende volgens des particulieren synodi te Dordrecht gedaen is, dat Hermannus Herbers om zijn gegheven ergernissen willen door zynen boeck, ende dat hy in zyn dwalingen persisteert sonder die te willen retracteren, mits desen [3]) niet alleen van den aventmale des Heeren maer oock van den dienst des woordts Gods, zijner sacramenten ende alle kercklicke bedieningen sal gesuspendeert zijn ende voor gheenen dienar der Gereformeerde kercke (solange die suspensie sal geduijren) bekent noch daervooren in kercklicke vergaderingen toeghelaten worden, ten eijnde hij van zyne dwalingen afstae ende die retractere ende ergernisse bij hem gegheven, alsoot behoirt, dor zijn beteringe wechgenomen worde, tot welcken eijnde aen hem ende aen de kercke ende classe van der Goude breeder acte van suspensie sal toegesonden worden. Ende of het geviele, dat Hermannus desen niet achtende alnoch soude persisteren ende in zijn voornemen voortgaen, so heft de synode belast haere gedeputeerde in dese sake niet alleen nu metten eersten een historiael verhael der handelinge met hem gehouden int licht te gheven maer oock zijne dwalingen aen te te wijsen ende die te wederleggen, ende soveel zijnen persoon aengaet teghen hem als eenen onboodtveerdigen nae Gods woordt ende kercklicke ordre met vordere censuire ende excommunicatie finalicken procederen, ende daervan ten naestgelegenen plaetsen, Dordrecht, Schoonhoven ende daer sij sullen goetvinden, daervan denuntiatie doen nae behooren. Ende sal hiervan aen mijnheeren Staten te kennen gegheven worden. Ende sullen dit doen de gedeputeerde, in de voorgaende synoden hiertoe gecommitteert [4]).

[1]) »minnelicke" ontbr. in de andere codd. [2]) »die hij beter — onderrichten" ontbr. in L en N. [3]) »mits desen" ontbr. in de andere codd. [4]) »Ende sullen — gecommitteert" ontbr. in de andere codd.

[72] [1]).

[*Copie van breedere acte van de suspensie* HERMANNI HERBERTS, *niet in de acten maer int besonder gestelt ende aen hem, aen de kercke, classe ende magistraet van der Goude gesonden.* — Alsoo HERMANNUS HERBERTSZ, predicant ter Goude, gemaeckt ende in den druck uytgegeven hadde seker boeck, genaemt Corte Verclaringe op de woorden Pauli Rom 2, in twelcke vele swacke geergert ende vele andere bedroeft waren als niet overeencommende met de gesonde leere der Gereformeerde kercken, soo was den voorsz. HERMANNO na communicatie, met hem daerover gehouden synde in den synodo nationali anno 86, opgeleydt een ander verclaringe vant voorseyde synen boeck tot wechneminge van de ergernisse ende bedroefnisse te schryven, welcke hy doch niet uytgeven soude mogen, voor ende aleer se gesien ende geapprobeert soude syn van eenige dienaren des woordts Godts, daertoe gedeputeert, ende den professoren theologiae tot Leyden. Maer als HERMANNUS voorsz. soodanige verclaringe over de fauten, hem in syn boeck aengewesen, den dienaren ende professoren geexhibeert hadde, soo hebben sy dese syne andere verclaringe doorlesen ende geexamineert, bevonden ende geoordeelt dieselve mede met vele duysterheden ende impertinentien, ja met opentlycke dwalingen ende ongesonde leere beladen ende besmettet te syn. Ende volgens hadde de synodus particularis van Suydthollandt, voorleden jaer binnen Dordrecht gehouden, gesien hebbende deselve censuren over dese andere verclaringe HERMANNI, daeruyt, gelyck oock uyt syn voorsz. boeck, geoordeelt tselve boeck vermidts de dwalingen daerinne begrepen seer schadelyck te wesen ende daeromme persoonen gecommitteert om den voorsz. HERMANNUM (geweygert hebbende voor de vergaderinge te commen) wyders te onderrichten tot retractatie van de dwalingen syns voorsz. boeckx ende beteringe van de ergernisse ende bedroeffenisse, daermede aengericht ende gegeven, met last sooverre hy die onderrichtinge niet aen en name ende ongehoorsaem bleve, dat sy dan tegen hem procederen souden na Godts woordt ende na kerckelycke ordre. Welcken volgende die gecommitteerde haer devoir doende, soo is de voorsz. HERMANNUS tot verscheyden tyden weygerich geweest om met hen te confereren ende onderrichtinge te ontfangen, hoewel sy hem te gemoete syn gecommen tot Rotterdam, daer hy doch (na de presentatie met synen monde gedaen) belooft hadde te commen, allegerende dat syne magistraet hem sulcx verboden hadde, daeromme dan oock die voorsz. gecommitteerde ter Goude selffs gereyst syn op die hope, die HERMANNUS hen genoech hadde gegeven, van aldaer

[1]) Dit artikel, hoewel eigenlijk niet tot de acta behoorende, komt alleen voor in H en M, en is hier volledigheidshalve overgenomen uit H, waarmede M geheel overeenstemt.

met hem te mogen spreken, maer niet en hebben connen uytrichten noch tot conferentie commen, midts hy hem al weder refereerde tot het consent des magistraets, evenwel meermaels hebbende laten verluyden, dat in de censuren van de gecommitteerde dwalingen waren ende dat hy hoe langer hoe meerder in syn propoost versterckt worde, alsoo dat de gecommitteerde voorsz. (volgende haren last) wel hadden mogen voortgaen tegen HERMANNUM met suspensie van synen dienst etc, maer hebben nochtans tselve tot de vergaderinge des synodi, tegenwoordelyck in sGravenhage vergadert, uytgestelt. Als dan die voorsz. gecommitteerde aen deselve synode haer rappoort gedaen hebben ende de voorsz. HERMANNUS by schriftelycke remonstrantie heeft gedoleert overt ongelyck, twelck hy hem van de kercken by het oordeel des voorgaenden synodi meendt aengedaen te syn, ende daerby gevoeght een bekentenisse syns gelooffs van weynige articulen, mede niet vry synde van onsuyverheydt ende inhoudende diveersche quade allegatien der h. schreftuere midtsgaders vele impertinentien ende duysterheden, soo heeft de synode goetgevonden HERMANNUM in syn doleantie te hooren. Maer deselve, tot diveersche malen verschreven synde, en is niet gecompareert, dan heeft alleen ten letsten der vergaderinge doen aendienen eenige presentatien, meer om den tyt te extraheren dan om eenich recht leetwesen te bethoonen, want hy in deselve presentatien ende andersins genoechsaem verclaert synen boeck niet te connen houden voor quaet. Dese dingen heeft de synode alle geconfereert, overgeleydt ende innegesien met rype deliberatie in de vreese des Heeren, dat in des voorsz. HERMANNI boeck vele impertinentien ende duysterheden, ja dwalingen syn, die hy opentlycker ende naecter aengewesen heeft met syne tweede Breeder Verclaringe, ende met namen daerop gelettet, dat de voorsz. HERMANNUS ex professo van leugen straft den Catechismum der Gereformeerde kercken deser landen, die hy nochtans int beginsel der handelinge met hem over ettelycke jaren met syn eygen handt onderschreven ende daernaer wederomme voor den nationalen synode in den Hage voor goedt bekendt hadde met alleen een schriftmatige interpretatie, die hem doen over de 114 vrage ende andtwoorde gedaen werdt. Ende gemerckt hebbende de langhduerende contumatie des voorsz. HERMANNI, niet comparerende opt schryven van de synode ende van de gedeputeerde van dien tegen de belofte, by hem gedaen ende geteeckent met toestaen ende subscriptie der gecommitteerde des magistraets ter Goude in den nationalen synode voorsz., van te sullen compareren in alle kerckelycke versamelingen, daertoe versocht synde, ende besonder dat HERMANNUS boven allen desen noch tegenwoordelyck een boeck onder druck heeft om syn eerste gedructe boeck mede te beschermen sonder consent dergenen, die daertoe by den synode nationael ende particulier gedeputeert syn, ende noch soo vermetel is, dat hy niet anders daervan affstaen

wil, dan soo hem de synodus tot syne costen, int drucken van tselve boeck gedaen, te bate come, soo hy hem in syne leste presentatie laet verluyden, soo heeft de synodus, vergadert in den name Christi, niet langer connen ooghluyckinge doen ende heeft geoordeelt ende geordonneert, oordeelt ende ordonneert by desen, dat men van nu tegen den voorsz. HERMANNUM met kerckelycke discipline sal ende schuldich is te procederen, ende suspendeert hem oversulcx van alsnu, niet alleen vant gebruyck des avondtmaels des Heeren om tselve door syn onboetveerdicheydt niet te ontheyligen, maer oock van de bedieninge des woordts Godts ende syner h. sacramenten, ten eynde hy niet langer uytga voor een predicant der Gereformeerde kercke noch vorder onder desen tittel yemanden bedriege, daer hy doch den grondt ende de leere der kercke (begrepen in den Catechismo) niet toe en staet maer veelmeer bevechtende is. Ende om dit voorder uyt te richten ende bekendt te maecken, soo heeft de synode last gegeven den gecommitteerden (over dese saecke gestelt), dat sy aen de classe ende kercke van der Goude hiervan advertentie sullen doen ende volgens vermanen, dat sy den voorsz. HERMANNUM respectivelyck niet en sullen kennen noch houden (geduyrende de suspensie) voor haren herder ende predicant noch voor een lidtmaet van hare consistoriale noch classicale vergaderinge. Ende byaldien (twelck Godt verhoede) HERMANNUS voorsz. boven desen noch hardtneckelyck bleve persisterende by syn voornemen, soo heeft de synode geordonneert ende den voorsz. gecommitteerden belast, dat sy tegen hem voorder in den name deser vergaderinge handelen ende met uytroepinge ofte voorstellinge syns naems tot syne excommunicatie na kerckenordeninge procederen ende tot voorder wechneminge der ergernisse ende voorstandt der suyverheyt der leere der waerheydt doen sullen, sooals particulierlyck daervan geresolveert ende besloten is. Actum in sGravenhage by de vergaderinge des particularis synodi van Suydthollandt den 6^{en} Novembris 1591.]

[73.]

Corte vermaningen tot een beginssel ende besluyt des synodi te doen. — Is alnoch raedsam bevonden, dat de naestcomende synoden met een vermaninghe voor ende desgelijcken tot een besluijt der vergaderinge nae begonnen ende geeyndicht sullen worden, ende sullen d'eerste vermaningen, als voorsz. is, doen twee dienaren, eenen wt den classe van Dordrecht ende eenen wt den classe van Delft ende alsoo volgens de andere classes bij gheboerte.

[74.]

Dat de kercken int wtreijsen der dienaren niet leedich sullen staen. —

Sullen oock de classes toesichte nemen, dat haere kercken doort wtreijsen der dienaren niet ledich blijven sonder dienst.

[75.]

Kinderen meermaels gedoopt. — Oock sullen de dienaren ende kercken daerop letten, waer dat eenige haere kinderen meermaels laten doopen, ende sulx den gedeputeerden des synodi te kennen gheven aen haere Eed. te remonstreren. [1])

[76.]

Wtschrijvinge des naesten synodi. — De wtschrijvinge des naesten particulieren synodi sal in tijts benersticht ende gedaen worden by de classe van Delft, aen dewelcke haer oock de andere classes ende kercken des van nooden hebbende sullen adresseren.

[77.]

Commissarien bedanct. — Mijnheeren commissarii zijn bij der vergaderinge hoochlick bedanct ende ghebeden de goede handt aen de kercken ende [2]) kercklijcke vergaderinge te willen houden, twelck sij belooft hebben.

[78.]

Censura. — Censura morum is gehouden. Zyn oock de dienaren vermaent eenen manspersoon, beswaert zijnde in zyn ghemoet, in haere ghebeden gerecommandeert te houden.

[79.]

Communicatie van wegen des synodi met den advocaet over de sake Hermanni Herbers. — Ten laetsten zijn van wegen deses synodi praeses, assessor ende scriba deses synodi ghegaen bij den advocaet van den lande ende hebben zijn Ee. te kennen gegheven, wat in de sake Hermanni Herbers gedaen was, biddende dat hem gelieven wilde de presentatie des synodi, in desen actis geruert, aen de collegie van haere Eed. gedaen, in gedachte te houden ende de saken der kercke gerecommandeert houden, twelck hij beloofde te doen ende aen haere Eed. te relateren, vermanende dat de kercken met alle discretie ende vorsichticheyt tot meeste stichtinge ende ruste van den lande haere saken willen beleijden.

[1]) »aen haere Eed. te remonstreren" ontbr. in M. [2]) »kercken ende" ontbr. in L en N.

Aldus ghedaen ende geeijndicht in sGravenhaghe den 6en Novembris 1591.
Onderstondt:
Arnoldus Cornelii, praeses.
Caspar Swerinchusius, scriba synodi. [1])

Acta synodi particularis der kercken ende classen van Suydthollandt, gehouden ende begonnen tot Leyden den 2 Novembris 1592.

Des namiddages.

Electio praesidis, assessoris ende scribe. — Naerdat het gebedt gedaen was by eenen dienaer in loco, dewyle de praeses ende assessor des laetstleden synodi tot de vergaderinge nyet gedeputeert en waeren, zyn verkoren tot praesidem D. Wernerus Helmichyus, tot assessorem D. D. Jeremias Bastingius ende tot scribam synodi Caspar Swerinchusius.

Credentie. — De dienaeren ende ouderlingen der kercken ende classen deses synodi zyn gecompareert ter vergaderinge ende hebben haere credentiebrieven overgegeven, dewelcke gelesen ende goet gekendt zyn, alleenelyck dat in de somige nyet gestelt en was, dat de classen, die haer gesonden hadden, oock wilden approberen ende voor goet houden tgene in synode conform den woorde Godts ende kerckelycke ordre soude geresolveert worden, twelck de gedeputeerde der classen, dien het aenghinck, verclaerden zonder achterdencken geschiet te zyne, ende dat oversulx by heuren classibus geen swaricheyt en soude gemaeckt werden.

Dienaren ende ouderlingen tot den sijnodum gecompareert. — Wt den classe van Dordrecht zyn behoorlycken gesonden met credentiebrieven als voorsz. is: D. D. Jeremias Bastingius, S. theologie doctor ende dienaer des woordts Godts tot Dordrecht, Joannes Episcopius, dienaer tot Rijderkercke, Lambertus Sanderi, dienaer tot Willemstadt, ende Adriaen Janszen, ouderlinck der kercken tot Dordrecht; wt den classe van Delft: D. Wernerus Helmichius, dienaer des woordts Gods tot Delft, Winandus Gerhardi, dienaer tot Soetermeer, Joannes Bernhardi, dienaer tot Ouderschye [2]), ende D. Rolandus Carpentarius, ouderlinck der kercke tot Delft; vuyt de classe van Leyden: Mattheus Platevotius, dienaer des woordts Gods tot Leyden, Joannes Nobelius, dienaer tot Coudekercke,

[1]) »Onderstondt — synodi" ontbr. in H. In plaats van »Caspar — synodi" heeft M »Henricus Corputius, assessor". [2]) »Ouderschye" L heeft »Overschie".

Antonius Montanus, dienaer tot Hasertzow, ende D. Julius [1]) Beijma, ouderlinck der kercken tot Leijden; wt der classe van der Goude: Thomas Bruschius [2]), dienaer tot Ouderkercke, ende Tylmannus Cupus, dienaer tot Nieupoort; wt den classe van Rotterdam: Caspar Swerinchusius, dienaer des woordts Godts, ende Daniel Colonius, dienaer des woordts Godts, beyde tot Rotterdam respectivelycken, Philippus Minelius, dienaer tot Cralinghen, ende Matthias Nicolai, ouderlinck der kercke tot Rotterdam; wt den classe van Gorichum: Thomas Spranchusius, dienaer des woordts Gods tot Gorichum, Gerhardus Swetenius, dienaer tot Vianen, ende Otto Tonsor, dienaer tot Worichum; vuyt den classe van den Briele: Reynerus Donteclock, dienaer des woordts Godts ten Briele, Albertus Celcartii, dienaer tot Abbenbroeck, ende Jacob Janszen, ouderlinck ten Briele, ende Ægidius Joannis in zyn plaetse; wt den classe van den Hage: Joannes Wttenbongart, dienaer des woordts Godts in sGravenhage, Paulus Mercator, dienaer tot Monster, Theodorus Petri, dienaer tot Voorbrugh, ende joncker Arent Scrotius, ouderlinck der kercken in sGravenhage [3]); ende wt den classe van Overrhynlandt: Gerhardus Douw, dienaer tot Waddincxveen, ende Vincentius Reyneri Musevoet, dienaer tot Sevenhoven.

Minder ghetal van persoonen tot den synodum gezonden. — De classen van Gorichum, Briele, Goude ende Overrhynlandt en hadden het volle getal van persoonen tot den synodum niet gesonden, waarvan zy redenen der vergaderinge gegeven hebben, ende zyn deselve classen elck specialycken vermaent (gelyck zy oock belooft hebben) voortaen heure neersticheyt te doene om het volle getal te zeynden, midts dat de vergaederinge haere redenen van excuse voor deesen wilde aennemen, gelyck se gedaen heeft. Maer alsoo de gedeputeerde des classis van Gorichum voor xiiii dagen te vergheeffs tot Leyden tot den synodum gecommen waren, dewyle dat de brieven van het vuytstellen des synodi niet tyts genoech tot haeren handen commen waeren, ende claegden daerom van den oncosten (gelyck oock eenige andere classes claechden, dat se d'oncosten nyet wel en konden vervallen), zoo heeft de vergaderinge behoorlyck geacht die van Gorichum wat te succurreren ende de andere classes zyn vermaent haere neersticheyt te doene volgende tghenne in den voergaenden synodis was goetgevonden, in hope dat de oncosten sullen voortaen lichter vallen.

Opt vertoeven van de heeren commissarien eenige te zeynden [4]). — Ende want mynheeren commissarien noch nyet van haere Eedelen, mynheeren Staten van Hollandt etc., tot desen synode gecommitteert, en waren geco-

[1]) »D. Julius" L heeft »Junius". [2]) »Bruschius" de andere codd. hebben »Bruskenius". [3]) »Paulus Mercator — sGravenhage" ontbr. in L. [4]) Dit marg. ontbr. in M.

men, soo heeft de vergaderinge raedtsaem geacht te senden D. D. Jeremiam Bastingium ende Joannem Wtenbogaert om in sGravenhage te reysen ende by haere Eedelen ofte mynheere den advocaet te vernemen ende d'onschult, als dat oock de vergaderinge des synodi tot Leyden tegenwoordelyck byeengecommen was, te verthoonen ende te kennen te gheven.

Commissarii totten synodum van haere Eedelen gezonden. — Mynheeren gecommitteerde van weegen mynheeren Staten, joncker Wilhelm van Suylen van Nieuvelt, heere van sHeraertsberyn, Berckots [1]) etc. ende meester Diederick van Leeuwen, raedt ordinaris van den Hoogen Raede van Hollandt etc., zyn tot de vergaderinge des synodi gecommen ende hebben verthoont heure commissie van mynheeren Staten haere Ee gegeven om goet regardt te nemen, dat op de vergaderinge geene politycke saken en werden gehandelt nochte eenige kerckelycke saecken, den staet van den kercken int gemeen aengaende, ofte daervuyt eenige onruste ofte oneenicheyt soude moegen rysen, ende van alles aen den heeren Staten rapport te doene etc., waervan de vergaderinge haere Eedelen ende mynheeren gecommitteerde bedanckt heeft.

1.

Vermaninge D. Bastingii *tot eenen inganck des synodi.* — Tot eenen inganck ende beghintsel des synodi heeft D. D. Jeremias Bastingius, dienaer des woordts Gods tot Dordrecht, een corte vermaninge, dienende tot dese zaecke vant houden der synoden, wt Actor. 15 gedaen, waerinne de gantsche vergaderinge een goet genoegen gehadt heeft.

2.

Acta des lestleden synodi gelesen, ende eerst van de Catechismo. — Kommende tot de actie des synodi selfs, zoo heeft de vergaderinge goetgeacht de acta des lestleden synodi voorgelesen te worden. Ende is gevraeght van den Cathechismo, oft nyet volgende de resolutie des synodi de Catechismus ende ten minsten de cleyne catechismus oock ten platten lande op de dorpen geleert wierdt. Ende is bevonden, dat in sommige plaetsen hiervan noch gebreck was, waervan de synode de classes vermaent heeft den Catechismum in allen kercken, sooveele ende daert immermeer moegelyck is, te voorderen geleert te worden, ende dat oock in der weeke op de dorpen een predicatie ten minsten te doene nyet versuympt en worde.

---

[1]) »Berckots" de andere codd. hebben »Berkouw".

3.

Attestatien der passanten. — Daer is oock voorgevallen van de attestatien der armen passanten ende is alnoch raedtsaem gevonden, dat onderhouden werde tgenne in synodo nationali anno 86 articulo 75 ende 76 ende daernaer in den particularen synodis volgende Godes woordt ende deselve acte besloten is, ende dat de classen elck haere kercken vermaenen geene attestatien te ontfangen, dan die by twee dienaeren ofte van eenen dienaer ende ouderlinck onderteekent ende bezeegelt zy.

4.

Formulaer des doops. — De classes zyn oock wederom vermaent het formulaer des doops te onderhouden, ende dat elck int zyne de dienaren ende kercken hyervan te kennen geven ende hyerinne voorsie met vermaningen ende censuren over die nyet en doen naer behooren, opdat eendrachticheyt onderhouden, d'opsprake vermydet ende den doop niet minder met reverentie alst avontmael des Heeren bedient werde.

5.

Profanatien des doops. — Alsoo oock wederrom van profanatien des doops in den gravaminibus verhaelt was ende besoender op den dorpen, dat de ouders haere kinderen ongedoept laten, totdat zy deselve twee ofte drie hebben om te gelycke te laten doopen, nyet wt conscientie van religie maer om teenemael de doopmaeltyt met veel persoonen ende groote oncosten te houden, dickwils veel dagen lanck, welcke onordentelyckheyt oock int pausdom selfs nyet en is getollereert worden, is daeromme goetgevonden, aengesien desen misbruyck geschiet nyet vuyt crachte van conscientie van religie maer vuyt oorsaecke voorsz., dat de dienaeren des woordts Gods soedanigen ende diergelycke misbruycken in haere predicatien bestraffen met bescheydentheyt, oock de ouders int particulier vermaenen ende aenspreecken met beleeftheyt ende goede onderrichtinge, dat haer doen zy streckende tegen Gods verbont ende bevel. Maer wat voorder den excessiven maeltyden aengaet als oorsaecke deses misbruycks, sullen de gedeputeerde des synodi volgende de pointen, aen haere Eedelen voorleden jaeren geremonstreert, aenhouden, dat haere Eedelen ghelieve zooveel moegelyck is daerinne te voorsiene.

6.

Gedoopte met een ongedoopte persoon. — Een ghedoopte persoon met een ongedoopte te trouwen ende hyerinne by politycke ordonnantie geen belettinge en soude moegen gestelt worden, is raedtsaem geacht, dat de dienaeren volgende tgene anno 86 in synodo nationali partic. quest. 9

geandtwoordt is. Ende sullen voorder de gedeputeerde des synodi hyervan aen haere Eedelen remonstreren, ofte nyet goet waere in de houwelyxsche ordeninge hyervan te inserreren ofte anderssins ordre stellen, aengemerckt hyervuyt volcht, dat het teeken des verbonts Godts cleyn geacht, ongedoopte getrout ende eyndelyck de kinderen van de ongedoopte ten doope sullen gebrocht worden ende veel andere confusien hyervuyt staen te verwachten.

7.

Ongedoopte roeckeloose begeerende gedoopt te worden. — Wt oorsaecke vant voorgaende is questie gemoveert van eenigen classen, indien oude luyden, zynde roeckeloos van leven, versoecken souden om gedoopt te worden, nyet van te vooren gedoopt zynde, waerinne alreede swaricheyt was gevallen, alsoo men verstaet ende dat men wel vermoedet van alsulcke, dat se haer totten avontmael des Heeren nyet lichtelycken begeven sullen, hoe dat men in dese zaecke doen sal. Is raedtsaem gevonden ende geresolveert, dat men hem den doope nyet en zal weygeren midts voorgaende bekentenisse des gelooffs, thyen geboden ende Vader Onse, met belofte van beteringe des levens. Ende want sommige versoecken gedoopt te worden wt oorsaecke van houwelyck aen te gaen, sal men haer affvragen, oft haer nyet leet en zy, dat zy den doop zoo lange hebben vuytgestelt, ende dat zy niet om houwelycx maer om des verbonts ende instellinge Christi wille begeeren [1]) gedoopt te worden Ende eyndelycken sullen de dienaeren alsulcke vermaenen, dat sy achtervolgende op haere bekentenisse, haer ter gelegener tyt totten avontmael des Heeren begeven. Het sal oock stichtelyck zyn, dat de dienaren int particulier alsulcke voorhenen van de verborgentheyt des doops onderwysen ende dit alles by provisie totten naesten generalen synodum.

8.

Profanatien des Sabbaths. — Daer is verhaelt ende voergelesen van de profanatien des Sabbathdaechs ofte Sondaechs, waervan oock wederom in den gravaminibus gementioneert is, ende dat door slappicheyt van den officieren, die oock selfs ten platten lande tappers zyn, die onordeningen op de Sondagen, streckende tot profanatie des Sabbaths, in swange blyven, dat oock de bedevaerten noch nyet op en houden, item dat onder den predicatien byeencompsten der gerichten ende anders gehouden worden. Is daeromme belast den gedeputeerden des synodi in deese ende diergelycke saecken, daervan placaten zyn, aen te houden aen tHoff Provintiael van Hollandt, ende van die saken, daer geen placaten van

[1]) »begeeren" M heeft »behooren", wat H eerst ook had.

en syn, aen haere Eedelen remonstreren. Ende hebben mynheeren commissarii beloeft de goede handt daeraen te houden.

9.

Proponenten ende propositien. — Belangende de proponenten ende propositien int Nederduytsche in eenige plaetsen ofte steden is geresolveert, dat achtervolgende tghene in den laetsten particulieren synodo in sGravenhage besloten is, sal onderhouden worden, daerby voegende, dat de proponenten nyet alleen in den steden maer oock ten platten lande, soo daer eenighe bevonden worden, gehouden sullen zyn hiervan, ist dat se begheeren te proponeren, haere dienaren ende ouderlingen sullen eerst te kennen geven ende getuygenisse ende recommandatie van dezelve aen de classe brenghen, daeronder sy resorteren. Ende sal volgens de classe soodaenighe ondervraghen om van haere bequaemheyt ende matelycke ervarentheyt in den Catechismo te verstaen ende haer toe te laten, welverstaende dewyle den 18 artikel synodi nationalis anno 86 seyt, ter plaetse daer meer dienaren zyn, ende dat dieghene, die op den dorpen bevonden worden begeerende te proponeren, volgende dese resolutie haer aen de classe ende steden sullen addresseeren om aldaer haer in propositien te oeffenen, dat oock de studiosi theologie universitatis hieronder nyet verstaen en worden. Sullen oock in den classibus somwylen propositien van proponenten naer gelegentheyt des tyts, ende zoo wanneer se totten kerckendienst souden staen gevoirdert te worden, moegen gedaen werden. Ende indien yemandt met stichtinge ende sonder onruste in der gemeynte te veroorsaken hem voirder in Godts woordt begeert te oeffenen, dat hem zulex met goeden raede ende onderlinge eendrachticheyt des dienaers ofte dienaren zynder gemeynte sal vry staen.

10.

Batementspeelen int gemeyn. — tGhebruyck der batementen ofte rhetorizynenspeelen heeft men verstaen noch nyet al naergelaten te zyne, om welcker oorsaecken wille ende datter hyer ende daer ergernissen vuyt geresen waeren, versoeck gedaen is, dat de synode wilde aenhouden, dat hyerinne int gemeyn mochte voorsien worden in den kercken, onder deesen synode resorterende. Ende is goetgevonden volgende tghene hiervan in synode nationali te Dordrecht anno 78 ende volgens in particularibus synodis geresolveert is, naer te commen, ende sullen de kercken, zooveel in haer is, by den heuren beletten ende weeren, dat soodanigen speelen van dezelve nyet geuseert en worden, aengesien dat Godts woordt door deselve grootelycx met lichtveerdicheyt ende sotternyen voor den volcke misbruyckt wordt ende alsulcken speelen noch in de Israelitische noch in Apostolysche kercke, als dewelcke van de heydenen zyn voort-

gecomen, nyet gebruyckt en zyn. Waerom oock de gedeputeerde des synodi om dezelve verhindert te worden mede aen haere Eedelen sullen aenhouden volgende de pointen, aen haere Eedelen overgegeven, ende dat de kercken voorder, dewyle sulcke speelen ende misbruyck in den lidtmaten der kercken nyet en zyn toe te laten, haere behoorlycke plicht aen denzelven doen. Ende oft geviele (twelck de Heere verhoeden wil), dat eenige de vermaningen haerer kercken nyet en souden achten, soo zyn de kercken belast evenwel naer kerckelycke wyse met moderatie, vriendelyckheyt ende discretie naer den reghel Christi met alsulcke te handelen ende met christelycke vermaninge aen te houden. Indien oock eenige kercken voorderen raedt ende hulpe in deese zaecke van doen hebben, zullen sy haer aen de classe ende volgens aen de gedeputeerde des synodi ende classe synodale addresseren, welverstaende hoewel oock eenige speelen wt wereltlycke historien polityck zyn, nochtans gemerckt datter ergernisse vuyt coempt, die litmaten der kercken daervan zyn aff te raeden, tot op den naesten generalen synodum, dat in denzelven verclaert werde, oft de acte des synodi nationalis te Dordrecht van allen speelen te verstaen zy ofte nyet, ende naer discretie gehandelt worde.

11.

Translatie des bybels. — Van de translatie des bybels was in voorgaenden synoden meermaels gehandelt, doch alnoch nyet geeffectueert. Om twelcke eenmael te vervoirderen is belast den gedeputeerden des synodi (ende hebben oock beloeft de heeren commissarii daertoe haere hulpe by haere Eedelen) om aen mynheeren Staten Generael ende besoendere aen den heeren Staten van Hollandt te remonstreren dese sake op reces ende in memorie aen haere Eedelen principalen te willen nemen, ten eynde dat dit goede werck eenmael vervoirdert worde, tot welcken eynde dat nyet alleen in den synodo nationali anno 86 maer oock in den particularen synodis zeekeren voorslach gedaen is, ende deselve alnoch goetgehouden ende achtervolcht is. Alsoo dat mynheere van St. Aldegonde gebeden zal worden dit werck by der handt te nemen ende anderen dienaeren, in talen hervaeren, communiceeren, ofte dat achtervolgende de resolutie synodi particularis te Delft anno 87 vier dienaeren ghenomineert, daertoe genomen ende hen eenige tot hulpe ende om te scryven bygevought mochten worden in der bester forme, dewelcke sal doenlyck zyn, gelyck oock aan den heeren Staten van Hollandt etc. hiervan in de pointen geremonstreert is, ende by de gedeputeerde alnoch alternative belast is geremonstreert te worden, ende voorder te vervoirderen ende te doen in deese sake, wat daertoe noodich sal bevonden worden, als dat de kercken in andere provintien hiervan oock geadverteert worden ende

den druckeren ende anderen, die haer in d'oversettinge souden moegen onderstaen te employeren, gheene oversettinge des bybels sonder voirgaende kennisse der gemeynen kercken in den druck vuyt te geven, opdat het eene doert ander nyet verhindert worde tot schade der kercken ende der druckeren, ende wat zy voorder meer sullen tot dese sake noodich bevinden Ende alzoo men verstaen heeft, dat eenige particuliere persoonen met de oversettinge des bybels besich zyn souden, is geresolveert, dat deselve van der kereken wegen aengesproken ende vermaent zullen worden haeren aerbeyt sonder voorgaende kennisse der gemeyner kercken niet int licht te gheven, dewyle sulex geen particuliere persoonen werck is Ende sal onder anderen hyervan geschreven worden aen de kercke van Emden ende Hermannum Modetum, dewelcke geseeght werdt in de voorsz. translatie te aerbeyden etc

12.

Visitatores. — Sooveel belangt den visitatores in den classibus, onder desen synodo resorterende, ende oft nyet goet en zy in elcken classe des jaers twee dienaeren te stellen, die de visitatie doen sullen, midts dat den halven deel alle jaere verandert worde, is raedtsaem gevonden ende besloten, dat het blyve by het 40 artikel synodi nationalis anno 86 in sGravenhage, welverstaende dat de classes de visitatores sullen moegen continueren naer discretie, ende dat d'inspectores toesichte nemen, dat de visitatores neersticheyt doen int haere met vruchte ende stichtinge der kercke

13.

Dienaeren naest den vyandt gelegen. — Opt stuck vant peryckel der dienaren ten platten lande, den vyanden naest geseten, is ter occasie van de gevanckenisse Arnoldi Wassenbergii ende opt scryven D. Joannis Leonis, dienaer te Bommel, verhaelt worden, oft nyet raedtsaem zy haere Eedelen hyervan te remonstreren ende te bidden, alsoo de papen op sauvegarde sitten by den vyandt, oft niet aen deese zyde daerinne eenige goede ordre soude moegen gestelt worden tot beterschap des volcks ende tot meerder verzekertheyt voor alsulcke swaere peryckelen. Ende hebben mynheeren commissarii sulex pro memoria aengenomen daervan met haere Eedelen te handelen, sooveel den dienaeren, den vyanden naestgelegen, is aengaende, alsmede dat te Scharluynen ende ontrent Bommel titulo juris patronatus der kercken goeden verruckt [1]) ende het volck woeste ende ongesticht blyft ofte de papen vast weder aennemen

---

[1]) »verruckt" H en M hebben »verdruckt"

14.

Dienaren wt haeren classibus vertreckende. — De synode heeft oock verstaen wt den gravaminibus swaricheyt veroorsaeckt te zyne door eenige dienaeren, vuyt haeren classibus vertreckende in andere provintien ende kercken, waerdoor zy niet alleen haere kercken verlaten maer oock in andere kercken onruste ende twist hadden aengerichtet. Ende zyn de classes hyervan ondervraeght ende is bevonden in eenige hierinne gebreck voorgevallen te zyn, doch alsoo dat zy haere schuldige plicht met vermaningen aen sommige dienaren gedaen hadden ende noch voirder te doene van meyninge waeren. Soo heeft de synode geacht te behoirren, volgende tghene oock in den laetsten particuliere synode besloten is, dat die dienaeren, die alsoo vertrecken tzy sonder attestatie wt haeren classe ende onwettelyck haere kercken verlaten, ofte dat zy met attestatie vertrecken ende gelyckewel in andere provintien ende kercken onwettelyck ende met onruste ende verwoestinge derselver kercken indringen ende haer inbrengen laten, dat de classe, daeronder sy resorteren, by deghene die alsoo met attestatie vertrecken, sal conditioneren, dat zy haer conform den woorde Godts naer ordre der ghemeynen kercken in haere bedieninge sullen reguleren, ende indien zy, tot andere kercken ofte in andere provintien deeser landen gecommen zynde, haer onbehoorlyck in leere, leven ende bedieninge evenwel souden aenstellen, dat de classe, van dewelcke zy vertrocken zyn, met vermaninge tot beterschap aen alsulcke zal aenhouden. Maer deghene die onwettelyck ende sonder attestatie van haere kercke ende classe scheyden ende voorts hen onbehoorlycken indringen met onwille ende tegen danck der kercke, sal de classe ook neersticheyt doen aen alsulcke, dat zy afstandt doen van hare ongeregeltheyt ende, zooverre zy geen gehoor en gheven ende doen alsoo tegen die stichtinge ende ordre der gemeynen kercken, dat se volgende der kerckenordinge tegen alsulcke procederen nae gelegentheyt der saken ende de kercken voor deselve waerschouwen. Ende indien yet voorder noodich syn sal, dat de synode de sake, van de classe tot deselve gebracht zynde, op alsulcke sal letten ende doen, tghene sal noodich ende behoorlyck bevonden worden.

15.

Wat saken in den acta synodi sullen gestelt worden. — Daer is oock questie gemoveert worden, oft tghene in synode particulare persoonen ofte dienaeren is aengaende ende verhandelt wert, in de gemeyne acten des synodi, die tot den classen gesonden worden, sal geinserreert worden, alsoo gelyck sommige meynden tselve tot naedeel van alsulcke persoonen in haeren naeme ende fame was dienende. Ende is geadvi-

seert by den synodo, dat die dingen, die openbaer zyn, tzy in leere ofte leven, hoewel se particuliere persoonen aengaen, in den actis sullen aengeteekent worden, opdat oock de andere kercken ende classes verstaen ende zien moegen, dat de synode gheen oogenluyckinge metten ongereden persoonen ende dienaren en begheere te doene, achtende dese vergaderinge, wanneer alsulcke persoonen ofte dienaren haer beteren, dat men, haere beterschap in den actis ook geinserreert synde, sulcx tot haerder meerder eere ende stichtinge van andere dienen zal Welverstaende dat die dingen, die nyet zoo geheel notoor en zyn ofte van dewelcke alleene het vermoeden is sonder claer bewys, tot discretie des synodi pro memoria moegen alleen apart aengeteekent worde. Ende wil de synode hyermede alsulcke ende alle andere vermaent hebben haer alsoo in leere ende wandel te dragen, dat se in de acten des synodi nyet en comen ingescreven te worden.

16.

D. Cuchlinii, *prefecti collegii theologici*, *versoeck aen den synodum*. — D. Joannes Cochlinius is by den synodo verschenen, versoeckende soo by gescrifte als mondelinge, dat de synode wilde intercederen, ten eynde dat hy mochte weten een ofte ander om te blyven in den collegio theologico ofte weder te keeren tot zyn kercke naer Amsterdam om hem daernaer te reguleren Ende heeft de vergaderinge zyn versoeck aengenomen ende de kercken van Amsterdam ende sGravenhage, dewyle de kercke van Amsterdam D. Fraxinum beroepen hadde, bescreven.

17.

Aengeven der professoren theologie tot Leyden aen den synodum — Die professores theologie van der universiteyt tot Leyden, d'eersaeme hoochgeleerde heeren D.D. Franciscus Junius ende D.D. Lucas Trilcatius, zyn by de vergaderinge des synodi verschenen, te kennen gevende ende versoeckende van wegen de heeren curatoren ende magnifici D. rectoris ende collegii universitatis voorsz., alsoo mynheeren Staten van Hollandt etc. te raede waeren geworden het collegium theologicum op te richten, waeraen veel tot bevoirderinge der gemeynen kercken gelegen zy, nyet twyffellende, zoo wanneer tselve wel overleydt soude worden, oft een yegelyck soude helpen vervoirderen, dat tghene by haere Eedelen seer wysselycken geraemt ende voorgenomen is, syn effect soude moegen vercrygen. Ende want die professoren voorsz. ende de curatores ende tcollegie van de universiteyt voornaemelyck verstaen hadden, dat eenige beletselen waeren voorgevallen, baden zy door de heylige verdiensten ende liefde Christi te willen bedencken, hoe grootelyx het ghemeene voort tparticulier behoorde gestelt te worden, ende dat daerom een yege-

lyck van zynen rechte wat affwyckende wilde overleggen, wat tot des vaderlants ende der jonge jeuget ofte studenten beste allernuttichste ende dienstelyxste zyn soude. Waerop de synode de professoren hoochlick bedanckt heeft ende beloeft op de sake neerstelyck te letten ende den heeren professoribus te laten weten.

18.

Versoeck der kercken van Amsterdam om D. Fraxinum *tot eenen dienaer te hebben.* — Nae desen zyn by de vergaderinge gecompareert D. Petrus Plantius, dienaer des woordts Gods tot Amsterdam, ende Philips Corneliszen, ouderlinck aldaer, dewelcke verthoont hebbende haere credentie verclaerden, hoe dat haere kercke in voorleden jaeren met groote beswaernisse ten aensien van haeren grooten last D. Martinum Lydium tot gemeynen beste der kercken der hoogerschoele te Franicker toegelaten ende nu wederrom, het gemeyne voor het particulier stellende, tselve doort aenhouden van den heeren Staten met Joanne Cochlinio tot voirderinge des collegii theologici gedaen hadden, midts conditie, hen by haere Eedelen belooft, dat Cochlinius neyt en soude van haer scheyden, voor ende aleer sy met eenen anderen bequaemen dienaer souden voorsien zyn. Ende hadden daervan [1]) wel bedachtsaemlyck overleydt, by wat kercken dat zy met eenen dienaer sonder de meeste quetsinge ende schaden souden moegen gheholpen worden, ende daeromme beroepen D. Libertum Fraxinum, dienaer des woordts Gods in sGravenhage, daerby vertellende de handelinge, die tusschenbeyde gevallen was ende hoe dat sy Fraxinum voorsz. tot op desen nyet en hadden moegen vercrygen. Ende want zy ten versoecke D. Cochlinii ende der professoren theologie, als voorsz. is, van desen synodo beschreven waren, baden zy, dat de synode wilde letten op den grooten noot ende last der kercken tot Amsterdam int derven D. Cochlinii, die als den oudtsten dienaer eenen grooten deel des lasts des diensts gedraegen ende der kercke veel jaeren met groote stichtinge bedient hadde, ende hoe dat sy met conditie als vooren tot voirderinge van tbeste der kercken int ghemeyne haer particulier terugge gestelt hadden, dat deese sake op kerckelycke wyse mochte gehandelt werden, ende dat de synode wilde intercedeeren, ten eynde der kercke van den Hage Libertum Fraxinum haer mochte laten volgen tot eenen ordinaren dienaer, te meer alsoo D. Cochlinius absolut aen de kercke tAmsterdam verbonden was ende soude wederkeeren volgende syn belofte tot deselve, indien hyerinne niet voersien soude worden. Waerby sy oock redenen gaven den synodo, waerom dat zy eygentlycken D. Fraxinum beroepen hadden soo ten respecte van zyne gaven, alsmede dat hy een dienaer was der

[1]) »daervan" de andere codd. hebben »daerom".

kercken van Antwerpen geweest ende noch aen deselve verbonden, ende dat den meerderendeel den verstroyde kercke van Antwerpen tot Amsterdamme was residerende, ende hy by deselve bekendt zynde de beste vruchten doen soude connen oock den wedersprekeren tegen te staen.

19.

Versoeck der kercke van den Hage aen den synodum. — Die gecommitteerde van de kercke van den Hage D. Joannes Wtenbogart ende Bernhardus la Faillie, dienaren des woordts Godts, ende joncker Arent Schrotius ende Ghijsbert van Hoogenhoeck, ouderlingen, zyn oock hyerop gehoort. Ende is hun tversoeck van de kercke van Amsterdam mitsgaders haere redenen te kennen gegeven, waerop zy int lange verhaelt hebben de handellinge, die sick tusschen haere kercke ende de kercke van Amsterdam overt beroep, gedaen op D. Libertum Fraxinum, hadde toegedragen, daerby vertoonende haere credentie ende verclarende, hoe dat zy op deese zake nyet alleene metten tegenwoordigen maer oock den afgetredenen ouderlingen in haeren kerckenraedt gedelibereert hadden ende eyndelyck haer consent ter requisitie van mynheeren Staten van Hollandt gegeven, dat Libertus Fraxinus voor sommige weken der kercke van Amsterdam soude behulpsaem zyn in den ministerio, in hope dat se midlertyt naer eenen anderen bepuaemen dienaer soude vuytsien, maer dat deselve kercke van Amsterdam nu gantschelyck daerop was dringende om Fraxinum tot haeren dienaer te hebben. Ende gaven die gedeputeerde der kercken van sGravenhage voor redenen haeren noodt, denwelcken zy achteden zoo groot te syn als der kercken van Amsterdam, ende dat te considereren stonden die persoonen in den kerckendienste ende die haer helpen int besoecken der crancken aldaer ende den last der predicatien, denwelcken zy hadden, ende den last ende persoonen van dienaeren, diewelcke waren in sGravenhage, meynende dat die van Amsterdam in andere kercken wel eenen bequaemen dienaer konden vinden, doende haer aenwysinge op Andries de Meester ende eenige predicanten int hertochdom van den Berghe, item dat D. Joannes Wtenbogart de Walsche kercke mede moeste bedienen ende daerop ten versoecke van mynheeren Staten was aengenomen, ende meer andere particuliere redenen, die zy voorbrachten. Ende baden, dat de synode wilde die van Amsterdam induceren de kercke van sGravenhage in deese sake nyet moeyelyck te vallen, dewyle zy Fraxinum sonder merckelycke schade haerer kercken nyet en conden derven, ende tversoeck van de kercke van Amsterdam nyet genoechsaem in redenen gefondeert en was ende daerom het neutrum wilde bedencken.

20.

Libertus Fraxinus. — D. Libertus Fraxinus is by de vergaderinge gehoort ende hem afgevraecht van zyne meyninge in dese sake tusschen de kercke van den Hage ende Amsterdam voorsz. over zynen persoon. Ende heeft verclaert, hoe dat hy de kercke van den Hage hadde te kennen gegeven zyn particulier nyet aen te sien, hem ghelaten stellende, waerop hy tAmsterdamme voor eenen tyt was gereyst met belofte nyet tot prejuditie derselver kercken in sGravenhage te doene, waerby hy alnoch persisteerde, voorbehouden zoo yet tot nadeel zyns diensts soude voorvallen, dat hy daerop begheerde gehoort te zyne. Verclaerde oock, gevraeght zynde [1]) van zyne verbintenisse aen de kercke van Antwerpen, dat hy wel beloeft hadde de kercke van Antwerpen wt te bescheyden ende zyne vryheyt behouden, sooverre de Heere genade geven soude der kercken tAntwerpen te dienen, gelyck hy oock by de kercke van sGravenhage hadde vuytbedongen.

21.

Handellinge des synodi met den kercken van Amsterdam ende sGravenhage. — Is daerom met eendrachtigen advys goetgevonden by den synodo door wegen van goede middellen tusschen beyden te handelen ende te intercederen, het waere dan by submissie aen wederzyden ofte middelwegen voor te slaen ofte met vermaninge ofte resolutie des synodi dese zake ten goeden effecte te brengen, maer verclaerden de gedeputeerde van de kercken haer tot submissie geenen last te hebben. Waeromme dat by den synodo voorgeslagen is, dat beyde de kercken zouden moegen haer recht behouden tot haeren dienaeren, midts dat D. Fraxinus een jaer oft totten naesten synodum er kercke van Amsterdam soude geleent worden, ende dat D. Cochlinius in den collegio soude moegen blyven, ende soude de kercke van Amsterdam alsoo midlertyt moegen voersien werden met eenen bequaemen dienaer, overmidts de synode wel verstondt, dattet nyet raedtsaem maer zeer schadelyck zyn soude, indien Cochlinius wederrom naer Amsterdam tot der kercke, derwelcker hy verobligeert was ende beloeft hadde weder te keeren, sooverre zy nyet en soude voersien worden, vuyten collegio soude scheyden ende vertrecken, waerover dat oock de synode D. Cochlinium ende Fraxinum begeerde te hooren om hierinne te bewilligen. Ende hebben die gedeputeerde van den kercken voorsz. dit in bedenckinge genomen.

22.

Deputatie aen den kercken tot Amsterdam ende sGravenhage. — Die

[1]) »gevraeght zynde" ontbr. in L.

gedeputeerde van beyde de kercken Amsterdam ende sGravenhage zyn afgevraecht, hoe dat zy ten wederzyden bedacht waeren. Ende alsoo zy elck persisteerden by tghene zy als voorsz. is den synodo verclaert hadden, zoo is goetgevonden by dese vergaderinge te senden, gelyck dan dese vergaderinge gesonden heeft, aen de kercke van Amsterdam D. Reynerum Donteclock ende Rolandum Carpentarium ende aen de kercke van sGravenhage D. D. Jeremiam Bastingium ende D. D. Julium Beyma met behoorlycke instructie om de voorsz. kercken te induceren, soo precyselycken op haere voornemen te wederzyden nyet te staen, hen redenen voorenstellende ten wedersyden ende dat zy wilden sien opt gemeyne beste van alle kercken ende int tegendeel, indyen zy haer nyet en souden connen verstaen tot inductie, wat schade ende schande daerwt soude moegen volgen. Maer en heeft de synode door deesen wech ende middel oock nyet connen obtineren, in regardt alsoo mondelinge ende by gescrifte den synodo gerapporteert is, dat een yegelyck in zyn voornemen was persisterende. Ende is oversulcx geadviseert, als hyernaer volcht.

23.

Advys des synodi in de sake tusschen de kercken van Amsterdam ende sGravenhaghe. — De synodus particularis van Zuydthollandt, door het vertooch van de professoren in de theologie van de universiteyt tot Leyden ende door het neerstich [1]) aendienen D. Joannis Cochlinii, dienaer des woordts Godts tot Amsterdam, beroepen ende by de kercke van Amsterdam conditionelyck geconsenteert tot die opsicht des collegii theologici, nyeuwelincx opgericht tot Leyden, vernomen hebbende de saecke staende tusschen der kercke van Amsterdam ende den Hage aengaende de beroepinge by der kercke van Amsterdam, gedaen op den persoone Liberti Fraxini, dienaer des woordts Godts in den Hage, om te comen in de plaetse Cochlinii voorsz. tot Amsterdam, ende daerby versocht zynde tot de voirderinge des voorsz. collegii aen de voorsz. kercken haer beste te doene, naerdat zy beyde der kercken beswaringen ende gelegentheyt aengehoort ende rypelyck overweghen ende deselve by middel van vermaninge soo in de tegenwoordige vergaderinge als door deputatie, aen elcke kercke int besoender geschiet, tot eenich vrywillich verdrach oft consent nyet en heeft connen beweghen om haer nochtans in soodanigen wichtighen ende tot welvaert der algemeynen kercken deser provintien soo hoochnoodigen sake nae haeren vermoegen te quyten, heeft geadviseert ende verstaen, adviseert ende verstaet midts desen, voor zooveel in haer is, dat D. Joannes Cochlinius in allen gevalle tot Leyden behoort

[1]) »neerstich" dit is bij H veranderd in »ernstich", hetgeen M ook heeft.

te blyven, opdat het aengevangene nootwendige werck nyet terugge ghestelt en worde, ende dat wel de kercke van Amsterdam te prysen in ende wel gedaen heeft, dat se eenen van haeren oudtsten ende aengenaemsten dienaeren ten aensien van tghemeene beste ontslagen ende tot Leyden laten gaen heeft, jae oock aleer zy van eenen anderen sekeren ende vasten dienaer versien is, welcke conditie zy voorbedongen hadde, maer daertegen nyet wel gefondeert is noch te prysen in tghene zy juyst op den persoon Liberti Fraxini alleen blyft staen ende onaengesien de groote beswaringen, by de kercke van den Hage hunlieden zeer ernstich verthoont, den voorsz. Joannem Cuchlinum liever vuyt den collegio wederom tot Amsterdam ontbieden wil dan met de leeninge des voorsz. Fraxini tevreden te zyn totdat zy van elders met eenen gequalificeerden persoon voersien souden worden, dat zy derhalven om eene volle weldaet ten aensien van Gods eere ende der gemeene kercken nutticheyt te bewysen, naedemael de kercke in den Hage tot de ontlastinge [1]) Liberti Fraxini niet gebracht en heeft konnen worden, met desselven leeninge, al waert voor een jaer, tevreden behoort te wesen, ter tyt toe zy eenen goeden vasten predickant elders, gelyck men hoept dat mettertyt wel soude moegen geschieden, vercregen sal hebben, latende Cochlinum in den collegio noch blyven, waertoe de voorsz. synodus wt naeme aller kercken van Hollandt haer alsnoch by desen vermaent ende vriendelycken biddet. Maer in gevalle de voorsz. kercke van Amsterdam hyerinne onwillich blyft (waermede zy haere aengevangene weldaet seer verdonckeren ende weder ommestooten sal), dat de kercke van den Hage onaengesien haer eygen particulier ongerief ende schade den ghemeynen lande om Godes ende zynder kercken wille seer [2]) veel ten goede behoort te doene, dat zy liever haeren lieven ende weerden dienaer voorsz Libertum Fraxinum missen ende tot Amsterdam sal laten vertrecken dan toelaten, dat door d'onbeweechlycheyt der kercken van Amsterdam Joannes Cuchlinus, vuyt macht zyner verbintenisse van Leyden wederom naer Amsterdam geroepen synde, het collegium come stille te staene ende alsoo weder te vervallen ofte grootelycx te verachteren, waertoe de voorsz. synodus wt naeme aller kercken deeser provintien haerlieden by desen versoeckt ende vermaent. Ende by sooverre geene van beyde de voorsz. kercken (meer op haer eyghen dan opt ghemeyne lettende) haere schuldige plicht in desen nae en coempt ende beyde tseffens in gebreke blyven de voorsz. vermaningen, verclaringe ende resolutie aen te nemen, in sulcken gevalle soo protesteert de voorsz. synodus wt aller kercken name teghen de twee voorsz. kercken van allen inconvenienten, schan-

[1]) »ontlastinge" de andere codd. hebben »ontslaginge". [2]) »seer" H en M hebben »soo".

dalen ende schaden, die de gemeyne sake der religie door de verachteringe ende verloop des voorsz. collegii sullen moegen overcommen, als daertoe oorsake gegeven hebbende ende denwelcken de voorsz inconvenienten te wyten sullen staen, versoeckende nyettemin in alder ootmoedicheyt, dat myn Eedele heeren Staten gelieven de voorsz. sake vant collegie ende den voortganck van dien (daer allen kercken ten hoochsten aen gelegen is) in goede recommandatie te houden. Ghedaen tot Leyden in de voorsz. synodale vergaderinge desen xxi[en] Novembris anno 1592.

24.

Classes Leyden ende Overrhynlant. — De bedeelinge der classen van Leyden ende Overrhynlandt aengaende heeft de synode ten wederzyden redenen gehoort ende verstaen ende is goetgevonden by provisie vooralnoch totten naesten particularen ofte generalen synodum telcken classe twee dienaren wt der classe van Leyden ende wederom twee dienaren wt de classe van Overrhynlandt respectivelyck d'een in des anderen vergaderinge sullen verschynen, daertoe in tyts veradverteert zynde van den tyt haers classis te houden, om onderlinge haere actien te helpen dirigeren ende beslichten.

25.

Dyakenye. — Dewyle dat men oock verstaen heeft in sommige plaetsen die dyakenye belettet te worden, soo is in den synodo te kennen gegeven, dat in date des naestlesten Meye anno 1579 by mynheeren Staten hyervan zekere ordonnantie was wtgescreven aen den steden van inhoude: Alsoo vast altyt ende besoendere in aldusdanige tyden zeer periculoos is eenige nyeuwicheyt tzy in der kerckelycke ofte wereltlycke policye inne te voeren, die gemeynelyck groote veranderinge ende schoeringe met haer brenght, soo hebben wij U. E. by desen wel ernstelyck willen vermaenen ende ordonneren gheene nyeuwicheyt int eene nochte d'ander insonder int aennemen ende afstellen der dienaren des godlycken woordts, ouderlingen ofte diakenen aen te stellen maer tselve alles by de vorige ende tot noch toe geobserveerde ordonnantien ende ghebruyck te laten, ten waere by ons met rypen raede ende deliberatie dan int generael anders worde geordonneert, als wy U. E. vastlycken betrouwen ende andermael ernstelyck vermaenen om alle inconvenienten te schouwen etc. Ende was onderteekent: naer inhouden van de autentycke copye ter ordonnantie van den Staten etc. DE RECHTERE. Ende heeft de synode daerom raedtsaem geacht voor de dienaeren ter plaetse, daer in de dyakenye belettinge valt, hyervan te vermaenen ende, noodich zynde, om autentycke copye aerbeyden te vercrygen ende te verthoonen, ende indyen

noch hyerinne belettinge gedaen wert, haer aen den Hove Provintiael adresseeren ofte aen de gedeputeerde des synodi te kennen geven aen haere Eedelen te remonstreren om daerinne voersien te worden etc.

26.

Houwelycxbevestinge by den Dooperen ende mispristren. — Daer is oock vermaent worden, hoe dat by den Dooperen sommige de houwelyxsche proclamatien wel geschieden opt stadthuys ofte ter plaetse, daer men gewoonelyck is publicatien te doene, ende dat se evenwel trouwen onder haer int heymelyck, hetwelcke oock hyer ende daer geschiet by papen ofte mispriesteren. Ende is verclaert, alsoo deese sake meederdeels polityck is, dattet Hoff Provintiael, door dese gedeputeerde des synodi gebeden zynde, hyerinne wel sal konnen versien, overmidts om nyemants conscientie te beswaeren de ordonnantie van de pollicye medebrenght, dat de luyden oft in der kercke ofte opt stadthuys by de magistraet sullen getrout worden. Sullen oock de heeren commissarii, belast int stuck van de houwelyxsche ordeninge (waervan men verstaen heeft), verwettiget zynde, hyerop connen letten. Ende zooveel het heymelyck trouwen aengaet by den mispriesteren ende voernamelick zonder consent der ouders oft langstlevenden van dien, daervan hebben haere Eedelen int particulier wat verclaert ende geordineert anno 1581 in date den 19 Decembris, dat nyettengenstaende die voorsz. pretense trouwe die geboden gegeven ende alsulcke persoonen in de kercke getrout ende behoorlyck tzamengevoucht sullen worden. Sullen oock de gedeputeerde aen haere Eedelen remonstreren van deghene, die haer gheboden hebben in der kercke ende daernae haar opt stadthuys laten trouwen.

27.

Opteekenen der houwelycken. — Belangende het opteeckenen der houwelycken ofte der naemen der persoonen, die haer ten houwelycken state willen begeven, is geacht behoorlyck te zyne, dat volgende d'ordonnantien van de politie, by haere Eedelen gestatueert, den bruydegom ende bruyt met haere naeste vrienden ende getuygen om opgeteekent te werden by den kerckendienaren selffs in persoone verschynen, ten fyne dat in den kercken den jongeluyden ofte die haer ten houwelycken state begeven sullen, gheen geboden tegen haeren danck ende sonder haeren weten gedaen en worden om tquaet, twelck hiervuyt voorder soude moegen rysen, te verhoeden.

28.

Kinderen van 7 oft 8 jaeren oudt zynde te doopen. — Int doopen der kinderen, die alreede 7 ofte 8 jaeren oudt zyn, sullen haer de dienaren

ende kercken moegen draegen naer tghene in synodo particulari anno 1586 tot Rotterdam geresolveert is, dat de ouders present zijn, de dienaer betuyghe onbehoorlyck te zyne den doop alsoo wt te stellen ende daert stichtelyck geschieden kan, met affvraginge vant Vader Onse, geloove ende thyen geboden ende doope; doch dat dit gelaten zy in de vryheyt der kercken by provisie totten naesten generalen synodum.

29.

Te trouwen de bysitte zyns ooms. — Dat een jonckman trouwen soude de concubinam ofte bysitte van zynen oom, acht de synode, zooveele dese sake de conscientie aengaet ende kerckelyck is, nyet in Godts woordt te moegen bestaen.

30.

Doop der soldatenkinderen. — Aengaende vooralnoch het doopen der soldatenkinderen acht de synode, dattet blyven sal by de resolutie synodi particularis voorleden jaere in sGravenhage. Ende sooveel int besonder aengaet in de kercke tot Breda, sullen de gedeputeerde des synodi zyn Excellentie bidden aen den gouverneur aldaer te scryven, dat de soldaten de dienaren aldaer buyten tyts van de ordinarie predicatien niet willen moeyelyck vallen

31.

Excommuniceerde te trouwen. — Eenen persoon, geexcommuniceert zynde ende begeerende getrout te zyn, alsoo thouwelyck meederdeels polityck is, sal men hem tzelve nyet weygeren, welverstaende indien hy coempt te trouwen ter plaetsen, daer hy geexcommunicert is, dat men hem vermaene naer discretie, ende dit by provisie totten naesten generalen synodum.

32.

Gravamina van oudts te vervoirderen ende rapport der gedeputeerde des synodi. — Hebben oock de gedeputeerde des synodi rapport gedaen, alsoo dat D. D. Jeremias Bastingius ende Joannes Wttenbogaert (Petro Carpentario, dienaer tot Schiedam, haren medegedeputeerde, gestorven zynde) Reynerum Donteclock, die wt last des synodi nootwendich absent was, vervangen hebben, verclarende de voorsz. gedeputeerde, dat se van verscheyden gravaminibus, overt jaer aen haere Eedelen overgegeven, aengehouden hadden ende dat haere Eedelen beloeft hadden daerop te disponeren etc, waeromme de synode haer bedanckt ende den gedeputeerden van desen jaere belast heeft voorder aen te houden vooreersten van eenige der principaelste swaricheden om by haere Eedelen daerop ordre gestelt te worden.

33.

Inspectores. — Inspectores classium zyn voor dit jaer gestelt: in de classe van Dordrecht D. D. Jeremias Bastingius ende Joannes Textor, in in de classe van Delft D. Arnoldus Cornelii ende Joannes Bernhardi, in den classe van Leyden Joannes Nobilius ende Anthonius Montanus, in den classe van der Goude Joannes Anthonii ende Tylmannus Cupus, in den classe van Rotterdam Franciscus Lansbergius ende Caspar Swerinchusius, in den classe van Gorichum Thomas Spranckhusius ende Joannes Andelius, in den classe van den Briel Nicolaus Tijckmaker ende Reynerius Donteclock, in den classe van den Hage Joannes Wttenbogart ende Dirck Peterszen, ende in den classe van Overrhynlandt Gerhardus Dow ende Henricus Reyneri.

34.

Hermannus Herbertszen. De gedeputeerde des synodi in der sake der kercken met Hermanno Herbers, predicant ter Goude, hebben rapport gedaen van alle tghene, dat in dese sake tzedert den laetstleden particulieren synodo soo met vermaningen aen Hermannum Herbers voorsz. als met het wtgeven van zeeker boecxken van de handelingen der kercken, nu veel jaeren met hem gehouden, gedaen was, ende voirder dewyle hy onboetveerdich hem tot op het laetste gedraegen hadde, dat hy in zeeker kercken was oepentlycken oock met naemen voorgestelt ter excommunicatie. Gaven oock te kennen de gedeputeerde voorsz. midlertyt van Hermanno aen haerlieden zekeren brief gescreven te zyn, waervan oock de copye aan mynheeren Staten gesonden was door Hermannum, inhoudende seeker pointen der leere, niet in allen conform der suyvere leere der ghemeynen kercken, alsmede sekere presentatien hem te willen submitteren oft onder den naesten generalen synodum ofte aent oordeel der kercke tot Zurich ofte aen vier dienaren, die hy verkiesen zoude ende met denwelcken de kercken geen verschil en hadden. Op welcken brieff aen hem by haer, den ghedeputeerden voornoemt, een andtwoerde gescreven was, dewelcke oock in den synodo is voorgelesen, ende eyndelycken hoe dat mynheeren Staten haer belast hadden de presentatien Hermanni in consideratie te leggen, maer, alsoo by hen in de vergaderinge van haere Eedelen deselve ongefondeert ende niet practicabel te zyn verclaert waeren, dat haere Eedelen goetgevonden ende haer belast hadden zekere voornaemste pointen der leere vuyt Hermanni schriften te stellen ende haere Eedelen over te gheven, dewelcke door Joannem Wttenbogart ende Franciscum Lansbergium Hermanno voorsz. wt laste van haere Eedelen souden voorgehouden worden om op deselve zynen ronde ende categorycke andtwoerde te gheven.

35.

Verclaringe JOANNIS WTENBOGART *ende* FRANCISCI LANSBERGII, *wat by hen in de sake* HERMANNI HERBERS *gedaen was.* — Volgende denwelcken last van mynheeren Staten JOANNES WTTENBOGAERT ende FRANCISCUS LANSBERGIUS by den synodo zyn verschenen, verthoonende niet alleene haere commissie van haere Eedelen maer oock verhaelende, wat by haerlieden ter Goude gehandelt ende hoeverre sy met HERMANNUM in conferentie waeren gecommen, item hoe dat zy op de pointen, haerlieden in handen gegeven, zekere bekentenisse ende verclaringe HERMANNI wt zynen mont by geschrifte ghestelt hadden, dewelcke hy onderteekent hadde, welcke bekentenissen ende verclaringen oock by haere Eedelen gesien waeren, achtende haere Eedelen HERMANNUM op eenen matelycken goeden voet gebracht te zyne, ende dat zy daerom hem souden laten vinden by den synodo om deese zake voorts, indien pointen voorsz. niet strydich en souden zyn tegen de suyverheyt der leere ende religie, tot vrede ende eenicheyt te helpen dirigeren, ghevende voirder te kennen, dat zy vuyt laste van haere Eedelen dese commissie hadden aengenomen, sonder dattet heurlieder sake ofte werck was, opdat nyemandt achterdencken in deesen over haer en soude nemen, bereydt zynde haer tallen tyden geerne tot dienste van haere Eedelen ende den kercken te employeren. Waerop vervolgende, dat oock by den heeren commissarien van wegen haere Eedelen den synodo te kennen gegeven is hen van haere Eedelen belast te zyn den synodum te adverteeren, dat deselve, indien de pointen der bekentenissen ende verclaringen HERMANNI conform den woorde Godts souden bevonden worden, beneerstigen ende vervoirderen wilde, tghene tot vrede ende eenicheyt soude dienen, ende dat se der kercke, den lande ende haere Eedelen seer goeden dienst doen soude, dese sake den synodo opt hoochste recommanderende.

36.

Bekentenissen ende verclaringen HERMANNI. — De voorsz. bekentenissen ende verclaringen HERMANNI HERBERS zyn daernaer in den synodo gelesen, ende om van alles te bequaemer te moeghen oordeelen heeft de vergaderinge de simpele bekentenissen int besoendere eerst voorgenomen ende overwogen, oft zy met Godes woordt overeenquaemen, op elcke haer goetduncken aenteeckenende, voorbygaende daerentusschen de verclaringen, om naederhandt deselve oock int besoendere te overleggen ende (gelyck nae de voorsz. bekentenissen) met zyne boecken ende scriften te confereren, hoe dat se daermede accorderen. Ende zyn oversulex de voorsz. bekentenissen naer examinatie goet ende schriftmatich bevonden, wtgenomen sommige hier ende daer, aen dewelcke de vergaderinge achtede

noch eenige naeder vuytlegginge ofte verclaringe te ontbreken volgende de particuliere memorie daarvan zynde, waervan de heeren commissarien thaerder begeerte acte om aen den H.H. Staten te verthoonen medegegeven is in forme hiernaer volgende.

37.

Acte den heeren commissarien gegeven. — De synode particulare, gesien ende geexamineert hebbende de bekentenissen ende verclaringen Hermanni Herbers, dienaer der kercke ter Goude, door de heeren commissarien van haere Eedelen mynheeren Staten aen de vergaderinge deses synodi gesonden, heeft de sijnode dese bekentenissen Hermanni voor schriftmatich gekent ende bevonden, wtgesondert eenige weynige, die noch wel naerder vuytlegginge souden behoeven Ende wat aengaet zyne verclaringen op d'artickelen, hem voorgehouden, sal de synode deselve tegen zyne boecken ende schriften confereren om te sien, oft deselve zyne voorsz. boecken ende scriften met dese zyne bekentenissen ende verclaringen overeencoempt ofte nyet, om, tselvige gedaen zynde, volgende de resolutie der heeren Staten de sake voorts by den synode affgehandelt te worden, sulckes deselfde tot meesten dienste, stichtinge ende eenicheyt der kercken sal bevinden te behooren. Gedaen den 21 Novembris 1592 in den particularen synodo tot Leyden; ende is onderteekent by den preside, asessore ende scribe sinodi.

38.

Examinatie der verclaringen Hermanni *in zeker stucken der leere.* — Hiernaer de verclaringen Hermanni op de voorgestelde pointen geexamineert ende (gelyck oock de voorsz. bekentenissen) specialyck mette passagien synder boecken geconfereert ende overleydt zynde, is met goeden genoegen der vergaderinge bevonden, dat de pointen ende artyckelen hem opgeleydt te rechte vuyt syne scriften getrocken waeren ende anders medebrochten als zyne voorsz. goede bekentenissen, desen synode overgelevert, inhielden, dat oock de verclaringen eendeels vreemt, impertinent ende dwaelachtich ende met zyne scriften nyet accorderende, eensdeels oock hyer ende daer lydelyck op zyne scriften passende waren. Waerop eyndelyck der gantscher vergaderinge affgevraeght zynde, oft zy haer genoechsaem hielt onderricht te zyne, ende oft een yegelyk tevreden ende gerust was in deese sake, oft dat se meerder onderwysinge vereyschten, hebben haer al tzaemen eendrachtelyck verclaert wel tevreden te zyne ende een goet genoegen te hebben, ende dat men tot een finale affhandelinge der sake soude voortgaen. Ende is daerom by den synodo eendrachtelyck goetgevonden, dat deselve bekentenissen Hermanni op zeekere pointen der leere, aen den synodum door haere Eedelen geson-

den ende in verscheyden parceelen verdeelt staende, in forme van eene corte belydenisse byeengevoucht soude worden, by dewelcke mede een formulaer van schultbekenninge (by HERMANNO te doene, ten deele vuyt zyne voorsz. bekentenissen ende verclaringen genomen) ontworpen ende naer rype overlegginge ende met alsulcken insien ende moderatie, als een yegelyck naer conscientie conde verstaen ende toelaten, besloten is, blyckende by tconcept, hiervan zynde ende aen haere Eedelen gezonden.

39.

Hoe [1]) *de opneminge* HERMANNI *behoore te geschieden.* — Is oock goetgevonden, dat tot wechneminge der erghernisse de opneminge ende versoeninghe HERMANNI den gemeynten, ter plaetse daer de voorstellinge geschiet zyn, als oock mede in der kercke ter Goude aengedient ende voorgelesen sal worden, waertoe oock een zeeker concept specialyck gestelt ende in de vergaderinge geexamineert ende besloten is. Ende sullen de twee dienaeren, die voorhenen met HERMANNO gehandelt hebben, ingevalle zy wederom van haere Eedelen aen HERMANNUM gesonden worden, versocht zyn te willen aerbeyden by de magistraet ende kercke ter Goude sulcx, als voorsz. is, aldaer gedaen te worden ende voorder handelen, dat hetghene by den synodo in deese zake geresolveert is, int werck ghestelt ende effect sal moegen vercrygen, soeveel in haer is, [welverstaende dat sy niet en veranderen in de substantie ende meyninge des synodi int concept van de bekentenissen ende schultbekenninge voorsz. Maer indien hen yedt te vooren comt, sullen haer addresseren aen de gedeputeerde des synodi ordinaris ende in de saecke HERMANNI ende, des verder noodich synde, met deselve aen de classis synodael, off sullen de gedeputeerde des synodi, indient henlieden goetdunct, uyt elcken classen eenen ofte meer dienaren beschryven mogen om daermede te consuleren. Sullen oock de gedeputeerde in dese saecke hen laten vinden by hare Edelen (wanneer de twee voorsz. dienaren rapport sullen ghedaen hebben) om hare Edelen van alles, als voorsz. is, te onderrichten] [2]).

40.

Advijs des synodi in de zake HERMANNI. — Eyndelyck op alle de voorsz. handelingen, in HERMANNI sake gevallen, ende belangende wat voorts

[1]) »Hoe" H en M hebben »Waer". [2]) Het tusschen [ ] geplaatste is overgenomen uit H. In M komt het gelijkluidend voor. Het gedeelte »welverstaende — consuleren" staat in H en M als aanvulling van den text in margine, terwijl het volgende »Sullen — onderrichten" in den text staat. In de andere codd. ontbreekt het geheele stuk, terwijl in ons handschrift bijna twee bladzijden zijn opengelaten. H heeft in margine er bij nog: »In margine stondt: Dit in dé particuliere memorien te stellen."

ten eynde toe daerin gedaen sal behooren te worden, is des synodi meyninge als volcht: Alzoo de synode particulare van Suythollandt vergadert binnen Leyden verstaen hadde, wat tzedert den laetsten particularen synodo volgende de resolutie desselven gedaen was in de zake Hermanni Herbers, predicants ter Goude, ende dat mynheeren Staten gelieft hadde soo door de heeren commissarien als twee dienaeren, daertoe met commissie aen den synodum gesonden, der vergaderinge des synodi voor te laten stellen zeekere bekentenissen ende verclaringen Hermanni Herbers voorsz., by hem met eygen handt ende naeme onderscreven, om die te doorsien ende examineren, oft se den woerde Godts conform souden zyn oft nyet, om hem tot eene goede eenicheyt ende reconciliatie met den gemeynen kercken ende dienaeren te brengen, soo ist dat, hoewel Hermannus met de gemeyne Confessie der Neederlantschen kercken behoorde tevreeden te zyne ende hoewel de synode wel groote oorzaecke gehadt heeft ten aensien van der ergernisse by hem gegeven ende de langduerende moeyte ende swaricheyt, die men met hem gehadt heeft, ernstelyck met hem te handelen, nochtans om te volcommen de begeerte van haere Eedelen ende dat het voirder noch blycken zoude voor den Heere ende alle menschen, dat de synode nyet anders dan rueste, vrede ende eenicheyt der kercke is zoeckende ende dat se naer rigeure met hem nyet en hebbe gehandelt noch begeere te handelen, geraempt ende goetgevonden heeft met ende neffens de bekentenissen Hermanni, vuyt zyn eygen scriften genomen, eene schultbekentenisse te stellen met alle moderatie ende beleeftheyt, sooveele sonder beswaernisse van conscientie heeft konnen geschieden. Waerby de synode geresolveert heeft ende tevreden geweest is, resolveert ende is tevreden midts deesen, dat Hermannus Herberszen, inwilligende van herten ende onderscryvende dezelve zyne bekentenissen ende schultbekenninge, daermede metten gemeynen kercken gereconcilieert ende versoent, van suspensie ende alle voirder procedure, tegens hem aengenomen, ontslagen ende in vrede ende eenicheyt opgenomen zyn zal, midts dat oock deselve confessien ende schultbekentenisse tot wechneminge des aenstoots, der swacken door zyne boecken gegeven, in den druck wtgaen sal ende de reste van zyne boecken, in zynder macht synde, opgehouden sullen worden, van alle twelcke de speciaele gedeputeerde des synodi in de zaecke Hermanni (die midts desen gecontinueert worden) myn Ee. heeren Staten metten allereersten particulierlyck onderrichten sullen. Ende oft geviele, (dwelck de Heere voorsie) dat Hermannus onwilich in tghene voorsz. is bevonden wierde, sick excuseerende met de magistraet, gelyck veelmaels by hem gedaen is, ofte anders [1]) oock by hemselven weygerich bleve,

[1]) »anders" H en M hebben »naerders".

soo vindet de synode te behooren, dat men voorder tegen hem sal procedeeren achtervolgende de resolutie des synodi tot Dordrecht ende laetstleden sGravenhage, midts dat eerst ende alvooren hijervan aen haere Eedelen werde te kennen gegeven. Ende zyn de ghedeputeerde voorsz. in deese zake belast hiermede in allen gevalle sulcx te bevoirderen ende naer bevindinge der saecke finalycken tegen hem dezelve aff te handelen, hiertoe volcomelyck belast zynde. Aldus gedaen ende verhandelt in den particularen synodo tot Leyden den 27 Novembris 1592. [1])

41.

Crychspredicanten. — Aengaende krygespredicanten om eenige te moegen hebben, die by zyne Excellentie in den leger mochten zyn, wanneer den noot der gemeyne sake sulcx zal vereysschen, is raedtsaem gevonden, dat de gedeputeerde des synodi hierop letten ende met zyne Excellentie ende den Raedt van Staten in communicatie komen om den besten middel te bedencken hierinne te versien, sooveel moegelyck zyn sal. Tot welcken eynde zy oock den dienst der gemeynen kercken van Zuydthollandt zyn Excellentie ende haere Eedelen sullen presenteren moegen om zyne Excellentie in allen gevalle des noodich zynde by gebeurte allen moegelycken dienst te bewysen, waervan de voorsz. gedeputeerde met de classe synodale oock zullen delibereren om tzelve met ordre te moegen geschieden Sullen oock zyne Excellentie bidden aen de kercken in de andere provintien in deese gemeyne sake, om tselve mede te willen doen aen te houden, midts dat de voorsz. gedeputeerde middellertijt mede sullen wtsien ende vernemen naer eenige bequaeme persoonen kerckendienaren, dewelcke zyne Excellentie ende haere Eedelen mochten aengedient worden om eygentlyck haer werck van alsulcken bedieninge te maken.

42.

Druckeryen. — Behalven tghene voorleden jaere vant drucken des bybels ende andere goede boecken geresolveert was te effectueren, heeft de synode alnoch belast haere gedeputeerde by haere Eedelen aen te houden, alsoo veele verscheyden bybels, testamenten ende catechismi hyer ende daer gedruct worden met ontallycke fauten, dat specialyck hyerin ordre mochte gestelt worden, hetzy om te ordonneren eenige dienaren, in den spraken ervaren zynde, om deselve eerst, eerdat se gedruckt werden, wat te doorsien, ofte sulcx als by communicatie met haere Eedelen sal goetgevonden worden. Midlertyt is by provisie geacht geraeden

[1]) Tusschen dit en het volgende art. is in ons handschrift drie kwart blz. onbeschreven gelaten.

te zyn, dat de kercken deses synodi de oude Embdesche bybels, gedruckt by GIELIS VAN DER ERVEN, ofte d'oprechte copye derselven gebruycken, totdat de translatie, boven gheruert, mochte vervoirdert zyn.

43.

Tweeden dienaer ter Goude. — Belangende den tweeden dienaer, zynde neffens HERMANNUM HERBERS ter Goude, alsoo men verstaet, dat hy geen goet getuyghenisse heeft, sullen de gedeputeerde des synodi in allen gevalle by den classe van Alckmaer naer zyne gelegentheyt vernemen ende, als de sake HERMANNI sal affgedaen zyn, met hem handelen, naerdat zyne saken sullen gelegen zyn.

44.

Kerckenordeninge. — Van een gemeyne geauctoriseerde kerckenordeninge te hebben heeft de synode geacht wel zeer noodich te zyn, maer alsoo tzelve vooralnoch niet en kan geobtineert worden, zyn de classes vermaent, dewyle haere Eedelen niet en verstaen, dat oock de synode yet soude resolveren, dienende tegens den staet der gemeynen kercken, dat se daerom volgen ende onderhouden de gemeyne ordeninge, tot noch toe geobserveert, totdat hyerinne int ghemeyn anders gestatueert sal zyn. Midlertyt sullen de gedeputeerde des synodi die dingen, die noodichste [1]) zyn, by haere Eedelen vervoirderen ende aenhouden, opdat alsoo goede ordre ende eenicheyt in den kercken gehouden werde.

45.

Generale sijnodus. — Die gedeputeerde des synodi zyn oock belast, dewyle dat oock veel daeraen den kercken gelegen is ende veel nootoorsaken ende redenen wel vereyschen eenen generalen synodum metten eersten wederom gehouden te werden, dat se aen de kercke van Amsterdam, daervan last hebbende, aenhouden ende haer hulpe ende adres des noodich zynde doen om den voorsz. generalen synodum tegen den aenstaenden somer te vervoirderen, ist moegelyck, ende voorts alle diligentie hierinne te doene, gelyck haer belast is. [Sullen oock beneerstigen by de kercke van Amsterdam, dat hare redenen den anderen synodis particularibus te kennen worden gegeven, ten eynde sy by den haren in hare provintie daeromme insisteren ende na bevindinge der saecke op het spoedichste geschieden moge.] [2])

---

[1]) »noodichste" L heeft »noodich". [2]) Het tusschen [ ] gevoegde is overgenomen uit H, waar het, evenals in M, in margine aan den text is toegevoegd. In M komt het gelijkluidend voor. In de andere codd. ontbreekt het.

46.

Wernerus Helmichius. — Mynheeren borgemeesteren der stadt Leyden metgaders den anderen curatoren ende professoren der universiteyt tot Leyden hebben door haere Ee. pensionarium Meester Rombout Hoogerbertz ende D. D. Julium Beyma den synodo te kennen gegeven, hoe dat haere Ee. beroepen hadden D. Wernerum Helmicium, dienaer des woordts Godts tot Delft, om hem te moegen hebben tot eenen professorem in theologia, die oock in de Nederduytsche sprake ervaren was, maer dat myn Ee. heeren magistraet ende kercke tot Delft den voornoemden Helmicium, haeren dienaer, nyet en wilden ontslaen van zynen dienste, hoewel hy vry ende nyet aen de kercke voorsz verbonden en was, versoeckende dat de synode in dese sake wilde handelen ende sulckes resolveren, dat Helmichius voornoempt de professie zoude moegen aennemen, alsoo alsulck een professor tot nutte ende dienste nyet alleen van een maer van allen kercken ende den gantschen lande in de voorsz universiteyt hoochnoodichlycken gerequireert wordt, verhopende dat mynheeren ende de kercke der stadt Delft, in aensien dat het gemeyne beste het particulier altyt behoort geprefereert te worden, om de jonge jeuget ende studenten in theologia (die door zyne neerstigheyt int oeffenen in propositien om bereydt te worden totten kerckendienste by hem groote voirderinge mochten hebben) alsoock dat de kercken ende het vaderlandt (dewelcke mede groote vruchten zyns diensts int wederleggen der erronee opinien der secten, wesende tzelve eygentlyck het ampt der professoren, konden genieten) niet en souden verhinderen nochte haer daervan frustreren. Waerop de synode gehoort ende daerentegen verstaen heeft vuyt de verclaringe der gedeputeerde van wegen der kercke tot Delft, dat se om veele redenen haer niet en conden verstaen D. Helmichium, haeren dienaer, te derven om haere kercke in gheen schade ende achterdeel te brengen. Ende oft wel soude moegen verstaen worden, alsoft D. Helmichius aen de kercke van Delft nyet verbonden maer vry was, dat nochtans haere magistraet, mynheeren der stadt Delft, sulex alsoo nyet en verstonden ende op andere tyden hierinne voersien souden, soo ist dat de vergaderinge des synodi raedtsaem ende goet gevonden heeft de gedeputeerde des synodi, D. D. Bastingium ende Joannem Wtenbogart, specialyck te belasten om by mynheeren van Delft ende der kercke aldaer volgende de speciale instructie, hen hiervan gegeven, te sullen handelen ende aenspreken ende voirder in deese sake doen, sulex als de synode naer bevindinge der sake verhoept tot een goet vuyteynde derselver te sullen gedyen, ende den last des synodi, haer gegeven, daerop D. Helmichio te kennen geven ende aendienen. Achten midlertydt de synode eenen professorem theologie, in de Nederduytsche

tale ervaren, in allen gevalle in de universiteyt voorsz. zeer noodich te zyn.

47.

Gedeputeerde des synodi. — Om der gemeyne sake der kercken, onder desen synodo resorterende, voor dit jaer totten naesten synodum te vervoirderen zyn gedeputeert D. D. Jeremias Bastingius, Joannes Wtenbogaert, Reynerus Donteclock ende Theodorus Petri, dewelcke gebeden zyn desen last over haer te willen nemen.

48.

Collegium theologicum. — Is oock den gedeputeerden des synodi opgeleyt haere Edelen te bedancken van dat haere Eedelen gelieft heeft ten besten den gemeynen kercken het collegium theologicum tot Leyden op te richten, ende te bidden, dat haere Eedelen wille gelieven de goede handt daeraen te houden, dattet selve voorts in tghene noch soude moegen tot hetselve gerequireert worden gevordert werde, daerby oock bedanckende haere Eedelen voor de beneficentie, den synodo ghedaen.

49.

Verzoeck der curatoren der universiteyt tot Leyden. — Opt aengeven van mynheeren der stadt Leyden ende den anderen curatoren ende professoren der universiteyt aldaer, door den heere pensionarium der stadt Leyden ende D. D. Julium Beyma den synodo gedaen, dat eenmael een generale resolutie mochte genomen worden om in toecommenden tyde alle swaricheyt voor te commen, soo wanneer eenige dienaren in dese provintie, bequaem zynde totten dienste van de academie, beroepen worden, dat die met haeren believen der universiteyt mochten toegelaten worden, is hyerop by den synodo verclaert, dat deselvige gewillich ende bereyt is alle moegelycke hulpe ende dienst der universiteyt te bewysen, maer alsoo dese zake aengaet den kercken int gemeyne ende dat hyervan in den gravaminibus niet geruert en was, dat de synode dese sake sal in gedenckenisse houden tot de naeste synodale vergaderinge ende door de gedeputeerde des synodi hyervan aen de kercken van Noorthollandt in tyts laten weten om oock derselviger advys hyerop te hooren.

50.

Wtrecht. — De gedeputeerde des synodi hebben rapport aen den synodum gedaen van wat tzedert den laetsten particularen synodus in de sake der kercke van Wtrecht gedaen was ende inzonderheyt, hoe dat de kercke aldaer met de magistraet over zeekere artyckelen, by haere Eer. geraempt, in communicatie gecommen was met conditie om haer op

dezelve artyckelen voorsz. met eenige naebueryghe kercken te beraeden, dat insgelyex by de kercke voornoempt eenige artickelen opt believen der magistraet gestelt waren, waermede zy meynden by provisie ende sonder prejuditie van andere kercken de zake eenichsins te connen gerecht worden, maer en conde haer de magistraet tot dezelvige nyet verstaen, waerdoor dat voirder geschiedt was, dat d'artickelen voornoempt, by de magistraet voergestelt, aen eenige nabuerige kercken gezonden synde, dezelve haer tot andtwoerde voor advys hadden gegeven, dat zy niet en konden bedencken, dat by alsulcke artikelen de suyverheyt der leere soude moegen bewaert worden ende gaven daeromme voor goeden raedt tbeste te zyn, dat de kercke wilde aenhouden by haere magistraten, ten eynde dat de sake tot verhooringe van politicke ende kerckelycke persoonen mochte comen ende gedecideert werden, waertoe dat oock der kercke voorsz beloeft wordt, dat de gedeputeerde des synodi mede aen dese zyde by zyne Excellentie ende haere Eedelen voorder aenhouden wilden, dat dese zake tot voirkominge van allen voirderen schaden der kercken ten besten mochten ghedirigeert worden etc. Ende alsoo de synode vuyt zeekere brieven, by die van der gemeynte tot Wttrecht aen haer gescreven, verstaen hadde, dat de onderlinge conferentie tusschen de magistraet ende kercke aldaer sonder vruchte was blyven steken, ende dat die van den kerckenraedt christelycke hulpe aen den synodum [1]) waeren versoeckende om door eenige goede middelen wt haere swaricheyt (dewelcke den synodo al van voerleden jaere bekendt was) tot welstandt ende ruste te moegen comen, alsoo oock door zeeker andere missive den bedroefden standt der religie generalyck int Sticht van Wtrecht, voornaemelyck ten platten lande, alwaer veele pauselycke ende andere onsuyvere ende ergerlycke persoonen in den kerckendienste gestelt zouden zyn ofte geduldet werden, den synodo aengedient was, met verzoeck dat dezelve synode volgende den aert der liefde ende der gemeynschap des gheloffs in Christo Jesu op eenigen goeden raedt ende hulpe tot vertroostinge van haere voorsz. bedroefde nabueren ende beteringe des voorsz. jammerlycken stants haer bedencken zouden willen, soo ist dat de synode de begeerte ende versoecken voorsz billick ende in redenen gefondeert achtende, besoendere naedemale de christelycke liefde vereyscht in alle christelycke ende behoorlycke saken (hoedanige dese is) d'eene den anderen de behulpsaeme handt te bieden ende dat oock mynheeren Staten van Hollandt volgende het scryven, van haere Eedelen mynheeren commissarien aen den synodo medegegeven, de sake van Wtrecht voorsz. deser vergaderinge hoochlyck recommandeerde, voor goet ende raedtsaem innegezien heeft tot discretie van de gedeputeerde des

[1]) »aen den synodum" ontbr. in L en N.

synodi te stellen, dat zy naer onderzoeck ende rijpe overweginghe van alle gelegentheyt ofte eerst aen den magistraet van Wtrecht (ofte oock de dienaren aldaer tegenwoordich zynde) by forme van intercessie te scryven oft derwaerts te reysen ofte vooreerst aen zyne Excellentie ende Raedt van Staten aenhouden om met derselver advys ende authoriteyt aen den magistraet van Wtrecht te versoecken op de beste ende ghevoughelyxste forme, dat haere Ee. gelieven wille daertoe te verstaene, dat de sake differentiael tzy by provisie ofte anderssins, soot best bevonden zal worden, tot verhooringe van eenige politycke ende kerckelycke persoonen, tot sulcken handelinge gequalificeert, mochte comen ende alsoo tot eenicheyt ende rueste gedecideert ende wechgeleydt wierde, ghelyck oock hyermede den voorsz gedeputeerden last gegeven ende haere discretie bevolen werdt voirder in deese sake te handelen volgende de versoecken, in de voorsz. missiven begrepen, gelyck zy bevinden sullen raedtsaem ende dienstelyck te wesen, ende merckelyck met alle diligentie daertoe te aerbeyden, dat eenige dienaren met voorweten der heeren Staten ende, indient moegelyck is gevoecht by eenige haere Ee. gedeputeerde, naer Wtrecht gaen mochten, in welcken gevalle D. Corputius ende Fraxinius [1]) by den synodo specialyck gedeputeert zyn om sulcks vuyt des synodi ofte Suydthollantschen kercken name te verrichten, met [2]) de ordinarie gedeputeerde des synodi. Over de sake van Wtrecht gestelt zyn deese naevolgende: D. D. Bastingius, Corputius, Reynerus Donteclock ende Theodorus Petri, dewelcke geauctoriseert werden noch eenige andere dienaren des noot zynde by haer te roepen om mette zelve haer alleen [3]) te beraden. Ende sal midlertyt de kercke van Wtrecht vermaent worden in alle stilheyt ende patientie haer te dragen etc.

51.

Joannes Blockius. — Is wederom in den synodo particulari voorgevallen van Joanne Blockio aengaende de verlatinge zyns diensts ende aenveerdinge van een crychsoffitie ende andere ergernissen, waerinne hy vooralnoch continueerde, alzoo dat de kercke van Breda aen de [4]) classe van Dordrecht hieromme gescreven hadde, ten eynde dat in zyn sake mochte yet gedaen worden tot wechnemige der ergernisse, by hem gegeven. Het was oock diversschen dienaeren bekendt, hoe dat hy hier ende daer insalutato hospite was doorgegaen. Hyeromme soo heeft deese synode belast de classe van Dordrecht den voorsz. Blockium door haere brieven wt laste des synodi aen de kercke van Breda ende aen

[1]) »gedeputeerde, naer Wtrecht — Fraxinius" ontbr. in L. [2]) »met" de andere codd. hebben »maer." [3]) »alleen" H heeft »in alles alleen", M »in alles." [4]) »aen de" H en M hebben »ende".

hemselven te schryven ende hem te vermaenen, oock ist moegelyck hem tot haeren classem tontbieden ende met hem te handelen naer discretie, alsoo zy in conscientie nae Godts woordt sullen bevinden te behoorene. Ende in gevalle hy in zyn ergernisse evenwel noch sal continueren sonder de vermaninge aen te nemen ende nae te commen, soo sal de classe van wegen des synodi hem verclaren inhabil totten kerckendienste ende dat hy voortaen voor geen kerckendienaer en sal bekendt worden, ende by gebreecke van noch voirder beterschap met hem te handelen gelyck met eenen particulieren persoon der gemeynte behoort.

52.

Jelis van Couwenberch. — Jellis van Couwenberch hadde tot noch toe gecontinueert in den dienste des woordts Gods tot Werckendam sonder examinatie ende beroepinge tegen ordre der kercken ende tegens d'ordonnantie van mynheeren Staten, oock naer verscheyden vermaningen der particulieren synoden ende der classe van Dordrecht ende Gorichum, waervan hem, verschenen zynde selfs by den synodo, is voorgehouden ende versochte, dat doch de synode hem wilde toelaten, dat hy sich mochte wat beter oefenen in propositien ende dat hy daernaer wettelycken totten dienste mochte toegelaten ende getollereert worden, bekennende selffs gewillich zyn schuldt, dat hy zeer qualyck gedaen hadde ende dat men hem tghene hy tegen Godts woordt ende ordre der kercken gedaen hadde, wilde vergeven ende ten besten houden, seggende dat de capiteynen opt fort tot Werckendam hem hadden aengeporret tot hetghene dat hij gedaen hadde ende presenteerde van den dienste soo lange te desisteren, totdat hij (alzoo hy verhoepte) bequaem in examine soude bevonden zyn. Soo isset dat de synode geacht heeft, dat se wel groote oorsake hadde hem geheel ende al te beletten ende aff te houden van alle kerckelycke bedieninge om daertoe nyet te comen, nyettemin opdat hy hem niet en soude hebben te beclagen, soo heeft de synode eerst ende alvooren hem van zyne mishandelinge vermaent ende bestraft tot schultbekentenisse, die hy voor den synode gedaen heeft, hem opleggende dat hy hem ondert examen by den classe van Gorichum ten overstaene van de gedeputeerde des synodi begeven sal, ende indien hy bequaem zal worden bevonden, sal hem de classe met voirgaende schultbekenninge van zyn langduerige onordentlicheyt tot Werckendam voor het volck in den dienst door eenen dienaer instellen, midts dat hy midlertyt van dienste desisteeren ende hem gantschelyck onthouden sal. Ende oft geviele dat hy niet bequaem en wierde bevonden, soo is hem opgeleydt (waermede hy oock tevreden geweest is), dat hy hem voirder des diensts onthoude ende d'ordonnantie van den heeren Staten hem voorgelesen ende d'ordre der kercken naercomme. In welcken ge-

valle de classe van Gorichum de facto, indien hy sulex niet doen en zal, aen de gedeputeerde des synodi sal laten weten om aen de heeren Staten te remonstreren ende te beletten ende op gelycke wyse volgende de acte van mijnheeren Staten tot Werckendam hiervan advertentie doen ende waerschouwen, alle twelcke nae te comen oock van den heeren commissarien ernstelyck vermaent is worden.

53.

Jacobus Engelberti *tot Lexmonde.* — Jacobus Engelberti, priester tot Lexmonde, is bevonden oock alnoch te persisteren in den dienste der kercken aldaer tegen ordre der kercke ende ordonnantien van haere Edelen sonder examen, sonder hem tot zyne classe te begeven. Ende van de classe van Gorichum, daeronder hy resorteren zoude [1]), vermaent zynde ten verscheyden reysen, beclaecht hy hem, waerom dat men meer op hem zie dan op diversche dienaren int sticht van Wtrecht, dewyle hy doch in der leere metten dienaeren zyns classis eens zij, maer en was hyervan den classe voorsz. niet gebleken dan veelmeer het tegendeel, dat hy oock een ander maniere int bedienen des avontmaels des Heeren, dan by den kercken gebruyckelycken is, was onderhoudende. Is daeromme geresolveert, alsoo dese zake met hem nu veel jaeren geduert heeft, sonder dat bij hem beterschap gevolght is, dat men mynheere van Brederode hiervan sal schryven, ende dat de gedeputeerde des synodi zyn G. sullen aenspreken met de gedeputeerde des classis van Gorichum, ist moegelyck, om in dese zake tot eenicheyt ende stichtinge door zynder G. authoriteyt, ofte oock by mynheeren Staten, ist noodich, aen te houden, hierinne geremedieert te worden.

54.

Caspar Venraedt. — Het is opgeleyt Ottoni Tonsori, minister tot Worchum, aen Casparum Venradium tWtrecht te scryven ende hem vooralnoch eens te vermaenen, dat hy affstandt doe van zyn loopen ende aelmissen te collecteren voor zynen gevangenen soene, oft dat hy den classe van Gorichum wt laste deses synodi rekenschap gheve van zyne collecten, die hy gedaen heeft.

55.

Albert Janszen. — Albert Janszen, alsoo men verstondt, was hem enthoudende tot Vyanen ende is van zyne sake vermaent ende belast de kercke ende classe van den Briele te effectueren den last, in den laetsten particularen synodo hen opgeleydt, ende daervan aen de kercke

[1]) „daeronder — zoude" ontbr. in L.

tot Rotterdam over te schryven, alsoo dat de classe van den Briel de verclaringe doen zal van dat hy by den synodo incapabel des ministerii verclaert ende gedestitueert zy, ende de classe, daer hy is, hem vermaene ende die kercke van Rotterdam thaere doe tot wechneminge der schandalen.

56.

Henricus Bulckius. — Henricus Bulkius is dickwils door brieven wt laste des synodi van de classen van Dordrecht ende Rotterdam vermaent volgende haeren last, maer en hadde gheen andtwoerde laten weten noch hem geweerdicht te scryven. Is geresolveert daerom, dat noch eenen vermaenbrief aen hem wt last deses synodi sal gescreven werden ende, indien hy voortaen de vermaninge des synodi sal verachten ende stilleswygen, sullen de classen voorsz., last hebbende op de censure over zyn boecxken in den synodo nationali anno 86 gedaen, tegen hem handelen naer ordre der kercke volgende Godes woordt ende de denominatie [1]) doen te Schoonhoven ende Nieupoort door de dienaren aldaer, midts dat een ander dienaer tselve in Tylmanni Cupi plaetse sal moegen doen volgende der resolutie des laetsten particularen synodi in sGravenhage.

57.

Robertus de Ridder. — Robertus de Ridder heeft versocht aen de vergaderinge getransfereert te moegen worden in eene cleynder kercke in regardt van zyne swackheyt, waerinne hem geraden is, dat hy eerst met zyn classe soude handelen, ende indien hy nyet en kan gevoirdert worden, hebben die andere classes zyne sake voor gerecommandeert aengenomen. Maer alsoo men verstondt, dat hy eygentlycken op de Vrydagen in den Vasten predickte, oock lyckpredicken onderhielde, is hem zulcx affgevraeght ende hy heeft den synodo hiervan rekenschap gegeven ende verclaert, dattet dit jaer alleene geschiet was om redenen van hope van een beter. Daerby het de synodo gelaten heeft, hem vermaenende dat hy alzulcke zaeken, die buyten ordre der gemeynen kercken gedaen worden, sooveel in hem is, soude naelaten ende affbreken, waervan mede hem de synodo belast ende acte gegeven heeft. Ende indien hy voorder raedt ende hulpe van doene heeft, dat hy hem addresseren zal moegen aen de gedeputeerde des synodi.

58.

Batementspelen tot Leyden. — Daer was int particulier questie in der kercke tot Leyden overt stuck van de rethorizynspelen, ende zyn seekere

[1]) »denominatie" de andere codd. hebben »denunciatie"

vier broederen van de principale van der camere ontboden. Ende gecompareert zynde is hem te kennen gegeven, dat de synode nyet en konde verstaen, dat de rhetorezyn ofte batementspelen, gelyck die nu ten tyde gebruyckt worden, metten woerde Godts mochten bestaen ende overeencomen, nochte dat die in Godes woordt gegrondet waeren, dat die oock in de Israelitische ofte Apostelysche kercke noyt gebruyckt waeren, item dat alsulcke spelen vuyte affgoderye der heydenen, by denwelcken oock de persoonen, die sulex deden, verachtelycken gehouden wierden, gesproten waren. Ende vermaende de synode de voorsz. broederen, dat zy daeromme haer wilden verstaen onaengesien het octroy, hun by myne Eers. heeren van Leyden gegeven, overmidts dattet geen bevel en was van constrinctie, alsulcke batementen ofte rhetorizynspelen te laten varen ende den goeden raedt ende vermaninge haerer dienaeren acquiesceren Waerop zy haer verclaerden, dat in den eersten aenvanck deeser speelen de dienaeren van deser zake wel geweten ende nyet beleth en hadden, waerop de dienaeren zeyden, alsoot ter begeerte van haere Eers. gheschiedt was, dat zy noch goet noch quaet daertoe gezeyt hadden. Ende als hem de plaetse Deut. 22, van dat een man gheen vrouwenhabyt en zal dragen, wiert voergehouden, meynden zy, dat deselve plaetse anders mochte verstaen worden ende gaven vooren, waertoe dat dan de conste van de Duytsche rhetorizie diende, indien men nyet spelen en mochte, beclagende haer oock van eenige propoosten, die in de predicatien souden voorgevallen zyn, haer toucherende, waervan de dienaren verclaerden, dat die zoo breet nyet gezeydt noch verstaen en waeren by hem, als zy wel daervan naerzeyden, ende dat zy als dienaeren niet anders dan haer offitie gedaen en hadden etc. Soo ist dat de synode den voorsz. broederen eenen onderscheyt heeft aengewesen tusschen de conste selfs ende tusschen de rhetorizyn ofte batementspeelen, ende dat zy haer in de conste wel mochten oeffenen maer niet Godes woordt alsoo speelen. Heeft oock de synode haer vermaent tot vrede ende goede eenicheyt met haeren dienaeren, ende want Godts woerdt door sulcke spelen misbruyckt wordt, dattet oock haeren beroep nyet en was totten volcke Godts woerdt te spreken, jae datter gheen stichtinge maer ergernisse wt was rysende. Soo heeft haer de synode vermaent haer tegen tgevoelen der gemeynen kercken niet op te stellen maer haer christelyck in dese sake te dragen ende tghevoelen des synodi (alsoock der professoren theologie, waervan den synodo gebleken is) nae te comen, bedenckende alsoo zy vuyt haeren lande om Godts woordts wille vuytgeweken waren, veele arme huysgenooten des geloofs ende landtslieden soo by haer als noch in Vlaenderen hadden, dattet nyet wel en soude staen, dat zy Godts woordt nu alsoo lichtveerdich ten thoone ende met vreemde personnaigien te maken mis-

bruycken souden, ofte ydele oncosten aenwenden, ende dat zy soowel als andere sonder daeromme gecauseert te zyne de rhetorisynspelen wel conden naerlaten als beter onderricht zynde. Waermede zy van de vergaderinge verlaten zyn, ende gaven tot andtwoerde, dat zy de laetste in deese speelen naer te laten nyet zyn en zouden, waertoe hen oock d'exempelen van Dort, Delft, Rotterdam ende elders meer, daer deese batementen gecasseert waeren, zyn aengewesen.

59.

Predicanten tot Leyden. — Alsoo oock voorder in den gravaminibus was voorgheslagen, dat de kercke tot Leyden met noch meer predicanten oorbaerlyck was voersien te worden tot dienste der gemeynte ende der studenten in theologia om goede exemplaren te hebben, die se souden mogen neffens die tegenwoordige dienaeren navolgen, soo heeft de synode begeert aen de kercke voorsz. beyde in regardt der gemeynten als oock der studenten voorsz. te aerbeyden om noch eenige meer bequaeme dienaren tot haer te moegen beroepen ende gecrygen om de gemeynte te bequaemer te bedienen ende de jonge studenten aen te voeren. Ende zyn versocht Matheus Platevoet, dienaer des woordts Godts, [1]) ende D. D. Beyma dese begeerte des synodi der kercken aen te geven, ten eynde deselve by myne Eers. heeren van Leyden de beste middellen ende weghen hierinne mach gebruycken, sonder dat de synode verstaet dit tot yemants prejuditie te dienen.

60.

Everhardus Bomelius. — Everhardus Bomelius, dienaer tot Voorschooten, is by den synodo verschenen, te kennen gevende ende clagende van dat de classe van der Goude (wt dewelcke hy, verlaten zynde by de magistraet der stadt Goude van den dienste der kercke aldaer, gecommen was) hem geen attestatie en hadden willen geven. Waerop die gedeputeerde des classis voorsz. gehoort zyn ende verclaerden deselve, indien dat Everhardus selfs by den classe hadde gecommen, dat zy die querelen, die se tegens hem hadden, wel souden affgedaen hebben ende hem attestatie naer behoiren gegeven. Ende zyn daerom gedeputeert zekere dienaren gecommitteerde der classen dese sake te beslichten, twelcke dan geschiedt is. Ende hebben deselve gedeputeerde hiervan aen den synodum rapport gedaen ende is goetgevonden by den synode, dat om deser oorsake willen onderlinge in den classe gheen swaricheyt onder den dienaeren voorder gemaect en werde.

[1]) »dienaer — Godts" ontbr. in L en N.

61.

Caspar Coolhaze. — In der sake Caspari Coolhasii is gehandelt alsoo, dat aen den synodum particularem rapport gedaen is, hoe dat de kercke van Amsterdam ten versoecke des classis van Leyden vuyt laste des synodi door Petrum Plantium, haeren dienaer, ende eenen ouderlinck hadden vriendelycken doen aenspreken ende vermanen van zyn opt nyeuwe tzedert den laetstleden synode generael anno 86 in sGravenhage wtgegeven boecxken neffens zeeker gedruckte schilderye, maer dat Caspar Coolhase voorsz. niet en begeerde met die voorsz dienaer ende ouderlinck te spreken, sick excuseerende met zynen ouderdom, maer presenteerde wel schriftelyck te handelen ende vraeghde haer, oft zy hem oock hielden voor eenen broeder haerder kercken, waerop by haer hem geandtwoerdt wiert: jae, dat zy hem hielden voor een lidtmaet der wterlycke sienelycke kercke, ter tyt dat hy anders om redenen wederom soude moegen verclaert werden. Ende vraegden de voornoemde dienaer ende ouderlinck wederom, oft hy oock de Gereformeerde sienlycke kercke hielt voor de rechte kercke, ende andtwoerde rondtvuyt: neen; jae dat hy van meyninge was, sonder dattet hem beroude, noch meer vuyt te laten gaene. Welck rapport de synode verstaen hebbende heeft geresolveert, dat vuyt deese vergaderinge aen de kercke tAmsterdam sal gescreven ende haer dese zake gerecommandeert worden, dewyle dat Coolhaze voorsz. aldaer zyne residentie is houdende, om met kerckelycke vermaninge ende procedure des noodich zynde by hem aen te houden tot beterschap oft te doen nae behooren.

62.

Jacobus Bloemsteen. — Jacobus Bloemsteen is by den synodo verscheenen ende heeft te kennen gegeven ende verzocht, dat hy metter kercken mochte gereconcilieert worden ende bekende zyn schult, selffs gewillich biddende de vergaderinge hem om des Heeren wille zyn feylen ende mishandelingen te willen vergeven. Ende zyn den synodo voirgedragen ende in ghedachtenis erhaelt de acta des provintialen synodi tot Haerlem anno 82 ende tot Delft anno 87 ende ter Goude anno 89, gedaen in de zaecke Bloemesteens voorsz. Is oock verhaelt, hoe dat hy nae de destitutie van zynen dienste evenwel onder de chryslieden hem vervoirdert hadde te predicken. Het zyn oock de gedeputeerde des classis van Gorichum gevraeght naer zyne gelegentheyt ende is bevonden volgende haere getuyghenisse ende het scryven Joannis Leonis, dienaer der kercken tot Bommel, dat Jacobus voorsz. hem selfs voir sommige jaeren des diensts ontslaghen ende stille gedragen hadde in zulcker wyse dat zy niet dan

deucht [1]) ende wat goet is van hem in leere ende wandel en wisten te betuygen. Soo ist dat de synode Jacobum Bloemsteen ernstelyck vermaent ende hy zyn schult voor den synode bekendt ende beleden heeft. Ende want hy selfs van den dienste gedesisteert ende hem nu eenen goeden tyt wel gedragen hadde, dat ook zyn delict niet absoluyt ende bovendien menich jaer geleden was, soo heeft de synode, insiende zyne penitentie ende met barmhertichcyt over hem beweecht zynde, hem voor gereconcilieert opgenomen, ende belast de classe van Gorichum met hem in conferentie van der leere te commen tot verzeekertheyt der zuyverheyt ende gegrontheyt in dezelve, ende dat se sal inspectie ende achte nemen op zynen wandel, oft dyen ook alsoo zy ende hy hem ghebetert hebbe, ende voirder te doene naer discretie tot stichtinge, achtende deese synode raetsaemste te zyn, dat hy elders, daer hy minder bekendt is, gepromoveert werde, indien datter beroepinge op hem soude moegen comen, belastende voorder Jacobum selfs hem alsoo te dragen, dat gheen clachten over hem en komen, maer dat door syne beterschap tvoergaende gebetert ende andere een goet exempel aen hem mochten nemen, twelck hy van herten ende met hanttastinge belooft heeft.

63.

[Joost Snoeckaertsoon] [2]). — Joost Snoeckaertszen, predicant tot Rhynseterwoude, is by den synodo verscheenen, beschreven zynde [3]). Ende alsoo men verstaen hadde, dat hy een oudt man was, met beroertheyt gevisiteert van den Heere, soodat men hem nyet wel en conde verstaen, dat ook zyne huysvrouwe niet zooseer wel en wiste huys te houden, ende hy nochtans met veel kinderen beladen was in zyne familie, soo is goetgevonden om den tegensprekers voertaen alle oorsake van bespottinge te benemen, dat voor hem die gedeputeerde des synodi met eenen wten classe, daeronder hy resorteert, sullen aenhouden voor hem aen haere Eedelen om, ist moegelyck, om zyns grooten lasts wille de volle alimentatie te moegen genieten, dat hy ook, die vercreghen hebbende, hem tot Leyden begeven sal moegen om noch eenige kinderen te leeren, ende ten eynde dat zyne kinderen ook mochten aldaer leeren wercken om haer te gheneeren, ende dat alsdan de kercke met eenen anderen goeden [4]) dienaer versorght worde, waervan de heeren commissarii beloefden de goede handt te willen houden in aenmerckinge des ouderdoms ende swackheyts Joost Snoeckaerts voorsz. Van alle twelcke hem by den synodo is voorgehouden ende hy tselve heeft aengenomen nae te comen, biddende dat men doch tbeste by hem wilde doen, alsoo hy noch veel ende cleyne kinderen hadde, die niets gewinnen en konden.

[1]) »deucht" M heeft »deuchd en eere". [2]) Dit marg. overgenomen uit H. [3]) »beschreven zynde" ontbr. in L. [4]) »goeden" ontbr. in L.

64.

[Florentius Engelberti] [1]). — Florentium Engelberti aengaende ende volgens de kercke te Nyeuwerveen heeft men verstaen, dat Florentius, crygespredickant wat tyts geweest zynde, gestorven was, dat oock de classe der kercken van Nyuwerveen voersien hadde, daerom de synode tzelve oock daerby heeft laten blyven.

65.

Hugo Diercxzen. — Hugo Dierckszen, predickant was tot Bleeswyck, is met Jan Janszen, dienaer tot Benthusen, voor den synodo verscheenen, versoeckende dat hy elders wederom totten dienste der kercke mochte gerecommandeert worden. Ende is verhaelt van den dienaren des classis van Rotterdam, hoedanich de gelegentheyt Hugonis voorsz. ghestelt was Men heeft oock verstaen van hem, dat haere Eedelen hem hadden toegeleyt tsjaers hondert guldens. Daeromme soo heeft hem de synode vermaent, dattet best soude zyn, (dewyle hy een geheel oudt man is) zoo hy hem in stillicheyt tot Benthusen, daer hy was woonende, te onthouden ende te draghen, ende indien hy soude ghebreck lyden, hem aen de gedeputeerde des synodi addresseeren om een weynich meer alimentatie te moegen vercrygen. Ende indien datter een beroep op hem quaeme, is hem ter andtwoerde weder [2]) tot zynder vertroostinge gegeven, aengesien men niemandt der kercke en conde opdringen, dat de synode zyn zake geerne wilde gerecommandeert houden.

66.

Weduwe Nicolai Sopingii. — Daer is oock eenen brief gesonden van der kercke van Breda aen de vergaderinge des synodi, intercedeerende voor de weduwe Nicolai Sopingii, dienaer was tot Wtrecht ende in den dienste der kercke tot Breda gestorven, ten eynde dat de synode wilde voer haer supplieeren aen den heeren Staten, alsoo zy een becommerde weduwe is, met veel kinderkens naer den doot haers mans beladen, dat se wat subsidie als andere weduwen mochte vercrygen. Ende is den gedeputeerden des synodi deese sake als voor gerecommandeert hyermede belast tbeste by haere Eedelen voor de arme weduwe te doen etc.

67.

Gerhardus Swetenius. — Alsoo oock achtervolgende de acta des laetstleden particularen synodi D. Gerhardus Swetenius, dienaer der kercke tot Vyaenen, in voorleden jaeren niet wel van zynen stipendio voldaen

[1]) Dit marg. overgenomen uit H. [2]) »weder" H en M hebben »voorder".

was, wt oorsaecke dat de possessie der heerlyckheydt van Vyaenen onzeker eenen tytlanck gestaen hadde ende weynich ordre in der kercken ende schoelen daerdoor was onderhouden worden, maer dat nu door des Heeren genade by zyne G. den heere VAN BREDERODE beter ordre begonst was gestelt te worden, twelck de vergaderinge der dienaeren als eene pryselycke zaecke geerne hoorde, soo heeft deese synodi goetgeacht aen den heere VAN BREDERODE te scryven ende zyne G. te bidden, dattet zyne G. wille ghelieven in tselve goede voernemen te continueeren, oock GERHARDO SWETENIO, zynder G. dienaer in der kercken aldaer, alle faveur ende hulpe bewysen ende zyne authoriteyt interponeeren, dat hy tot betalinge van den restanten zyns stipendii mochte eenmael komen, dat oock zynder G. ghelieven wilde op den kercken ende schoelen als een voesterheere ende voerstaender derselven goede achtinge genomen ende ordre in deselve gestelt te worden te vervoirderen.

68.

Zeekeren manspersoon te vorderen. — In de sake van een manspersoon te voirderen (alsoo hy van goeden huyse is ende voermaels by den kercken ende dienaeren hem getrouwelyck gedragen ende gequeten heeft) om tot Hoesden ondert garnisoen van den gouverneur aldaer geaccommodeert ende gealimenteert te worden volgende d'ordonnantie, by den Raedt van Staten hem op monsieur FAMARS zaliger verleent, is opgeleydt den gedeputeerden des synodi met D. JOANNE WTENBONGART aenhouden by haere Eedelen mynheeren Staten Generael deeser Geunieerde provintien, dat deselve ordonnantie op den tegenwoirdigen gouverneur mochte ghestelt worden. Ende sullen voorder midlertyt sommige kercken tbeste doen, gelyck die gedeputeerde dienaeren in deser vergaderinge des synodi denselven kercken deese sake by den heuren te recommandeeren aengenomen ende beloeft hebben, ende haer aen de kercke van Dordrecht adresseeren.

69.

HIERONIMUS HORTENSIUS. — HIERONIMUM HORTENTIUM aengaende hebben de gedeputeerde des synodi alsoock de dienaren des classis van den Haghe verclaert, dat volgende de acta, in den laetstleden particularen synodo in sGravenhage gepasseert ende by HIERONIMUM onderteekent, by den classe toesichte over hem genomen was, ende dat hy hem alzoo hadde gedragen, dat zy niet dan goet van hem en wisten te attesteeren, alsmede dat hy hem vreedsaemelycken in de byeencoempsten haers classis (tot dewelcke hy gecompareert was) gedragen hadde, oock dat by hem

[1]) »begonst — worden" L heeft »gestelt was".

diversche dingen in der kercke te Wassenaer zyne bedieninge aengaende gebetert waeren. Ende was wel tevreeden, jae begeerde ende badt aen den synodum, oft moegelyck was, dat hy soude moegen getransfereert worden, of (alzoo hy niet en sach middel om tot Wassenaer, daer hy woonachtich was, een kercke te bouwen, waertoe hy geerne zyn beste wilde doen) dat hem sulcx tot gheen prejuditie in toecommenden tyt mochte geimputeert worden. Verclaerden oock die gedeputeerde voorsz., dat hy den Cathechismum predickte, maer aengaende op andere plaetsen hemselven totten avontmael des Heeren te begheven, dat hy daerinne verhindert was ende niettemin daertoe wel begeerde hem te begheven ter eerster gelegentheyt, die hy soude moegen hebben. Is daeromme geresolveert, dat aen hem vuyten synodo sal gescreven worden, dat die vergaderinge tvoorsz getuygenisse seer geerne van hem verstaen heeft ende daerom oordeelt ende verclaert, dat Jeronimus vooralnoch tot Wassenaer zal blyven tot op den naesten synodum, midts dat de synode begheert, dat hy voort alle neersticheyt doe om tghene, dat aldaer in der kercke noch ghebreckelyck is, verbetert mach werden, waertoe de classe belast is hem alle hulpe ende adres te bewysen, dat hy oock hem metten eersten, ter plaetse hy sal vermoegen, ten avontmael des Heeren begheve ende als een goet dienaer Christi voortaen in leere ende leven zyne toehoorders (ghelyck hy begonnen heeft nae tgetuygenisse voorsz.) een goet exempel geve ende christelycken draghe. Ende is de synode bereyt oversulcx hem alle faveur ende goenste te bewysen.

70.

Matthys Peterszen. — Matthys Peterszen aengaende, alsoo hy tot Cudelsterent gestaen heeft in den dienste der kercke ende, vandaer vertrocken zynde, gheen betalinge zyns resterende stipendii en konde vercrygen, gelyck oock by occasie van dien vermaent wert van Andrea Stengerum ende Petro Berck, dienaeren geweest tot Broecken [1]) ende op de Vaert respectivelyck, dat deselve oock nyet betaelt en waeren, is raedtsaem geacht by den synodo, dat de gedeputeerde des synodi hyervan aen haere Eedelen sullen remonstreren om voerschrift van intercessie aen mynheeren Staten van Wtrecht, oft daert behooren zal, te moegen hebben, ende in gevalle dat sulckes niet opereren soude, dat dan den voorsz. dienaer ofte dienaeren by haere Eedelen geconsenteert mochte worden haere actie te intenteren [2]) by provisie op de goeden, dewelcke in Hollandt zyn liggende, alsoo zy merckelycken schaede voor haere kinderen ende familie daerby zyn lydende.

---

[1]) »Broecken" H en M hebben »Brueckelen", L en N »Broekel". [2]) »intenteren" de andere codd. hebben »institueren".

71.

Franco Willemszen. — Volgende de acte des laetstleden particularen synodi is verhaelt ende verclaert van Franco Willemszen, dienaer tot Homade, dat hy was naergecommen, hoewel nyet ten prefixen tyde, de resolutie des synodi voorsz. ende wert geattesteert van hem, dat hy stont in eene kleyne plaetse, dat hy was vroem van wandel ende redelycken wel ervaeren in de verclaeringe der Soendaechsche evangelyen, die hy tot Homade gewoonelyck predickte. Ende selffs gehoort zynde heeft hy bekendt wel waer te zyne, dat hy voerleden jaere in den synodo, alsoo hem onversiens de conferentie opgeleydt was, door verbaestheydt nyet en hadde connen andtwoerden, alst wel behoorde, maer verhoepte niet vuyt jectantie (alsoo hy zeyde) maer door des Heeren genade, dat hyt tegenwoordelyck verbeteren soude om wettelyck in den dienste (in denwelcken hy by wete ende ter presentie des classis door Saraviam ende Balckium [1]), twelck oock de dienaeren des classis van Leyden [2]) attesteerden, was ingestelt) getollereert te worden. Soo ist dat de synode Franconem voorsz. vermaent heeft, dat hy ten besteemden tyde hadde behooren van dienste stille te staene (twelck hy excuseerde, overmidts datter gheen dienaer geweest en hadde ende nu eenen anderen, van welcken (alsoo hy zeyde) dattet geruchte ghinck, tbeste getuygenis nyet en was, ten derden maele gepredickt hadde) ende want hy wel bereydt was in conferentie ende forme van examinatie hem te begheven, dat hy onderzocht soude worden in de voornaemste stucken der christelycke religie tot zyns ende der kercken verzeekertheyt, waertoe belastet zyn wt den naeme des synodi D. D. Bastingius met de gedeputeerde dienaeren vuyt den classe van Leyden. Ende indyen hy bequaem sal bevonden worden, dat hy sal moegen blyven in der kercke tot Homade met goeden wille des Edelen heere van Poelgeest etc., midts dat hy hem naer kerckelycke ordre als andere dienaeren reguleere ende hem ter gewoonelycker tyt in den classe van Leyden by provisie sal laten vinden, ende voor een dienaer desselven classis gehouden worden Maer want Franco voorsz., alst gebleken is, was cranck geworden, is den classi van Leyden belast ten overstaen van eenige van de gedeputeerde des synodi dese zaecke te effectueeren.

72.

Galenus Wassenhove. — Galenus Wassenhoven was gerecommandeert der kercke in sGravenhage, by dewelcke hy tot neersticheyt vermaent ende int proponeeren hem geoeffent hadde, ende alsoo hy voor den

[1]) »Balckium" H en M hebben »Bulckium". [2]) »van Leyden" ontbr. in M.

synodo wel begheerde eene propositie te doene ende dat hy mede bereyt was hem tonderworpen het examen naer behooren, is hem sulex ingewilliget. Ende heeft eene corte vermaninge wt Matt. 24 : 45 gedaen, dewelcke alsoock zyn vuytsprake ende maniere den synodo wel bevallen zyn. Ende is opgeleydt D. D. Bastingio ende den gedeputeerden der classen van Leyden ende sGravenhage hem te examineeren ende, alsoo hy een goet getuygenis hadde, oock in den grondt der religie bequaem gevonden zynde, toegelaten te worden; twelck alles alsoo naer voorgaende examinatie, den voorsz. Wassenhoven bequaem bevonden zynde, gedaen ende hem attestatie gegeven is.

73.

Joannes Steenbergius. — In de sake Joannis Steenbergii tot Swartewael is gehandelt alsoo hyernaer volcht, naemelyck hoe dat hy aen den heeren Staten versocht hadde tghene in den laetstleden synodo geresolveert was, dienende, (alsoo hy meynde) tot zyne beswaernisse, affgedaen te worden, gelyck dan haere Eedelen hem voor appostille hadden gegeven noch te blyven tot Swartewael, totdat anders daerin soude versien worden. Doch hadden midlertyt mynheeren Staten begheert aen Joannem Wtenbogaert tot Swartewael om deser saecke wil te reysen ende die te beslichten volgende den last des synodi hem gegeven, zoot doenelyck waere, gelyck dan Joannes voorsz. met Reynero Donteclock aldaer geweest hadden ende bevonden, dat die van der gemeynte gepersuadeert waeren (doch ten onrechte), alsoft men Steenbergium verstooten wilde, waervan hen beter onderricht van de gedeputeerde voornoempt gedaen was ende hadden eyndelyck aen haere Eedelen van de gelegentheyt der gantsche sake rapport gedaen ende tot dien eynde seker schriftelyck bescheyt overgelevert, twelck by haere Eedelen gevisiteert zynde aen desen synodum gerenvoyeert is om in deese sake te doen sulex, als alderstichtelyxste soude bevonden worden. Daerover de synode goetgevonden heeft, dat de gedeputeerde des synodi voor hem sullen aenhouden eerst ende alvooren te moegen hebben een eerlyck onderhout, alsoo hy een oudt man is ende lange in deese landen der kercken gedient heeft, ende dat hy daernaer by authoriteyt van haere Eedelen vandaer genomen mochte worden ende dat hy hem tot Delft oft in sGravenhage begheve, aldaer somwylen, als hy vermach, met voorweten der kercken te predicken ende eerlyck als een oudt dienaer hem te draghen.

74.

Zoeterwoude. — Van weghen den bailliu ende gerechten tot Soeterwoude is door Petrum Hackium den synodo te kennen gegeven van seekere swaricheyt tot Soeterwoude tusschen den gerichten ende der kercken al-

daer overt beroep van eenen dienaer des woordts Godts, alsoo dat de classe derwaerts gesonden hadde eenige dienaeren, dewelcke zy souden hooren ende vuyten welcken, was het moegelijck, dat zy eenen souden moegen beroepen, waerover different ende misverstant geresen was, overmidts die van de gherichten eenen dienaer Isbrandum Reyerszen, dienaer tot Buscop, ende die van der kercke eenen anderen David Jacobszen, dienaer tot Sassen, beroepen hadden. Ende meynden de gerichten van Soeterwoude volgende de communicatie, die sy met Petro Harckio, dienaer tot Leyden, gehadt hadden, dat haere beroepinge behoorde voortganck te hebben, waertoe die van der kercke hem nyet wel en conden verstaen. Niettemin presenteerden zy ende gaven den synodo over te doen in dese zaecke, alsoo dezelve goet zoude vinden, dienende tot stichtinge ende vrede der kercken ende des landts, ende hadden d'een teghen den anderen verscheyden querelen. Waeromme dat de synode met veele redenen ghesocht heeft haer met malcanderen te vereenigen ende tot beroepinge van eenen neutralen dienaer te komen, maer en conde tzelve nyet te weege gebracht werden. Ende heeft de synode den gerichten van Soeterwoude voergehouden den inhoudt der kerckelycke ordeninge, dewelcke in deesen deele gemeynelyck by den kercken ende overheden gebruyckt wordt. Ende is de sake eyndelyck hyertoe gebracht, dat de synode geoordeelt heeft, dat de gerichten ende kercke tot Soeterwoude gelyckelyck zouden comen om eenen nyeuwen beroep te doene op Isbrandum Reijerszen, ten eynde zy hem volgende d'ordre der kercke tot eenen dienaer wettelyck zouden moegen hebben, ende indyen zy hem nyet en conden gecrygen, dat sy sullen gelyckelyck procedeeren naer kerckelycke ordre alsvooren tot het beroep van eenen anderen met goeden raedt des classis, totdat zy eenen goeden dienaer sullen moegen hebben, oock deese ordre voortaen in toecomenden tyt volgen ende gebruycken. Sal oock de diakenye gelyck in de andere kercken int gemeyn wederom gerestitueert worden, midts dat de diakenen rekeninge doen ten overstaen van den gerichten ofte gecommitteerde derselven. Sullen oock alle querelen, die d'een tegen den anderen over dese sake waren geresen, hyermede cesseeren ende in liefde ten besten genomen worden. tWelck beyden partyen voergehouden zynde, zyn zy daermede tevreden geweest ende hebben hierop haer woordt den synodo ende malcanderen handttastinge tot een teeken van vereeninge gedaen ende gegeven etc.

75.

Den bailliu van Rhynlandt aen te spreken ende te versoeken aen de H.H. Staten over de beroepinge ende verlatinge der dienaren. — Ter occasie vant voorsz. ende dat in meer anderen plaetsen onruste veroorsaeckt was, doordyen dat de gherichten meynden de beroepinge van eenen die-

naer aen haer te staene ende die van de kercken hen hyerover beclagen ende tonvreden houden, is goetgevonden ende zyn gedeputeert D. D. Jeremias Bastingius ende Joannes Wtenbogart mynheere den bailliu van Rhynlandt hyervan aen te spreeken ende van der ordre tot noch toe geobserveert onderichten, opdat zoodanige swaricheden mochten verhindert worden. Zyn oock belast die gedeputeerde des synodi op deese zaecke te letten ende by haere Eedelen te versoecken, dat by den officieren hyerinne nyet alleene geen onruste den kercken gemaeckt en worde, maer dat se oock de goede handt daeraen houden, dat volgende de ordre der kercken, tot noch toe geobserveert, met goeden ruste ende vrede de dienaeren beroepen, aengenomen ende verlaten worden sonder innovatie, ter tyt generalycken hyerinne anders soude moegen voersien worden, volgende tgene eertyts anno 79 den naestlesten Mey geordoneert is worden.

76.

Niclaes Ruijt, *dienaer tot Slupick.* — Den substituyt van mynheere den baylliu van Rynlandt is gecompareert by de synodo, aengevende van zeekere swaricheyt, dewelcke soude zyn tot Slupick met Niclaes Ruijt, predicant aldaer, alsoo dat de gebueren aldaer souden wel begeeren hem getransfereert ende met eenen anderen dienaer voersien te worden ter oorsaecke van eenige propoesten ende woerden, die Niclaes voorsz. dienende tot cleynachtinge der kercken ende classen soude gebruyckt hebben, dat oock Nicolaes eenen onbehoorlycken eedt gedaen soude hebben over zeeker questie van houwelyck tusschen den secretarium tot Slupick ende Niclaesen voorsz. dochter, ende eyndelyck dat Niclaes voorsz. nyet en hadde gewaerschout den bailliu oft den substituyt voornoempt van de bedevaert ende superstitie, dewelcke tot Slupick ten zeekeren tyde geuseert werdt, alle twelcke de substituyt volgende zynen last (alsoo hy zeyde) bewyselycken soude zyn met genoechsaeme certificatien, over welcke zaecken Niclaes Ruyt ontboden zynde alsoock de secretarius ende schout tot Slupyck by den synodo verscheenen is, metsgaders de substituyt ende eenige andere van den ingesetenen tot Slupick Ende is de sake aengehoort ten wederzyden ende bevonden: ten eersten zooveele eenige propoesten van Niclaes voorsz. eerstmael over sommige jaeren aldaer in den dienst gecomen zynde aengaet, dat die voor all overt jaer waeren affgedaen ende hy daeromme vermaent was, daernaer zooveele den handel was betreffende tusschen den secretarium tot Slupick ende Nicolasen voorsz. dochter in questie van houwelycke, dat dieselve voort Hoff van Hollandt gedecideert was; ende eyndelycken sooveele de superstitien ende bevaerden belanget, dat Niclaes Ruyt voornoempt daervan ten anderen tyden daerover wel versoeck gedaen

hadde maer nyet ghevolcht en was, ende dat deese bedevaertgangers meerderdeels van der Goude quaemen ende hy sulcx nyet en conde beletten. Soo ist dat by den synodo den substituyt, schout ende anderen van Slupick alsoock Nicolao, haeren predicant, te kennen gegeven is ende geresolveert, alzoo geen beschuldingen van importantien tegen Niclaes Ruyt en zyn voortgebracht ende dat de querelen ende onruste door den secretaris aldaer veroorsaect waeren ter causen van weygeringe hem zyn dochter ten houwelyck te gheven, dat daerom Niclaes voorsz. tot Slupick in den dienste der kercken zal blyven, hem behoorlycken in leere ende leeven draegende ende beneerstigende, dat oock het avontmael gehouden ende een forme van kercke aldaer vervoirdert werde, dat oock de secretarius hem soude geruest houden by de sententie, van het Hoff gegeven, sonder voirder moeyte te maken, opdat vrede ende ruste op den dorpe voorsz. mochte gehouden worden, temeer alsoo bevonden is, dat op de leere ende wandel Nicolai voorsz. nyet en was te segghen. Hebben oock mynheeren commissarien vermaent ende ernstelycken bestraft den secretarium, in tegenwoerdicheyt van den substituyt, Nicolao voorsz. geene molestatie te doene, hem scherpellijck belastende die sententie van den Hove nae te comen, oft dattet ongestraft niet en soude blyven, ende dat hy daeromme soude toezien, datter geene clachten over hem en komen, vermaenende oock den substituyt toezichte over zulcx te nemen ende alsulcke in haere ongeregeltheijt nyet te favorizeeren. Waerby oock den schoutet van Slupick vermaent is aff te schaffen die superstitieuse klippingen met de klock, gelyck int pausdom, ende den schoelmeester met een eerlyck ende behoorlyck onderhoudt nae gelegentheyt ende bevindinge der zaecke te voirderen, gelyck se beloeft hebben.

77.

Meester Jan Dierckens *weduwe.* — Catelyne, weduwe van meester Jan Dierckens zaliger, oudt van in de 70 jaeren, heeft versocht by den synodo adres om voor haer geintercedeert te worden by mynen heeren Staten, alsoo zy een geheele oude doch deuchdelycke arme vrouwe ende weduwe is, ten aenzien haers mans zaliger, predicant in zynen leven, alsoo hy veel aerbeyts doende, diversche boecken van goede autheuren int Neder-duytsche overgesettet heeft tot grooten ende goeden dienste der gemeynen kercken. Is geresolveert, dat by de gedeputeerde des synodi deese zaecke aen mynheeren Staten van Hollandt by requeste (dewelcke sal annex gevought worden haere schriftelycke petitie, aen den synode overgegeven) dese heure sake gerecommandeert ende versocht sal worden, biddende haere Eedelen te willen gelieven deser arme weduwe, hebbende by allen eene eerlycke ende goede getuygenisse, in haeren hoogen ouderdom ende

diepe armoede wat faveurs ende gonste te bewysen ende, nae dat haere Eedelen goetvinden, haer te succurreeren om den cleynen resteerenden tijt haers levens nyet verlaten te zyn. Ende sal de requeste by preside, assessore ende scriba onderteekent worden.

78.

Theodorus Valck. — Alzoo Theodorus Valck by zyne Excellentie, alsoo hy seyde, totten synodum gesonden was ende de vergaderinge van hem diverssche clachten hadde verstaen van zyne ongeregeltheyt in den crych ende onder den soldaten, onder dewelcke hy als crychspredicant gedient heeft gehadt, sonder dat den kercken gebleken is van zyne wettelycke admissie totten kerckendienste, ende dat bovendien veel geruchts van hem was van zyne vreemde propoesten ende manieren van spreken ende predicken alsoock van eenen rouwen wandel, soo heeft hem de synode hyervan vermaent ende hyervan genoechsaem wt hem zelven connen speuren. Ende alzoo hy op de vermaninge aen hem gedaen begeerde, dat men voor hem wilde intercedeeren, dat hy zyn schult (die hy begrootede ontrent hondert dalers) tot Delft mochte betalen ende met een eerlyck viaticum mochte voersien worden, soo wilde hy van den dienst desisteren ende vuyten lande vertrecken, begeerende die in hem geergert waeren hem sulcx te willen vergeven. Ende is hem sulcx geconsenteert ende den gedeputeerden des synodi belast vuyten naeme des synodi dit gerecommandeert te houden ende by zyne Excellentie ende den Raedt van Staten metten eersten te vervoirderen volgende zyn eygen begeeren.

79.

Caspar van Bygaerden. — Caspar van Bygaerden heeft aen den synodo gepresenteert zeeker boecxken, twelck hy tvoerleden jaer begonst hadde ende hem daervan last gegeven was tzelve nae te laten. Soo ist dat de synode eenige dienaeren belast heeft tzelve boecxken te doorsiene, twelck gedaen is ende hebben aen den synodo rapport gedaen. Soo ist dat de synode, alnoch persisteerende by de resolutie vant voerleden jaer, achtet dat Caspar van Bygaerden hem daermede hadde behooren geruest te houden ende in plaetse van boecken te scryven zyn studium ende predicatien waer te nemen, ende heeft daeromme de synode belast de classe van Delft opsicht op hem te nemen ende hem te vermaenen nae te comen, tghene hem opgeleydt is, ende zynen boeck by hem te behouden sonder denselven in den druck vuyt te geven ende dat hy midlertyt hem exerceere om gevoirdert te worden, gelyck voerleden jaere geresolveert ende met hem alreede begonnen is.

80.

Eenen armen student. — Eenen zeekeren armen student is den synodo gerecommandeert, hebbende een goet ingenium, ende is raedtsaem geacht hem te recommanderen om in den collegio by D. Bredio, ist moegelyck, famelus te zyn, oft tselve niet connende geimpetreert worden, soo syn de kercken ghebeden hem nae gelegentheyt met een weynich subsidie te succurreeren ende tselve aen Tylmannum Cupum te bestellen. Ende sullen de classes in den haeren deese sake vermaenen ende gerecommandeert houden.

81.

Attestatie der dienaeren. — Daer is questie gemoveert, oft wel particuliere dienaeren eenen anderen dienaer, wt haeren classe vertreckende, sonder weten des classis voor haer particulier mochten attestatie geven ende dat sulcke attestatie by andere classen mochte valideren. Is geandtwoordt, dat geene alsulcke attestatien sonder voorweten des classis behooren gegeven te worden 'ten was dan ter noot, ende dat alsdan tzelve geschiede by provisie tot op den naesten classem (welcke restrictie voortaen, by pene van insuffisant gekendt te worden, in alsulcken attestatien sal geinserreert worden) om geapprobeert ofte met redenen geweygert te werden.

82.

Gelius, *dienaer tot Bresekom* [1]). — Het is oock in den synodo vermaent worden van eenen Gellio Scotano, dienaer tot Breskem ondert classis van Gorichum ende Bommel int graefschap van Buyren, hoe dat hy door aermoede ende quade betalinge zyns stipendii ende zeeker onderhoudts van syn plaetse ende kercke ter noot soude moeten vertrecken, daer nochtans kerckelycke goeden terselver plaetse genoech zyn, maer deselve door de canonincken van Wtrecht (collateurs zynde der pastorye aldaer, zoo zy voorwenden) ontfangen ende genoten werden, sonder dat se eenigen dienst daervoor doen. Is daerom goetgevonden, dat de classe voorsz. den dienaeren tot Delft de gelegentheyt der zake in forme van remonstrantie aen haere G. van Buyren in handen sal stellen om deselve aen haere G., het vrouken [2]) van Buyren, over te gheven vuyten naeme des synodi ende aen te houden, dat hyerinne versien worde.

83.

Petrus Haeckius. — Het is oock Petrus Hackius gecompareert by den

[1]) »Bresekom" H en N hebben »Boesekom", M en L »Beusecom". [2]) »vrouken" ontbr. in L en N.

synode, hem beclagende van zeekere saken, als dat in den voorleden synodis eenige saken verhandelt waeren sonder zynen weten, die hy meynde tot zynen naedeel te dienen, ende besoender van seker acte, die by de kercke van Leyden soude gedaen zyn, dewelcke hy meynde by den synodo tot Delft anno 87 geapprobeert te zyne, ende voirder onder andere propoesten, dat in den laetsten particularen synodo te Dordrecht van kerckenordeningen in den actis gementioneert was, dewelcke hy niet en conde toestaen nochte voor goet kennen etc. ende versocht hyerop tadvys des synodi. Soo ist dat hem tot andtwoerde gegeven, dat de dienaeren, geweest zynde in den synodo voorsz. tot Delft, van alsulcke beschuldingen, als hy wt seeker acte der kercke tot Leyden wilde te kennen geven, niets bekendt en was, ende aengaende den synodo tot Dordrecht, dat deselve hem simpelyck affgevraecht hadde sonder van de zaecke te weten, oft hy met zyn kercke ende classe versoent was, ende dat de synode naer vuytwysen der acte met zyne antwoerde wel tevreden geweest hadde. Ende voirder aengaende der kerckenordeninge is hem te kennen gegeven, dat in voorleden jaeren by haere Eedelen door de heeren commissarien, totten synodus gesonden, altydt den synodo belast was tegen den staet ende gemeyne ordeninge der kercken nyet te doene, dat oock de kerckenordeninge al van te vooren voort jaer 1586 al tot Dordrecht ende Middelborch by den kerckendienaeren geraempt ende in den Hage ten jaere voorsz. geresumeert ende by den dienaeren in den Geunieerden provintien onderscreven was, gelyck oock hyervooren mijnheeren commissarien hem verclaert hadden de kerckenordeninge behoirden onderhouden te worden, totdat generalyck daerinne anders soude gestatueert zyn. Ende alsoo alreede mynheeren commissarii vertrocken waeren ende de synode opt scheyden was, soo en konde in deese zaecke nyet [2]) voir deesen gedaen worden, maer heeft de vergaderinge aen hem begheert ende vermaent de ordre der kercke te volgen, sooveele in hem was etc.

84.

Classe synodale. — De wtschryvinge des naesten synodi is belast den classe van sGravenhage ende sal dezelve vervoirderen den synodum wederom goetstyts toecommenden jaere beschreven te worden.

85.

Vermaninge voor ende naer den synode. — De classe van den Hage sal naestcommenden tyt door eenen dienaer een vermaeninge voor ende eenen dienaer wt de classe van Rotterdam int eynde naer tot een besluyt des synodi doen, hyermede dienende de gantsche actie desselven.

[1]) »nyet" de andere codd. hebben »niet vorder".

86.

Bedanckinge aen mynheeren van Leyden. — De synode heeft door presidem, assessorem ende scribam mynheeren van Leyden hoochlycken laten bedancken van de goede vrintschap, die haere Eersaemen den synodo bewesen hadden, biddende haere Eersaemen de goede handt aen de kercken ende collegio te willen houden, waertoe haere Eersaemen verclaerden sick gantschelyck daertoe geneycht te zyn ende dat de synode de goetgoensticheyt van haere Eersaemen wilde in dancke nemen ende beneerstigen, mede sooveele in haer zy, dat de universiteyt met noch eenen goeden professorem theologie mochte voersien worden, twelck de synode geerne verstaen heeft.

87.

Censura. — Censura morum is gehouden ende over deselve niet voorgevallen, weerdich zynde aengeteekent te worden.

88.

Vermaninge in den synodo gedaen. — Tot een besluyt der gantscher actie heeft D. Wernerus Helmichius een corte vermaninge in den synodo gedaen wt 1 Petri 5, verhandelende vant offitie der dienaeren ende herderen ende van de maniere der bedieninge derselven, ende heeft de synode hem hyervan bedanct.

Aldus ghedaen ende geeyndiget den 1en Decembris 1592 in de vergaderinge des particularen synodi van Suythollandt.

[Ende was onderteeckent
Wernerus Helmichius, synodi praeses,
Jeremias Bastingius, assessor,
Caspar Swerinckhusius, scriba.] [1])

Particulare memorien [2]).

D. Joannes Wttenbogardt ende Franciscus Lansbergius sullen Hermannum Herberts int confereren affvragen, wat syn meyninge sy van de 124e vrage etc. des Catechismi, by hem geallegeert int poinct van de volcommen gehoorsaemheydt, te weten off hy meyndt, dat deselve bede volcommelyck ende als se luydt in dit leven volbracht werdt.

Dewyle dat hy ook geschreven heeft, dat hy nôch eenige dingen heeft tot de reformatie der religie dienende, wat dat voor dingen syn, ende dat hy die verclare. Siedt in den sendtbrieff aen de gedeputeerde.

---

[1]) Het tusschen [ ] geplaatste is overgenomen uit M en ontbr. in de andere codd.
[2]) Deze »particulare memorien" komen alleen voor in H en M. Zij zijn hier afgedrukt naar H.

Item als hy van den Catechismo schryft, dat hy desselvens ghebruyck voor nut ende profytich houdt, als het recht gheschiet, wat hy verstaedt met de woorden: als het recht gheschiedt.

Item dat se hem voorhouden, dat hy voortaen den Catechismum des Sondaechs ordinarie leere.

Het sullen oock die voorsz. twee dienaren niet veranderen in de substantie ende meyninge des synodi int concept van de bekentenissen ende schuldtbekenninge Hermanni, by den synode goetgevonden, maer haer adresseren aen de gedeputeerde des synodi ordinarie, ende in de saecke Hermanni geordineert [1]), ende alsoo volgens, als geresolveert is etc.

Sullen oock den gedeputeerden in de saecke Hermanni voorsz. laten weten, wanneer sy rappoort sullen doen aen de heeren Staten om haer in den Haghe te laten vinden ende mynheeren Staten vorder onderrichtinge in dese saecke te doen.

Diendt oock pro memoria, dat byt geven van de eerste acte in de saecke Hermanni Herberts opt oversien van syne bekentenissen in date den 21en Novembris 1592 verclaert is, dat de verclaringen, waervan deselve acte mentioneert, niet alle voor goedt bekendt noch aengenomen en syn.

Item dat de synode tevreden is Hermannum gereconcilieert op te nemen, soo wanneer hy sal naercommen de bekentenissen ende schuldtbekenninge, by den synodo geraemt ende aen hare Edelen gesonden.

Dat oock vervordert werde, dat de voorsz. bekentenissen ende schuldtbekenninge int licht door den druck uytgegeven werden, wanneer de reconciliatie Hermanni vervordert sal syn, dat mede gedacht werde op de vereeniginge tusschen hem ende Bommelium.

Dat oock de boecken Hermanni, noch in syne macht synde, werden opgehouden sonder int licht te commen, ende sullen de ghedeputeerde des synodi in de saecke Hermanni hieromme aen de H.H. Staten aenhouden.

Insgelycx te voorcommen, indien Hermannus soude willen sustineren, dat de boecxkens, tegen hem uytgegeven, souden gesupprimeert behooren te worden etc.

Sal de eyntlycke resolutie des synodi in de saecke Hermanni opgehouden worden, ter tydt dat men sal inderdaet bevinden, off Hermannus op de bekentenissen ende schuldtbekenninge, aen hare Edelen gesonden, gereconcilieert te worden hem sal willen verstaen ofte niet.

Indien Hermannum hem niet en sal willen verstaen gereconcilieert te worden met den kercken op de maniere voorsz., dat alsdan de gedeputeerde des synodi mynheeren Staten aenspreecken ende remonstreren, eerst

[1]) »ordinarie ende in de — geordineert" ontbr. in M.

ende alvooren dat se tot voordere procedure commen tegen HERMANNUM voorsz. ende alsdan hare Edelen te kennen geven de resolutie, die by den synodo op syn saecke genomen is.

Sullen de gedeputeerde des synodi in de saecke HERMANNI bedencken op den tittel van tgene van wegen HERMANNI sal gedruct worden ende hoet gedruct sal worden.

Dat oock na vereffinghe der saecke HERMANNI ghedacht werde, wat te doene syn sal met LENOPEIO, den medehulper HERMANNI, ende een ofte twee vrome dienaren neffens HERMANNUM ter Goude te mogen hebben.

REGISTER VAN PERSONEN.

A.

Acronius, *Joannes*, predikant te Haarlem, 81, 101, 108.
Acronius, *Ruardus*, predikant te Alkmaar, 170.
Adamus, predikant te Asperen, 149, misschien dezelfde als A. Billichius.
Adriaens, pastoor te Mijnsheerenland, zie Adr. Cornelisz.
Adriaensz, *Geryt*, schoolmeester in 't veen bij Moordrecht, 351.
Adriaensz, *Jan*, ingezetene van Schoonhoven, 343.
Adriani, *Wilhelmus*, predikant te Oostvoorne, 156, 157.
Aemilius, *Petrus*, predikant te Ouddorp, 28, 72, 75, 76, 80.
Aertsz, *Arien* (Adriaen), ouderling te 's Gravenhage, 245, 313.
Alberti, *Jacobus*, predikant te Koedijk, 1, 10, 15, 45.
Albertsz, *Marten*, ouderling te Aartswoud, 102.
Albertsz, *Pieter*, predikant te Enkhuizen, 94.
Allardi, *Albertus*, predikant te Goeree, 156.
Alphen, *Daniel Simonsz van*, schepen van Leiden, 93.
Althens, *Dyrck*, ingezetene van Leiden, 201.
Ambrosii, *Lucas*, predikant te Amsterdam, 100.
Amesius, *Willem*, hoogleeraar te Franeker, 48.
Andelius, *Joannes*, predikant te Asperen, 263, 267, 441.
Andriesz, *Joris*, ouderling te Leiden, 218, 224.
Andriesz, *Michiel*, afgezet predikant te Zevenhuizen, Dirksland enz., 140, 141, 194, 208, 211—217, 227, 252, 272.
Antonides, *Hermannus*, predikant te Naarden, 102.
Antonii, *Johannes*, predikant te Korendijk, 156, 441.
Antonius, predikant in Engeland, 190.
Aremberg, gravin *van*, vrouwe van Buren, 179, 308, 468.
Arentsz, *Jan*, ouderling te Medemblik, 64.

Arnoldi, *Arnoldus*, predikant te Oostvoorne, 263, Middelharnis, 313.
Arnoldi, *Joannes*, zie J. A. Rodingenus
Assendelft, *Wilhelmus*, ingezetene van Leiden, 305.

B.

Backer, *Neesken*, ingezetene van Warmond, 316
Backer, *Peeter*, zoon van Neesken, cl. Warmond, 316
Backhusius, *Martinus*, predikant te Gouda, 411
Baelberge, *Andries van*, ouderling te Haarlem, 102
Baersdorp, mr. *Willem van*, raadsheer in 't Hof van Holland, 103.
Balck, *Ysbrand*, (Isbr. Trabius) predikant te Sandwich enz., 190, 462.
Balde, *Gersom*, ouderling te Leiden, 93.
Barentsz, *Jan*, ouderling te Beverwijk, 102.
Bartholdi, *Samuel*, (S. Bertholdi) predikant te Monnikendam, 1, 10, 45, 46, 66, 101, 102, 123, 124.
Baselus sr., *Jacobus*, predikant te Bergen op Zoom enz., 268, 269, 270, 284—287.
Bastingius, *Jeremias*, 202, 230, 267, 272, 282, 291, 292, 300, 313, 317, 319, 320, 322, 324, 332, 339, 356, 381, 382, 408, 423, 425, 436, 440, 441, 448, 449, 451, 462, 463, 465, 470.
Baudartius, *Willem*, predikant te Zutfen, 103.
Baxius, *Godefridus*, predikant te Overschie, 288.
Bayma, (Bajema, Beiema) rector in den Haag, 273, 293.
Beatus, *Joannes*, predikant te Woerden, 175.
Beaumont, *Baltazar van*, predikant te Spaarndam, 2, 15, 102.
Becius, *Joannes*, predikant te Dordrecht, 359, 384.
Beeck, *Jacob van der*, ouderling te Hoorn, 62.
Beeck, *Wynandus Gerardi van der*, predikant te Zoetermeer, 218, 248, 330, 355, 356, 369, 385, 387, 395, 404, 423.
Beeman, *Godofridus Petri*, (ook Beemon) ouderling te Delft, 313.
Ben, *Pieter Dircksz*, diaken te Hoorn, 62.
Benthuizen, heer *van*, president der Staten van Holland, 414, 416.
Berck, *Petrus*, predikant op de Vaert, 461.
Berckenroe, *Adriaen van*, lid der Staten van Holland, 313.
Bergen, markies *van*, 208.
Bernaertsz, *Jan*, ouderling te Schoonhoven, 191.
Bernardi, *Johannes*, (Jan Bernaertsz) predikant te Nootdorp, 330, 337, Overschie, 423, 441.
Berndtsz, *Jacob*, ouderling te Voorburg, 288.
Bertius, *Petrus*, hoogleeraar te Leiden, 52.
Besten, *Theodorus á*, predikant, 104.

Bevel, ingezetene van Voorschoten, 285, 286.
Beyma, D. *Julius*, ouderling te Leiden, 424, 436, 448, 449, 456.
Beza, *Theodorus*, 129, 210, 253.
Billichius, *Adam*, predikant te 's Gravezande, 218, 235, 238, 258, 385, 405, zie ook op Adamus.
Bisschop, *Joannes*, (J. Episcopius) predikant te Ridderkerk, 65, 262, 313, 330, 356, 369, 384, 423.
Bisschop, *Pieter*, ouderling te Rotterdam, 218, 263, 274, 331.
Blanchet, *Jan Heymensz*, ouderling te Naaldwijk, 191, 205.
Blochovius, *Gerardus*, (of Everhardus) predikant te Heusden, 224, 310, 311, 325.
Blockius, *Joannes*, predikant te Klundert enz., 371, 392, 451.
Bloemestein, *Jacobus*, (J. Blommesteen) predikant te Meerkerk enz., 178, 221, 272, 291, 326, 342, 457, 458.
Bodecherus, *Nicolaus*, predikant te Alkmaar, 1, 4, 35, 39, 41, 65, 66, 75, 83.
Boetius, *Jeronimus*, kapitein op 't fort te Werkendam, 365
Bolsward, *Jan Jansz van*, (J. Caecus, J. de Blinde) predikant te Bleiswijk, 206, 207.
Bomelius, *Everhardus*, predikant te Abbenbroek, 156, Gouda 209, 288, 289, 306, 316, 330—332, 337, 342, 352, 353, 409, 410, 456, 471.
Boochmaecker, *Cornelis Jacobsz*, ouderling te Dordrecht, 170.
Boot, *Jacob de*, ingezetene van Dordrecht, 277, 279.
Borre, *Adrianus* (Arnoldus) *van den*, predikant te Gouda, 411.
Borre, *Levinus van den*, predikant te Geertruidenberg enz., 177, 217, 218, 221, 225, 249, 313, 319, 336, 343, 344, 378, 379, 411.
Borritsz, *Albert*, (A. Bortsz) ouderling te Hoorn, 62, 102.
Bouwens, *Jan*, ouderling te Alkmaar, 1.
Brakelus, predikant cl. Leiden, 413.
Brant, *Henricus*, 348.
Brederode, graaf *van*, 394, 453, 460.
Bredius, regent van 't Statencollegie te Leiden, 468.
Breitinger, *Johann Jakob*, van Zurich, 84.
Broccardus, *Jacobus*, ingezetene van Leiden, 199.
Broeckerus, *Fredericus*, (F. Brouckerus) predikant te Westwoud, 31.
Bronkhorst en Batenburg, jonkvr. *van*, vrouwe van Vianen, 337.
Bruschenus, *Thomas*, (T. Bruschius, Bruscherus, Bruschemius) predikant te Ouderkerk, 298, 314, 316, 322, 360, 369, 382, 404, 411, 412, 424.
Bruyning, *Albert Fransz*, secretaris van Enkhuizen, 2, 22.
Bulckius, *Henricus*, predikant te Nieuwpoort enz., 207, 226, 248, 250, 251, 256, 268, 301, 327, 350, 371, 399, 454.

Bullinger, Henricus, 84 – 88.
Buren, vrouwe *van*, zie gravin van Aremberg.
Bygaerden, Caspar van, predikant cl. Leiden, 388, 389, 467.

C.

Cabbeljau, Levinus, predikant te Zoeterwoude, 314, 328.
Caecus, Joannes, (J. de Blinde), zie Jan Jansz van Bolsward.
Caen, Jan, zie J. Canin.
Caesarius, Henricus, predikant te Schoonhoven, 173, 179, 191, 192, 205, 207, 208, 254, 262, 288, 298, 310, 356.
Calvin, Johannes, 321.
Camp, Jacobus Alberti, predikant te Haarlem, 102, 104, 108, 124.
Campen, Johannes van, predikant te Oud-Beijerland, 287, 302, 330, 350, 359.
Canin, Jan, (ook J. Caen) boekdrukker en ouderling te Dordrecht, 127, 155, 244, 382.
Canisius, Petrus, 305.
Carpentarius, Petrus, (P. Carpentier) predikant te Schiedam, 127, 155, 191, 195, 205, 208, 210, 217, 223, 227, 228, 242, 263, 264, 270, 279, 284, 287, 298, 313, 314, 317, 319, 331, 335, 348, 350—352, 356, 369, 385, 408, 440.
Carpentier, Roland, ouderling te Delft, 330, 423, 436.
Casembroot, mr. *Leonard*, raadsheer in 't Hof van Holland, 235, 236, 281, 282, 330, 385.
Catelyne, weduwe van den predikant Jan Dierckens, 466.
Celcartius, Albertus, zie A. Selkaert.
Celosse, Hermannus, zie H. Slossius.
Christiani, Cornelius, predikant te Vlaardingen, Delfshaven, 152.
Christiani, Theodorus, predikant te Grosthuizen, 64.
Claesz, Claes, burgemeester van Edam, zie C. C. Sloot.
Claesz, Cornelis, armverzorger te Moordrecht, 294.
Claesz, Cornelis, ingezetene van Hoorn, 53.
Claesz, Jacob, ouderling te Edam, 40, 53.
Claesz, Jan, diaken te Hoorn, 62.
Claesz, Matthias, ouderling te Rotterdam, 288.
Claesz, Willem, ouderling te Hoorn, 62.
Clayssen, Hector, predikant te Rokanje, zie H. C. Schepene.
Clemensz, Jacob, ingezetene van Gouda, 333.
Cloetingen, heer *van*, 366.
Cochlinius, Joannes, predikant te Amsterdam enz., 432, 433, 435—437.
Coesvelt, Henricus, predikant te Heenvliet, 288, 331, 356, 369.

Colonius, *Daniel*, predikant te Rotterdam, 424.
Colterman, burgemeester van Haarlem, 6.
Comantius, *Wilhelmus*, (W. Commantius) predikant te Noordwijk, 288, 298, 322, 360, 380.
Commersz, *Jan*, ouderling te Brielle en ontvanger der geestelijke goederen, 127, 372.
Coolhaes, *Caspar Jansz*, 147, 152, 171, 187—189, 198, 209, 224, 240, 305, 327, 335, 372, 399, 457.
Coolwyck, *Cornelis van*, ontvanger der geestelijke goederen, 207, 217, 235, 270, 302, 312, 355.
Coolwyck, *Petrus*, predikant cl. Delft, 322.
Coop, *Antonis Barentsz*, ouderling te Loenen, 64.
Coornhert, *Dirck Volckertsz*, 229, 256, 275, 352.
Copicanus Holsatus (Holstenius), *Laurentius*, predikant te Ottoland enz. 221, 223, 243, 244, 273, 274, 275, 290.
Cornelii, *Andreas*, predikant in den Briel, 148, 156, 157, 170.
Cornelii, *Arnoldus*, (Arent Cornelisz) zie A. C. Crusius.
Cornelii, *Jacobus*, predikant te Loosduinen, 360.
Cornelii, *Petrus*, predikant te Enkhuizen, 26, 102.
Cornelii, *Petrus*, (P. Cornelisz) predikant te Leiden, 187, 188, Delfshaven, 263, 288, 298, 302, 314, 322, 359.
Cornelis dr., *Lysbeth*, ingezetene van Edam, 31, 32, 54, 55, 96—98, 109, 113.
Cornelis dr., *Mariken*, ingezetene van Leiden, 201.
Cornelisz, *Adriaen*, pastoor te Mijnsheerenland, 181.
Cornelisz, *Aris*, ouderling te Zaandam, 2.
Cornelisz, *Claes*, ouderling te Schagen, 1, 40, 53.
Cornelisz, *Dirck*, ouderling te Monster, 313.
Cornelisz, *Jacob*, ouderling te de Lier, 218.
Cornelisz, *Niclaes*, ouderling te Moordrecht, 331, 340.
Cornelisz, *Peter*, inwoner van Moordrecht, 296.
Cornelisz, *Philips*, ouderling te Amsterdam, 433.
Cornelisz, *Remmer*, ouderling te Schagen, 64.
Corput, *Henricus de*, predikant te Dordrecht, 173, 175, 177, 179, 191, 195, 201, 202, 205, 207, 208, 210, 226, 228, 231, 248, 251, 253, 255—258, 260, 262, 266, 268, 271, 279, 282, 287, 292, 297, 298, 302, 310, 312, 314, 319, 322—324, 330, 332, 333, 337, 340, 348, 349, 351, 354, 358, 367, 369, 372, 377, 383, 384, 404, 408, 423, 451.
Couwenberch, *Gillis van*, predikant te Werkendam, 365, 394, 452.
Crusius, *Arnoldus Cornelii*, predikant te Delft, 127, 154—156, 172, 183, 195, 210, 218, 220, 221, 225, 229, 256, 260, 261, 282, 292, 302,

310, 314, 319, 322, 330, 335, 339, 347, 348, 356, 358, 381—383, 384, 403, 404, 415, 423, 441.

Cruyckes, *Jan Cornelisz*, ouderling te Enkhuizen, 102.

Culenborgh, graaf *van*, 380.

Culenborgicus, *Gerardus*, predikant te Zierikzee, 127, 128, 155.

Cupus, *Tilmannus*, predikant te Nieuwpoort enz., 262, 287, 295, 296, 303, 322, 356, 360, 369, 411, 412, 424, 441, 454, 468.

D.

Damius, *Joannes*, predikant te Haarlem, 176.

Dammius, *Nicolaus*, (Claes van Dam) predikant te Grootelindt, 217, Brielle, 288, 298, 303, 310, 331, 369, 385, 405.

Danaeus, *Lambertus*, professor te Leiden, 227.

Dathenus, *Petrus*, 134, 152, 197, 198.

Deramout, *Joannes*, predikant te Beverwijk, 40, 53, 64, 84.

Deyen, *Dirck Jansz*, ouderling te Naarden, 102.

Dibbits, *Joannes*, (J. Dibbetius) predikant te Haringhuizen, 4, 42, 43, 65, 66, 75, 77, 82, 105, 106.

Dierckens, mr. *Jan*, in leven predikant in Holland, 466.

Diertssen, *Peter*, ingezetene van Zevenhuizen, 211.

Dircksz, *Claes*, ouderling te Purmerend, 102.

Dircksz, *Cornelis*, ouderling te Moordrecht, 294

Dircksz, *Hugo*, predikant te Bleiswijk, 304, 327, 351, 371, 459.

Dircksz, *Jan*, bakker en ouderling te Leiden, 240.

Dircxz, *Pieter*, ouderling te Enkhuizen, 94.

Dircxz, *Pieter*, kompasmaker en diaken te Hoorn, 62.

Dircxz, *Zeger*, zie Z. D. Scharlaken.

Donteclock, *Regnerus*, predikant te Delft, 191, 203, 205, 207, 209, 210, 216, 229, 256, 262, 264, 267, 269, 271, 277, 279, 288, 297, 298, 300, 318, 319, 336, 338—340, 385, 387, 395, 404, 408, 424, 436, 440, 441, 449, 451, 463.

Dooreslaer, *Abrahamus à*, predikant te Enkhuizen, 1, 2, 46, 52, 64, 66, 94—96, 101, 123.

Dorpius, *Joannes*, predikant te Dirksland, 156.

Douse, *Gerard*, commissaris-politiek, 359.

Douw, *Gerardus*, predikant te Waddingsveen, 335, 336. 368, 385, 405, 424, 441.

Dudley graaf *van Leycester*, *Robert*, zie Leycester.

Dusse, *Johannes van der*, kapitein op 't fort te Werkendam, 365.

Duyck, *A.*, griffier der Staten van Holland, 75.

Dyck, *Baltazar*, predikant te Oudenhoorn, 156.

E.

Egbertsz, *Frans*, burgemeester van Dordrecht, 279.
Egidii, *Arnoldus*, predikant te Leimuiden, 331.
Egidii, *Michael*, predikant in cl. Dordrecht, 144.
Egidius, predikant te Rotterdam, zie Aeg. Johannis.
Elisabeth, koningin van Engeland, 309.
Embricensis, *Arnoldus*, overleden predikant, misschien te Leerdam, 308.
Emels, *Johannes*, predikant te Ooltgensplaat, 156.
Engelberti, *Jacobus*, priester te Leksmond, 208, 337, 374, 398, 453.
Engelberti, *Florentius*, predikant te Nieuwveen, 363, 364, 386, 387, 403, 404, 459.
Episcopius, *Joannes*, predikant te Geertruidenberg, 65, zie verder J. Bisschop.
Erven, *Gielis van der*, boekdrukker te Emden, 447.
Essen, *Jan van*, ouderling te Dordrecht, 217, 262.
Essendiensis, predikant te Moordrecht, 295.
Everhardi, *Petrus*, (P. Everardt) predikant te 's Gravenhage, 272, 287, 288, 298, 302, 304, 356, 360, 381, 385.
Evertsz, *Jan*, predikant te Alkmaar, 43.

F.

Faille, *Bernardus la*, (B. de la Falye) predikant te 's Gravenhage, 270, 313, 317, 322, 332, 356, 385, 434.
Famars, monsieur, commandant van Heusden, 460.
Fleurkens, *Joannes Martini*, (ook Florkens) predikant te Midwoud, 2, 3, 65, 66, 72, 74, 78—80, 105, 106.
Foreest, *Nanning van*, commissaris-politiek, 359.
Francisci, *Hubertus*, predikant te Schipluiden, 127, 139, 140, 142, 152, 155.
Franckenus (Francus), *Franciscus*, predikant te Naaldwijk, 127, 155.
Fransz, *Arnoldus*, predikant te Sommelsdijk, 141.
Fransz, *Balthasar*, ingezetene van Dordrecht, 279.
Fransz, *Cornelis*, ouderling te Dordrecht, 206.
Fransz, *Jacob*, burgemeester van Dordrecht, 279.
Fraxinus, *Libertus*, predikant te 's Gravenhage, 262, 266, 270, 273, 282, 284, 310, 319, 323, 324, 330—335, 337, 339, 341, 343, 347—349, 354, 369, 381—383, 405, 432—437, 451.
Fredericx, *Willem*, ouderling te Schagen, 102.
Frederik III, keurvorst van de Pfalts, 190.
Freutiers, predikant, 153.
Frisius, *Aegidius Johannis*, zie A. Johannis.

G.

Gallinaceus, *Gerardus*, predikant te Brielle, 127, 140—142, 149, 155—157.
Gallus, *Carolus*, gewezen hoogleeraar te Leiden, 403.
Gartz, *Bernardus*, predikant te Zuiderwoude, 63, 65.
Geesteranus, *Henricus*, (H. Geysteranus) predikant te Haarlem, 5—10, 12—14, Assendelft, 209.
Geesteranus, *Joannes*, (J. Geysteranus) predikant te Alkmaar, 17.
Geesteranus, *Petrus*, (P. Geysteranus) predikant te Egmond op Zee en op den Hoef, 42—44.
Geldorp, *Hermannus*, prediker onder 't kruis in Holland, 182.
Geldraeus, *Hermannus*, predikant te Abbenbroek, 156, 157.
Gerardi, *Florus* (Florentius), predikant te Zwartewaal enz., 156, 157, 376, 392.
Gerardi, *Hermannus*, predikant te Enkhuizen, 1, 46, 53, 94, 123.
Gerardi, *Johannes*, (Jan Gherritsz) predikant te Ouderkerk, 206, 226.
Gerobulus, *Johannes*, predikant te Vlissingen, 127, 129, 130, 140, 155.
Gherytsz, *Mathys*, ouderling te Dordrecht, 330, 359.
Gherytsz, *Wynandus*, zie W. G. van der Beeck.
Gielisz, *Cornelis*, predikant te Zevenhuizen, zie Corn. Gellius Rotsterhaule.
Gillisz, *Arent*, predikant te Leimuiden, 360.
Gootens, *Franciscus*, predikant te Nieuwenhoorn, 156.
Grevinchoven, *Caspar*, zie C. Swerinchuysen.
Grevinchoven, *Nicolaus*, een geschrift van, 48.
Groot, *Jacob Meynardts*, ouderling te Alkmaar, 102.
Gualterus, schrijver van homilien over Marcus, 348.
Gulhemius, *Johannes*, predikant te Helvoetsluis, 157.
Gulielmi, *Bartholdus*, predikant te Dordrecht, zie B. W. Neerdenus.

H.

Hackius, *Petrus*, predikant te Leiden, 218, 224, 305, 360, 365, 366, 369, 380, 381, 404, 463, 464, 468.
Hadrianus, predikant te Mijnsheerenland, 140, 147, misschien dezelfde als H. Jansz.
Hagius, *Andreas*, Frisius, predikant te Heenvliet enz., 156, Rhijnsburg, 218, 227, 250, 261, 319.
Halle, *Jan*, (Joh. Hallius) predikant te Leiden, 188.
Hartmanni, *Joannes*, predikant te Zoeterwoude, 358.
Hasart, *Peter*, (P. Haastert) predikant te Brielle, 298, 322.
Hase, *Wilhelmus de*, (W. de Haes) predikant te Haarlem, 11, 122, Rhijnsburg, 284, 313, 327, 330, 356, 369.

Hectorsz, *Joris*, ouderling te Delft, 385.
Heemskerck, *Dominicus*, ouderling te Amsterdam, 46.
Helmichius, *Gerardus*, predikant te Utrecht, 106, 107.
Helmichius, *Wernerus*, 178, 267, 282, 292, 3), 303, 319, 339, 381, 382, 415, 423, 448, 470.
Hendricksz, *Henrick*, ingezetene van Schoonhoven, 343.
Hendricksz, *Jan*, ouderling te Hauwerd, 2.
Hendricxz, *Marten*, ouderling te 's Gravenzande, 218.
Hendriksz, *Tomaes*, ingezetene van Haarlem, 12.
Henrici, *Herbertus*, predikant te Winkel, 64, 104.
Henrici, *Johannes*, predikant te Gouda, 127, 139, 152.
Henricus, predikant te Gorinchem, 128, 149, 154.
Herberts, *Hermannus*, 183, 229, 244, 247, 251, 253—258, 266, 267, 288, 300, 303, 313, 316—320, 334, 336, 338—340, 342, 343, 350, 353, 369, 381, 382, 409—422, 441—447, 470—472.
Hermanni, *Arnoldus*, predikant te Vlaardingen, 313.
Hermansz, *Jurian*, ouderling te Alkmaar, 64.
Herp, heer *van*, 325, 326.
Hespe, *Lucas*, predikant, later te Haarlem, 188.
Heshusius, *Tileman*, 190.
Heydanus sr., *Caspar*, predikant te Middelburg, 127, 128, 152, 155, 156, 167, 170, 171, 172, 198.
Heydanus jr., *Caspar*, predikant te Amsterdam, 46, 77.
Heymans, *Jan*, ouderling te Naaldwijk, zie J. H. Blanchet.
Heynck, *Dirck*, (D. Heyngius) ouderling te Amsterdam, 46.
Heyndricxz, *Lodewyk*, schout te Werkendam, 365.
Hillenius, *Cornelis*, (C. van Hille) predikant te Rotterdam, 322, 356, 385.
Hohenlo, graaf *van*, 221.
Holsatus, *Laurentius*, zie L. Copicanus.
Hommius, *Festus*, predikant te Leiden, 93.
Hoogenhoeck, *Ghysbert van*, ouderling te 's Gravenhage, 434.
Hoogerbeets, mr *Rombout*, pensionaris van Leiden, 448.
Hooghe, *Cornelis de*, ingezetene van 's Gravenhage, 234, 254.
Hooman, *Jan Fransz*, ouderling te Enkhuizen, 110.
Horn, *Jan de*, (J. de Hoorne) ouderling te Middelburg, 127, 155.
Horstius, *Gerardus*, predikant cl. Nederrhijnland, 341, 342.
Horstius, *Joachim*, (J. Hostius, ook Johannes H.) predikant te Oude Tonge, 191, 305, 360, 385.
Hortensius, *Hieronymus*, predikant te 's Gravenhage enz., 207, 230, 232—242, 244—248, 250—257, 260, 261, 272, 273, 308, 380, 395, 396, 460, 461.
Hubertus, zie H. Francisci.

Hugo, predikant te Oudewater, 128.
Hyperphragmus, Petrus, zie P. Overhaag

I.

Iserman, Johannes, predikant te Moordrecht, 294—297, 411.

J.

Jacob den Engelschman, mr., inwoner van den Haag, 235, 236.
Jacobsz, David, predikant te Sassenheim, 464.
Jacobsz, Joost, ouderling te Schipluiden, 359.
Jacobsz, Mathys, ouderling te Naaldwijk, 127.
Jacobsz, Peter, ouderling te Brielle, 313, 331.
Jacobsz, Pieter, diaken te Hoorn, 62.
Jacobsz, Willem, ouderling te Delft, 288.
Jagher, Claes Jansz de, ouderling te Dordrecht, 127, 155, 384.
Jan in 't Hoefijzer, mr., ouderling te Delft, 262.
Jansz, Abraham, predikant te Pijnakker, Vlaardingen enz. 249, 274, 288.
Jansz, Adriaen, ouderling te Dordrecht, 170, 313, 423.
Jansz, Adriaen, predikant te Goeree, 156.
Jansz, Albert, (A. Johannis) gewezen predikant, 290, 326, 353, 372, 398, 453.
Jansz, Arent, ingezetene van Lekkerland, 270.
Jansz, mr. *Barent*, ouderling te Rotterdam, 359, 385.
Jansz, Brant, (Barent) diaken te Hoorn, 62.
Jansz, Burchart, diaken te Delft, 127.
Jansz, Gelis, predikant te Warmenhuizen, 252.
Jansz, Gerrit, zie G. J. van der Nyenburg.
Jansz, Hadrianus, predikant te Leiden enz., 139, 149, 154. Zie ook Hadrianus.
Jansz, Isebrant, schoolmeester nabij Utrecht, 343.
Jansz, Jacob, ouderling te Brielle, 385, 424.
Jansz, Jan, predikant te Benthuizen, 459.
Jansz, Jan, predikant te Reeuwijk, 368.
Jansz, Marten, predikant te Voorhout, zie M. J. Serrey.
Jansz, Servaes, ingezetene van Dordrecht, 256—258.
Jansz, Simon, predikant te Dirksland, 218.
Jansz, Symon, student, 302.
Jaspersz, Jan, lid der Staten van Holland, 392.
Jemmingius, Lambertus, predikant te Schoonhoven enz., 336, 342, 343, 344, 351, 352, 354, 411.

Joannis, *Ambrosius*, predikant te Petten, 40, 53.
Joannis, *Antonius*, predikant cl. Gouda, 404, 411.
Joannis, *Wynandus*, predikant te Bleskensgraaf, 287
Johannis Frisius, *Aegidius*, predikant te Rotterdam, 127, 155, Brielle 170, 191, 205, 263, 313, 322, 356, 360, 424.
Johannis, *Jacobus*, zie J. J. Loeuff.
Johannis, *Petrus*, (P. Jansz) predikant te Schoonhoven, enz. 127, 155, 178, 258, 313, 317, 322, 353, 356, 359, 380, 384.
Jonck, *D. Jansz*, lid der Staten van Holland, 313.
Joosten, *Claes*, substituut van den schout te Gouderak, 340.
Jorisz, *David*, 244, 321, 339, 340, 399, 416.
Junius, *mr. Adriaen*, commissaris-politiek, 2, 43, 44, 64, 67, 69.
Junius, *Franciscus*, 432.
Junius, *Isaacus*, predikant te Haarlem, 5—8, 12—14, 100.
Junius, *Joannes*, predikant te Assendelft, 1, 15, 45.
Jurriaens, *Anna*, weduwe van H. Geldorp, 182.

K.

Kempenaer, *Paulus*, ouderling te Leiden, 360, 385.
Key, *Guillaume de*, ouderling te Haarlem, 64.
Keyzer, *Cornelis Cornelisz*, ingezetene van Hoorn, 53.
Kimedoncius, *Jacobus*, predikant te Gent, 292.
Klebitz, *Wilhelm*, tegenstander van Heshusius, 190.
Kotgen, *Jan Claesz*, ouderling te Beverwijk, 64.
Korsten, *Cornelis*, (C. Korssens) predikant te Delfshaven, 170, 202, 209.

L.

Lamberti, *Joannes*, ouderling te Utrecht, 178.
Lange, *Gerrit Cornelisz de*, ingezetene van Gouda, 333.
Langerak, vrouwe *van*, 250.
Lansbergen, *Franciscus*, predikant te Rotterdam, 415, 416, 441, 442, 470.
Latius, *Joannes*, ouderling te Leiden, 99, 110.
Laurentii, *Joannes*, predikant te Schipluiden, 385
Leeuwen, *Diederick van*, lid van den Hoogen Raad, 425.
Lenaertsz, *Gerrit*, burgemeester van Leiden, 93.
Lenopeius, medehelper van Herberts te Gouda, 472.
Leo, *Joannes*, predikant te Zaltbommel, 178, 226, 246, 287, 290, 298, 302, 310, 322, 359, 380, 409, 430, 457.
Leoninus, *Leo*, (Leoninus Leo) predikant te Nieuwenhorn, 2.
Levinus, predikant te Geertruidenberg, zie L. van den Borre.

Levinus, Joannes, (ook J. Lemming, Lemnius) predikant te Strijen, 262, 298, 322, 232.
Leycester, Robert Dudley graaf *van*, 263—265, 281, 282, 309.
Leyns, Peter, ouderling te Moordrecht, 340.
Limburgensis, Paschasius, predikant cl. Gouda, 411.
Lippius, Johannes, predikant te Dordrecht, 127, 128, 155.
Loeuff, Jacobus Johannes, (J. Loef) predikant te Sijmonshaven, 156, 303.
Loncius, Gulielmus, predikant te Sliedrecht, 217, 226, 246, 248, 251, 252, 256.
Lootsman, Jan Cornelisz, vroedschap van Enkhuizen, 94.
Lowick, Petrus, (ook P. Loebick, Louwick) predikant te Naaldwijk, 262, 270, 298, 359.
Lubbertus, Sibrandus, hoogleeraar te Franeker, 52, 85.
Luyt, kapitein, 221.
Lydius, Martinus, 221, 223, 227, 272, 292, 433.

M.

Maertsen, Jan, (ook J. Maertens) ouderling te Monnikendam, 102.
Magirus, Henricus, predikant te Nieuwbroek, 65.
Marcelisz, Willem, ouderling te Delft, 262.
Marct, Jan van der, ouderling te Dordrecht, 287.
Marcus, Florentius, predikant te Moordrecht enz., 316, 317, 335, 340, 341, 343, 351, 352, 354, 373.
Marnix van St. Aldegonde, Philips, 157, 197, 198, 292, 429.
Martini, Joannes, zie J. M. Fleurkens.
Martinius, Johannes, (J. Martini) legerpredikant, 371, 404.
Mathysz, Cornelis, voorm. monnik, 221.
Maurits, prins van Oranje, 11, 15, 68, 85—87, 89, 95, 96, 263—265, 271, 323, 325, 330, 334, 349, 354, 362, 393, 398, 400, 404, 408, 412, 440, 446, 450, 467.
Mauult, Hendrick, ouderling te Gouda, 313, 316—318, 331, 334, 353.
Mazureel, Christianus, (C. Masurelius) predikant te Oudeniedorp, 75, 76, 82.
Meerlingh, Hermannus, (H. Merlingius) predikant te Nieuwerkerk, 218, 226, 231, 385.
Meester, Andries de, predikant in 't graafschap Berg, 434.
Melanchthon, Philippus, 57, 76, 190.
Melisz, Mathys, ouderling te Purmerend, 64.
Mercator, Paulus Bernardi, predikant te Asperen enz., 218, 424.
Meusevoet, Vincentius Reyneri, predikant te Schagen, 1, 2, 46, 101, 102, 108, 123, 124, Zevenhoven, 369, 405, 424.
Meynertsen, Arent, oud-burgemeester van Haarlem, 6.
Michael, Jacobus, predikant te Dordrecht, 127, 155.

Michiels, Arnoldus, predikant te Oostvoorne, 156.
Mierop, Cornelis van, ouderling te 's Gravenhage, 263.
Miggrodius, Johannes, predikant te Veere, 127, 155, 167, 170.
Minel, Philippus, predikant te Kralingen, 270, 294, 331, 350, 359, 369, 381, 405, 424.
Moded, Hermannus, te Zierikzee, 150, 430.
Montanus, Antonius, predikant te Hazerswoude, 284, 424, 441.
Montanus, Hermannus, predikant te Loenen a. V., 17, 65, 66, 82, 108.
Moor, Hester de, ingezetene van Gouda, 350.
Morrhius, Cyprianus, ouderling te Zierikzee, 127, 155.
Mourisz, Dirk, ouderling te Grootebroek, 1.
Muchaert, Mathys, predikant te Mijnsheerenland enz., 352, 354.
Myle, Adriaen van der, president van 't Hof van Holland, 210, 253, 254, 266, 299, 302, 321.
Mylius, Jacobus, (J. van der Myle) later predikant te Dordrecht, 152, 170.
Mylius, Johannes, (Jan van der Mylen) predikant te Delft, 218, 219, 222, 224, 227, 242, 270, 322, 332, 369.

N.

Nannincxz, Cornelis, ouderling te Hoorn, 62.
Neerdenus, Bartholdus Gulielmi, predikant te Dordrecht, 127, 149, 155.
Niclaes, Hendrik, hoofd eener Doopsgezinde secte, 321, 339, 340, 399.
Nicolai, Matthias, ouderling te Rotterdam, 424.
Nicolai, Wilhelmus, predikant te Alkmaar, zie W. N. Somer.
Niellius, Carolus, Waalsch predikant te Wesel, 172.
Nieuwpoort, Albertus, ingezetene van Schoonhoven, 343.
Niger, Wilhelmus, predikant te Kuilenburg, 298, 313, 380.
Nobelius, Joannes, predikant te Koudekerk, 262, 273, 298, 306, 310, 381, 423, 441.
Nyenburg, Gerrit Jansz van der, ouderling te Alkmaar, 46.
Nyevelt, jonker *Anthonis van*, ouderling te Schoonhoven, 195.

O.

Offenberg, inwoner van Haarlem, 6.
Oldenbarnevelt, Johan van, 406, 412, 422, 425.
Oosterzee, Wilhelmus, predikant te Hoornaar, 313, 322, 356.
Orphanus, Jacobus, predikant te Heenvliet, 156, 157.
Os, Petrus, predikant te Heukelum, 147, 149.
Ossius, Johannes, predikant te Zuidland, 156, 157.
Overhaag (Hyperphragmus) *Petrus*, (ook P. de Zuttere) prediker te Gent enz, 151.
Oy, Pieter van, predikant te Warmond, 381.

P.

Parm, *Matthaeus*, ingezetene van Nieuwveen, 364.
Pauli, *Johan*, lid der Staten van Holland, 313.
Pauwelsz, *Reinier*, diaken te Hoorn, 62.
Petersz, *Matthys*, predikant te Kudelstaart, 393, 394, 461.
Petri, *Theodorus*, (Dirck Pietersz) predikant te Voorburg, 191, 211, 218, 227, 229, 248, 262, 270, 271, 279, 284, 331, 337, 356, 367, 369, 381, 385, 395, 424, 441, 449, 451.
Petri, *Servatius*, predikant te Heusden, 325.
Pietersz, *Claes*, diaken te Hoorn, 62.
Pietersz, *Cornelis*, ouderling te Moordrecht, 340.
Pietersz, *Jan*, predikant te 's Gravenhage, 232—242, 245—247, 250—252, 254, 260, 261.
Pietersz, *Paulus*, ouderling te Hoorn, 62.
Pietersz, *Wynandus*, predikant te Charlois, 153.
Pillichius, *Adam*, zie Billichius.
Pitheus, *Franciscus*, predikant te Alphen, 288, 298, 336, 337, 369, 390.
Plancius, *Petrus*, predikant te Amsterdam, 1, 46, 53, 64, 100, 101, 433, 457.
Platevoet, *Matthaeus*, predikant te Leiden, 268, 288, 306, 310, 423, 456.
Poelgeest, heer *van*, 367, 395, 462.
Pols, *Jacob Symonsz*, ouderling te Monnikendam.
Polyander sr., *Johannes*, predikant te Emden, 152, 172.
Polyander jr, *Johannes*, hoogleeraar te Leiden, 85.
Postelius, *Jacobus*, predikant te Brielle, 218.
Pullaeus, *Petrus*, predikant te Amstelveen, 64.
Puppius, *Robertus*, (R. Poppius) predikant te Edam, 1, 26, 40, 53.
Puttaert, *Erasmus*, predikant te Ooltgensplaat, 331.
Pynaker, *Philippus*, praeses classis Alkmaar, 4.

R.

Raes, *Jan*, schoolmeester te Zevenhuizen, 213.
Rebaus, *Maeyken van*, ingezetene van Leiden, 313.
Rechtere, *Coenraed de*, griffier der Staten van Holland, 313, 354, 392, 438.
Regnerus, predikant te Gorinchem, 149, 155.
Reyersz, *Isebrant*, predikant te Boskoop, 464.
Reyneri, *Arnoldus*, predikant cl. Gouda.
Reyneri, *Henricus*, (H. Renerus) beroepen predikant te ter Aar, 332, 335, 441.

Reynersz, *Bastiaen*, ouderling te Hoorn, 62, 64.
Ridder, *Robertus Gualtheri de*, predikant te Kalslagen, 290, Nieuwkoop, 313, 322, 330, 332, 335, 337, 344, 372, 404, 454.
Rochus, *Joannes*, predikant te Dordrecht, 170, 172.
Rodingenus, *Johannes Arnoldi*, predikant te Hoorn, 39, 40, 53—55, 57—59, 62, 65, 66, 72, 75, 105.
Roestius, *Theodorus*, predikant te Spijkenisse, 156
Roelofsz, *Roelof*, krankenbezoeker in 't spinhuis te Amsterdam, 67, 104
Roggius, *Joannes*, wijlen predikant te Hoorn, 46.
Rolandus, *Jacobus*, predikant te Amsterdam, 2, 46, 52, 123.
Roo, *Jacobus de*, predikant te Edam, 63, 102, 124
Roockers, *Jan Pieter*, ouderling te Twisk, 64.
Roojenborch, *Arnoldus*, drost te Vianen, 208.
Rosaeus, *Clement*, (C. Roscus), predikant te Lekkerkerk, 270, 385.
Rotsterhaule, *Cornelius Jellius*, predikant te Zevenhuizen, 211, 214, 216, 218.
Roye, *de*, ingezetene van Voorschoten, 285.
Roye, *Gualterus de*, predikant te Woudrichem, 263, 287, Leiden, 313, 322, 327, 330, 334, 347, 352, 354, 356.
Rulaeus, *Philippus*, predikant te Naarden, 2, 26, 40, 53, Hoorn, 102, 109, 123.
Ruychaver, burgemeester van Haarlem, 6.
Ruyt, *Nicolaus*, predikant te Sluipwijk, 329, 344, 345, 352, 355, 367, 465, 466.
Ryckewaert geseyt *Theophilus*, *Carolus*, predikant te Leiden, 171, 190.

S.

Saal, mr. *Jacob*, ingezetene van den Haag, 240, 247, 250, 251.
Sanderi, *Lambertus*, predikant te Willemstad, 423.
Sapma, *Dominicus*, predikant te Hoorn, 17, 60, 61.
Saravia, *Adrianus*, 220, 225, 227, 229, 231, 255—258, 267, 271, 300, 318—320, 328, 462.
Schagen, *Adriaen Cornelisz*, ouderling te Alkmaar, 102.
Schagen, *Cornelis Mathysz*, burgemeester van Alkmaar, 103.
Scharlaken, *Zeger Dircksz*, burgemeester van Enkhuizen, 2, 43, 44, 94.
Schepene, *Hector Claesz*, predikant te Rokanje, 156, 157.
Schoonhoven, *Albertus van*, predikant te Wateringen, 288, 298, 322, 332.
Schrotius, jonker *Arent*, (Aernout Schroots) ouderling te 's Gravenhage, 331, 424, 434.
Schuyl, *Hermannus*, (ook H. Schul) predikant te Noordeloos, 313, 359.
Schuylius, *Winandus*, (ook W. Schulius) predikant te Scheveningen, 65, 103.

Scotanus, *Gellius*, predikant te Beusekom, 468.
Scoten, *Gysbertus à*, predikant te Sijbekarspel, 2.
Segerus, (ook Tegerus) predikant te Woerden, 273.
Selkaert, *Albertus Casparus*, predikant te Abbenbroek, 372, 424.
Sem, *Jacob Symonsz*, ouderling te Monnikendam, 1.
Serrey, *Marten Jansz*, predikant te Voorhout, 304, 396, 397.
Servetus, *Michael*, 300.
Sinapius Venlo, *Christianus*, predikant te Dordrecht, 127, 147, 149, 155, 191, 205, 207, 208, 211, 214, 217—219, 221, 222, 224, 229, 248, 249, 326.
Sixti, *Rippertus*, (R. Sixtus) predikant te Hoorn, 2, 26, 46, 53, 60—62, 64, 77, 98, 101, 109, 123.
Sloot, *Claes Claesz*, burgemeester te Edam, 64.
Slossius, *Hermannus*, predikant buiten dienst, 406.
Snellius, *Adrianus*, predikant te Alkmaar, 101—103.
Snoeckaertsz, *Joost*, predikant te Rhijnsaterwoude, 458.
Soest, *Heyndrick van*, ingezetene van Dordrecht, 277, 279.
Somer, *Wilhelmus Nicolai*, predikant te Alkmaar, 64.
Sopingius, *Nicolaus*, predikant te Utrecht, Breda, 459.
Souterius, *Daniel*, predikant te Haarlem, 5, 6, 9, 12—14, 64, 78, 82.
Spranckhuysen, *Dionysius*, predikant te Haarlem, 5—10, 12, 14.
Spranckhuysen, *Thomas*, predikant te Gorinchem, 313, 325, 405, 424, 441.
Spudaeus, *Henricus*, predikant te Brakel enz., 277, 371.
Stangerus, *Andreas*, predikant te Oudewater enz., 331, 332, 350, 411, 461.
Steenbergius, *Johannes*, predikant te Geervliet enz., 152, 156, 157, 379, 391, 392, 463.
Stuer, *Arnoldus de*, predikant te Sommelsdijk, 156, 170.
Surius, *Laurentius*, 298, 332.
Swalmius, *Eleazarus*, predikant te Schiedam, 2.
Swalmius, *Henricus*, predikant te Delft, 103.
Swerinckhuysen, *Caspar*, predikant te Rotterdam, 210, 213, 216, 218, 224, 258, 262, 263, 270, 272, 281, 282, 284, 287, 291, 297, 310, 312—314, 319, 320, 329—331, 335, 336, 348, 351, 356, 358, 359, 361, 382—385, 405, 423, 424, 441, 470.
Swertensis, *Aegidius Nothaei*, student te Leiden, 181.
Swetenius, *Gerardus*, (G. van Sweten) predikant te Vianen, 322, 331, 337, 366, 369, 394, 405, 424, 459, 460.
Symonsz, *Cornelis*, diaken te Hoorn, 62.
Symonsz, *Jan*, predikant te Giessen, Oudkerk, 365.
Symonsz, *Zeeger*, secretaris van Hoorn, 62.

T.

Taffin, *Jean*, 128—130, 132, 147, 150, 152, 172, 178.
Taurinus, *Petrus*, predikant te Schiedam, 314.
Tayus, *Joannes*, predikant te Zuidland, 288, 360.
Telinx, *Claes Jacobsz*, ouderling te Edam, 63.
Teyts, *Jan Jansz*, ingezetene van Haarlem, 12.
Textor, *Joannes*, predikant te Puttershoek, 359, 384, 401, 441.
Theodori, *Alardus*, predikant te Spijkenisse, 156.
Theodorus, predikant te Lekkerkerk, 152.
Theophilus, predikant te Norwich, zie Car. Ryckewaert.
Thomasz, *Aelst*, predikant te Rijswijk, 218.
Thomessen, *Wilhem*, ouderling te Gouda, 127.
Thysius, *Antonius*, hoogleeraar te Leiden, 110.
Thysz, *Ariaen*, ouderling te Hoorn, 62.
Tilius, *Thomas*, (T. van Thielt) predikant te Delft, 323, 324, 333, 348.
Tonisz, *Thys*, ouderling te Bovenkarspel, 102.
Tonsor, *Otto*, predikant te Woudrichem, 385, 398, 424, 453.
Tophusanus, *Valerius Pauli*, predikant te Rotterdam, 173, 178, 179, 191, 195, 199, 205, 207, 209, 248, 251.
Trabius, *Isbrandus*, zie Y. Balck.
Trelcatius, *Lucas*, professor te Leiden, 327.
Tremellius, *Emanuel*, 324, 383.
Trièr, *Niclaes van*, ouderling te Dordrecht, 206.
Trigland, *Jacobus*, predikant te Amsterdam, 46, 100, 102, 106.
Tyeckmaker, *Nicolaus*, predikant te Brielle, 405, 441.
Tyssen, *Pieter*, ouderling te Wormer, 2.

U.

Ursinus, *Joannes*, predikant te Medemblik, 26, 40, 53, 64, 84, 95, 98, 101, 109.

V.

Valck, *Theodorus*, legerpredikant, 326, 398, 467.
Varitius, *Gulielmus*, predikant te Wageningen, 340, 370.
Vassen, *Ernestus van*, (ook Jan Ernst) ouderling in den Haag, 128, 147, 155.
Veenraedt, *Johannes*, (J. Venradius) gewezen predikant te Meerkerk, 226, misschien dezelfde als Caspar Venraet.
Vellenius, *Henricus Rolandus*, (ook Vellemius) predikant te Gorinchem, 226, 246, 311, 331, 341, 343, 354, 356, 369, 385.

Veltius, *Rodolphus*, (Roelof van Veldt) predikant te Gorinchem, 170, 192, 195, 205, 207, 210, 214, 217.
Venator, *Adolphus*, predikant te Alkmaar, 18, 41.
Venlo, *Chr. Sinapius*, zie Sinapius.
Venraet, *Caspar*, ontslagen predikant van Meerkerk enz., 303, 326, 331, 342, 370, 398, 453.
Verhoef, *Simon Jacobsz*, ouderling te Naarden, 2.
Verselius, *Hieronymus*, predikant te Scheveningen, 313.
Vincenten, *Heyndrick*, ouderling te Delft, 359.
Vinck, *Willem*, predikant te Noordeloos, 192, 205, 207, 218.
Vleeck, *Michiel van*, ouderling te Dordrecht, 192.
Vliegher, *Symon de*, predikant cl. Gouda, 411.
Volkertsz, *Jacob*, ouderling te Enkhuizen, 64.
Vorstius, *Conradus*, 60.
Vossius, *Johannes*, predikant te Dordrecht, 278.
Vrimmersum, *Pieter Jansz*, schoolmeester te Kethel, 372.

W.

Wallé, *Dionies van*, ingezetene van Leiden, 315, 316.
Wallesius, *Joannes*, predikant te Hoorn, 31, 39, 40, 53—62, 65, 66, 72, 80, 105.
Warmond, heer *van*, 227, 390.
Wassenberg, *Arnoldus*, predikant cl. Gorinchem, 430.
Wassius, *Petrus*, predikant te Woubrugge enz., 288, 313, 322, 367, 380, 389, 390.
Wassenhove, *Galenus*, proponent, 462, 463.
Welsingius, *Isaacus*, predikant te Hoorn, 2, 40, 53, 58, 60—62, 65, 66, 72, 83 – 88, 105, 106.
Westerwolth, *Ajax*, (ook Haycko) predikant te Middelharnis, 156, 208, 222.
Westhovius, *Henricus*, (H. Woesthovius) predikant te Noorden, 360, 365, 369, 385.
Wiggerts, *Cornelius*, afgezet predikant te Hoorn, 42.
Wilhelmi, *Bartholdus*, predikant te Dordrecht, zie B. W. Neerdenus.
Wilhelmi, *Johannes*, predikant te Nieuwenhoorn, 156, 157.
Wilhelmi, *Nicolaus*, predikant te Lutjebroek, 102.
Willem, prins van Oranje, 130, 132, 140, 150, 159, 160, 171, 184, 186, 192, 208, 227, 230, 250, 251, 253, 259, 324.
Willemsz, *Frank*, predikant te Hoogmade, 367, 381, 394, 395, 462.
Willemsz, *Pieter*, ouderling in de Ramen te Hoorn, 2.
Willemsz, *Willem*, predikant te Bovencarspel, 1.
Winghius, *Godefridus*, (G. van Wingen), 153.

Wishagen, Minoriet, 208.
Wolf, *Jan*, ingezetene van den Haag, 245.
Wouwere, *Christianus van der*, (ook Wouwerius, Wouw) predikant te Dordrecht, 278, 280, 298, 328, 350.
Wttenbogaerdt, *Johannes*, 360, 365, 380, 387, 408, 424, 425, 434, 440 – 442, 448, 449, 460, 463, 465, 470.
Wyngaerden, mr. *Gerard van*, lid van den Hoogen Raad, 330, 385.

Z.

Zanchi, *Hieronymus*, 84.
Zegeri, *Wilhelmus*, predikant te Abbekerk, 102.
Zegersz., *Jasper*, ouderling te Amsterdam, 2, 10, 15, 64.
Zittert, *Willem van*, ouderling te Amsterdam, 102.
Zuttere, *Petrus de*, zie P. Overhaag (Hyperphragmus).
Zuylen van Nyevelt, jonker *Willem van*, 402, 425.

REGISTER VAN PLAATSEN.

Aar, ter, 306, 332, 335.
Aarlanderveen, 306, 373.
Aartswoud, 102.
Abbekerk, 102.
Abbenbroek, 156, 157, 182, 392, 424.
Aken, 171.
Alkmaar, 1, 3, 4, 5, 17, 28, 29, 32, 35, 36, 37, 41, 42, 43, 46, 64, 65, 70, 71, 76, 83, 90, 101, 102, 103, 105, 108, 110, 112, 114, 122, 123, 130, 170, 309, 447.
Alphen, 288, 306, 323, 336.
Ameide, 271, 337.
Amersfoort, 252, 407.
Ammers, Groot, 130.
Amstelveen, 64.
Amsterdam, 2, 10, 15, 21, 28, 29, 41, 42, 46, 53, 64, 65, 67, 71, 72, 77, 82, 83, 92, 100, 102, 104, 105, 108, 109, 114, 121, 123, 182, 204, 205, 236, 237, 238, 274, 365, 366, 369, 399, 402, 432, 433, 434, 435, 436, 437, 447, 457.
Antwerpen, 104, 130, 171, 172, 192, 203, 220, 230, 281, 292, 434, 435.
Arnhem, 46, 108.
Asperen, 130, 149, 207, 218, 263, 267.
Assendelft, 1, 8, 15.
Barendrecht, 206, 393, 394.
Beierland, 287, 330, 346, 359.
Beierland, Nieuw, 372, 377.
Benschop, 178.
Benthuizen, 306, 385, 459.
Berg, hertogdom, 434.

Bergen op Zoom, 268, 269, 284.
Berkel, 129.
Berkenwoude, 401, 402, 425.
Beusichem, 468.
Beverwijk, 40, 53, 64, 102.
Biert, 156
Bleiswijk, 129, 206, 207, 224, 304, 459.
Bleskensgraaf, 287.
Bodegraven, 205, 207, 374.
Bommelerwaard, 277.
Boskoop, 306, 323, 464.
Bovencarspel, 1, 102.
Brabant, 171, 224
Brakel, 277.
Breda, 383, 392, 440, 451, 459.
Breukelen, 461
Brielle, 127, 130, 135, 140, 145, 146, 148, 150, 155, 156, 157, 171, 179, 183, 191, 208, 216, 218, 219, 222, 223, 263, 288, 290, 291, 298, 310, 313, 322, 326, 331, 332, 356, 360, 369, 373, 376, 379, 385, 391, 392, 398, 405, 424, 441, 453, 454.
Brunswijk, 274.
Brussel, 230, 259.
Buren, 130, 308, 468.
Capelle a/d IJsel, 129.
Charlois, 153.
Cudelstaart, 229, 393, 461.
Delfland, 401.
Delfshaven, 129, 152, 209, 263, 288, 314, 359.
Delft, 38, 45, 103, 127, 128, 129, 131, 139, 147, 148, 154, 155, 170, 171, 172, 179, 180, 182, 183, 191, 192, 204, 206, 207, 210, 216, 218, 220, 221, 224, 230, 232, 240, 243, 248, 249, 250, 256, 257, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 267, 269, 270, 272, 273, 274, 275, 276, 279, 282, 284, 287, 288, 292, 297, 298, 307, 311, 312, 313, 314, 316, 317, 322, 323, 325, 326, 327, 330, 332, 348, 349, 353, 355, 356, 359, 360, 369, 370, 371, 376, 380, 384, 385, 389, 392, 398, 404, 421, 422, 423, 429, 441, 448, 456, 457, 463, 467, 469.
Dirksland, 140, 156, 218
Dordrecht, 95, 114, 127, 128, 130, 133. 144, 145, 147, 148, 149, 150, 152, 153, 155, 156, 167, 170, 172, 178, 179, 180, 182, 183, 186, 190, 191, 192, 201, 206, 207, 217, 218, 224, 225, 226, 230, 243, 244, 247, 251, 253, 255, 257, 258, 259, 262, 266, 267, 268, 271, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 287, 297, 298, 300, 301, 312, 313,

314, 316, 317, 320, 322, 326, 327, 330, 332, 338, 350, 355, 356, 359, 361. 365, 369, 371, 383, 384, 386, 387, 390, 393, 394, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 407, 409, 411, 412, 413, 415, 417, 418, 419, 421, 423, 425, 428, 441, 446, 451, 452, 454, 456, 460, 469
Duiveland, 129.
Edam, 1, 16, 18, 25, 28, 31, 32, 40, 41, 42, 52, 53, 54, 63, 64, 70, 72, 89, 96, 97, 98. 101, 102, 104, 108, 110, 111, 113, 114, 121, 122, 130.
Egmond aan Zee, 42, 43.
Egmond op den Hoef, 42, 43.
Eikenduinen, 129.
Emden, 128, 129, 130, 131, 144, 148, 152, 172, 177, 292, 401, 415, 447.
Engeland, 129, 130, 141, 171, 190, 265, 292.
Enkhuizen, 1, 2, 15, 20, 22, 24, 26, 28, 33, 42, 46, 52, 53, 64, 67. 69, 70, 75, 94, 95, 96, 97, 100, 102, 104, 105, 111, 113, 120, 121, 123, 130, 211, 214, 216.
Franckenthal, 171, 292, 401.
Franckfort, 171.
Flakkee, 130.
Franeker, 401, 433.
Frankrijk, 129, 352.
Fijnaart, 130.
Friesland, 171, 226, 277.
Friesland (Oost) 414, 415.
Geertruidenberg, 65, 130, 149, 153, 177, 217, 226, 249, 313, 336.
Geervliet, 152, 156, 157.
Gelderland, 46, 65, 78, 87, 101, 103, 107, 122, 123, 171.
Geneve, 133, 148, 300.
Gent, 220, 292.
Giessen-Oudkerk, 365.
Goedereede, 156.
Goeree, land van, 129.
Gorinchem, 128, 130, 149, 154, 170, 177, 178, 192, 207, 208, 218, 231, 247, 248, 250, 263, 287, 290, 298, 304, 308, 310, 311, 313, 314, 322, 331, 337, 342, 356, 357, 359, 365, 366. 369, 371, 374, 380, 385, 394, 398, 405, 409, 424, 441, 452, 453, 457, 458, 468.
Gouda, 115, 118, 120, 127, 130, 133, 139, 140, 145, 150, 152, 175, 178, 180, 182, 190, 191, 192, 204, 206, 208, 218, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 242, 243, 244, 247, 249, 251, 254, 258, 262, 267, 268, 270, 271, 274, 287, 288, 289, 290, 291, 295, 297, 298, 299, 300, 303, 304, 306, 310, 313, 316, 317, 318, 319, 322, 326, 329,

330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 338, 341, 343, 344, 350, 351, 353, 355, 356, 360, 368, 369, 371, 378, 381, 385, 399, 404, 405, 409, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 424, 441, 442, 443, 444, 445, 447, 456, 457, 466, 472.
Gouderak, 335, 340, 341.
Goudriaan, 182, 243, 273.
's Gravenhage, 2, 7, 17, 22, 83, 105, 128, 129, 140, 141, 185, 186, 191, 192, 207, 210, 215, 217, 218, 219, 221, 227, 228, 229, 230, 232, 233. 236, 237, 241, 242, 244, 248, 251, 252, 258, 260, 261, 262, 263, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 281, 282, 284, 288, 293, 298, 302, 303, 305, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 317, 318, 319, 322, 331, 332, 334, 338, 349, 354, 356, 360, 361, 369, 370, 371, 376, 380, 384, 385, 388, 392, 404, 405, 408, 415, 416, 417, 420, 421, 423, 424, 425, 430, 432, 433, 434, 435, 436, 437, 440, 441, 446, 454, 460, 462, 463, 469.
's Gravenzande, 129, 218, 231, 248, 271, 385, 397.
Groningen, (prov.) 46, 101, 123.
Grootebroek, 1.
Grootelindt, 217.
Grosthuizen, 60, 64.
Haarlem, 1, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 22, 24, 39, 42, 64, 71, 78, 81, 91, 100, 101, 102, 105, 108, 110, 112, 121, 122, 123, 176, 236, 291, 309, 316, 405.
Haastrecht, 412.
Hardinxveld, 366.
Haringhuizen, 4, 42, 43, 65, 77, 82, 106.
Hauwert, 2.
Hazerswoude 306, 424.
Hedel, 291.
Heenvliet, 140, 156, 157, 288, 331.
Heidelberg, 148, 152, 190.
Hellevoetsluis, 157.
Heukelum, 130, 147, 207, 403.
Heusden, 310, 311, 325, 357, 460.
Hillegom, 306.
Hillegondsberg, 129.
Holland (Middel), 176, 183.
Holland (Noord), 128, 151, 170, 171, 183, 240, 250, 260, 265, 275, 277, 309, 352, 382, 449.
Holland (Zuid), 1, 2, 45, 46, 65, 69, 74, 90, 92, 94, 98, 99, 103, 107, 108, 109, 110, 111, 125.
Hoogmade, 306, 349, 367, 389, 462.

Hoorn, 2, 3, 5, 17, 18, 22, 25, 28, 32, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 44, 46, 53, 54, 55, 58, 59, 60, 62, 64, 65, 72, 75, 77, 78, 79, 80, 84, 85, 86, 90, 97, 101, 102, 105, 109, 115, 122, 123, 130.
Hoornaar, 313.
Indie (Oost), 24, 71.
Jaarsveld, 208.
Japswou *zie* Woubrugge.
Kalslagen, 290, 306.
Kampen, 6.
Katwijk, 306.
Kennemerland, 183.
Kethel, 372.
Keulen, 171.
Kleinelindt, 217.
Klundert, 130, 346, 392, 393.
Koedijk, 1, 15.
Korendijk, 156, 372, 373.
Koudekerk, 262, 306, 367, 423.
Kralingen, 129, 294, 331, 359, 424.
Kuilenburg, 313, 346, 380.
Langerak (bez. de Lek), 130.
Leerdam, 130, 308.
Leeuwarden, 392.
Leuven, 347.
Leiden, 15, 67, 68, 69, 85, 86, 93, 94, 96, 98, 99, 104, 115, 119, 120, 122, 128, 130, 139, 152, 171, 176, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 194, 196, 199, 201, 209, 218, 219, 224, 225, 227, 240, 258, 260, 263, 264, 266, 267, 268, 269, 276, 277, 280, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 293, 300, 303, 305, 306, 308, 310, 313, 314, 315, 318, 319, 322, 323, 324, 327, 328, 329, 330, 332, 339, 347, 349, 353, 356, 360, 366, 368, 369, 372, 379, 380, 385, 388, 390, 395, 396, 399, 401, 403, 404, 405, 413, 417, 419, 423, 424, 425, 432, 436, 437, 438, 441, 443, 445, 446, 448, 449, 454, 455, 456, 457, 458, 462, 463, 464, 469, 470.
Leimuiden, 306, 331, 360.
Lek, de 130.
Lekkerkerk 152, 270, 385.
Lekkerland, 270, 271.
Leksmond, 208, 337, 374, 398, 453.
Lier, de 129, 218, 288.
Lisse, 306.
Loenen, 17, 64, 65, 82, 108.

Londen, 240.
Loosduinen, 129, 238, 245, 360.
Lubeck, 190.
Lutjebroek, 102.
Maasland, 129.
Medemblik, 26, 40, 53, 64, 109.
Meeden, (de) 365.
Meerkerk, 178, 182, 271, 304, 365.
Middelburg, 18, 71, 127, 144, 150, 155, 260, 292, 301, 407, 469.
Middelharnis, 156, 208, 222, 313.
Midwoud, 2, 65, 78, 79, 106.
Monnikendam, 1, 46, 101, 102, 123.
Monster, 129, 313, 424.
Montfoort, 268, 274.
Moordrecht, 289, 294, 295, 296, 297, 299, 303, 316, 317, 327, 329, 331, 335, 340, 342, 343, 351, 354, 355, 371, 372.
Mijnsheerenland, 144, 147, 181, 352, 373.
Naaldwijk, 127, 129, 155, 191, 262, 359, 401.
Naarden, 2, 40, 53, 102, 253.
Neustadt, 172.
Niedorp (Oude), 76, 82.
Nieuwenhoorn, 2, 156, 157.
Nieuwerkerk a/d IJssel, 218, 327, 385.
Nieuwkoop, 306, 313, 331.
Nieuwpoort, 130, 262, 287, 360, 399, 424, 454.
Nieuwveen, 306, 352, 354, 363, 364, 368, 369, 386, 387, 459.
Noordeloos, 178, 182, 192, 218, 313, 359.
Noorden, 306, 360, 385.
Noordwijk, 288, 306, 360.
Nootdorp, 129, 220, 330, 347.
Norwich, 190.
Nijbroek, 65.
Nijmegen, 78.
Ooltgensplaat, 144, 156, 331.
Oostvoorne, 156, 157, 263.
Ottoland, 243, 273.
Oudenhoorn, 156.
Ouderkerk a/d IJsel, 206, 290, 314, 335, 360, 424.
Oudewater, 128, 130, 152, 191, 218, 249, 331.
Oudorp, 72, 76, 80.
Overflakkee, 129.
Overmaas (het land van), 171.

Overschie, 129, 288, 423.
Petten, 40, 53.
Pfaltz, 152, 172.
Piershil, 372, 373, 377.
Poortugaal, 129.
Purmerend, 64, 102.
Putten (land van), 129.
Puttershoek, 130, 359, 384.
Pijnacker, 129, 249.
Reeuwijk, 306, 345, 368.
Rhoon, 129.
Rhijnland, 130, 183, 220, 229, 248, 259, 262, 263, 264, 268, 269, 275, 276, 284, 285, 286, 287, 288, 290, 365, 368, 386, 387, 388, 464, 465.
Rhijnland (Hoog), 298, 306, 323, 330, 337.
Rhijnland (Laag of Neder), 298, 306, 310, 313, 322, 323, 330, 332, 335, 336, 337, 341, 345, 349, 352, 356, 357, 360, 364, 367, 368, 369, 372, 380, 381, 385, 386, 387, 401, 405, 424, 438, 441.
Rhijnsaterwoude, 306, 458.
Rhijnsburg, 218, 276, 306, 313, 330, 403.
Ridderkerk, 262, 313, 330, 384, 423.
Rockanje, 156, 157.
Rostock, 190.
Rotterdam, 127, 129, 152, 153, 155, 157, 167, 170, 172, 191, 205, 206, 207, 210, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 224, 243, 247, 251, 258, 261, 262, 263, 269, 270, 271, 272, 274, 282, 283, 284, 287, 288, 290, 291, 297, 298, 310, 312, 313, 314, 317, 320, 322, 326, 331, 332, 343, 350, 351, 353, 354, 356, 359, 363, 369, 371, 372, 382, 384, 385, 392, 398, 399, 404, 413, 419, 424, 440, 441, 454, 456, 459, 469.
Ruigenhil, 208.
Rijswijk, 129, 218.
Sassenheim, 306, 464.
Schagen, 1, 15, 40, 46, 53, 64, 101, 102, 123.
Schelluinen, 430.
Scheveningen, 65, 103, 129, 313.
Schiedam, 2, 128, 129, 155, 191, 217, 263, 288, 313, 314, 317, 320, 329, 331, 338, 372, 385, 440.
Schieland, 212, 263, 295, 304, 317.
Schipluiden, 127, 129, 359, 385.
Schoonhoven, 127, 129, 155, 172, 179, 191, 192, 195, 225, 242, 249,

254, 262, 267, 289, 290, 317, 336, 342, 343, 344, 351, 352, 353, 354, 355, 369, 378, 379, 399, 418, 454.
Schouwen, 127, 129.
Simonshaven, 156, 303.
Sliedrecht, 217, 280, 281.
Sluipwijk, 329, 344, 352, 367, 465, 466.
Sluis, 317.
Sommelsdijk, 141, 156, 375.
Spaarndam, 2, 15, 102.
Spaarnwoude, 15, 102.
Spijkenisse, 156.
Stolwijk, 329, 344.
Strijen, 262.
Sybecarspel, 2.
Tonge (Oude), 191, 360, 385.
Twisk, 64.
Utrecht (prov.), 106, 107, 229, 393, 412, 413, 450, 453, 461.
Utrecht (stad), 178, 205, 220, 229, 265, 267, 268, 274, 292, 314, 315, 326, 377, 378, 388, 393, 408, 412, 413, 449, 450, 451, 453, 459, 468.
Vaart (de), bij Utrecht, 343, 461.
Veen (het), bij Moordrecht, 351, 371.
Veere, 128, 155.
Vianen, 208, 226, 246, 248, 251, 253, 259, 271, 322, 331, 337, 346, 366, 367, 394, 424, 453, 459, 460.
Vlaanderen, 171, 244, 249, 268, 381, 455.
Vlaardingen, 129, 152, 206, 224, 249, 274, 313.
Vlissingen, 127, 154, 155.
Voorburg, 129, 191, 218, 262, 288, 331, 385, 424.
Voorhout, 306, 396.
Voorne, 129, 135, 372.
Voorschoten, 268, 269, 285, 286, 287, 306, 385, 456.
Waas, 381.
Waddingsveen, 306, 368, 385, 424.
Wageningen, 340, 370.
Walcheren, 127, 129, 145, 146, 155, 170, 171, 172.
Warmenhuizen, 252.
Warmond, 259, 306, 316, 380, 381.
Wassenaar, 129, 236, 238, 269, 305, 380, 395, 396, 404, 461.
Wateringen, 129, 288.
Werkendam, 365, 366, 394, 452, 453.
Wesel, 130, 292.

Willemstad, 346, 423.
Wilsveen, 210, 220, 231, 248, 271.
Winkel, 64.
Woerden, 128, 130, 153, 175, 205, 207, 229, 248, 273, 308, 374, 406.
Wormer, 2.
Woubrugge, 288, 306, 313, 389.
't Woud, 129.
Woudrichem, 263, 287, 385, 398, 424, 453.
IJssel (de), 130.
IJsselmonde, 129.
Zaandam, 2.
Zaltbommel, 128, 130, 170, 178, 192, 210, 248, 287, 290, 306, 307, 359, 372, 430, 457, 468.
Zeeland, 152, 153, 357, 371, 375, 404.
Zegveld, 357.
Zegwaard, 357.
Zevenhoven, 306, 424.
Zevenhuizen, 129, 194, 208, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 272.
Zierikzee, 127, 135, 144, 146, 148, 150, 155, 375.
Zoetermeer, 129, 218, 330, 355, 385, 423.
Zoeterwoude, 306, 314, 315, 328, 385, 463, 464.
Zuiderwoude, 63, 65.
Zuidland, 156, 157, 288, 360.
Zurich, 84, 441.
Zutfen, 103.
Zwammerdam, 306.
Zwartewaal, 156, 157, 379, 391, 392, 463.
Zwijndrecht, 130.

REGISTER VAN ZAKEN.

A.

Aalmoezen, verzamelen in de kerk, 139, 194; — wijze daarvan, 139; — verantwoording der, 139; — collecteeren langs de huizen, 227, 228; — uit het klooster te Rhijnsburg, 276; — van de Staten begeerd, 376; — om een gevangene los te koopen, 453.

Academien, reformatie der, 15; — Paapsche, 16; — professoren, 30.

Academie te Franeker, 433.

Academie te Leiden, daarop letten, 15, 308; — collegium aldaar, 15, 67, 104, 196, 227, 324, 405, 432, 433, 435 enz., 449, 468; — curatoren, 15, 432, 449; — professoren, 15, 67, 68, 181, 196, 227, 400, 403, 405, 432, 448, 449, 455, 470; — regent v. 't coll. theol., 15, 405, 432, 433, 435 enz.; — reformatie der, 67 enz., 104, 347, 379; — alumni, 122, 324, 347, 357; — studenten, 196, 400, 405, 429, 432, 448, 456, 468; — borse pauperum studiosorum et mediocrum, 324.

Adelborst, 355.

Afgoderij, te Wilsveen enz., 210, 220, 271.

Amanuenses, om nuttige boeken te maken, 357.

Armenordening, 348.

Attestatie, 70; — aan predikanten, 14, 131, 135, 193, 224, 226, 243, 249, 252, 261, 269, 277, 296, 297, 314, 343, 365, 393, 406, 431, 456, 468; — aan armen, 17, 121, 177, 181, 195, 276, 292, 303, 324, 349, 402, 426; — door Remonstr. predikanten afgegeven, 29; — wanneer geldig, 114, 426; — voorzichtigheid aanbevolen, 114; — noodig tot het avondm., 138; — van professoren, 305.

Avondgebeden, 133, 168, 252, 322.

Avondmaal, onstichtelijk houden, 6, 8, 200; — schuldbelijdenis vóór de

toelating tot het, 23, 24; — wie niet of wel mogen toegelaten worden, 24, 138, 143, 144, 148, 164, 177, 195, 231, 407; — gedoopten verplicht tot het, 72; — in verband met huwelijken, 114, 407; — predicatie ter voorbereiding, 137, 170; — hoe vaak te houden, 137; — wijze van viering, 137, 138, 453; — prediking vóór het avondm., 138; — op den dag v. h. avondm niet trouwen, 138; — waar geen avondm. vieren, 138; — bezwaren tegen het gaan ten, 232; — formulier v. h., 327; — namen voorlezen van hen, die voor 't eerst gaan ten, 328; — die zich onthouden van het, 374, 407.

B.

Banbrief, van den koning van Spanje, 203.

Bankroetiers, 23.

Battementspelen 403, 428, 454 enz.

Bedevaarden, 220, 231, 248, 373, 465, 466.

Bid- en Vastdagen, 133, 138, 168, 200, 204, 228, 308, 345; — wijze van viering, 142.

Bidden, voor de overheden, 297, 298.

Boeken, Lasterlijke boeken van Spranckhuysen en Junius, 6, 7, 8, 11, 12, 100; — Boekje van Joh. Wallesius, 60, 61; — Psalmboek van Aldegonde, 157, 197, 198; — Harmonie op de Evangelisten, 175, 181; — Epistola ad authores libri Bergensis, qui etiam Concordia dicitur, 175; — Justificatie van den Magistraat van Leiden, 176, 179, 183 enz.; — Engelsche Psalmen, 197; — Psalmboek van Dathenus, 197, 198; — Catechismus van Caspar van der Heyden, 198; — Boeken van Caspar Coolhaas, 198; — Bijbel met annotatien, 199; — Boeken bij Jac. Broccardus gedrukt, 199; — Commentatien of homilien op den Catechismus door Hier. Bastingius, 202, 272, 291; — Beza, de excommunicatione, 210; — Sermones Calvini in Jobum, 220; — Een boekje van 't ketterstraffen, 221; — Lydius, de vera libertate religionis, 221, 272, 292; — Homiliae in Danielem, 223; — Boekje van Coornhert tegen den Catechismus, 229, 256; — Wonderboeck van David Jorisz, 244; — Belijdenisse des gheloofs der Nederl. kercken (te Dordrecht gedrukt), 258; — Cort Verhael etc. van Herm. Herbertsz, 267, 303, 318, 319; — Boekje van Henr. Bulckius, 268, 350, 399, 454; — Historiae van Surius, 298, 332; — Saraviae tractatus de bonis ecclesiasticis, 300; — Catechismus Petri Canisii, 305; — Herm. Herbertsz, Corte Verclaringe der woorden Pauli Rom. 2 v. 28, 303, 318, 319, 320, 336, 338, 339, 381, 382, 409 enz., 417, 419; — Institutie van Calvijn,

321; — Bijbel, vertaald door Tremelius, 324, 383; — Bijbel, Fransche vertaling van 1588, 324; — Distilierwaterboexken van Casp. Coolhaas, 327; — Historiën van Etsingerus, 332; — Boeken van David Jorisz en Henrick Niclaessen, 339, 399; — Homiliën Gualteri op Marcum, 348; — Boekje van Hester de Moor, 350; — Kleine boekjes tegen de dwalingen van Arius, 383; — Schilderij en boekje tegen de gemeene leer der kerken door Casp. Coolhaas, 399, 457; — Carolus Gallus, Clavis prophetica apocalipseos, 403; — Boeken van Florentius Engelberti, 403; — Herdrukt boekje van een bekentenisse der predd. in Oost-Friesland van 1530, 414; — Boeken van H. Herbertsz onder de pers, 415, 416, 418, 420; — Breedere Verclaringe van Herm. Herbertsz, 416, 420; — Historiael verhael der handelinge met H. Herbertsz., 418, 441, 472; — Embder Bijbel, gedrukt bij Gielis van der Erven, 447; — Boeken, door Jan Dierckens vertaald, 466; — Bekentenissen en schuldtbekenninge van H. Herbertsz, 471; — Boeken tegen H. Herbertsz, 471.

Boekencensuur, 28, 72, 112, 132, 153, 167, 181, 204, 275, 308, 324, 347, 348, 370, 374, 399, 405, 446.

Bordeelen, 21.

Bijbel, vertaling van den, 16, 25, 70, 110, 146, 220, 272, 291, 324, 348, 382, 406, 429; — N. T. in 't Maleisch, 24, 72; — lezing er van aanbevolen, 132; — lezing er van bij 't avondm., 137; — met annotatien, 199; — een bepaalde uitgave aanbevolen, 447.

C.

Canones Dordr., onderteekening van de, 70, 129; — copie in alle classes, 129.

Catechisatiën, 112; — met de jeugd, 91.

Catechismus (*Heidelbergsche*), in de kerken te prediken, 5, 90, 108, 129, 138, 300, 327, 332, 353, 369, 404, 410, 425, 461, 471; — onderteekening van den, 5, 18, 30, 70; — bedenkingen tegen den, 22, 71, 303; — in 't Maleisch vertalen, 24; — de eenige erkende, 129; — homiliën op den, 145; — verklaring er van in de cl. vergaderingen, 145, 146; — in de scholen, 174; — opzeggen door kinderen, 301, 327, 348, 370; — 114de vraag, 396, 409, 420, 470.

Catechismus (*kleine*), 404, 425.

Classes, scheiding in de, 3, 4; — uitsluiting uit, 39 enz, 53 enz.; — waar te vergaderen, 123, 133; — verdeeling enz. der, 129, 206, 275, 306, 323, 337, 367, 383, 401, 438; — samenvoeging van, 130; — vergadering der, 133, 166; — niet dan kerkel. dingen

behandelen, 138; — wegblijven uit de vergad., 140, 367, 380, 402; — samenstelling, 166; — classis synodaal, 175, 176, 182, 356; — deputati classis, 181; — geschil tusschen, 206; — niet ter synode vertegenwoordigd, 226; — betaling der onkosten, 231; — zegel, 276; — inspectores der, 297, 322, 331, 332, 356, 369, 370, 374, 404, 405, 441; — bewijzen hulp aan armen, 355, 366; — quaestie over 't onwettig houden, 412.

Comediën zie *Battementspelen*.

Compagnie, Oost-Indische, 24, 72.

Conspiratie van Corn. de Hooghe, 254.

Correspondentie, met Gelderland, 46, 77; — met Groningen, 46; — met Zuid-Holl., 90, 110; — met andere provinciën, 90, 110, 402; — met Utrecht, 106.

D.

Dansen, 71, 347, 373.

Diakenen, 62, 63; — wettig of onwettig aangesteld, 25, 129; — onderteekening Ned. Gel.bel. enz., 129, 142; — verkiezing van, 130, 139, 165, 168, 252; — jaarl. aftreding, 130, 151; — vergadering, 132, 139; — werkzaamheden, 135, 165, 194; — rekening en verantwoording, 139, 294, 464; — bedeeling door, 139; — bevestiging der, 151, 303, 327; — moeten lidmaten zijn, 168, 280; — voorstelling der, 193; — een afvallig diaken, 209; — diaconie aan gasthuismeesteren overgedragen, 317, 386; — diaconie te kort gedaan, 376, 401, 438; — ontvangen de oortjens, 401.

Discipline, 23, 24, 67, 71, 144, 164, 165, 178, 194, 230; — over hen, die tegen de leer opponeeren, 18; — excommunicatie, 144, 147, 177, 178, 181, 202, 207, 272, 382, 409, 421, 440, 441; — aard der kerkelijke, 161, 162, 184 enz.; — verzet tegen de, 194; — kosten eener procedure, 240, 408.

Doleerende kerk, te Hoorn, 28, 54, 59, 60, 61, 62, 63.

Doodslag, 120, 308, 358.

Doofstomme, 27, 72, 122.

Doop, door priesters, 18, 70, 145, 399; — ongeregeldheden in zake den, 18, 19, 71; — getuigen over den, 19, 30, 136, 145, 199, 203, 376; — der bejaarden, 19, 72, 293, 427; — formulier daarvan, 19, 71, 105; — doop-boeken, 132, 194, 195, 303; — eenerlei vermaning bij den, 135; — tijd van doopen, 135, 136, 322, 346, 353, 370; — vragen bij den, 136, 169, 199; — wie doopt, 136; — besprengen en hoe vaak, 136; — zoo spoedig mogelijk laten doopen, 136, 169; — vaders of ouders tegenwoordig, 137, 169, 199,

275; — geld aangenomen voor den, 141; — welke kinderen te doopen, 145, 203; — door gewone lidmaten, 145, 357; — predicatie voor den, 150; — doop-formulier, 158, 299, 322, 327, 346, 388, 426; — nalaten van den, 195; — aan kinderen van 7 à 8 jaar, 275, 439; — maaltijden bij den, 399, 426; — van kinderen der soldaten, 402, 440; — kinderen meer dan eens gedoopt, 422.
Dronkenschap, 24, 93, 148, 244, 389, 390.
Duivelbezweerders enz., 346, 373.

E.

Eed, bij mannen- of vrouwenwaarheid, 15, 69, 105, 308; — ijdel zweeren, 24, 93, 120; — valsche eed, 269.

F.

Feestdagen, 134, 169, 246, 308, 345, 399.
Flaccianen, 93.
Formuliergebeden, 134.

G.

Geloofsbelijdenis Nederlandsche, onderteekening, 18, 30, 70, 129, 196, 231, 261, 273, 293, 297; — bedenkingen tegen de, 22, 71; — copie in alle classes, 129; — daarin niet veranderen, 133; — uit het Fransch vertaald en op nieuw gedrukt, 258.
Gemeenten, scheuring en twist in de, 8, 9, 10, 11, 179, 183 enz., 194, 205, 219, 224, 230, 232 enz., 244 enz., 250 enz., 277 enz, 293 enz., 306 enz., 316, 317, 340, 342, 351, 354, 363 enz, 377, 386 enz, 391, 409 enz, 413 enz., 441 enz., 449 enz., 463, 465, 466; — met Remonstr. predikanten, 27; — met kerkendienst voorzien, 91; — combinatie van, 175, 224, 372, 377; — haar eigen armen onderhouden, 181; — godsdienstoeffeningen tijdens vacature, 200; — zegel, 276, 324; — zonder ouderlingen en diakenen, 327, 386; — nieuwe te stichten, 374, 406; — treurige toestand van, 450.
Geschiedenis der kerk, 297, 298, 322, 332.
Goederen, Gasthuis-, 138; — H. Geest-, 138, 139; — armen-, 138, 139, 232, 308; — geestelijke, 220, 271; — van 't collegie te Leuven, 347; — kerkelijke goederen verduisterd, 403, 430; — kerkel. goederen door kanunniken genoten, 468.
Grafboeken, 132.

H.

Huwelijk, met bloed- of aanverwanten, 19, 23, 92, 100, 105, 114, 147, 148, 201, 231, 280, 407, 440; — samenwonen vóór het, 19, 27, 120, 143, 148, 201; — aanteekenen enz., 22, 71, 259, 301, 308, 439; — huwelijks-formulier, 22; — wettig of niet, 23; — overspel, 29, 114, 143, 145, 148, 279, 304; — van David-Joristen, 30; — niet bij elkaâr wonen na het, 30, 273, 279, 293; — te spoedig hertrouwen, 91, 220; — abuysen, 112, 308, 346, 373; — hoererij, 112, 120, 399; — proclamatiën, 121, 142, 143, 201, 353, 399, 439; — trouwboeken, 132, 303; — tijd van trouwen, 135; — op welke dagen niet trouwen, 138; — waar te sluiten, 142, 143, 439; — met of zonder toestemming der ouders enz., 143, 154, 439; — echtscheiding, 143, 148, 154, 170, 315, 316; — door priesters gesloten, 145, 439; — met die van andere gezindten, 146, 154, 203; — op vermoeden van overlijden, 148, 149; — ordonnantie op het, 200, 259, 427, 439; — trouwbeloften, 201; — huwelijksgericht, 201, 221, 282, 308; — van personen, uit andere provinciën of gemeenten, 301, 389; — bloedschande, 304; — tusschen personen van ongelijken leeftijd, 373; — van een geëxcommuniceerde, 440.

J.

Jesuiten, 16, 20, 28.
Jus patronatus, 98, 109, 258, 333, 430.

K.

Kerkenordening, 18, 19, 26, 121, 281; — van 1591, 6, 7, 8, 9, 60, 61, 100; — over de schoolmeesters, 16; — over den doop, 19; — verandering in de, 20; — te maken, 22, 111; — over 't huwelijk, 23; — concept van, 250, 400; — onderteekening der, 297, 469; — handhaving van de, 305, 308, 345, 349, 370, 447, 465, 469.
Kerkeraad, onwettige samenstelling, 6, 7; — afzetting van den, 13; — beroept predikanten, 130; — verkiest ouderl. en diak. 130, 164; — president van den, 131, 165; — samenstelling van den, 131, 132, 162; — notulenboek, 132; — niet dan kerkelijke dingen behandelen, 138; — vergadering van den, 163, 165; — schuldbekentenis voor den, 178.
Kerkgebouwen, reparatie van, 308.
Kerkgezang, Psalmen van Datheen, 134, 197, 198; — geestelijke liede-

ren, 134; — Engelsche psalmen, 197; — »O Godt, die onse Vader bist", 299; — andere gezangen, 300.
Kerkvoogden, 28.
Klokluiden, 301, 466.
Krankbezoeker, 67, 104, 135, 344.

L.

Lasteraars, van God en de religie, 92, 120; — tegen Hare Majesteit, 300; — tegen de synode van 1574 te Dordrecht, 300; — tegen die van Genève (zaak Servet), 300.
Leer, 15, 19; — vijf artikelen, 17, 19, 21, 25, 44, 47 enz., 55, 60, 61, 66; — v. Ad. Venator enz., 18; — onzuiverheid in de, 25, 26, 233; — boeken ter verdediging der, 30; — onderzoek naar de, 54 enz., 153, 197, 207; — formulier van instemming, 73; — bestrijding der valsche, 132, 197, 256, 448; — geen vervolging om de, 197.
Libertijnen, 279.
Lidmaten, die zich afscheiden, 89; — die afvallig worden, 112, 113; — lidmaten-boek, 132, 138, 167; — aanneming van, 137, 169, 199, 303, 327; — toezicht op de, 147.
Lombardhouders, 148.
Lutheranen, 24, 93.
Lijkpredicatiën, 133, 199, 329, 346, 372, 405, 454.

M.

Mennonieten, 20; — hun wijze van eed doen, 15; — weeren uit de regeeringen, 30; — scholen der, 91; — Waterlandsche, 112; — die tot hen afvallen, 112, 144; — hoe hen te weeren, 146; — laten kinderen ongedoopt, 195; — hun excommunicatie, 202; — hunne lasteringen, 203; — ontvoeren iemands vrouw en kinderen, 315, 316, 346; — vergaderen zonder voorafgaand consent der overheid, 335; — echtmijding der, 346, 399; — hoe hen bestrijden, 348, 400; — waarvoor hun doop te houden, 407; — trouwen heimelijk, 439.

O.

Ongedoopten, niet te trouwen met gedoopten, 20, 93, 375, 426; — wie daarvoor o.a. te houden, 91; — niet ten avondmaal toelaten, 195; — mogen geen doopgetuigen zijn, 376.

Ouderlingen, 62, 63; — wettig of onwettig aangesteld, 25, 129; — tot de synode, 128, 195, 218, 219, 288, 314; — onderteekening Ned. Gel. bel. enz., 129, 142; — verkiezing van, 130, 164, 252; — jaarl. aftreding, 130, 151; — werkzaamheden der, 135, 164; — bevestiging der, 151, 303, 327; — voorstelling der, 193.

Overheid, in zake de academie, 15; — oogluiking, 15; — handhaven der placcaten, 15, 20; — in zake het huwelijk, 19, 109, 200, 259; — in zake Papisten, 20, 27; — in zake tractementen, 21, 22, 92, 178; — in zake beroeping van predikanten, 27, 98, 160, 163, 248, 393, 406, 464, 465; — in zake afzetting van predikanten, 41, 299, 393, 456, 464, 465; — in zake de correspondentie, 106; — in zake den predikdienst, 132, 164; — in zake sabbatschending, 135, 164; — in zake dingen, deels kerkelijk deels politiek, 138; — in zake de scholen, 142, 196; — in zake de kerkelijke vergaderingen, 159 enz., 176, 181, 361 enz.; — tegen overtreding der 10 geboden enz., 174, 180, 323, 347; — verhouding tusschen kerk en, 183 enz.; — verbiedt ter synode te gaan, 194, 247, 251, 254, 263, 267, 381, 416; — minder overheid tegen meerder, 377.

P.

Papisten, 279, 395; — vergaderingen der, 15, 20, 24, 69, 92, 110; — collecteeren der, 15; — testamenten, 16; — superstitiën der, 20, 27, 93, 109, 110, 120, 134, 164, 220, 308, 388; — scholen der, 24, 91, 93; — feestdagen der, 164; — laten de kinderen ongedoopt, 195; — te Brussel 230.

Pelagianen, 20, 60.

Predikanten, klachten tegen, 5 enz, 60, 140, 141, 148, 150, 178, 206, 207, 208, 222, 243, 247, 268, 272, 284 enz., 296, 315, 367, 380, 395, 467; — onwettig inkomen van, 6, 7, 9, 18, 61, 130, 131, 132, 144, 150, 163, 178, 179, 304, 365, 373, 377; — afzetting van, 11, 62, 72, 81, 82, 83, 87, 149, 153, 154, 165, 216, 223, 226, 234, 242, 254, 274, 299, 304, 311, 315; — verplaatsing van, 12, 144, 152, 153, 173, 180, 225, 226, 249, 296, 317, 379, 391, 454, 461, 465; — schuldbekentenis door, 13, 14, 100, 141, 148, 249, 260, 261, 325, 444, 445, 452, 457, 467, 471; — werkzaamheden buiten hun ambt, 16, 146, 369; — hun onderhoud, 16, 21, 22, 92, 103, 130, 131, 139, 140, 147, 150, 152, 173, 180, 204, 210, 227, 229, 231, 241, 253, 259, 302, 308, 310, 312, 324, 380, 394, 459, 461, 468; — weduwen en weezen, 22, 92, 150, 174, 180, 182, 308, 459, 466; — onzuiver in de leer, 25, 233, 245, 250, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 267, 272, 291, 315, 318 enz.,

328, 382, 408, 416, 441 enz.; — emeriti, 29, 303, 308, 326, 341, 342, 370, 372, 396, 458, 459, 463; — examen enz. van, 29, 108, 121, 131, 144, 145, 147, 151, 152, 163, 193, 208, 327, 344, 358, 365, 367, 386, 394, 395, 401, 452, 453, 462, 463; — suspensie van, 59, 173, 233, 243, 329, 344, 408; — hun kinderen bij de studie onderstand, 90, 96, 108; — beroeping van, 93 enz., 98, 114, 130, 163; — onderteekening der formulieren, 99; — ontslag, 121, 130, 131, 138, 173, 448; — onwettig vertrek, 131, 140, 173, 269, 377, 393, 399, 431, 451; — oplegging der handen, 131, 163, 193; — bevestiging, 131, 163, 193; — ongestudeerde, 133, 204, 302; — die monniken enz. waren, 133, 221; — werkzaamheden der, 135, 145, 163, 164, 375; — leening van, 139, 149, 152, 154; — hunne vrouwen enz. geen winkelnering enz., 146, 327, 391; — voorstelling, 193; — moeten onderwerping aan de censuur beloven, 194; — blinde 202; — ergens geplaatst of te plaatsen, 207, 210, 270, 271, 290, 372, 404, 406, 456, 471; — de zaak van Michiel Andriessen, 211 enz., 227, 252, 272; — veldpredikers, 221, 291, 326, 349, 371, 402, 404, 446, 457, 459, 467; — die geen avondmaal bedienen of genieten, 244, 389, 395, 461; — die zich bij geen classe voegen, 248, 249, 250, 398; — verzoening tusschen predd. onderling, 255, 257, 336, 337; — vroeger niet Gereformeerd, 273; — kosten van overkomst enz., 280; — later schoolmeester geworden, 329, 458; — non-residentes, 329, 368; — zich afscheidende, 350; — geen lidmaat zijnde, 367; — toezicht op leer en leven van, 374, 386, 390, 458, 467; — krankzinnige, 376, 392; — of zij, aan hen beleden zonden, moeten mededeelen aan de overheid, 376, 377; — soldaat geworden, 393, 451; — zeer onwetende, 395; — gebrek aan, 406, 408; — op plaatsen, dicht bij den vijand, 430; — reconciliatie, 458, 471.

Predicatiën, over den Catechismus, 5, 90, 108; — twee des Zondags, 5; — tegenover den openbaren dienst, 30; — voorzichtigheid in de, 89; — gezang bij de, 134; — gebeden bij de, 134, 157; — vorm van aanvang der, 134; — stof der, 134, 135; — duur der, 135; — ter voorbereiding v. h. avondm., 137; — vóór het avondm., 138; — vóór den doop, 150; — sommige gebruiken bij de, 151; — afkondigingen, 151; — orgelspel bij of na de, 155; — collecteeren bij de, 155; — huispredicatiën, 328, 337, 369, 391; — door proponenten, 428; — op Vrijdagen in de Vasten, 454.

Priesters, 208, 346, 399, 408, 430; — die huwelijken sluiten en doopen, 145, 399, 439; — priester te Vianen, 226, 246, 248, 251, 253; — te Cudelstaart, 229; — te Lexmond, 337, 398, 453; — te Zegveld, 357.

R.

Recommandatie, brieven van, 14, 121.

Remonstranten, 3, 4, 19, 26, 32 enz., 42 enz., 53 enz., 65 enz, 68, 71, 72 enz., 115 enz ; — protest tegen dien naam, 3; — wederleggen hunner dwalingen, 8, 91 ; — onderteekening der remonstrantie, 8; — herroeping dier onderteekening, 8; — leeringen sommiger, 17; — zitting in part. synode, 21, 28, 32 enz ; — lidmaten, 26; — door de overheid gesteund, 27; — geciteerde predikanten, 65, 72 enz.; — acte van stilstand 75, 81, 83, 88, 108; — herroeping en reconciliatie, 79, 122; — afgezette 81, 82, 83, 87, 90, 99, 105, 108; — acte van afzetting, 88; — een hist. verhaal te maken, 99, 109.

S.

Sabbat, ontheiliging van den, 20, 24, 71, 93, 105, 112, 120, 135, 164, 200, 347, 373, 427; — alleen den Zondag te onderhouden, 134, 164.

Schilderijen, in de huizen, 205; — in de kerken, 210.

Scholen, reformatie der, 15, 105, 347; — der Jesuiten, 16; — der Papisten, 24, 91, 93; — der Mennonieten, 91; — scheiden van de secretariën, 93, 109; — bijscholen, 105, 115; — ordre op de, 115, 308, 399; — Latijnsche, 115, 196; — oprichting van, 142, 166, 174, 196; — boeken in de, 196; — toezicht op de, 196.

Schoolmeesters, aanstelling, 16, 142, 347, 371, 372, 404; — tractementen, 20, 21, 93, 115, 142, 337, 366, 466; — werkzaamheden buiten hun ambt, 20; — van de Gereform. religie, 27, 166; — onderteekening der formulieren, 70, 99, 168, 196; — rectoren, 70; — den Catechismus enz. te onderwijzen, 142; — verkiezing der, 168; — laten kinderen doopen door priesters, 399.

Secten, tegengaan der, 111.

Senatus ecclesiasticus, 282.

Simonie, 6, 9.

Socinianen 20, 44, 60.

Spel, met kaarten, 204; — met dobbelsteenen, 204.

Synode, afwezigheid enz. der leden, 1, 3, 4, 128, 151, 263, 288; — tijd van samenkomst, 2, 65, 103; — samenstelling, 3, 153, 181, 195, 218, 219, 298, 314, 331, 354, 360, 379, 384, 424; — gravamina, 3, 33 enz., 291, 321, 440; — credentie, 4, 150, 192, 409; — al of niet admissibel tot de, 4, 19, 20, 21, 32 enz., 43 enz ; — nationaal, 12, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 22, 23, 24, 25, 26, 29, 30, 41, 46, 59, 66, 114, 129, 152, 171, 195, 196, 265, 277, 281, 352, 371, 402, 446; — deputati synodi, 22, 46, 181, 260, 402; — vertegen-

woordigers v. d. overheid in de, 53, 219, 222, 227, 228, 233, 253, 330, 333, 335, 354, 424, 425; — een correspondent geweigerd, 106 enz.; — acta synodalia, 122, 192, 284, 431; — ouderlingen tot de, 128, 195, 218, 219, 288, 314; — niet dan kerkel. dingen te behandelen, 138, 166, 361; — reiskosten naar de, 204, 205; — vrijheid van stemmen, 231; — onkosten, 231, 275, 289, 308, 314, 353, 368, 384, 424; — instructien der leden, 291, 423; — plaats der, 298; — vruchten der, 299; — vereering van wijn aan de, 311; — tijd van uitschrijving der, 321; — blijven in de synode tot het einde toe, 356; — een oud gebruik sy de te houden, 361; — jaarlijks te houden, 386; — korte predicatie bij 't begin en bij 't einde, 421, 425.

T.

Testamenten, 16.

U.

Ubiquitisten, 24, 93.

V.

Vasten, bij beroeping van predikanten, 131, 193; — bij de verkiezing van ouderl. en diak., 131.

Vergaderingen (kerkelijke), 159 enz., 162 enz., 165 enz.; — nalaten der, 303.

Visitatie (kerk-), 283, 430.

Vloeken 24, 93, 120.

W.

Waalsche kerk, 8, 172, 265, 434.

INHOUD.

Naamlijst van inteekenaren.
Voorbericht.

NOORD-HOLLAND.

Handelingen der particuliere synode van:
Enkhuizen, 9 October—5 November 1618, C (B, D, E, F, G) pag. 1
Handelingen der synodale gedeputeerden te Hoorn, C. . » 53
Edam, 27 Augustus—7 September 1619, C (B, E, F, G) . » 63
Alkmaar, 25—29 Augustus 1620, C (B, D, E, F, G). . . » 101

ZUID-HOLLAND.

Provinciale synode te Dordrecht 15—28 Juni 1574 . . . . » 127
Onderteekeningen van deze acte in de classis Brielle, K. » 156
Handelingen der particuliere synode van:
Rotterdam, gesloten 13 Juni 1575, K (I) . . . . . » 157
»Articulen te Dort. Quaedam synodalia," 26 Februari 1378, T. . . . . » 170
Schoonhoven, 14 September 1579 e. v., K (I, L, M, N) . . » 172
Missive van classis Delft aan de synodale classis Dordrecht, 9 Juli 1579, M . . . . . » 182
Request uit de classis Brielle over de zaak te Leiden (1579), K (I) . . . . . » 183
Rotterdam, 25 April—3 Mei 1581, O . . . . . » 191
's Gravenhage, 7 Juni—5 Juli 1583, T (O) . . . . . » 217
Rotterdam, 2—7 Juni 1586, H (L, M, N) . . . . . » 262
Handelingen der gedeputeerden van de classis Delft, Rotterdam en den Haag, 24 Juni 1586, H . . . . . » 284
Delft, 24 Augustus—3 September 1587, K (H, I, L, M, N) » 287
Copie van het besluit der Staten tot subsidie aan de predikanten, H . . . . . » 312
Schiedam, 30 Augustus—2 September 1588, K (H, I, L, M, N) » 313
Gouda, 29 Augustus—5 September 1589, O (H) . . . . » 330
Dordrecht, 28 Augustus—7 September 1590, H (L, M, N) . » 359
's Gravenhage, 22 October—6 November 1591, K (H, L, M, N) » 384
Leiden, 2 November—1 December 1592, K (H, L, M, N) . » 423
»Particuliere memorien" betreffende de zaak van Herbertsz (1592), H (M) . . . . . » 470
Register van personen . . . . . » 473
» » plaatsen . . . . . » 492
» » zaken . . . . . » 501